RÓZSA HUBA – GÁL FERENC

JÉZUS KERESZTHALÁLA ÉS FELTÁMADÁSA

JÉZUS KERESZTHALÁLA ÉS FELTÁMADÁSA

RÓZSA HUBA — GÁL FERENC

JÉZUS KERESZTHALÁLA ÉS FELTÁMADÁSA

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST 1982.

NIHIL OBSTAT
JÓZSEF DR. SZENDI CENSOR DEPUTATUS

NR. 704-15/81. IMPRIMI POTEST
STRIGONII, SABBATO IN ALBIS A. 1981.
LÁSZLÓ CARD. LÉKAI HUNGARIAE, ARCHIEPISCOPUS ESZTERGOM

Minden jog fenntartva,
beleértve a bárminemű eljárással való
sokszorosítás jogát is

ELŐSZÓ

A keresztény tanítás kiindulópontja és központi tétele kezdettől fogva Jézus kereszthalála és feltámadása volt. Ebben fejeződött ki a megváltás műve, s abba az ember a hitén keresztül kapcsolódik bele. Hinni pedig kifejezetten abban a Jézus Krisztusban kellett, „aki vétkeinkért halált szenvedett, és megigazulásunkért feltámadt." (Róm 4,25). A mai keresztény ember hite sem lehet más, mint amit az apostoli egyház az Újszövetség szent könyveiben ránk hagyott. Ennek az apostoli egyháznak a tanúskodását akartuk itt a szent szövegek kifejtésének formájában felidézni. Célunk az volt, hogy hozzájáruljunk a sugalmazott szövegek megértéséhez, átelmélkedéséhez és az igehirdetésben való felhasználás lehetőségéhez. Azért arra törekedtünk, hogy kifejtsük a bennük levő kinyilatkoztatott tanítást, az isteni üzenetet. A nyelvi, a szövegkritikai, a régiségtani és a történelmi utalások is mind ennek a szolgálatában állanak. Azt vettük alapul, hogy az apostolok történetileg megélt misztériumról tanúskodtak, vagyis olyan eseményekről, amelyeknek a tapasztalható alakjában benne volt az örök isteni terv megvalósulása és az a kegyelmi tartalom, amit Isten az emberiségnek szánt, mint az üdvösség forrását. A könyv pozitív célja miatt nem akartunk elveszni azoknak a nézeteknek a tömkelegében, amelyek manapság főleg ismeretelméleti, történetkritikai vagy módszertani előfeltételezések alapján elárasztották a bibliai egzegézist. Ezeknek a hátterében legtöbbször a természetfölötti valóság megkerülése áll. Márpedig a keresztény hit lényege mindig az volt, hogy az isteni, a természetfölötti megjelent a világunkban, és a hitben tapasztalhatóvá vált. Elsősorban Jézus feltámadására vonatkozik ez az állítás. Éppen azért itt is a hihetőség kimutatására törekedtünk. A tárgyalt anyag megosztását a tartalomjegyzékben jeleztük.

TARTALOM

JÉZUS SZENVEDÉSE (Rózsa Huba) .....
A szenvedés története az evangéliumokban 15

JÉZUS SZENVEDÉSE MÁRK SZERINT .....
Márk szenvedéstörténetének tanítása 19
1. Jézus az Isten Fia 20
2. A szenvedés hozzátartozik Isten Fia kinyilatkoztatásához 21
3. Jézus szenvedése az írások fényében 22
4. Jézus önként vállalta szenvedését 23
I. Előkészület Jézus halálára 23
a) A főpapok és írástudók Jézus halálát tervezik 24
b) Jézus megkenése Betániában 26
c) Júdás árulása 29
II. Jézus húsvéti vacsorája 31
a) Az utolsó vacsora előkészítése 31
b) Jézus kijelenti Júdás árulását 34
c) Az eukarisztia alapítása 36
III. Jézus a Getszemáni kertben 41
a) Jézus megjövendöli Péter tagadását 42
b) Jézus halálküzdelme a Getszemáni kertben 44
c) Jézust elfogják 48
IV. Jézus a főtanács előtt 52
a) Péter a főpap házában 52
b) Jézust kihallgatják a főtanács előtt 53
c) Péter megtagadja Jézust 58
V. Jézus Pilátus előtt 60
a) Jézust átadják Pilátusnak 61
b) Jézus és Barabás 64
c) A katonák kigúnyolják Jézust 67

VI. Jézust keresztre feszítik 69
a) Jézust megfeszítik 70
b) A keresztre feszített Jézust kigúnyolják 73
c) Jézus halála 75
VII. Jézust eltemetik 80
a) Az asszonyok Jézus keresztjénél 81
b) Jézust sírba helyezik 81

JÉZUS SZENVEDÉSE MÁTÉ SZERINT .....
Máté szenvedéstörténetének tanítása 87
1. Jézus szenvedése az egyház születésének alapja 88
2. A szenvedéstörténet krisztológiája 89
a) Jézus az események középpontjában, Jézus isteni tekintélye 89
b) Jézus előretudása 90
c) Jézus önként elfogadja Isten tervét 90
d) Krisztológiai fenségcímek használata 92
I. Előkészület Jézus halálára 94
a) Döntések Jézus haláláról 95
b) Jézus megkenése Betániában 97
c) Júdás árulása 100
II. Jézus húsvéti vacsorája 102
a) Az utolsó vacsora előkészítése 103
b) Jézus kijelenti Júdás árulását 105
c) Az eukarisztia alapítása 108
III. Jézus a Getszemáni kertben 112
a) Jézus megjövendöli Péter tagadását 114
b) Jézus halálküzdelme a Getszemáni kertben 117
c) Jézust elfogják 123
IV. Jézus a főtanács előtt 129
a) Péter a főpap házában 129
b) Jézust kihallgatják a főtanács előtt 130
c) Péter megtagadja Jézust 136
V. Jézus Pilátus előtt 139
a) Jézust átadják Pilátusnak 140
b) Júdás öngyilkossága 141
c) Pilátus kihallgatja és halálra ítéli Jézust 145
VI. Jézust keresztre feszítik 153
a) Jézust a katonák kigúnyolják 154

b) Jézust megfeszítik 155
c) A keresztre feszített Jézus kigúnyolása 157
VII. Jézust halála 162
VIII. Jézust eltemetik 170
a) Jézust sírba helyezik 171
b) Őrök Jézus sírjánál 173

JÉZUS SZENVEDÉSE LUKÁCS SZERINT .....
Lukács szenvedéstörténetének tanítása 179
1. Jézus szenvedése Isten üdvözítő terve szerint történt 180
2. Jézus szenvedése a sátán támadásának ideje 182
3. A szenvedő Jézus példakép a keresztény számára ... 183
4. Jézus szenvedése és az egyház missziós küldetése 185
I. Előkészület Jézus halálára 186
a) Döntés Jézus haláláról 187
b) Júdás árulása 188
II. A húsvéti vacsora előkészítése 190
III. Jézus húsvéti vacsorája 192
a) A végidőbeli beteljesedés és a messiási asztalközösség 194
b) Az eukarisztia alapítása 196
c) Jézus kijelenti Júdás árulását 201
d) A tanítványok versengése 203
e) A tanítványok jutalma 205
f) Jézus intő szava Péterhez 207
g) az eljövendő szorongatások 209
IV. Jézus halálküzdelme a Getszemáni kertben 211
V. Jézust elfogják 215
VI. Jézus a főpap házában 220
a) Péter hármas tagadása és bűnbánata 221
b) Jézust kigúnyolják 224
c) Jézus a főtanács előtt 225
VII. Jézus Pilátus előtt 230
a) Jézust bevádolják Pilátus előtt 231
b) Jézus Heródes előtt 234
c) Pilátus halálra ítéli Jézust 237
VIII. Jézus keresztje 241
a) Jézus keresztútja 241
b) Jézus a kereszten 244
c) Jézust eltemetik 253

JÉZUS SZENVEDÉSE JÁNOS SZERINT .....
János szenvedéstörténetének tanítása 259
1. Jézus órája 259
2. Az Emberfia felmagasztalása 261
3. Jézus szenvedése ítélet a világ és hatalmasai felett 264
4. Jézus királysága 266
5. Jézus magatartása: tudatosság és önkéntesség 267
Búcsúbeszéd az utolsóvacsorán (Gál Ferenc) .....
A búcsúbeszéd mint műfaj 269
Jézus az Atyához megy 270
Jézus parancsainak megtartása 274
Jézus békéje 277
A szőlőtő hasonlata 278
A kölcsönös szeretet 282
A világ gyűlölete 284
A Vigasztaló eljövetele 287
A viszontlátás reménye 291
Pillantás a jövőbe 293
A főpapi ima 296
Ima az apostolokért 298
Ima a hivőkért 301
I. Jézust elfogják, Jézus és ellenfelei (Rózsa Huba) 305
II. Jézus Annás előtt, Péter megtagadja Jézust 314
III. Jézus Pilátus előtt 323
Bevezetés: Jézust Pilátushoz vezetik 326
1. Jézust átadják Pilátusnak 328
2. Pilátus először hallgatja ki Jézust 331
3. Barabás 337
4. Jézust megostorozzák és tövissel koronázzák 339
5. Pilátus elővezetteti Jézust 341
6. Pilátus másodszor hallgatja ki Jézust 345
7. Pilátus halálra ítéli Jézust 349
Befejezés: Jézust átadják a keresztre feszítésre 353
IV. Jézus keresztre feszítése és halála 354
a) Jézust keresztre feszítik és a kereszt felirata 354
b) A katonák szétosztják Jézus ruháit 358
c) Jézus anyja és a szeretett tanítvány 360
d) Jézus halála 367
e) Jézus oldalát megnyitják 370
f) Jézust eltemetik 377

JÉZUS SZENVEDÉSE PÁL APOSTOL TANÍTÁSÁBAN (Gál Ferenc) .....
Az apostol szemléletmódja 383
Az Atya örök terve 384
Kiüresítette önmagát 386
Engesztelő áldozat 389
A kereszt botránya 392
Közösség a szenvedő Krisztussal 394

JÉZUS FELTÁMADÁSA (Gál Ferenc) .....
A feltámadásról szóló tanítás 399

MÁRK EVANGÉLIUMÁNAK HÚSVÉTI ÜZENETE ...
A húsvét előzményei 409
Az asszonyok a sírnál 410
Az angyali jelenés 413
Az angyali üzenet 415
Az asszonyok hallgatása 417
A megjelenések 418
A küldetés 419
A mennybemenetel 422

A HÚSVÉT MÁTÉ EVANGÉLIUMÁBAN .....
Máté nézőpontja 425
Az asszonyok a sírnál 426
Jézus megjelenik az asszonyoknak 430
Az őrök megvesztegetése 432
Az apostolok küldetése 434

LUKÁCS HÚSVÉTI EVANGÉLIUMA .....
Az asszonyok a sírnál 439
Az emmauszi tanítványok 443
Megjelenik az apostoloknak 449
A mennybemenetel 454

JÉZUS FELTÁMADÁSA JÁNOS EVANGÉLIUMÁBAN
A negyedik evangélium előadásmódja 457
Mária Magdolna a sírnál 457
Péter és társa a sírnál 459

Jézus megjelenik Mária Magdolnának 460
Megjelenés az apostolok előtt 463
A Tamás-epizód 466
Megjelenés Tibériás tavánál 469
Péter megbízatása 473
Péter és János sorsa 475

JÉZUS FELTÁMADÁSA PÁL APOSTOL TANÍTÁSÁBAN
Pál tanúskodásának értéke 479
Krisztus feltámadásának valósága 480
A feltámadás üdvtörténeti összefüggései 484
A feltámadás mint trónraemelés 487
Következtetés a mai igehirdetésre 490

JÉZUS SZENVEDÉSE

A SZENVEDÉS TÖRTÉNETE AZ EVANGÉLIUMOKBAN

Jézus szenvedéstörténetének jelentős szerepe van az evangéliumokban. Ezt a tényt tanúsítja a szenvedés eseményeinek több fejezetet kitevő terjedelme is. Fontosságát támasztja alá az is, hogy az evangélisták Jézus életét, nyilvános működését halálával és feltámadásával szoros egységben mutatják be. A részleteknek mintegy benső mozgásuk, irányulásuk van az utolsó jeruzsálemi napok eseményei felé. Feltűnő, hogy a szenvedéstörténetek leírásában sokkal nagyobb a megegyezés, mint a négy evangélium többi részében. Mindez nem véletlen. Jézus halála, feltámadása üdvösségünk alapját és a Jézus Krisztusról szóló evangélium tartalmát képezi. A kereszténység kezdettől fogva felismerte a szenvedés eseményeinek jelentőségét, amint kifejezésre jut a legősibb hitvallásban is: „Elsősorban azt hagytam rátok, amit magam is kaptam: Krisztus meghalt bűneinkért, az Írás szerint, eltemették és harmadnapra feltámadt, ismét az Írás szerint. Megjelent Péternek, majd a tizenkettőnek" (1Kor 15,3—5).

Az ősegyház Jézus szenvedését a feltámadással egységben szemléli. A szenvedés során megnyilvánuló látszólagos erőtlensége a hit próbaköve a keresztény számára. A kereszt botrányát az apostolok is csak a feltámadás után értették meg. Isten Messiásának elutasítása mindig magyarázatra szorul. Isten a feltámadásban igazolja Jézust. Sorsában nem a szenvedés és halál volt az utolsó szó. A feltámadás dicsősége messze felülmúlja a szenvedésben mutatkozó gyengeségét. Amikor az evangélisták a feltámadás fényében tekintettek vissza Jézus életére, nem felejtették ki a szenvedés eseményeit sem. Nem gondolták, hogy Jézus megdicsőülése feleslegessé teszi az Emberfia kiszolgáltatásának és elvetésének elbeszélését. Emberileg nézve a szenvedés és feltámadás ellentétben állnak. A szenvedés Jézust megalázta a keresztig, a feltámadás viszont

megdicsőítette. Úgy tűnhet, hogy a kereszt törést jelent sorsában. A szenvedés ugyan Jézus kudarcát jelenti, viszont a feltámadás olyan győzelem, amely ezt a kudarcot jóváteszi. A kereszténység azonban nem lát ellentmondást a kettő között. Az egyház a feltámadás fényében kereste a kereszt magyarázatát. Isten a feltámadásban a megfeszített názáreti Jézust igazolta Messiásnak és Isten Fiának. Ez nem véletlen. A kettő között nemcsak egymásutániság, hanem benső, oksági összefüggés van, elválaszthatatlan egységet képeznek. A szenvedés sem jelent törést Jézus sorsában: a feltámadásban megmutatkozó dicsősége igazolja szenvedésének értékét és értelmét. Áldozatának ereje, kiontott vérének bűnbocsátó hatékonysága húsvét hajnalán nyert Istentől megerősítést. Ezért az evangéliumi szenvedéstörténetek organikusan, teológiailag és az irodalmi szerkesztés szerint is összekapcsolódnak Jézus feltámadásának elbeszélésével. A szenvedés tehát nem vereség, hanem dicsőséges küzdelem, amely beteljesítette Isten tervét.

Az evangélisták Isten üdvözítő tervének síkján adnak teológiai magyarázatot Jézus szenvedésére és ennek a feltámadással való összefüggésére. Isten akarata volt, hogy Jézus szenvedjen, és mindhalálig tartó engedelmessége révén a feltámadás dicsőségében részesüljön. Isten Jézus sorsára vonatkozó tervét az Írások segítségével igazolták. Isten már az Ószövetségben előre jelezte és kinyilatkoztatta, hogy a Messiásnak szenvednie kell. Ami tehát Jézussal történt, nem véletlenül, nem az emberi gonoszság ötletszerű elhatározása miatt, nem Jézus gyöngeségéből kifolyólag, hanem az Írások szerint történt. Az Írásokat Jézus ismerte, és tudatosan vállalta a bennük kinyilatkoztatott isteni tervet. Lukács evangéliumában Jézus emmauszi tanítványoknak adott magyarázata foglalja össze a mondottakat: „Ó, ti balgák, milyen nehezen tudjátok elhinni, amit a próféták jövendöltek. Vajon nem ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak, hogy bemehessen dicsőségébe. Aztán Mózesen elkezdve az összes prófétánál megmagyarázta nekik, amit az Írásokban róla írtak" (Lk 24,25—27).

Az elmondottakból következtethetünk a szenvedéstörténet jellegzetességeire is. Az evangélisták célja nem a puszta tényközlés. Nem jegyzőkönyvet írnak Jézus szenvedéséről, hanem tanúságot tesznek a názáreti Jézusról, a Messiásról és Isten Fiáról, aki értünk szenvedett, meghalt, — és feltámadt. Mindez nem rontja le a történeti közlés igazságát, de a történeti emlékezést meghatározza

a hivő látásmód, az a teljesebb megértés, melyet az egyház Krisztus feltámadásának eseményéből kapott. Ezért a szenvedéstörténet egyben teológia is.

Az elbeszélésre rányomja bélyegét az igehirdető forma. Az események közlése nem a történész módszerességével, hanem az igehirdető egyház szempontjainak és a hivők igényeinek figyelembevételével történik. Ezért elmaradnak, vagy háttérbe szorulnak olyan részletek, melyek fontosak lennének a történész számára, de a hivő tanúságtétel tekintetében másodlagosak (pl. kronológiai pontosság, hány ülése volt a főtanácsnak stb.). Az események megfogalmazásában az aktualizálás érvényesül (Jézus imája a Getszemáni kertben), vagy az elbeszélések nem időrendi, hanem a teológiai összefüggésnek megfelelő sorrendet követnek (Jézus megostorozása, királyként való kicsúfolása, és Péter hármas tagadása János evangéliumában stb.). A szenvedéstörténet teológiai tanításának közlése végett a leírásban a gondos irodalmi szerkesztésmód is érvényesül (pl. Pilátus – jelenet Jézus királyságának bemutatására János evangéliumában), melyet nemcsak nagyobb irodalmi egységek, hanem kisebb epizódok elbeszélésénél is megtalálunk. Mindezeket a tényezőket a szenvedéstörténet kifejtésénél figyelembe kell vennie a magyarázónak.

Jézus szenvedésének eseményeit négy evangélium beszéli el. Elbeszélésükben sokkal nagyobb a megegyezés, mint az evangéliumok többi részében. Mégis számos részletben eltérnek egymástól. Az eltéréseket két okkal magyarázhatjuk. Különbözőségük először abból ered, hogy az evangélisták elbeszélésük anyagát az ősegyház más-más hagyományából merítették. Márk és Máté elbeszélése közel állnak egymáshoz, mégis mindkettő tartalmaz olyan részleteket, amelyek csak egyiküknél fordulnak elő. Lukács több vonatkozásban önálló hagyományra támaszkodik, sokszor közel áll János hagyományához. A különbözőségek másik oka az evangélisták önálló látásmódja. Ezt részletesen látni fogjuk egy-egy szenvedéstörténet magyarázatánál. Az önálló látásmód a hagyomány anyagának válogatására, szerkesztésére indította az evangélistákat. A feltámadás fényében és a Szentlélek indítására Jézus szenvedésének más és más távlatait mutatják meg a hivő olvasó előtt. Az egyes evangélisták teológiai szemlélete nem áll ellentétben egymással, nem zárják ki egymást. Jézus szenvedésének kimeríthetetlen gazdagsága nyújt alapot a szemléletmódok sokaságára.

Az evangélisták a részletekben és teológiájukban saját hagyományukat követik, de az események menetében nagy vonalakban azonos sorrendet találunk. A szenvedéstörténet magját képezi a Jézus elfogatásával kezdődő és eltemetésével végződő eseménysor, melynek főbb lépései: Jézust elfogják, Jézus a főtanács előtt, Pilátus előtt, Jézus a kereszten — Jézust eltemetik. Van olyan vélemény, mely szerint ilyen volt a szenvedéstörténet ősibb, és egyben rövidebb formája. Ez a rövidebb elbeszélésforma tükröződik János evangéliumában. Később kibővítették ezt a keretet, elsősorban olyan részletekkel, amelyek megelőzik és megvilágítják Jézus szenvedésének értelmét. A szinoptikusoknál találjuk ezeket az előzményeket: határozat Jézus haláláról, betániai lakoma (Lukácsnál hiányzik), utolsó vacsora. A keresztény hitvallás nem áll meg Jézus halálánál, hanem a feltámadásra tekint (1Kor 15,3—5), s ezért a szenvedéstörténet az üres sírról szóló leírással zárul, melyet mi már a feltámadás evangéliumi elbeszélésénél fogunk részletesen magyarázni.

JÉZUS SZENVEDÉSE MÁRK SZERINT

MÁRK SZENVEDÉSTÖRTÉNETÉNEK TANÍTÁSA

Márk szenvedéstörténete alapvető jelentőségű a többi evangélista számára. Jézus szenvedéséről időrendben az ő elbeszélése az első. Hatása számos vonatkozásban megtalálható. Az eltérések ellenére meghatározza a sorrendet a másik három evangélista számára is. Máté és Lukács fokozottabban támaszkodnak Márk szövegére. Márk elbeszélésének teológiai látásmódja is döntő szerepet játszik a többi evangéliumban. A szenvedő Jézus személyének és a kereszt hatásának szemlélése a húsvét fényében, szenvedésének értelmezése az Írások fényében, szenvedést vállaló önkéntessége és tudatossága olyan alapvető jellegzetességek, melyek mindegyik szenvedéstörténetet meghatározzák.

A szenvedés Márk evangéliumának csúcspontját jelenti. Az események menete a Golgota felé tart, mert az evangélium nagy témáját a kereszt nyilatkoztatja ki: a názáreti Jézus az Isten Fia. A szenvedéssel, és halállal végződő sorsának gondolata már kezdetben kifejezésre jut Jézus szavaiban. A farizeusokkal vitatkozva a böjt kérdéséről ezt mondja: „Böjtölhet-e a násznép, míg vele a vőlegény? Amíg velük a vőlegény, nem böjtölhetnek. De eljön az idő, amikor elviszik körükből a vőlegényt, akkor majd böjtölnek" (2,19—20). Szintén az evangélium kezdetén, a béna szombati meggyógyítása után megszületik a farizeusokban Jézus megölésének gondolata: „A farizeusok erre kimentek, s a Heródes-pártiakkal együtt tanakodni kezdtek, hogyan okozhatnák vesztét" (3,6). Majd Jézus háromszor is meghirdeti szenvedését: „Ezután arról beszélt nekik, hogy az Emberfiának sokat kell szenvednie, a vének, a főpapok és az írástudók elvetik, megölik, de harmadnapra feltámad" (8,31—33; 9,30—32; 10,32—34). Az első meghirdetéstől egyre jobban előtérbe kerül a szenvedés gondolata, és az esemé-

nyek egyenesen a Jézus személyének titkát feltáró kereszthez vezetnek.

Az evangélista bátran ír Jézus keresztjéről. Nem fél bemutatni Isten tervének ilyen lehangoló megvalósulását. Elbeszéli a botrányt okozó szenvedés hatását. Ugyanakkor bemutatja azt is, hogy Jézus keresztjében miként mutatkozik meg különleges módon istenfiúsága. Márk szenvedéstörténetének gondolatait a következőkben foglaljuk össze.

1. Jézus az Isten Fia

A szenvedéstörténet szorosan összefügg Márk krisztológiájával. Az evangélista szerint Jézus az Isten Fia. Az evangélium bevezető verse — „Jézus Krisztus, Isten Fia evangéliumának kezdete" (1,1) — azonban csak a szenvedéstörténetben nyer igazolást. Jézus személyének titka csak az evangélium végén, a kereszten ismerhető fel valóságosan, s ez a százados hitvallásában jut kifejezésre: „Ez az ember valóban az Isten Fia volt" (15,39). Mindez istenfiúságának „titkával" függ össze. Már az evangélium eseményeinek során is megtudjuk néhányszor, hogy Jézus az Isten Fia. Így a két teofánia alkalmával, Jézus megkeresztelkedésekor (1,11) és színeváltozásakor (9,7) égi szózat jelenti ki Isten Fia voltát. A tisztátalan lelkek is így kiáltoznak: „Te az Isten Fia vagy!" (3,11), s ugyanezt mondja róla a tisztátalan lélektől megszállott gerázai ember is (5,7). Jézus azonban megtiltja hírének terjesztését, és parancsot ad a hallgatásra. A szenvedéstörténetben a főpap is megkérdezi őt: „Te vagy a Krisztus, az Áldott (Isten) Fia?" (14,61), de kérdésében még nem a hit nyilatkozik meg. Jézus isteni „titkának" világos és hitvalló feltárását csak a százados szavaiban találjuk meg.

A szenvedés eseményei lépésről lépésre készítik elő ezt a hitvallást. A megalázó, Jézus gyengeségéről tanúskodó részletek, ha negatív módon is, de feltárják igazi valóját, rejtett istenségét, amely Jézus halálának körülményeiben és feltámadásában annál dicsőségesebb megerősítést nyer. Ezért a főpap kérdése, ha nem is hitből fakad, de feltárja személyének valóságát. A kereszt felirata meghirdeti, majd a főpapok gúnyolódó szavai is kimondják, hogy ő Izrael Messiása. A járókelők csúfolódása is rejtett isteni valóságát és hatalmát célozza. A megrázó valóság kinyilatkoztató erejű.

A Jézus halálát megelőző és követő jelek, a földet beborító sötétség és a templom kárpitjának kettéhasadása, megerősítik eddig csak negatív módon tanúsított istenfiúságát. A jelek megmutatják halálának üdvözítő hatékonyságát is, mely megnyitja mindenki számára az utat Istenhez. A százados éppen a jelek hatására tesz hitvallást: a názáreti Jézus valóban Isten Fia volt.

2. A szenvedés hozzátartozik Isten Fia kinyilatkoztatásához

Mint láttuk, Jézus rejtett istenfiúsága a kereszten tárul fel. Márk nem fél kijelenteni, hogy a kereszt botránya szükségszerűen hozzátartozik Isten Fia kinyilatkoztatásához. Ennek mélyebb összefüggését is megmagyarázza. Jézus nem a csodajelekben, hanem szenvedésében bizonyul Isten Fiának. Az evangélista elbeszélő stílusa fokozottan kiemeli a szenvedés sokkhatását. Jézus magányosan, mindenkitől elhagyatva járja a szenvedés útját. Mikor halálát elhatározzák, a főpapok és az írástudók még félnek a néptől. A szenvedéstörténet során azonban egyre világosabbá válik, hogy magára marad. Tanítványainak egyike elárulja, a többi tanítványa elfogatásának láttán elszalad. A nép halálát kívánja. Ebben a helyzetben Jézus teljesen erőtlennek és kiszolgáltatottnak mutatkozik. A kereszten függve, a főpapok gúnyolódó kiáltozása közepette igazolva látszik, hogy nem lehet ő a Messiás, Izrael királya. A járókelők csúfolódása pedig burkoltan istenfiúságát vonja kétségbe. A kiábrándító valóság élesen bizonyítja, hogy a názáreti Jézus nem Isten küldötte. A szenvedő Messiás elfogadhatatlan számukra. Ezért olyan csodajelek megtételére szólítja fel, melyek segítségével kiszabadítaná magát reménytelen helyzetéből. Ebben az esetben hinnének neki. Így igazolni tudná elképzelésüket a hatalommal rendelkező Messiásról, aki ezt a hatalmat egyben a földi szabadulás és szabadítás érdekében is használja.

Jézus azonban abban mutatkozik hűségesnek messiási küldetéséhez, hogy nem teljesíti kívánságukat. Éppen az Isten akarata szerinti szenvedő sorsa vállalásában bizonyul Isten Fiának. Küldetéséről ugyanis ezt mondja: „Az Emberfia nem azért jött, hogy szolgáljanak neki, hanem hogy ő szolgáljon és életét adja váltságul sokakért" (10,45). A kereszt a tanújele annak, hogy végigjárta ezt az Atyától

számára rendelt utat. Ezért lesz a legalkalmasabb eszköz Jézust Isten Fiának kinyilatkoztatni.

Márk a kereszt botrányát nem véletlenül hangsúlyozza. Leírásában bemutatja, hogy Jézus szenvedése tanítványainak megrendülését idézi elő. Meghátrálásuk Jézus küldetésének félreértéséből fakad. Ezért nem értik meg a Getszemáni kertben háromszoros intését a virrasztásra és imára. A fogoly Jézust magára hagyva elszaladnak, Péter pedig megtagadja őt. A kereszt botránya azonban továbbra is megmarad. A mindenkori hivő szintén részesül a tanítványok próbatételében. Márk éppen az ő példájukkal akarja az egyház tagjait óvni a bukástól. Hangsúlyozza, hogy Isten a megfeszített Jézust nyilatkoztatta ki Fiának, majd ezt a kinyilatkoztatást megerősítette a feltámadásban. A kereszt hozzátartozik Isten Fiához. Jézus kereszthordozásra szólító felhívása megerősíti, hogy a szenvedés a tanítványi mivolthoz is hozzátartozik. Ez azonban nem adhat okot Krisztus követőinek a szomorúságra vagy keserűségre, hiszen a kereszt lesz üdvösségük és életük megmentésének eszköze (8,34—35).

3. Jézus szenvedése az Írások fényében

Az evangélista Jézus szenvedését összefüggésbe hozza Isten üdvözítő tervével. Bemutatja, hogy minden Isten akarata szerint történt. Az összefüggést az Ószövetség segítségével teremti meg. Isten már az Ószövetségben előre jelezte Fiának sorsát, ezért az Írás alkalmas az események értelmezésére, és a kereszt botrányának feloldására. Márk részben az igaz szenvedéséről szóló zsoltárok kifejezéseivel mutatja be Jézus szenvedését, anélkül, hogy közvetlenül hivatkozna az idézés tényére. Elsősorban a keresztre feszítés jelenetére kell gondolnunk. Jézus szenvedésének részleteit a 22. és 69. zsoltár verseivel ábrázolja: Jézust ecettel itatják (15,36 = Zsolt 69,22), ruháit szétosztják (15,24 = Zsolt 22,19), a kereszten függő Jézust kigúnyoló járókelők fejcsóváló gesztusa (15,29 = Zsolt 22,8), s végül Jézus elhagyatottságát panaszoló szavai (15,34 = Zsolt 22,2). Jézus szenvedésében az ószövetségi igaz szenvedései teljesednek be. Márk azonban Jézus szaván keresztül háromszor közvetlenül is hivatkozik az Írások beteljesedésére, nemcsak az események egy-egy részletében, hanem egészében is. Az utolsó vacsorán Júdás árulásá-

nak bejelentésében Jézus egész szenvedése és halála az Írások szerint történik: „... az Emberfia elmegy ugyan, amint meg van írva, de jaj annak az embernek, aki elárulja az Emberfiát" (14,21). Zakariás próféta jövendölésére hivatkozva mondja meg Jézus tanítványainak megbotránkozását: „Mindnyájan megbotránkoztok, ahogy meg van írva: Megverem a pásztort és szétszélednek a juhok" (14,27 = Zak 13,7). Az Írás beteljesedése nemcsak a Getszemáni kertben történt eseményekre vonatkozik, hanem a tanítványoknak arra az általános értetlenségére is, amely a szenvedés témáját egész életében végigkísérte. Jézus a Getszemáni kertbe kivonult fegyveresek előtt az Írások beteljesedésével indokolja elfogatását, és ezzel elkezdődő szenvedéseit. Nem az Ószövetség egy meghatározott jövendölésére hivatkozik, hanem összességükben említi az Írásokat: „... az Írásoknak be kell teljesednie" (14,49). Így az Ószövetség hátterében egyszerre magyarázatot kapunk Jézus szenvedésének miértjére. Isten Fiának sorsáról nem emberi gonoszság, vagy erőszak döntött. Az emberi erők csak eszközök Isten kezében az üdvösség tervének végrehajtására. Jézus üdvözítő kereszthalála Isten akarata volt, melyet a hivő az Ószövetségből felismerhet.

4. Jézus önként vállalta szenvedését

Jézus ismeri a sorsára vonatkozó, és az Írásokban kinyilatkoztatott isteni tervet. Ezzel az ismeretével függ össze a szenvedés eseményeiben tanúsított szilárd magatartása is. Engedelmesen követi Isten akaratát, mely azt kívánja tőle, hogy a szenvedés útját járja. Engedelmessége önkéntességgel és előretudással párosul. Tudja, minek kell, és mi fog vele történni, s mindezt készséggel fogadja el. Nem lepik meg a bekövetkező események, és nem rendítik meg a vele szemben megnyilvánuló emberi gonoszság cselekedetei sem.

I. ELŐKÉSZÜLET JÉZUS HALÁLÁRA (14,1—11)

Márk a szenvedéstörténet bevezető egységében Jézus közeli halálára fordítja a figyelmet. Elbeszélésének az „Előkészület Jézus halálára" (14,1—11) címet adjuk. Az evangélista bemutatja a szenvedéstörténet cselekményét elindító, három lépésben kibontakozó eseménysort. A középpontban Jézus halála áll. A főpapok és az írás-

tudók Jézus megölésének módját keresik, míg ő a betániai vacsorán előre megjövendöli halálát. Majd bekapcsolódik Júdás is, felajánlva segítségét a főtanács tagjainak. Ezzel Jézus halálának eszközévé válik. A bevezető jelenet három részegységből áll: a főpapok és írástudók Jézus halálát tervezik (14,1—2), Jézus megkenése Betániában (14,3—9), Júdás elárulja Jézust (14,10—11).

Márk a részleteket, az ellentétes mozzanatok szembeállítását, tervszerűen szerkeszti meg. A főpapok és írástudók terve Júdás árulásával együtt keretet alkot és közrefogja a betániai vacsora leírását. A keretben elbeszélt két esemény összefügg egymással (1—2. és 10—11. v.). A hagyomány Márk előtti állapotában egybetartoztak. Az evangélista azonban kettéválasztotta őket, és közéjük helyezte el Jézus megkenésének elbeszélését a betániai lakomán. Így az ellentétbe állítással bepillantást enged a szereplők világába, és megvilágítja helyzetüket. Egyik oldalon áll az emberi gonoszság. A főpapok és írástudók Jézus megölését tervezik, de a néptől való félelem cselvetésre kényszeríti őket. Hozzájuk társul és tanácstalanságukban segítségükre siet Júdás, a tizenkettő egyike, aki kész pénz ellenében kiszolgáltatni Mesterét. Az emberi gyengeség ellenséges megnyilvánulásai között áll Jézus. Ő tisztában van helyzetével, kegyetlen halállal végződő sorsával, és ezt ki is jelenti tanítványai előtt. Mellette megjelenik az ismeretlen asszony a betániai lakomán, és nagylelkű gesztusával fejezi ki szeretetét Jézus iránt. Cselekedete egyenes ellentéte a tanácstagok tervének és Júdás árulásának. Nem kétséges, hogy az ellentétes magatartások bemutatásával Márk szándéka a hivő elgondolkoztatása.

a) *A főpapok és írástudók Jézus halálát tervezik (14,1—2)*

1 Két nap múlva volt a húsvét és a kovásztalan kenyér ünnepe. A főpapok és az írástudók keresték módját, hogyan fogják el és öljék meg őt cselvetéssel. 2 Azt mondták ugyanis: „Ne az ünnepen, nehogy zavargás támadjon a nép között."

A rövid bevezető a következő napok eseményeinek hátterét mutatja be. Két nappal húsvét előtt történt. A főpapok és írástudók határozott szándéka, hogy Jézust valami módon megölik. Az evangélista három mozzanatban beszéli el a történteket: a Jézus halálát eldöntő megbeszélés időpontja, — az ellenfelek terve, — és aggálya, mely cselekvésre kényszeríti őket.

Jézus jeruzsálemi bevonulása és az azóta eltelt események megérlelték a főtanács tagjainak, a főpapok és írástudók elhatározását, hogy megölik őt. Márk mielőtt beszámolna tervükről, meghatározza az egész bevezető jelenet időpontját: „Két nap múlva volt a húsvét és a kovásztalan kenyér ünnepe" (14,1). Az időpont Jézus szenvedésének és halálának kronologikus egymásutániságát is meghatározza. Jézus pénteken (15,42), a húsvét ünnepén halt meg. Így a „két nap múlva volt húsvét" a szerdai napot jelenti. Az utolsó vacsora és Jézus halálának időpontjára később, az eucharisztia alapításánál még részletesebben visszatérünk (32. old.).

A húsvét (héberül peszah, görög nyelvben pascha) napja niszán hónap 15-re, a tavaszi napéjegyenlőséget követő első holdtöltére esett. Az ünnep azonban már előző nap este elkezdődött. Zsidó számítás szerint ugyanis a nap este 6 órától, másnap este 6 óráig tartott. Naplementével niszán 14-e befejeződött, és az este kezdődő bárányvacsora már niszán 15-hez tartozott. A húsvét az egyhetes ünnepi ciklus, a kovásztalan kenyér ünnepének első napja volt. Nevét az ünnepi időszakra előírt kovásztalan kenyérről, a „mazzóth"-ról kapta. Márk az időpont megjelölésénél egyszerre említi a húsvét napját és a kovásztalan kenyér egyhetes ünnepét. A húsvét Izrael Egyiptomból való kiszabadulásának ünnepe volt, de a végidőbeli szabadulás reménye is hozzá kapcsolódott.

Jézus elfogatásának és megölésének terve nem pillanatnyi elhatározás eredménye. Már működésének kezdetén, a béna kezű ember szombati gyógyítása után a farizeusokban is hasonló elhatározás érlelődik meg (3,6). A főpapok és írástudók Jézus jeruzsálemi bevonulása után — az evangélista megjegyzése szerint — kétszer is fontolgatták megölését (11,18; 12,12). Most azonban véglegesen elhatározták magukat a cselekvésre. A terv tehát a főtanács két vezető csoportjának tagjaitól indul ki. Ők a felelősek Jézus haláláért, s nem a nép. De a körülmények tanácstalanságukról és tervük homályosságáról tesznek tanúságot. Szó sincs a főtanács ülésén hozott határozatról, csupán Jézus megölésének végleges szándékáról. Azt sem tudják még, hogyan hajtják végre tettüket. Tanácstalanságuk oka a félelem. Attól tartanak, hogy az ünnepre Jeruzsálembe zarándokolt nép között Jézusnak sok híve van, s elfogatásának hírére zavargás törne ki az ünneplő tömegben. Ezért „csel" alkalmazására kényszerülnek. Nem az „ünnepen", azaz nem „az ünneplő gyülekezetben", hanem a néptől elkülönítve kell Jézust foglyul ejteni.

b) *Jézus megkenése Betániában (14,3—9)*

3 Amikor Betániában a leprás Simon házában volt és az asztalhoz telepedett, odalépett egy asszony, alabástrom edényben valódi drága nárdusolajjal. Feltörte az alabástromot és fejére öntötte. 4 Néhányan bosszankodtak magukban: „Mire való a kenetnek ez a pazarlása?" 5 Hiszen el lehetett volna adni azt a kenetet több, mint háromszáz dénárért, és odaadni a szegényeknek" — támadtak rá. 6 Jézus azonban ezt mondta: „Hagyjátok őt! Miért bántjátok? Jócselekedetet tett velem. 7 Szegények ugyanis mindig lesznek veletek, de én nem mindig leszek veletek. 8 Azt tette, ami tőle telt: Előre megkente testemet a temetésre. 9 Bizony mondom nektek, ahol csak hirdetni fogják az evangéliumot az egész világon, azt is elmondják majd, amit ez (az asszony) tett, az ő emlékezetére."

A betániai vacsora elbeszélése fontos szerepet tölt be a szenvedéstörténet bevezető egységében. Igaz, hogy a Jézus halálához vezető eseménysort a főpapok és írástudók terve indítja el Júdás felajánlott segítségével, Márk mégis nagyobb figyelmet szentel a vacsorán történteknek. Ennek oka nyilvánvaló. Az evangélista feszültségteljes ellentétet teremt egyrészt a vacsora résztvevői, Jézus és az ismeretlen jótevő asszony, másrészt a halálára tervet szövő főpapok, írástudók és a hozzájuk társuló áruló tanítvány között. Jézus, akit egyszerre vesz körül az ismeretlen asszony szeretete, és a tanítványok értetlensége, világosan látja közeli halállal végződő sorsát. De szavai túlmutatnak szenvedésén. Az egész világon hirdetett evangélium, melyben az asszony jótettéről is megemlékeznek, megcsillantja Jézus halál és bűn feletti győzelmét is. Az emberiség hallani fogja a Jézus keresztjéről és felmagasztalásáról szóló örömhírt.

Jézus Betániában történt megkenésének epizódja hiányzik Lukács és János szenvedéstörténetéből. Hasonló történetet beszélnek el azonban evangéliumuk más részében (Lk 7,35—50; Jn12,1—8). Úgy tűnik, ugyanerről az alaptörténetről van szó, mely az egyes hagyományokban önálló feldolgozást kapott.

Márk három lépésben építi fel elbeszélését. Először megrajzolja a helyzetet az ismeretlen asszony szokatlan tettével (3. v.). Majd az asszony cselekedetének hatását mutatja be a jelenlevők felháborodásában (4—5. v.). Végül Jézus szava következik, aki értelmezi és védelmébe veszi az asszony tettét (6—9. v.).

Az események Betániában, a leprás Simon házában folytatódnak. Betánia Jeruzsálem közelében fekvő helység. Jézus napközben Jeruzsálemben tanított, este azonban Betániába ment, és ott töltötte az éjszakát. A leprás Simon háza nem Jézus állandó tartózkodási

helye, hanem egy késő délutáni ünnepi étkezés színtere, melyre Jézus meghívást kapott. A lakomán a meghívottak nagyobb köre vett részt. Márk a tanítványokat külön nem nevezi meg (Mt 26,8). Hogy ki volt a házigazda, a „leprás Simon", nem tudjuk. A neve mellett a „leprás" jelző arra utalhat, hogy ebből a betegségből Jézus gyógyította meg. De lehet, hogy ez csak a ház neve volt.

Az ünnepélyes étkezés közben egy ismeretlen, meg nem nevezett asszony jelenik meg, és az asztalnál helyet foglaló Jézushoz lép. A kezében tartott alabástrom edényt feltöri, és a drága és valódi nárdusolajat Jézus fejére önti. Az ókori Keleten ünnepélyes alkalmakkor szokás volt, hogy illatszerekkel kenték meg magukat. A jelen helyzetben ez különleges körülmények között történik. Szokatlan az ismeretlen, kívülálló asszony váratlan belépése étkező férfiak társaságába, ahova csak a házhoz tartozó szolgálóleány, vagy a család női tagja szokott belépni. A helyzet rendkívüliségét fokozza az olaj értéke is, mint az kiderül a jelenet szemtanúinak bosszankodó szavaiból. Márk külön aláhúzza, hogy az olaj drága és valódi nárdusolaj volt, melyet indiai nárdusnövény szárából és gyökeréből nyertek. Ezért elsősorban a gazdagok köreiben volt ismert és használatos. Az asszony tettének indokát Márk nem említi, de a körülmények Jézus iránti nagy tiszteletéről és szeretetéről tanúskodnak. Nem törődve a társadalmi szokásokkal, pazarló nagylelkűséggel mutatja ki tiszteletét.

Tette ellenkező hatást vált ki az asztaltársaság tagjaiból, mint amit várnánk. Elismerés helyett megrovásban és kritikában részesül. Érzelmeiket Márk jól bemutatja a görög aganakteó „bosszankodik, ingerült, magán kívül van" ige használatával, melyet az erős indulat kifejezésére használtak. Az evangélista a jelenlevők kritikus gondolatait egy kérdés formájában fogalmazza meg: „Mire való a kenetnek ez a pazarlása? Hiszen el lehetett volna adni ezt a kenetet több, mint háromszáz dénárért, és odaadni a szegényeknek" (4. v.). Felháborodásukban közrejátszhatott az egyszerű emberek idegenkedése és ellenszenve az előkelő szokásokkal szemben. Az olajjal való megkenés a gazdagok és a városi kultúra szokása volt. Elsősorban azonban a nárdusolaj drágasága miatt bosszankodtak. Nem értik célját az egész cselekedetnek, a Jézus fejére öntött olajat pazarlásnak minősítik. Az olaj ára több mint háromszáz dénár, egy kézműves évi jövedelme. Bosszankodásuk hátterében nem kell önzést keresnünk. A szegényekért való gondoskodás váltja ki ellenérzésü-

ket. Hiszen éppen a közelgő húsvét kötelezte a jámbor zsidókat alamizsnálkodásra, hogy a szegények is méltó módon ülhessék meg az ünnepet. Most pedig egyenesen e miatt a pazarlás miatt szorul háttérbe az irgalmasság gyakorlása. Gondolataikat nyíltan kifejezésre is juttatják, és rátámadnak az asszonyra.

Jézus azonban védelmébe veszi az asszonyt. Visszautasítja a kritizálókat, bár nem vonja kétségbe az alamizsna fontosságát és jogosságát, hiszen ezt ő maga is tanította. Elsősorban azt akarja megmagyarázni, hogy ebben az esetben, a vele szemben oly bőkezűen kifejezésre juttatott tisztelet és szeretet miért szorítthatja háttérbe az alamizsnálkodást.

Az asszony cselekedetét „jótettnek" nevezi (14,6). A „jótett" a zsidó jámborság gyűjtőfogalma, melynek két fajtáját különböztették meg, az alamizsnálkodást és a szeretet cselekedeteit. Az alamizsnálkodás a szegényeknek juttatott pénzadomány formájában történt. A szeretet cselekedeteit mindenkivel, gazdagokkal és szegényekkel, élőkkel és holtakkal szemben egyaránt gyakorolták. Ide tartozott különleges módon a halottak eltemetése. Az adomány helyére a személyesség lépett, a személyes teljesítmény került előtérbe. Ennek következtében a szeretet cselekedetei, mint jótett, megelőzik az alamizsnálkodást. Az ismeretlen asszony a „szeretet cselekedetét" gyakorolta, ezért tette értékesebb, mint az alamizsna, s nem mondható „pazarlásnak".

Jézus még egy fontosabb szempontot is mond az asszony védelmében. Mindeddig még senki sem vette figyelembe, hogy ő az, akivel a jót tették. A szegényekhez hasonlítja magát, akiket az asztaltársaság tagjai vele szemben előnyben részesítenek. A megtámadott asszony „velem" (14,6), azaz Jézussal, a legnagyobbal, Isten Fiával tett jót. Ez a körülmény mindenekfölött álló értéket ad az asszony cselekedetének. Ő maga, Jézus adja meg rendkívüli értékét. Jézus mellett minden eltörpül, szeretete mindennél fontosabb. Fokozza még a helyzet különlegességét, hogy a szeretet cselekedetei a személyes találkozásban jönnek létre. A vele való találkozásra nem lesz mindig lehetőség, de szegények mindig lesznek, akikkel gyakorolhatják az alamizsnálkodást. Jézussal már csak most tehetnek jót, többé nem lesz rá mód. Az asszony nem mulasztotta el az alkalmat, míg a többiek értetlenül és érzéketlenül szemlélik mindezt. Ezekben a pillanatokban a szegények között is Jézus

a legszegényebb. A szeretet cselekedetét olyannal gyakorolták, aki a halálba készül.

Jézus feltárja a jelenlévők előtt a tett titkos isteni értelmét. Szavai szerint az ismeretlen jótevő nem pocsékolta el, sőt helyesen használta fel a drága olajat. Cselekedete olyan jelentéssel rendelkezik, melyet sem ő maga, sem a jelenlevők nem sejtenek. Amit tett, az Jézus üdvözítő halálának prófétai jele, s egyben elővételezi halott testének megkenését. A cselekedet előrevetíti a hívő számára az elkövetkező napok eseményeit. Jézus magyarázó szavai temetéséről, viszont tudásáról tanúskodnak. A főpapok még csak keresik az alkalmat elveszítésére, ő már biztos halálában.

Az asszony tettének rendkívüli értéke azonban további megerősítést is kap. Jézus a jövőbe tekintve az egész világon hirdetett evangéliumra fordítja a figyelmet. Ahol majd az evangéliumot hirdetik, megemlékeznek erről a tettről is (14,9). Ennek az örömhírnek tartalma a bűn és halál hatalma felett aratott győzelem Jézus földi működésében, keresztjében és feltámadásában. Amikor felidézik életét, arról is megemlékeznek, mit tettek mások neki. Így mindig felelevenítik az ismeretlen asszony jótettét is. Jézus szavaiban halálán túl felcsillan sorsának győzelmes célbajutása: az örömhír az egész emberiség számára.

c) *Júdás árulása (14,10—11)*

10 Karióti Júdás, egy a tizenkettő közül, elment a főpapokhoz, hogy elárulja őt nekik. 11 Amikor ezek meghallották, megörültek és megígérték, hogy pénzt adnak neki. Kereste tehát módját, hogyan árulhatná el őt egy kedvező alkalommal.

A rövid epizód egyenes folytatása a főpapok és írástudók Jézus elfogatásáról és megöléséről kigondolt tervének (14,10—11). Tervük megvalósulását kereső szándékuknak megfelel Júdás ajánlata, hogy Jézust kiszolgáltatja nekik. Márk négy részletben írja le Júdás árulását. Bemutatja az áruló tanítványt és szándékát (14,10). Majd megtudjuk, hogy a főpapok miként viselkednek ajánlatára, és mivel jutalmazzák, végül pedig leírja Júdás igyekezetét ígéretének végrehajtására (14,11).

A főpapok és írástudók tétovaságában a tizenkét tanítvány egyike, a karióti Júdás siet segítségükre. Míg Jézus Betániában, Simon

házában tartózkodik, addig Júdás elmegy a főpapokhoz, hogy felajánlja nekik Jézus kiszolgáltatását. Ezzel határozatlan és homályos tervük Jézus elveszítésére meghatározott formát ölthet. A tanítvány áruló ajánlata egyenes ellentéte a Jézust illatos olajjal megkenő ismeretlen asszony tettének. Márk semmit sem tár fel Júdás szándékának mozgatóiról. Az őskeresztény hagyományt mindig foglalkoztatta Júdás árulásának felfoghatatlan botránya. Lukács és János sátáni erőket látnak működni az árulás hátterében (Lk 22,3.53; Jn 13,27), Máté pedig az Ószövetség fényében értelmezi az eseményt (Mt 26,15; 27,3 köv.). Márk közvetve mégis utal Júdás tette és az Isten üdvözítő terve közötti összefüggésre. Az árulással kapcsolatban, „(Júdás) elment a főpapokhoz, hogy elárulja őt" (14,10) és „... kereste tehát a módját, hogyan árulhatná el őt egy kedvező alkalommal" (Mk 14,11) a paradidómi „átad, kiszolgáltat, elárul" igét használja. Ugyanezt az igét alkalmazza akkor is, mikor Jézus megjövendöli tanítványainak szenvedését: „Megmondta nekik, hogy az Emberfiát az emberek kezére adják (paradidómi), de azután, hogy megölik, harmadnapra föltámad" (9,31; 10,33). Júdás főpapoknak tett ajánlata valójában „az Emberfia kiszolgáltatása" az emberek kezébe. A tanítvány tehát az Emberfia szenvedésére és halálára vonatkozó isteni terv eszköze. Mindez felelősségét nem veszi el, miként Jézus utolsó vacsorai figyelmeztetéséből kitűnik (14,21). Isten a megdöbbentő árulást is beilleszti üdvözítő tervébe. Így a tanítvány hitszegése egy újabb lépés Jézus szenvedése útján. Egész életében körülvette az értetlenség, nemcsak a nép, vagy ellenségei, hanem tanítványai részéről is (10,35 köv.). Ez az értetlenség Júdás esetében a Mester elárulásához vezetett.

A főpapok örömmel fogadják ajánlatát. Megoldódik problémájuk, miként lehetne Jézust feltűnést kerülve, a nép tudta nélkül elfogni. Júdásnak pénzt ígérnek. Hogy miként gondolta Jézus kiszolgáltatását, nem derül ki az elbeszélésből, csupán a végrehajtás szándékáról olvashatunk. Konkrét tervére a Getszemáni kertben kapunk feleletet. Elkezdődik tehát az Emberfia halálba vezető szenvedésútja, melyet ellenfelei és az ismeretlen asszony más-más módon készítenek elő.

II. JÉZUS HÚSVÉTI VACSORÁJA (14,12—25)

Jézus a szenvedését megelőző estét tanítványai körében tölti. Földi életében elköltött utolsó vacsorája húsvét ünnepéhez kapcsolódik. Az evangélista az utolsó vacsora elbeszélést három részletben építi fel: az utolsó vacsora előkészítése (14,12—16), Jézus kijelenti Júdás árulását (14,17—21), Jézus új húsvéti vacsorája, az eucharisztia alapítása (14,22—25). A részegységeket keretként fogja össze a húsvéti vacsora. Mindhárom egység Jézus szenvedésének egy-egy új távlatát mutatja be.

Az utolsó vacsora Jézus prófétai előrelátással párosult tekintélyét emeli ki. A tanítványok mindent úgy tesznek, ahogy Jézus parancsolja nekik, és mindent úgy találnak, ahogy előre megmondta. Jézus kijelentése Júdás árulásáról, ismét tanúságot tesz tudásáról és előrelátásáról, szenvedésének körülményeit és végkimenetelét illetően. Tanítványának árulása számára nem meglepetés. Halállal és szenvedéssel végződő sorsához, — melyet mint Isten akaratát Jézus készséggel vállal — ez is hozzátartozik. A szenvedés küszöbén mindkét epizód ismét arról biztosítja a hivőt, hogy Jézus nem tehetetlenül sodródik az események játékszereként, hanem önként megy eléjük, mert mindent előre ismer. A kereszt Jézus sorsában Isten titka, és nem gyilkos emberi szándékok függvénye.

Az utolsó vacsora legfontosabb része az eucharisztia alapítása. Jézus az Ószövetség húsvétját ünnepli tanítványaival, de az eucharisztia adományában az Újszövetség húsvéti vacsorája jelenik meg. Az ószövetségi szabadulás ünnepét az újszövetségi szabadulásé váltja fel. Az eucharisztia feltárja Jézus szenvedésének és halálának értelmét. Elővételezve életáldozata jelenik meg. Kiontott vérének szövetséget alapító ereje van. Az ószövetségi üdvrend helyére az Újszövetség lép, melyet Jézus vére pecsétel meg. Az utolsó vacsora a beteljesedést, a végidőbeli messiási asztalközösséget is elénk állítja.

a) *Az utolsó vacsora előkészítése (14,12—16)*

12 A kovásztalan kenyerek első napján, amikor a húsvéti bárányt szokták feláldozni, tanítványai így szóltak hozzá: „Hová akarod, hogy elmenjünk, és elkészítsük neked, hogy megegyed a húsvéti bárányt?" 13 Akkor elküldött tanítványai közül kettőt, és ezt mondta nekik: „Menjetek a városba, és ott találkozni fogtok egy vizeskorsót vivő emberrel. Kövessétek őt, 14 és ahová bemegy, mondjátok

a házigazdának: A Mester kérdezteti, hol van a szállásom, ahol a húsvéti bárányt tanítványaimmal elfogyaszthatom? 15 Ő majd mutat nektek egy étkezésre berendezett nagy emeleti helyiséget. Ott készítsétek el nekünk". 16 A tanítványok elindultak, bementek a városba, és úgy találták, ahogy megmondta nekik, s elkészítették a húsvéti vacsorát.

Az utolsó vacsora elbeszélése a tanítványok megbízásával kezdődik. Jézus elküldi őket a húsvéti vacsora előkészítésére. Az utolsó vacsora tehát egyben húsvéti vacsora is. Ezért amit Jézus ezen az estén tesz, a húsvét fényében kell értelmezni. A rövid elbeszélés három lépésben bontakozik ki. A bevezetést a tanítványok kérdése képezi a húsvéti vacsora előkészítéséről (14,12). A középpontban Jézus áll, aki prófétai előrelátással utasítást ad nekik (14,13—15). Az evangélista megjegyzése zárja az epizódot: a tanítványok mindent úgy tettek és úgy találtak, ahogy Jézus mondta (14,16).

Márk leírása időpontokat is tartalmaz. Ezek alapján Jézus szenvedésének eseményeit kronológiai sorrendbe állíthatjuk. A szenvedéstörténet kronológiája azonban kérdéseket vet fel, melyeket itt röviden összefoglalunk. A szinoptikusok szerint Jézus niszán 14-én, a húsvéti előkészület napján, csütörtökön ad utasítást tanítványainak a húsvéti vacsora elkészítésére. Csütörtökön este, amelyet a zsidó időszámítás alapján már a következő naphoz, niszán 15-höz, húsvét ünnepéhez számítottak, megüli a húsvéti vacsorát tanítványai körében. Ezután éjjel elfogják a Getszemáni kertben, majd pénteken, niszán 15-én, húsvét ünnepén meghal a kereszten.

János más kronológiát követ. Leírása szerint Jézus szintén pénteken halt meg, de halálának évében húsvét niszán 15. nem péntekre, hanem szombatra esett. Ennek megfelelően Jézus halálának napja niszán 14., a húsvéti előkészület napja. A húsvéti bárányvacsora időpontjában Jézus már a sírban nyugszik. Az utolsó vacsorát niszán 13-án ülte meg tanítványaival. Ebben az esetben azonban az utolsó vacsora nem lehet rituális bárányvacsora.

A szentírásmagyarázók véleménye megoszlik abban a tekintetben, hogy a szinoptikus, vagy a jánosi kronológia követi az események történeti időrendjét. Nem célunk a nézetkülönbségek részletes bemutatása. Annyi kétségtelen, hogy mindkét kronológia mellett és ellen számos érv tanúskodik. A szinoptikus kronológiával szemben megfontolásként említhető, hogy nehéz elgondolni húsvét ünnepén Jézus elfogatását, a zsidó és római hatóságok előtt az ellene lefolytatott vizsgálatot, s végül keresztre feszítését. Meglepő, hogy

a nagy ünnepen cirenei Simont a mezőről jövet kényszerítik a kereszt hordozására és hogy Jézus keresztjénél járókelők vannak. A jánosi kronológiával kapcsolatban viszont többen úgy látják, hogy időadatait az evangélista teológiája határozza meg. Jézus az Isten Bárányа, aki abban az időtájban hal meg a kereszten, mikor a templomban rituálisan levágják a húsvéti bárányokat. Az utolsó vacsora húsvéti bárányvacsora volta is magyarázat nélkül marad. Kiegészítésként azonban megemlíthető, hogy a szinoptikus kronológia sem mentes a teológiai megfontolásoktól. A szinoptikusok éppen ezért teszik az utolsó vacsorát a bárányvacsora időpontjára, mert igazolni akarják, hogy Jézus az Ószövetség húsvétját ünnepelve alapítja meg az újszövetségi húsvéti vacsorát, s ezt hagyja tanítványaira.

Magyarázatként számos megoldás született, de a kérdést nem tudjuk végérvényesen eldönteni. Úgy tűnik, inkább a jánosi kronológia látszik elfogadhatóbbnak. Bármelyik kronológiát fogadjuk el, az biztos, hogy Jézus az utolsó vacsorát és halálának üdvtörténeti jelentőségét összekapcsolta a húsvéttal, mellyel összefüggésben Jeruzsálembe ment, szenvedett és meghalt.

Márk a tanítványok kérdésével kezdi az utolsó vacsora előkészítésének leírását. Jézushoz fordulnak, hogy megtudják, miként tegyék meg az előkészületeket. Az evangélista a kérdés időpontját is meghatározza: a kovásztalan kenyér első napja, amikor a húsvéti bárányt le szokták vágni. Az időpont meghatározása nem egészen szabatos. A húsvéti előkészület napja nem a kovásztalan kenyér első napjára esett. A kovásztalan kenyér első napja niszán 15. volt, a húsvét ünnepe, a kovásztalan kenyér hétnapos ünnepi ciklus első napja. Az előkészület napja niszán 14-e volt. Ezen a napon tették meg az előkészületeket húsvét ünnepére. Délig eltávolítottak a házakból minden kovászos ételt, és délután, alkonyat felé, a templomban rituálisan levágták a húsvéti bárányokat. Este, amelyet már a következő naphoz, niszán 15-höz számítottak, ünnepélyesen elfogyasztották a húsvéti bárányvacsorát.

A tanítványok kérdése természetes. A háttérben áll az előírás, hogy a bárányvacsorát Jeruzsálemben kell tartani, és mindent gondosan előkészíteni. Azoknak, akik csak az ünnepre zarándokoltak fel, a jeruzsálemi lakosok voltak kötelesek megfelelő lehetőséget nyújtani a bárányvacsora méltó megünneplésére. Egy-egy asztalközösség 10—20 emberből állt. Márk elbeszéléséből úgy tűnik,

hogy Jézus tanítványaival Jeruzsálemen kívül, Betániában tartózkodott. Mivel zarándokok voltak, nem jeruzsálemi lakosok, fontos számukra, hol lesz a helyiség, ahol a vacsorát elkészíthetik és elköltik.

Jézus mint a vacsora házigazdája kettőt közülük a városba küld. Lukács evangélista szerint Pétert és Jánost (Lk 22,8). Megbízatásuk Jézus rendkívüli tudásáról tesz tanúságot. Ismeri a jövőben előforduló esetleges hétköznapi eseményeket és képes azokat alárendelni akaratának. A városba menet találkozni fognak egy korsót vivő emberrel, akit követniük kell. A vizet hordó ember nem ritkaság. Felismerhetősége mégis abban áll, hogy a vizet nem tömlőben, hanem korsóban viszi, mint az asszonyok. Egy házba fog bemenni. A két tanítványnak a ház urával kell majd beszélni és átadni neki Jézus üzenetét: Hol lesz a terem, ahol tanítványaival elfogyaszthatja a húsvéti vacsorát? Megbeszéléssel, vagy elutasítással Jézus nem számol. A házigazda mutatni fog a tanítványoknak egy étkezésre berendezett emeleti helyiséget. Itt kell majd elkészíteniük a vacsorát.

A két tanítvány végrehajtotta Jézus rendelkezését, és az előre megmondott részletek szavai szerint beteljesedtek. Megtették a húsvéti vacsora előkészületeit. Az epizód célja a hivő biztosítása, Jézus körül semmi sem történik, amiről ne tudna, vagy amit előre ne látna. A jövő előtte nyitott könyv. A vacsora előkészítésének titokzatos, rendkívüli körülményei viszont azt is jelzik, hogy ez a húsvéti vacsora kiemelkedő lesz az ünnepek sorából.

b) *Jézus kijelenti Júdás árulását (14,17—21)*

17 Amikor beesteledett, odament a tizenkettővel. 18 Amikor az asztalhoz telepedtek és ettek, Jézus így szólt: „Bizony, mondom nektek, hogy egy közületek, aki velem eszik, elárul engem." 19 Elszomorodtak, és egyenkint kezdték kérdezni tőle: „Csak nem én?" 20 Ő pedig ezt mondta nekik: „Egy a tizenkettő közül, aki velem a tálba nyúl. 21 Az Emberfia elmegy ugyan, amint meg van róla írva, de jaj annak az embernek, aki elárulja az Emberfiát. Jobb lett volna annak az embernek, ha meg sem született volna."

Az utolsó vacsorán Jézus újabb tanújelét adja annak, hogy ismeri szenvedésének részleteit. Semmi sem éri váratlanul. A vacsora közben tanítványai előtt kijelenti egyikük árulását. Az áruló személyét

azonban nem jelöli meg. Az epizód Márk, és őt követően Máté szerint az eucharisztia alapítása előtt történik (14,18—21; Mt 26, 20—25), míg Lukács Jézus alapítást követő beszédének elejére helyezi (Lk 22,21—23). Márk az árulás bejelentésével összefüggésben Jézus szenvedésének írásszerintiségét is hangsúlyozza. Az áruló tette részét képezi a Jézus sorsát eldöntő isteni tervnek.

Az evangélista az utolsó vacsora asztalánál folytatja az események menetét. Jézus a tizenkét tanítvánnyal odament az előkészített vacsora helyére és asztalhoz telepedtek. Étkezés közben kijelenti előttük, hogy egyikük elárulja őt: „Bizony (amen) mondom nektek, hogy egy közületek, aki velem eszik elárul engem" (18. v.). A legbensőbb tanítványi körből kerül ki az, aki ellenségei kezére adja. Az önmagában is megdöbbentő tényt Jézus a közös étkezésükre utaló szavával még erőteljesebben kiemeli. Az ünnepi asztalközösség a Mester és a tanítványok közötti szeretet és összetartozás kifejezése. Most mégis, közülük „egy ..., aki velem eszik" a Mester kiszolgáltatására készül.

Többről is szó van. A megdöbbentő valóságon túl Jézus kijelentése teológiailag is értelmezi az árulást. Az ünnepélyes „bizony"-al (amen) bevezetett szavak az árulást Isten üdvözítő tervével hozzák összefüggésbe. Az evangélista Júdás tettével kapcsolatban, akárcsak a 14,11-ben, ismét a paradidómi „átad, kiszolgáltat, elárul" jelentésű igét használja, miként Jézus többszöri kijelentésében is, az Emberfia kiszolgáltatásáról, szenvedéséről és haláláról (9,31; 10,33). Amit Júdás tesz, nem más, mint az Emberfia sorsára vonatkozó isteni döntés megvalósítása.

De hogy az áruló éppen most a Mesterrel egy ünnepi asztalközösségben van, „velem eszik", s közben tervének végrehajtására készül, ez is Isten akarata. Az Írás szava teljesedett a 41. zsoltár szavai szerint: „Még barátom is, akiben megbíztam, aki együtt ette kenyeremet velem, az is ellenem emelte sarkát" (Zsolt 41,10). Ami Jézus sorsában annyira titokzatosnak és megfoghatatlannak látszik, az Írások Isten üdvözítő tervéhez tartozónak igazolják.

Jézus kijelentése a tanítványok megdöbbenését váltja ki. Határozott szavai egyszerre megrendítik önbizalmukat. Egymás után megindultan kérdezik Jézustól „csak nem én?" (19. v.). Kérdésükből kitűnik, hogy mindegyik képesnek tudja önmagát az áruló tettre. A kép éppen ellentéte annak, amit a vacsora után az Olajfák

hegyére menet látni fogunk. Akkor Péter és a többi tanítvány erősködve tántoríthatatlan hűségükről biztosítják Jézust (14,26 köv.)

A tanítványok kérdésére Jézus közvetlenül nem válaszol. Az ünnepi étkezésnek egy gesztusára céloz, de ezzel nem mutat rá az árulóra: „Egy a tizenkettő közül, aki velem a tálba nyúl" (20. v.). A húsvéti bárányvacsorán a bárány elfogyasztása előtt, előételként keserű és zöldsalátát ettek, melyet közös tálban felszolgált gyümölcspépbe mártogattak. Lehet azonban bármely étkezésre is gondolni. Keleten étkezés közben közös tálba nyúltak, hogy onnan vegyék az ételt. Így Jézus felelete csak a 18. versben csak „egy közületek", a 20. versben „egy a tizenkettő közül" kifejezést használja. Nem az áruló személyét akarja bemutatni. Azt a megrendítő valóságot akarja hangsúlyozni a hivő előtt, hogy az áruló az ő asztalánál ülő tizenkettő közül való, legbensőbb tanítványainak egyike.

Jézus az árulóhoz intézett súlyos figyelmeztetéssel ismét felfedi saját és az áruló sorsának összefüggését: „Az Emberfia elmegy ugyan, amint meg van róla írva, de jaj annak az embernek, aki elárulja az Emberfiát" (21. v.). „Elmegy", vagyis a halálba megy. Jézus többször beszélt az Emberfia szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról (9,31; 10,33—34). Az árulással csak a reá, mint Emberfiára vonatkozó isteni rendelkezés teljesedése veszi kezdetét. Nem hivatkozik az Írás valamely meghatározott jövendölésére, hanem csak Isten akaratára, amely az Írásokban jut kifejezésre. A tizenkettő egyikének megdöbbentő és emberileg érthetetlennek tűnő tettére csak az üdvösség tervének síkján kapunk magyarázatot. Az árulás is az üdvösséget munkálkodó Isten titkához tartozik.

Az áruló azonban nem tehetetlen és akarat nélküli eszköz. Cselekedete felelős emberi döntés következménye, és ezért nem kerülheti el a számadást Isten előtt. A komor „jaj" Jézus figyelmeztetésében minden kétséget kizáróan a tettét követő súlyos isteni felelősségre vonásra és ítéletre emlékezteti az árulót. Ezért jobb lett volna neki, ha meg sem születik.

c) *Az eucharisztia alapítása (14,22—25)*

22 És miközben ettek, vette a kenyeret, megáldotta, megtörte, odaadta nekik és
ezt mondta: „Vegyétek, ez az én testem." 23 Aztán vette a kelyhet, hálát adott,
odaadta nekik, mindnyájan ittak belőle, 24 és ezt mondta nekik: „Ez az én vé-
rem, a szövetségé, amely sokakért kiontatik". 25 Bizony mondom nektek, hogy

nem iszom többé a szőlő terméséből addig a napig, amikor az újat iszom az Isten országában."

Az eucharisztia alapításáról az Újszövetségben négy elbeszélést találunk: a három szinoptikus evangéliumban (Mt 26,26—29; Mk 14,22—25; Lk 22,15—20), és Pál apostol 1. Korintusi levelében (1Kor 11,23—26). János beszél ugyan a Jézus szenvedésének előestéjén tartott utolsó vacsoráról, de az eucharisztia alapítását nem említi (Jn 13—17. f.). A szövegekben felismerhető a liturgikus hagyományból származó eredetük. Összehasonlításukból két alapforma állapítható meg: Márk és Máté, illetve Lukács és Pál szövege. Az alapítási szavak nem jelentik Jézus utolsó vacsorán mondott szavainak puszta megismétlését, hanem az ősegyház mélyebb megértését tükrözik, mellyel az Jézus üdvözítő szenvedését és halálát magyarázta. A liturgikus háttér azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy az elbeszélések miért nem tartalmazzák az utolsó vacsora teljes lefolyását. Az alapító szavak úgy adják vissza az eseményeket, ahogy az ősegyház a liturgia keretében visszaemlékezett az utolsó vacsorára. Azokat a vonásokat őrizték meg, melyekkel Jézus új tartalmat és jelentést adott a húsvéti vacsorának.

Az utolsó vacsora leírásában csak közvetve találunk utalást a zsidó húsvéti vacsora jellegére. A bárányvacsora lényeges elemeit nem említi az evangélista. A vacsora közben említett gesztusok bármely más ünnepélyes zsidó étkezés keretében is elhelyezhetők. Mindez a hagyomány liturgikus eredetéből következik. A liturgia ugyanis már az Újszövetség húsvéti vacsoráját akarja elbeszélni. Márk a szövegösszefüggésben azonban utal arra, hogy Jézus a zsidó húsvéti vacsorához kapcsolta az utolsó vacsorát, s benne az eucharisztia alapítását. Ezt tanúsítja a tanítványok kérdése a húsvéti vacsora előkészítéséről (14,12). De más körülmények is megerősíteni látszanak a tényt. Miként a húsvéti vacsora, úgy az utolsó vacsora is Jeruzsálemben este történik, a résztvevők díványokon féloldalt fekve helyezkednek el, a kenyeret nem kezdetben, hanem az előétel után eszik (14,18.22), a végén pedig zsoltárt énekelnek (14,26).

János kronológiája alapján viszont Jézus az utolsó vacsorát nem fogyaszthatta el a bárányvacsora előírt időpontjában, niszán 14-én naplemente után este, tehát niszán 15. kezdetén. Jézus ugyanis niszán 14-én szenvedett kereszthalált. Így az utolsó vacsora idő-

pontja előbb volt. A kérdést a jánosi és szinoptikus kronológia egybevetésénél tárgyaltuk (lásd 32 – 33 old.). Bármelyik időszámítást fogadjuk is el, a lényeget nem érinti. Az utolsó vacsora akár niszán 15. kezdetén, akár előbb történt, mindenképpen húsvét ünnepe határozza meg. Jézus az új szövetség húsvéti vacsoráját azzal a húsvéttal összefüggésben alapította, amelyen szenvedett és meghalt üdvösségükért. Helyet kapnak benne a bárányvacsora elemei is. Ezért az ősegyház megtartásának időpontjától függetlenül húsvéti vacsorának tekintette, mely azonban a valóságban már az új szövetség ünnepi húsvéti lakomája.

Ha összehasonlítjuk a leírásokat, Márk eucharisztia alapításáról szóló szövegében több az elbeszélő elem. Jézus mellett a tanítványok is részt vesznek a cselekményben. Jobban a konkrét helyzetre, a vacsora körülményeire vonatkoztatott, ellentétben Lukács és Pál szövegével, melyben az alapító szavak a bővebbek. Ezért Márk és Máténál Jézus inkább a jelenlevő tanítványokhoz szól. Lukács és Pál leírása jobban magán viseli a liturgikus gyakorlatot, s náluk Jézus a keresztényekhez intézi szavait.

Az utolsó vacsora elbeszélésében az eucharisztia alapítása világosan elkülöníthető egység. Az elbeszélést egy étkezésre utaló megjegyzés vezeti be, melyet Márk már az árulás bejelentésénél is említett (18. v.), hasonló „amikor ... ettek" kifejezéssel. A bevezető formula az eucharisztia alapításának eredetileg önálló elbeszélésére utal, amely az étkezés említésével kezdődött, és ez az utolsó vacsora leírásába való beillesztés után is megmaradt.

A „miközben ettek" kifejezés a kenyér megáldását és szétosztását vezeti be. A jelen szövegösszefüggésben a húsvéti bárányvacsora főétkezésének kezdetét jelenti. Ekkor a házigazda az asztalfőn fekvő tartásából felemelkedett, ülve kezébe vett egy kovásztalan kenyeret, áldást mondott felette, amelyre az asztalközösség tagjai „amen"-nel válaszoltak. Ezután megtörte a kenyeret, és szétosztotta közöttük. A szövegösszefüggésen túl a leírásban semmi sem utal a bárányvacsorára. A kenyér és bor szétosztása minden ünnepélyes zsidó étkezésen hasonló módon történt, mint ahogy Jézus mozdulatait látjuk az utolsó vacsorán. A házigazda evés előtt asztali imát mondott a kenyér felett, s az étkezés a kehely felett mondott ima formájában hálaadással végződött.

Az utolsó vacsorán a házigazda maga Jézus. Az evangélista

megkülönböztetett figyelemmel írja le gesztusait. Kezébe vette a kenyeret, megáldotta, megtörte és odaadta az asztalnál helyet foglaló tanítványoknak a nyomatékos „vegyétek" felszólítással, melyből kitűnik, hogy ő maga nem evett a kenyérből. A kenyér szétosztását követő felszólítást meg is magyarázza: „Ez az én testem". Jézus rendkívüli adományban részesíti tanítványait. Amit nekik adott, nem más, mint saját maga. A test (görögül sóma) nem emberi lényének egy részét, hanem egész valóságát, személyét, önmagát jelenti. Kísérő szavait így is mondhatnánk: „Ez vagyok én". Ezzel az egész vacsora új értelmet kap. Jézus azonosítja magát a szétosztott kenyérrel, s mint a Messiás, az áldás és üdvösség forrása, adja magát övéinek. Ajándékával eddig ismeretlen, páratlan közösséget hoz létre tanítványaival.

A kenyér szétosztását Jézus újabb szava és gesztusa követi. Veszi a kelyhet, hálát ad, tanítványainak adja, s azok isznak belőle, anélkül, hogy ő maga inna a kehelyből. Az eucharisztikus bor vétele nyilván csak Jézus értelmező szavai után történt, de az evangélista még előtte írja le. Az alapító szavak után ugyanis közvetlenül az eschatologikus Isten országáról szóló tanítás következik. Az eucharisztikus kenyér és bor szétosztása között történtekről a szöveg nem tesz említést. Az őskeresztény hagyomány csak az eucharisztiát alapító részletek emlékét őrizte meg. Így következtetésekre vagyunk utalva. A szövegösszefüggés alapján a húsvéti vacsora fő részére, a húsvéti bárány elfogyasztására gondolhatunk. A kehely odanyújtására és Jézus szavára a bárány elfogyasztását követő harmadik kehely adott alkalmat a vacsora végén. Gondolhatunk azonban bármely ünnepi étkezés befejezéseként a kehely felett mondott hálaadásra.

A bor szétosztását ismét Jézus értelmező szavai követik: „Ez az én vérem, a szövetségé, amely sokakért kiontatik" (24. v.). A kehely tehát hamarosan bekövetkező szenvedésére és halálára fordítja tanítványai figyelmét. A közöttük szétosztott bor ugyanis kereszten kiontott vére. A vérnek, miként a testnek is, személyes hangsúlya van, és a halálra kiszolgáltatott életet jelenti. Jézus a bort is önmagával azonosítja, de abban elsősorban halálra rendelt, és a halált önként elfogadó valósága jelenik meg.

A kísérő szavak nem maradnak meg az azonosításnál, feltárják Jézus halálának üdvözítő hatását is. Kiontott vérének szövetségkötő ereje van. A szövetség vére, a Sinai szövetségkötésre emlékez-

tet (Kiv 24. f.). Mózes az Úr törvényének kihirdetését követő napon áldozatot mutatott be. Az áldozati állatok vérének egyik részével meghintette az oltárt, másik felével pedig a népet, a következő szavak kíséretében: „Ez annak a szövetségnek vére, melyet az Úr ezen feltételek mellett kötött veletek" (Kiv 24,8). A szövetségkötésben Isten kegyelmi rendelkezése jelenik meg, mellyel népének új életrendet, történetének új irányt adott. Jézus halálra adott élete és kiontott vére a Sinai szövetséghez hasonlóan új szövetséget, új kegyelmi rendet pecsétel meg. A tanítványok már ennek az új üdvrendnek képviselői, és ennek lesznek hirdetői az egész világon.

Jézus vére „sokakért kiontatik" (24. v.). Ez a kiegészítés üdvözítő szenvedésének további távlatait mutatja be. Vére ontásában a kultikus áldozat helyett a személyességet hangsúlyozza. Halálra adott életében Izaiás szenvedő Szolgájának behelyettesítő szenvedése és életáldozata jelenik meg, aki „életét halálra adta, és gonosztevők közé sorolták, noha sokak vétkét hordozta, és közben imádkozott a bűnösökért" (Iz 53,12). Szavai szerint halálában egész élete beteljesedik: „Az Emberfia nem azért jött, hogy szolgáljanak neki, hanem hogy ő szolgáljon és életét adja váltságul sokakért" (10,45). Kiontott vére üdvösség és bűntől való szabadulás „sokaknak". Behelyettesítő szenvedése először Izraelre tekint, de azon túl a népek egyetemességére. Ő is, mint a Szolga, „sokakért", Izraelért és a népekért, mindenkiért szenved. Engesztelő hatása az egész emberiségre kiterjed.

A tanítványoknak felajánlott kehely kiegészíti az eucharisztikus közösség horizontját. A bor, melyben Jézus értünk adott valósága jelenik meg, vele a Messiással, mint az üdvösség közvetítőjével egy közösségben egyesít. A behelyettesítő szenvedésben létrejött engesztelésben és a halálában létrejött új szövetségben részesít. Akik vérét magukhoz veszik, a vele való közösségben Isten új kegyelmi rendjébe jutnak. Az eucharisztikus lakoma, az új szövetség húsvéti vacsorájának résztvevői a Jézus halálában kiengesztelt új Isten népének tagjai. Hirdetői lesznek annak az új szövetségnek, melyre Izrael és minden nép meghívást kap.

A vacsora elbeszélését Jézus kijelentése zárja. Tekintetét a végidőbeli asztalközösségre fordítja Isten országában, mely az eucharisztikus asztalközösség folytatása. A „nem iszom többé a szőlő terméséből addig a napig, amíg majd az újat nem iszom

az Isten országában" (25. v.) kifejezi Jézus bizalmát is. Üdvösségszerző halála az emberiség megmentéséért az ő sorsát is elvezeti a beteljesedéshez. Burkoltan halálról beszél, de a halálon túl ura lesz a messiási asztalközösségnek. Halálával összekapcsolódik feltámadásának bizonyossága is.

III. JÉZUS A GETSZEMÁNI KERTBEN (14,26—52)

Jézus az utolsó vacsora után tanítványaival az Olajfák hegyére vonul. Útközben megjövendöli Péter és a többi tanítvány megbotránkozását a szenvedés eseményeinek láttán. Mindez az Írások alapján történik. A Getszemáni kertben Jézus szembenéz hamarosan bekövetkező szenvedésével. Mély megrendüléséből fakadó imájában, az előtte álló szenvedések és halál tudatában önként vállalja az Atya akaratát. Magáénak vallja a szenvedés útját, melyet Isten rendelt számára az emberi üdvösség megvalósítására. Ugyanakkor állhatatos imádságra és éberségre inti tanítványait s a hivőt, hogy képesek legyenek helytállni a kísértésekben. Jövendölése beteljesedik. Júdással az élen a Getszemáni kertben megjelennek a fegyveresek, kiknek Jézus önként kezére adja magát. Az események láttán megrendült tanítványai elszaladnak, és magára hagyják őt.

Az elmondottak alapján a „Jézus a Getszemáni kertben" elbeszélésegység három lépésben bontakozik ki: Jézus megjövendöli Péter tagadását (14,26—31), Jézus halálküzdelme a Getszemáni kertben (14,32—42), Jézust elfogják (14,43—52). A három epizódot összekapcsolja a cselekmények közös színhelye, az Olajfák hegyére vezető út, és az Olajfák hegyének lábánál fekvő Getszemáni kert. Még szorosabb köteléket alkot a cselekmény menete. Jézus szenvedéséről, illetve elfogatásáról, és a tanítványok megbotránkozásáról szóló jövendöléssel kezdődik. A beteljesedéssel, elfogatásával s a tanítványok megszaladásával végződik. A középpontban — az ellentétet kiemelve — a szenvedését tudatosan és önként vállaló Jézus áll.

a) *Jézus megjövendöli Péter tagadását (14,26—31)*

26 Miután dicsőítő énekeket énekeltek, kimentek az Olajfák hegyére. 27 És Jézus így szólt hozzájuk: „Mindnyájan megbotránkoztok, mert meg van írva: Megverem a pásztort, és szétszéledenek a nyáj juhai. 28 De miután feltámadtam, előttetek megyek majd Galileába." 29 Péter azonban ezt mondta neki: „Ha mindnyájan megbotránkoznak is, én akkor sem." 30 Jézus így szólt hozzá: „Bizony mondom neked, hogy te még ma, ezen az éjszakán, mielőtt a kakas kétszer szólna, háromszor tagadsz meg engem." 31 Ő azonban még erősebben állította: „Ha meg is kell veled halnom, nem tagadlak meg." Úgyanígy beszéltek a többiek is.

Jézus jövendölése saját, és tanítványainak rövidesen bekövetkező sorsalakulását mutatja be Isten tervének fényében. A tanítványok megbotránkozásáról mondott figyelmeztetése a mindenkori hivőnek is szól. Ők sem kerülik el Jézus keresztjének botrányát, nekik is okulniuk kell Jézus szavaiból. Isten akaratát vállalva szenvedett, nem gyengeségből. Az epizódot Márk és Máté az utolsó vacsora után, az Olajfák hegyére vezető úton beszéli el. Lukács Jézusnak az eucharisztia alapítását követő beszédében helyezi el Péter tagadásának megjövendölését, de a tanítványok megfutását nem említi (Lk 22, 31—34). János az utolsó vacsora keretében, Jézus búcsúbeszédében mondja el a jövendölést (Jn 13,36—38; 16,32).

Jézus és tanítványai az utolsó vacsorát dicsőítő énekekkel fejezték be, majd kimentek az Olajfák hegyére. A dicsőítő énekek a húsvéti vacsora rítusához tartozó ún. Halleluja zsoltárok (115—118) lehettek. Gondolhatunk azonban arra is, hogy általában zsoltárokat énekeltek. Útközben Jézus a vele lévő tanítványokhoz fordulva kijelenti: „Mindnyájan megbotránkoztok" (27. v.). Hogy mit jelent megbotránkozásuk, ez a rövidesen bekövetkező eseményekből kiderül. A tanítványok a Getszemáni kertben elszaladnak, és magára hagyják Mesterüket. Megingásuk nem gyávaságuk vagy Jézushoz való ragaszkodásuk hiánya, hanem hitük gyengeségének következménye. Már eddig is többször tanúságot tettek arról, hogy Jézus messiási küldetéséről alkotott elgondolásukkal nem egyezik az Emberfia szenvedése és halála (8,31—33). Számukra a Messiás szenvedése erőtlenség és gyengeség jele.

Jézus számára mindez nem meglepetés. Tanítványainak szétszaladását előre tudja. Ez is része Istentől rendelt szenvedésének. Igazolásként az Írásokból Zakariás próféta jövendölését idézi: „Megverem a pásztort és szétszéledenek a nyáj juhai" (Zak 13,7).

Amikor Jézust ellenségei elfogják, a tanítványok futásnak eredve úgy szétszélednek, mint a juhok, ha elvesztik pásztorukat. A botrány tehát nemcsak egyéni hitüket, hanem közösségüket is érinti. Jézus sorsa, szenvedése és halála egész művét veszélyeztetni látszik. Az új szövetségnek és a bűnök bocsánatának, az Isten új kegyelmi rendjének hirdetésére hívott közösség alapja inog meg a tizenkettő szétszéledésével. A kép ellentéte az utolsó vacsora eucharisztikus asztalközösségnek. Felidézi a János evangéliumból ismert szavakat: „Eljön az óra s már itt is van, amikor szétszéledtek, és ki-ki megy a maga útján, s engem magamra hagytok" (Jn 16,32).

A komor szavak biztató ígérettel végződnek: „De feltámadásom után majd előttetek megyek Galileába" (28. v.). A jövendölés a szétszórt nyáj, a tanítványok összegyűjtését jelenti ki. Mint pásztor a juhok élén, úgy megy előttük a feltámadt Jézus Galileába. Szavaiban cseng a sírjához kiment asszonyoknak mondott üzenet: „Ne féljetek! Ti a keresztre feszített názáreti Jézust keresitek. Feltámadt, nincs itt!... De siessetek, mondjátok meg tanítványainak és Péternek: Előttetek megy Galileába, ott majd meglátjátok, amint mondta nektek" (16,6—7). Szenvedésében és halálában Jézus lett megbotránkozásuk és szétszóródásuk oka. Ennek megfelelően feltámadása lesz az alap a tanítványok közösségének helyreállítására. Újra visszafogadja apostolait, akiket majd küldeni fog: „Menjetek el az egész világra, és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek" (16,15).

Jézus szavai ellenkező hatást váltanak ki, mint az árulás kijelentése az utolsó vacsorán. Akkor a tanítványok megindult kérdései következtek. Mindegyikük képesnek érezte magát az árulásra. Most azonban magabiztos tiltakozással válaszolnak. Először Péter fogadkozik. Lehet, hogy a többiek megbotránkoznak, de ő nem. Magabiztosságában társai elé helyezi magát, és Jézussal is szembeszáll. Önerejében bízva nem fogadja el az Írásokra támaszkodó figyelmeztetését. Jézus ezért egyenesen Péterhez fordulva, ünnepélyesen megerősíti a következő órákban tanúsított gyengeségét. Ezen az éjszakán, mielőtt a kakas kétszer szólna, háromszor tagadja meg Jézust. Szavai nem hagynak kétséget a tanítvány közeli bukásáról. Péter azonban még erősebben és magabiztosabban erősíti meg hűségét: kész Jézussal a halálba menni. Hűsége és őszintesége nem kétséges, de Jézus sorsának alakulását saját emberi elgondolása szerint képzeli el. Szenvedését mint Isten tervét, nem képes megér-

teni. Bukása is értetlenségének következménye. Tagadása éppen ezért nemcsak egyszerűen Jézusban való csalódásának kifejezése. A szenvedés eseményeinek láttán Jézus messiási küldetésébe vetett hite ingott meg. A többi tanítvány is csatlakozik hozzá. Elbizakodottságukat hamarosan bekövetkező futásuk cáfolja meg. Elhagyják Jézust, aki teljesen magára maradva vállalja szenvedését.

b) *Jézus halálküzdelme a Getszemáni kertben (14,32—42)*

32 Odaérkeztek a Getszemáni nevű majorba. Itt így szólt tanítványaihoz: „Üljetek le itt, amíg imádkozom." 33 Maga mellé vette Pétert, Jakabot és Jánost, majd remegni és gyötrődni kezdett. 34 Ezt mondta nekik: „Szomorú az én lelkem mindhalálig: maradjatok itt és virrasszatok." 35 Egy kissé előbbre ment, a földre borult és imádkozott, hogy ha lehetséges, múljék el tőle ez az óra. 36 És ezt mondta: „Abba, Atyám! minden lehetséges neked: vedd el tőlem ezt a kelyhet, de ne az legyen amit én akarok, hanem amit te." 37 Visszament és alva találta őket. Így szólt Péterhez: „Simon, alszol? egy órát sem tudtál virrasztani? 38 Virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek. A lélek ugyan kész, de a test gyönge." 39 Ismét elment és ugyanazokkal a szavakkal imádkozott. 40 Amikor visszament, ismét alva találta őket, mert szemük elnehezült, és nem tudták, mit válaszoljanak neki. 41 Harmadszor is visszatért, és így szólt hozzájuk: „Aludjatok csak és pihenjetek! 42 Elég! Eljött az óra! Íme, az Emberfiát a bűnösök kezére adják. Keljetek fel! Menjünk! Íme, közel van, aki elárul engem"!

Az előtte álló szenvedés és halál láttán Jézus mélyen megrendül, de odaadó imában fordul az Atyához. Az ősegyház megőrizte Jézus életének ezt a mozzanatát, de a különböző hagyományok más-más módon emlékeznek meg róla. A szinoptikus hagyomány (Mk 14, 32—42; Mt 26,36—46; Lk 22,40—46) a Getszemáni kertben, éjszakai elfogatását megelőzően beszélik el Jézus gyötrődését és imáját. Márk és őt követően Máté, Jézus háromszori imáját említi. Lukács úgy látszik más forrásból merít, s Jézusnak csupán egyetlen imájáról emlékezik meg. A jelenet címét „Jézus halálküzdelme a Getszemáni kertben" Lk 22,44-ből vesszük: „és a halállal tusakodva még állhatatosabban imádkozott". János viszont nem a „kertben", az elfogatás előtt, hanem máshol, a Jeruzsálembe való bevonulást követően beszéli el, hogy Jézus kifejezi megrendülését szenvedése miatt: „Megrendült a lelkem. Mit is mondjak: Atyám, szabadíts meg ettől az órától? De hiszen ezért az óráért jöttem" (Jn 12,27). A kertben Jézus csupán röviden utal a szenvedés kelyhére, melyet az Atya adott neki (Jn 18,11). A Zsidókhoz írt levél

is utal arra, hogy Krisztus „földi életében hangosan kiáltozva, könnyek között imádkozott, s könyörgött ahhoz, aki meg tudta menteni a haláltól..." (Zsid 5,7).

Márk elbeszélését a már ismert teológiai motívum hatja át: Jézus előre tudja és önként elfogadja szenvedését, mint az Atya akaratát. A Getszemáni kertben a magányos, tanítványaitól meg nem értett Jézus áll az előtérben. Félelemmel és gyötrődéssel néz szembe szenvedésével. Ismét felmerül az Emberfia szenvedésének és kiszolgáltatásának gondolata, hasonló szavakkal, mint szenvedésének második megjövendölésénél (9,31), „Eljött az óra! Íme, az Emberfiát a bűnösök kezére adják" (14,42). Kezdetét veszi a jövendölés beteljesedése. Háromszoros imádságában az Atyánál keres menedéket, akinek engedelmesen elfogadja akaratát, amely most a bűnösök kezére juttatja. A szenvedés félelme felett győztes Jézus ellentéte alvó tanítványainak. Virrasztásra és imádságra hívó felszólítása nemcsak a tizenkettőnek szól, akik rövidesen a próbatétel előtt állnak, hanem minden hivőnek. Ők is Jézus példája szerint kötelesek imádkozni és virrasztani.

Jézus és a tanítványok a Getszemáni nevű majorba értek. Nevének jelentése olajsajtó, és az Olajfák hegyének nyugati lejtőjén feküdt. Tanítványait leülteti, ő pedig eltávozik tőlük, hogy imádkozzék. Halála, mellyel szembenéz, mindeddig ismert volt számára, de ezekben a pillanatokban a rövidesen bekövetkező szenvedés rettenetes teherként nehezedik rá. Jézus számára eljött a döntés órája. Itt a Getszemáni kertben még van lehetősége arra, hogy elkerülje a szenvedést. A szenvedés félelme feletti győzelemért pedig neki is küzdenie kell. Félrevonul tanítványaitól, de nem akar teljesen magányos maradni. Maga mellé vesz hármat a tizenkettő közül, Pétert, Jakabot és Jánost. Ők voltak Jézus legbizalmasabb tanítványai. Tanúi hatalmának Jairus leányának feltámasztásánál (5, 21—43), és a hegyen történt megdicsőülésének (9,2—8). Akkor Jézus feltárta előttük személyének titkát, most pedig tanúi lesznek az életében megjelenő kereszt titkának. Látni fogják gyötrődését és szenvedését, de állhatatos imáját is küzdelmében.

A szenvedés tudata megrázza Jézus egész valóságát, „remegni és gyötrődni" kezdett (33. v.). Lelki gyötrelmét a kiválasztottaknak mondott szavai jól kifejezik: „Szomorú az én lelkem mindhalálig" (34. v.). Az ószövetségi szenvedő igaz imáját idézi (Zsolt 42,6.

12; 43,5; Jónás 4,9), aki a halált kéri, hogy megmeneküljön az őt fenyegető gyalázat és szenvedés elől. Jézus felszólítja a tanítványokat: maradjanak ott és virrasszanak vele. Felszólítása nem segítségkérést jelent, hanem felhívás az éberségre. Az elkövetkező „óra" (41. v.) nekik is próbatételt hoz. Hasonló szavak hangzanak el Jézus eschatologikus beszédében is (13,33—37), melyben állhatatosságra szólítja fel a hivőt a végidőbeli kísértésekben. Ezért intése minden hivőhöz szól.

Ezek után Jézus egy kissé tovább ment és földre borulva imádkozott. Az Ószövetségben a földre borulás az imádkozó megalázkodásának jele Isten előtt. A gesztus teljes mértékben kifejezi Jézus állapotát, benső megrendülésének és döntésének komolyságát. Imájában az „óra" elmúlását kéri az Atyától. Az „óra" nem más, mint az Istentől meghatározott időpont, mikor az Emberfiát a bűnösök kezébe kiszolgáltatják (42. v.). Egyszersmind Isten végidőbeli cselekvésének, az ítélet és üdvösség nagy pillanata, mely rendeléséből Jézus üdvözítő szenvedésével és halálával kapcsolódik össze.

Márk Jézus imádkozó szavait is leírja: „Abba, Atyám! minden lehetséges neked: vedd el tőlem ezt a kelyhet, de ne az legyen, amit én akarok, hanem amit te" (36. v.). Egyenes beszédben mondott imájában egyszerre kifejezésre jut iszonyata a szenvedéstől, és gyermeki odaadása is az Atya akaratának. Az Istenhez közelítő Jézus megszólításából „Abba! Atyám!" a mérhetetlen bizalom csendül ki. Megszólítását megőrizte az egyház is, mint Pál apostol levelei tanúsítják (Róm 8,15; Gal 4,6). Jézus először Isten mindenhatóságára emlékeztet. Számára nincs lehetetlen (10,27). Saját döntéseinek is ura. A szenvedés útját Isten rendelte számára, s így megteheti azt is, hogy Jézus sorsából eltávolíthatja azt. Ennek a „kehelynek" elhárítását kéri. A szenvedés és halál kelyhét kell értenünk alatta, amelyre már versengő tanítványait is figyelmeztette (10,38). Így értelme azonos az Emberfia kiszolgáltatását jelentő „órával" (35. v.) Jézus azonban kérésében teljesen alárendeli saját akaratát az Atya szándékának, a Miatyánkra emlékeztető szavakkal. Ebben a súlyos órában is kitart a Fiú küldetése mellett. Bár a szenvedés kelyhének elhárítását kéri, fenntartás nélkül hajlandó követni az isteni rendelkezést: „De ne az legyen, amit én akarok, hanem amit te" (36. v.).

Imádsága után tanítványaihoz megy, de alva találja őket. Alvásuk több, mint fizikai fáradtság. Isten Fiának szenvedése iránti

értetlenségük és gyengeségük jut kifejezésre benne. Hamar elfelejtették Jézus felszólítását az éberségre (34. v.). Már itt igazolódik figyelmeztetése, hogy tanítványai elhagyják őt. Péter, aki az Olajfák hegyére vezető úton még a halálra való készségét erősítgette, egy órát sem tudott virrasztani. Ezért Jézus hozzá intézi szemrehányó szavait: „Simon, alszol? Egy órát sem tudtál virrasztani?" (37. v.). De a folytatás mint intés, már a többi tanítványnak, sőt minden kereszténynek szól: „Virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek. A lélek ugyan kész, de a test gyönge" (38. v.). A tanítványokat csak a virrasztás és imádság erősíti meg, hogy a kísértésben képesek legyenek helytállni. A virrasztás és imádság szorosan egybetartoznak. A virrasztás eschatologikus magatartás, éber és hivő figyelem a közelítő Istenre. Az imádság valójában az éberség állapota. Az állhatatos és Istenben bízó imádságban a virrasztás jut kifejezésre. A tanítványokat fenyegető kísértés Jézustól való elszakadásuk (27. v.), mely először a Getszemáni kertben történt megfutamodásukban (50. v.), majd Péter tagadásában mutatkozik meg (66—72. v.). Nem akármilyen kísértésről van szó. Elszakadásuk Jézustól Isten országától való eltávolodásukat jelenti. Isten országának, s vele az üdvösségnek elvesztése azonban minden keresztényt fenyegető veszély. Állhatatos imában megnyilvánuló virrasztásra ezért nekik is szükségük van.

Jézus egy közmondásszerű intéssel indokolja meg felszólítását: „A lélek ugyan kész, de a test gyönge" (38. v.). A test és lélek jelentésének hátterét az Ószövetségben kell keresnünk. A test az egész embert esendő és halandó mivoltában fejezi ki. A lélek Isten Lelkét jelenti, és azt, ami az emberben tőle származik. Ilyen értelemben imádkozik a zsoltáros a „készséges lélek" adományáért (Zsolt 51,14), mely nem más, mint az emberben működő és őt gyengeségében megerősítő, átformáló Isten Lelke. Állhatatos imában virrasztva a készséges lélek erejével győzheti le a hivő a kísértést. Erre maga az imádkozva virrasztó Jézus ad példát. Az önerejükre, a „gyenge testre" hagyatkozó tanítványok bukása a tanúja, hogy egyedül Isten Lelkének a hivő imájával párosult ereje képes a kísértésben a győzelemre.

Jézus másodszor és harmadszor is megismétli imáját. Az evangélista a figyelmet az imádkozó Jézus és az alvó tanítványok magatartása közötti különbségre fordítja. A másodszori visszatérés után világos, hogy Jézus magára maradt. Márk megjegyzése, mely szerint alva találta őket, mert elnehezedett a szemük, talán a tanítványok

mentegetésére szolgál, de fizikai fáradtságukon túl, elnehezedett szemük a „test gyengeségének" is jelképe (40. v.).

Harmadszorra visszatérve Jézus felkelti tanítványait. Eljött az óra, mikor az Emberfia a bűnösök kezére kerül (9,31). Amit Jézus többször megjövendölt, a megvalósulás pillanatához ért. Szavaiból világos: megértette, hogy számára az Atya akaratának teljesítése az egyetlen lehetőség, és ez a szenvedés útjának vállalását jelenti. Kijelentése az Atya és Fiú egységéről tanúskodik. Imaküzdelmében tehát győzött a közeli szenvedés félelme okozta kísértésben. Felkelésre szólítja a tanítványokat: Isten tervének végrehajtója közelít. Már itt is van az áruló, aki az emberek kezére kiszolgáltatja őt.

c) *Jézust elfogják (14,43—52)*

43 Még beszélt, amikor egyszerre odaérkezett Júdás, egy a tizenkettő közül, és vele a főpapoktól, írástudóktól és a vénektől egy kardokkal és dorongokkal felszerelt tömeg. 44 Aki elárulta őt, jelet mondott nekik. Ezt mondta: „Akit megcsókolok, ő az. Fogjátok el, és vigyázva vezessétek el." 45 Amikor odaért, mindjárt Jézushoz lépett, és így szólt: „Mester!" és megcsókolta őt. 46 Azok rátették kezüket és elfogták őt. 47 A körülállók közül egy kirántotta kardját, rásújtott a főpap szolgájára és levágta fülét. 48 Jézus így szólt hozzájuk: „Mint egy rabló ellen, úgy vonultatok ki kardokkal és dorongokkal, hogy elfogjatok. 49 Naponta veletek voltam a templomban s tanítottam, és nem fogtatok el. Az Írásoknak azonban be kellett teljesednie." 50 Ekkor valamennyien elhagyták őt és elfutottak. 51 Egy ifjú azonban követte őt, meztelen testét csak egy gyolcslepel fedte. Megragadták őt, 52 de ez otthagyta a leplét és meztelenül elfutott.

Jézus elfogatásával beteljesedik jövendölése, az Emberfia a bűnösök kezére kerül. Kezdetüket veszik a szűkebb értelemben vett szenvedéstörténet eseményei. A szentírásmagyarázók közül sokan úgy vélik, hogy a négy kánoni evangéliumot megelőzően volt a szenvedéstörténetnek egy ősibb elbeszélése, mely Jézus elfogatásával kezdődött. Ezt az elbeszélést bővítették ki újabb egységekkel: a főtanács határozata, a betániai vacsora, utolsó vacsora, Jézus imája a Getszemáni kertben. János evangéliuma, úgy tűnik, ezt az ősibb állapotot tükrözi. Ebben ugyanis a szenvedéstörténet szerkezetileg Jézus elfogatásával kezdődik. A Getszemáni kertben történt elfogatás jelentőségét azonban a szinoptikusok is kiemelik. Jézus sorsalakulásában egy új eseményláncolat kezdetét indítja el, és gazdag teológiai jelentéstartalommal rendelkezik.

Az elfogatás történetét mind a négy evangélium elbeszéli. Részletekben találunk eltéréseket, és a jelenet teológiai értelmezésében is önálló alapgondolatot juttatnak kifejezésre. János Jézus isteni dicsőségét és vele önkéntességét hangsúlyozza. Egyedül ő beszéli el a katonák meghátrálását Jézus kinyilatkoztató szavaira (Jn 18, 4—9), és kijelentését a szenvedés kelyhének elfogadásáról (Jn 18,11). Lukács a gonoszság működését és sötét hatalmának óráját látja beteljesedni (Lk 22,53), de kifejezetten nem hivatkozik az Írásokra. Elbeszélése rendezettebb, mint a másik két szinoptikusé. A tanítvány még az elfogatást megelőzően ránt kardot a Mester védelmében. Jézus erkölcsi nagyságát hangsúlyozza. Csak Lukács írja le a karddal megsebesített szolga meggyógyítását (Lk 22,51). Márk és Máté az Írások beteljesedését emelik ki.

Márk inkább a tények egymásutániságának elbeszélésére szorítkozik, azok sokkoló hatásával szól az olvasóhoz. Júdás azonnal az elbeszélés elején megjelenik a fegyveresekkel. Jézust megragadják. Szavai szerint, mint egy rabló ellen úgy vonultak ki, hogy elfogják őt (14,48). Mindenki elszalad, Jézust egyedül hagyják. Csak egy ifjú követi, de mikor el akarják fogni, ő is elmenekül (14,51—52). Az epizódot csak Márk beszéli el. A történtek teológiai értelmezését csak az elbeszélés végén mondja ki: mindez azért történt, „Az Írásoknak azonban be kellett teljesednie" (14,49).

Az epizód a következő lépésekben bontakozik ki: a fegyveresek megérkezése és Júdás megállapodása velük (43—44. v.), Júdás csókja és a tanítványok egyikének ellenállása (45—47. v.), Jézus szava és a tanítványok menekülése (48—50. v.), a Jézust követő ifjú menekülése (51—52. v.).

Jézus még az áruló közeledéséről beszél a tanítványoknak (14,42), amikor megjelenik Júdás a fegyveresek élén. Imaküzdelmében késznek mutatkozott elfogadni az Atya akaratát, mely szerint „az Emberfiát a bűnösök kezére adják" (14,41). Júdás megjelenésével ez most kezdetét veszi. A kardokkal és dorongokkal felfegyverzett csapatot, — melyet Márk tömegnek nevez — a főtanács küldte ki Jézus elfogatására. Az evangélista részletesen megjelöli a főtanács három csoportját, a főpapokat, az írástudókat és véneket. Ők voltak, akik kitervelték Jézus elfogatását. A fegyverzet leírásából úgy tűnik, hogy a templomőrség fegyvereseiből és a főpapok szolgáiból alkalmilag felállított csoportról van szó. Élükön áll Júdás, a „ti-

zenkettő egyike". Az éjszakai elfogatás a szenvedéstörténet kezdetére utal, a főtanács tervére és Júdás felkínált árulására. Amit elkezdtek, azt hajtják végre. Júdás, „egy a tizenkettő közül" (14,10) ment el a főpapokhoz, hogy Jézust elárulja. A főpapok és írástudók „csellel" akarták kézrekeríteni (14,1), a nép kikerülésével. Az áruló tanítvány pedig kereste a „kedvező alkalmat" Jézus kiszolgáltatására (14,11). A Getszemáni kertben, az éjszakai órákban, a nép figyelmének elkerülésével elérkezett a végrehajtás alkalmas pillanata. Júdás jelben állapodott meg a csapat tagjaival. Akit megcsókol, azt fogják el. A csók egyrészt ismertetőjelül szolgált. A fegyveresek nem is ismerték, vagy nehezen ismerték volna fel Jézust az éjszaka sötétjében, a tanítványok között. Másrészt jeladásul szolgált Jézus elfogására. A csók azonban rávilágít az áruló tanítvány állapotára is. A csók a köszöntés, a tiszteletadás és szeretet jele. Júdás azonban visszaélve az emberi nagyrabecsülés és szeretet kifejezésével, az árulás eszközévé teszi azt. Csókkal szolgáltatja ki az Emberfiát a bűnösök kezébe (14,45). Ellenállás lehetőségével is számol, ezért inti a fegyvereseket, hogy jól vigyázva vezessék el Jézust.

Júdás utóbbi megjegyzése Jézus elfogásának körülményeit is megvilágítja. Márk az elfogatás sokkoló hatását akarja érzékeltetni az olvasóval. Jézust, mint gonosztevőt ejtik foglyul, durva és erőszakos módon. Mindezeket az evangélista röviden, az események gyors egymásutániságában beszéli el. Ezt követi a tanítványok szétszaladása, úgy, hogy a jelenet végén Jézus teljesen magára hagyatva marad ellenségei kezében. A helyszínre érve Júdás azonnal Jézushoz lép, köszönti és megcsókolja őt. Jézus válasz nélkül hagyja az áruló jelet (Mt 26,50; Lk 22,48). Az így megadott jelre a fegyveresek rátették kezüket és elfogták. Az Emberfia tehát „a bűnösök kezébe került" (14,41).

Jézus nem tanúsít ellenállást. Váratlanul az ott állók egyike (47. v.) kardot ránt, és levágja a főpap szolgájának fülét. Az evangélista Jézus védelmezőjének kilétét homályban hagyja. Azt sem mondja, hogy a tanítványok közül való. Máté és Lukács a tanítványok egyikére utal (Mt 26,51; Lk 22,49—50), János szerint Péter volt az (Jn 18,10). Márk számára csak az a fontos, hogy valaki Jézus védelmére kelt.

Az epizód után Jézus megszólal. Eddig csak néma és szenvedő alanya volt a történteknek. Elviselte, hogy bűnösök kezébe kerüljön. Foglyul ejtése és ennek körülményei is Isten akarata szerinti szen-

vedésének részét képezik. Nem elfogatásának jogtalanságát vitatja, hanem annak módját veti a foglyul ejtők szemére. Mint rabló ellen, kardokkal és botokkal jöttek ellene. A rabló (léstés) zelótát, politikai lázadót jelent, akik fegyverrel akarták Isten országának eljövetelét megvalósítani. Veszélyes elemként akarják tehát ártalmatlanná tenni. Jézus ez ellen tiltakozik. Békés tanító tevékenységére hivatkozik. A nyilvánosság előtt, naponkint tanított a templomban, amit egy zelóta nem tesz. Tanítása közben senki sem emelt rá kezet, nem fogták el (11,18; 12,12). Háborítatlan templomi tevékenysége igazolja a cseles és erőszakos éjszakai elfogatás helytelenségét. A történteknek azonban mélyebb indoka van. Jézus szerint minden azért történik így, hogy az Írások teljesedjenek (49. v.). Nem meghatározott jövendölésre utal, hanem általánosságban hivatkozik az Írásokban kinyilatkoztatott isteni akaratra. Hasonlóképpen beszél az utolsó vacsorán az árulás kijelentésekor: „az Emberfia elmegy ugyan, amint meg van róla írva..." (14,21). A tizenkettő egyikének árulásában, a végrehajtás módjában Isten terve, Isten akarata teljesül.

A tanítványok mindnyájan ott hagyják a foglyul ejtett Jézust, és elfutnak. Márk röviden, egyetlen versben, de annál hatásosabban írja le a drámai eseményt. Beteljesedett, amit az Olajfák hegyére vezető úton Jézus mondott nekik: „Mindnyájan megbotránkoztok, mert meg van írva: Megverem a pásztort, és szétszélednek a nyáj juhai" (Zak 13,7), (14,27). Nemcsak Zakariás jövendölése, vagyis az Írás teljesedett be, hanem Jézus próféciája is igaznak bizonyult, amikor mindnyájuk futását előre megmondta (14,27.29.31).

A jelenet még nem zárul le. Egyedül Márk tesz említést egy ifjúról, aki jelen volt Jézus elfogatásánál. Nem a tanítványok egyike. Inkább kíváncsiskodó, aki alkalmilag keveredett az eseményekbe. Az elfogott Jézust kísérő csoport után ment, s őt is majdnem megragadták, csak ruhája elhagyásával tudott menekülni. Az ismeretlen ifjút többen Márkkal, az evangélistával azonosítják, de ez csak feltételezés. Az epizód hátterében valódi történeti visszaemlékezés áll. Az evangélista célja annak a lehangoló ténynek bemutatása, hogy Jézust mindenki elhagyta. Először a tanítványok mind, majd végül az ifjú is, aki pedig kezdetben követte őt. Jézus a nehéz pillanatban teljesen magára marad, és mindenkitől elhagyatva kezdi szenvedésének útját.

IV. JÉZUS A FŐTANÁCS ELŐTT (14,53—72)

Az elfogott Jézust a főpap házába viszik, ahol a főtanács tagjai előtt kihallgatják és vétkesnek találják. A kihallgatáshoz kapcsolódik Péter hármas tagadásának és Jézus bántalmazásának elbeszélése is. Márk a következő sorrendben írja le az eseményeket: Péter követi Jézust a főpap házába (14,53—54), Jézust kihallgatják a főtanács éjszakai ülésén, megállapítják, hogy méltó a halálra, és ezzel összefüggésben történik bántalmazása (14,55—65), végül ezt követi Péter hármas tagadása (14,66—72). Az evangélista ezzel a szerkesztéssel kifejezésre juttatja a Jézus és Péter magatartása közötti különbséget. Míg Jézus bátran vallomást tesz önmagáról, addig Péter gyáván tagad. Hajnalban a főtanács újabb ülésén megfogalmazzák a hivatalos határozatot Jézus ellen (15,1), amelynek nyomán Pilátus elé vezetik. A főtanács hajnali ülése azonban az evangélium összefüggésében a Pilátus előtti kihallgatás bevezető jelenetéhez tartozik.

Márk, a többi evangélistához hasonlóan, nem törekszik az eljárás minden részletének elbeszélésére. Nem a történész szempontja vezeti őt, ezért a per számos mozzanata iránt nem tanúsít érdeklődést. Elsősorban azokat a részleteket választja ki, amelyeket az ősegyház a feltámadás fényében visszatekintve fontosnak tartott. Ez a végső magyarázata az egyes evangéliumok közötti eltéréseknek is, Jézus főtanács előtti kihallgatásának leírásában.

a) *Péter a főpap házában (14,53—54)*

53 Jézust a főpaphoz vezették. Ott gyűltek össze mind a főpapok, a vének és az írástudók. 54 Péter messziről követte őt, egészen be a főpap udvarába. Ott leült a szolgálókkal és melegedett a tűznél.

Az elfogott Jézust a főpaphoz vezetik, akit Márk nem nevez meg. Máté szerint a főpap Kaifás volt (Mt 26,57). A főpap házában gyűltek össze a főtanács csoportjai, a főpapok, írástudók és a vének. Márk többször említi őket (8,31; 11,27; 14,53; 15,1). Ők tervezték ki Jézus elfogatását és adtak megbízást Júdásnak a végrehajtásra (14,43). Működése során Jézus velük került ellentétbe (2,6.16; 3,22; 11,18; 14,1), s ez végül halálához vezetett.

A főpap házában megjelenik Péter is. A Getszemáni kertben ő is

elszaladt a többi tanítvánnyal, de nem távozott el végleg. Nem hagyta el Jézust, hanem távolról követte a főpap házába, ahova a fegyveresek kísérték. Az udvaron gyújtott tűzhöz ült a szolgákkal együtt melegedni. A szolgák a Jézus elfogatásában résztvett csapat tagjai voltak, akik a tavaszi éjszaka hidege ellen így védekeztek. Az evangélista ezzel a megjegyzéssel vezeti be Péter hármas tagadásának elbeszélését. A körülmények előre sejtetik az olvasóval az epizód végkimenetelét. A tanítvány helyzetét jól érzékelteti, hogy csak „távolról" követte Jézust, majd egyenesen a szolgák közé ülve az ellenfelek közé keveredik. Péter önerejében bízva, meggondolatlanul veszélynek tette ki magát. Nem gondolt Jézusnak az Olajfák hegyére vezető úton mondott figyelmeztetésére, amely pedig már a tanítványok szétszaladásával részben beteljesedett.

b) *Jézust kihallgatják a főtanács előtt (14,55—65)*

55 A főpapok pedig és az egész főtanács bizonyítékot kerestek Jézus ellen, hogy kivégezhessék, de nem találtak. 56 Sokan tanúskodtak ugyan hamisan ellene, de a tanúságok nem egyeztek. 57 Ekkor néhányan fölálltak, s ezt a hamis tanúságot tették ellene: 58 „Hallottuk, amikor azt mondta: Én lerombolom ezt a kézzel épített templomot és három nap alatt másikat építek, amely nem emberi kéz műve." 59 De tanúságuk így sem egyezett. 60 Akkor a főpap középre állt, és megkérdezte Jézust: „Semmit sem felelsz arra, amivel ezek ellened tanúskodnak?" 61 De ő hallgatott és nem válaszolt semmit. A főpap újra megkérdezte őt, és ezt mondta neki: „Te vagy a Krisztus, az Áldott Fia?" 62 Jézus ezt mondta: „Én vagyok, és látni fogjátok az Emberfiát, amint a Mindenható jobbján ül, és eljön az ég felhőin." 63 A főpap erre megszaggatta ruháit és így szólt: „Mi szükségünk van még tanúkra? 64 Hallottátok a káromkodást. Mi a véleményetek?" Azok mind méltónak ítélték a halálra. 65 Akkor némelyek köpdösni kezdtek, arcát letakarták és ököllel ütötték őt, és ezt mondták neki: „Prófétálj!" A szolgák is arcul verték őt.

Jézust még az éjjel az összegyűlt főtanács elé viszik, ahol a főpap vezetése alatt kihallgatják. Jézus éjszakai kikérdezéséről Márk és Máté tudósít (Mk 14,55—65; Mt 26,57—68). János is elbeszél egy kihallgatást éjjel, közvetlenül Jézus elfogatása után, de ez Annás főpap előtt történt, itt nincs szó a főtanácsról (Jn 18, 12—14. 19—24). Megemlíti ugyan, hogy Annás a megkötözött Jézust átküldte Kaifáshoz, de a Kaifás előtt történtekről János nem említ semmit. Lukács hallgat az éjszakai vizsgálatról, s csak a főtanács kora reggeli üléséről tudósít, melyet egyébként Márk és Máté is

elbeszél. Jézus éjszakai bántalmazását viszont Lukácsnál is megtaláljuk, mely Márknál és Máténál a főtanács éjszakai ülésével összefüggésben történik.

Márk egy ellentét bemutatására építi fel elbeszélését. A kikérdezés folyamán lépésről lépésre kibontakozik Jézus ártatlansága és messiási méltósága. Ezzel ellentétben a főtanács tagjai részéről egyre erősödik elutasítása, mely a végén Jézus bántalmazásához vezet. Kezdettől fogva világos, hogy céljuk Jézus halálra ítélése. Az eljárás viszont ellenkező irányba halad. A terhelő tanúvallomások egyeztethetetlensége ártatlanságát bizonyítja. Végül a főpap kérdésére Jézus ünnepélyesen kijelenti Messiás voltát. Bűnösségének bebizonyítása helyett transcendens valóságában áll bírái előtt. Kijelentésére teljes elutasítás a válasz, „méltó a halálra", majd kiváltja a jelenlevők durva bántalmazását. Márk elbeszélése három részből áll: a főtanács bizonyítékot keres Jézus ellen (55—59. v.), a főpap kérdése Jézushoz, és elítélése adott válasza következtében (60—64. v.), Jézus bántalmazása és kigúnyolása (65. v.).

Jézust a főpap házában összegyűlt főtanács elé vezetik. Az elővezetés célja, hogy kihallgassák őt, és a halálos ítélethez bizonyítékokkal megalapozott vádat teremtsenek, — „bizonyítékot kerestek Jézus ellen, hogy kivégezhessék" (55. v.). Szándékuk tehát kezdettől fogva világos. Az evangélista a „kerestek" ige használatával érzékelteti, hogy elhatározásuk nem újkeletű. A főtanács régebben elhatározott célja Jézus halála. Már korábban is többször „keresték" az alkalmat Jézus elpusztítására (11,18; 14,1). Az eljárás szabályszerű formáját azonban megtartják. A vizsgálat a tanúk kihallgatásával kezdődik. A törvény előírása szerint a bűnösség kimondásához legalább két tanú egybehangzó vallomása volt szükséges: „Egy tanú ne lépjen föl senki ellen, bármi bűne, vagy vétsége van is. Akármilyen bűnről van szó, csak két vagy három tanú vallomása alapján szabad ítélni" (MTörv 19,15). Terhelő tanúkban Jézus ellen nem volt hiány, de tanúságuk, mivel nem volt egybehangzó, nem vezetett eredményre. Vallomásukat Márk hamisnak mondja, de nem mondja el részletesen, mivel vádolták Jézust.

A sok hamis tanú között mégis volt néhány, akiknek vallomását az evangélista idézi: „Hallottuk, amikor azt mondta: Én lerombolom ezt a kézzel épített templomot, és három nap alatt másikat építek,

amely nem emberi kéz műve" (58. v.). A tanúk szerint Jézus a templom ellen beszélt, a templom lerombolásának szándékát juttatta kifejezésre. A vád életveszélyes volt. A templom ellen mondott beszéd az Ószövetségben halálbüntetést vont magára. Jeremiást is ezért akarták megölni (Jer 26,8). Az idézett tanúvallomás a káromkodás motívumát rejtette magában, s alkalmasnak látszott Jézus elítélésére. Ő az álmessiás, aki a templom felett állónak tartja magát. A lerombolás szándékával Isten fönségét sérti meg. Sőt többet ígér mint egyszerűen a lerombolt templom újbóli felépítését. Azt hirdeti ugyanis, hogy az „emberi kézzel" épített templomot lerombolja, és megígéri, hogy három nap alatt egy új, „nem emberi kézzel", azaz isteni erővel építettet emel. Az új templom Isten teremtő erejének műve, a végidő messiási temploma. Képesnek tartja magát, hogy mint a végidő beteljesítője, három nap, vagyis nagyon rövid idő alatt azt csodálatos módon felépítse. A vallomás tükrében tehát Jézus messiási hatalmat és méltóságot igényel. A jelenlegi templomot méltatlan emberi műnek tartja, melyet lerombolásra ítél. A hamis tanúknak azonban ez a vallomása sem volt egybehangzó, és így vádemelésre ez is alkalmatlannak bizonyult. Hogy mennyiben nem volt megegyező vallomásuk, nem egészen világos. Feltételezhetően Jézus általuk idézett szavaiban tértek el egymástól.

A helyzetet maga a főpap akarja megmenteni. A kihallgatás döntő pillanatához ért. Jézus és a főpap személyesen néznek szembe egymással, és az epizód ünnepélyessége elvitathatatlan. A terhelő tanúk nem voltak képesek egybehangzó vallomással a vádemelésre alapot teremteni. A főpap Jézushoz fordulva a tanúk templomról mondott szavaira hivatkozik. Állásfoglalásra szeretné őt rábírni az elmondottakkal kapcsolatban. Azt reméli, hogy Jézus valami módon beismeri messiási hatalomra való igényét, vagy a templom lerombolására irányuló szándékát. Így saját magát szolgáltatná ki bírái kezébe.

Jézus azonban hallgat. Már a főpap kérdése — „Semmit sem felelsz arra, amivel ezek ellened tanúskodnak?" (60. v.) — feltételezi, hogy válasz nélkül hagyta a tanúk vádaskodását. Ebben a percben nem is lett volna értelme a magyarázkodásnak. Az ítélet kezdettől fogva eldöntött volt. Jézus magatartása teljesen eltér a vádlottak szokásos viselkedésétől. Nem védekezik, nem keresi bírái jóindulatát, vagy szánalmát. Az ószövetségi szenvedő igaz sorsa

elevenedik meg előttük, aki ügyét Istenre bízva, türelemmel és hallgatással viseli el a jogtalan bántalmakat. „De már nem is hallom, olyan vagyok, mint a süket, olyan lettem, mint a néma, aki nem nyitja ki száját. Olyan lettem, mint aki nem hall többé, akinek szájában nincs több felelet. De mert benned bízom, Uram, te meghallgatsz, Uram és Istenem!" (Zsolt 38,14—16; v. ö. 39,10). Hallgatásában Izaiás szenvedő Szolgája sorsának beteljesedését is felfedezhetjük: „Megkínozták, s ő alázattal elviselte, nem nyitotta ki száját. Mint a juh, amelyet megölni visznek, vagy mint a bárány elnémul nyírója előtt, ő sem nyitotta ki száját" (Iz 53,7). Nyugodt hallgatásában végső fokon Isten Fiának méltósága és biztonsága nyilvánul meg. Felette áll emberi bíráinak, és nem szorul rá előttük saját maga igazolására, vagy magyarázkodásra. Isten fogja őt igazolni a halálát követő kinyilatkoztató erejű jelekben és a feltámadásban.

Jézus hallgatása újabb, döntő kérdésre indítja a főpapot. Nyíltan Jézus messiási voltára kérdez, melyet a templom lerombolásáról és felépítéséről mondott állítólagos kijelentése feltételez. Válaszra akarja bírni: maga jelentse ki, hogy a végidőbeli beteljesítőnek vallja magát — ő a Messiás, Dávid fia, a végidő királya, aki megvalósítja Isten országát. Ezért kérdezi: „Te vagy a Krisztus, az Áldott Fia?" (61. v.). Az „Áldott" Isten nevének palesztinai-zsidó körülírása. Az Isten fia megnevezés az Ószövetségben Istennel való közeli kapcsolatot, különleges szeretét, kegyelmi közelségét jelenti. Isten fiának nevezték a királyokat, a bírákat, sőt Izraelt is. A főpap szavai szerint a Messiás Isten Fia is. A zsidó felfogásban a kettő nem tartozott szükségszerűen össze, a Messiást nem nevezték Isten fiának, de most mégis, a Jézushoz intézett kérdésben a keresztény hit alapvető igazsága jut kifejezésre. Jézus, a Messiás, egyben az Isten Fia. Istenfiúsága azonban kiemeli őt az emberek világából, és Isten oldalára állítja.

A főpap kérdésére Jézus megerősítőleg válaszol: „Én vagyok" (62. v.). Megerősíti, hogy ő a Messiás, az Isten Fia. Égi szózat nyilvánítja Isten Fiának megkeresztelkedésekor (1,11) és megdicsőülésekor a hegyen (9,7). Isten Fiának ismerik a démonok, de Jézus megtiltja nekik, hogy ezt hirdessék (1,24.34; 3,11; 5,7). Tanítványaira ráparancsol ne beszéljenek arról, hogy ő a Krisztus (8,30). Az evangéliumon végighúzódik Isten Fia titkának megőrzése, most azonban a főpap kérdésére Jézus nyíltan kijelenti

istenfiúságát. Elérkezett a titok feloldásának ideje, Jézus keresztútja, amelynek során a szenvedésekben maga Isten nyilatkoztatja ki őt Isten Fiának és Messiásnak. A főpap még hitetlenül, de a százados már a keresztény hitvallás szavával mondja ki ezt az igazságot (15,39).

Jézus Messiásnak és Isten Fiának vallja magát, de a kifejezések értelmét kiegészíti. Másként gondolja és érti, mint a kor zsidó felfogása. Messiás volta és istenfiúsága nem egy ember Istenhez való különleges kegyelmi közelségét, vagy kiválasztottságát jelenti. A názáreti Jézusban az isteni élet és hatalom jelenik meg. Mint Isten Fia, egészen az Istenhez tartozik. Messiási küldetését egyedüllállóvá és páratlan jelentőségűvé teszi, hogy Isten Fia transcendenciájában részesül. Jézus tanúvallomása azzal kapja meg ezt a távlatot, hogy az idők végén isteni hatalommal és dicsőséggel megjelenő Emberfiának vallja magát. Messiási küldetése majd az Emberfia népek feletti eschatologikus uralmában és ítélkező tevékenységében nyilvánul meg. „Látni fogjátok az Emberfiát, amint a Mindenható jobbján ül, és eljön az ég felhőin" (62. v.), — jelenti ki Jézus a főtanács tagjai előtt. Uralkodó az Isten jobbján (Zsolt 110,1), és ítélőbíró az emberek felett, mikor eljön az ég felhőiben (Dán 7,13). Hatalmát azok is megtapasztalják, akik most elítélésére gyűltek össze. Isten így fogja igazolni őt előttünk.

Isten jobbján dicsőségben ülni, és hatalommal ítélkezni a népeken, több mint amit ember igényelhet magának. Ez meghaladja az ember lehetőségét és helyzetét, s csak Istennek járhat ki. A főpap megértette Jézus szavait. Aki így beszél, az káromkodik, s a káromkodásért halálbüntetés jár (Lev 24,10—16). Megszaggatja ruháit a megrendülés jeléül. Ám ez nem őszinte megnyilatkozás, minthogy kezdettől fogva olyan alkalomra várt, amely alapot nyújt halálos ítéletre. A főpap a tanács előtt kijelenti a káromkodás tényét, melyet mindnyájan hallottak. További tanúkra ezért nincs szükség. A tanács tagjai megerősítik, hogy Jézus méltó a halálra.

A bűnösség kijelentését a vádlott bántalmazása követi. Néhányan a jelenlévők közül, akikben Márk a tanácstagokat sejteti, a megvetés jeleként leköpik. Jézus az előbb prófétai szavakkal jelentette bírái előtt dicsőséges eljövetelét az idők végén. Ezért mint prófétával űznek gúnyt vele. Nemcsak a jövőt, hanem a jelenben rejtett dolgokat is ismernie kell. Arcát letakarták, majd megütötték, és felszólították, hogy prófétáljon, vagyis mondja meg, ki ütötte meg őt.

Az őrző szolgák is részt vettek a durvaságban, ők is szintén arcul ütötték. A bántalmazással megkezdődnek Jézus testi szenvedései, melyek mostantól fogva végigkísérik egészen kereszthaláláig.

c) *Péter megtagadja Jézust (14,66—72)*

66 Amikor Péter lent volt az udvaron, arra ment a főpap egyik szolgálója. 67 Meglátta Pétert, amint melegedett, ránézett és ezt mondta neki: „Te is a Názáretivel, a Jézussal voltál." 68 Ő azonban tagadta, és ezt mondta: „Nem tudom, nem is értem, mit beszélsz". És kiment az előcsarnokba. 69 A szolgáló meglátta őt, és ismét mondani kezdte az ott állóknak: „Ez is közülük való." 70 De ő ismét tagadta. Rövid idő múlva az ott állók mondták Péternek: „Valóban, közülük való vagy, hiszen galileai vagy." 71 Ő pedig átkozódni és esküdözni kezdett: „Nem ismerem azt az embert, akiről beszéltek." 72 Tüstént megszólalt a kakas másodszor is. Ekkor Péternek eszébe jutott, amit Jézus mondott neki: „Mielőtt a kakas kétszer szól, háromszor tagadsz meg engem." És sírva fakadt.

Jézus ünnepélyes tanúságtétele után az evangélista Péterre fordítja a figyelmet. A főtanács előtti kihallgatáshoz szorosan kapcsolódik Péter háromszoros tagadásának elbeszélése. Márk szembeállítja Jézus nyílt és félelem nélküli kinyilatkoztatását Péter tagadásával. Ez a törekvés a többi evangélistánál is megtalálható. Márk és Máté megegyeznek az események elrendezésében (Mk 14,66—72; Mt 26, 69—75): Péter bukása a főtanács éjszakai ülése után történik. János úgy szerkeszti meg elbeszélését, hogy Jézusnak Annásnál történt kihallgatása előtt tagadja meg Péter először Mesterét, majd a kihallgatás és a Kaifáshoz való elvezetés után mondja el a második és harmadik tagadás történetét (Jn 18,12—18.25—27). Lukács a főtanács egyetlen, hajnali ülését említi. Szerinte Péter hármas tagadása éjjel, a főtanács ülése előtt történt, és hozzákapcsolja Jézus éjszakai bántalmazásához, amit az őrség tagjai követtek el (Lk 22,54—65).

Márk elsősorban a tényt, Péter hármas tagadását akarja elbeszélni. Kerüli az oktató-buzdító hangnemet. A jelenet teológiai kiértékelését sem találjuk leírásában. Jézus hitvalló magatartása és Péter meghátrálása között a kontraszt önmagában elég alapot nyújt a hivő megfontolás számára. Az elbeszélés Péter tagadásával összefüggő három párbeszédben (66—68; 69—70a; 70b—72a) bontakozik ki, melyet Péter Jézus szavaira való visszaemlékezése zár le (72b).

Jézus a főtanács előtt bátran, félelem nélkül megvallotta, hogy ő a Messiás, az Isten Fia. A főpap házának udvarában éppen az ellenkező jelenetnek lehetünk tanúi. Míg Jézust kihallgatják, addig Péter az udvaron gyújtott tűznél együtt melegszik a szolgákkal. Egy szolgálóleány a főpap házából meglátja az idegen embert a tűznél. Szemügyre véve felfedezi benne Jézus egyik követőjét. Egyenesen Péter szemébe mondja: „Te is a Názáretivel, a Jézussal voltál" (67. v.). Úgy tűnik, Jézust Jeruzsálemben „a Názáreti" néven ismerték. Később, a „názáreti" egyike volt azoknak a neveknek, melyekkel Jézus követőit, a keresztényeket jelölték (Apcsel 24,5). Péter azonban tagad. Úgy mutatja, nem érti, hogy a szolgálóleány miről beszél: „Nem tudom, nem is értem, mit beszélsz" (68. v.). Kitérőnek tűnő válasza valójában két dolgot tagad. Semmi köze Jézushoz, és nem tartozik tanítványaihoz. Magatartása viszont éppen az ellenkezőjét tanúsítja. Menekülésszerűen kimegy a belső udvarból az előcsarnokba, mert kerülni akarja a szolgáló további kérdéseit. Péter felelete és eltávozása a helyszínről, zavarát, megdöbbenését tanúsítja. Éppen az ellenkezőjét tette annak, amit az Olajfák hegyére menet erősen állított: „Ha meg is kell halnom veled, nem tagadlak meg téged" (14,31). Eltávozása a tagadás helyéről valami módon érzékelteti Jézustól való eltávolodását is.

Az előcsarnokban megismétlődik az előző jelenet, de bizonyos fokozással. Ugyanaz a szolgálóleány újból meglátja Pétert. Felismerését ez alkalommal már nem neki mondja, hanem az ott állókkal közli, akiket Márk közelebbről nem határoz meg. Ismét megerősíti, hogy Péter Jézus tanítványi köréhez tartozik, melyet a tanítvány most is tagad. Növekszik tehát azok száma, akik figyelmesek lettek Péterre.

Egy kis idő múlva az ott állók szólnak Péternek. Úgy tűnik, közben véleményt alkottak a szolgáló megjegyzéséről. Megállapítják, hogy Péter valóban Jézus tanítványa lehet, minthogy Galileából való. Jézus is galileai, tevékenységét is ott folytatta. Galileai hovatartozását minden bizonnyal kiejtéséből állapították meg. Ez az utolsó megindokolt kijelentés heves tiltakozását váltja ki. Péter átkozódással és esküvel megerősítve egyenesen tagadja, hogy ismeri Jézust. Minden vele való közösséget elutasít: „Nem ismerem azt az embert, akiről beszéltek" (71. v.).

Ekkor megszólal másodszor is a kakas. Eszébe juttatja Péternek Jézus jövendölését, mely szerint mielőtt a kakas kétszer szólna,

háromszor tagadja meg őt (14,30). A hármas tagadással beteljesedik az a jövendölése is, hogy valamennyi tanítványa megbotránkozik (14,27). A visszaemlékezés könnyekre indítja Pétert, megrendülése és bánata jeleként. Elszakadása Jézustól nem végleges. Húsvét után a feltámadt Krisztus Galileában ismét összegyűjti tanítványait (14,28). Péter bukása azonban mindig jel marad az egyházban éberségre és virrasztásra, melyre Jézus mindenkit felhív a Getszemáni kertben.

V. JÉZUS PILÁTUS ELŐTT (15,1—20a)

A főtanács éjszakai kihallgatásán Jézust vétkesnek találták. Hivatalos határozatot azonban csak a főtanács kora reggeli ülésén hoztak. Döntöttek arról, hogy Jézust halálra adják. Ennek értelmében Jézust kiszolgáltatják Pilátusnak. Bevádolják a helytartó előtt, aki Jézust kihallgatja, majd a vádemelő főpapok és vének nyomására halálra ítéli. Ezután a halálra ítélt Jézust a római katonák durván kigúnyolják. A Pilátus előtt lefolytatott eljárást „római per"-nek nevezzük.

Márk, akár a többi evangélista is, nem a Pilátus előtt történt kihallgatás jegyzőkönyvét akarja leírni. Az eseményekből csak a számára fontos mozzanatokat választja ki, de ezekben sem csak a tények közlésére szorítkozik, hanem azok jelentését is elbeszéli, úgy, ahogy a hit látja. Ezért sokszor a részletek megmagyarázására sem fordít figyelmet. Elbeszélésének irodalmi megformálásában a teológiai szándék érvényesül. Ebből magyarázható az egyes evangéliumok egymás közötti eltérése a Pilátusnál történt események bemutatásában. Márk a „római per" keretében három epizódot beszél el: Jézust átadják Pilátusnak (15,1—5), Jézus és Barabás (15,6—15), a katonák kigúnyolják Jézust (15,16—20a). A történtek középpontjában Jézus áll, akit Pilátus következetesen újból és újból a „zsidók királyának" nevez (15,2.9.12), és a katonák is gúnyolódva így köszöntik (15,18). A részegységek átfogó alapgondolata: a zsidók királya elutasításra talál. A bevezető jelenetben Pilátus előtt a főpapok a zsidók királya ellen többféle vádat emelnek. A helytartó menteni próbálja őt, mert ártatlannak találja. Felajánlja a választást Barabás és a zsidók királya között. A főpapok által fel-

izgatott tömeg azonban Barabás szabadon bocsátását, a zsidók királyának pedig megfeszítését követeli. A záró jelenetben a katonák durva játékkal gúnyolják ki a zsidók királyát.

a) *Jézust átadják Pilátusnak (15,1—5)*

1 Mindjárt kora reggel a főpapok a vénekkel, az írástudókkal és az egész főtanácscsal együtt határozatot hoztak. Jézust megkötözve elvezették és átadták Pilátusnak. 2 Pilátus megkérdezte tőle: „Te vagy a zsidók királya?" Ő pedig ezt válaszolta neki: „Te mondod." 3 A főpapok sok dologgal vádolták. 4 Pilátus újra megkérdezte őt: „Nem felelsz semmit? Nézd, mi mindennel vádolnak!" 5 Jézus azonban többé nem válaszolt semmit, úgyhogy Pilátus elcsodálkozott.

A főtanács kora reggeli ülésének leírását mindhárom szinoptikusnál megtaláljuk. Ez az ülés összefüggésben van az éjszakai kihallgatással. Megoszlik a szentírásmagyarázók véleménye arról, hogy az éjszakai kihallgatás befejezését jelenti-e a hajnali határozathozatal, vagy egy új, második ülésnek kell tartani. A kérdést bonyolítja az, hogy Lukács a főtanács egyetlen, kora reggeli üléséről tudósít (Lk 22,66—71), mely bizonyos vonásaiban a Márk—Máté által elbeszélt éjszakai kihallgatásra hasonlít.

A bevezető jelenet két lépésben bontakozik ki. A főtanács kora reggel ülést tartott, melynek következménye Jézus kiszolgáltatása Pilátusnak (1. v.). Ezt követően a helytartó kihallgatja Jézust (2—5. v.). Márk a részleteket nem magyarázza. A vizsgálat minden átmenet nélkül Pilátus kérdésével kezdődik: „Te vagy a zsidók királya?" (2. v.), melyre Jézus rövid válasza és hallgatása következik. Pilátus csodálkozása zárja a jelenetet. Az evangélista csak a számára lényeges gondolatra figyel: a zsidók királya elutasításban részesül.

Jézus éjszakai kihallgatása után, kora reggel az egész főtanács, mindhárom csoportja jelenlétében határozatot hozott. Az „egész" most sem a számszerű teljességet jelenti, ahogy az éjszakai kihallgatásnál sem (14,53). A határozat hivatalos jellegét, és vele együtt a főtanács felelősségét akarja az evangélista hangsúlyozni. Megoszlanak a vélemények arról, hogy a görög szöveg „sümboulion poiésantes" kifejezését hogyan kell értenünk. Lehet „határozatot hoztak" értelemben felfogni, s akkor az éjszakai ülés folytatásának, illetve befejezésének tekintjük. Jelentheti azt is, hogy „ülést tartot-

tak". Ebben az esetben egy újabb, önálló, kora reggel tartott hivatalos ülés kifejezése. Bármelyik véleményt fogadjuk el, a lényeg ugyanaz: a főtanács döntése alapján Jézust kiszolgáltatják Pilátusnak.

Jézus tehát Pilátus kezébe kerül. A kiszolgáltatás nemcsak jogi folyamat, vallási hordereje is van, Jézus elutasításának új vonatkozását jelenti. Isten népének vallási közösségén kívül kerül, és az istentelen pogányok hatalmának lesz kiszolgáltatottja. Ez sem véletlen esemény, Isten üdvözítő terve teljesedik be. Sorsának újabb, előre megjövendölt fordulata következik: „... az Emberfiát átadják a főpapoknak és írástudóknak. Halálra ítélik, és átadják a pogányoknak" (10,33).

Márk leírásából nem derül ki, hogy miért adják át Jézust a római helytartónak. János evangéliumának megjegyzéséből kapunk erre választ. Halálos ítéletre, és ennek végrehajtására a főtanácsnak nem volt hatásköre, mert ez a római hatóság illetékességéhez tartozott (Jn 18,31). A kérdést részletesebben János szenvedéstörténeténél tárgyaljuk (lásd 329—330. old.).

Az események menete Pilátus előtt folytatódik, aki minden átmenet nélkül megkérdezi Jézust: „Te vagy a zsidók királya?" (2. v.). Márk nem említi a vádemelést, mint Lukács és János (Lk 23,2; Jn 18,29 köv.), pedig a helytartó kérdése feltételezi, hogy valahonnan ismeri ezt a vádat. Már itt is világossá válik az evangélista szándéka. Nem akarja a kihallgatást részletesen elbeszélni, csak a számára lényeges mozzanatokat közli. Pilátus egyetlen rövid kérdése azonban nagyon jól kifejezi, hogy a főtanács mivel vádolja Jézust a helytartó előtt, és teológiailag is alkalmas elutasításának bemutatására. Jézus az éjszakai kihallgatáson a főpap kérdésére Messiásnak vallotta magát, de — mint láttuk — küldetése kizárólag vallási jellegű. A messiási várakozás a vallásos reményeken kívül nemzeti, evilági reményeket is hordozott. A Messiás, Izrael királya, egyben a világ királya is. Uralmának eljövetelétől Jézus korában szabadulást vártak a gyűlölt római iga alól. Jézus elhatárolta magát az ilyen típusú messianizmustól. Messiási voltát meghatározza, hogy ő Isten Fia. Küldetése abban valósul meg, hogy „szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért" (10,45). Pilátus előtt, mint Messiás királyt vádolják, de egyoldalúan annak csak politikai vonatkozásait hangsúlyozzák, mint ahogy ezt Lukács bővebben le is írja: „... félrevezeti népünket, megtiltja, hogy adót fizessünk a csá-

szárnak, és Messiás királynak mondja magát" (Lk 24,2); „... tanításával fellázítja a népet egész Júdeában..." (Lk 24,5). Tehát Jézus álmessiás, evilági hatalom igényese. Veszélyes elem, lázadó, felforgatja a birodalom rendjét. Királynak mondja magát, s így elvitatja Róma uralmát. A helytartónak hivatalánál fogva kell eljárni ellene. Ezt a vádat tükrözi a „zsidók királya" cím, melyet a pogány helytartó használ, ha Jézusról beszél. Pilátus ezt a címet a politikai hatalomhoz való kapcsolatában érti. A hozzáfűződő vallási eszméket egyébként sem értheti.

Pilátus kérdése — „Te vagy a zsidók királya?" — alkalmat ad Jézusnak a védekezésre. Ő azonban csupán a nem egyértelmű „te mondod" (2. v.) válasszal felel a helytartónak, mely tartózkodásáról tanúskodik. Vannak, akik feltételes igenlést látnak szavában. Jézus beleegyező választ ad, de királyságát nem úgy érti, ahogy Pilátus gondolja. Mások viszont tagadásként értelmezik. Jézus elutasítja a kérdésben kifejezett vádat. Az utóbbi véleményt látjuk helyesebbnek.

Jézus feleletét a főpapok vádaskodása követi. Ez a körülmény is azt látszik igazolni, hogy a helytartó kérdésére elutasítólag válaszolt. A főpapok ezért igyekeznek meggyőzni Pilátust a vád megalapozottságáról. Az evangélista nem részletezi érveiket, de nem lehet kétséges, hogy Jézus lázadó voltát akarják igazolni. Jézus, akárcsak a főtanács előtt (14,60—61), most is hallgatással válaszol a vádakra. Pilátus azonban felhívja figyelmét az elhangzottak súlyos és terhelő voltára. Állásfoglalásra szólítja fel őt, de Jézus nem töri meg némaságát. Hallgatása kiváltja a helytartó csodálkozását. Tudja, hogy irigységből adták őt kezére (10. v.), de némaságával egyenesen lemond a jogos védekezésről. Pilátus nem szokta meg a vádlottaktól az ilyen nyugodt viselkedést a vádlók és a bíró előtt. Ezen a természetes magyarázaton túl Pilátus csodálkozásának más indoka is van. Jézus nyugodt viselkedésében és hallgatásában az az isteni valóság nyilvánul meg, amely már máskor is csodálkozásra kényszerítette a pogányokat (5,20).

Jézus némasága Isten Fiának ragaszkodása az Atya akaratához. Engedelmesen járja végig a szenvedés útját. Nem védekezik a keresztjéhez vezető vádak ellen, Isten népétől elhagyatva, Pilátusnak kiszolgáltatva, elérkezett számára az a nap, mikor „életét váltságul adja sokakért" (10,45).

b) *Jézus és Barabás (15,6—15)*

6 Ünnepenként pedig el szokott nekik bocsájtani egy rabot, akit kértek. 7 Volt pedig egy Barabás nevű a börtönben azokkal a lázadókkal, akik a lázadás alkalmával gyilkosságot követtek el. 8 Amikor a tömeg felvonult, kérni kezdte azt, amit tenni szokott nekik. 9 Pilátus pedig megkérdezte tőlük: „Akarjátok, hogy elbocsássam nektek a zsidók királyát?" 10 Tudta ugyanis, hogy a főpapok irigységből szolgáltatták ki őt neki. 11 A főpapok azonban felizgatták a tömeget, hogy inkább Barabást bocsássa el nekik. 12 Pilátus ismét megkérdezte tőlük: „Mit tegyek tehát azzal, akit a zsidók királyának hívtok?" 13 Azok ismét kiáltották: „Feszítsd meg őt!" 14 Pilátus pedig ezt mondta nekik: „De hát mi rosszat tett?" 15 Azok még jobban kiáltoztak: „Feszítsd meg őt!" Pilátus eleget akart tenni a tömegnek, elbocsájtotta nekik Barabást, Jézust pedig megostoroztatta és átadta, hogy megfeszítsék.

Jézus kihallgatása után Pilátus még nem mond ítéletet. Az ún. húsvéti amnesztia gyakorlása kapcsán kerül sor a Jézus és Barabás közötti választásra. A Barabás—jelenetet mind a négy evangéliumban megtaláljuk (Mk 15,6—15; Mt 27,15—26; Lk 23,17—25; Jn 18,39—40), más-más szerkesztéssel és hangsúllyal. Jánosnál az amnesztia ajánlata csak kis epizód a Pilátus előtti kihallgatás menetében. Márk drámai formában mutatja be a „zsidók királyának" elutasítását, mely végül megfeszítéséhez vezetett. Az evangélista a jelenet folyamán igazolni akarja, hogy Pilátus ártatlannak találta Jézust, s nem látott benne veszélyt a római birodalom rendjének és biztonságának szempontjából.

A jelenet keretét egy bevezetés (6—8. v.) és egy befejezés (15. v.) képezi, melyek közrefogják a három lépésben kibontakozó cselekményt (9—11.12—13.14). Az evangélista a bevezetésben bemutatja a további események hátterét: a húsvéti amnesztia szokását, Barabást és az amnesztia gyakorlatát követelő tömeget. A befejezés a cselekmény eredményét írja le. Barabást szabadon engedik, míg Jézust keresztre adják. Középpontban áll a Pilátus három kérdéséből álló dialógus, melynek során megkísérli Jézus felmentését, de a főpapok és a tömeg ellenáll. Ők Barabás elbocsátását kívánják tőle.

A kihallgatás menete megszakad. Az evangélista a húsvéti amnesztia szokásának leírásával folytatja az elbeszélést. Ünnepenként a helytartó egy foglyot szokott szabadon engedni a nép kérése szerint. A börtönben jelenleg a rómaiakkal fegyveresen is szembeszálló zelóta mozgalomhoz tartozó foglyok voltak. Ezek egy zendü-

lés alkalmával kerültek fogságba, mikor gyilkosságot követtek el. Velük volt a börtönben Barabás is. A szövegből inkább csak sejteni lehet, hogy Barabás közéjük tartozott. Gyilkosságban mindenesetre nem volt része az evangélista szerint. A tömeg, amelyről eddig nem esett említés, a helytartó elé vonul, hogy szokás szerint egy fogoly szabadon engedését kérje tőle. Így a következőkben a kihallgatás egy nagyszabású jelenetté bővül.

A húsvéti amnesztia szokását, s vele együtt az egész epizód történetiségét többen kétségbe vonják. Szerintük az elbeszélés abból a törekvésből született, hogy az ősegyház politikai ártatlanságát bizonyítsa a római hatóságok előtt. Pilátus már Jézust is ártatlannak találta, s csak a főpapok és a vének által felizgatott tömeg nyomásának engedve feszítette meg. A történeti forrásokból ismert kegyetlen és erőszakos Pilátus nem felel meg az evangéliumokban megrajzolt gyenge, és a tömeg akarata előtt meghátráló helytartónak. Továbbá az evangéliumokon kívül más források nem erősítik meg az amnesztia létezését. Az evangéliumi hagyomány egybehangzó tanúsága mégsem vonható kétségbe. Az epizód mögött valóságos történeti tényt kell keresni, még akkor is, ha a leírásban teológiai szempontok érvényesülnek. Ismerünk dokumentumokat, melyek tanúsítják, hogy a provinciákban a nép kívánságára a helytartó egy fogolynak elengedte a büntetését. Zsidó hagyományban is találunk egy olyan utalást, mely szerint valakinek megígérték, hogy kiengedik a börtönből a húsvéti bárány elfogyasztására (Misna, Pesarim VIII.6b). Ezek, ha nem is tekinthetők a húsvéti amnesztia közvetlen bizonyítékának, lehetőségét alátámasztják. Pilátus engedékenységét magyarázhatják politikai indokok is.

Pilátusnak jó alkalmat szolgáltat a tömeg kérése. A húsvéti amnesztia kapóra jön, hogy megszabaduljon Jézus ügyétől. Az őt kérő tömegnek felajánlja a „zsidók királya" szabadon engedését, ha „akarják". Felajánlja Jézus elengedését, de tiszteletben tartja a tömeg akaratát. Jézust a „zsidók királyának" szólítja. Félreérthetetlen a megszólítás gúnyos hangvétele. Érdemes megfigyelni, hogy az amnesztia említéséhez Márk nem kapcsolja a Jézus—Barabás választás alternatíváját, mint Máté (Mt 27,17). Pilátus csak Jézus elbocsátását akarja, Barabás elengedése Jézus helyett a főpapok szándékából ered, akik erre a kérésre felbiztatják a tömeget. Barabás tehát a főpapok pártfogoltja. Az evangélista különbséget tesz a tömeg és a főpapok magatartása között is. A nép Jézus

pártján állt, sőt a néptől való félelem miatt (14,2) kellett csellel elfogni (11,18; 12,12). Márk leírásából kitűnik, hogy a tömeg eredetileg az amnesztia gyakorlását jött kérni Pilátus elé, s csak közvetve — nem szándékosan — került kapcsolatba Jézus ügyével. A helytartó ajánlatának hátterében az a tény áll, hogy ismeri Jézus kiszolgáltatásának okát. Jézus halálos gyűlölködés áldozata. A főpapok irigységből adták át neki, s most tőle várják halálos ítéletét. Talán azt remélte, a nép a vezetők ellenében Jézust választja. A főpapok azonban rábírták a tömeget, hogy ne Jézust, hanem Barabás szabadon bocsátását kérje. Hogy miért éppen Barabást kérik, nem egészen világos. Inkább csak találgatásokra vagyunk utalva. Lehet, hogy mint zelóta és a rómaiak ellensége, szélesebb körökben ismert volt Jeruzsálemben, és szimpátiára talált.

Pilátus az elutasításra újból megkérdezi a tömeget: „Mit tegyek tehát azzal, akit a zsidók királyának neveztek?" (12. v.). Célja talán a tömeg hangulatának megváltoztatása. Szavaiból azonban egyértelműen kitűnik, hogy elkülöníti magát a Jézus ellen felhozott vádaktól és elítélésétől: „ti" nevezitek őt a zsidók királyának, és nem én. Arra következtethetünk, hogy Jézus elutasította a királyság vádját (15,2), és ezt Pilátus is elfogadta. Ha Barabást elbocsátja, akkor Jézust el kell ítélnie. Ezért Jézus halálának felelősségét a tömegre és a főpapokra akarja hárítani. Ők mondják ki a döntő szót Jézus sorsa felett. A tömeg „ismét" felkiáltott, s most egyenesen Jézus megfeszítését kéri. Azt a halálbüntetést akarják, amelyet a rómaiak a nem rómaiakkal szemben alkalmaznak.

Pilátus még egy utolsó kísérletet tesz a helyzet megmentésére. Kifejezésre juttatja meggyőződését Jézus ártatlanságáról, s megkérdezi a tömeget, miért akarják halálát. Válasz helyett azonban még hevesebb felkiáltással megfeszítését kérik.

Végül a helytartó enged a tömeg nyomásának. Kívánságuknak eleget téve gyakorolja az amnesztiát. Barabást szabadon bocsátja, Jézust pedig kiszolgáltatja, hogy feszítsék keresztre. Formális ítélethozatalt Márk nem említ. Tehát Pilátust menti, míg Jézus halálának felelősségét a főtanácsra és a felizgatott tömegre hárítja. A háttérben Márk apologetikus szándéka áll. Igazolni akarja, hogy a kereszténység nem jelent veszélyt a római birodalom számára. Már Pilátus, a római birodalom hivatalos képviselője is meggyőződött Jézus, s rajta keresztül ügye ártatlanságáról és politikai veszélytelenségéről. Hogy mégis a római büntetés szerint halt meg,

annak oka, hogy a helytartó a külső körülmények nyomásának engedve cselekedett. A felelősség tehát nem az övé, hanem a Jézus halálát követelő tanácstagoké és a tömegé. Márk nézőpontján túl a történeti valóság azonban összetettebb. Jézus ártatlanságának igazolása mellett Pilátus felelőssége is megmarad. Jézus sorsa végső fokon az ő kezébe volt letéve. A felelősségben osztozik a főtanács tagjaival, akik Jézus elfogatását és kiszolgáltatását kitervelték. Márk ténylegesen árnyaltabban is nézi a Pilátus előtt lezajlott eseményeket. Kerüli a Jézus és Barabás közötti választás kiélezését. A főpapok és a tömeg felelősségét sem ugyanazon mértékkel méri. Mint láttuk, alkalmilag összejött „tömegről" (okhlos) van szó, amely közvetve keveredett a Jézus és Barabás közötti választás ügyébe. Választásuk a főpapok befolyásának hatására történt. Márk kerüli az általános „nép" (laos) kifejezés használatát is. Téves és igazságtalan volna tehát Jézus halálának felelősségében az akkori zsidó népre gondolni. Máté evangéliumának Pilátus jeleneténél részletesebben kitérünk a felelősség kérdésére (151—152. old.).

A keresztre feszítés végrehajtása előtt Jézust a római katonák megostorozzák. A megostorozás kegyetlen büntetés volt. A rómaiak gyakran a keresztre feszítés kísérő büntetéseként alkalmazták. Az elítéltet derékig érő oszlophoz kötötték, vagy földre vetették, s mezítelen testét vesszőkkel és korbáccsal verték. A korbács végére ólom- és csontdarabokat kötöttek, melyek a megbüntetett ember testét sokszor a csontokig feltépték. A megostorozás kegyetlenségét tanúsítja, hogy gyakran az elítélt halálát okozta. Beteljesedett Jézus jövendölése a pogányok kezére kiszolgáltatott Emberfia megostorozásáról (10,33).

c) *A katonák kigúnyolják Jézust (15,16—20a)*

16 A katonák elvezették őt a palota belsejébe, a pretoriumba, és egybehívták az egész csapatot. 17 Bíborba öltöztették, tövisből font koronát tettek a fejére, 18 és elkezdték őt köszönteni: „Üdvözlégy, zsidók királya!" 19 A fejét náddal verték, leköpdösték és térdet hajtva hódoltak előtte. 20a Miután kigúnyolták, levették róla a bíbort és saját ruháját adták rá.

Jézus királyként történt kigúnyolása a szenvedéstörténet egyik legjelentésteljesebb epizódja, mely összekapcsolódik a feltámadt Krisztus valóságának ismeretével is. Márk és Máté a keresztre

feszítésre való kiszolgáltatása után beszélik el Jézus kigúnyolását (15, 16—20a; Mt 27,27—31). János evangéliumában még az ítélethozatal előtt, a Pilátus jelenet központi epizódjában a megostorozott Jézust a katonák királyi insigniákba öltöztetve gúnyolják. Tettükkel, még ha negatív formában is, Jézus királyságát tanúsítják (Jn 19,1—3). Lukács apologetikus szándékának megfelelően elhagyja a jelenetet.

A főtanács éjszakai ülésén a halálra méltónak talált Jézust gúnyos bántalmazásban részesítik. Ugyanezt teszik vele a pogányok is. Hasonló jelenet következik, miután Pilátus kiszolgáltatta őt a keresztre feszítésre. A kivégzést végző katonák elvezetik a helytartóság épületébe. A jelenet pontos helyét nem tudjuk megállapítani. Gondolhatunk Heródes palotájára, ahol a Jeruzsálemben tartózkodó helytartók megszálltak, vagy az Antónia várra, a helyőrség állomáshelyére. Összehívták az egész csapatot. A csapat (görögül speira) római csapategységet, kohorsot jelent. A kohors 600 emberből állt. Ezért az „egész csapat" kifejezés inkább az elbeszélés eszköze. Az összehívott katonák vagy az Antónia várban állomásozó helyőrség, vagy a Pilátust Jeruzsálembe kísérő fegyveres egység tagjai.

A katonák nyilván hallották a Jézus ellen felhozott vádakat. Ezért a „zsidók királyával" eljátsszák a királyi koronázás és hódolat paródiáját. A kegyetlen és durva játék a megostorozással egyetemben, teljes valóságában megmutatja, mit jelent a pogányok kezére jutni. Jézus jövendölésének újabb részlete teljesedik be: „az Emberfiát ... átadják a pogányoknak. Kicsúfolják, leköpdösik, megostorozzák ..." (10,33—34).

A királyi hatalom külső jeleivel ruházzák fel Jézust. Királyi bíbor-palástként bíbor színű katonaköpenybe öltöztetik. Koronaként tövisből font koszorút tesznek a fejére. A királyi insigniák után a királynak kijáró hódolat következik. Gúnyolódva azzal a címmel köszöntik, amivel bevádolták: „Üdvözlégy zsidók királya!". A paródia durva bántalmazásba megy át. A katonák így juttatják kifejezésre, mit gondolnak Jézus királyságáról. Tövissel megkoronázott fejét náddal ütik, a megvetés jeleként leköpik, s gúnyból térdet hajtanak előtte. A gúnyolódás után saját ruháiba öltöztetik és elvezetik a kivégzés helyére.

A kereszténység gondolatvilágában Jézus királyként való kicsúfolása mélyen összekapcsolódik a feltámadt Krisztus igazi

valóságának ismeretével. Amit a gúnyolódó katonák gesztusai a gyengeség és erőtlenség jelének tüntetnek fel, annak lenyűgöző ellentéte jelenik meg a feltámadásban megdicsőült Krisztus vonásain: mint a világ ura, főpapi és királyi ruhát hordoz (Jel 1,13), a halál elszenvedéséért elnyerte a dicsőség és a nagyság koronáját (Zsid 2,9), királyi jogara az igazság vesszeje (Zsid 1,8), mely valódi hatalom eszköze, s vele mint vaspálcával kormányozza a népeket (Jel 2,27), és végül Jézus előtt, őt Uruknak megvallva, térdet hajtva hódol az ég és föld (Fil 2,10—11).

VI. JÉZUST KERESZTRE FESZÍTIK (15,20b—39)

A megostorozás és kigúnyolás után Jézust kivezetik a Golgota hegyére, és ott megfeszítik. A keresztre feszítés jelenete Márk evangéliumának tetőpontja. Jézus személyének titka, rejtett istenfiúsága a kereszten tárul fel. A Golgota a testi és lelki szenvedések helye számára. A kereszt botrányának kiábrándító valósága úgy tűnik, eleven cáfolata annak, hogy ő az Isten küldötte, a Messiás. Jézus látszólagos erőtlensége és kiszolgáltatottsága közvetve istenfiúságát is megkérdőjelezi. De éppen a gyengeség vállalásában bizonyul hűségesnek messiási küldetéséhez. A szenvedés Isten akarata volt számára. Kereszthalálig tartó engedelmessége tanújele annak, hogy végigjárta az Atyától számára rendelt utat. Ezért lesz a kereszt legalkalmasabb eszköz annak a kinyilatkoztatására, hogy Jézus az Isten Fia. Így a kereszt és az Isten Fiának kinyilatkoztatása szükségszerűen összetartoznak. A Jézus halálát megelőző és követő jelek drámai erővel tárják fel azt a valóságot, melyet a római százados hitvalló szavai fejeznek ki: ez valóban Isten Fia volt.

Márk úgy szerkeszti meg elbeszélését, hogy lépésről lépésre bontakozzék ki a hívő szeme előtt a kereszt botránya, s ugyanakkor Jézust Isten Fiának kinyilatkoztató ereje. A megfeszítést, Jézus ruháinak szétosztását, a keresztnek „A zsidók királya" feliratát, a gúnyolódók kórusa követi. A megfeszített Jézushoz címzett szavaikban kifejezésre juttatják azt, amit a számukra kiábrándító valóság hirdet: Jézus a kereszten nem lehet Isten Messiása. Elhagyatottságát felpanaszló szavai még csak fokozzák ezt a benyomást. Ezután következik a fordulat a Jézus halálát körülvevő eschatologikus jelenben, és a százados hitvalló szavaiban.

Az evangélista Jézus keresztre feszítésének jelenetét az elmondottaknak megfelelően a következő részegységekből alakítja ki: Jézust megfeszítik (15,20b—27), a keresztre feszített Jézust kigúnyolják (15,28—32), Jézus halála (15,33—39).

A keresztjelenetben Jézus szenvedésének összefüggései is feltárulnak. Az evangélista ismét az Írás szavaira hivatkozik. Az ószövetségi igaz szenvedése elevenedik meg Jézus sorsában. A 22. zsoltár beteljesedése ismét igazolja: minden Isten akarata szerint történt. Márk azt is bemutatja, hogy a kereszten történt eseményeknek üdvtörténetet formáló ereje van. Jézus szenvedése és halála meghozta a végidő eljövetelét.

a) *Jézust megfeszítik (15,20b—27)*

20b És kivezették, hogy megfeszítsék. 21 Kényszerítettek egy arra menő embert, cirenei Simont, Alexander és Rufus apját, aki a mezőről jött, hogy vigye az ő keresztjét. 22 Kivitték őt a Golgota nevű helyre, ami annyit jelent, mint Koponya hely. 23 Mirhával kevert bort adtak neki inni, de ő nem fogadta el. 24 Azután keresztre feszítették, és sorsot vetve megosztoztak ruháin, ki mit kapjon. 25 A harmadik óra volt, amikor megfeszítették. 26 Az elítélésének okát jelző táblára ezt írták: A zsidók királya. 27 Vele együtt megfeszítettek két rablót, az egyiket jobb, a másikat bal felől.

Márk Jézus megfeszítését két részletben beszéli el. A jelenetet a keresztút leírása vezeti be (14,20b—22), melynek az evangélista azzal ad erősebb hangsúlyt, hogy megjegyzi cirenei Simon két fiának nevét. Ők mint közvetett tanúságtevők megerősítik az események valódiságát. Ezt követi a megfeszítés leírása (15,23—27). Márk a kegyetlen büntetés végrehajtásáról nagyon szűkszavúan beszél, helyette bővebben írja le a keresztre feszítés körülményeit. A részletek a Pilátus előtt lezajlott eseményekre, „a római perre" emlékeztetnek. A tábla „a zsidók királya" felirattal, felidézi ezt a Pilátustól többször hallott címet (15,2.9.12.18), a „keresztre feszíteni" ismételten elhangzott Pilátus előtt (15,13.14.15.20). A két lator Jézus keresztje mellett Barabást idézi fel az olvasónak. Mindezt pedig úgy beszéli el Márk, hogy a megalázó és kegyetlen körülmények egyenesen megcáfolni látszanak a „zsidók királya" méltóságát.

A kivégzés helye a városon kívül feküdt, ezért „vezették ki" (20b. v.) Jézust. „Ahol keresztre feszítették Jézust, közel volt a városhoz" — írja János (Jn 19,20). A Zsidó levél is megerősíti az evangéliumi hagyományt: „Jézus is a kapun kívül szenvedett, hogy vérével megszentelje a népet" (Zsid 13,12). Rendszerint az elítéltnek magának kellett vinnie a kivégzés eszközét, a keresztet, a kivégzés helyére. Nem az egész keresztet, hanem csak a vízszintes gerendát (patibulum). A kereszt függőleges szára a vesztőhelyen maradt, földbe ásva. A különböző bántalmaktól meggyötört és megostorozott Jézusnak nem volt ereje a kereszt gerendájának hordozására. Ezért a kivégzőosztag katonái egy arra tartó járókelőt kényszerítettek, hogy segítsen Jézusnak. A hagyomány megőrizte nevét, Simon az észak-afrikai Cirenéből származó zsidó ember volt. A cirenei zsidóknak külön zsinagógájuk volt Jeruzsálemben (Apcsel 6,9). A szövegből nem derül ki, hogy Simon állandó jeruzsálemi lakos volt-e, vagy a húsvét ünnepére érkező zarándok. Márk megnevezi még Simon két fiát, Alexandert és Rufust is, akik nyilván a nevüket megőrző hagyomány számára ismertek voltak. Mint közvetett tanúk, megerősítik az elbeszéltek valódiságát.

A kivégzés helye a Golgota, az ún. Koponya hely (latinul Calvaria) volt. A Golgota az arám Golgoltha és héber Gulgoleth görög átírása. A szó koponyát jelent. A domb valószínűleg koponyatetőhöz hasonló formájáról kapta a nevét. A kivégzés végrehajtása előtt, a szörnyű fájdalmak elviselésének megkönnyítésére, zsidó szokás szerint (Péld 31,6) kábító itallal kínálják Jézust. A katonák mirhával kevert bort nyújtanak neki, de ő elutasítja. Jézus önként és tudatosan vállalta szenvedését, s úgy is akarja teljes öntudattal a végsőkig átélni.

A keresztre feszítés végrehajtásának leírásában Márk és vele a többi evangélista rendkívül szűkszavú. A kegyetlen büntetést a kortársak amúgy is ismerik. Az evangélista nem a részletekre, hanem a megfeszítés jelentésére fordítja a hivő figyelmét. Jézus elutasításának teológiai távlatait akarja feltárni. A megfeszítést követően erre már alkalmat kínál Jézus ruháinak szétosztása a katonák között. A kivégzett ruhái és személyes tárgyai szokásjog alapján a hóhér, vagy a kivégző osztag tagjainak tulajdona lett. A katonák sorsvetéssel osztoztak meg Jézus ruháin. Ez a körülmény nemcsak a kivégzéssel járó szokásjog gyakorlatát jelenti. Jézus életében Isten

akarata rendelkezett így. Az üdvösség terve volt, hogy Isten Fia a kereszten, szenvedése részeként utolsó földi tulajdonát is elveszítse. Az Írás szava teljesedett be az ószövetségi igaz szenvedéséről: „Elosztották ruháimat maguk között és köntösömre sorsot vetettek" (Zsolt 22,19). Márk a katonák tettét a zsoltár idézett szavainak felhasználásával írja le.

A megfeszítés időpontját is megtudjuk: a harmadik órában, azaz a mi időszámításunk szerint délelőtt kilenc órakor történt. A Márk által megadott időpont azonban nem egyezik János adatával. A Jn 19,14 szerint a hatodik óra körül járt, vagyis délfelé, mikor Pilátus bírói székébe ült, hogy Jézus felett ítélkezzék. Márk szerint Jézust ekkor már megfeszítették. A két kronológia egyeztetésére számtalan kísérlet történt, de végleges megoldást nem sikerült találni. Talán helyesebb, ha arra gondolunk, hogy mindkét evangélista kronológiájának hátterében teológiai megfontolás húzódik meg, nem a pontos időadat a céljuk. János a húsvéti bárányokkal hozza kapcsolatba Jézus elítélését. Lásd bővebben a Jn 19,14 magyarázatánál (351. old.). Márk pedig egy saját idősémát használ (15,1.25.33.34.42), mellyel azt fejezi ki, hogy az események feltartóztathatatlanul haladnak a beteljesedés felé.

A keresztre feliratot erősítettek. Római szokás szerint kivégzésre menet az elítélt előtt vittek, vagy a nyakába akasztottak egy táblát, melyre felírták kivégzésének okát. Ilyen tábla került Jézus keresztjére is. Szövege azonos a Pilátus előtt elhangzott váddal: „A zsidók királya". A felirat önmagában nem gúnyos hangvételű. Szűkszavúságában csak Jézus elítélésének okát hirdeti, a vád politikai jellegét, úgy, ahogy a rómaiak értették. Jézus királyi hatalom igényese, lázadó a birodalom ellen. A Jézus mellé jobbról és balról felfeszített két rabló (léstés) azonban gúnyt kölcsönöz a feliratnak. Nem egyszerű gonosztevőkről, hanem a zelóta mozgalomhoz tartozó fegyveres lázadókról van szó. Lehet, hogy a 15,7-ben említett zendülők, akik Barabással együtt voltak börtönben. Ők alkotják a „zsidók királyának" kíséretét! Jézus királynak mondja magát, de maga a valóság cáfolja meg. A 28. vers — „így beteljesedett az Írás: gonoszok közé sorolták" — eredetileg nem tartozott Márk szövegéhez, csak későbbi kéziratokban találjuk meg. Lehet, hogy Lukács evangéliumából (Lk 22,37) került ide, a két rabló között keresztre feszített Jézus helyzetének az Írás szerinti magyarázatára.

b) *A keresztre feszített Jézust kigúnyolják (15,29—32)*

29 Az arra menők fejüket csóválva káromolták és ezt mondták: „Há, te, aki lerombolod a templomot, és három nap alatt felépíted, 30 mentsd meg magad, szállj le a keresztről." 31 Ugyanígy gúnyolódtak a főpapok is az írástudókkal együtt, és ezt mondták egymásnak: „Másokat megmentett, magát nem tudja megmenteni. 32 A Krisztus, Izrael királya, szálljon le most a keresztről, hogy lássuk és higgyünk." Gyalázták azok is, akiket vele együtt fölfeszítettek.

A megfeszített Jézus a testi szenvedések mellett a megaláztatások és lelki szenvedések sorozatát éli át. Magára maradva a teljes kiszolgáltatottság állapotában el kell viselnie, amint ellenségei gúnyolódó szavakkal juttatják kifejezésre vélt győzelmüket. A gúnyolódás leírását megtaláljuk Máténál is (Mt 27,38—44). Kiegészítésekkel, de Márk elbeszélését követi. Lukács viszont önállóan formálja meg a jelenetet (Lk 23,35—43). János egyáltalán nem említi Jézus kigúnyolását.

Márk leírásában a jelenet három lépésben bontakozik ki. Először halljuk a járókelőket, akik második személyben szólítják meg Jézust (29—30. v.), majd a főpapok és az írástudók következnek. Ők harmadik személyben beszélnek Jézusról (31—32a. v.). Végül a vele felfeszített rablók is társulnak a gúnyolódók kórusához (32b. v.). A gúnyolódók beszéde két részből áll: először Jézus szavaira vagy tetteire hivatkoznak, majd csodajel megtételére szólítják fel őt.

A gúnyolódás felöleli a főtanács előtt elhangzottak valamennyi lényeges elemét. Jézus ellen fordítják a tanúk vallomását és saját kinyilatkoztató szavait. Kiszolgáltatottságában és erőtlenségében igazolva látják, hogy nem valódi Messiás. Csodajelre szólítják fel, mellyel igazolhatná vádlói előtt küldetését, s akkor hinnének benne. Emberi gondolkodás szerint Jézusnak le kellene szállnia a keresztről. Megszabadulva a fenyegető haláltól, bizonyíthatná igazát. Ezzel győzelmet aratna ellenségei felett, és megerősítené hitükben azokat, akiket megrendít a kereszt botránya. De nem történik csoda. Csak a jelenet végén a százados felkiáltása igazolja, mennyire hamis ez az emberi megfontolás. Isten Fiát a kereszt, és nem a csodák fogják igazolni.

Márk a jelenetet az Írások fényében szemléli és írja le. Jézus kigúnyolásában az ószövetségi igaz szenvedései öltenek testet. Az evangélista főként a 22. zsoltár szavait és gondolatait használja a gúnyolódás részleteinek bemutatásában.

Jézus keresztjénél a gúnyolódók sorát az alkalmilag arra menők nyitják meg. Egyenesen Jézushoz beszélve megszólítják. Márk „káromkodásnak" minősíti gúnyos szavaikat, és a főtanács éjszakai kihallgatására emlékeztet. Akkor Jézus kijelentését káromkodásnak ítélték. Pedig az igazi káromkodás most hangzik el, mikor a kereszten kiszolgáltatott Jézus rejtett isteni valóságát sértik és próbára teszik. Ők nem sejtik, de a hivő tudja, hogy Isten Fiát gúnyolják. Amikor az evangélista a jelenet elején nyomatékosan megjegyzi a káromkodást, akkor valamennyi csúfolódásról mond minősítést. Szavaikat kísérő fejcsóváltó gesztusuk a szenvedő igaz kigúnyolása: „Mind, aki lát, gúnyt űz belőlem, elhúzza száját és csóválja fejét" (Zsolt 22,8), vagy a Siralmak szerint a lerombolt Jeruzsálemnek, mint Sion leányának sorsa jelenik meg: „Akiknek erre visz az útjuk ... amikor meglátnak ... fejüket csóválják" (Sir 2,17). A járókelők a hamis tanúkat idézik. Jézus állítólag messiási hatalom igényesének vallotta magát. Azt állította, hogy képes a templomot lerombolni és három nap alatt felépíteni (14,58; 15,29). A kereszten függő Jézust látva mindez üres szavaknak bizonyul. Akinek ekkora hatalma van, lehetetlen, hogy ne tudná magát is megszabadítani a keresztről. Csak csodával igazolhatná valódi hatalmát. „Mentsd meg magad, szállj le a keresztről!" (30. v.) — kiáltják oda Jézusnak. A 22. zsoltár szavaival hívják fel jel megtételére. A szenvedő igaz Istenben bízik, s a szenvedések között segítségében remél (Zsolt 22,5.20—22). A gonosz hozzá intézett csúfondáros kiáltása hangzik úgy, mint a Jézust gúnyolóké: „Az Úrban bízott, hát mentse meg, segítsen rajta, ha szereti" (Zsolt 22,9). Úgy tűnik szemükben, hogy a válságos pillanatokban Isten nem igazolja Jézust.

Megjelennek Jézus fő ellenfelei is, a főpapok az írástudókkal. Ők nem szólnak közvetlenül Jézushoz, hanem egymás között értékelik a helyzetet. Erőtlenségéből ők még élesebben ítélik meg Jézusnak, mint álmessiásnak kudarcát. Látszólag elismerik, hogy másokon segített, de a valóságban tagadják. „Mások megmentése" Messiás igényét igazolja, de csak akkor fogadják el, ha most reménytelennek tűnő helyzetében segít magán. Ezt azonban egyáltalán nem feltételezik. Gondolatvilágukban a „másokat megmenteni" és a „magát megmenteni" elválaszthatatlanul összekapcsolódik. Elképzelhetetlen számukra: lehet másokat megmenteni, anélkül, hogy valaki magát megmentené. Lehet mások megmentése végett a

saját megmentésről lemondani. Jézus élete ennek igazolása. „Hisz az Emberfia nem azért jött, hogy szolgáljanak neki, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért" (10,45) — mondja. Szolgálata egyenesen abban áll, hogy lemond saját megmentéséről mások érdekében. Jézusnak most is van hatalma a fenyegető halál elhárítására. S hogy ennek érdekében nem tesz semmit, újból megerősíti azt, amiről az evangélium során meggyőződhet a hívő: Jézus egész életének és szenvedésének értelme „mások megmentése".

A főpapok és írástudók a főtanács előtt elhangzottakat felelevenítve mondják (14,61—62): „A Krisztus, Izrael királya, szálljon le most a keresztről, hogy lássuk, és higgyünk" (32. v.). Jézust a Krisztusnak, vagyis a Messiásnak és Izrael királyának nevezik. Meghatározzák, hogy mikor és miben várják a csodát. Jézusnak „most" kell a keresztről leszállva látható jelet tenni, s akkor hisznek neki. Küldetését igazoló égi jelet már előzőleg kértek tőle a farizeusok is (8,11 köv.). Jézus azonban sem akkor, sem most nem engedi magát igazoló jelre kényszeríteni. A kétkedő ember nem szabhat Istennek feltételeket. A hit számára Isten elég bizonyságot szolgáltat Jézus életében, de nem a csodajelekkel akar meggyőzni. Tévednek a főpapok és írástudók, mikor a Messiás király hatalmát a saját javára, a külső szabadításra szolgáló jeltevő erőnek vélik. Jézus küldetését, hogy ő a Messiás és Isten Fia, mint jel, az Isten akarata szerint vállalt (14,36), és az Írásokban előre meghirdetett megaláztatása, szenvedése és halála tanúsítja (8,31; 9,12; 14,21.49).

A gúnyolódókhoz a Jézussal megfeszített két rabló is társul. Magánya ezzel még teljesebb lesz. Gyalázkodásukkal azok is szembe fordulnak vele, akik ugyanazt a büntetést szenvedik.

c) *Jézus halála (15,33—39)*

33 A hatodik órában sötétség lett az egész földön, egészen a kilencedik óráig.
34 Kilenc órakor Jézus hangosan felkiáltott: „Elói, Elói, lamma szabaktani!"
Ez annyit jelent: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?" 35 Ezt
hallva az ott állók közül néhányan ezt mondták: „Íme, Illést hívja." 36 Valaki
odafutott, megtöltött egy szivacsot ecettel, nádszálra tűzte, inni adott neki, és ezt
mondta: „Hagyjátok el! Hadd lássuk, eljön-e Illés, hogy levegye őt." 37 Jézus
azonban hangosan felkiáltott és kilehelte lelkét. 38 Ekkor a templom függönye

kettéhasadt, felülről egészen az aljáig. 39 Mikor a százados, aki szemben állt vele, látta, hogy így lehelte ki lelkét, ezt mondta: „Valóban, ez az ember Isten Fia volt."

Márk szenvedéstörténete tetőpontjához ér. Az evangélista nemcsak Jézus halálát, hanem halálának jelentőségét, az üdvtörténet új korszakát formáló és Isten Fia valóságát kinyilatkoztató erejét is leírja. Szenvedésének első három órájában a gúnyolódók kórusát halljuk. A hatodiktól a kilencedik óráig, egészen haláláig, a végidő jelei kísérik a kereszten függő Jézus haláltusáját.

Ellentétes folyamatnak lehetünk tanúi. Jézusnak a szenvedések kelyhét ezekben az órákban a végsőkig kell kiűrítenie. Úgy tűnik, erőtlensége ellenfeleit igazolja. Elhagyatottsága és kiszolgáltatottsága további jelét láthatjuk. Jézus a 22. zsoltár szavait imádkozva Istentől való elhagyatottságát panaszolja. Jézus keresztjénél az ószövetségi igaz szenvedésének mélységei tárulnak fel. Az elhagyatottságot panaszoló szavak mögött azonban Jézus Atyjához való ragaszkodása és vele való egysége csillan meg. Ezekben a pillanatokban is az „én Istenem" megszólítással tanúságot tesz, hogy a Fiú a végsőkig, egészen haláláig szilárd marad az Atya akaratának követésében. Imája ezzel már előkészíti Isten Fia kinyilatkoztatását, amely a halálát követő pillanatokban történik. De ugyanez az imája még újabb alkalmat ad a gúnyolódóknak, akik most ecettel itatják. A látszólag megsemmisítő befejezésben azonban Isten terve valósul meg. Halálával földi élete beteljesedik. Jézus szenvedésében Isten ereje tevékeny. Az egész földet beborító sötétség a végidő jele, Jézus a kereszten Isten közelítő ítéletét hozza. A templom függönyének kettészakadása az üdvösség új és végső korszakát jelzi. A százados hitvallásában pedig a kereszt arról tanúskodik, hogy a názáreti Jézus Isten Fia, aki a végsőkig hűséges maradt az Atya akaratához.

Az evangélista a leírásban ószövetségi motívumokat használ. Az egész földet beborító sötétség a prófétáknál ismert: az Úr napjának eljövetelét hirdeti. Jézus az ószövetségi szenvedő igaz szavaival imádkozik. Márk három lépésben építi fel elbeszélését. Bevezeti a földet beborító sötétség leírása (33. v.), ezt követi Jézus imádkozó felkiáltása és az ott állók gúnyolódása (34—36. v.) és befejezi Jézus halála, a templom függönyének kettészakadásával és a százados hitvalló felkiáltásával (37—39. v.).

A mindenkitől kigúnyolt és elhagyott Jézus szenvedésében Isten ereje működik, s ezt jelekkel mutatja meg az embernek. A hatodik órától a kilencedik óráig sötétség borítja a földet, a mi időszámításunk szerint déli tizenkettőtől délután három óráig. Világos nappal, mikor a nap delel, sötétség támad. Az Ószövetségben kozmikus jelek kísérik az Úr végidőbeli eljövetelének napját. Ilyen jel a földet borító sötétség: „Azon a napon, — mondja az Úr, az Isten — délben kell majd a napnak lenyugodnia, nappal is sötétséget borítok a földre. Gyászra fordítom ünnepeiteket, és siralomra minden dolgotokat ... olyanná teszem, mint amikor az elsőszülöttet siratják, olyan lesz mindvégig, mint a keserűség napja" (Ám 8,9.10; v. ö. Szof 1,15). Isten megmutatja, hogy Jézus halálának napja egyben a végidőbeli ítéletnek nagy napja is. A sötétség Istentől rendelt jel. Az ószövetségi üdvrend végéhez érkezett, s ez Jézus halála után újabb megerősítést nyer.

A kilencedik órában, vagyis délután három órakor, Jézust halljuk. Az ószövetségi szenvedő igaz szavaival imádkozik. A 22. zsoltár kezdő sorával panaszolja el mélységes elhagyatottságát „Elói, Elói, lamma szabaktani!" (Zsolt 22,2). Az evangélista arám nyelven idézi Jézus szavait, majd azonnal lefordítja: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?" (34. v.). Önként vállalta a szenvedést, és a bűnösök kezére adta magát. A szenvedés útját járva eljutott a végső határig, a teljes elhagyatottságig. Halála előtt átéli az Istentől elhagyatottság mélységeit is. Jézus panaszos felkiáltása azonban nem kétségbeesésének kifejezése. Erről maga a 22. zsoltár tanúskodik. Jézus mindent elszenvedett, amit a zsoltáros prófétai szóval előre meghirdetett. Ezért is imádkozza a zsoltárt, melyben a szenvedő igaz elhagyatottságának felpanaszolása mellett rendíthetetlenül bízik Istenben. Tudja, hogy Isten megszabadítja és igazolni fogja őt (Zsolt 22, 23—25). Ezekben a pillanatokban Jézus is „Én Istenem"-nek szólítja Istent, tanúságot téve az Atyában való bizalmáról. Mindvégig, egészen a halálig, ragaszkodik az Atya akaratához, és kitart küldetésében. Az Atya és a Fiú egysége a végsőkig szilárdan megmarad. Most mutatkozik Jézus legteljesebben a Fiúnak. Ezért lehet Márk evangéliumában a kereszt Isten Fia kinyilatkoztatásának eszköze.

Jézus imádkozó szavait a keresztnél állók félreértik. Azt hiszik, hogy a haláltusáját vívó Jézus Illést, a végidőben visszatérő nagy prófétát hívja segítségül. Az „Elói", vagyis „én Istenem" megszólítás

helyett ugyanis Illés nevét értik. Illés volt a korabeli zsidók felfogása szerint a haldoklók segítője. Ezért mondják: „Íme, Illést hívja" (35. v.). Megjegyzésükből gúny csendül ki. Felidézi a főpapok és írástudók egymás között elhangzott ironikus megjegyzését: „Másokat megmentett, magát nem tudja megmenteni (15,31). Ezekben a válságos pillanatokban most ő maga szorul segítségre. A gúnyolódók egyike ecetbe mártott szivacsot tűz nádszálra és így nyújtja oda a haldokló Jézusnak. Az ecet vízzel hígított ecet, amely nem más, mint megecetesedett, vagy savanyú bor, a katonák és az egyszerű emberek üdítő itala. A keresztnél talán a kivégző osztag katonái számára volt ott, de lehet, hogy a megfeszített kínjait akarták a frissítő itallal megnyújtani. Márk mindenesetre a szenvedő Jézus kigúnyolását látja a szivaccsal odanyújtott italban. Ebben ugyanis az igaz szenvedéséről szóló zsoltár szavai teljesednek be: „Ételembe epét kevertek, szomjúságomban ecettel itattak" (Zsolt 69,22). Az ismeretlen nem jócselekedetet akar gyakorolni Jézussal, hanem merő gúnyból akarja életét meghosszabbítani, hogy így alkalmat adjon a csodálatos szabadításra. Arra kíváncsi, hogy Illés eljön-e és leveszi-e Jézust a keresztről. Ugyanarról a gúnyos kételyről és hitetlenségről tesz tanúságot, amelyet már a csúfolódó járókelők, főpapok és írástudók magatartásában tapasztaltunk (15,30.31).

Elérkezett Jézus halálának pillanata. A kereszten haldokló ember hangja elhalt, hörgésbe fúlt. A test kifeszítése görcsös fulladást okozott. Jézus mégis hangos kiáltással távozik az életből. A hangos kiáltás végidőbeli eseményként mutatja be halálát, s ezt halála után jel erősíti meg. Márk Jézus halálát a „kilehelte lelkét" (eksepneusen) igével fejezi ki. A „lélek kilehelése" az Ószövetség gondolatvilágára utal. A lélek az „élet lehelete", melyet az ember a teremtő Istentől kapott (Ter 2,7), és Isten veszi vissza. Amikor az embert az „élet lehelete" elhagyja, meghal (Ter 35,18; Sirák 38,23).

Jézus halála, úgy tűnik, ellenfeleit igazolja. Másokat megmentő ereje a döntő pillanatokban elenyészett. Nem volt képes saját életét megmenteni. Isten is elhagyta őt, nem igazolta jelekkel vélt messiási küldetését. Kiszolgáltatottsága és erőtlensége halálában teljesnek mutatkozik. De Isten most, mindhalálig tartó engedelmességében igazolja őt, mikor legtökéletesebben a Fiúnak bizonyul. Már a földet borító sötétség is Isten végidőbeli nagy napjának eljövetelét tanúsította. Jézus halálát követően pedig kettéhasad a templom függönye. Isten tanúskodik Fia halálának üdvösséghozó erejéről

a jellel. Nem derül ki az evangélium szövegéből, hogy Márk a szentélyt a szentek szentjétől elválasztó belső (Kiv 36,31—35), vagy a templomot a templomtértől elválasztó külső függönyt (Kiv 36,36 köv) említi. A belső függöny kultikus és vele együtt teológiai jelentősége a nagyobb. Ezért inkább a templom szentek szentjét elválasztó kárpitra gondolhatunk, melynek kettészakadása következtében a szentek szentje nyitva áll. Ide csak a főpap léphetett be évente egyszer, az engesztelés napján. Most viszont Jézus halála által a feltárult szentek szentjén keresztül mindenki számára megnyílt az út Istenhez. Az ószövetségi kultikus rend üdvtörténeti szerepe befejeződött. Jézus halálának ereje meghozta az isteni üdvrend beteljesedését.

A templom függönyének kettészakadása választ ad a hamis tanúk (14,58) és a gúnyolódók szavaira is (15,29). Jézust a templom lerombolásának és felépítésének szándékával vádolják, amely halálában valódi próféciának bizonyult. A függöny kettészakadása jele annak, hogy Isten elhagyja „kézzel épített" templomát, a templom üresen áll. De Jézus halála nemcsak a régi elmúlását, hanem az új, „nem kézzel épített" templom felépítését is megvalósítja. Halálában értünk adott és feltámadt testében maga Jézus lesz az új templom, akiben utunk van Istenhez. János evangéliumában Jézustól küldetésének igazolására jelet kérnek. Mire ő ezt mondja: „Bontsátok le ezt a templomot, és harmadnapra felépítem. A zsidók ellene vetették: Negyvenhat esztendeig épült ez a templom, s te három nap alatt újjáépítenéd? De ő saját testének templomáról beszélt. Amikor föltámadt a halálból, tanítványai visszaemlékeztek ezekre a szavakra..." (Jn 2,19—22). Pál apostol írásaiban ismételten tanítja, hogy minden népnek Jézusban van útja Istenhez: „Az ő (Jézus) révén van mindkettőnknek (zsidóknak—pogányoknak) szabad utunk az egy Lélekben az Atyához" (Ef 2,18; v. ö. Jn 14,6; Róm 5,2; Ef 3,12; 1Pét 3,18).

Jézus halálában személyének titka is feltárul. A római katonák századosa, aki szemben állt keresztjével, halálát látva felkiáltott: „Valóban, ez az ember Isten Fia volt!" (39. v.). Az események fényében Isten Fiának ismeri fel a zsidók királyaként kivégzett embert. Csak találgathatunk, hogy a pogány katona mennyit érthetett meg Jézus személyének valóságából. Nyilván nem többet, mint amennyit az akkori pogány világban az istenekről gondoltak. Jézust félistennek, valamelyik isten fiának vélte, de az biztos, hogy valami módon

felfogta emberfeletti valóságát. Márk számára a századosnak jelképes szerepe van. Jézust a kereszten elutasítás és gúny veszi körül. A százados az, aki tanúja halálának, és nem utasítja el a megfeszített Jézust. Felkiáltásában a keresztény hitvallás csendül fel, mely a megfeszített Jézust Isten Fiának hirdeti. Az evangélium alapgondolata ért célhoz. Isteni szózat jelentette ki Jézust Isten Fiának a megkeresztelkedésnél (1,11), majd megdicsőülésekor a hegyen tanítványai előtt (9,7). De csak most ismeri fel és vallja meg őt egy ember Isten Fiának. S mint ahogy az evangélista is hangsúlyozza, ez az ember a kereszttel szemben állva hat órán át szemlélte a szenvedő, megalázott Jézust. Ez a látvány vezette el a felismerésig. Mert Isten Fia csak a megfeszített Jézusban tárul fel a világ előtt.

VII. JÉZUST ELTEMETIK (15,40—47)

A szenvedéstörténet eseményeit Jézus temetése zárja. Márk szoros egységben látja Jézus szenvedését, halálát és feltámadását. Szemében Jézus sorsában a halál nem befejezés, hanem új eseménysor kiindulópontja. A temetés körülményeit úgy írja le, hogy azok a hivő figyelmét a feltámadás felé fordítják.

A keresztnél álló asszonyok a jövőt idézik. Rendíthetetlen hűségükben a hivők seregének képviselői, akiket a kereszt botránya nem tántorít el Jézustól. Nevük felsorolása a feltámadásra utal. Ők lesznek azok, akik a hét első napján kimennek Jézus sírjához, és ők lesznek a feltámadás jóhírének első fültanúi. A temetés elbeszélésével Márk megerősíti a kereszthalál és a feltámadás összefüggését. Hangsúlyozza, hogy Jézus az őt megillető temetésben részesült. Aki testét sírba helyezi, tekintélyes tanácstag, s maga is várta Isten országát. Félelem nélkül tesz meg mindent a méltó temetésre. A temetésen a keresztnél álló asszonyok közül a két Mária van jelen. Jelenlétük említésével Márk a feltámadás hajnalára készíti elő a hivőt. A két asszony megfigyeli, hova helyezik el Jézus testét, hogy harmadnapon itt értesüljenek a feltámadás örömhíréről.

Jézus temetésének elbeszélése két epizódból áll: asszonyok Jézus keresztjénél (15,40—41), Jézust sírba helyezik (15,42—47). Az evangélista gondolatmenete szerint Jézus temetéséhez tartozik „Az asszonyok Jézus sírjánál" epizód is (16,1—8), de ezt a jelenetet már a feltámadás eseményeinél fogjuk magyarázni.

a) *Asszonyok Jézus keresztjénél (15,40—41)*

40 Asszonyok is voltak ott, messziről figyelték. Köztük volt Mária Magdolna, Mária az ifjabb Jakab és József anyja és Szalome, 41 akik, mikor Galileában volt, követték őt és szolgáltak neki. És sokan mások, akik vele mentek fel Jeruzsálembe.

Valamennyi evangélista megemlékezik a keresztnél álló asszonyokról. A szinoptikus hagyomány Jézus halálát követően (Mk 15, 40—41; Mt 27,55—56; Lk 23,49), János viszont még halála előtt (Jn 19,25) említi meg jelenlétüket. Márk tanúságtevő és feltámadásra utaló szerepüket emeli ki jelenlétükkel.

Jézus szenvedése során az emberi gonoszság, a félelem és megalkuvás különböző megnyilvánulásait tapasztaltuk. A kép azonban nem ilyen egyoldalú. Már a százados is Jézus mellett tesz tanúságot, de a keresztnél az asszonyok személyében Jézus hűséges tanítványaival találkozunk. „Messziről", a kereszttől távolabb állva asszonyok csoportja nézte a megfeszítés kegyetlen eseményeit és Jézus halálát. Ők már Galileában Jézushoz csatlakoztak, követték őt, és szolgáltak neki. Márk hármat meg is nevez közülük: Mária Magdolnát, Máriát, az ifjabb Jakab és József anyját és Szalomét. Nevük azért fontos, mert ők mennek majd a hét első napján Jézus sírjához, és a feltámadás örömhírének ők lesznek első fültanúi.

Mellettük Márk még az asszonyok egy másik csoportját is megjelöli, akik Jézussal mentek Jeruzsálembe, de nem mondja őket Jézus követőinek. Miután a tanítványok mind megfutottak, csendes szolgálatuk és állhatatos hűségük jutalmául ők veszik át a keresztnél a szemtanúk szerepét. Tanúságtevő szerepüket az evangélista kiemeli. Nem tesznek mást, csak ott állnak és néznek, de a döntő órákban jelenlétük és elmélyült szemlélésük Jézus igazi tanítványaivá avatja őket.

b) *Jézust sírba helyezik (15,42—47)*

42 Amikor már esteledett, mivel a készület napja, vagyis szombat előtti nap volt, 43 jött arimateai József, előkelő tanácsos, aki maga is várta az Isten országát. Bátran bement Pilátushoz, és elkérte Jézus testét. 44 Pilátus pedig csodálkozott, hogy már meghalt. Hívatta a századost, és megkérdezte tőle, hogy meghalt-e már. 45 Amikor megtudta a századostól, Józsefnek ajándékozta a holttestet. 46 Az pedig gyolcsot vásárolt, levette őt, begöngyölte a gyolcsba, sziklába vájt sírboltba helyezte és követ hengerített a sír bejárata elé. 47 Mária Magdolna, Mária, József anyja pedig nézték, hogy hová helyezték.

A szenvedéstörténet utolsó jelenete Jézus temetése. Sírba helyezése arról tanúskodik, hogy az Atyától kapott küldetést a végsőkig teljesítette. Mind a négy evangélium elbeszéli Jézus temetését (Mk 15,42—47; Mt 27,57—61; Lk 23,50—56; Jn 19,38—42), de a részletek megformálásával önálló teológiai jelentést adnak az események. Márk leírása hangsúlyozza, hogy Jézus az őt megillető temetésben részesült, s ezzel ártatlanul viselt szenvedésének első elégtételét kapja. Sorsának döntő igazolása azonban a feltámadásban történik. Ezért az evangélista a temetés részleteiben már előkészíti a hivőt Jézus feltámadására: Jézus halálának megállapítása (44—45. v.) feltámadásának meghirdetésére utal (16,6), Jézus testét nem kenik meg temetéskor, s ezt pótolni mennek az asszonyok a sírhoz (16,1), a sír bejáratához hengerített nagy kő (46. v.) idézi elő az asszonyok tanakodását, majd meglepetését az elhengerített kő láttán (16,3.4), s végül a temetés helyét azért nézik az asszonyok (47. v.), hogy a hét első napján ide jöjjenek a sírhoz (16.1).

Az elbeszélés három részből és a befejező megjegyzésből áll: arimateai József megjelenése és jellemzése (42—43. v.), Jézus halálának megállapítása (44—45. v.), Jézus sírba helyezése (46. v.), és végül a két asszony megtekinti a sírt (47. v.).

Jézus szenvedésének végső állomásához érünk. A halott Jézus testét sírba helyezik. A temetés időpontja késő délután, az evangélista kifejezése szerint „amikor beesteledett". A temetéssel sietni kellett. A törvény szerint a kivégzettek testét még aznap el kellett temetni, hogy ne maradjanak éjszakára a vesztőhelyen: „Ha valaki főbenjáró bűnt követ el, s úgy végzik ki, hogy felakasztják egy fára, éjszakára ne maradjon holttesteje a fán, még aznap temesd el. Mert az akasztott ember Istentől átkozott, s nem teheted földedet, amelyet az Úr ad neked örökségül, tisztátalanná" (MTörv 21,22.23). A törvény végrehajtását sürgette a naplementével megkezdődő szombat is. Szombaton, az Úr napján pedig tilos volt temetni. A holttestet a keresztről csak a hatóság engedélyével lehetett levenni és eltemetni. Mindez a rokonok, vagy a barátok feladata lett volna. Ezt a kötelességet vállalja magára Jézus temetésénél arimateai József. Márk szerint előkelő tanácstag Arimateából, Júdea egyik városából. Arról nem beszél az evangélista, hogy József a főtanács tagja volt-e, vagy egy vidéki tanácsé, de mindenképpen tekintélyes embernek mutatja be, aki „maga is várta Isten országát". Feltehetően rokonszenvezett Jézussal, de nem tartozott közvetlen tanít-

ványai köréhez. Jézus tehát — bár tanítványai elhagyták — mégsem maradt teljesen egyedül halálában. A hitvalló pogány százados és a hűséges, szolgáló asszonyok mellé most odaáll arimateai József is.

Arimateai József „bátran" elment Pilátushoz és engedélyt kért Jézus testének eltemetésére. Egyedül Márk jegyzi meg bátorságát. Olyan valakinek a testét kellett a helytartótól elkérnie, akit felségárulás vétkével végeztek ki. Pilátus kegyetlen és durva jellemét pedig jól ismerjük az ókori történetírásból. Lehet azonban, hogy a bátorságra inkább a főtanács ellenséges beállítottsága miatt volt szükség. Mint tekintélyes ember, Jézus eltemetésével mindkét esetben személyes kockázatot is vállalt.

Pilátus elcsodálkozott a kérésen. Jézus hamarabb halt meg, mint általában a megfeszítetteknél tapasztalták. A büntetés végrehajtása előtt elszenvedett bántalmazások és a megostorozás azonban érthetővé teszik szokatlanul gyors halálát. A helytartó, miután a századostól, a kivégző osztag vezetőjétől meggyőződött a halál tényéről, kiadatta Jézus holttestét. Márk leírása a Jézus halálát tudakoló Pilátusról és a test kiadatásáról teológiai szándékot rejt magában. Jézus valóságos halálát akarja igazolni. Ezzel megerősíti az ősegyház hitvallását Jézus temetéséről és feltámadásáról (1Kor 15, 3—5). Az evangélista a test kiadatását hivatalos aktusként írja le, ezzel is megerősítve a halál tényét. Pilátus „odaajándékozta", átengedte (dóreomai) a „holttestet" (ptóma). Az evangélista a két kifejezés használatával hivatalos jelleget kölcsönöz a kiadatásnak. Mintegy a legfőbb kegy gyakorlásaként mutatja be.

Arimateai József a legnagyobb kegyelettel temeti el Jézus testét. Márk a gondoskodást és a méltó temetést a részletek egymásutániságában mutatja be: arimateai József gyolcsot vásárolt, levette Jézus testét a keresztről, a gyolcsba göngyölte, sziklába vájt sírboltba helyezte, és a sírbolt bejárata elé követ hengerített. Jézus testének megkenését nem említi az evangélista. Ezzel már finoman utal a feltámadásra. Az asszonyok azért mennek ki a sírhoz, hogy ezt a hiányt pótolják.

Ismét találkozunk a keresztnél álló asszonyokkal. Nem tevékeny szereplői Jézus sírbatételének, hanem elsősorban szemtanúk. Ketten az asszonyok közül megtekintik a sírt, hogy majd a hét első napján ismét itt, Jézus sírjánál a feltámadás örömhírének tanúi legyenek.

Pál apostol különleges jelentést tulajdonít Jézus temetésének. Rómaiakhoz írt levelének tanítása szerint az eltemetett, de a feltámadásra váró Jézus sírban tartózkodása a keresztény élet egyik igen fontos vonását jelképezi (Róm 6,4—11). A keresztségben a hivő Krisztussal jelképesen eltemetkezik a halálba, s meghal a bűnnek. Így a bűnnek meghalt, s Krisztussal eltemetkezett keresztény ember is a feltámadás reménységében és várakozásában él, melyre a biztosítékot számára a keresztségben kapott Szentlélek nyújtja: „A keresztségben ugyanis eltemetkeztünk vele együtt a halálba, hogy miként Krisztus az Atya dicsőségéből feltámadt a halálból, úgy mi is új életre keljünk. Mert ha halálának hasonlóságában egybenőttünk vele, úgy leszünk feltámadásában is" (Róm 6,4—5).

JÉZUS SZENVEDÉSE MÁTÉ SZERINT

MÁTÉ SZENVEDÉSTÖRTÉNETÉNEK TANÍTÁSA

Máté tanítását Jézus szenvedéséről két gondolatkörben foglalhatjuk össze. Az evangélista szemében Jézus keresztje új üdvtörténeti kezdetet jelent. Ennek a kezdetnek jele az is, hogy Isten Jézus tanítványaiból új népet teremt. Máté bemutatja, hogy Jézus szenvedése miként vezet el a minden népet átfogó egyetemes egyház, az új Isten népe születéséhez. A szenvedéstörténet Krisztusról szóló kinyilatkoztatás is. A keresztútját járó Üdvözítőt úgy írja le, ahogy az egyház hite a feltámadás fényében Krisztust megismerte. Számára Jézus a Messiás, akit Isten feltámasztott és megdicsőített. Feltámadásában Isten Fiának bizonyult, és mint feltámadt Úr, minden hatalmat megkapott égen és földön. Máté szerint azonban már a szenvedéstörténet eseményeiben feltárul mindaz, ami majd a feltámadásban válik nyilvánvalóvá. Jézus szenvedése egyben út a dicsőség felé. Máté elbeszélése így „egyházinak" is nevezhető.

Márk és Máté szenvedéstörténete sok tekintetben hasonlóságot mutat. Máté az eseményeket ugyanolyan sorrendben beszéli el, mint Márk és gyakran szó szerint követi Márk szövegét. Ennek ellenére Máté önálló szenvedéstörténetet alkotott, és nem tekinthetjük pusztán Márk átdolgozásának. A szövegben végrehajtott változtatásokkal és kiegészítésekkel (Jézus visszautasítja a karddal védelmére kelő tanítványt 26,52—54; Júdás öngyilkossága 27,3—10; Pilátus ártatlansága Jézus elítélésében 27,19 és 24; őrség Jézus sírjánál 27,62—66) az elbeszélésnek önálló teológiai jelentést adott és összefüggésbe hozta evangéliumának egészével.

1. Jézus szenvedése az egyház születésének alapja

Máté olyan időben írja evangéliumát, mikor az egyház már elvált Izraeltől. Ennek okát az evangélista a Jézus és népe közötti ellentétre vezeti vissza, mely Jézus szenvedéstörténetében éri el tetőpontját. Az Ószövetség Isten népe elvetette Jézust a Messiást, s most Jézus Krisztus egyháza veszi át üdvtörténeti szerepét mint az új és igaz Izrael, az Újszövetség Isten népe. Ez az új közösség minden népből gyűjti tagjait, Jézus Krisztus tanítványait. A világ népei felé fordulva misszionáló, keresztelő és tanító egyházként folytatja tevékenységét. Az evangélista ebből a helyzetből tekint vissza Jézus szenvedésére. Rámutat, hogy miként válik érthetővé Jézus Krisztus szenvedéséből és feltámadásából az egyház.

A főtanács mint Messiást utasítja el Jézust (26,66). Pilátus előtt a főpapok és a vének rábeszélik a népet is, hogy csatlakozzon a főtanács ítéletéhez. A Barabás jelenetben (27,15—26) végérvényessé válik Jézusnak, mint Messiásnak teljes elutasítása. Az elutasítás egyenes következménye a feltámadt Krisztus missziós parancsa: „Menjetek tehát, tegyetek tanítványommá minden népet ..." (28,19).

Jézus kiontott vére új kezdetet jelent. Vére az (új) szövetség vére, melyet sokakért (mindenkiért) adott a bűnök bocsánatára (26,28). Új kezdet Jézus húsvéti vacsorája is. Máté leírása szerint a tanítványok Jézus parancsára már nem az Ószövetség, hanem az Újszövetség húsvéti vacsoráját készítik elő. Az előkészítés ugyanis Jézus idejével áll összefüggésben: „Menjetek be a városba egy bizonyos emberhez és mondjátok meg neki, hogy a Mester üzeni: Közel az időm, nálad töltöm el tanítványaimmal a húsvéti vacsorát" (26,18). Jézus „ideje" a szenvedés és halál ideje, mikor az Emberfiát kereszthalálra adják (26,2). Ezért az előkészület az Újszövetség jegyében történik. Míg Jézus látszólag az Ószövetség húsvétját ünnepli tanítványaival, addig valójában az eucharisztiát alapítja meg. Máté az utolsó vacsora leírását hangsúlyozottan vonatkozásba hozza az egyház eucharisztikus gyakorlatával (26,17—29).

A Jézus halálánál lezajlott események is új kezdetet jelentenek (27,51—54). Előre jelzik az új, minden népet átfogó közösségnek létrejöttét. A föld megrendülése, a sziklák kettéhasadása, a templom kárpitjának kettészakadása, és az elhunyt szentek feltámadása a Jézus halálával és elővételezett feltámadásával (27,53) a bekövetkezett

végidő jelei. A leírt jelenségek a beteljesedett végidő egy-egy távlatát mutatja be. A templom kárpitjának kettészakadása az ószövetségi áldozati és üdvrend végét, az elhúnyt szentek feltámadása pedig az Ez 37. fejezettel összefüggésben az ószövetségi igazaknak adott ígéretek beteljesedését jelzi. S végül a százados és vele az őrök hitvallása — a megfeszített Jézus valóban Isten Fia volt — előjele a minden embert összefogó egyháznak, mely befogadja a megtérő és Jézust az Isten Fiának megvalló pogányokat.

2. A szenvedéstörténet krisztológiája

Máté számára a szenvedő Jézus egyben a feltámadt Krisztus is. Ezt igyekszik az olvasó előtt több oldalról megmutatni elbeszélésének tudatos megformálásával.

a) *Jézus az események középpontjában, Jézus isteni tekintélye*

Az evangélista Jézus személyét nyomatékosan a szenvedéstörténet középpontjába állítja. Övé a kezdeményezés, ő az, aki teljes tekintéllyel irányítja az eseményeket. Jézus személyét már nevének gyakoribb használatával is kiemeli. Az egyes jelenetek elején azonnal megnevezi őt. Jézus döntő szerepét azonban mindjárt a szenvedéstörténet elején megmutatja. Még mielőtt a főpapok, írástudók és a vének összegyűltek volna, hogy Jézus haláláról döntsenek (26, 3—5), az evangélista Jézus tanítványaihoz intézett szavait idézi: „Tudjátok, hogy két nap múlva lesz a húsvét ünnepe, és az Emberfiát átadják, hogy megfeszítsék" (26,2). Mielőtt még ellenfelei bármit döntöttek volna, Jézus már meghatározta az események kimenetelét. Jézus a kezdeményező és irányító, nem pedig az emberi erők.

Jézus kezdeményező szerepe a húsvéti vacsora előkészítésénél is megnyilvánul. A húsvéti vacsora termének gazdáját Jézus nem kérdezi meg, hogy hol tarthatja meg a húsvéti vacsorát, mint Márknál (Mk 14,14), hanem csak egyenesen kijelenti, „nálad tartom meg a húsvéti vacsorát" (26,18). A tanítványok az előkészítésben úgy tettek, ahogy Jézus „parancsolta" nekik (26,19). A Getszemáni jelenetben különlegesen is ő a ószereplő. Jézus egyes szám

első személyben saját magára hivatkozva beszél („megbotránkoztok bennem" 26,31; „háromszor tagadsz meg engem" 26,34; „nem tudtatok virrasztani velem" 26,38.40), míg ugyanezt Márknál nem találjuk. A helytartó elé vezetéskor Máté ismét Jézusra fordítja a figyelmet, mikor így kezdi: „Jézus pedig ott állt a helytartó előtt..." (27,11). Az ezt követő Barabás jelenet középpontjában Jézus áll. Pilátusnak adott válaszán kívül egyetlen szót sem szól, mégis minden személyére irányul. Szótlan jelenlétével uralja a körülötte zajló eseményeket (27,15—26).

b) *Jézus előretudása*

Máté szerint a szenvedés eseményeiben semmi sem történt, amit Jézus előre ne látott és tudott volna. Nem kétséges ez Jézus bevezető szavaiból: Két nap múlva lesz húsvét ünnepe, az Emberfiát kereszthalálra adják (26,2). Először Jézus kijelentését halljuk a jövőről, s csak ezután következik a főtanács ülése.

Jézus tudja, hogy „ideje", azaz szenvedésének ideje bekövetkezett, mikor „az Emberfiát kereszthalálra adják". Erre való hivatkozással küldi el tanítványait a húsvéti vacsora előkészítésére: „Az én időm közel van, nálad tartom meg a húsvéti vacsorát tanítványaimmal" (26,18). Az utolsó vacsorán előre megmondja, hogy elárulják, sőt — a szinoptikusok közül egyedül Máté — megjelöli Júdást, az áruló személyét is (26,21.25). Amikor pedig Júdás megérkezik a fegyveresekkel, tudja miért jöttek (26,50).

c) *Jézus önként elfogadja Isten tervét*

Máté Jézus szenvedésében az Ószövetség beteljesedését látja. Amikor az Írások beteljesedésére hivatkozik, az ősegyház egy égető kérdésére keres magyarázatot. Feleletet ad Jézus keresztjének botrányára. Isten küldöttének, a Messiásnak és Isten Fiának elutasítása Isten terve alapján történt. Jézus nem gyengeségből szenvedett és halt meg, hanem mert elfogadta az Atya által számára kijelölt utat. Szenvedése az üdvösség tervének részét alkotja. Isten már az Ószövetségben kinyilatkoztatta akaratát a Messiás sorsáról. Ezért Máté arra törekszik, hogy Jézus szenvedésében bemutassa

az Írások beteljesedését. Azt is kiemeli, hogy Jézus ismerte az Ószövetség sorsára vonatkozó jövendöléseit. Szenvedése tudatos vállalásával akarta beteljesíteni az Írások szavát.

Az evangélista a szenvedés eseményeinek egyes részletei kapcsán hívja fel a figyelmet az Írás beteljesedésére. Jézus elfogatása az Írás szavai szerint történt (26,54.56). Júdás árulásában kapott 30 ezüstpénz értelme is prófétai jövendölésből válik érthetővé (26,15; 27,9—10 — Zak 11,12; Jer 18,2). A keresztnél az ószövetségi szenvedés zsoltárok szavai teljesednek. Az evangélista a történteket a 22. és 69. zsoltár fényében mutatja be. Az epével kevert bor, melyet a megfeszítés előtt nyújtanak Jézusnak (Zsolt 69,22 = 27,34), ruháinak szétosztása (Zsolt 22,19 = 27,35), a gúnyolódók magatartása és szavai Jézus keresztjénél — „Az Istenben bízott. Mentse hát meg, ha akarja. Hisz azt mondta: Isten Fia vagyok" (27,43 = Zsolt 22,9) — a zsoltárok szenvedő igazának sorsát idézik fel. A szenvedő Jézus panasza is a zsoltár szavaival hangzik el: „Kilenc óra tájban Jézus hangosan felkiáltott: ‚Éli, Éli, lamma szabaktani?' Vagyis: ‚Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el?' " (27,46 = Zsolt 22,2).

Jézust nem ellenállhatatlanul sodorták az események, hanem nyíltan és világosan kifejezi engedelmességét az isteni üdvterv iránt. Máté megmutatja a Fiú engedelmességét az Atya akaratának elfogadásában. Jézus egész élete önátadás az Atya akaratának. Életének tetőpontja is csak olyan cselekvés lehetett, amely tökéletesen kifejezi ezt az önátadást. Halálában egészen lemondott önmagáról, kiszolgáltatta magát az Atya akaratának. Ezért szenvedése, kereszthalála nem egyéni tragédia, és nem messiási küldetésének kudarca.

Jézus önkéntessége legvilágosabban a Getszemáni kertben mutatkozik meg. Hajlandó kiinni a szenvedések kelyhét, melyet az Atya neki szánt (26,38—46.39!42!). Majd a kardot ragadó Péternek mondott szavaiban kinyilvánítja a Fiú engedelmességét az Atya akaratának (26,52—54.55—56). Engedelmessége, ragaszkodása az isteni üdvtervhez annál is kiemelkedőbb, mert Jézus egyidejűleg hatalmáról is kinyilatkoztatást tesz: „Vagy azt hiszed, hogy nem kérhetném Atyámat, s nem küldene tizenkét légió angyalnál is többet. De akkor hogy teljesedne be az Írás, amely szerint ennek így kell történnie?" (26,53—54). Jézus azonban meghajlik az isteni akarat előtt, mely azt akarja, hogy a Messiás a szenvedésen át jusson a dicsőségbe.

d) *A krisztológiai fenségcímek használata*

Máté Jézus szenvedését és kereszthalálát az egyház hitének fényében szemléli. Számára a megfeszített Jézus mindig azonos a feltámadt Krisztussal. Már a szenvedéstörténet folyamán előrevételezve megnevezi Jézus feltámadását (27,53). A feltámadt üdvözítő dicsősége a szenvedés drámai eseményeiben is megcsillan. Amikor az evangélista Jézusról beszél, felhasználja azokat a megnevezéseket, melyeket az ősegyház is használt, hogy kifejezze Jézus Krisztus valóságát és üdvözítő művének jelentőségét. Jézust a Messiásnak (ho Khristos), az Úrnak (ho Kürios) és az Isten Fiának (ho Hüios tou Theou) nevezi. Ezeket a modern biblikus tudomány nyelvén fenségcímeknek nevezzük.

Az ősegyház a föltámadt és Isten jobbjára emelt Jézust Úrnak nevezi, aki a kozmosz és az egyház feje, s minden hatalom birtokosa. Máté már a szenvedéstörténetben is Úrnak mondja Jézust, bár az isteni hatalom és dicsőség birtokosaként csak a feltámadás után mutatkozik meg tanítványai előtt, mikor az egész világra szóló missziós parancsot adja nekik (28,18—20). A tanítványok Úrnak szólítják meg Jézust az utolsó vacsorán, Júdás árulásának bejelentése után: „Erre elszomorodtak és egyenként kérdezgetni kezdték: Én vagyok-e Uram ((Kürie)?" (26,22). Az „Uram" megszólításban már benne van Jézus isteni fenségének elismerése, amint az egyház őt a feltámadásban megismerte és hittel megvallja.

Máté számára Jézus a Messiás (Khristos). Jézus messiási voltát ellenségei is tudják. Elutasításának alapja is Jézus messiási volta a Kaifás által megfogalmazott formában (26,63), mely a keresztény hitvallással azonos. Krisztusnak szólítják és így bántalmazzák őt bűnösségének kimondása után (26,67—68). Tudják ezt azok is, akik Pilátus előtt a „Krisztusnak nevezett Jézus" megfeszítését követelik (27,17.22). A politikai természetű vád („zsidók királya" 27,11) a Barabás jelenetben teljesen háttérbe szorul. Máté hangsúlyozni akarja, hogy Jézus mint Messiás szenved, s mint ilyet elutasítva ítélik halálra.

Az evangélista a szenvedés eseményeiben a tanítványaitól elhagyott, a főtanács által elítélt, a néptől elvetett és kigúnyolt Messiást rajzolja meg, aki a kereszten a teljes elhagyatottságban hal meg. Mindezek ellenére azonban mindig tudatában vagyunk az evangélistával együtt, hogy az elítélt és szenvedő Jézus azonos a fel-

támadott Krisztussal. Keresztútja egyben út intronizációjához, mely a feltámadásban válik majd nyilvánvalóvá.

Még világosabban erősít meg ebben a meggyőződésben Máté, mikor Jézust Isten Fiának nevezi meg. Isten Fiának nevezi meg őt a kihallgató főpap is: „... mondd meg nekünk, ha te vagy a Krisztus, az Isten Fia!" (26,63). Ugyanezzel a megnevezéssel gúnyolják a főpapok Jézust a kereszten és a járókelők is: „... mentsd meg magadat, ha Isten Fia vagy, és szállj le a keresztről!" (27,40). A „Krisztus, az Isten Fia" (ho Khristos, ho Hüios tou Theou) kijelentés a főpap szavaiban, vagy a gúnyolódás az „Isten Fia" megszólítással, azonos a keresztény hitvallással. Péter is így vallja meg Jézust: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia" (16,16). Ez a megszólítás Jézus ellenfeleinek szájában kifejezésre juttatja, hogy számukra Jézus elfogadhatatlan mint Isten Fia, vagy, hogy a keresztrefeszített Jézus Isten Fia legyen. Míg egyik oldalon mint Isten Fia, Jézus teljes elutasításban részesül, addig a pogány százados kijelentése — „Bizony ez Isten Fia volt!" (27,54) — már valódi hitvallást jelent. Előfutárai a mágusok és a kafarnaumi százados, akik a hit példaképei, és ellentétei a Jézusnak hitet nem nyújtó Izraelnek.

Jézus azonban a szenvedésben és megaláztatásban is hatalommal rendelkező Isten Fia, s mint ilyen sorsának szuverén ura. Ő maga erősít meg minket erről a Getszemáni kertben az egyik védelmére kelő tanítványnak mondott szavaival: „Tedd vissza helyére kardodat... Vagy azt gondolod, hogy nem kérhetném meg Atyámat, hogy adjon mellém most 12 sereg angyalnál is többet? De hogyan teljesednének be az Írások, hogy ennek így kell történnie?" (26, 52—54).

A hatalom jelentőségét Jézus megerősíti a főpap előtt is. A főpap kérdésére — „Az első Istenre kényszerítelek, mondd meg nekünk, ha te vagy a Krisztus, az Isten Fia!" — így válaszol: „Te mondod. Sőt azt mondom nektek: Mostantól fogva meglátjátok az Emberfiát, amint a Mindenható jobbján ül, és eljön az ég felhőin" (26,64). Máténál hangsúlyozza, hogy már most az Isten jobbján van. A „mostantól fogva" (ap arti) kifejezéssel az evangélista elővételezi a feltámadást, és Krisztus jelen mennyei állapotára irányítja a figyelmet.

Máté szenvedéstörténetét krisztologikus kinyilatkoztatásként foghatjuk. Jézust a „theologia gloriae" fényében mutatja meg, s ennyi-

ben rokon János szenvedéstörténetével. A szenvedő Jézus ugyan keresztútját járja, de az egyház húsvéti hite alapján átcsillan istensége, s ott ragyog a feltámadás dicsősége is, mely húsvétkor lép a világ nyilvánossága elé.

I. ELŐKÉSZÜLET JÉZUS HALÁLÁRA (26,1—16)

A szenvedéstörténet bevezető egységének az „Előkészület Jézus halálára" címet adjuk (26,1—16). Máté ebben a bevezetésben Jézus küszöbönálló szenvedésére és halálára fordítja a figyelmet. Célja a bekövetkező események elindítása. Bemutatja a szereplőket és azokat az erőket, melyek meghatározzák a történések menetét.

Az evangélista Jézust állítja a középpontba, aki világosan látja és előre megmondja rövidesen bekövetkező szenvedését és halálát. Mindez még a főtanács határozata előtt történik. Szavaiból világos, hogy sorsát Isten üdvözítő terve határozza meg, melyet ő szabadon és önként fogad el. A betániai vacsorán ismét kifejezi előrelátását és bennfoglaltan önkéntességét. Ezért a továbbiakban Jézus lesz a főszereplő és kezdeményező.

Jézus ellenségei a főpapok, az írástudók és a vének, Kaifás főpappal az élen. Számukra Jézus mint Messiás és Isten Fia elfogadhatatlan. Közösen elhatározzák, hogy csellel elfogják és megölik. Valójában csak eszközök Isten kezében, hiszen döntésük Jézus jövendölése után jön létre. Míg ők csak sötétben tapogatózva általánosabb határozatot hoznak, addig Jézus, halálának konkrét időpontját is megjelöli. Hozzájuk társul Júdás is, egy a tanítványok közül. A Mester elfogására felajánlott segítsége mozgásba hozza az eseményeket, és határozottabbá teszi a főtanács tervét. De Júdás is csak eszköz az Isten üdvözítő tervének végrehajtására. Az árulásért felajánlott pénzösszeg az Írás szavainak, konkréten Zakariás próféta jövendölésének beteljesedését jelenti.

Az emberi gonoszság mellett megjelenik az emberi jóság is. A betániai vacsorán egy asszony illatos olajat önt Jézus fejére. Tisztelete és szeretete egyenes ellentéte a főtanács tervének és Júdás árulásának. Tette alkalmas arra, hogy az evangélium részeként hirdessék az egész világon.

A bevezető egység három kisebb epizódból áll: Döntések Jézus haláláról (26,1—5), Jézus megkenése Betániában (26,6—13),

Júdás elárulja Jézust (26,14—16). A részegységek elhelyezése tervszerű szerkesztésről tanúskodnak. Középen foglal helyet a betániai vacsora leírása, előre jelezve Jézus halálát. Szenvedése mint üdvözítő cselekedet az egész világon hirdetett jó hír. Ezt veszi közre a Jézus halálának okait elbeszélő két epizód: a főtanács határozata Jézus prófétai szavaival összefüggésben, és Júdás árulása, az ószövetségi prófécia beteljesedésének hátterében. Az emberi gonoszság és elutasítás áll előterükben, de ezek előre ismert és elhatározott tettek Isten üdvözítő terve alapján.

Így a három epizód egyetlen összefüggő egységet alkot, mint a szenvedéstörténet nyitánya.

a) *Döntések Jézus haláláról (26,1—5)*

1 Amikor Jézus ezeket a beszédeket befejezte, így szólt tanítványaihoz. 2 Tudjátok, hogy két nap múlva itt a húsvét ünnepe, és az Emberfiát kiszolgáltatják, hogy megfeszítsék. 3 Ekkor összegyűltek a főpapok és a nép vénei Kaifás palotájában, 4 és megállapodtak abban, hogy Jézust csellel elfogják és megölik. 5 De ezt mondták: „Ne az ünnepen, nehogy zavargás támadjon a nép között".

A Jézus életét végigkísérő ellentét új, döntő szakaszához érkezett. A nép vezetői Jézust mint Messiást most véglegesen elutasítják. A bevezető rövid epizódban Máté először elmondja Jézus kijelentését bekövetkező haláláról (1—2. v.), majd ezzel összefüggésben a főpapok és a nép véneinek döntését Jézus elfogatásáról és megöléséről (3—5. v.). Az evangélista így mutatja be a szenvedés eseményeit elindító és meghatározó erőket.

Jézus földi életének végső állomásához érkezett, tanító tevékenységét befejezte. Ezt fejezi ki Máté az 1. versben: „Amikor Jézus ezeket a beszédeket befejezte, így szólt tanítványaihoz". Az „ezeket a beszédeket" kifejezés nemcsak a megelőző, végidőről szóló beszédeket, hanem Jézus egész tanítását jelenti. Amit el kellett mondania azt közölte, s most nincs más hátra csak halála és majd feltámadása: „Tudjátok, hogy két nap múlva itt a húsvét ünnepe és az Emberfiát kiszolgáltatják, hogy megfeszítsék" (2. v.).

Jézus kijelentésének különleges, minden kétséget kizáró ereje van. Már háromszor hirdette meg szenvedését: „Most fölmegyünk Jeruzsálembe. Ott a főpapok és írástudók kezébe adják az Ember-

fiát. Azok halálra ítélik, és kiszolgáltatják a pogányoknak, hogy kigúnyolják, megostorozzák és keresztre feszítsék. De harmadnapra feltámad." (20,17—19; vö. 16,21; 17,22). Szenvedésének kijelentése az előző háromhoz viszonyítva most teljes határozottságot kap: mindez két nap múlva, húsvét ünnepével összefüggésben bekövetkezik. Szenvedésének három megjövendölése jövő időben hangzott el, viszont Jézus jelen időben beszél, hiszen a szenvedés bekövetkezése küszöbön áll.

Egy másik körülmény is rendkívüli súlyt ad Jézus szavának. Ellenségei még nem jöttek össze, nem hoztak határozatot, Jézus mégis mindent előre megmond és világosan látja a sorsát eldöntő események menetét.

Jézus kijelentése Isten igéjének erejével rendelkezik. Halála és a küszöbönálló húsvét között Istentől rendelt összefüggés van. A „két nap múlva" bekövetkező húsvét nem akármilyen húsvét. Arról a nevezetes húsvétról van szó, mikor Jézus Isten akaratának rendeléséből az emberiség üdvösségéért „sokakért" vérét ontja. Halálának előrelátása egyben arról is tanúskodik, hogy Jézus nem tér ki előle, hanem sorsának beteljesedéseként fogadja. Az Atya akaratát látja benne, s készségesen alárendeli magát, mint azt majd a Getszemáni kertben mondott imája tanúsítja (26,39.42).

A húsvét az Egyiptomból való szabadulás ünnepe volt. De nemcsak a múlt emlékezetét ülték meg, hanem a végidőbeli szabadulás reményével is összekapcsolták. A húsvét héberül pesah, görögül átírva pascha, annyit jelent, mint átvonulás. Az átvonulás az ünnep történeti hátterének egy történeti mozzanatára utal. Az egyiptomi szabadulás éjszakáján Egyiptom földjén végigvonult az Úr, de az izraeliták bárány vérével megjelölt házai között büntetés nélkül „vonult át". Az ünnepet niszán hónap (március—április) 15-én, a tavaszi napéjegyenlőséget követő holdtölte éjszakáján ünnepelték.

Megjelennek Jézus ellenségei is. A főpapok és a nép vénei összejöttek Kaifás főpap házában és elhatározták, hogy Jézust csellel elfogják és megölik. Konkrét részletekben nem döntöttek, csupán annyit határoztak el, ne az ünnepen legyen. Feltételezhetően attól féltek, hogy a húsvét ünnepére zarándoklók között Jézusnak sok híve van. Jézus elfogatása miatt zavargás vagy ellenállás támadt volna, ami kiválthatta volna a rómaiak beavatkozását. Ezt kerülni akarták, s az ünnep utánra gondoltak, mikor a zarándokok eltávoztak a városból. Csak Júdás önkéntes felajánlkozása teszi lehetővé,

hogy ne várjanak a húsvét utáni időszakra. A döntés meghozatalában a főpapok és a nép vénei vettek részt. A főpapokon a hivatalban levő főpapot és családjának férfitagjait, valamint a már főpapi tisztséget viselő személyeket kell érteni. A nép vénei a laikus arisztokrácia tagjai voltak, akik szintén a főtanácshoz tartoztak. Kaifás főpap házában jöttek össze. Jézus szenvedése kapcsán a szinoptikusok között csak egyedül Máté említi Kaifás nevét (26,3.57 v. ö. Lk 3,2), aki mint főpap Kr. u. 18—36 között volt hivatalban. János evangéliuma szerint ő volt a Jézus elleni eljárás értelmi szerzője (Jn 11,49 köv; 18,13). A főtanács ülése és határozata előre jelzi mindazt, ami később történni fog (26,57—68).

Máté a főtanács ülését részletesebben írja le. Az emberi tényezők bemutatásával is a szenvedés eseményeinek elindulását akarja bemutatni. Jézus világos szavaival szemben a főtanács határozata másodlagos helyre szorul. A kezdeményezés Isten döntésében megtörtént, az emberi elhatározás ettől függ. Jézus részletesen és határozottan kifejezi Isten akaratát: Két nap múlva lesz a húsvét ünnepe, és az Emberfiát kiszolgáltatják, hogy megöljék (2. v.). A főtanács csak ezután dönt. Az „ekkor" (tote) bevezető szócska tanácskozásuknak következményes értelmet kölcsönöz, az Isten tervétől való függést érzékelteti. Döntésük homályos és általános. Hogy miképpen fogják el Jézust, nem tudják, és az időpont is bizonytalan. Isten azonban tőlük függetlenül mindent előre meghatározott. Ezért már most a szenvedéstörténet elején tudjuk, hogy Jézussal minden Isten akarata szerint történik, melyet önként vállal. Az emberek, a főtanács, csak eszközök Isten kezében, és az ő tervét hajtják végre.

b) *Jézus megkenése Betániában (26,6—13)*

6 Mikor Jézus Betániában a leprás Simon házában volt, 7 odament hozzá egy
asszony, alabástrom edényben drága kenettel, és ráöntötte (Jézus) fejére, ahogy az
asztalnál ült. 8 Ennek láttán a tanítványok bosszankodtak, és ezt mondták: „Mire
való ez a pazarlás? 9 Hiszen el lehetett volna ezt adni sok pénzért, és a szegényeknek adni." 10 Amikor pedig Jézus észrevette, ezt mondta nekik: „Miért okoztok
fájdalmat ennek az asszonynak? Hiszen jócselekedetet tett velem. 11 Szegények
ugyanis mindig lesznek veletek, de én nem mindig leszek veletek. 12 Amikor ezt
a kenetet testemre öntötte, temetésemre tette. 13 Bizony mondom nektek, ahol csak
hirdetni fogják ezt az evangéliumot az egész világon, azt is elmondják majd, amit ez
(az asszony) tett, az ő emlékezetére."

Jézus Betániában való megkenésének elbeszélése Márk és Máté evangéliumában a szenvedéstörténet része. Mindkét evangélista a főtanács határozata és Júdás árulása közé helyezi el. Máté kisebb módosításoktól eltekintve átveszi Márk elbeszélését, és megtartja a Márk által elbeszélt alaphelyzetet. A betániai ünnepi lakoma légköre, a meg nem nevezett asszony Jézus iránt tanúsított szeretete és tisztelete, éles ellentétben áll a főtanács ülésével és Júdás árulásával. Ők Jézus meggyilkolását tervezik, míg az asszony tette, bár szándékán kívül Jézus halálát készíti elő, a hivő hódolat és szeretet kifejezése. Cselekedete ezért részévé válik a Jézus szenvedéséről és üdvözítő haláláról szóló evangéliumnak, melyet az egész világon hirdetni fognak. Máté elbeszélését jellemzi, hogy fokozottabban a szenvedéstörténet fényébe kerül, és Jézus személyét is jobban a középpontba állítja. Stílusa Márkhoz viszonyítva világosabb és tömörebb. Elbeszélése három részből áll: az ismeretlen asszony tette (6—7. v.), a tanítványok méltatlankodó szavai (8—9. v.), és végül Jézus válasza, aki védelmébe veszi az asszonyt, megmagyarázva cselekedetének értelmét (10—13. v.).

Változik a szín. A történet Betániában, a Jeruzsálemtől néhány kilométerre fekvő helységben játszódik le. Jézus a jeruzsálemi bevonulás után napközben a városban tanított, éjjelre azonban visszatért tartózkodási helyére, Betániába. A lakoma a leprás Simon házában volt, aki vendégül látta Jézust. A házigazdáról a nevén kívül nem tudunk semmit. Még a történetben is csak egyszer említi az evangélista. Neve mellett a „leprás" jelző onnan eredhet, hogy valamikor ebben a betegségben szenvedett. Talán maga Jézus gyógyította meg. Máté mindjárt az elbeszélés elején megnevezi Jézust, hogy ezzel is feléje fordítsa a figyelmet.

A döntő jelenet ünnepi étkezés közben történik. Az asztalnál helyet foglaló Jézushoz egy asszony lépett, akinél egy alabástrom tartóban drága kenet volt. Ezt a kenetet Jézus fejére öntötte. Az ókori keleten szokás volt, hogy ünnepi alkalmakkal illatos kenettel kenték meg magukat. Itt mindez szokatlan körülmények között történik. Az illatos olajjal való megkenés az előkelőbb, városias kultúrájú körök szokása volt. A betániai lakoma viszont vidéki környezetben játszódik. A kontrasztot fokozza a kenet értéke is, melyet Máté ugyan nem említ, de a tanítványok méltatlankodásából erre következtethetünk. Étkező férfiak közé csak a vendéglátó

házhoz tartozó szolgálóleány, vagy a család női tagja szokott belépni, itt viszont egy kívülálló asszonyról van szó.

Ebben a háttérben válik igazán érthetővé az asszony Jézus iránti tiszteletének és szeretetének nagysága. Nem törődve a szokások által felállított korlátokkal, különleges, királyhoz méltó pazarló módon fejezi ki hódolatát. Máté nem nevezi meg az asszony kilétét. Bár a szentírásmagyarázók több megoldást is ajánlanak, bizonyosságot egyik sem nyújt. Az ismeretlen asszonyt nem neve, hanem tette őrizte meg az evangéliumban.

Cselekedete azonban nem a jelenlévők elismerését, hanem méltatlankodását váltja ki. Máté szerint a tanítványok azok, akik kifejezik nemtetszésüket. Az evangélium jól érzékelteti háborgásukat. Az aganakteó ige az erős felindulás kifejezése: „bosszankodik, ingerült, magánkívül van". Szavaik Máténál tömörebben és egyértelműbben foglalják össze kifogásukat, mint Márknál: „Mire való ez a pazarlás? Hiszen el lehetett volna ezt adni sok pénzért, és a szegényeknek adni" (8—9. v.). Felháborodásuk mögött nem önzés, hanem a szegények iránti gond húzódik meg. Nem az asszonyt marasztalják el, hanem azt a pénzt sajnálják, amelyet a szegényeknek kioszthattak volna a drága illatszer árából. Úgy érezhették, hogy ami az életszükséglet kiadásain felül van, azt a rászorulókkal kell megosztani.

A tanítványok nem nyíltan juttatják kifejezésre ellenkezésüket, de Jézus észrevette és védelmébe vette a névtelen asszonyt. Válasza nemcsak általánosságban mozog, hanem részletekbe menően mutatja be az asszony tettének értékét. Először rámutat erkölcsi értékére, majd Jézus halálával való kapcsolatára, végül pedig arra, hogy az asszony jótette Jézus üdvözítő halálával összefüggésben az egész világon hirdetett evangélium része lesz.

Jézus először az asszony cselekedetének erkölcsi értékét védi meg: „Miért okoztok fájdalmat ennek az asszonynak? Hiszen jócselekedetet tett velem. Szegények ugyanis mindig lesznek veletek, de én nem mindig leszek veletek" (10—11. v.). Nem vonja kétségbe a szegények gondozásának, az adakozás értékét, a MTörv 15,11-re utalva: „Mindig lesznek földeden szegények. Ezért most megparancsolom: Nyisd meg a kezed testvéred, a földeden élő szűkölködő és szegény előtt." A parancsot azonban a konkrét helyzet határozza meg, melyet egy ellentétbe állítással mutat meg. A szegényeknek való adakozásra mindig lesz alkalom, de vele, Jézussal jót tenni

nem. Az asszony tette azért jócselekedet, mert az alkalom azt kívánta, hogy a szeretetét az adakozással most mutassa ki. A szeretetből fakadó személyes tett nagyobb, mint az alamizsnálkodás általános kötelezettsége. Ez még nyilvánvalóbbá válik, ha figyelembe vesszük, ki az, akire a szeretet és tisztelet irányul. Nem más mint a halálba induló Messiás. Jézus mindent felülmúló jelenléte elnémít bármilyen ellenvetést (9,14—16), és összehasonlíthatatlan érvényűvé teszi a vele gyakorolt jótettet.

Az asszony szeretetének kinyilvánítása annál is értékesebb, mert Jézus küszöbön álló halálával áll kapcsolatban. A világ üdvösségéért szenvedő Jézusnak adja meg a tiszteletet. A vacsora közben fejére öntött kenet testének megkenését jelenti, és valóságosan temetését készíti elő. Jézus megkenése olyan krisztológiai jelentéssel rendelkezik, amit sem az asszony, sem a tanítványok nem sejtettek, csak az Üdvözítő szava tár fel: „Amikor ezt a kenetet testemre öntötte, temetésemre tette" (12. v.).

A jelenetet Jézus ünnepélyes kijelentése zárja le. Az asszony tettének egyedülálló voltát újabb vonással egészíti ki. Tekintetünket az elbeszélés keretein túl, az egész világon hirdetett evangéliumra irányítja, melyhez Jézus szenvedése és halála is hozzátartozik. Az „ez az evangélium" Jézus szenvedését és halálát jelenti. Vele összefüggésben az ismeretlen asszony cselekedetéről is megemlékeznek. Jézus tudja és látja szenvedését és halálát, de túllát a halálon is, melyet mint üdvösséget hozó jó hírt hirdetnek a világon.

c) *Júdás árulása (26,14—16)*

4 Akkor a tizenkettő közül egy, akit karioti Júdásnak neveztek, elment a főpapokhoz, 15 és ezt mondta: „Mit adnátok nekem, ha kezetekbe adnám őt?" Azok harminc ezüstöt rendeltek neki. 16 Ettől fogva kereste az alkalmat, hogy kiszolgáltassa őt nekik."

Máté különleges jelentőséget tulajdonít a Júdás árulása elbeszélésének. Márkhoz viszonyítva (Mk 14,10—11), új részletekkel és motívumokkal bővíti a jelenetet. Főként azt emeli ki, hogy Júdás árulásában az Ószövetség jövendölése teljesedett be. Az emberi gyengeség és gonoszság ismét csak az isteni üdvterv eszköze. Az evangélista Júdás kezdeményező szerepét érzékelteti és bemutatja az árulás motívumát is. Önkéntes vállalkozása kellő alapot

ad a főtanács terveinek megvalósítására, és mozgásba hozza a cselekmény menetét. Ezzel kiegészül a szenvedéstörténet bevezető jelenete, melynek az előkészület Jézus halálára megnevezést adtuk.

A betániai lakoma ünnepélyes és békés légkörét elhagyva, Jeruzsálemben folytatódik a cselekmény. A karióti Júdás, egy a tizenkettő közül, felajánlja segítségét a főtanácsnak Jézus elfogására. Máté aláhúzza a megdöbbentő ellentétet a betániai vacsora eseményei és Júdás tette között: „akkor ... Júdás ... elment" (14. v.). Ott a szeretet megnyilatkozása Jézus iránt pazarló bőkezűséggel, itt a legbensőbb körhöz tartozó tanítványok egyike a Mestert elárulja nevetségesen csekély pénzösszegért.

Máté elbeszélése csak a legszükségesebbre szorítkozik. Nem részletezi a körülményeket. Nem tűnik ki, hogy Júdás titokban vette volna fel a kapcsolatot a főtanács tagjaival, sem az, hogy tudott a főtanács Jézus elleni döntéséről. Az evangélista csupán a tényt közli. Júdás felajánlotta szolgálatait a főtanácsnak, amely éppen kapóra jött meghatározatlan és általánosságban mozgó tervük végrehajtására.

Júdás szavai — „Mit adnátok nekem, ha kezetekbe adnám őt?" — (15. v.) feltárják árulásának indítékát, mely nem más, mint a pénzvágy. János is ezt támasztja alá, mikor Júdás pénzéhségéről tesz említést: „... tolvaj volt: ő kezelte a pénzt, és eltulajdonította, amit rábíztak" (Jn 12,6). Mk 14,11 szerint Júdás vállalkozására a főpapok ígértek pénzjutalmat. Máténál viszont minden ajánlatot megelőzve, Júdás fordul pénzt kérve a főtanács tagjaihoz. Szavaiból kicseng, hogy önként és szabadon határozta el magát erre a lépésre. Mindez azonban csak látszat. Az árulás hátterében magasabb erők húzódnak meg. Jézus sorsát nem az emberi árulás dönti el, az csupán eszköz Isten kezében. Isten terve itt a döntő. A főpapok Júdásnak adott válasza, „Azok harminc ezüstöt rendeltek neki" (15. v.), az Ószövetség prófétai jövendölésének beteljesedését jelenti. Zakariás próféta szava valósul meg egy jó pásztorról, akinek szolgálatát csak 30 ezüst sekelre becsülték (Zak 11,12 f.). Most, amikor a Jó Pásztort elutasítják, az árulónak adott jutalom is csak nevetségesen alacsony összeg, 30 ezüstpénz. Még egy másik bibliai utalás is némileg megvilágítja a 30 ezüst minőségét: „Ha állat rabszolgát, vagy rabszolganőt öklel fel, az állat tulajdonosa fizessen

a szolga gazdájának harminc ezüst sékelt, s az állatot meg kell kövezni" (Kiv 21,32). Az történt tehát, aminek történnie kellett.

Júdás konkrét tervét nem ismerjük. Hogy miként gondolta vagy ígérte meg Jézus átadását, nem derül ki az evangélium szövegéből. Máté azonban rámutat, hogy Júdás lépése fontos fejlemény kezdete: „Ettől fogva kereste az alkalmat, hogy kiszolgáltassa őt nekik" (16. v.). Az „ettől fogva" kifejezés Júdás árulásának távolabbi összefüggéseit tárja fel. Mikor Jézus először beszél szenvedéséről és haláláról, szintén ezt a kifejezést használja: „Ettől fogva kezdte Jézus mondani tanítványainak, hogy Jeruzsálembe kell mennie, és sokat szenvednie a vénektől, főpapoktól és írástudóktól, megöletni, de harmadnapon feltámadni" (16,21). Júdás árulásával indul el tehát az az eseménysor, mely lépésről lépésre Jézus szenvedéséhez, halálához és dicsőséges feltámadásához vezet.

II. JÉZUS HÚSVÉTI VACSORÁJA (26,17—29)

A betániai vacsorán az ismeretlen asszony jótette elővételezve jelzi Jézus halálát és temetését. Az utolsó vacsora eseményei — az Ószövetség húsvéti vacsorájával összefüggésben — Jézus szenvedésének új vonatkozásait mutatják meg.

Az eucharisztia alapításának elbeszélése beilleszkedik a szenvedéstörténet egészébe. Megmutatja Jézus halálának értelmét és üdvrendi jelentőségét. Az utolsó vacsorán Jézus elővételezi szenvedését és halálát. Életáldozata jelenik meg előttünk. Az Úr szenvedő Szolgájaként életét adja az emberiség üdvösségéért. Vére a szövetség vére, melyet sokakért kiont a bűnök bocsánatára. Halála új üdvrendet alapít. Az ószövetségi szabadítás helyére új, végidőbeli szabadítás lépett. Az egyiptomi szolgaságból való szabadítás emlékünnepe felidézi Isten nagy üdvözítő tettét Izrael javára. Megerősíti azt a meggyőződést is, hogy Isten mindenkor munkálkodik Izrael történetében, és az üdvösség felé vezeti. Most Fia által végleges megváltást jelentő szabadulást hozott. Jézus szenvedésével és halálával új szövetséget kötött az emberiséggel. Szabadulást szerzett a bűntől, új életet és üdvösséget ajándékozott. Az Ószövetség húsvéti vacsoráját felváltja az Újszövetség húsvéti vacsorája, az eucharisztia, melyben a feltámadt Krisztus közössége, az egész emberiséget átfogó új Isten népe hódol Urának.

Az utolsó vacsora evangéliumi elbeszélése az eucharisztia alapításán kívül más részleteket is tartalmaz. Ezek a részletek — a húsvéti vacsora előkészítése, Júdás árulásának kijelentése — bevezetést adnak az alapító szavakhoz, és összefüggést teremtenek a szenvedéstörténet egészével. Általuk Jézus eucharisztiát alapító szavainak mélyebb értelme és a szenvedéstörténetben elfoglalt helye jobban kifejezésre jut. Máté, Márkhoz hasonlóan három részegységből szerkeszti meg az utolsó vacsora elbeszélését: az utolsó vacsora előkészítése (26,17—19), Jézus kijelenti Júdás árulását (26,20—25), Jézus új húsvéti vacsorája: az eucharisztia alapítása (26,26—29).

a) *Az utolsó vacsora előkészítése (26,17—19)*

17 A kovásztalan kenyér első napján odamentek a tanítványok Jézushoz és megkérdezték tőle: „Hol akarod, hogy elkészítsük neked elfogyasztani a húsvéti vacsorát?" 18 Ő pedig ezt válaszolta: „Menjetek a városba egy bizonyos emberhez, és mondjátok neki: a Mester üzeni: Közel az időm, nálad tartom meg tanítványaimmal a húsvéti vacsorát." 19 A tanítványok úgy tettek, ahogy Jézus parancsolta nekik, és elkészítették a húsvéti vacsorát.

Az eucharisztia alapítását megelőzi Jézus rendelkezése az utolsó vacsora előkészítésére. Szenvedése és halála előtt tanítványaival az Ószövetség húsvéti vacsoráját készült megünnepelni. Ebből a tényből fény derül az utolsó vacsora jelentésére: miközben Jézus az Ószövetség húsvétját üli meg, megalapítja az Újszövetség húsvéti vacsoráját.

Máté Márkot követi, de az előkészületek elbeszélése rövidebb, és megrajzolásukban az evangélistát teológiai szemlélete vezeti. A középpontban Jézus személye áll. A tanítványok mint utasításokat végrehajtó szolgák közelítenek hozzá. Ismét megnyilvánul előretudása, „ideje közel van". Élete eljutott a beteljesedéshez. Elérkezett szenvedésének és halálának órája, s készséggel megy elébe, hogy elfogadja sorsát az Atya kezéből. Az utolsó vacsorán az eucharisztiát alapító szavak fogják feltárni üdvözítő halálának értelmét és hatékonyságát.

A tanítványok a kovásztalan kenyerek első napján kéréssel fordulnak Jézushoz, hol akarja elfogyasztani a húsvéti vacsorát. Az evangélista időmeghatározása nem egészen szabatos. A kovásztalan kenyerek első napja szorosan véve niszán hónap 15-ét

jelenti, a hétnapos ünnepi ciklus első nagy ünnepnapját. A körülményekből azonban világos, hogy Máté az előkészület napjára niszán 14-ére gondol. Ezen a napon kellett befejezni a húsvét ünnepére való előkészületeket. Déli tizenkét óráig eltávolították minden kovászosat a házból. Délután alkonyat felé levágták a templomban a húsvéti bárányt, melyet este, naplemente után fogyasztottak el. A bárányvacsora estéje már a következő naphoz, niszán 15-höz tartozott. A zsidók ugyanis a napot este hat órától, másnap este hat óráig számították. János más időszámítást közöl. Szerinte Jézus az előkészület napján halt meg. Ezért a jánosi kronológia alapján az utolsó vacsora időpontja nem lehetett szabályosan niszán 14-e naplementéje után, hanem egy nappal előbb. A szinoptikus és jánosi kronológia különbözőségéről Márk szenvedéstörténetében részletesebben beszéltünk (lásd 32--33. old.).

A tanítványok az elmondottak szerint, az előkészület napjának délelőttjén fordulnak Jézushoz, hol készítsék elő Jeruzsálemben a húsvéti vacsorát. Egy bárányt 10—20 személynek kellett elfogyasztani, Jeruzsálem falain belül. Jézus személye kiemelkedik a tanítványok köréből. Mint uruk rendelkezését váró szolgák, úgy lépnek hozzá. Az ő húsvéti vacsoráját készítik elő, — „neked" (17. v.) mondják — és az ő „parancsát" (19. v.) hajtsák végre. Jézus előrelátását, készségét és sorsát tárja fel az a húsvét, az ő húsvéti vacsoráját fogják a tanítványok mint meghívottak megülni.

Jézus válasza egyszerre mindegyikükhöz szól (Márknál csak kettő Mk 14,13, Lukács szerint Péter és János Lk 22,8). Rendelkezése határozott, de számunkra részleteiben homályos marad. A városba küldi őket „egy bizonyos emberhez", aki a tanítványok számára ismert, és Jézus követője lehetett. Neve ismeretlen marad.

Az üzenet rövid: „A Mester üzeni: Közel az időm, nálad tartom meg tanítványaimmal a húsvéti vacsorát" (18. v.). Nem magyarázkodik, elég saját tekintélyére hivatkozni: a Mester üzen. Úgy hangzik, mint amikor Jézus életében gyakran saját tekintélyével indokolta tanítását, vagy tetteit: „Hallottátok a parancsot... én pedig mondom nektek...", „az Emberfia ura a szombatnak".

Jézus üzenete két részből áll. Az első egy rövid, de Jézus sorsalakulását illetően súlyos kijelentés. Az idő közelsége az Ószövetségre emlékeztet, az Úr napjának közelségét hirdető próféciára (Szof 1,7; Iz 13,6; Ez 30, 3). Az Úr napja nagy végidőbeli esemény. Az Úr mint ítélkező maga nyúl a történelem eseményeibe. Az idő

„közelségének", a végítéletnek várása hangot kap az Újszövetségben is (Jel 1,3; 22,10). Így Jézus ideje is — közelgő halála — szintén végidőbeli esemény. Az Isten akaratából a meghatározott időpont Jézus művének beteljesítésére már itt van, s Jézus elfogadja. De ez az időpont kapcsolatban van egy másik nagy üdvtörténeti eseménnyel, a húsvéttal. Az Ószövetség szabadulást hozó húsvétját felváltja Jézus végidőbeli beteljesedést és szabadulást hozó húsvétja. Már a szenvedéstörténet elején elhangzott kijelentése is ezt sejteti: „Tudjátok meg, hogy két nap múlva lesz a húsvét, és az Emberfiát átadják, hogy keresztre feszítsék" (26,2), de itt a húsvéti vacsora fényében határozottabb megerősítést nyer.

b) *Jézus kijelenti Júdás árulását (26,20—25)*

20 Amikor beesteledett, asztalhoz telepedett a tizenkét tanítvánnyal. 21 Miközben ettek, így szólt: „Bizony mondom nektek, hogy egy közületek el fog árulni engem." 22 Erre igen elszomorodtak, egyenként kérdezni kezdték tőle: „Csak nem én vagyok, Uram?" 23 Ő pedig így válaszolt: „Aki velem együtt mártja kezét a tálba, az árul el engem." 24 Az Emberfia ugyan elmegy, amint megírták róla, de jaj annak az embernek, aki az Emberfiát elárulja. Jobb lett volna annak az embernek, ha meg sem született volna." 25 Megszólalt Júdás is, az áruló, és megkérdezte: „Csak nem én vagyok az, Mester?" „Te mondtad" — válaszolta.

Jézus előretudása az áruló személyére is vonatkozik. Márk és Máté az eucharisztia alapítása elé (Mk 14,17—21; Mt 26,20—25), Lukács viszont az alapítás után helyezi el Jézus kijelentését (Lk 22, 21—23) tanítványai egyikének árulásáról. Az epizódot János is elbeszéli, de jóval bővebben mint a szinoptikusok. Egyértelműen megjelöli az áruló személyét, sőt, maga Jézus küldi Júdást, hogy beteljesítse az árulás művét, melyet a sátán sugallt neki (Jn 13,2).

Ha az evangélisták elbeszélését egymás mellé helyezzük, megformálásukban észrevehető a fejlődés. Az áruló személye meghatározottabb lesz. Márk és Lukács csak tanítványok egyikében jelöli meg az árulót. Máté Márk elbeszélését követi. Kiegészíti azonban Jézus és Júdás dialógusával (25. v.). Ebben, ha nem is egészen egyértelműen, de világossá válik az áruló kiléte. Jánosnál semmi kétség sem marad Júdás személyét illetően.

Máté három lépésben építi fel elbeszélését: Jézus először a tizenkét tanítványhoz együttesen intézi kijelentését az árulásról (20—22. v.), majd megjelöli az árulót, aki vele együtt a tálba mártja

kezét (23—24. v.), végül az elbeszélés tetőpontja Jézus és Júdás párbeszéde, melyben fény derül Júdás áruló voltára (25. v.).

Az események minden átmenet nélkül este, a vacsorán folytatódnak. Jézus asztalhoz telepszik tanítványaival. Különösebb utalás nincs a húsvéti vacsora körülményeire, de az anakeimai „asztalhoz telepszik" ige a vacsora ünnepélyes voltáról tanúskodik. Az asztalhoz telepedés a fekvő testhelyzetet jelenti. A görög-római világban az asztalnál féloldalra dőlt testhelyzettel foglaltak helyet. Ünnepélyes étkezés során a zsidók is követték ezt a szokást. A középpontban ismét Jézus személye áll. A tanítványok jelenléte az egész elbeszélés folyamán csak a csodálkozó és megrendült tanúk szerepére szorítkozik.

Étkezés közben Jézus kijelenti a tanítványoknak, hogy egy közülük elárulja őt. Az árulás ténye nem éri majd meglepetésként. Előretudása nemcsak halálának időpontjára vonatkozik. Tudja, hogy ki az, aki övéi közül hamarosan segítséget nyújt az elfogatására hozott terv kivitelezéséhez. Kijelentése nemcsak megerősíti a házigazdának küldött üzenetét „az időm közel van", hanem azt is jelzi, hogy az áruló jelenlétével már itt is van. Szavait a tanítványok megindult kérdezősködése követi. „Mindegyik" megkérdezte őt: „Csak nem én vagyok, Uram?" Kérdezésükben Máté már finoman érzékelteti, hogy ki tartozik Jézushoz, és ki az áruló. A tanítványok Jézust „Uram"-nak (Kürie) szólítják. A megszólításnak krisztológiai jelentősége van. Az „Úr" (Kürios) egyike azoknak az ún. fenségcímeknek, melyekkel az ősegyház a feltámadt Krisztusban való hitét megvallotta. Csak követői szólítják őt Úrnak. Júdás láthatóan kívül van már ezen a körön. Ő a 25. versben „Mester"-nek (görög szövegben rabbi) szólítja meg Jézust. Úgy látszik Máté ezt a megszólítást fenntartja Júdásnak, aki ugyanígy köszönti Jézust elfogatásakor a Getszemáni kertben is (26,49).

Jézus nem hagyja válasz nélkül tanítványai kérdezősködését. Szűkíti a kört. Megjelöli az árulót, és egy hozzá intézett komor figyelmeztetéssel összekapcsolt magyarázatot ad az árulás valódi hátteréről. Az áruló az, aki kezét Jézussal a tálba nyújtja. A húsvéti vacsorán a húsvéti bárány elfogyasztása előtt, előételnek keserű és zöldsalátát ettek, melyet tálban felszolgált gyümölcspépbe mártottak. De nem kell okvetlenül a bárányvacsorára való utalást látni. Keleti szokás szerint a közös tálba nyúltak, hogy ebből vegyék ki

az ítélt. Az étkezés egy futólagos gesztusa lett az árulót felfedő jel. Nem azért, mert ezzel az áruló önkéntelenül feltárta valódi kilétét, hanem Jézus kijelentése következtében.

Képet kapunk az árulás igazi hátteréről is. Az Emberfia elmegy, amint megírták róla. „Elmegy", vagyis a halálba megy. Jézusnak e szava az Emberfia szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról már többször elhangzott kijelentésekkel kapcsolódik össze (16,21; 17,22—23; 20,17—19). Jézus sorsának ilyen kimenetelét Isten akarata rendezte el. Júdás árulása is része Jézus szenvedésének. Sorsukat kifürkészhetetlen isteni döntés kapcsolta össze. Ezért magyarázatot is abban kell keresni. Nem az emberi álnokság, vagy gyengeség, emberi érdekek összekapcsolódása határozta meg Júdás tettét. Minden az üdvösség tervének síkján történik. Máté az ősegyházat foglalkoztató kérdésre akar választ adni Jézus szavaival. Hogyan történhetett, hogy a legbizalmasabb tanítványi körhöz tartozók egyike elárulta az Urat. Isten akarata volt ez, és Jézust sem érte váratlanul: tudta és előre kijelentette.

Az elmondottak ellenére is megmaradt Júdás felelőssége, s nem csak akarat nélküli eszköz Isten kezében. Jézus súlyos figyelmeztetése az elkerülhetetlen felelősségre vonást állítja az áruló elé, melynek komolysága kicsendül szavaiból: „Jaj annak az embernek, aki az Emberfiát elárulja". A rá váró ítélet súlyosságát a bevezető jaj is jelzi. Ugyanilyen jajok hangzanak el a Jelenések könyvében a nagy isteni ítéletek előtt (Jel 8,13; 18,10.16.19). Jobb lett volna, ha meg sem születik.

A többi tanítvány után Júdásra is sor kerül: „Csak nem én vagyok az, Mester?" Kérdése ugyanolyan mint a többieké, a megszólítás kivételével. Ő nem Úrnak, hanem Mesternek (görög szövegben rabbi) szólítja Jézust. Első pillantásra úgy tűnik, hogy a kérdés Júdás lelkivilágába enged betekintést és cinizmusát akarja feltárni. Hiszen tudja, hogy ő árulja el Jézust, mégis megkérdezi. Mátétól, akár más alkalommal is, távol áll a pszichologizálás. Sokkal inkább Júdás kettős helyzetét akarja teológiailag bemutatni. Már az „Uram" és a „Mester" megszólítás segítségével jól érzékelteti az áruló tanítvány igazi hovatartozását. Kérdése csak megerősíti azt, amit az evangélista eddig kifejezésre juttatott: Külsőleg még a tizenkettő között van, valójában azonban már nem tartozik Jézus tanítványaihoz. Jézus válasza a nem egyértelmű „te mondtad", de a körülményeket tekintve igent kell érteni szavaiban.

c) *Az eucharisztia alapítása (26,26—29)*

26 Miközben ettek, Jézus vette a kenyeret, megáldotta, megtörte s odaadta tanítványainak, és ezt mondta: „Vegyétek és egyétek, ez az én testem". 27 Aztán vette a kelyhet, hálát adott s odanyújtotta nekik, és ezt mondta: „Igyatok ebből mindnyájan, 28 mert ez az én vérem, a szövetségé, amely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára. 29 De mondom nektek: Mostantól fogva nem iszom a szőlő ezen terméséből addig a napig, amikor az újat iszom veletek Atyám országában."

Az eucharisztia alapításának hagyománytörténeti kérdéseire, és az utolsó vacsora időpontjának problematikájára itt nem térünk ki. Ezekkel már Márk evangéliumának szenvedéstörténetében foglalkoztunk (32—33.37. old.). Csupán Máté leírásának irodalmi és teológiai sajátosságára mutatunk rá.

Máté az eucharisztia alapításának elbeszélésében ugyanazt a hagyományt képviseli mint Márk, de szövegében Márkhoz viszonyítva kisebb változtatásokat és kiegészítéseket találunk. Az egyetlen cselekvő és elbeszélő maga Jézus. Nincs szó arról, hogy a tanítványok ittak a kehelyből (Mk 14,23). Az alapítás szavai egyenes beszédben hangzanak el, és összekapcsolódnak Jézus felszólításával, hogy a résztvevők testét és vérét egyék és igyák. A kiegészítések jobban megvilágítják az egész cselekmény értelmét, és rámutatnak Jézus halálának engesztelő voltára. Máté elbeszélése tehát pedagogikusabb, és jobban rányomja bélyegét a liturgikus gyakorlat. Élő eucharisztikus gyakorlatot folytató keresztényközösség hagyományát tükrözi, és elbeszélése ilyenekhez is szól.

Az eucharisztia alapítása két részből épül fel: Jézus gesztusainak és szavainak elbeszélése, jelentésükkel (26—28. v.), utalás a megújított végidőbeli asztalközösségre Isten országában (29. v.).

Elérkezett az utolsó vacsora legfontosabb része. Az eucharisztia alapításának elbeszélése az étkezés említésével kezdődik: „miközben ettek". A vacsora helyzetét már a 20. és 21. versben is láttuk, sőt az árulás kijelentését is hasonló kifejezés vezette be (21. v.). A kifejezés megismétlése arra utal, hogy az evangélista egy eredetileg önálló, az eucharisztia alapítását elbeszélő szöveget használt fel, mely az étkezésre való utalással kezdődött. Ez a bevezetés az utolsó vacsora menetébe beillesztve is megmaradt.

Máté a figyelmet Jézusra fordítja. Ő áll a középpontban. Amit mond és tesz, arra kell figyelnünk. Ezért nevezi meg őt (Márk nem)

a cselekmény elején. Jézus mint családfő kezébe veszi a kenyeret, megáldja, megtöri, és a vele asztalközösséget alkotó tanítványainak adja. Jézus és tanítványainak közössége hangsúlyt kap az Újszövetség húsvéti vacsorájában. Ezért jelöli meg Máté jelenlétüket, Jézus a „tanítványoknak" adja a kenyeret, s nem elégszik meg a „nekik" kifejezéssel.

A kenyér megáldása és szétosztása a báránvacsorára emlékeztet. Mikor a vacsora fő részéhez ér, a családfő felemelkedik fekvő tartásából, és ülő helyzetben kezébe vesz egy kovásztalan kenyeret, és áldást mond felette. A résztvevők „ament" mondanak, majd a családfő megtöri a kenyeret, és egy-egy darabot nyújt az asztalközösség tagjainak. Nem kell azonban okvetlenül a báránvacsorára gondolni. Jézus gesztusa — ideértve a kehely átnyújtását is — hasonló az ünnepélyes zsidó lakomához. Ilyenkor a házigazda az étkezés elején asztali imát mondott a kenyér felett, és az egész lakomáért mondott hálaadással végződött az étkezés, a kehely felett mondott ima formájában.

A kenyeret szétosztó Jézus felszólítja tanítványait: „Vegyétek és egyétek". Azért kell venniük a kenyeret, hogy egyék. A felszólításban benne értődik, hogy maga Jézus nem evett belőle. Ezután megmagyarázza, miért kell a kenyeret enni. Szavai nyomán feltárul cselekedetének értelme, és teljesen új tartalmat ad az ünnepi vacsorának. „Ez az én testem" — mondja. A szétosztott kenyeret saját testével azonosítja. Mit is jelent Jézus kijelentése: „Ez az én testem"? A test (görögül sóma) nem emberi valóságának egy részét, hanem egész valóságát, személyét, saját magát jelenti. Szavait úgy is fogalmazhatjuk: „Ez vagyok én". Magában foglalja Jézus életét, melyet egyetlen nagy cél, az emberiség üdvössége foglalt le. Értünk való élete a halálban teljesedik be, megszerezve a megváltást. Nemcsak az jut kifejezésre, hogy a kenyérben magát adja nekik, de az is, hogy értük adja magát. Ez utóbbi majd a kehely átnyújtását kísérő szavakban kap megfogalmazást. Az utolsó vacsora nagy ajándéka maga Jézus, a Messiás, az üdvösség közvetítője, aki az önmagával azonosított kenyér szétosztásával és vételével egy új, eddig nem ismert páratlan közösséget hoz létre tanítványaival. Mint az üdvösség forrását ajánlja fel magát nekik. Az így létrejött közösség valóságát új oldalról világítják meg majd Jézus kehely felett mondott szavai. Olyan közösség ez, melyet Isten a Messiás engesztelő szenvedése és halála által hoz létre.

Jézus újabb szava és cselekedete következik. A kenyér szétosztása után vette a kelyhet, hálát adott és odanyújtotta tanítványainak. A két cselekmény között történtekről nem kapunk felvilágosítást. Gondolhatunk a bárányvacsora fő részére, a bárány elfogyasztására, kovásztalan kenyérrel, keserű salátával és gyümölcspéppel. A kehely odanyújtására és Jézus szavaira a húsvéti vacsora végén, a bárány elfogyasztását követő harmadik kehely adott alkalmat. Lehet azonban egy ünnepi étkezést befejező hálaadásra is gondolni, melyet a kehely felett mondtak. Minderre csak következtethetünk. A hagyomány csak az eucharisztiát alapító lényeges elemeket őrizte meg.

A kehely odanyújtását ismét Jézus felszólítása és értelmező szavai követik: „Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, a szövetségé, mely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára". A kehely közeli halála felé fordítja a figyelmet. A bor, melyet Jézus tanítványainak ad, nem más mint saját vére, melyet halálában ontott ki. A kísérő szavak feltárják Jézus halálának értelmét. Meghatározzák gondolatainkat az egész szenvedéstörténetről.

Jézus vére szövetséget teremtő vér. Félreérthetetlenül utal a Sinai szövetségkötés eseményére (Kiv 24. f.). Mózes, miután lejött a hegyről, kihirdette és leírta az Úr minden törvényét. Másnap áldozatot mutattak be. Mózes vette az áldozati állatok vérét, egyik felével meghintette az oltárt. Majd felolvasta a Sinai szövetség könyvét, és a vér másik felével meghintette a népet, s így szólt: „Ez annak a szövetségnek vére, amelyet az Úr ezen feltételek mellett kötött veletek" (Kiv 24,8). Jézus korában az itt idézett eseményt úgy értelmezték, hogy a népre hintett vérnek engesztelő hatása volt. Eltörölte a nép bűneit, s Isten így tette alkalmassá a népet a szövetség megkötésére. Az „ez az én vérem, a szövetségé" kijelentéssel Jézus értésünkre hozza, hogy kiontott vére, halálra adott élete által Isten új szövetséget alapít. Jézus tehát az új szövetség közvetítője. A tanítványok az utolsó vacsorán már azt az új Isten népét képviselik, mely Jézus halála által Istennel kiengesztelődött. Annak az új szövetségnek lesznek Jézus megbízatása alapján a feltámadás után hírnökei, melyre először Izrael, majd az egész emberiség kap meghívást. Vérének ontásában Jézus személyes életműve teljesedik be. A „vért kiontani" kifejezés értelme „valakit erőszakos halállal sújtani, megölni". „Az én vérem,

mely sokakért kiontatik" Jézus szenvedésének és halálának önkéntesen kiszolgáltatott életét jelenti.

Jézus szavainak további jelentését két fontos kulcskifejezés világítja meg. Vérét „sokakért" és „a bűnök bocsánatára" ontják ki. A kifejezések Jézus engesztelő halálának új dimenzióját tárják fel: úgy szenved és ontja vérét, mint az Úr szenvedő Szolgája Izaiás próféta jövendölésében.

A „sokakért" kifejezést Máté és Márk egyaránt használja. Máté azonban a görög szövegben egy olyan változtatást eszközöl, amelyet a magyar fordításban nem tudunk érzékeltetni. Márk a „sokakért" (hüper pollón) kifejezésben a hüper „ért" elöljáró szót, Máté ehelyett a peri „ért" elöljáró szót használja (peri pollón). Ezzel a változtatással az evangélista utalást tesz Izaiás próféta jövendölésére. Az Úr Szolgája szenvedésének célját, akikért szenved, a jövendölés görög Septuaginta fordításában szintén a peri „ért" elöljáró szóval írja le: „A mi bűneinket ő hordozta, és érettünk (peri hümón) fájdalommal sújtott" (Iz 53,4). Máté szóhasználata hatással van az Újszövetség többi szerzőjére is. Amikor Jézus haláláról, halálának céljáról beszélnek, — hogy ti. bűneink engesztelésére adta életét — a peri „ért" elöljáró szót használják. Jézus halálának hitvallásszerű megfogalmazásában is így találjuk: „Mert Krisztus is meghalt egyszer a bűnökért (peri hamartión), az Igaz a bűnösökért, hogy az Istenhez vezessen minket" (1 Pét 3,18).

Jézus szavaiban a másik kifejezést, „a bűnök bocsánatára", csak Máté evangéliumában találjuk. Jézust a bűnök bocsánatára kiontott vére ismét a szenvedő Szolga sorsával hozza kapcsolatba: „Életét halálra adta, és gonosztevők közé sorolták, noha sokak vétkét hordozta, és közben imádkozott a bűnösökért" (Iz 53,12). A szenvedő Szolga „sokakért" hal meg, a bűnösök sokaságáért, akiknek bűnterhét hordozza. Jézus is a bűnök bocsánatára ontja ki vérét. Már az új szövetség gondolata is a bűnbocsánat jegyét hordozza. Jeremiás az Izrael házával kötött új szövetségről ezt írja: „... megbocsájtom gonoszságaikat, és vétkeikre többé nem emlékszem" (Jer 31,34). Jézus kiontott vére, mint a szövetség vére, Izrael bűneit engeszteli. Behelyettesítő szenvedése először saját népére tekint, hogy azt alkossa új néppé. A Szolga sorsának beteljesedése Jézus szenvedésében viszont kiontott vérének egyetemes engesztelő hatását érzékelteti. Miként a Szolga, ő is „sokakért", mindenkiért, Izraelért és az egész emberiségért hal meg. Halálának egyetemes

hatása van. Kiontott vére az új szövetséget alapító vér, mely a Szolga szenvedésének tükrében most már minden népet átfog.

A bűnök bocsánatával Máté evangéliumának egy alapgondolata jut célhoz. Jézus születésének hírüladásánál elhangzik életcélja: „Fiút szülsz, akit Jézusnak nevezel, mert ő szabadítja meg népét bűneitől" (1,21). A bűnök megbocsátását tanító tevékenysége folyamán gyakorolja: „Bízzál fiam, bocsánatot nyernek bűneid" (9,2). Az utolsó vacsora szavai azt is megerősítik, hogy nemcsak élete és működése, hanem halála is a bűnök bocsánatának feladatában áll.

A kenyér és bor felett mondott szavak egységbe fogják Jézus életét és halálát. Kijelentése, — „Az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon másoknak, és odaadja életét, váltságul sokakért" (20,28) — megvalósuláshoz érkezett. A szenvedés és halál magános útját járva az egész emberiség bűneit hordozza és engeszteli. Áldozata nem személytelen, hanem a szenvedő Szolga teljes odaadása tükröződik benne. Az eucharisztiában Jézus egész életáldozata jelenül meg, és fényt derít a szenvedéstörténet értelmére.

Az utolsó vacsora a jövő képét is idézi. Jézus a végidőbeli beteljesedésre tekint. Az utolsó vacsora átvezet az eljövendő asztalközösséghez. Elénk állítja azt a közösséget, amely a beteljesedésben, az Atya országában, Jézus és tanítványai között jön létre. Máté ezt a jövőbetekintést erősebben hangsúlyozza mint Márk, a „mostantól fogva" és az „újat nem iszom" kifejezésekkel. Előtérbe helyezi Jézus bizalmát, hogy kiontott vére által megszerzi az emberiségnek az üdvösséget, és küldetésének tudatát, hogy a végigjárt út a beteljesedéshez vezet. Felcsillan Jézus bizalma, hogy sorsában nem a halálé, hanem a feltámadásé a végső szó. Az eucharisztia közeli, rövidesen bekövetkező halálára utal, s Jézus most mégis az Atya országában megvalósuló messiási asztalközösségről és az új borról beszél. A kenyér és a bor, melyet Jézus mint testét és vérét ad tanítványainak, elővételezve a messiási lakoma részesévé tesz.

III. JÉZUS A GETSZEMÁNI KERTBEN (26,30—56)

A „Jézus a Getszemáni kertben" címen három egymással összefüggő elbeszélésegységet foglalunk össze: Jézus megjövendöli Péter árulását (26,30—35), Jézus halálküzdelme a Getszemáni kertben

(26,36—46), és végül Jézus elfogatása (26,47—56). Az események az utolsó vacsorát követő éjjel játszódnak le. Színhelyük az Olajfák hegyéhez vezető út, illetve az Olajfák hegyének déli lábánál elterülő Getszemáni kert. Az eseménysort Jézus szava nyitja meg, aki előre megmondja a tanítványok megbotránkozását és elmenekülését (26,31), majd az evangélista megjegyzése zárja: a tanítványok mind elhagyták Jézust és elfutottak (26,56). Az egymásnak megfelelő kezdő és zárómondat az epizódokat egységgé kapcsolja össze.

Az evangélista bemutatja a gonoszság erőinek működését. Kezdetét veszi amit Jézus előre megmondott: „Két nap múlva húsvét ünnepe, és az Emberfiát kiszolgáltatják, hogy keresztre feszítsék" (26,2). A főtanács elhatározta, hogy Jézust csellel elfogják és megölik. Döntésük első részét Júdás segédkezésével végrehajtják a Getszemáni kertben, elfogják Jézust. Elkezdődnek a szenvedés eseményei, melyek a főtanács tervének megvalósulásához, Jézus kereszthalálához vezetnek.

Máté teológiai szempontjai szerint ad önálló jelentést az eseményeknek. Ismét fokozottan kiemeli és középpontba állítja Jézus személyét. Amit mond, és amit tesz, megvilágítja a szenvedéstörténet további menetét is. Most, mikor eljött az „óra" és a bűnösök kezére kerül, teljes tudatossággal, önként és szabadon vállalja a szenvedést. Tudja, hogy az Atya a szenvedés útját jelölte ki számára az emberiség üdvösségének megszerzésére, s ezt fogadja el a Getszemáni kertben mondott imájában. Ezért utasítja vissza a kardot rántó tanítványt, aki meg akarja akadályozni elfogatását. Elutasítja azt a gondolatot is, hogy csodálatos isteni közbeavatkozás szabadítsa ki a fegyveresek kezéből. Máté azonban rámutat arra is, hogy Jézus az ellenség kezébe jutva is hatalom birtokosa, mely előtt minden földi erő semmivé válik.

Máté fontos igazságot tár fel a hivő olvasó előtt. Jézus szenvedésének megrázó eseményei és az Ószövetségben kinyilatkoztatott isteni akarat között tökéletes összhang van. Ezt maga az Üdvözítő erősíti meg, szavaiban és tetteiben tudatosan vállalva mindazt, ami az Írásokban sorsára vonatkozik. Máté azt az igazságot már az árulás éjszakáján jól tudatunkba akarja vésni, hogy se most, se később ne botránkozzunk meg mint a tanítványok, akik ezt az összefüggést nem értették. Jézus nem gyengeségből vagy erőtlenségből szenvedett, nem az emberi gonoszság játékszere lett, hanem

mint Isten Fia, önként vállalta Atyjának az Írásokban kinyilatkoztatott akaratát.

Az evangélista más gondolatot is hangsúlyoz. Az árulás éjszakája, az „óra", mikor az Emberfia a bűnösök kezébe kerül (26,45), a szenvedés órája. A tanítványok részére ez a próbatétel órája. Az Atya akaratát elfogadó és magát a bűnösöknek önként kiszolgáltató Jézus számukra a botlás sziklája, a botrány köve lesz (26,31). Máté hangsúlyozza, hogy Jézus személye lesz a botrány oka. „Megbotránkoztok bennem ezen az éjszakán" — mondja Jézus a tanítványoknak. A tanítványok nem értik az Írásokban kinyilatkoztatott isteni terv és Jézus sorsa között az összefüggést, ezért szavai és tettei megrendítik őket. Először kardot rántanak, mikor a fegyveresek megragadják Jézust, majd megzavarodva futásnak erednek, és magára hagyják a Mestert. Később pedig Péter félelmében tagadja őt.

Mindez nem éri váratlanul Jézust. Előre tudja, és az Olajfák hegyére menet világosan kijelenti a tanítványok megbotránkozását és Péter tagadását. Jézus ebben is az Írás beteljesedését látja (26,31). Megjövendöli azt is, hogy szétszaladt tanítványait Galileában ismét összegyűjti (26,32). Akkor a feltámadás fényében, a beteljesedésben megértik, hogy a szenvedés eseményei az Írásokkal teljes összhangban történtek. Máté a mi hitünket is erősíteni akarja. A tanítványok bukása a mi okulásunkra is szolgál. A buzdító szándék különösen kicseng Jézus tanítványaihoz intézett szavaiból: „Virrasszatok és imádkozzatok, nehogy kísértésbe essetek. A lélek ugyan készséges, a test gyenge" (26,41). Folytonos éberségre és állhatatos imádságra int, mert mindenkit fenyeget az Istentől való eltántorodás, az üdvösség elvesztésének veszélye. Jézus példát ad a tanítványok és minden hivő előtt, hogyan kell a próbatétel idején az Atyához fordulni.

a) *Jézus megjövendöli Péter tagadását (26,30—35)*

30 Miután dicsőítő énekeket énekeltek, kimentek az Olajfák hegyére. **31** Akkor így szólt hozzájuk Jézus: „Ti mindnyájan megbotránkoztok bennem ezen az éjszakán. Írva vagy ugyanis; Megverem a pásztort és szétszélednek a nyáj juhai. **32** De miután feltámadtam, előttetek megyek majd Galileába." **33** Péter azonban ezt mondta neki: „Ha mindnyájan megbotránkoznak benned, és soha meg nem botránkozom." **34** Jézus ezt mondta neki: „Bizony mondom neked, hogy ezen az éjszakán, mielőtt a kakas szól, háromszor tagadsz meg engem." **35** Péter azon-

ban ezt mondta neki: „Még ha meg is kell veled halnom, akkor sem tagadlak meg." Ugyanígy beszélt a többi tanítvány is.

Jézus az utolsó vacsora után tanítványaival az Olajfák hegyére vonult. Máté és Márk szerint útközben megjövendöli a tanítványok és külön Péter bukását is. Máté és Márk elbeszélése között szoros összefüggést találunk, az események menetében és a szöveg szószerinti megegyezésében egyaránt. Máté azonban bizonyos kisebb változtatással önálló jelentést adott elbeszélésének. Az „ezen az éjszakán" (31. és 34. v.) kifejezéssel, és személyes névmások használatával „bennem" (31. v.), „ti mindnyájan" (31. v.), „benned" (33. v.) kiemeli a Jézus és tanítványai közötti egységet. Ezzel fokozza felelősségüket bukásukban és hangsúlyozza elpártolásuk drámaiságát. Máté és Márk elbeszélését egyaránt Jézus előretudása határozza meg, mely az Írások tanúságára támaszkodik. A tanítványok elpártolása Isten terve alapján Jézus szenvedésének részét képezi. Ez utóbbi gondolat Máténál azért kap különleges jelentőséget, mert később, Jézus elfogatásánál kétszer is hangsúlyozza, hogy minden az Írások szerint történt (26,54—56).

Miután dicsőítő énekeket énekeltek, Jézus elhagyta tanítványaival az utolsó vacsora termét és kimentek az Olajfák hegyére. A „dicsőítő énekek" alatt a bárányvacsora rítusához tartozó alleluja zsoltárok, az ún. Hallel zsoltárok (Zsolt 114—118) második felére gondolhatunk. De jelentheti általánosabban is, hogy dicsőítő énekeket, vagyis zsoltárokat énekeltek. A párbeszéd, melyben Jézus a tanítványok hitben való megingását kijelenti, útközben történt. Amint nem volt titok előtte — még a főtanács határozata előtt — bekövetkező szenvedése és halála, ugyanúgy előre tudta tanítványainak megingását is. Mindezt most tudomásukra hozza. Máté külön nyomatékot kölcsönöz Jézus szavainak, amikor az „akkor így szólt..." bevezetéssel indítja el a párbeszédet. Amit ugyanis Jézus kijelent, mélyen érinti saját és tanítványai sorsalakulását.

Máté a többi evangélistához viszonyítva élesebben fogalmazza meg Jézus szavait: „Ti mindnyájan megbotránkoztok bennem ezen az éjszakán". A „ti" és a „bennem" kifejezések a Jézus és tanítványai között fennálló közösséget és egységet húzzák alá. A megbotránkozás ezt a személyességen alapuló közösséget rázza meg, melyet

röviddel ezelőtt az utolsó vacsorán testének és vérének szétosztásával erősített meg Jézus. Jézus messiási küldetésébe vetett személyes hitük rendül meg. A „valakiben megbotránkozni" kifejezés a „valakiben hinni" ellentéte. Megbotránkozásuk oka Jézus, aki önként, ellenállás nélkül kiszolgáltatja magát ellenségei kezébe. Máté a személyességet azzal is megmutatja, hogy Jézus nem a Márknál olvasható „mindnyájan megbotránkoztok" (Mk 14,27), hanem a „ti mindnyájan megbotránkoztok bennem" (31. v.) kijelentést teszi. Mindez nem a távoli jövőben, hanem „ezen az éjszakán" fog bekövetkezni. Elfogatás és ezt követően megfutamodásuk azt jelenti, hogy nem tudtak megbirkózni a kereszt botrányával. A kereszt megaláztatásában és erőtlenségében mutatkozó Jézust mint Messiást nem képesek megérteni. Jézus többször is megkísérelte őket felkészíteni a Messiás szenvedésére, de az értetlenségre és visszautasításra talált (16,21—23; 17,22—23). Ezért nem csoda, hogy a próbatételben nem tudnak helytállni. Nem értik meg az Írásokban kinyilvánított isteni tervet, amely Jézus sorsát így irányítja.

Pedig Jézus előretudását az Ószövetségre való hivatkozással erősíti meg. Zakariás prófétát idézi: „Megverem a pásztort, és szétszélednek a nyáj juhai" (Zak 13,7). Amikor az ellenségek Jézusra teszik kezüket, a tanítványok futásnak eredve szétszélednek, miként a juhok szétszélednek, ha elviszik pásztorukat. A kép nagyon hasonlít Jézus jövendölésére János evangéliumában: „Eljön az óra, s már itt is van, amikor szétszéledtek és ki-ki megy a maga útján, s engem magamra hagytok" (Jn 16,32). Szétszéledésük emlékeztetés futásukra, amely „ezen az éjszakán" következik be a Getszemáni kertben (26,56).

A tanítványok bukásáról szóló kijelentés biztató ígérettel zárul: „Feltámadásom után majd előttetek megyek Galileába" (32. v.). Nem a vereségé az utolsó szó. Jézus sorsa szorosan összekapcsolódik tanítványaival. Ő maga lett botránkozásuk oka. Elfogatása és halála szétszéledésük elindítója. Így lesz feltámadása is a szétszóródott tanítványok összegyűjtésének alapja. Feltámadása után Galileába megy, miként a pásztor a juhok élén, hogy övéit összegyűjtse. Jézus szava már a sírjához kiment asszonyokhoz intézett isteni üzenetet tükrözi: „Siessetek, vigyétek hírül tanítványainak: Feltámadt a halálból, előttetek megy Galileába. Ott viszontlátjátok" (28,7).

Jézus kijelentését Péter fogadkozása követi. Máté teljesen kikap-

csolja az elbeszélő elemeket, és csak Jézus és Péter párbeszédét közli. Ezzel is nagyobb súlyt ad Jézus figyelmeztetésének. Az evangélista nem annyira Péter hevességét, hanem inkább bukásának mélyebb okait érzékelteti. Péter önbizalmát emeli ki. A többi tanítvány fölé helyezi magát. Ha mindenki megbotránkozik, ő nem. Nagyobb hibája, hogy még Jézussal szemben is elbizakodott. Kétszer is ellentmond a Mester szavának. Annyira biztosnak érzi magát, hogy Jézusnak az Írásra hivatkozó szavaival szemben is önerejét hangsúlyozza. Nem változtat ezen a magatartásán a bekövetkező tagadás konkrét körülményeinek felidézése sem. Elbizakodottsága és ellenállása, melyben nem tud hitet nyújtani Jézus figyelmeztetésének, előreveti botlása árnyékát. Péterhez csatlakozik a többi tanítvány is.

A tanítványok bukásáról szóló jövendölés az ő sorsukat érinti. De itt Jézus sorsáról is szó van. Isten terve alapján bukásuk, miként ez a próféta idézéséből világos, Jézus szenvedésének része. A döntő pillanatban övéi elhagyják és egyedül, magára maradva indul el szenvedésének útján.

b) *Jézus halálküzdelme a Getszemáni kertben (26,36—46)*

36 Akkor elment velük Jézus a Getszemáni nevű majorba, és így szólt tanítványaihoz: „Üljetek le itt, míg elmegyek és ott imádkozom. 37 Maga mellé vette Pétert és Zebedeus két fiát, és elkezdett szomorkodni és gyötrődni. 38 Akkor így szólt hozzájuk: „Szomorú a lelkem mindhalálig: maradjatok itt, és virrasszatok velem!" 39 Egy kissé előbbre ment, arcra borult és így imádkozott: „Atyám, ha lehetséges, kerüljön el engem ez a kehely, de ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogyan te." 40 Amikor visszament a tanítványokhoz, alva találta őket, és így szólt Péterhez: „Így hát egy órát sem tudtatok virrasztani velem?" 41 Virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek. A lélek ugyan kész, de a test gyönge." 42 Másodszor is elment, és így imádkozott: „Atyám, ha nem kerülhet el ez (a kehely) anélkül, hogy ki ne igyam, legyen meg a te akaratod." 43 Amikor visszament, ismét alva találta őket, mert szemük elnehezült. 44 Otthagyta őket, ismét elment és harmadszor is ugyanazokkal a szavakkal imádkozott. 45 Akkor visszament a tanítványokhoz és így szólt hozzájuk: „Aludjatok csak és pihenjetek! Íme elközelgett az óra és az Emberfiát a bűnösök kezére adják. 46 Keljetek föl, menjünk! Íme közeledik, aki elárul engem."

Máté elbeszélése Márkot követi. A szövegben végrehajtott változtatásokkal azonban a saját teológiai célkitűzését juttatja kifejezésre. A Getszemáni jelenetnek önálló jelentést adott. Fokozottabban állítja Jézust a középpontba. Ő lesz az egyetlen és igazi főszereplő.

Fő gondja annak bemutatása, hogy Jézus megrendülése ellenére önként vállalja az Atya akaratát, a szenvedés kelyhét. Ugyanakkor érzékelteti a Jézus és tanítványai között fennálló közösséget, mint ezt már a tanítványok bukását elbeszélő epizódban is láttuk. A tanítványok túlmutatnak Jézus közvetlen környezetén. Jézus Péterhez beszél, de kérdése és felszólítása többes számban hangzik el: „Így hát egy órát sem tudtatok virrasztani velem? Virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek" (26,40—41). Jézus kísértést legyőző, állhatatos és kitartó imája példa az egyház tagjai, a hivők számára is. Nekik is így kell viselkedni a kísértések idején. Jézussal egységben éberen imádkozni. Az evangélista oktató szándékát egyébként az is igazolja, hogy Jézus szavaiba a Miatyánk kéréseit szövi bele. Maga az Úr mutatja meg, hogyan kell a hivőnek a Miatyánk szellemében imádkozva legyőzni a kísértést.

A jelenetet, mint keret, egy bevezető és egy záróvers fogja közre. Máté a bevezető versben (36. v.) megrajzolja a helyzetet és azonnal Jézust állítja a középpontba. A záróvers (46. v.) viszont már az elfogatás jelenetére vezeti át az olvasót. A jelenet gerincét Jézus három imája alkotja. Az evangélista irodalmilag jól megszerkesztett elbeszélésben akarja feltárni Jézus földi életének egyik legdrámaibb epizódját és annak teológiai jelentését.

Jézus a tanítványokkal a Getszemáninak nevezett majorba ment, mely az Olajfák hegyének lábánál feküdt. Neve annyit jelent mint „olajsajtó". A helyet csak Máté és Márk nevezi meg, János egyszerűen „kert"-nek mondja (Jn 18,1). Már az első vers is Máté tudatos szerkesztő tevékenységéről tanúskodik. Míg Márk csak általánosabban mondja, — „És elmentek a Getszemáninak nevezett majorba" (Mk 14,32) — s így Jézus beolvad a tanítványok csoportjába, addig Máté mindjárt a kezdetben megnevezi és középpontba állítja Jézust. Ő lesz az események középpontja. Mellette a tanítványokat is külön megjelöli: „Elment velük Jézus". Az evangélista ezzel a Jézus és tanítványok közösségét hangsúlyozza.

Jézus többször kifejezésre juttatta előretudását szenvedéséről és haláláról (17,22; 20,18—19). Közvetlenül a főtanács határozata előtt is beszélt tanítványainak sorsalakulásáról (26,2). Most azonban elérkezett az óra, a szenvedés és halál órája, „mikor az Emberfiát a bűnösök kezére adják" (26,45). A bekövetkező események ismeretében küldetése mérhetetlen teherként nehezedik rá. Emberi való-

sága megrendül az Atyától számára rendelt sors láttán. Tudása szomorkodásában és gyötrődésében jut kifejezésre. A sötétség ereje már működik tervének végrehajtására. Isten hatalma még megakadályozhatja, hogy Jézus a bűnösök hatalmába kerüljön. Jézus ezért az Atyához fordul, és elé terjeszti ezt a lehetőséget, de már előre teljes odaadással aláveti magát a sorsáról döntő isteni akaratnak. Gyötrődésében és küzdelmében egyedül akar maradni. Tanítványai közül csak Pétert és Zebedeus két fiát veszi maga mellé. Zebedeus fiai Jakab és János (4,21; 17,1). Ők hárman Jézus legbizalmasabb tanítványai. Tanúi voltak táborhegyi megdicsőülésének, most pedig gyengeségének és vergődésének. Tanúi lesznek annak is, hogy Jézus miként győzött állhatatos imádsággal a próbatételben. Erre a bizalomra még nem nőttek fel. Nem fogják fel ennek az órának komolyságát és jelentőségét, pedig Jézus felhívja erre figyelmüket. Maga a Mester szólítja fel őket: „Maradjatok itt, és virrasszatok velem!" (38. v.). Jézus ebben az órában közösségüket keresi. Felszólítását azonban nem tekinthetjük segítségkérésnek. Máté szerint ugyanis Jézus önként és szabadon teljesíti az Atya akaratát. Sokkal inkább hozzájuk intézett buzdítás és intés, hogy vele való közösségben kövessék példáját a kísértés legyőzésére. De a tanítványokon túl az egyházhoz szóló intés is.

E szavak után Jézus egy kicsit előbbre ment, és arcra borulva imádkozott. Az arcraborulás bibliai kifejezés. A legmélyebb tiszteletadás gesztusa. Az ember félelemmel arcra borul az isteni dicsőség megjelenése előtt. Itt az imádság és a gyermeki odaadás kifejezése, mellyel Jézus az Atyához fordul. Imája egyszerre mélységes megrendülés eljövendő szenvedéseinek tudatában, és egyszerre fenntartás nélküli odaadás is az Atya akaratának. Jézus tudja, hogy az isteni hatalom számára lehetséges a szenvedés kelyhének elhárítása. A kehely témája az Ószövetségből ismert. Gyakran az isteni büntetés jelképe. Isten haragjának kelyhe, mely ítéletként sújtja a bűnösöket (pl. Iz 51,17.22—23; Zsolt 75,8—9). Jézus imájában a kehely Istentől rendelt sorsát jelenti. Benne cseng a szomorúság és szorongás. Nemcsak a fizikai szenvedés és halál miatti félelem, hanem az Istenből élő ember iszonyata is, hogy a bűnösök kezébe kerül. Társul hozzá az Istentől való elhagyatottság átélése, melynek kezdetét Jézus már a Getszemáni kertben megízleli, de a kereszten éri el tetőpontját. Előtte lebeg a küldetés egész súlya, amely az Úr szenvedő Szolgájáról szóló negyedik ének szavai szerint

teljesedik be rajta: „Igen, a mi bűneinkért szúrták át, a mi gonoszságainkért törték össze; a mi békességünkért érte utol a büntetés..., ... az Úr mégis az ő vállára rakta mindnyájunk gonoszságát." (Iz 53,5.6). Számára azonban erősebb az engedelmesség: „De ne úgy legyen, amint én akarom, hanem ahogyan te" (39. v.). Jézus ezzel maga mutat példát arra, hogyan kell imádsággal legyőzni a kísértést: saját szembeszegülő akaratunk alárendelésével Isten akaratának.

Imádsága után visszatér tanítványaihoz, de alva találja őket. Magatartásuk ellentétben áll a virrasztó és imádkozó Jézuséval. Szemrehányó szavai nemcsak a tanítványokhoz, hanem az egész egyháznak szóló tanítás az éberségről és imádságról, melyre itt most az alvó tanítványok példája ad alkalmat. Péterhez először a szemrehányás hangján szól, majd buzdításba megy át. A megszólítás többes számban hangzik el a főtanítványhoz: „Így hát egy órát sem tudtatok virrasztani velem?" (40. v.). (Márknál csak egyes számban.) Máté ezzel jelezni akarja, hogy nemcsak Péterhez, hanem a többi tanítványhoz is, sőt a konkrét helyzeten túl az egyházhoz is szól. Ismét elhangzik a „velem" való virrasztás, akárcsak a 38. versben „Maradjatok itt, és virrasszatok velem!". Célja, hogy Jézussal való egységben éberségre és imádságra szólítsa fel a hivőket.

A virrasztás és imádság szorosan összefüggenek. A virrasztás a hivő ember alapmagatartása. Tudatában van ugyanis saját gyengeségének, a hitben való megingás lehetőségének, s ez állandó éberségre szólítja: „Vigyázzatok, tartsatok ki állhatatosan a hitben..." (1Kor 16,13). A virrasztás az állhatatos és kitartó imában jut kifejezésre, mellyel a hivő gyengeségének tudatában Istenben bízik, segítségét keresi. Éberséggel párosult imádságra szükségünk van, hogy a kísértésben el ne essünk. A kísértés mint az Istentől való elpártolás próbatételének lehetősége ugyanis mindig fennáll. Ezért figyelmeztet Jézus: „Virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek!" (41. v.).

Milyen kísértésben való elbukás elkerülésére figyelmeztet Jézus? A tanítványok számára Jézusban való megbotránkozás, melynek következménye lesz megfutásuk. Saját gyengeségük tudatában szükségük lenne, hogy Jézussal együtt virrasszanak és imádkozzanak. Ezt azonban nem ismerik fel. De a kísértésre való figyelmeztetés a mindenkori hivőnek is szól. Nem akármilyen kísértésről van szó, hanem olyanról, amely az üdvösséget veszélyezteti. Az ilyen próba-

tételben való elbukás Isten országának elvesztését, és rajta keresztül az Istentől való teljes elszakadást jelenti.

Jézus a kísértésben való elbukás hátterét is megmondja: „A lélek ugyan kész, de a test gyönge" (41. v.). A test és lélek itt nem az emberi valóság két összetevő részét jelenti, melyben a „lélek" az ember jobbik része lenne a „bűnös" testtel szemben. A test (sarx) és lélek (pneuma) fogalompár hátterét az Ószövetségben kell keresni. Az Ószövetségben a „test" nemcsak az emberi valóság egyik részét (a lélek ellentétét) jelenti, hanem az egész embert esendőségében és halandóságában, s aki mint ilyen szembehelyezkedik Isten gondolataival és akaratával. A „test" tehát jelenti mindazt, ami nem tartozik Istenhez, Isten világához. A „lélek" viszont mindaz, ami nem az ember világához tartozik. Ezért a „lélek" Isten Lelkét jelenti, de jelenti azt is, ami Istentől ered. Isten Lelke működik az emberben is. Tevékenysége az ember belső világának újjáteremtése. Példája ennek az 51 Zsoltár, melyben a zsoltáros Isten Lelkéért imádkozik, hogy formálja át bensejét. A „készséges lélek" adományát kéri, amely az emberben működő Isten Lelke és az ember gyengeségét megerősíti. Isten akaratának keresésére és végrehajtására indítja. Hatása megóvja a jövőbeli botlásoktól. A „lélek ugyan kész, de a test gyenge" megértését is itt keressük. Jézus azokhoz szól, akikben Isten Lelkének, a Szentléleknek működése nyomán létrejött a készség Isten akaratának követésére. De a „test", gyenge és botladozó emberi valóságunk, állandóan veszélyezteti a Szentlélek munkálkodásának eredményét. Ezért van szükség állhatatos és kitartó imára, Isten akaratának ismételt keresésére, megújítva saját akaratunk készségét az Istenhez való ragaszkodásra. A kísértést, önakaratunk szembeállítását Isten akaratával csak így lehet legyőzni.

E szavak után Jézus másodszor is elmegy, hogy imádkozzon. Otthagyja értetlen tanítványait, akiket majd másodszori, sőt harmadszori imája után is alva talál. Három imája egyre inkább kifejezi a Fiú odaadását és engedelmességét az Atya akarata iránt. Getszemáni halálküzdelmével maga a Mester mutat példát, hogy virrasztással és imával legyőzhető a kísértés. A tanítványok magatartása éles ellentétben áll Jézuséval. A virrasztás és imádság hiányát tanúsítják. A tanítványok nem hallgattak Jézus felhívására, hogy imádsággal és virrasztással álljanak ellen a kísértésnek. A következő órában majd szembetalálkoznak a kísértéssel és elbuknak. Minden fogadkozásuk és ígéretük ellenére megbotránkoznak Jézusban és

megfutnak, s majd később Péter is megtagadja a Mestert. Bukásukban nyilvánvalóvá válik a test gyengesége, melyet a Jézussal való állhatatos imában kellett volna legyőzni. Alvásuk hamis, rendíthetetlennek hitt önbizalmukról tanúskodik. A megingásukról szóló jövendölés beteljesedése már most láthatóvá válik.

Máté egyenes beszédben mondja el Jézus másodszori imáját: „Atyám, ha nem kerülhet el ez (a kehely) anélkül, hogy ki ne igyam, legyen meg a te akaratod" (42. v.). Így jobban érzékelteti a helyzet drámaiságát és Jézus magatartásának példaadó jellegét. Első imájában még elhangzik a szenvedés és halál kelyhe elhárításának lehetősége és kérése. Most ez a kérés háttérbe szorul. Az imádkozó Jézus odaadása az Atya akarata iránt fokozottabban kifejezésre jut. Látja, hogy a szenvedés kelyhe nem kerülhető el. Minél világosabb előtte, hogy Isten terve a bűnösök kezére adja, annál inkább ragaszkodik a sorsát eldöntő isteni akarathoz. Odaadását a Miatyánk szavaival, — „legyen meg a te akaratod" — fejezi ki (6,10). A Miatyánkot Jézus tanította. Benne foglalt a keresztény imádság szelleme, s így minden imádság alapja és ősképe. A Getszemáni kertben saját földi életének próbatételében maga Jézus mutatja meg, hogyan kell a Miatyánk szellemében imádkozni és szembenézni a kísértéssel. A kísértésben önakaratunk ütközik az isteni akarattal. A győzelem nem lehet más, minthogy ellenkező akaratunkat alávetjük az Atya sorsunkat irányító akaratának.

Visszatérve tanítványait ismét alva találja. Harmadszor is elmegy imádkozni, melyről Máté csupán csak annyit jegyez meg, hogy „ugyanazokkal a szavakkal imádkozott" (44. v.). Amikor ismét visszamegy hozzájuk, Jézus felkelti őket. Az óra elmúlt, amikor vele kellett volna virrasztaniuk. Elérkezett az idő, hogy Jézus egyedül nézzen szembe sorsával, a szenvedéssel. A harmadik imádság után végérvényes határozottsággal mondja ki a küldetésére vonatkozó isteni döntést: „Íme, elközelgett az óra, és az Emberfiát a bűnösök kezére adják!" (45. v.). Világosan áll előttünk, Jézus győzött a kísértésben, szilárdan vallja a számára rendelt küldetést, „engedelmes lett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig" (Fil 2,8). Nyilvános működése is próbatétellel kezdődik a pusztában (4,1—11). A kísértő Jézust mint Isten Fiát, a neki rendelkezésére álló messiási hatalommal és méltósággal való visszaélésre akarja rábírni. Ez szembeállította volna már messiási tevékenységének kezdetén küldetésével, illetve a küldetését meghatározó isteni akarattal. Jézus akkor

is győzött, s szenvedésének küszöbén is hűséges maradt küldetéséhez.

Nem maradhat kétségünk Jézus döntésének üdvösségünket érintő jelentőségéről sem. A tanítványokhoz intézett két állítás vonatkozásban van végidőbeli mennyek országának eljövetelét meghirdető örömhírrel. A két nyomatékos „íme"-vel (idou) bevezetett kijelentésben — „Íme, elközelgett (égiken) az óra..."; „Íme, közel van (éngiken), aki elárul engem" (45. v.) — a mennyek országa közelségének meghirdetése cseng vissza: „Menjetek és hirdessétek: Közel van a mennyek országa" (10,7; v. ö. 3,2; 4,17). Az engidzó „közeledik, közeleg" ige perfektum alakját „közel van" (égiken) az evangéliumi hagyomány a végidőbeli beteljesedéssel, az Isten országának eljövetelével összefüggésben használja. Az Isten országa — Máté következetesen „mennyek országának" nevezi — Jézus tanításával és cselekedeteivel a jelenben megvalósul és érvényesül, „közel van", azaz itt van.

Jézus órájában tehát, amikor „az Emberfiát a bűnösök kezébe adják", Isten országának közelsége is megtapasztalhatóvá válik. Az áruló közeledése, mely meghozza Jézus számára a szenvedést és halált, egyúttal meghozza a végidőbeli isteni uralmat. A küldetését vállaló döntés az üdvtörténelem nagy óráját is jelenti. Jele lesz az emberiség üdvösségét jelentő Isten országának, amely majd a Jézus halálát követő jelekben kap megerősítést.

c) *Jézust elfogják (26,47—56)*

47 Még beszélt, s íme odajött Júdás, egy a tizenkettő közül, s vele a főpapoktól és
a nép véneitől kardokkal és botokkal fölszerelt nagy tömeg. 48 Aki pedig elárulta
őt jelet adott nekik, ezt mondta: „Akit megcsókolok, ő az, fogjátok el!" 49 Azzal
mindjárt Jézushoz lépett és így szólt: „Üdvözlégy Mester!" — és megcsókolta őt.
50 Jézus ezt mondta neki: „Barátom, hát ezért jöttél!" Akkor odamentek, kezet
vetettek Jézusra, és elfogták őt. 51 Íme, egy azok közül, akik Jézussal voltak,
kinyújtotta kezét, kirántotta kardját, rásújtott a főpap szolgájára és levágta fülét.
52 Akkor így szólt hozzá Jézus: „Tedd vissza helyébe kardodat. Mindazok ugyan-
is, akik kardot ragadnak, kard által vesznek el." 53 Vagy azt gondolod, hogy nem
kérhetném Atyámat, és rögtön adna nekem tizenkét légió angyalnál is többet?
54 De akkor hogyan teljesednének be az Írások, hogy ennek így kell történie?"
55 Abban az órában ezt mondta Jézus a tömegnek: „Mint egy rabló ellen, úgy
vonultatok ki kardokkal és botokkal, hogy elfogjatok. Naponta a templomban ültem,
és tanítottam, mégsem fogtatok el. 56 Mindez pedig azért történt, hogy beteljesedjenek a próféták írásai." Akkor a tanítványok mind elhagyták őt és elfutottak.

Jézus elfogatásával kezdetüket veszik Jézus szenvedésének szorosabban vett eseményei. Mind a négy evangélium elbeszéli Jézus elfogatását. Máté elbeszélése Márkét követi, de azt irodalmilag és teológiailag jobban formálja meg. Egységesebb az elbeszélés szerkezete is. Részletekig menően igazolni akarja, hogy Jézus elfogatásában Isten üdvözítő akarata érvényesül, minden az Írások szava szerint történik. Az Írások beteljesedése kapcsán az evangélista egyszerre nyilvánítja ki Jézus engedelmességét az Atya akarata iránt, és dicsőségét, a mindenkor rendelkezésére álló isteni hatalom folytán.

Az elbeszélés Jézus három kijelentésére épül fel: rövid és komor szava Júdáshoz (26,48—50), kinyilatkoztató kifejtés a kardot rántó, de meg nem nevezett tanítványhoz (26,51—54), és a tömeghez intézett nyílt és egyenes tanítás (26,55—56a). A három kijelentés együttesen feltárja a Getszemáni-esemény értelmét, melyet keretbe foglal a jelenetet előkészítő bevezetés (26,47), és egy rövid befejezés a tanítványok menekülésről (26,56b).

Az Emberfia sorsa beteljesedett. Jézus még arról beszél tanítványainak ami rövidesen bekövetkezik, és „íme" odaérkezik Júdás a fegyveresekkel. Jézus getszemáni halálküzdelme és elfogatása szoros egységben vannak. Az átvirrasztott éjszakán megfogalmazott döntésének következménye, hogy önként kiszolgáltatja magát az elfogatására kiküldött fegyvereseknek. Az Atya akarata iránti engedelmesség vezeti.

Az evangélista irodalmilag jól érzékelteti a getszemáni halálküzdelem és a most következő elfogatás közötti összefüggést. Harmadik imája után Jézus szenvedéséről beszél tanítványainak. Kétszer is kijelenti: „Íme elközelgett az óra..." (45. v.), „Íme, közel van, aki elárul engem!" (46. v.). Az ismétlődő kifejezések megmutatják az események egyenes irányú és feltartóztathatatlan mozgását a beteljesedés felé, s egyben a sorsát eldöntő események elé tekintő Jézus várakozását is. A bevezető vers a nyomatékos „íme" kifejezéssel aláhúzza, hogy a közelgő áruló és az odaérkező Júdás ugyanaz a személy, és a szenvedés elközelgett órája már itt is van.

Júdással nagy felfegyverzett tömeg jött a főpapok és a nép véneinek megbízásából. Ugyanők voltak azok, akik Kaifás vezetése alatt tervet szőttek Jézus elfogatására és megölésére (26,3—4). Ezt a tervet hajtják végre Jézus foglyul ejtésével. A határozat és a végrehajtás

összefüggése is a beteljesedés jegyében áll. Akciójuknak nyilvános és hivatalos jellege van, hiszen a legfőbb hatóságtól indul ki. Máté ezt azzal is hangsúlyozza, hogy a „nép" véneinek nevezi őket. A fegyvereseken a főtanács rendelkezésére álló templomőrséget kell értenünk.

Júdás tevékeny szerepet vállal. Ő vezeti a fegyvereseket. Az evangélista azt is elmondja, hogy az áruló milyen jelben állapodott meg a Mester elfogására: „Akit megcsókolok, ő az, fogjátok el!" (48. v.). Máté különleges figyelmet szentel Júdás személyének. Azt a megdöbbentő tényt akarja megmagyarázni, hogy Jézust a legbensőbb tanítványi körhöz tartozók egyike árulta el és szolgáltatta az ellenségek kezére. Szemében az árulás is része a Jézus szenvedését elrendező isteni tervnek. Az Írás beteljesedését különösen Júdás öngyilkossága kapcsán fogja bemutatni. Ezért is dolgozza ki jobban Máté az áruló és Jézus beteljesedés jegyében álló találkozását.

Júdás megadja az áruló jelet. Köszönti és megcsókolja Jézust. A csók a mester és tanítvány viszonylatában a tiszteletteljes köszöntés szokásos jele. Ugyanígy a „Mester (rabbi)" megszólítás is. Hasonlóképpen szólította meg Jézust az utolsó vacsorán is „Csak nem én vagyok az Mester?" (26,25). Júdás köszöntésében nem kell gúnyt vagy cinizmust keresni. Az evangélista nem az áruló lelkiállapotát, hanem az egész helyzet drámai voltát akarja kifejezni. Az epizód jól bemutatja azt a kettősséget, melyben Júdás él. Jézus közvetlen tanítványai körének egyik tagja a tisztelet és szeretet jelével köszönti a Mestert, miközben ellenségeinek kiszolgáltatja. A szeretet jele egyszerre az árulás jelévé válik. A következtetést a hivő olvasónak kell levonni.

Jézus nem hagyja válasz nélkül Júdás köszöntését, hanem megszólítja őt. Válaszának értelmét nem könnyű visszaadni, mivel a görög szöveg nem egészen világos. Többen kérdésként fogják fel: „Barátom, miért jöttél?". Mások viszont felszólítást látnak benne: „Barátom, hát ezért jöttél!" Ez utóbbi vélemény a valószínűbb, s jól kifejezi Jézus önkéntességét és előretudását. Értelmét a következőként foghatjuk fel: „Barátom, amiért jöttél történjen meg!". Jézus egyenesen felszólítja Júdást az árulás művének végrehajtására.

A Júdásnak adott válasz vészterhes intés a súlyos árulást elkövető emberhez. Egyben Jézus készségének kifejezése is, hogy vállalja az elfogatással beteljesedő sorsát. Az árulót „barátom"-nak szólítja

meg. Nemcsak egy szokásos megszólításról van szó (22,12), hanem különleges jelentése van. Az árulóhoz szól, s benne cseng az a komor figyelmeztetés, amelyet már az utolsó vacsorán is hallottunk: „Az Emberfia ugyan elmegy, amint megírták róla, de jaj annak az embernek, aki az Emberfiát elárulja. Jobb lett volna neki, ha meg sem születik." (26,24). De kifejezésre jut Jézus készsége is. A Getszemáni kertben odaadó imával az Atya akaratát keresi, mely számára a szenvedés és halál órájának elfogadását jelenti (26,45). Ezt az órát hozta el számára Júdás. „Hát ezért jöttél!" szavaival kifejezi, hogy tudja, miért jött Júdás. Egyszersmind „igent" mond, és akarja azt, amiért Júdás idejött. Szabad utat enged a fegyvereseknek, hogy elfogják és beteljesedjék az óra. Júdás ezzel az üdvösség tervének eszközévé válik. Jézus válasza újabb láncszeme annak, amit Máté Júdásról és árulásáról elmondani akar a hivőknek.

Jézus „engedélyére" a fegyveresek hozzálépnek és elfogják. A tanítványok egyike, akit Máté nem nevez meg, kardot ránt Jézus védelmében, s levágja a főpap szolgájának fülét. János szerint Péter volt, aki Jézus védelmére kelt (Jn 18,10). A tanítvány cselekedete első látásra az odaadás kifejezésének látszik, valójában azonban hitetlenségéről tanúskodik. Nem fogadja el és nem érti meg Jézus többször megismételt kijelentését szenvedéséről. Tette hasonlít arra a magatartásra, amelyet Péter akkor tanúsított, miután Jézus egy alkalommal szenvedéséről beszélt: „Péter ekkor magához vonta őt és feddeni kezdte: Isten mentsen, Uram, ez nem történhet veled!" (16,22). Ez az értetlenség most az erőszakos ellenállás formájában nyilatkozik meg. Vélt segítsége nem más mint Isten üdvözítő tervének megakadályozása. Ezért Jézus visszautasítja a fegyverrel való védelmet, és válaszában kinyilatkoztatás formájában feltárul a jelenet értelme. Egyszerre kitűnik Jézus és a tanítvány közötti ellentét.

Jézus kinyilatkoztató szavainak jelentőségét még aláhúzza az a tény, hogy a fegyveresek hatalmában is tekintéllyel és fenséggel beszél. Ebben a helyzetben teljes világosság derül Jézus mélységes ragaszkodására a sorsát irányító isteni akarathoz. Máté Jézus szavain keresztül a Messiás szenvedését és a kereszt botrányát magyarázza a hivőnek. Amit hallunk, azt később a szenvedések idején sem szabad elfelejteni.

Először a kardot rántó tanítványt szólítja fel Jézus, hogy fegyverét tegye helyére. Felszólítását egy közmondásra emlékeztető ki-

jelentéssel indokolja meg: „Mindazok, ugyanis, akik kardot rántanak, kard által vesznek el" (52. v.). Isteni törvény alapján már az Ószövetségben sem maradt megtorlatlanul az erőszakkal kiontott vér. Közvetlenül a háttérben azonban Jézus hegyi beszédében, a fizikai erőszakról mondott tanítását kell keresni (5,39). A felebaráti szeretetről szóló tanítása is türelmet, megbocsátást követel és kerül minden erőszakot. Maga Jézus is ezt tette egész életében és ezt kéri követőitől is. Ebben az esetben ezért tiltja meg az erőszakos cselekedetet.

Magatartásának azonban mélyebb, krisztologikus jellegű alapja van. Nincs szüksége emberi erőkre, hogy megszabaduljon a fegyveresek kezéből. Jézusnak mint Isten Fiának, az Atyához való kapcsolatában rejlik az emberi segítség visszautasításának oka. A Fiúnak hatalma van arra, hogy az Atya segítségét kérje. Rendelkezésére áll minden isteni erő, az ellenállhatatlan égi seregek ereje. Ha akarná, az Atya tizenkét légiónál több angyalt küldene segítségére. A római légiók félelmetes nevének említése és a tizenkét légiót kitevő angyalok száma (egy légió 6000 emberből áll), a segítség reális erejét érzékelteti. Ilyen hatalommal szemben bármely emberi erő hatástalannak bizonyulna, és Jézus kiszabadulhatna az őt foglyul ejtő fegyveresek kezéből. Az Atya ebben a válságos órában is Jézus mellett áll. Ő azonban nem veszi igénybe ezt a segítséget. Messiás voltát és küldetését nem azzal igazolja, hogy az Atya segítségét kéri emberileg kétségbeejtőnek látszó helyzetéből való szabadításra, hanem hogy az Atyával egységben vállalja szenvedését. Saját magának önkéntes kiszolgáltatása nem küldetésének csődje és messiási voltának cáfolata, — miként a tanítványok gondolják, mikor megfutnak, — hanem ellenkezőleg, egyenesen annak megerősítése.

Ami következik, az Jézus getszemáni imájának folytatása. Ott már elfogadta az Atya akaratát, de itt most ismét kifejezi, miért mond le a védekezés gondolatáról: az Atya Írásban kimondott akarata azt kívánja, hogy kiszolgáltassa magát ellenségeinek. Ezért látszik most erőtlennek és gyengének. Jézus nem az Ószövetség egy meghatározott jövendölésére, hanem általában az egész Írásra hivatkozik, mely egyetlen nagy tanítás a messiási beteljesedésről. Ebben a beteljesedésben Jézus egész sorsa, így tehát szenvedése is bennefoglalt. Ezért az egész Írás felszólítás, hogy fogadja el az elfogatásával kezdődő szenvedést.

„Ebben az órában", azaz elfogatásának órájában Jézus harmadszor is szól nyílt tanítás formájában. Azokhoz beszél, akik Júdással jöttek. Máté „tömegnek" nevezi őket. Mint elismert tanító áll előttük, aki a nyilvános istentisztelet helyén naponként a templomban ült és tanított. Ezért szavainak, mint tanításnak különleges súlya van. Eddig könnyen elfoghatták volna a templomban, és mégsem tették. A legalkalmatlanabb időt választották, hogy foglyul ejtsék. Éjnek idején jöttek, mely lehetővé tette volna számára a menekülést. Most jött el azonban a meghatározott „óra", a szenvedés órája, mikor az Írásnak beteljesednie kell.

Mit kell értenünk a kifejezésen: „Mindez pedig azért történt, hogy beteljesedjenek a próféták írásai" (56. v.). Gondolhatunk Izaiás próféta jövendölésére az Úr szenvedő Szolgájáról, akit Iz 53,12 szerint „a gonosztevők közé sorolták". Jézus szavai szerint a fegyveresek „mint egy rabló ellen, úgy vonultatok ki ellenem" (55. v.). Lukács evangéliumában az utolsó vacsorán Jézus szintén Iz 53,12-t idézi sorsára utalva: „Mondom nektek, be kell következnie annak, amit az Írás rólam mond: A gonosztevők közé számították. Sorsom beteljesedik." (Lk 22,37). Úgy kezelik elfogatásakor mint egy rablót. A szentírásmagyarázók közül többen azonban úgy vélik, hogy a próféták írásainak beteljesedésére való hivatkozás már nem Jézus szavainak részét alkotja, hanem Máté megjegyzése, aki ezzel értelmezi az egész jelenetet. Mindaz ami történt, Isten meghatározott rendelése szerint történt, aki így döntött a Messiás sorsáról.

A tanítványok, — akik még az előbb fogadkoztak, sőt egyikük Jézus védelmében fegyvert rántott — most mind elszaladnak. Ezzel beteljesedett Jézus szava: „Ti mindnyájan megbotránkoztok bennem ezen az éjszakán" (31. v.). Máté tudatosan hangsúlyozza, hogy mindegyik tanítvány elhagyta őt és elfutott, minthogy előzőleg valamennyien megerősítették Jézus iránti hűségüket (35. v.).

A tanítványok értetlensége és elfutása intő példa a hivő számára is. Jézus többször is kinyilvánította, hogy mindaz, ami vele történik, az Írások beteljesedésének jegyét hordozza. Ők azonban nem értették meg. A hivőnek viszont okulnia kell, és hinnie Jézus szavának: Isten akarata szerint mindennek így kellett lennie.

IV. JÉZUS A FŐTANÁCS ELŐTT (26,57—75)

Jézust elfogatása után a legfőbb hatóság, a főtanács elé vezetik. Itt a főpap vezetése alatt Jézust kihallgatják, bűnösnek találják és halálbüntetésre méltónak jelentik ki. A kihallgatás jelenlegi elbeszélése összekapcsolódik Péter hármas tagadásával. Ezért Máté — mint Márk is — a főtanács ülését három részletben beszéli el: rövid bevezetés a főtanács ülésének és Péter bukásának előkészítésére (26,57—58); a főtanács éjszakai ülésén Jézust kihallgatják (26,59—68); Péter hármas tagadása (26,69—75).

Máté és Márk az eljárás menetében két lépést különböztet meg: egy éjszakai kihallgatást, melynek során megállapítják, hogy Jézus méltó a halálra (Mk 14,53—65; Mt 26,59—68), és a főtanács kora reggeli ülését, melyen határozatot hoznak, hogy Jézust halálra adják (Mk 15,1; Mt 27,1—2). Ez utóbbi ülés Máté és Márk evangéliumában irodalmilag már a Pilátus-jelenethez tartozik.

a) *Péter a főpap házában (26,57—58)*

57 Akik pedig elfogták Jézust, elvezették Kaifáshoz a főpaphoz, ahol összegyűltek az írástudók és a vének. 58 Péter messziről követte őt, egészen a főpap palotájáig, és bement, leült a szolgákkal, hogy lássa, mi lesz a dolog vége.

A bevezetés mindössze két versből áll. Előkészíti a következő két jelenetet, a főtanács éjszakai ülését, és Péter hármas tagadását. A cselekmény színhelyére vezeti a szereplőket: a főtanács tagjai összegyűlnek Kaifásnál a főpapnál, Péter pedig a fogoly Jézust követve bemegy a főpap palotájának udvarára.

Az elfogott Jézust a főtanács fegyveresei a főpaphoz kísérik. Itt gyűltek össze a főtanács tagjai is. Máté megnevezi Kaifást, a Jézus szenvedése és halála idején tisztséget viselő főpapot (Kr. u. 18—36 között). A főtanács tagjai közül az írástudókat és a véneket sorolja fel. A főpapokat nem említi, de a tárgyalás folyamán világosan kitűnik, hogy ők is ott vannak: „A főpapok és a főtanács hamis tanúvallomást kerestek..." (59. v.). Előzőleg a főtanács tagjai Kaifás vezetésével hozták meg határozatukat, hogy Jézust csellel elfogják és megölik (26,3—5), s most Kaifással az élen várják,

hogy a fogoly Jézust eléjük vezessék. Döntésük és Jézus halála között így egyenes összefüggés van.

Péter messziről követte az elfogott Jézust, majd bement a főpap palotájába és az udvaron leült a szolgák közé. A másik három evangélista szerint bement és letelepedett az udvaron gyújtott tűzhöz, hogy melegedjék (Mk 14,54; Lk 22,55; Jn 18,18.25). Máté nem említi ezt a körülményt, viszont hangsúlyozza Péter valódi célját. Nem melegedni ment be hanem, hogy „lássa, mi lesz a dolog vége" (58. v.), miként alakul az elfogott Jézus sorsa. Ezzel a kis jellemzéssel az evangélista képet ad Péter hibás magatartásáról, amely botlását okozta. Jézus figyelmeztetése ellenére is (26,31.34) változatlanul megmarad önbizalma, és nem számol gyengeségével. Saját erejét többre becsüli, mint a Mester szavát. Magabiztosan teszi ki magát annak a veszélynek, melynek bekövetkeztét hamarosan látni fogjuk.

b) *Jézust kihallgatják a főtanács előtt (26,59—68)*

59 A főpapok és a főtanács hamis tanúvallomást kerestek Jézus ellen, hogy halálra adják, 60 de nem találtak, jóllehet sok hamis tanú jelentkezett. Végre jött kettő, 61 és így szólt: „Ez azt mondta: Le tudom rombolni az Isten templomát, és három nap alatt fel tudom építeni." 62 A főpap erre felállt és ezt mondta neki: „Semmit sem felelsz arra, amivel ezek ellened tanúskodnak?" 63 Jézus azonban hallgatott. A főpap ekkor ezt mondta neki: „Esküvel kényszerítlek az élő Istenre, hogy mondd meg nekünk, ha te vagy a Krisztus, az Isten Fia!" 64 Jézus azt mondta neki: „Te mondod. De mondom nektek: mostantól fogva látni fogjátok az Emberfiát, amint a Mindenható jobbján ül, és eljön az ég felhőin." 65 Akkor a főpap megszaggatta ruháit, és azt mondta: „Káromkodott. Mi szükségünk van még tanúkra? Íme, most hallottátok a káromkodást. 66 Mi a véleményetek?" Azok pedig így feleltek: „Méltó a halálra!" 67 Akkor arcul köpték, ököllel ütötték, mások pedig arcul ütötték 68 és ezt mondták: „Prófétáld meg nekünk, Krisztus, ki ütött meg téged!"

A főtanács éjszakai ülésének leírásában az ősegyház krisztológiája tükröződik. Megtaláljuk benne azokat az ún. fenségcímeket, amelyekkel az ősegyház a feltámadt Jézusba vetett hitét fejezte ki: ő a Krisztus (Messiás), az Isten Fia és az Emberfia. Mi több, maga a főpap jelenti ki Jézusról, hogy ő a Krisztus, az Isten Fia, melyet Jézus a „Te mondtad" válasszal hagy jóvá. De Jézus nemcsak jóváhagyja a főpap kijelentését, hanem kiegészíti: „Mostantól fogva látni fogjátok az Emberfiát, amint a Mindenható jobbján ül,

és eljön az ég felhőin" (64. v.). Jézus tehát nemcsak mint az Isten jobbjára felmagasztalt, hatalmába beiktatott Messiás (Krisztus) és Isten Fia, hanem mint az ítélőként eljövő Emberfia áll a főtanács előtt. A főtanács tehát a föltámadás fényében megértett Krisztust utasítja el.

A megfogalmazásban kifejezésre jut a kereszténység és a zsidóság között később kibontakozó vita is. Alapja az egyház meggyőződése, mellyel Messiásnak és Isten Fiának vallotta a názáreti Jézust, akit az Isten feltámasztott és jobbjára ültetve felmagasztalt, de akit a zsidóság nem fogadott el. Ennek a helyzetnek eredetét az evangélista a főtanács üléséig vezeti vissza.

A Jézus és kortársai között lejátszódó konfliktusok sorozata végpontjához érkezett. Transzcendens Messiás igénye és törvénykritikája, mely megfelelő cselekvési normákkal párosult, végleges elutasításra talált a főtanács ítéletében. Az evangélista viszont úgy látja, hogy a bírái előtt álló názáreti Jézus egyben a megdicsőült Krisztus és Isten Fia is, akinek a feltámadásban bizonyult. Mindaz ami a feltámadásban kinyilvánult az emberiség előtt, már a szenvedés eseményeiben is jelen van. A II. Vatikáni Zsinat azt mondja az evangélista itt vázolt látásmódjáról: „Az apostolok az Úr mennybemenetele után az ő mondásait és tetteit hallgatóiknak azzal a teljesebb megértéssel adták át, amelynek ők maguk voltak birtokában, miután tanultak Krisztus megdicsőülésének eseményeiből, és az Igazság Lelkének világossága tanította őket" (Dei Verbum 19.).

A főtanács tagjai Kaifás házában gyűltek össze. Nem kell azonban a főtanács mind a hetvenegy tagjára gondolni. Máté ezt finoman érzékelteti: „Jézust elvezették Kaifáshoz, a főpaphoz, ahol összegyűltek az írástudók és a vének" (26,57). Márkkal szemben ugyanis elhagyja, hogy „mind" összegyűltek (14,53). Ezért az 59. versben az „egész főtanács" kifejezés sem jelenti valamennyi tag jelenlétét. Nehezen elképzelhető az egész főtanács összejövetele éjszakai órában, a főpap házában. Már azért sem, mert a főtanács tagjai között voltak Jézusnak támogatói is (Arimateai József 27,57; Mk 15,43; Lk 23,50; többen a vezetők közül Jn 12,42). Egyébként nem is volt szükség mind a 71 tag megjelenésére, minthogy 23 tag részvételével a főtanács már szavazatképes volt. A Jézus elleni terv mozgatói a főtanács szadduceus körei, elsősorban a főpapok, akik főleg politikai okokból féltek Jézustól. Attól tartottak, hogy egy Jézus által keltett tömegmozgalom felforgatja a közrendet, s ez magával vonja

a rómaiak közbeavatkozását (Jn 11,45 köv.). Törekvésük találkozott a főtanács egyes — a farizeusok közül való — tagjaiával. Számukra Jézus transzcendens Messiás igénye és törvénykritikája volt elfogadhatatlan. Ennek eredménye lett, hogy Jézust elfogták, elítélték, és mint politikai lázítót átadták a római helytartónak.

A Jézus ellen folytatott vizsgálat a tanúk kihallgatásával kezdődött. Az ítélet már eldöntött (26,3—4). Máté szerint „hamis tanúvallomást" kerestek. Ezzel kifejezésre juttatja, hogy az eljárás eredménye eleve elhatározott volt. De az is világos, hogy Jézus ártatlanul halt meg. Ennek ellenére a vizsgálat szabályszerű formáját megtartották. Hamis tanúk ugyan voltak, de jogi értelemben érvényes tanúvallomást, mely alapot nyújtott volna az elítélésre, nem találtak. Hogy miért, az evangélista nem magyarázza meg. Vádemelés esetén két tanú egybehangzó vallomása kellett a törvény előírása alapján: „A halálra ítéltet két vagy három tanú vallomása alapján kell kivégezni; egy tanú vallomása alapján nem szabad megölni" (MTörv 17,6); „Egy tanú ne lépjen föl senki ellen, bármi bűne, vagy vétsége van is. Akármilyen bűnről van szó, csak két vagy három tanú vallomása alapján szabad ítélni" (MTörv 19,15). Végül találtak két tanút. Vallomásuk alkalmasnak tűnt, hogy maga a főpap avatkozzon a tárgyalás menetébe. Márkkal ellentétben (Mk 14,57) Máté nem mondja hamisnak tanúságukat.

A tanúk Jézus „templom ellen" mondott szavait idézik: „Ez azt mondta: Le tudom rombolni az Isten templomát, és három nap alatt fel tudom építeni" (61. v.). A templom ellen mondott beszéd az Ószövetségben a halálbüntetés veszélyét vonta maga után, ezért akarták Jeremiást is megölni (Jer 26,8). Az Újszövetségben pedig István diákonust hasonló váddal állították a főtanács elé (Ap. Csel 6,13).

A főtanács előtt ugyanez a vád hangzik el Jézus ellen, mely alkalmasnak látszik elítélésére. A tanúk által idézett kijelentés azonban nem egyértelműen irányul a templom ellen, hanem sokkal többet fejez ki annál. Főként, ha a Márk evangéliumában hamisnak mondott tanúskodással vetjük egybe. Jézus nem azt mondja: „lerombolom" (Mk 14,58), hanem hogy „le tudom rombolni" az Isten templomát. A kifejezés ismét megerősíti Jézus Istennel való kapcsolatából eredő titokzatos hatalmát, melyet már a Getszemáni kertben is hallottunk (26,53). Ugyanez hangzik el a főpap következő kijelentésében Jézus szavaival kiegészítve (63—64. v.). Ez a hatalom

azonban nem irányul egyenesen a templom megsértésére. Jézusnak van hatalma, „megtehetné", de nincs szándékában lerombolni a templomot. Az „Isten temploma" is általánosabb és tiszteletteljesebb, mint Márk „ez az emberi kézzel épített templom" kifejezése (Mk 14,58). A tanúk kijelentésének fényében Jézus eschatologikus hatalma és méltósága áll előttünk. Mint végidőbeli bíró az Isten szentélye felett is hatalmat gyakorol. Hatalma van, hogy lerontsa azt, de mint a végidő beteljesítőjének, képessége van rövid idő (három nap) alatt az Isten új temploma felépítésére. A templom lerontása vádjának motívuma a kereszt alatti gúnyolódásnál (27,40), s később, István diakonus ellen is — Jézusra való hivatkozással — ismét felmerül (ApCsel 6,14).

A tanúk kijelentése a főtanács előtt káromkodásnak hangzik. Benne rejlik ugyanis Jézusnak az az igénye, hogy ő több mint az Isten temploma. Hatalma van felette és eljövetele fontosabb mint a templom. Olyan kicsengése van, mint amikor kijelentette, hogy az Emberfia ura az Istentől rendelt szombatnak (Mt 12,1 köv). Vagy amikor bűnöket bocsát meg, bár ezt egyedül csak Isten teheti, és az írástudók megjegyzik: „Ez káromkodik" (9,1 köv). A káromkodás rejtett motívumát — a templom feletti hatalom igényét — azonban magának Jézusnak kell megerősíteni. A főpap felismeri a tanúságban az elítélés lehetőségét, és ezért maga veszi kezébe a tárgyalás vezetését. Válaszra szólítja fel Jézust. Azt reméli, hogy a vádakra adott válasz alapot ad elítélésére. Jézus azonban hallgat, akárcsak Pilátus előtt (27,12.14). Sem itt, sem a római helytartó előtt nem volt értelme védekezésnek, vagy magyarázkodásnak. Halálos ítélete előre eldöntött. Többen az Úr szenvedő Szolgájának sorsát látják hallgatásában beteljesedni: „Megkínozták, s ő alázattal elviselte, nem nyitotta ki száját. Mint a juh, amelyet leölni visznek, vagy mint a bárány elnémul nyírója előtt, ő sem nyitotta ki száját" (Iz 53,7). Mások szerint viszont Jézus megalázott helyzete nyilvánul meg hallgatásában, melyet az Atya iránti odaadással fogad el.

Jézus hallgatása kényszeríti rá a főpapot a döntő kérdésre. Az utolsó eszközt használja fel, hogy Jézust szóra bírja. Esküvel kényszeríti eschatalogikus méltóságának, messiási voltának felfedésére. Válaszával indokolnia kell, milyen jogon állítja templom feletti hatalmát. Az ünnepélyes forma ismert az Ószövetségből (Ter 24,3; 1 Kir 22,16). Nem formális megesketésről van szó, hanem ünnepélyes

felszólításról, hogy az igazat mondja. Az Istenre való hivatkozás egyben nyomatékot is kölcsönöz a felszólításnak és válaszra kényszerít. A jelenetnek különleges súlyt ad, hogy Jézusnak az ember az egész nép és végidőbeli üdvösségét vagy kárhozatát eldöntő kérdésre kell válaszolnia.

Jézus eschatologikus méltóságára a főpap a keresztény hitvallás szavaival kérdez. Az evangélista az őskeresztény hitvallás kifejezéseivel fogalmazza meg Jézus igényét a templom feletti hatalomra. Máté a húsvét fényében mutatja be Jézust. Kifejezésre juttatja az ősegyház hitét, mely szerint a főtanács előtt álló názáreti Jézus ugyanaz, mint akit Isten a feltámadásban Krisztusnak (Messiásnak) és Isten Fiának nyilatkoztatott ki. A főpap szavaival a szenvedés eseményeiben is jelenlévő, de rejtett dicsősége kerül reflektorfénybe. Az olvasó előtt is nyilvánvalóvá válik, hogy a főtanács Jézus személyében Isten végidőbeli küldöttét, a Messiást utasította el.

A főpap kérdésében — „... mondd meg nekünk, ha te vagy a Krisztus, az Isten Fia!" (63. v.) — Péter Fülöp Cezáreája vidékén elhangzott hitvallása cseng vissza: „Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia" (16,16). A názáreti Jézus a Krisztus. A Krisztus görög szó (ho Khrisztos), héberül Massiah, a végidő dicsőséges királya, aki megvalósítja Isten üdvözítő uralmát. A Messiás fenségcím jelenti közelebbről annak az ígéretnek beteljesedését is, amelyet Isten Nátán próféta által adott Dávid házának (2 Sám 7,12—16). Ezért a Messiás egyben Dávid fia is, Dávid házának tagja. Így Jézus is (1,1 köv). A Dávid fia Messiás eljövetelének és uralmának képe évszázadokon át fejlődött és alakult ki. Benne evilági — politikai és transcendens — vallási vonások egyaránt megtalálhatók. De Jézusnak mint Messiás királynak uralma nem evilági vagy politikai hatalom, hanem alapvetően transzcendens. Jézus egyben Isten Fia is. Az Isten fia megnevezés az Ószövetségben is ismert. Istennel való közeli kapcsolatot, Isten kegyelmi közelségét és szeretetét jelenti. Isten fiának nevezik a királyt, a bírákat, sőt Izraelt, Isten választott népét is. Jézus Isten Fia, de őt — az ószövetségi felfogással ellentétben — az istenfiúság kiemeli az ember világából, és Isten oldalára állítja. Mindezt Jézus most következő válasza mutatja meg.

A főpap kimondja ugyan a hitvallás szavait, ő maga azonban nem hisz abban, hogy Jézus lenne a Krisztus, az Isten Fia. Számára ez csupán a vádemelés lehetőségét jelenti. Ha Jézus megerősíti

kijelentését, méltó a halálra. Jézus nem tér ki a válasz elől. Szavai „Te mondod", nem olyan egyértelműek, mintha egyenesen válaszolt volna „Én vagyok" (Mk 14,62), de kétségtelenül megerősítésnek kell felfogni. A főpap kijelentése azonban kiegészítésre szorul. Kaifás ugyanis még nem fejezte ki a teljes igazságot, mikor Jézust Isten Fiának és Krisztusnak mondja. Jézus Messiás és Isten Fia, de nem a kor zsidó felfogása szerint. Ő több mint ember. Személyének titka Isten világában gyökerezik. Jézus Messiás volta és istenfiúsága tehát nem egy ember kiválasztottságát vagy Istenhez való különleges kegyelmi közelségét jelenti, hanem az isteni élet jelenik meg a názáreti Jézusban. Mint Isten Fia egészen Istenhez tartozik. Messiási uralma is istenfiúsága transcendens valóságából ered. Feltámadása erősíti meg és nyilvánítja ki, hogy Jézus az Isten Fia, és Isten jobbjára történt felmagasztalásával a Messiás király hatalmába nyer beiktatást.

Ezt az igazságot erősíti meg Jézus, mikor magát ünnepélyesen az Isten jobbján helyet foglaló és az ég felhőin eljövő Emberfiának jelenti ki: „De mondom nektek: mostantól fogva látni fogjátok az Emberfiát, amint a Mindenható jobbján ül, és eljön az ég felhőin" (64. v.). Arra a teljhatalomra utal, amelyet a feltámadásban megdicsőült Krisztus birtokol: „Én kaptam minden hatalmat égen és földön" (28,18). Jézus a főtanács előtt azonosnak mondja magát az isteni dicsőséggel és teljhatalommal rendelkező Emberfiával. Ez az azonosság mostantól kezdve megerősítést nyer, „látni fogják" a halálát kísérő apokaliptikus jelekben (27,51—53) és feltámadásában. Hatalmának végső megnyilvánulása az idők végén a paruziában következik be, mikor mint Emberfia — mint eschatologikus bíró — jelenik meg, hogy ítélkezzék a népek felett. Akkor az ítélet napján mostani bírái az összes nemzettel együtt látni fogják az ég felhőin megjelenő dicsőséges ítélkezőt (24,30; 25,31). Ugyanezt imádkozza az egyház hitvallásában: „Harmadnapra feltámadott az Írások szerint, fölment a mennybe, ott ül az Atyának jobbján, de újra eljön dicsőségben ítélni élőket és holtakat, és országának nem lesz vége."

A főpap megértette Jézus szavainak jelentését: Istennek kijáró jogokat igényel magának. Isten jobbján ülni a mennyben, s mint Emberfia dicsőségben, teljhatalommal ítélkezni, több mint amit egy ember elmondhat magáról, s egyenlő a káromkodással. Megrendülése jeleként megszaggatja ruháit. Kaifás megrendülése és

felháborodása csak látszat. Hiszen éppen ezt a választ várta, mely elégséges alapot nyújt a halálos ítéletre. Kijelenti a káromkodás tényét. További tanúvallomásra nincs szükség. A főtanács többi tagja megerősíti, hogy Jézus méltó a halálra. Kijelentésük nem formális ítélet, hanem csupán megállapítja Jézus vétkességét.

A következő események cáfolni látszanak Jézus hatalmáról és dicsőségéről mondott szavait. Úgy tűnik, hogy a végidő bírája teljesen kiszolgáltatott emberi bíráinak. Hatalma látszólagos erőtlenségbe burkolódzik. A bűnösnek bizonyult Jézust kigúnyolják és bántalmazzák. Máté a bántalmazók két csoportjára enged következtetni. Az egyik csoport maga az ítélkező tanács, melynek tagjai arcul köpik és ököllel ütik Jézust. Az Úr szenvedő Szolgájának sorsa látszik beteljesedni a bántalmazás módjában: „Hátamat odaadtam, azoknak, akik vertek, arcomat meg, akik tépáztak. Nem rejtettem el arcomat azok elől, akik gyaláztak és leköpdöstek" (Iz 50,6).

A „mások" alatt a szolgákra kell gondolnunk (lásd Mk 14,65), akik arculütötték és felszólították: „Prófétáld meg nekünk, Krisztus, ki ütött meg téged!" A prófétálás azt jelenti, hogy Jézus nevezze meg az ismeretlen ütlegelőt. A gúnyolódásnak és durvaságnak e formájában van valami kinyilatkoztatásszerű. A bántalmazók azt jelentik ki, amit előzőleg a kihallgatás folyamán maga Jézus erősített meg. Jézus a Krisztus, a Messiás és a Próféta, aki a végidő bekövetkező eseményeit hirdeti. A hívő olvasó ezért a látszólagos kiszolgáltatottság ellenére sem felejti el, hogy Jézus isteni hatalom birtokosa, s dönteni fog az idők végén a történelem erői felett.

c) *Péter megtagadja Jézust (26,69—75)*

69 Péter pedig kint ült az udvaron. Odament hozzá egy szolgálóleány és így szólt: „Te is a galileai Jézussal voltál." 70 De ő mindnyájuk előtt tagadta, és ezt mondta: „Nem tudom, mit beszélsz." 71 Amikor pedig kiment a kapuba, meglátta őt egy másik (szolgálóleány), és ezt mondta az ott levőknek: „Ez a názáreti Jézussal volt." 72 Megint tagadta, most már esküvel: „Nem ismerem azt az embert." 73 Röviddel ezután az ott állók odamentek és ezt mondták Péternek: „Valóban te is közülük való vagy, hiszen beszéded is elárul". 74 Akkor átkozódni és esküdözni kezdett: „Nem ismerem ezt az embert!" És azon nyomban megszólalt a kakas. 75 Péter visszaemlékezett Jézus szavára, melyet mondott neki: „Mielőtt a kakas szól, háromszor tagadsz meg engem!" Kiment és keserves sírásra fakadt.

Jézus ünnepélyes tanúságtételét Péter három tagadása követi. Máté leírása kisebb változtatásokkal Márk elbeszélésének menetét követi. A jelenetet sokkal tömörebben és kifejezőbben írja le. Főként az egyes tagadások fokozása szembetűnő. A tanítvány védekezése és a megszólítások elutasítása egyre hevesebb lesz. Míg az első két alkalommal egy-egy szolgálóleány, a harmadik alkalommal az ott álló (fegyveres) férfiak bizonyítják rá, hogy Jézus tanítványa. Ennek megfelelően az epizód három lépésből, Péter három tagadásából áll (69—70, 71—72, 73—74). A jelenet az evangélista megjegyzésével zárul. Péter visszaemlékezik Jézus figyelmeztető szavaira és keserves sírással elhagyja a jelenet színhelyét (75. v.).

Péter messziről követi a foglyul ejtett Jézust a főpap palotájáig, majd bemegy és leül a fegyveres szolgák közé. Célja, hogy lássa, mi történik majd Jézussal (58. v.). A palota udvarán (aulé) tartózkodott, nem messze attól a helytől, ahol a főtanács tagjai Jézus kihallgatására összegyűltek. Máté nem említi, hogy tűznél melegedett. Kíváncsiságában és vakmerőségében kitette magát annak a veszélynek, hogy felismerjék. Nem gondol Jézus Olajfák hegyére menet mondott figyelmeztetésére, mely először a tizenegynek szólt: „Ti mindnyájan megbotránkoztok bennem ezen az éjszakán. Írva van ugyanis: Megverem a pásztort, és szétszélednek a nyáj juhai" (26,31). Majd külön Péternek ezt mondta: „Bizony mondom neked, hogy ezen az éjszakán, mielőtt a kakas szól, háromszor tagadsz meg engem" (26,34). A figyelmeztetés első része már beteljesedett. A Getszemáni kertben Jézus elfogatása után a tanítványok elfutottak (26,56). Péter nem okul belőle. Túlságos önbizalma bukását okozza.

Egy szolgálólány lép hozzá és megszólítja: „Te is a galileai Jézussal voltál" (69. v.). A „galileai" jelző megvető jellegű, Galilea vallási szempontból rossz hírneve miatt. Péter válasza nagyon általános: „Nem tudom, mit beszélsz" (70. v.). Inkább kibúvónak tekinthető mint nyílt tagadásnak. Megpróbál kitérni a kellemetlen helyzetből és nem válaszol a megszólításra. Az evangélista azonban közvetve ítéletet mond Péter szavairól. A körülmények leírásával ugyanis emlékeztet Jézus tanítására, a mellette vagy ellene szóló hitvallásról. Péter „mindnyájuk előtt tagadta", az udvaron vele álló szolgák előtt. Jézus szavai hasonlóak: „De aki megtagad az emberek előtt, azt én is megtagadom mennyei Atyám előtt" (10,33).

Az események menete meggyorsul. Jézus jövendölése beteljesedik. A kitérő válasz után Péter kiment a kapuba (pülon). A „kapu"

alatt előcsarnokot kell érteni, melyből kapu nyílott. Márk egyenesen előcsarnoknak (proaulion) nevezi. Ennek sötétjében akart meghúzódni, de ott egy másik szolgálóleány látja meg. Ő is szóvá teszi, hogy Péter a názáreti Jézushoz tartozik. Nem közvetlenül hozzá, hanem az ott állókhoz szól: „Ez a názáreti Jézussal volt" (71. v.). Ez alkalommal Péter már egyenesen tagadja Jézushoz tartozását: „Nem ismerem azt az embert" (72. v.). Tagadása hevesebb mint az előző, mert most már esküvel is megerősíti tiltakozását. Tartalmában is súlyosabb, minthogy tagadja Jézus ismeretét.

Röviddel ezután a kapunál tartózkodók lépnek Péterhez. Egyenesen megszólítják és megerősítik, hogy Jézus tanítványai közül való: „Valóban, te is közülük való vagy, hiszen beszéded is elárul" (73. v.). A „valóban" és a „te is" kifejezések arra utalnak, hogy a szolgák azokhoz tartoznak, akik részt vettek Jézus elfogatásában. A szolgálóleány szavai hallatán egymás között beszélgetve azonosítják Pétert. Galileai kiejtése árulja el. Nem tesznek megkülönböztetést Jézus és tanítványai között, hanem együtt említik őket. Ezzel nyomatékos hangsúlyt kap az a közösség, amelyet Péter most harmadszor, az előző kettőnél még erősebben és hevesebben tagad. Átkozódva és esküdözve mondja azt, amit már előző alkalommal is: „Nem ismerem ezt az embert!". Átkozódása azt jelenti, hogy Isten büntetését hívja le magára az ott állók előtt, ha Jézust ismeri. Ezzel tökéletessé válik a Jézus és Péter közötti párhuzam. Míg Jézus a főtanács előtt félelem nélkül ünnepélyes kinyilatkoztatást tesz mivoltáról, addig Péter az udvaron szolgáló leányok és szolgák előtt háromszor tagadja le, hogy ismerné őt.

A harmadik tagadás után felhangzik a kakas hangja (Márk szerint kétszer szólt Mk 14,72). Péter egyszerre ráébred Jézus figyelmeztetésére. Jézus a szomorú esemény beteljesedésével újra prófétának bizonyul. Máté megismétli Jézus szavait: „Háromszor tagadsz meg engem" (34. v.). Így akarja ábrázolni, hogy ami a főpap udvarában történt, az megfelel a jövendölésnek. Kétszer hangzik el, hogy Péter „Jézussal volt", s ezt kétszer tagadja le a tanítvány. Egyenes ellentéte heves állításának, mellyel késznek mutatkozik Jézussal még a halálba is menni (35. v.).

Az a Péter, aki bátran ment be (eisélthón esó) a főpap palotájába, hogy lássa mi lesz az események kimenetele (58. v.), megrendülten, sírva megy ki (ekselthón eksó) onnan (75. v.). Az evangélista a kifejezésbeli egybeeséssel érzékelteti Péter hibáját. Jézus iránti őszinte

szeretete és odaadása kétségtelen. De éppen ebből fakadó túlzott önbizalma gátolja meg abban, hogy Jézus többszöri figyelmeztetésére hallgasson. Esete példát szolgáltat a Getszemáni kertben elhangzott intésre: „Virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek. A lélek ugyan kész, de a test gyönge." (26,41). Csak az Istenre hagyatkozó, és Isten segítségét bizalommal kérő ember képes helytállni a kísértés idején.

Pétert a Mester iránti odaadása már elfogatásakor is meggondolatlan tettre indítja. Utána a többi tanítvánnyal együtt ő is elszalad, de ebből nem okul, hanem magabiztosan ismét a veszélybe megy, a főpap házába. A következmény nem is marad el. Jézus szavaira való visszaemlékezése azonban igazi bánatra indítja. Könnyei a belátás könnyei. Hibájának és gyengeségének felismerése visszavezeti Jézushoz.

V. JÉZUS PILÁTUS ELŐTT (27,1—26)

Az éjszakai kihallgatáson a főtanács bűnösnek találta Jézust, de a vádat hivatalosan csak a kora reggeli ülésen fogalmazzák meg. Ezután Jézust átadják Pilátusnak, aki az ún. „római per" folyamán szintén kihallgatja Jézust, majd halálra ítéli.

Máté a római perrel összefüggésben, a főtanács kora reggeli ülésén kívül még elbeszél egy látszólag oda nem tartozó epizódot Jézus vérdíjáról, a 30 ezüstpénzről és Júdás öngyilkosságáról. Így a Pilátus előtti eljárás három részegységből áll: Jézust átadják Pilátusnak (27,1—2), Júdás öngyilkossága (27,3—10), Pilátus kihallgatja és halálra ítéli Jézust (27,11—26). A három részletet egységbe fogja az evangélista alapgondolata: Jézus és népe között a konfliktus végkifejletéhez érkezett. Pilátus előtt végleges elutasításban részesül. Jézus útja és Izrael útja elválnak egymástól. Az üdvösség történetében fordulat áll be. Jézus ártatlanul kiontott vére új szövetséget alapít, s megteremti az új üdvközösséget, az egyházat, amelybe minden nép, zsidók és pogányok egyaránt meghívást kapnak. Az Ószövetség Isten népének, Izraelnek üdvtörténeti kiváltságai megszűnnek. Isten országába ők is, akárcsak a pogányok, bűnbánat által léphetnek be, csatlakozva a Jézus vérén szerzett új szövetséghez. Az egyes részegységek lépésről lépésre bemutatják az elutasítás kibontakozását. A főtanács határozata, és ennek nyomán Jézus kiszolgáltatása

Pilátusnak, végleg megpecsételi sorsát. Júdás a főpapok és a nép vénei előtt elismeri, hogy ártatlan vért árult el. Szavai felidézik a főpapok, írástudók és a nép véneinek tervét Jézus ellen (26,3—5), az ártatlan Jézus halálának eredetét. A Pilátus által felkínált, Jézus vagy Barabás közötti választásban pedig a nép vezetői véglegesen elutasítják Jézust.

a) *Jézust átadják Pilátusnak (27,1—2)*

1 Amikor pedig reggel lett, a főpapok és a nép vénei valamennyien határozatot hoztak Jézus ellen, hogy halálra adják. 2 Miután megkötözték, elvezették és átadták Pilátusnak, a helytartónak.

A főtanács éjszakai vizsgálata során Jézust bűnösnek találták. Hivatalos határozatot csak kora reggel hoztak. Máté ebben a részletben Márk elbeszélését követi (Mk 15,1). Kérdés azonban, hogy a hajnali határozathozatal az éjszakai vizsgálat befejezését jelenti, vagy egy új, második ülésen történt. Az evangélista a „sümboulion elabon" kifejezést használja (1. v.). Felfoghatjuk „határozatot hoztak" értelemben. Ebben az esetben az éjszakai ülés befejezését jelenti, mely határozathozatallal végződött. A kifejezés azonban jelentheti, hogy „ülést tartottak". Vagyis Jézus ügyében kora reggel egy újabb, az éjszakai üléstől független tanácskozáson döntöttek. A szentírásmagyarázók véleménye megoszlik, hogy melyik értelmezést fogadjuk el. A mindkét értelmezés lényege azonban ugyanazt fejezi ki: Jézust a főtanács határozata alapján adták át Pilátusnak. Máté leírása azt látszik megerősíteni, hogy a döntéshozatal egy második, az éjszakai kihallgatástól különálló, új ülésen történt. Erre utal az evangélista, mikor megjegyzi, hogy most a főpapok és a nép vénei „valamennyien" összegyűltek, szemben az éjszakai gyűléssel, ahol a „valamennyi" jelző elmarad. A „valamennyi" most sem a számszerűséget, hanem az ülés — s így a Jézus elleni határozat — hivatalos jellegét hangsúlyozza. A farizeusokat itt sem említi a főtanács tagjai között.

Hogy mi történt a tanácskozás alatt, az evangélista nem részletezi, de tartalma világos: Jézust halálra adják, s ezt a Pilátusnak való kiszolgáltatással érik el. Sorsa tehát megpecsételődött. Nem derül ki, miért kellett Jézust Pilátusnak átadni. Erre János evangéliuma ad választ (Jn 18,31): a halálos ítélet és végrehajtása a római ható-

ságok illetékességéhez tartozott. Megkötözve vezetik a helytartóhoz, talán, hogy ezzel is kimutassák veszélyességét.

Elérkezett Jézus életének döntő, nagy napja, amikor életét adja a világ üdvösségéért. Máté nyomatékosan kiemeli e nap reggelének elérkezését, az „amikor pedig reggel lett" kifejezéssel. Ennek felel meg Jézus temetésének bevezetése: „amikor pedig este lett" (27,57). A két időpont között beteljesedik Jézus sorsa, melyet előre megjövendölt: „... a főpapok és írástudók kezére adják az Emberfiát. Azok halálraítélik, és kiszolgáltatják a pogányoknak, hogy kigúnyolják, megostorozzák és keresztre feszítsék..." (20,18—19).

b) *Júdás öngyilkossága (27,3—10)*

3 Akkor Júdás, aki elárulta őt, látta, hogy elítélik, megbánta tettét, visszavitte
a harminc ezüstöt a főpapoknak és a véneknek, 4 és ezt mondta: „Vétkeztem,
mert elárultam az ártatlan vért." De azok ezt mondták: „Mi közünk hozzá?
A te dolgod!" 5 Erre odavetette az ezüstöket a templomba, eltávozott és fel-
akasztotta magát. 6 A főpapok pedig fölszedték az ezüstöket, és azt mondták:
„Nem szabad a templom kincstárába tenni, mert vér díja." 7 Azután határozatot
hoztak, és megvették rajta a ‚fazekas mezejét' az idegenek számára temetőnek.
8 Ezért hívják a mezőt Vérmezőnek mind a mai napig. 9 Akkor beteljesedett
Jeremiás próféta mondása: „És vették a harminc ezüstöt, a felbecsültnek árát, akit
Izrael fiai ennyire becsültek, 10 és odaadták a ‚fazekas mezejéért', ahogy nekem
az Úr parancsolta."

Júdás halálának elbeszélését az evangéliumban egyedül Máténál találjuk. Az Ap. Csel. 1,18 köv. szintén elmondja az áruló öngyilkosságát, de másként mint Máté. Az elbeszélésegységet Júdás halála vagy Júdás öngyilkossága címen említjük, valójában azonban többről van szó. Témáját az árulásért kapott harminc ezüstpénz, a Jézusért fizetett vérdíj határozza meg, s az evangélista ehhez köti mondanivalóját.

Máté elbeszélését minden részletében átszövik az ószövetségi motívumok és az Ószövetség beteljesedésének gondolata. Júdás árulása, a főtanács Jézus ellen szőtt terve és ennek végrehajtása is az isteni üdvözítő terv síkján kap végső magyarázatot. A harminc ezüst visszaszolgáltatása, és rajta vásárolt földdarab igazolja, hogy minden az Írás szavai szerint történt. Ezzel Júdás árulásának botrányát is megmagyarázza. Máté azonban egy lépéssel tovább megy. Az Írás azt is tanúsítja, hogy a főpapok és vének szándéka gonosz

volt. A harminc ezüstpénz, mint az ártatlan Jézus vérdíja, és a rajta vásárolt földdarab neve — „Vérmező" — megörökíti Jézus elítélésének gonosz voltát.

Az evangélista olyan részleteket beszél el, amelyek időrendileg nem illeszkednek Jézus szenvedéstörténetének menetébe, és közvetlenül nem is tartoznak hozzá. A jelenet nincs összhangban az eseményekkel. A főtanács tagjai a kora reggeli ülés után eltávoztak és Jézust Pilátushoz kísérték (27,2). Nem lehettek egyszerre a helytartó előtt és a templomban is. Úgy tűnik ugyanis mintha éppen a főtanács üléséről vonulnának ki a templom udvarába, Júdás pedig eléjük menve teszi kijelentését és szórja szét az ezüstöket a templomban. Máté elbeszélése viszont inkább arra enged következtetni, hogy az ülés Kaifás palotájában volt (26,57), s nem szabályos helyén a templom csarnokában. Júdás halálának időpontja nem meghatározott. A szövegből nem következik, hogy azonnal öngyilkos lett. A földdarab megvásárlása is nyilvánvalóan később történt. Az evangélista mégis mindezt itt mondja el. Jézus elítélése és Pilátusnak való kiszolgáltatása alkalmat ad neki arra, hogy elmondja azokat az eseményeket, amelyek megmagyarázzák mindazt, ami a halálba induló Jézus körül történik. Időrendileg ugyan nem, de a hit fényében ide tartoznak. Máté olyan helyi hagyományra támaszkodik, mely egy jeruzsálemi temetkezőhely, — neve Vérmező — és Júdás sorsa között kapcsolatot látott. A hagyomány szerint a helyet a visszaszolgáltatott harminc ezüstön vásárolták. Az evangélista ebből a népies hagyományból veszi elbeszélésének alapját, s ószövetségi motívumok felhasználásával megformálva, az Írás beteljesedésének fényébe helyezi.

A jelenet három részből áll, melyeket a harminc ezüstpénz témája fog egységbe: Júdás lelkiismeretfurdalása és halála (3—5. v.), a főpapok rendelkeznek a 30 ezüst sorsáról (6—8. v.), a próféta jövendölése (9—10. v.).

Miután Jézust elítélték és átadták Pilátusnak, Júdás megbánta tettét. Vette a harminc ezüstpénzt, melyet a felkínált segítségéért kapott, s visszavitte a főpapoknak és véneknek. Júdás elismeri, hogy vétkezett, és egyben kijelenti előttük Jézus ártatlanságát. Kijelentésének — „Vétkeztem, mert elárultam az ártatlan vért" — súlya van. Júdás nemcsak magát vádolja, hanem a főtanács tagjait is, Jézus bíráit. Az eljárás kezdettől fogva gonosz és igazságtalan volt. Az ártatlan vér kiontása súlyos bűn és az Ószövetség mélyen elítéli:

„Átkozott, akit meg lehet vesztegetni, hogy ártatlannak vérét ontsa! S az egész nép mondja rá: úgy legyen" (MTörv 27,25). A főpapokat és a véneket tehát azzal vádolja, hogy megszegték Isten törvényét. Júdás szavai már előrevetítik a folytatást Pilátus előtt. Pilátus kijelenti, majd kézmosással külsőleg is tanúsítja Jézus ártatlanságát a főpapok és vének előtt (27,24).

Júdás bánata és lelkiismeretfurdalása nem igazi bűnbánat. Az igazi bűnbánat magába foglalja az Istenhez fordulást. Isten kegyelméből fakad, Isten szeretetével és reménységgel párosul. A bűnbánó hisz abban, hogy Isten megbocsátja bűnét, még ha nem is tudja jóvátenni a bűnével okozott kárt. Júdásnál mindez hiányzik. Ezt tanúsítja öngyilkossága is. Bánata nem a bűnbocsátó Istenhez vezeti. Nincs szó megtérésről, benső fordulatról. Külsőleg akarja visszafordítani Jézus és saját sorsában azt, amit a harminc ezüstpénz elfogadásával elindított. Úgy tűnik azt gondolja, hogy a vérdíj visszaszolgáltatásával eléri Jézus elbocsátását, és ő megszabadul az ártatlan vér elárulásának terhétől. Bánata ugyan nem jelent igazi megtérést, de alkalmas arra, hogy a nyilvánosság előtt kijelentse Jézus ártatlanságát. Reményében azonban alaposan téved. Nyers elutasításban részesül. Jézust nem engedik el, s ezzel a főpapok és a vének megerősítik felelősségüket az ártatlan Jézus felett kimondott ítéletben. Júdást pedig magára hagyják a lelkiismeretét mardosó bűnteherrel. A főpapok és írástudók válasza — „A te dolgod" (szószerint: te lássad) — a következő jelenetben Pilátus „Ti lássátok" (24. v.) szavaira utal, aki így hárítja rájuk Jézus haláláért a felelősséget. Júdás a visszautasítás után nem lát kiutat, elszórja az ezüstöket a templomban, elmegy és felakasztja magát. Nem világos a szövegből, hogy öngyilkosságát azonnal, vagy később hajtotta végre.

A következőkben Máté elbeszéli a harminc ezüstpénz sorsát. A főpapok felszedik a szétszórt pénzt és határozatot hoznak felhasználásáról. Nem tehetik a templom kincstárába, mert tisztátalan pénz. Egy ember megölésének segédkezésére használták fel, — vérdíj — ezért kultikus célra nem használható. Ugyanúgy kezelik mint a kéjelgés díját, melyet isteni törvény tilt a templomba vinni: „Izrael lányai között ne legyen, aki eladja magát, s Izrael fiai közt se, aki kéjelgésnek él. Ne vidd semmiféle fogadalmad (teljesítésére) kéjelgésnek díját vagy kutyának árát az Úr, a te Istened házába. Mert az Úr, a te Istened szemében mindkettő utálatnak tárgya"

(MTörv 23,18). Elismerik tehát, hogy a harminc ezüst tisztességtelen pénz, ezzel azt is, hogy adományozásának célja is tisztességtelen volt. Ezért a „fazekas mezeje" néven ismert földdarabot veszik meg az idegenek temetési helyéül. Az idegeneken, idegen országból jövő zsidókat, vagy pogányokat érthetünk. Itt minden bizonnyal a Jeruzsálembe látogató pogányokra kell gondolnunk. A vérdíjon vásárolt telek nem szolgálhatott volna zsidók számára temetőül, akiknek a tisztátalantól óvakodni kell. A vérdíjon vásárolt telket Vérmezőnek nevezik. Így hívják „a mai napig", vagyis megörökíti Júdás tanúságát Jézus ártatlanságáról, és a főpapok vétkét Jézus elítélésében. A földdarab Jeruzsálem délkeleti oldalán a Hinnom völgy déli lejtőjén lehetett, ahol fazekasműhelyek és téglaégetők voltak.

Mindez nem véletlenül alakult így. Isten rendelése szerint történt, hogy a főpapok megvették a „fazekas mezejét". Tudtukon kívül ősi jövendölést teljesítettek be. Máté Jeremiás próféta jövendölését látja valóra válni: „És vették a harminc ezüstöt, a felbecsültnek árát, akit Izrael fiai ennyire becsültek, és odaadták a ‚fazekas mezejéért', ahogy nekem az Úr parancsolta" (9—10. v.). Máté ezt a szentírási részletet Jeremiásnak tulajdonítja, valójában Zakariás próféta jövendölését idézi (Zak 11,13), de eltérésekkel. Az evangélista nem véletlenül utal Jeremiásra. A próféta jövendöléseiben ugyanis többször szerepel a fazekas, a fazekas háza. Elmegy a fazekas házába és a fazekas agyagot formáló tevékenysége Isten nagyságát és fenségét eleveníti meg számára (Jer 18,2—12). Ismét máskor a fazekas kapujában fenyegető ítéletet mond (Jer 19,1—15). Egy alkalommal szántóföldet vásárol, mely jelképe annak, hogy Isten megvédi népét, még ha egy adott helyzetben pusztulásnak is adja (Jer 32,6—9). Ezek a motívumok kapcsolódnak össze Zakariás jövendölésével egy jó pásztorról, akinek szolgálatát csak harminc ezüst sekelre becsülték (Zak 11,12 köv).

Máté mindezeket beteljesedni látja abban, mi történt. A Júdásnak adott 30 ezüstre becsülték Jézust, aki „jó pásztoruk" volt. Miután elutasították, az elvesztésére szánt ezüstön megvették a „fazekas mezejét", mely Istentől rendelt jele lett Júdás és a főpapok tettének.

c) *Pilátus kihallgatja és halálra ítéli Jézust (27,11—26)*

11 Jézus pedig a helytartó előtt állt. A helytartó megkérdezte tőle: „Te vagy
a zsidók királya?" „Te mondod" — felelte Jézus. 12 De amikor a főpapok és
a vének vádolták, semmit sem felelt. 13 Akkor Pilátus így szólt hozzá: „Nem
hallod mi mindennel vádolnak?" 14 De ő egy szavára sem válaszolt neki, úgy,
hogy a helytartó elcsodálkozott. 15 Ünnepenként a helytartó szabadon szokott
bocsátani egy rabot a tömegnek, akit kívántak. 16 Volt pedig akkor egy hírhedt
rabjuk, akit Barabásnak hívtak. 17 Amikor tehát összegyűltek, Pilátus ezt
mondta nekik: „Mit akartok, melyiket bocsássam nektek szabadon, Barabást, vagy
Jézust, akit Krisztusnak mondanak?" 18 Tudta ugyanis, hogy irigységből szol-
gáltatták ki neki. 19 Miközben pedig bírói székén ült, felesége azt az üzenetet
küldte neki: „Ne legyen közöd annak az igaz embernek a dolgához, mert sokat
szenvedtem ma álmomban miatta." 20 A főpapok és a vének azonban rábeszél-
ték a tömeget, hogy kérjék Barabást, Jézust pedig elveszítsék. 21 A helytartó
tehát megkérdezte tőlük: „Mit akartok, melyiket bocsássam el nektek a kettő kö-
zül?" Azok ezt mondták: „Barabást." 22 Pilátus így szólt hozzájuk: „Mit
tegyek hát Jézussal, akit Krisztusnak mondanak?" Mindnyájan azt mondták:
Feszíttessék meg!" 23 Ő azt kérdezte: „De hát mi rosszat tett?" Azok még erő-
sebben kiáltották: „Feszíttessék meg!" 24 Amikor pedig látta Pilátus, hogy sem-
mire sem megy, hanem annál inkább nő a zavargás, vizet hozatott, a tömeg szeme-
láttára megmosta kezét, és ezt mondta: „Ártatlan vagyok ennek az igaz (embernek)
a vérétől. Ti lássátok!" 25 Az egész nép ezt válaszolta: „Vére rajtunk és gyer-
mekeinken!" 26 Akkor szabadon bocsátotta nekik Barabást, Jézust pedig meg-
ostoroztatta, és átadta nekik, hogy keresztre feszítsék.

Jézus Pilátus előtt történt kihallgatása és elítélése Máté szenvedéstörténetében központi helyet foglal el. Az evangélista Márk elbeszélését követi ugyan nagy vonalakban, de elbeszélését önállóan formálta meg. Máté öt részegységből formálta meg a jelenetet: Jézus kihallgatása (11—14), Jézus és Barabás (15—18. v.), Pilátus felesége (19—20. v.), a tömeg követelése (21—23. v.), Jézust elítélik (24—26. v.). Az egyes epizódok egymást követve vezetik tovább a cselekményt és fokozzák a drámai feszültséget. A részegységeknek külön jelentése is van. Mindegyik középpontjában Jézus alakja áll, aki ugyan az első jelenetben a Pilátusnak adott válaszán kívül egyetlen szót sem szól, mégis minden történés rá irányul. Csendes jelenlétével uralja az eseményeket. Máté olyan részleteket is közöl, amelyeket a többi evangélistánál nem találunk (Pilátus feleségének üzenete 19. vers, Pilátus kezet mos a felelősség elhárításának kimutatására 24. vers).

Az elbeszélés átgondolt irodalmi felépítése arról tanúskodik, hogy az evangélista a tényeken túl az események jelentését akarja

feltárni. Jánoshoz hasonlóan Máté is nagy Pilátus-jelenetet szerkesztett. Az egyház indulását mutatja be. Jézus, a Messiás, Pilátus előtt Izrael részéről végleges elutasításra talál. Isten ezért új üdvközösséget teremt, melybe minden nép, zsidók és pogányok egyaránt meghívást kapnak.

Jézust a főtanács hajnali ülése után a főpapok és a vének megkötözve Pilátushoz, a helytartóságra vezették (27,1—2). Máté ismét felveszi az elbeszélés Júdás halálának elbeszélésével megszakított fonalát. A helytartóság a provincia kormányzójának hivatalos székhelye volt. Peres ügyekben itt mondott ítéletet. Júdea tartomány helytartói Cesareában tartózkodtak, de nagyobb ünnepek alkalmával katonai egységek kíséretében Jeruzsálembe vonultak, hogy esetleges rendzavarás, vagy nyugtalanság esetén azonnal közbeavatkozhassanak. A helytartóság pontos helyét illetően megoszlanak a vélemények. A szentírásmagyarázók többsége szerint Heródes palotájában, a város nyugati részében volt (Philo, Josephus Flavius). Mások a templomtér északnyugati oldalán lévő Antónia várra gondolnak.

Jézus a helytartó előtt áll. Az evangélista a jelenet kezdetén tudatosan nevén nevezi Jézust (Márk nem nevezi meg), és ezzel kifejezésre juttatja, hogy ő lesz a következőkben a főszereplő. A helytartó kihallgatja Jézust. A kihallgatás hivatalos jellegét s a jelenet súlyát Máté Pilátus hivatalos rangjának említésével is hangsúlyozza.

A kihallgatást az evangélista szűkszavúan írja le. Vádemelésről, miként Lukácsnál (23,2) és Jánosnál (18,29 köv), itt nem történik említés. Pilátus közvetlenül megkérdezi Jézust: „Te vagy a zsidók királya?" (11. v.). Kérdéséből azonban nyilvánvalóan következtethetünk az előzetes vádemelésre és a Jézus ellen felhozott vádra is. Pilátus kérdése mind a négy evangéliumban elhangzik és szó szerint megegyezik (Mt 27,11; Mk 15,2; Lk 23,3; Jn 18,33).

Pilátus királyságáról kérdezi Jézust. Az evangéliumokban a „zsidók királya" cím csak a Jézus ellen folytatott római peres eljárás folyamán, és a megszületett Messiás után tudakozó mágusok kérdezősködésében fordul elő (2,2). A pogányok használják tehát ezt a címet, mikor Jézusról beszélnek. A „zsidók királya" kifejezés a római uralom előtt is ismert. A Hasmoneus dinasztia tagjai használták ezt a címet. A zsidók Jézust „Izrael királyának" szólítják (27,42; Mk 15,32). A „zsidók királya" megnevezésnek politikai

jelentése van. Pogányok használják ezt a kifejezést, akik csak a politikai hatalomhoz való viszonyában értik. Pilátus sem érthette másként. A főpapok és a vének politikai színezetet adnak a vádnak. Jézus lázadó, aki a birodalom rendjét megzavarja, elvitatja Róma hatalmát. Hamisan Messiás királynak adja ki magát. A vádaskodás természetéről a legjobb képet Lukácstól kapjuk: „Azt tapasztaltuk — mondták —, hogy tévútra vezeti népünket. Megtiltja, hogy adót fizessünk a császárnak. Azt állítja magáról, hogy ő a Messiás király" (Lk 23,2). Ilyen vád mellett a helytartó nem mehetett el szótlanul, hiszen hivatali kötelessége volt vigyázni a birodalom belső rendjére. A kihallgatás nyilvánvalóan nem csak ebből az egy kérdésből állt. Pilátus kérdése azonban világosan kifejezi a vád lényegét. Ezért nincs is szükség további **részletezésre.** Máté a főpapok és a vének vádaskodását csak futólag említi. Az evangéliumok világosan tanúskodnak arról, hogy Jézus elutasította a Messiás királyságának evilági, politikai színezetét. Ezért ad Pilátusnak kitérő választ „Te mondod" (11. v.). Kerülni akarja Messiás voltának politikai színezetét. Felfoghatjuk azonban igenlésnek is, anélkül, hogy olyan formában állítaná királyságát, miként a helytartó érti.

A tartózkodó válasz azonban többet is kifejez. Jézus felette áll vádlóinak. Akárcsak a továbbiakban hallgatásával, Máté ezzel is érzékelteti Jézus fölényét és fenségét, melyet az egész peres eljárás folyamán megőriz. Ezután már nem halljuk hangját, hallgatásba burkolózik. A főpapok és vének vádaskodására semmit sem szól.

Jézus hallgatásán Pilátus nagyon elcsodálkozott. Joggal, hiszen ismerte kiszolgáltatásának hátterét. Tudta, hogy csak irigységből vádolták be (18. v.). Hallgatásával Jézus lemond a védekezés jogáról, s mintegy elismeri bűnösségét. Ezzel önkéntesen kiszolgáltatja magát a kereszthalálra. De éppen ebben az önkéntes hallgatásban tárulnak fel Jézus magatartásának további **távlatai.** Ezt tette már a főtanács előtt is (26,63), és egészen a keresztig megőrzi hallgatását. Az Atya akarata jelölte ki számára a szenvedés útját. Amikor hallgat és nem védekezik a keresztjéhez vezető hamis vádak ellen, akkor némasága kifejezi az isteni akarathoz való ragaszkodását. Hallgatása ezenfelül szenvedéséhez tartozik. Az Úr szenvedő Szolgájának módján vállalja sorsát, aki „bár nem vitt végbe gonoszságot, s álnokság nem volt szájában" (Iz 53,9), mégis mikor „megkínozták, s ő alázattal elviselte, nem nyitotta ki száját. Mint

juh, melyet leölni visznek, vagy mint a bárány elnémul nyírója előtt, s ő nem nyitotta ki száját" (Iz 53,7).

A kikérdezés után közvetlenül Pilátus nem mond még ítéletet, hanem a választás lehetőségét ajánlja fel a főpapoknak és véneknek, s az összegyűlt tömegnek. Az ún. húsvéti amnesztiára hivatkozik, mely szerint a helytartó az ünnep alkalmával szabadon szokott bocsátani egy rabot, akit a nép kívánt. A húsvéti amnesztia kérdését részletesebben tárgyaltuk Márk evangéliumában (lásd 65. old.). Pilátus felkínálja a választás lehetőségét, Barabás és Jézus között. Ezzel a felelősséget elhárítja magától, és átruházza a vádemelőkre. A két személy bemutatása és közöttük a választás lehetősége határozza meg a következő jeleneteket.

Az evangélista hangsúlyozza Pilátus ajánlatának hivatalos jellegét. Utal az ünnepi szokásra, Pilátust hivatali címén nevezi. A sokaság a bíráskodás napján összegyűlt tömegre emlékeztet, mely a Jézus sorsáról döntő ítélkezésre jött össze. Nemcsak a húsvéti amnesztia gyakorlását kérő alkalmi tömegfelvonulásról van szó, miként Márknál (Mk 15,8). Pilátus bírói székén foglal helyet hivatalos minőségben, de mégis csak mellékszereplő marad. Az igazi cselekvő itt a tömeg s vele vezetői, a főpapok és a vének. Ebben a háttérben felelősségük jelentősége is megnő.

Pilátus ajánlatára az „egy hírhedt rab, akit Barabásnak hívnak", és „Jézus, akit Krisztusnak mondanak" között kell majd a népnek választani. A választás lehetősége egyenlőséget és ellentétet teremt közöttük. Már megszólításuk azonos formája is ezt hangsúlyozza. Barabás neve mellett az „episémos" jelzőt találjuk, fordíthatjuk „híres" és „hírhedt"-nek egyaránt. Máté különösebben nem jellemzi, de ő „hírhedt"-nek érti. Hogy miért, kiderül a többi evangéliumból. Márk és Lukács szerint lázadó és gyilkos volt (Mk 15,7; Lk 23,19), János rablónak mondja (Jn 18,40). A tömeg szemében azonban „híres" ember volt, zelóta, politikai lázadó, aki a gyűlölt rómaiak elleni lázadásban került rabságba. Márk jellemzése erre enged következtetni: „Volt a börtönben egy Barabás nevű rab, akit a lázadókkal együtt tartóztattak le. Ezek egy zendülés alkalmával gyilkosságot követtek el" (Mk 15,7). A választás kimenetele tehát nem kétséges. Pilátus nem a „zsidók királyának" nevezi meg Jézust, mint ezt a kihallgatásban feltett kérdés alapján várnánk. Márk párhuzamos elbeszélésében is „a zsidók királya"-ként ajánlja fel Jézus elbocsátását a tömegnek (Mk 15,9). A helytartó a keresz-

tény hitvallás szavait használja, miként később is az ítélkezés folyamán (22. v.): „Jézus, akit Krisztusnak mondanak". A Krisztus cím több jelentésű. Egyszerre vallásos várakozás és politikai remények hordozója. A Krisztus, a Messiás a végidőbeli Isten országa, az üdvösség megvalósítója. Ugyanakkor Izrael királya is, és egyben az egész világ uralkodója. De éppen a cím többértelműsége teszi alkalmassá, hogy Máté kifejezze a jelenet értelmét.

Pilátus a Krisztus cím jelentését csak evilági, politikai értelemben gondolja. Aligha értheti a keresztény hitvallás szellemében. A körülírt forma, „akit Krisztusnak mondanak" is ezt mutatja. Alkalmas viszont arra, hogy kifejezze Jézus elutasításának valódi hátterét. Mint Krisztus, mint Messiás nem kell a tömegnek és a főpapoknak, éppen a vallási tartalom miatt, melyet Jézus messiási voltának tulajdonított.

Pilátus ismerte a főtanács szándékának motívumait, tudta miért állították eléje Jézust. Irigységből szolgáltatták ki neki. Máté nem részletezi, mit kell értenünk az irigységen, de kétségtelen, hogy Jézus a népre gyakorolt növekvő befolyásától féltek. Az indíték tehát lényegében ugyanaz, amit János evangéliumából is ismerünk (Jn 12,19). A Pilátus által felajánlott választás tehát nem nélkülözi az iróniát. Nem hajlandó egyenesen teljesíteni a főtanács kívánságát. Úgy gondolja, hogy a húsvéti amnesztia kapcsán a nép Jézus szabadon bocsátását fogja kérni, s így meghiúsíthatja a Jézus elvesztésére kigondolt tervet. Ebben a reményében azonban alaposan tévedett.

Az eljárás döntő szakaszába érkezett. Pilátus felajánlotta a tömegnek a Barabás és Jézus közötti választás lehetőségét. Bírói székében ülve várja a választ, hogy azután döntést hozzon. Ez a körülmény is aláhúzza a jelenet hivatalos jellegét. Mielőtt választ kap, egyszerre két oldalról is megkísérlik befolyásolni az eljárás menetét. Pilátus felesége az éppen bírói székben helyet foglaló férjéhez üzenetet küld, és óvja őt Jézus elítélésétől. Másik oldalon viszont a főpapok és vének rábeszélik az összegyűlt tömeget, hogy Barabást válasszák és Jézust elveszítsék.

Pilátus feleségének üzenetét csupán Máté beszéli el az evangélisták közül. Az epizódot a szájhagyományból vette át, és oly módon illesztette be az elbeszélésbe, hogy az Jézus ártatlanságát igazolja. Az ókori világban nem ment ritkaságszámba, hogy előkelő asszonyok befolyást gyakoroltak a közügyekre.

A helytartó felesége nem Jézust akarja megvédeni, hanem férjét óvja attól, hogy belebocsátkozzék Jézus ügyébe és elítélje őt. Egyben Jézust igaz embernek jelenti ki. Intelmét álmával indokolja, melyben Jézus miatt sokat szenvedett. Hogy valójában mi történt álmában, nem tudjuk meg, de a nyomasztó élményből levonja a férjével közölt következtetést. Nem tűnik ki, hogy Pilátus felesége Jézus titkos követője lenne. Bármi is legyen álmának természete, Máté isteni kinyilatkoztatást, isteni intést lát benne, melyben Jézus igaz volta és ártatlansága megerősítést nyer. Pilátus tehát felülről kap intést, hogy kerülje Jézus elítélését.

Eközben a főpapok és a vének éppen ellenkezőjét akarják elérni annak, amire Pilátus intést kapott. Arra beszélik rá a tömeget, hogy ne csak Barabás szabadon engedését kérje, hanem Jézus elveszítését is. Így lényegében többről van már szó, mint a húsvéti amnesztia gyakorlásáról, és a kettős irányú kérés fogja megszabni a következő eseményeket.

A rövid epizód után Pilátus megismétli kérdését. A választás felajánlásában még inkább semlegesnek igyekszik feltűnni. Az első alkalommal mindkét nevet, Barabás és Jézus nevét egyaránt említi, elsőként Barabásét. Most azonban másként fogalmazza a választás lehetőségét, elhagyva a neveket: „Mit akartok, melyiket bocsássam el nektek a kettő közül?" (21. v.). Ezt követően drámai dialógus kezdődik a helytartó és a tömeg között, melyben a tömeg izgatott hangja egyre fokozódik. A rábeszélésnek megfelelően Barabás elengedését, és Jézus keresztre feszítését követelik. Ellentétes irányú folyamatnak lehetünk tanúi. Pilátus úgy tűnik védelmébe veszi Jézust, sőt a „De hát mi rosszat tett?" kérdésével felmenti az ellene felhozott vádak alól. A tömeg viszont egyre hevesebben követeli keresztre feszítését. A felelősség Pilátusról fokozatosan a népre tolódik. Ezt érzékelteti a Jézus elveszítését követelő kiáltásuk is. Míg Márknál egyenes felszólítás formájában hangzik el: „Feszítsd meg" (Mk 15,13.14), addig Máténál szenvedő formában „Feszíttessék meg" (22.23. v.). Kifejezésre jut, hogy Pilátus nem önállóan, hanem kényszerítve cselekszik.

Amikor Pilátus látja, hogy a tömeg lármája és a zavargás egyre fokozódik, jelképes cselekedethez folyamodik. Vizet hozat és megmossa kezét a tömeg szeme láttára, mellyel kifejezi saját ártatlanságát Jézus ügyében. Kijelenti Jézus igaz voltát és a tömegre hárítja a felelősséget Jézus haláláért. A kézmosás jelképes gesztusa nem

római, hanem az Ószövetségből ismert szokás. Kifejezi, hogy valaki nem részese egy bűnnek. A Második Törvénykönyvben a következő előírást találjuk, ha egy város mellett gyilkosság történik, és a tettes ismeretlen: „Majd a meggyilkolt emberhez legközelebb fekvő város vénei mossák kezüket a patakban... s nyilatkoztassák ki: „Nem a mi kezünk ontotta ki ezt a vért..." (MTörv 21,6—7). A zsoltárokban is hasonlóképpen olvassuk: „Bár ártatlan vagyok, mosom kezemet" (Zsolt 26,6; v. ö. 73,13). A kézmosás az ártatlanság kifejezése.

Válaszként az egész nép magára vállalja a felelősséget: „Vére rajtunk és gyermekeinken!" felkiáltással (25. v.). Máté a válasz horderejét azzal is aláhúzza, hogy a „tömeg" (okhlos) helyett „az egész nép" (pas ho laos) kifejezést használja. „Valaki vérének egy más valaki fejére szállni" szintén az Ószövetségből ismert kifejezés a bűnösség kijelentésére. Jeruzsálem ellen mondott beszéde miatt Jeremiást halálra akarják ítélni, mire ő így védekezik: „Tegyetek velem úgy, ahogy jónak látjátok. De tudjátok meg, hogy ha halálra adtok, ártatlan vér száll fejetekre, erre a városra és lakóira, mert valóban az Úr küldött, hogy ezt mind elmondjam a fületek hallatára" (Jer 26,15 v. ö. 2 Sám 1,13—16; 3,29).

Pilátus jelképes kézmosását és a nép felkiáltását csak Máté evangéliumában találjuk. Leírását erőteljesen meghatározza az evangélista teológiai célkitűzése. Ennek megfelelően fogalmazza meg az epizódot, s benne Pilátus és a tömeg szavait. Ószövetségi motívumok felhasználásával, biblikus módon tanítja a Pilátus-jelenet értelmét. Máté az egyház üdvtörténeti helyzetét akarja megmagyarázni. Jézus és evangéliuma az ószövetségi nép többségénél nem talált elfogadásra. Pilátusnak történt kiszolgáltatása a vezetők részéről megpecsételi az elutasítást, mely azonban az üdvösség történetében fordulatot jelent. Jézus kiontott vére új szövetséget alapít. Általa Isten az ószövetségi Isten népe helyén új üdvközösséget teremt, melybe az egész emberiség, a zsidók és a többi nemzetek egyaránt meghívást kapnak (28,18—20).

A nép felelősségét vállaló felkiáltása „Vére rajtunk és gyermekeinken" azonban magyarázatra szorul. Ennek a mondatnak félreértése ugyanis a zsidó nép elleni súlyos igazságtalanságok forrása lett. Kétségtelen, hogy Máté az egész nép felelősségét hangsúlyozza, míg Pilátust felmenti. Nem szabad azonban ezt a mondatot az Újszövetség egészéből kiragadni, hanem csak annak összefüggésében

lehet szemlélni. Az evangéliumokból kitűnik, hogy Jézus halálának felelőssége csak azokat terheli, akik átadták Pilátusnak, és Pilátust, aki halálra ítélte. A felelősség tehát személyeket, és nem a népet terheli. Ennek tudatában jelenti ki a II. Vatikáni Zsinat: „Kétségtelen, hogy a zsidó hatóságok és párthíveik Krisztus halálát követelték, mégsem lehet megkülönböztetés nélkül, minden akkori zsidónak rovására írni azt, amit ővele kínszenvedésekor műveltek. És ha az egyház lett is Isten új népe, mégsem szabad úgy szólni a zsidókról, mintha kárhozatra szánta, vagy megátkozta volna őket Isten, és mintha ez a Szentírásból következnék. Gondoljanak tehát arra mindazok, akik hittant tanítanak, vagy Isten igéjét hirdetik, hogy olyasmit ne tanítsanak, ami nem felel meg az evangéliumi igazságnak és a krisztusi szellemnek. Ezenfelül mélyen sajnálja az Egyház, amely megemlékezik a zsidókkal közös örökségről, mindazt a gyűlöletet, üldözést, és az antiszemitizmusnak sokféle megnyilatkozását, amely bármikor és bárki részéről a zsidók ellen irányult. (Nyilatkozat a nem-keresztény vallásokról 4.) Az Újszövetség tanítja, hogy Izrael továbbra is Isten szeretetének tárgya. Pál apostol ezt mondja: „Azt kérdem tehát: Vajon Isten elvetette népét? Szó sincs róla! ... Isten nem vetette el népét, melyet öröktől fogva kiválasztott" (Róm 11,1—2 v. ö. 11,26—31). Mindezeken túl azonban gondolnunk kell arra, hogy Jézus önként, szeretetből vállalta szenvedését és halálát. Szenvedésének eseményeiben Jézus volt az igazi cselekvő, aki tudatosan ment sorsa elé. Az egész emberiség bűneiért és üdvösségéért fogadta el a keresztet. Keresztje tehát minden ember számára a kegyelem forrása, és az egyetemes szeretet, kiengesztelődés jele.

Pilátus ezután elengedi Barabást, Jézust pedig megostoroztatja és átadja, hogy keresztre feszítsék. Máté formális ítélethozatalt nem említ, hanem csak a keresztre feszítésre való átadás tényét. Ez azonban feltételezi az ítéletet. A megostorozás a keresztre feszítéssel egybekapcsolt kegyetlen büntetés, melyet a rómaiak azért alkalmaztak, hogy a megkorbácsolástól legyengült elítélt hamarabb meghaljon a kereszten. Az elítéltet derékig érő oszlophoz kötötték, vagy néha csak a földre vetették. Mezítelen testét vesszőkkel és korbáccsal verték. A korbácsra ólom és csontdarabokat kötöttek. Ezek a megostorozott ember testét sokszor egészen a csontokig feltépték. Az eljárás kegyetlenségét tanúsítja, hogy a megostorozás nemegyszer az elítélt halálát okozta. Jézus ezt az embertelen és

kegyetlen büntetést is elszenvedi kereszthalála előtt. Mikor első alkalommal jövendöli meg szenvedését, akkor mondja, hogy „Jeruzsálembe kell mennie, sokat kell szenvednie" (16,21), s ez a jövendölés most bekövetkezett.

VI. JÉZUST KERESZTRE FESZÍTIK (27,27—44)

Pilátus átadta Jézust a katonáknak, s ezután a kivégzés végrehajtása következik. Halála előtt testi és lelki gyötrelmek egész sorát kellett elszenvednie, az emberi gonoszság különféle megnyilvánulásait. Máté drámai módon írja le a keresztre feszítés eseményeit. A jelenet három részből épül fel: Jézust a katonák kigúnyolják (27,27—31), Jézust megfeszítik (27,32—37), a keresztre feszített Jézus kigúnyolása (27,38—44).

A keresztre feszítés fontos helyet foglal el Máté szenvedéstörténetében. Az eseményeknek negatív voltukban is kinyilatkoztató erejük van. Feltárják a szenvedő Jézus igazi valóságát. Az evangélista ismét összefoglalja a főtanács előtti kihallgatás és a Pilátus—jelenet valamennyi fontos elemét. Jézust — bár gúnyosan — a zsidók királyának, Isten Fiának és Izrael királyának halljuk megnevezni. Ezek a megszólítások Jézus halál felett aratott győzelmével majd dicsőséges megerősítést nyernek.

Feltárul Jézus szenvedésének értelme is. Látszólagos erőtlenségében, szenvedésében és megaláztatásában is az Írás szavai teljesedtek be. Az ószövetségi szenvedő igaz sorsa elevenedik meg, melyben Isten megerősíti a személyes áldozat szükségességét és termékenységét az üdvösség tervében. Máté elsősorban a 22. zsoltár megvalósulását hangsúlyozza Jézus szenvedésében. A zsoltár beteljesedése azonban Jézus bekövetkező megdicsőüléséről is biztosítja a hivőt. A 22. zsoltár szerint a szenvedő igaz nemcsak gyötrelmeit és kiszolgáltatottságát, hanem azt a szabadulását is megénekli, melyet Isten segítsége valósított meg sorsában. A Jézus sorsát kísérő szenvedés és kiszolgáltatottság tehát az üdvösség Istentől választott eszköze.

a) *Jézust a katonák kigúnyolják (27,27—31)*

27 Akkor a helytartó katonái magukkal vitték a helytartóságra, s odagyűjtötték köré az egész csapatot. 28 Levetkőztették, bíborszínű köpenyt adtak rá, 29 tövisből koronát fontak, fejére tették, jobb kezébe nádszálat adtak. Aztán térdet hajtottak előtte és így gúnyolták őt: „Üdvözlégy zsidók királya!" 30 Aztán leköpdösték, fogták a nádat, s verték vele a fejét. 31 Miután kigúnyolták őt, levették róla a köpenyt, ráadták saját ruháját és elvezették, hogy keresztre feszítsék.

A kiszolgáltatott Jézus az emberi gonoszság egy újabb megnyilvánulását éli meg. A kivégzést végző katonák a helytartóság épületébe vezették, ahol összegyűjtötték a csapatot és kényük—kedvük szerint játékszerként bántak vele. Jézust a zsidók királya címmel vádolták, s most durva gúnyként a királyi koronázás és hódolat paródiáját játsszák el vele. Ha király, akkor méltó a királyi insigniákra és királyi tiszteletadásra. A jelenet helyét nem tudjuk pontosan meghatározni. A helytartósági épület bensejében játszódott le, de a helytartóság épületének azonosítása bizonytalan. Lehet Heródes palotája, vagy az Antónia vár, ahol a helyőrség is állomásozott. Máté szerint az egész csapat összegyűlt a durva színjátékra. A csapaton (görögül speira) római csapategységet, a kohorsot kell értenünk. Egy kohors 600 emberből állt. Nem kell azonban a teljes csapategységre gondolni. Az „egész csapat" inkább az elbeszélés eszköze. Lehet az is, hogy a Pilátust Jeruzsálembe kísérő katonákról van szó. Mindenesetre az összegyűlt katonák alkotják a zsidók királyának „kíséretét".

Levetkőztetik Jézust és a királyi hatalom külső jeleivel ruházzák fel. Királyi bíborpalástként bíborszínű katonaköpenyeget adtak rá. Koronának töviskoszorút tettek a fejére, jogarként pedig nádszálat adtak jobb kezébe. A királyi insigniák átadása után következik a tiszteletadás. Csúfolódva térdet hajtanak előtte és köszöntik: „Üdvözlégy zsidók királya!" (30. v.). Még nem sejtik, hogy cselekedetükkel Jézus valódi királyságát nyilvánítják ki, amely a feltámadásban, de már a halálát követő kozmikus jelekben is megerősítést nyer. Majd kimutatják, hogy mit gondolnak Jézus királyságáról. A megvetés jeleként leköpik. Kiveszik kezéből a jogart jelképező nádszálat és fejét verik vele, kifejezve királyi hatalmának erőtlenségét, semmi voltát. Viselkedésükben megnyilvánul a római katonák gyűlölete is, mely a zelóták ellen folytatott kemény és

állandó harcban halmozódott fel bennük. A védtelen Jézuson most kitölthetik bosszújukat.

Jézus a közönséges gúnyolódást és bántalmazást némán tűri. Beteljesedett szenvedéséről mondott jövendölésének újabb részlete: „Kiszolgáltatják a pogányoknak, hogy kigúnyolják, megostorozzák és keresztre feszítsék" (20,19). A katonák, miután befejezték játékukat, Jézust ismét saját ruháiba öltöztetik, és elvezetik, hogy keresztre feszítsék.

b) *Jézust megfeszítik (27,32—37)*

32 Amint kifelé mentek, találkoztak egy cirenei emberrel. Ezt kényszerítették, hogy vigye a keresztet. 33 Amikor elérkeztek arra a helyre, amelynek Golgota, vagyis Koponya hely volt a neve, 34 epével kevert bort adtak neki inni. De amikor megízlelte, nem akarta meginni. 35 Miután pedig megfeszítették, sorsot vetve megosztoztak ruháin, 36 majd leültek ott, és őrizték. 37 Feje fölé táblát tettek, amelyre elítélésének okát írták: Ez Jézus, a zsidók királya.

Bár az elbeszélésegységnek a Jézus keresztre feszítése címet adjuk, magáról a keresztre feszítésről alig esik szó. Máté a hangsúlyt megelőző és kísérő eseményekre helyezi, mivel ezek tárják fel Jézus valóságát, halálának értelmét. Az evangélista Jézus gyötrelmeit a kereszten az ószövetségi igaz szenvedéseinek tükrében bemutatva magyarázza a hivő olvasónak. Elbeszélésében ezért felhasználja az igaz szenvedéseiről szóló 22. és 69. zsoltár szövegét. A tábla feliratában megjelenik a Jézus elleni vádaskodás egyik eleme is. Máté az egyes mozzanatok menetében Márkot követi, a részletek megformálásában azonban saját teológiai szempontjai érvényesülnek.

Elindul a menet a kivégzés helyére. Szokás szerint az elítélt maga vitte a kivégzés eszközét a keresztre feszítés helyére. Nem az egész keresztet, hanem csak a vízszintes gerendát, a patibulumot kellett hordoznia. A függőleges gerenda (stipes) földbe ásva a vesztőhelyen maradt.

A megkorbácsolástól és a többi bántalmaktól meggyötört Jézus nem képes tovább vinni a keresztgerendát. A keresztre feszítés helye a Golgota, Koponya hely, latinul Calvaria. A Golgota szó koponyát jelent, és a domb valószínűleg koponyatető formájáról

kapta a nevét. Az evangéliumok kifejezései — „Amint kifelé mentek" (Mt 27,32), „Azután kivezették, hogy keresztre feszítsék" (Mk 15,20), „Elvezették, hogy keresztre feszítsék" (Mt 27,31; Lk 23,26) — arra utalnak, hogy a kivégzés helye a városon kívül feküdt. A Héber levél is megemlékezik arról, hogy Jézus a városon kívül szenvedett és halt meg (Zsid 13,12). Ezért kényszerítik cirenei Simont, hogy segítsen Jézusnak. Cirene görög kolónia volt az észak-afrikai parton, majd római provincia lett. Számos zsidó élt itt, s külön zsinagógájuk is volt Jeruzsálemben (ApCsel 6,9). Simon Cirenéből származott, de hogy csak éppen zarándoklat alkalmával tartózkodott Jeruzsálemben, vagy állandóan Júdeában telepedett le, a szövegből nem tűnik ki.

A kivégzés helyére érve elkezdődik a szörnyű büntetés végrehajtása. Az elítéltnek a kivégzés előtt mirhával kevert bort adtak, hogy azzal elkábítva enyhítsék szenvedéseit. Márk szerint Jézust is mirhával kevert borral kínálták, de ő nem fogadta el (Mk 15,23). Máté viszont másként látja a felkínált kábító ital jelentőségét. Az ószövetségi szenvedő igaz képének egy vonása jelenik meg itt Jézus szenvedésében. Az igazat mint áldozatot körülveszik ellenségei. Így áll most Jézus is kivégzői előtt. A szenvedő könyörületet vár, de helyette epét kap ételébe. Amikor Máté azt írja, hogy „epével kevert" bort adtak Jézusnak, a Zsolt 69,22 szavaira utal: „Ételembe epét kevertek, szomjúságomban ecettel itattak."

Jézus felfeszítését csak röviden, mellékmondatban írja le Máté. Inkább csak háttérként szolgál a ruhák szétosztásához, melyben ismét az Írás szava teljesedik. Számára is döntő jelentőségű a keresztre feszítés, de kerüli a kegyetlen esemény részletezését. Józan hangja arra int, hogy az igazi történést nem a külső cselekményben kell keresnünk, hanem abban, ami mögötte rejtőzik. Az evangélista a megfeszítést megelőző és követő részletekben, a kereszten függő Jézus szenvedéseiben tárja fel mindazt, amit a hívőknek látnia kell ebben a drámai eseményben.

A kivégzett ember személyes tárgyai a szokásjog szerint a hóhér vagy a kivégzést végző katonák tulajdona lettek. A katonák sorsvetés útján döntik el, hogy Jézus ruháit melyikük kapja meg. Jézus ruháinak, utolsó földi tulajdonának szétosztása és kisorsolása is szenvedésének Istentől előre elhatározott részletét képezi. Ez is az Írás alapján történt, a 22. zsoltár szerint: „Elosztották ruháimat maguk között, és köntösömre sorsot vetettek" (Zsolt 22,19).

Máté a zsoltár szavaival fogalmazza meg az epizódot, melyben ismét a szenvedő igaz sorsa jelenik meg.

A kivégző osztag katonái ott maradnak a kereszt alatt mint őrök, hogy senki se léphessen közel a keresztre feszítetthez. Máté azonban többet is ki akar fejezni. Az evangélista nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a katonák leültek és őrizték „ott" Jézust. Ugyanez az „ott" ad nyomatékot a Jézus halálát figyelő asszonyok jelenlétének is: „Volt ott sok asszony is, akik távolról figyelték mindezt" (27,55). Hasonlóképpen Jézus eltemetése után Mária Magdolna és a másik Mária „ott" maradtak a sírral szemben (27,61), figyelmes várakozással a feltámadásban bekövetkező eseményekre. A katonák „ott"-léte a keresztnél szintén a figyelemteljes várakozást jelenti, amely a Jézus halálát követő események láttán hitvallásukban jut kifejezésre: „Valóban, ez Isten Fia volt" (27,54).

Római szokás szerint a kivégzés helyére vezetett elítélt ember nyakába akasztottak, vagy előtte vittek egy táblát, amelyre felírták kivégzésének okát. Jézus keresztjére is ilyen táblát tettek. Máté azonban nem a felirat hivatalos jellegét hangsúlyozza, mint Márk vagy János. A leírásból úgy tűnik, a táblát a keresztet őrző katonák készítették és függesztették ki Jézus kigúnyolására.

A felfeszített és kiszolgáltatott Jézus egyenesen ellentéte a feliratnak. Éppen ebben rejlik a gúny. A véres valóság cáfolja meg igényét a királyságra. A felirat szövegének megfogalmazása is kevésbé hivatalos, s inkább demonstráló jellege van. Megnevezi Jézust és elítélésének okát a rómaiak szempontjából. Felidézi a Pilátus előtt elhangzott vádat. Jézus királyi cím igényese, aki a birodalom rendje ellen lázad. A felirat a haláltusáját vívó Jézusról hirdeti: Íme, hát ez a zsidók királya! Ezért a tábla a maga gúnyolódó voltában Jézus szenvedésének része. A hivő számára azonban, aki az eseményt a feltámadás fényében nézi, a felirat a valóságot jelzi, és már a Jézus halálát követő eseményekben megerősítést nyer.

c) *A keresztre feszített Jézus kigúnyolása (27,38—44)*

38 Akkor vele együtt két rablót is keresztre feszítettek, az egyiket jobbról, a másikat balról. 39 Az arra menők káromolták őt fejüket csóválva, 40 és ezt mondták: „Te, aki lerontod a templomot és harmadnapra fölépíted azt, mentsd meg magad, ha Isten Fia vagy, és szállj le a keresztről!" 41 Ugyanígy gúnyolták az írástudókkal és vénekkel együtt a főpapok is: 42 „Másokat megmentett,

magát nem tudja megmenteni. Ha Izrael királya, szálljon le most a keresztről, és hiszünk benne. 43 Az Istenben bízott, szabadítsa meg most, ha akarja. Hisz azt mondta: Isten Fia vagyok." 44 Ugyanígy gyalázták a vele együtt megfeszített rablók is.

A keresztre feszítés jelentését Jézus kigúnyolása zárja. A gúnyolódók szavaiban elhangzanak a főtanács előtti kihallgatás elemei. Elhangzanak a Jézus valóságát kifejező fenségcímek, a hamis tanúk vádaskodása a templom lerombolásáról és felépítéséről. A gúnyolódások Jézus megkísértését is felidézik. Jézustól mint Isten Fiától, küldetésének igazolására csodát kérnek miként egykor a kísértő a pusztában. Amint akkor is győzött a kísértőn, most is győzni fog gúnyolói felett. Máté leírásában Jézust kétszer szólítják Isten Fiának a gúnyolódók (27,40.43). Istenfiúsága biztosítja Isten különleges beavatkozását az eseményekbe, mely a Messiás látszólagos vereségét győzelemmé változtatja. Ezt fejezi ki majd a százados és az őrök vallomása: „Ez valóban Isten Fia volt" (27,54). Most azonban még mindezt gúnyolódás formájában az ellenfelek kórusa mondja el a legyőzött Jézus felett. A látszat nem igazolja, hogy ő Messiás és Isten Fia. Ezt a látszatot Máté sokkoló, drámai formában írja le, hogy majd a Jézus halálát követő jelekben annál nyomatékosabb megerősítést kapjon valósága és ellenségei felett aratott győzelme.

Jézus szenvedése további magyarázatot kap. A kigúnyolás is az Írás szerint történt. Ismét beteljesednek a 22. zsoltár szavai, melyek a végidőbeli küldött szenvedését és halálát jövendölik meg (Zsolt 22,8 :39. vers; 22,9 :43 vers). Isten akarata volt, hogy a szenvedő igaz sorsának megfelelően alakuljon Jézus szenvedése és halála. Ugyanígy fog megvalósulni sorsában az igaz megdicsőülése is. Máté a hit szemével nézi az eseményeket, s ezért többet ír le mint a puszta tényeket. Segítségül veszi az irodalmi szerkesztés elemeit.

A kigúnyolás leírásában ószövetségi motívumokat használ fel. Megfelelőséget teremt a keresztnél történtek és a főtanács előtti kihallgatás között. Ezért alkalmazza a Kaifás-jelenet elemeit is. Máté a gúnyolódás leírásában Márkot követi (Mk 15,27—32), de kiegészítésekkel.

Máté a jelenetet három lépésben építi fel: a járókelők gúnyolódása, akik második személyben szólítják meg Jézust (39—40. v.), a főtanács tagjai harmadik személyben beszélnek Jézusról (41—43. v.), végül pedig a Jézussal megfeszített rablók gyalázkodása (44. v.).

Jézussal együtt két rablót is felfeszítettek, feltehetően vele egyszerre. Az evangélista azonban kivégzésük végrehajtását később mondja el. Felfeszítésük Máté felfogásában egy új történéssorhoz, Jézus kigúnyolásához tartozik. A nyomatékos „akkor" (tote) nemcsak a rablók keresztre feszítését, hanem az egész jelenet bevezetését jelenti. Jézus két gonosztevő közt függ a kereszten. Puszta jelenlétük Jézus két oldalán már Isten Fia kigúnyolását jelenti. Ők alkotják a zsidók királyának kíséretét. Kifejezi, hogy ellenfelei miképpen értékelik őt és kik közé számítják. Hátteret alkotnak Jézus kigúnyolásánál, melybe a legvégén maguk is bekapcsolódnak.

Először a kereszt mellett elhaladó járókelők hangját halljuk, melyet Máté káromkodásnak minősít. Ez nemcsak az arra menőkre, hanem valamennyi csoportra érvényes. Megszólításukat kísérő gúnyolódó gesztusukban az ószövetségi igaz kigúnyolása elevendik meg: „Mind, aki lát, gúnyt űz belőlem, elhúzza száját és csóválja fejét" (Zsolt 22,8). Közvetlenül szólítják meg. Isten Fiának nevezik és a főtanács előtt a hamis tanúk által szolgáltatott vádat említik, a templom lerombolásáról és három nap múlva történő felépítéséről (26,61). Felhívják, hogy tegyen csodajelet saját megmentésére. Szabadítsa ki magát a fizikai halál közvetlen veszélyéből. Az Isten Fia megszólítás szintén elhangzott a főtanács éjszakai ülésén a főpap szájából (26,63), de Jézus életének egy másik jelentős eseményére utal. Messiási működésének kezdetén a pusztában kísértő sátán is Isten Fia megszólítással, csodatételre akarja indítani Jézust: „Ha Isten Fia vagy, mondd, hogy ezek a kövek változzanak kenyérré" (4,3). A templompárkányra állított Jézusnak pedig ezt mondja: „Ha Isten Fia vagy, vesd le magad..." (4,6). Ez utóbbi kísértés „vesd le magad" és a gúnyolódó „szállj le a keresztről!" kiáltás is nagyon hasonló.

A kapcsolatot a megkísértés és a csúfolódó felszólítás között azonos természetük teremti meg. A kísértő azzal a hatalommal való visszaélésre szeretné rábírni Jézust, amellyel mint Isten Fia rendelkezik. Jézus az Atya iránti teljes engedelmességben és odaadásban látja küldetése betöltését, s lemond a hatalom minden külső kinyilvánításáról. A kísértés célja, hogy Jézust működése kezdetén szembeállítsa az Atya akaratával. Istentől kapott hatalmát csodajelek megtételével használja fel a maga érdekében, s így saját küldetésével kerüljön ellentétbe. Most a kereszt alatt, küldetése beteljesítésekor ismét erre kap felszólítást. Hárítsa el az Atya akarata által

kijelölt szenvedést. Forduljon szembe az Írásokban kinyilvánított isteni rendeléssel, mely eddig engedelmességben és önként vállalt szenvedésében lépésről lépésre megvalósult. Jézus akkor is és most is hűséges maradt küldetéséhez.

A gúnyolódók másik csoportját a főtanács tagjai, az írástudók, vének és a főpapok alkotják. Ők nem egyenesen Jézushoz fordulnak, hanem róla beszélnek. Egy lépéssel tovább vezetik azt, amit az előbb a járókelőktől hallottunk. Teljes egészében kétségbe vonják, hogy Jézus engedelmességében és odaadásában Isten Fia lenne. Először Jézus tehetetlenségére hivatkoznak, hiszen nem képes magát megmenteni, majd arra, hogy Isten is elhagyta őt. Csúfondáros szavaik a próbatétel jellegét öltik. Felhívják Jézust önmaga igazolására, „most" tegyen csodát, Isten „most" szabadítsa ki. Hangjukból kicseng győzelmük biztos tudata. Nem fog csoda történni, Isten sem szabadítja meg Jézust.

Elsőként Jézus csodálatos gyógyításaira hivatkoznak. Másokat megmentett, saját magát mégsem képes megmenteni a közelgő haláltól. Eddig megnyilvánuló ereje egyszeriben tehetetlennek mutatkozik. Messiás király igénye nem királyi trónra, hanem a keresztre juttatja. Ha Izrael királya, szálljon le „most" a keresztről, adja látható jelét messiási hatalmának, s akkor hisznek benne. Megadják a messiási hitvallást, amit eddig megtagadtak Jézustól. A felszólításuk ugyanolyan kísértés mint a járókelők gúnyolódó szavai voltak. Messiási küldetésének elismerését ajánlják fel, ha szembekerülve az Atya akaratával csodajelet tesz.

A gúnyolódók tovább mennek. Látszólagos Istentől való elhagyatottságában legékesebb bizonyítékát látják annak, hogy Jézus nem az Isten Fia. Ismét az ószövetségi szenvedő igaz sorsát idéző zsoltárvers szavaival mondják Jézusról: „Az Istenben bízott, szabadítsa meg most, ha akarja" (Zsolt 22,9). Istenbe vetett bizalmát ellenfelei sem tagadják, de éppen ebben való csalatkozása számukra a biztos jele annak, hogy Isten elvetette Jézust. A hangsúly a „ha akarja" kifejezésen van. Istennek van hatalma az igazak megmentésére. „Ha akarja", megteheti. De éppen mivel nem teszi, nem is akarja. Jézus Isten Fiának mondta magát. S ha valóban az volna, akkor Isten „most", ebben a döntő pillanatban, a keresztről való megszabadítással jelet adna Jézus mellett. Igazolná, hogy ő tényleg Isten Fia. Ez azonban nem történik meg. Ezért helyes volt ítéletük, mikor Jézust, aki a főtanács éjszakai ülésén a főpap kérdésére Isten

Fiának vallotta magát, elutasították, és szavát káromkodásnak minősítették.

A főtanács tagjainak szavai — „Az Istenben bízott, szabadítsa meg most, ha akarja. Hisz azt mondta: Isten Fia vagyok" (43. v.) — feltárják az egész jelenet értelmét. Máté szemében a kigúnyolás az üldözött igaz és a gonoszok közötti próbatétel jellegét ölti. A „Hisz azt mondta: Isten Fia vagyok" kiáltás kétségtelenül a Bölcsesség könyvének első fejezeteivel áll vonatkozásban. Ezek a fejezetek az üldözött igaz sorsát idézik, akinek a gonoszok halált készítenek elő. Próbára teszik, hogy Isten megmenti-e őt. Ezt mondják a gonoszok: „Dicsekszik, hogy ismeri az Istent és az Úr gyermekének mondja magát. Vádol bennünket, amiért így gondolkodunk... hamis pénznek néz bennünket... elkerüli útjainkat... és dicsekedve atyjának nevezi az Istent... Lássuk hát, igazak-e beszédei... Mert ha az igaz Isten gyermeke, akkor Isten a pártjára kel, és kiszabadítja ellenségei kezéből... Tegyük próbára... Ítéljük gyalázatos halálra, mert — szava szerint — Isten oltalmában részesül" (Bölcs 2,13—20).

Jézus szótlanul viseli a gúnyolódást. Isten akaratából ez is szenvedésének részét alkotja. Nem történik csoda, nem száll le a keresztről. Látszólagos gyengesége mögött azonban valódi isteni erő rejlik. Az emberiség üdvösségét Isten Fiának kereszthalálig tartó engedelmessége szerzi meg. Engedelmességében bizonyul igazán Isten Fiának. A Jézus halálát követő végidőbeli jelekben Isten megadja a kívánt bizonyosságot is, melyre a választ a keresztet őrző katonák és a százados mondja ki: Ez valóban Isten Fia volt. De előbb végig kell járnia a szenvedés útját.

A gúnyolódókhoz a Jézussal felfeszített rablók is társulnak, bár ugyanazt a büntetést szenvedik. Hogy mit mondanak, arról az evangélista semmit sem közöl. Cselekedetükkel azonban a főtanács tagjai és a rablók most közel kerülnek egymáshoz. Jézus immár teljesen magára marad szenvedéseiben és kiszolgáltatottságában, hogy majd győzelme annál dicsőségesebben mutatkozzék meg a hamarosan kinyilvánuló isteni jelekben.

VII. JÉZUS HALÁLA (27,45—56)

Jézus halálának jelenete fontos helyet foglal el Máté szenvedéstörténetében. Az evangélista a Jézus halálát megelőző és követő jelek elbeszélésével feltárja az egész esemény üdvtörténeti jelentőségét. Máté leírásában most is Márkot követi (Mk 15,33—41), de a közös hagyományt saját teológiai szemléletének megfelelően kiegészíti, illetve újra formálja. Jézus halála után a templom függönyének kettéhasadását az egész szinoptikus hagyományban megtaláljuk. Máté azt a kultikus jelet még kiegészíti kozmikus (földrengés, sziklák megrepednek) és eschatologikus (halottak feltámadása) jelek elbeszélésével (51b—53. v.). Válaszként a kinyilatkoztató jelre hitvallás hangzik el. Nemcsak a százados, miként Márknál, hanem a százados és az őrség katonái együttesen vallják Jézust Isten Fiának (54. v.).

Máté ezekkel a kiegészítésekkel az egész egységet irodalmilag úgy formálja meg, hogy egyetlen rövid mondatban Jézus halálának elbeszélése áll a középpontban (50. v.), melyet hat esemény fog közre. Három megelőzi, s ezeknek megfelelően három esemény követi Jézus halálát. Az egész földet beborító sötétségnek megfelelnek a Jézus halálát követő jelek (45. v.—51—53. v.), Jézus felkiáltásának a 22. zsoltár szavaival — megfelel a százados és az őrök hitvalló felkiáltása (46. v.—54. v.), az ott állóknak, akik Jézust ecettel kínálják — megfelelnek a keresztnél jelenlévő asszonyok (47—49. v. — 55—56. v.). Az evangélista Jézus halálának leírásánál felhasználja az Ószövetséget. A haldokló Jézus a 22. zsoltárt imádkozza, a halálát pedig azok a jelek kísérik, melyek az Úr napjának eljövetelét jellemzik. Az átgondolt irodalmi szerkesztés eszközének alkalmazása, az ószövetségi motívumok használata arra utal, hogy Máté nemcsak puszta tényközlésre gondol. A Jézus halálában létrejött új üdvrendi valóságot akarja leírni úgy, ahogy a hit szemével látja a feltámadás fényében.

A jelek együttesen mutatják be Jézus művét, az új üdvrendi valóságot. A kultikus jel, a templom függönyének kettészakadása, az egész kozmoszt megrázó jelekkel az ószövetség végét tanúsítják. Az eschatologikus jel, mely a halottak feltámadását Jézus keresztjével hozza vonatkozásba, új üdvtörténeti korszak kezdetét hirdeti meg. A százados és az őrök hitvallása a jelek láttán szintén az új üdvtörténeti korszak jelenlétét tanúsítja: Jézus halálából megszüle-

tik a minden népet magába foglaló egyház. Máté hangsúlyozza, hogy nemcsak a százados, hanem az őrség tagjai is hitvallást tesznek. Nemcsak arról van szó, amit a Jézus halálát követő jelek egy magánszemélyben kiváltanak. A százados és a katonák hitvallásának hordereje egyetemes jelentőségű. Hitvallásuk a pogányok megtérésének kezdetét jelenti, mely elvezet a népeket átfogó Egyházhoz.

A jelek feltárják Jézus valóságát is. Eddig csak negatív események formájában, a gúnyolódók szavaiban hallottunk arról, hogy Jézus Izrael királya, Isten Fia. A halálát követő események mindezt a maga győzelmes valóságában állítják elénk. Megvilágosodik a főtanács előtt mondott ünnepélyes kijelentésében, — „Mostantól fogva látni fogjátok az Emberfiát, amint a Mindenható jobbján ül és eljön az ég felhőin" (26,64) — a „mostantól fogva" kifejezés értelme. Máté a kifejezés használatával hangsúlyozza, hogy Jézus halála hozza meg szavainak megvalósulását. „Mostantól fogva" teljesedik be Jézusnak mint Messiásnak intronizációja, Messiás királyi hatalmába való beiktatása, és a jelek Isten Fiának nyilvánítják ki. Megszerzi az egész emberiség számára az Istennel való közösség lehetőségét, most már egy új, nem emberi kézzel épített szentélyben.

45 A hatodik órától a kilencedik óráig sötétség lett az egész földön. 46 Kilenc óra tájban Jézus hangosan felkiáltott: „Éli, Éli, lema szabaktani?" vagyis: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?" 47 Ezt hallva az ott állók közül néhányan ezt mondták: „Illést hívja". 48 Egy közülük azonnal odaszaladt, fogott egy szivacsot, megtöltötte ecettel, nádszálra tűzte, és inni adott neki. 49 A többiek pedig ezt mondták: „Hadd el! lássuk, eljön-e Illés, hogy megmentse őt." 50 Jézus pedig ismét hangosan felkiáltott, és kilehelte lelkét. 51 És íme a templom függönye kettéhasadt, felülről egészen az aljáig, a föld megrendült, a sziklák megrepedtek, 52 a sírok megnyíltak, és sok elhunyt szentnek feltámadt a teste. 53 Föltámadása után kijöttek a sírokból, bementek a szent városba, és sokaknak megjelentek. 54 A százados pedig és akik vele együtt Jézust őrizték, a földrengés és a történtek láttára nagyon megijedtek, és azt mondták; „Ez valóban Isten Fia volt!" 55 Sok asszony is volt ott, messziről figyelték, olyanok, akik Galileából követték Jézust, és szolgáltak neki. 56 Köztük volt Mária Magdolna, Mária, Jakab és József anyja, és Zebedeus fiainak anyja.

A kereszten haldokló Jézus földi életének befejezéséhez közeledik, melynek bekövetkeztét kozmikus jelek kísérik. Zsidó időszámítás szerint a hatodik órától a kilencedik óráig, azaz déli tizenkét órától délután három óráig sötétség borította a földet. A sötétség abban az időpontban kezdődik, mikor a nap a legmagasabban áll az égen. Ezek az órák Isten órái. Az Ószövetségben az Úr napját, a nagy

eschatologikus napot kozmikus jelek kísérik, melyek egyike a földet borító sötétség. A próféták így írják le az Úr napjának közeledtét: „Az a nap a haragnak napja, a szorongatásnak és gyötrelemnek napja... a sötétségnek és homálynak a napja, a felhőknek és a komor fellegeknek napja" (Szof 1,15); Ámosz pedig ezt mondja: „Azon a napon, — mondja az Úr, az Isten — délben kell majd a napnak lenyugodnia, nappal is sötétséget borítok a földre. Gyászra fordítom ünnepeiteket, és siralomra minden dolgotokat... olyanná teszem, mint amikor az elsőszülöttet siratják, olyan lesz mindvégig, mint a keserűség napja" (Ám 8,9.10). A sötétség Jézus halálakor Istentől rendelt kozmikus-eschatologikus jel, Isten ítéletének jele, amely egyben az ószövetségi üdvrend végét jelzi. Végső értelmét majd a Jézus halálát követő többi jellel együtt kapja meg, mert összetartoznak.

A sötétség az üdvtörténet nagy óráját hirdeti. Ennek hátterében halljuk most Jézus elhagyatottságát panaszló szavait. A kilencedik, a mi időszámításunk szerint délután három óra tájban hangosan felkiáltott a 22. zsoltár kezdő sorával: „Éli, Éli, lema szabaktáni?" Máté a zsoltár versét héberül idézi, de nyomban le is fordítja: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?" (Zsolt 22,2). Az elhangzott szavak feltárják a kereszten haldokló Jézus állapotát. Nem a kétségbeesés, hanem a mélységes elhagyatottság és szomorúság hangja ez. Nem azt jelenti, hogy elveszítette volna bizalmát és reményét Istenben, hanem hogy a végsőkig megízleli az emberi halál tragikus voltát. Az emberi halál legnagyobb tehertétele az a magány, melyben mindenkitől elhagyatva kell Isten ítélőszéke elé állni. Az Isten Fia ebben is szolidáris lett velünk, magára vállalta emberi sorsunknak ezt a terhét.

Jézus elhagyatottságában is Istenhez ragaszkodik. Az „én Istenem, én Istenem" megszólítás arról tanúskodik, hogy nem szakadt el az Atya akaratától, melyet a Getszemáni kertben mondott oly drámai imájában elfogadott. Akárcsak a pusztában megkísértésekor, most a szenvedések e mélységében ismét Isten Fiának bizonyul, a küldetését meghatározó isteni akaratnak való teljes odaadásában. Jézus előre látta, ismerte szenvedését és annak módját (20,17.22), elfogadta a szenvedések kelyhét (26,39—42). A keresztre feszítés előtt elutasítja a kábító italt, hogy minden rá váró szenvedést teljes öntudattal viseljen el. De annak is tudatában van, hogy sorsában nem a szenvedésé és a halálé az utolsó szó. Visszatér az Atyához,

akinek jobbján látni fogják hatalommal és dicsőséggel (26,64). A kereszten haldokolva azonban kiüríti a szenvedés és halál kelyhét. Jézus az Írás, a 22. zsoltár szavait imádkozza. Mint a zsoltárban az igaz, egészen az Istentől való elhagyatottságig szenved. Most is, akárcsak a szenvedéstörténet egészében az Írás teljesedik be. De a szenvedő igaz, aki elhagyatottságát panaszolja, megőrzi bizalmát Istenben. Tudja, hogy végül Isten igazolni fogja őt és megszabadítja (Zsolt 22,23—25). Jézus panaszos szava is hallani engedi, hogy a szenvedés és elhagyatottság után győzelem, s üdvösség következik.

Az ott állók félreértették Jézus szavait, az „Éli", vagyis „Istenem" megszólítás helyett Illést értették. Úgy vélték, hogy Jézus a végidőben visszatérő prófétát, Illést hívja segítségül. Meg is jegyezték: „Illést hívja". Az ott állók alatt a népre kell gondolnunk, csak ők ismerhették Illést, és a hozzá fűződő elképzeléseket. Szavaik nem nélkülözik az iróniát. Jézus Messiásnak mondta magát, másokat megmentett, s most maga szorul segítségre. A korabeli zsidók felfogása szerint ugyanis Illés a végidő nagy profétája, a haldoklók segítője. Egyikük odaszaladt, és egy nádszálra tűzött ecettel itatott szivacsot nyújtott a haldokló Jézusnak. Az ecet vízzel hígított ecetet, megecetesedett bort, vagy savanyú bort jelent, ami az egyszerű emberek és a katonák üdítő itala volt. Honnan került oda az ecet, nem derül ki az elbeszélésből. Lehet, hogy a katonáknak szolgált üdítő italul. Lehetséges azonban, hogy a megfeszített számára volt ott. A frissítő itallal megerősítették, és ezzel meghosszabbították szenvedéseit. Bármi is volt az ecet ottlétének eredeti célja, Máté szemében az odanyújtott ecet Jézus kigúnyolását jelenti. Ismét az Írás szavai teljesedtek be „Ételembe epét kevertek, szomjúságomban ecettel itattak" (Zsolt 69,22). A gúnyolódásra utal az a körülmény is, hogy a többiek ellenzik Jézus „megerősítését": „Hadd el! lássuk eljön-e Illés, hogy megmentse őt." Szavaik, elsősorban a „megmentse őt" kifejezés, a kereszt alatt elhangzott gúnyolódásokra emlékeztetnek (40.42. v.).

Elérkezett Jézus földi életének befejezése. Ismét hangosan felkiáltott, és kilehelte lelkét. A keresztrefeszítettek hangja halálhörgésbe fúlt. A felfeszítés következtében beállt görcsök fulladáshoz is vezethettek. Az evangélista Jézus utolsó életmegnyilvánulását kiáltásként írja le. Hangos felkiáltásának teológiai jelentése van. A győzelem hangja ez, melyben kifejezésre jut halálának sorsfordulót

jelentő ereje. Jézus kilehelte lelkét. A lélek itt ószövetségi értelemben az „élet leheletét" jelenti (Ter 2,7), amely ha elhagyja az embert, az meghal (Ter 35,18 v. ö. Sirák 38,23; Bölcs 16,14). Halálában teljes közösséget vállalt embervoltunkkal. Bár életét kioltotta az ellenséges akarat, Jézus Istenhez kapcsolt sorsát nem érintheti. Szenvedésében és halálában Isten akarata érvényesült, melyet maga Isten igazol.

Jézus halálának végidőt formáló ereje megerősítést nyer az azt követő jelekben, melyekben Isten tevékeny. Egyszerre feltárul a szenvedéstörténet jelentősége. Jézusnak eddig gúnyként említett Isten Fia volta most kétségtelen nagyságában jelenik meg. Elérkezett a végidő nagy pillanata. Isten nagy napját jelezte a Jézus halálát megelőző sötétség, mely beborította az egész földet, de most jelek egész sorával egészül ki a kép. Az Ószövetség végéhez ért, a beteljesedés bekövetkezett, az üdvtörténet új korszaka kezdődik. Jézus halála hozta meg az eschatologikus döntést. Ami ezután az üdvösség történetében következik, mind Jézus halálának következménye.

A templom függönyének kettéhasadásán kívül a többi jelet az evangélisták közül csak Máté beszéli el. Összességükben az Úr Ószövetségből ismert nagy és végidőbeli napját állítják elénk: kozmikus jelenségek, sötétség, földrengés, az égitestek elveszítik fényüket, a halottak életre kelnek. Az evangélista számára Jézus halála az Úr napját jelenti, a büntetés napját és a végidő kezdetét. Az Ószövetség meghatározott kifejezésekkel és képekkel írja le ezt az üdvtörténeti eseményt. Máté felhasználja ezeket a képeket és segítségükkel mutatja be mindazt, ami Jézus halálával beteljesedett. Anélkül, hogy kétségbe vonnánk a rendkívüli jelek lehetőségét, melyekkel Isten kinyilvánítja akaratát az üdvtörténelemben, Máté leírásában számolnunk kell a biblikus kifejezésmóddal, az elbeszélés teologikus voltával. Elsősorban arra kell kérdeznünk, mi volt az evangélista szándéka, mit lát megvalósulni, mikor az Ószövetség nyelvét használja. Nem csupán historikus tényközlés a célja, hanem a Jézus üdvözítő halála nyomán létrejött üdvtörténeti valóság bemutatása.

Jézus halálának ereje először Isten templomán mutatkozik meg, a templom függönye kettészakadt. Nem lehet eldönteni, hogy a szentélyt a szentek szentjétől elválasztó benső (Kiv 36,31—35), vagy a templomot a templomtértől elválasztó külső függönyről

(Kiv 36,36 köv) van szó. Inkább a szentek szentjét lezáró függönyre kell gondolnunk. A templom Isten üdvözítő jelenlétének jele népe között, az Ószövetség népe existenciájának alapja. A függöny különleges módon kifejezi Isten és népe kapcsolatát. Lezárja a templomot a pogányok előtt. Csak Izrael népének tagjai járulhatnak Isten elé. A templom függönyének kettészakadása azt fejezi ki, hogy az ószövetségi kultikus rend szerepe, s mindaz, amit az jelent az isteni üdvrendben, befejeződött. A szentély nyitott, üresen áll, Isten elhagyta templomát. Ez az ószövetségi üdvrend végét is jelenti. Beteljesedett Jézus — vádként ellene hozott — szava a templomról: „Le tudom rombolni az Isten templomát..." (26,61). A függöny kettészakadása arra utal, hogy a kultusz megszűnik egyetlen nép tulajdona lenni. Ezentúl minden nemzet, tehát a pogányok számára is szabad út nyílik, hogy Istenhez járuljanak. A Zsidókhoz írt levél még világosabban magyarázza meg ezt a Jézus halálában létrejött valóságot, mikor ezt olvassuk: „Testvérek, Krisztus véréért megvan tehát a reményünk, hogy beléphetünk a szentélybe. Ezt az élethez vezető új utat a függönyön, vagyis saját testén keresztül nyitotta meg nekünk." (Zsid 10,19—20). Jézus feláldozott teste tehát a függöny, amely megnyitotta számunkra az Istenhez vezető utat.

A Jézus halálát megelőző sötétség és a templom függönyének kettészakadása az ószövetségi üdvrend végét jeleníti meg. Máté azonban további jeleket is felsorol, melyek Jézus halálának hatékonyságát, új üdvrendet teremtő erejét, a végidő elérkeztét tárják fel: a föld megrendült, a sziklák megrepedtek, a sírok megnyíltak, sok elhunyt szentnek feltámadt a teste, és Jézus halála után bementek a szent városba.

A föld megrendülése és a sziklák megrepedése kozmikus események, melyek azonban a földet borító sötétséggel együtt a végidő jelei. A vég beálltát és a világ újjászületését jelzik. A földrengés és a sziklák megrepedése a prófétai gondolatvilágban és az apokaliptikában az Úr napjának eljöveteléhez tartoznak. Az ítéletet hirdető Isten közelségére a földi valóság megremeg. A próféták így írják le az Úr napját: „Az Úr színe előtt megremeg a föld, megrendülnek az egek, a nap és a hold elsötétednek, a csillagok elvesztik fényüket" (Joel 2,10); „Hegyek rendülnek meg előtte, halom halomra dől majd. Összeomlik színe előtt a föld, a földkerekség és minden lakója" (Náhum 1,5).

A földrengés és a sziklák megrepedése azonban csak előkészítése az igazi nagy jelnek: ez a sírok megnyílása és a halottak feltámadása. A halottak feltámadása az ószövetségi apokaliptikában szintén a végidő jele. Dániel könyvében olvassuk: „Abban az időben felkel Mihály ... néped fiainak oltalmazója, mert olyan szorongattatás ideje következik, amilyen még nem volt soha, amióta nemzetek vannak. Abban az időben megszabadul néped, mind aki be van írva a könyvbe. Akik a föld porában alszanak, azok közül sokan feltámadnak, némelyek az örök életre, mások gyalázatra, örök kárhozatra." (Dán 12,1—2). Jézus halálában a végidő e nagy jele is megvalósul. A sírok megnyíltak és sok elhunyt szentnek feltámadott a teste. Ezek Jézus feltámadása után bementek a szent városba és sokaknak megjelentek.

Kik ezek az elhunyt és feltámadt igazak? A feltámadottak az Ószövetség emberei. Azok, akik életükben beteljesítették Isten népének adott parancsait. Teljesítették Isten akaratát, aki parancsba adta: „Legyetek szentek, mert én, az Úr, a ti Istenetek szent vagyok" (Lev 19,2). Ezért hirdetik most a Jézus halálában létrejött beteljesedést. Úgy is tekinthetjük őket, mint a végidőbeli új Isten népe zsengéit, akik bevonulnak a szent városba. Máté leírása kérdéseket vet fel. A szentek teste feltámadt, de csak Jézus feltámadása után mentek be a városba. Hol tartózkodtak a Jézus halála és feltámadása közötti időben? Mi történt velük azután, hogy megjelentek sokaknak? Hogy lehetett feltámadásuk jel, mikor csak Jézus feltámadása után jelentek meg? Ennek magyarázatára az Újszövetség kéziratainban a „feltámadása (ti. Jézusé) után" helyett „feltámadásuk után" szövegváltozatot találunk. Ebben az értelemben azonnal feltámadásuk után bementek és megjelentek a szent városban. Kétségtelen azonban, hogy a „feltámadása után" az eredeti forma. Az evangélista a felsorolt problémákra nem válaszol.

Máté leírása teológiai természetű. Az elhunyt szentek feltámadása a sírokból és testük megjelenése elővételezi s feltételezi Jézus feltámadását. Máté Jézus halálának termékenységét akarja bemutatni, melyet a kereszt és a feltámadás elválaszthatatlan egységében szemlél. Krisztus feltámadásából visszatekintve tudja, hogy a kereszten Jézus halálában az élet győzedelmeskedik a halál felett. Jézus feltámadásának elővételezésével Máté kifejezésre juttatja Jézus feltámadásának elsőbbségét is. Jézus „az elsőszülött a halottak közül" (Kol 1,18), tehát „Krisztus feltámadt a halálból első-

ként a halottak közül... Krisztusban mindenki életre is kel. Mindenki, amikor sorra kerül: először Krisztus, majd ... akik Krisztushoz tartoznak" (1Kor 15,20.23). Jézus feltámadása nemcsak sorrendbeli elsőbbséget jelent, hanem az ő feltámadása a mi feltámadásunk mintája is, miként Pál apostol tanítja: „Ő (Jézus) azzal az erővel, amellyel mindent hatalma alá vethet, átalakítja gyarló testünket és hasonlóvá teszi megdicsőült testéhez." (Fil 3,21). A Máté leírásában más szempontból is érvényesül Jézus feltámadásának evangéliumi elbeszélése. Jézus először „feltámadt", majd „megjelent". Ugyanígy a sok elhunyt szentnek is „feltámadt" a teste, majd ezután „megjelentek" sokaknak a szent városban.

Az elbeszélés teológiai természete miatt nem tér ki az evangélista részletekre vagy a leírása által felvetett problémák megválaszolására. Nem aprólékos történeti beszámolót akar nyújtani, hanem a drámai jelenetben tanítani akarja a kereszt és a feltámadás egységében Jézus halálának korfordulót jelentő és életadó hatékonyságát.

A jelek nem maradnak hatás nélkül. A százados és a keresztet őrző római katonák a Jézus halálát követő kozmikus események hatása alatt megrendülve hitvallást tesznek. Félelem szállja meg őket, és kijelentik: „Ez valóban Isten Fia volt". Ugyanazt vallják meg, ami előbb gúnyolódás formájában hangzott el a kereszt alatt (40.43. v.). Felkiáltásuk által mintegy Isten igazolja Jézusról azt, amit eddig a gúnyolódók elvitattak tőle. Máté hangsúlyozza, hogy nem csak a százados, hanem az egész őrség megvallja Jézust. Nem kétséges, kijelentésük a félelem hatására és nem szabad döntés eredményeként hangzik el, mégis: a keresztény hitvallást elővételezi Jézus istenfiúságát állítva. Az evangélista szemében a gúnyolódók csoportjának ellentétét képezve, az eljövendő, pogányokból megtérő keresztény közösség jelöltjei ők, akik összegyűlnek Jézus kereszt-jénél.

A keresztnél nem csak Jézus ellenségei, hanem követői is ott voltak azoknak az asszonyoknak személyében, akik mindvégig megőrizték hűségüket iránta. Galileából követték őt Jeruzsálembe, és az úton szolgáltak neki. Szolgálatuk egészen a keresztig tart. Jelenlétük az evangélista megfogalmazásában több, mint szerető ragaszkodás. A Jézust Isten Fiának megvalló katonákkal együtt ők is a keresztnél gúnyolódók ellentétét alkotják. Jelenlétüknek Máté nyomatékot ad, mikor azt mondja „ott" voltak. „Ott" voltak a keresztet őrző katonák (27,36), „ott" vannak az asszonyok is, és

Jézus temetése után Mária Magdolna és a másik Mária „ott" maradnak a sírral szemben (27,61). „Ott"-létük figyelmes várakozás a Jézus kereszthalálát követő eseményekre. Az asszonyok közül Máté hármat megnevez: Mária Magdolna, Mária, aki Jakab és József anyja, és végül Zebedeus fiainak anyja. Csendes, de hűséges jelenlétük értékét tanúsítja majd a tény, hogy közülük kerülnek ki azok, akik elsőként találkoznak a feltámadt Jézussal (28,9 köv).

VIII. JÉZUST ELTEMETIK (MT 27,57—66)

Jézus sírbatételével a szenvedéstörténet végéhez érünk. Az evangélista azonban tudja, hogy Jézus sorsában nem a halálé az utolsó szó, hanem a feltámadásé. Jézus temetését is ebből a szempontból nézi. Úgy írja le, hogy már ennek körülményeiben bemutassa mindazt, ami a feltámadásra utal. Máté elbeszélésében különösen is érvényesül az egyház Jézus feltámadásába vetett hite és tanítása. Helyet kap még más — apologetikus — szempont is: Jézus valóban meghalt és eltemették. Sírjára őrség vigyázott, tanítványai tehát nem vitték el titokban holttestét. Az evangélista elbeszélése Jézus temetéséről két részből áll: Jézust sírba helyezik (27,57—61), és őrök Jézus sírjánál (27,62—66).

Máté Jézus temetését sematikusabban és szűkszavúbban írja le, mint a többi evangélista. A temetés előkészületeiről és arimateai József személyéről alig mond valamit. Célja annak hangsúlyozása, hogy a halott Jézust eltemették és az őt megillető végtisztességben részesült. Az evangélista már a feltámadásra is utal. Mária Magdolna és a másik Mária leülnek Jézus sírjával szemben. Jelenlétükkel mindketten a közeli feltámadásra hívják fel a figyelmet, hiszen éppen ők lesznek azok, akik húsvét hajnalán kimennek a sírhoz és a feltámadt Krisztussal ők találkoznak először (28,1 köv).

A Jézus sírjához rendelt őrségről egyedül Máté evangéliumában olvasunk. Az epizód központi témája az egyház Jézus föltámadásába vetett hite, melyre Máté kétszer is utal az elbeszélés kapcsán. Felidézi Jézus szavait saját feltámadásáról (27,63 v. ö. 12,40), és elővételezi az egyház igehirdetését is a feltámadásról (27,64). Ezzel még világosabban bemutatja a szenvedés és a feltámadás elválaszthatatlan összefüggését.

Az elbeszélésnek erőteljesen apologetikus jellege van. Erre enged következtetni a feltámadás utáni folytatás is (28,4.11—15). Védekezik a vád ellen, hogy a tanítványok ellopták Jézus holttestét, s azt terjesztették, hogy feltámadt halottaiból: „Ez a szóbeszéd mind a mai napig el van terjedve a zsidók között" (28,15). Ilyen híresztelés létezését később az ókeresztény irodalom is megerősíti. Szent Justinosz a Dialógus a zsidó Trifonnal (108.) című munkájában (Kr. u. 160 k.) említi ezt a zsidó ellenvetést. Máté tehát a zsidók és keresztények közötti vitára akar választ adni, és visszautasítani a szóbeszédet mint hamis híresztelést, viszonylag későn, 30—40 évvel Jézus szenvedése és feltámadása után. Kétségtelen, hogy késői hagyománnyal állunk szemben. Az elbeszélés egyes részletei történeti valószínűség szempontjából nehézségeket vetnek fel. Mindez nem jelenti, hogy teljes egészében kitalált epizódról volna szó, viszont feltétlenül számolnunk kell az elbeszélés irodalmi megformálásával, melyben apologetikus volta miatt fokozottabban érvényesülnek az elbeszélő és pszichologikus elemek.

a) *Jézust sírba helyezik (27,57—61)*

57 Amikor pedig esteledett, jött egy Arimateából való gazdag ember, név szerint József, aki maga is Jézus tanítványa volt. 58 Ez elment Pilátushoz, és elkérte Jézus testét. Akkor Pilátus elrendelte, hogy adják ki neki. 59 József vette a testet, tiszta gyolcsba göngyölte, 60 a sziklába vájt új sírboltjába helyezte. A sír bejáratához nagy követ hengerített és elment. 61 Ott volt Mária Magdolna és a másik Mária, akik leültek a sírral szemben.

A halott Jézus testének eltemetésére még az est beállta előtt sor került. A sírba tétel kegyeletes cselekedete zárja le a szenvedéstörténetet. Az esemény esteledéskor, tehát még este, a zsidó időszámítás szerint az új nap kezdete előtt történt. Ez a nap Máté szemében egyedül Jézus szenvedésének és halálának napja, mely temetésével zárul. Ezért az esteledésen kívül nem is említ más időmeghatározó körülményt, mint például Márk, aki szerint „amikor beesteledett — előkészület, azaz szombat előtt való nap volt —..." (Mk 15,42).

A szenvedéstörténet kezdetén, a betániai vacsorán, az ismeretlen asszony tisztelete és szeretete jeléül drága illatos olajat önt Jézus fejére. Jézus szavai szerint mindezt temetésére tette. A szenvedés-

történet végén viszont arimateai József nyilvánítja ki tiszteletét és Jézus iránti szeretetét azzal, hogy Jézus holttestét méltó végtisztességben részesíti. Így Jézus igazi tanítványának bizonyul.

Esteledéskor jött egy Arimateából való gazdag ember. Józsefnek hívták, maga is Jézus tanítványa. Megjelenésének körülményeiben és személyének jellemzésében Máté csak a legszükségesebbre korlátozza elbeszélését. Neve mellett nem használja az „arimateai" jelzőt származási helyére való utalásként (Mk 15,43). Helyette József Arimateából való jövetelét hangsúlyozza. Ezáltal úgy tűnik, Jeruzsálembe jövetelének célja egyenesen Jézus temetése. Az evangélista hallgat arról, hogy a főtanács tagja volt (Mk 15,43), valószínűleg azért, mert nem akarja azok közé sorolni, akik részt vettek Jézus elítélésében. Személyét két vonással jellemzi: gazdag ember és Jézus tanítványa volt. Gazdagságának említését Izaiás jövendölésére való célzásnak vehetjük: „Gonoszok között adtak neki sírboltot, és a gazdagok mellé temették el" (Iz 53,9). Így Jézus temetésénél ismét az Ószövetségben kinyilatkoztatott isteni akarat teljesül. Helyesebb azonban arra gondolni, hogy az evangélista József gazdagságában Jézus méltó temetésének egyik feltételét látja. Gazdagsága bőkezűséggel párosul, s lehetővé teszi a Mester iránti odaadásának és tiszteletének nagylelkű gyakorlását. S bár Jézust legszorosabb tanítványi köre magára hagyta, az utolsó órában mégis olyan valaki veszi gondozásba halott testét, aki tanítványai közé tartozik.

Arimateai József egyenesen Pilátushoz ment, és elkérte Jézus testét. A hatóság engedélye szükséges volt a kivégzett ember testének keresztről való levételéhez és eltemetéséhez. Pilátus elrendelte Jézus testének kiadatását. Máté szerint arimateai József csak átvette Jézus testét, a keresztről a római őrség katonái vették le.

A temetés apró körülményei, mellyel megadja Jézusnak a méltó végtisztességet, tanúságot tesznek József szeretetéről. A tanítvány gondoskodása Jézus testéről egyenes ellentéte annak a durva és kegyetlen bánásmódnak, amelyet a Getszemáni kertben történt elfogatása óta elszenvedett. Nincs szó arról, hogy előbb elment volna gyolcsot, halotti leplet vásárolni (Mk 15,46), hiszen jövetelének célja egyenesen Jézus temetése. Máté hangsúlyozza, hogy Jézus testét „tiszta" gyolcsba göngyölte, és „új" sírboltjába helyezte. Mindezek a temetés méltó voltát tanúsítják. Az új sír a kultikus

tisztaságot biztosítja. A sírbolt sziklába vájt sírkamra volt, melynek nyílását kőlappal zárták le. Egy-egy sírkamrába két-három holttestet is elhelyeztek. A test elporladása után az összegyűjtött csontokat egy más helyen temették el, és a sírkamrát újabb temetkezés céljára használták. Jézust azonban teljesen új sírboltba helyezte el arimateai József, mely egyben saját tulajdona is volt. A bejárathoz pedig nagy követ hengerített. Nagylelkű cselekedete után eltávozik. Jézus temetésében tanúsított szeretete és tisztelete a betániai vacsora névtelen asszonya mellé állítja. Az ő tettének emlékezete is megmarad, bárhol hirdetik majd az evangéliumot, az egész világon.

Távozása után két asszony, Mária Magdolna és a másik Mária, akik tanúi voltak temetésének, ott maradnak és leülnek a sírral szemben. Ülő tartás az ókori keleten a gyász jele. Az evangélista nem magyarázza meg maradásuk célját, de gyászoló virrasztásukban valami sejtésszerű várakozás jut kifejezésre. Ők lesznek majd ketten, akik húsvét hajnalán a feltámadt Jézussal találkoznak. Így állhatatos jelenlétük burkolt utalás mindarra, ami majd húsvét hajnalán történik.

b) *Őrök Jézus sírjánál (27,62—66)*

62 Másnap a készület napjának elmúltával a főpapok, és a farizeusok egybegyűltek Pilátusnál, 63 és ezt mondták: „Uram, emlékszünk rá, hogy ez a csaló még életében ezt mondta: Három nap múlva feltámadok. 64 Parancsold meg tehát, hogy őrizzék a sírt harmadnapig, nehogy odamenjenek tanítványai és ellopják őt, s azt mondják a népnek: Feltámadt a halálból! Ez az utóbbi csalás rosszabb lenne az előbbinél." 65 Pilátus ezt mondta nekik: „Van őrségetek, menjetek, őrizzétek magatok, ahogy tudjátok!" 66 Erre ők elmentek, lepecsételték a követ, és őrséget állítottak a sírhoz.

Az előző fejezetben Jézus követőit láttuk, akik a halott Jézusnak megadják a végső kegyeletet. Most ellenfelei jelennek meg. Másnap, a Jézus halálát követő napon, vagyis szombaton, melyet az evangélista körülményesen az előkészület napja elmúltának is mond, a főpapok és farizeusok összegyűltek Pilátusnál. Nyomós okuk van, hogy még a szombati tilalmat is megszegve felkeressék a pogány helytartót. Nagy tiszteletet és bizalmat tanúsítva közelednek Pilátushoz, „uram"-nak szólítják. Kérésüket Jézusnak még életében mondott szavaira hivatkozva tárják elő. Jézust csalónak nevezik.

Így fejezik ki, mit gondolnak tanításáról és tevékenységéről, melyel szerintük a népet tévedésre vezette. Emlékeztetnek arra, hogy maga Jézus beszélt harmadnapra bekövetkező feltámadásáról. A szentírásmagyarázók általában Jónás jelére gondolnak. Jézus ugyanis a tőle jelet kérő írástudóknak és farizeusoknak beszélt Jónás jeléről, saját halálára utalva: „A gonosz és házasságtörő nemzedék jelet kíván — válaszolta —, de nem kap mást, csak Jónás próféta jelét. Amint ugyanis Jónás próféta három nap és három éjjel volt a hal gyomrában, úgy lesz az Emberfia is három nap és három éjjel a föld szívében" (12,39.40). A farizeusok nem szerepelnek Máté szenvedéstörténetében, mégis társulnak a főpapokhoz. Sőt ők, a törvény megtartásának legfőbb képviselői, megszegik a szombat tilalmát. Az evangélista nyilván azért említi őket is, mert a farizeusok voltak fültanúi Jézus szavainak. Jónás jele ugyan elsősorban Jézus háromnapos sírban tartózkodását idézi, de burkoltan kétségtelenül a feltámadásra céloz.

Jézus szavai indítást adhatnak tanítványainak arra, hogy ellopják a holttestet, s a nép között elterjesszék feltámadásának hamis hírét. A főpapok és írástudók érzékeltetni próbálják a helytartónak egy ilyen híresztelés zűrzavart keltő következményeit. A Jézus feltámadásáról szóló hír messze fölülmúlná földi tevékenységének hatását. Érvelésük mögött meghúzódhat a tapasztalat Jézus ünnepélyes jeruzsálemi bevonulásának tömegekre gyakorolt hatásáról (21,1 köv). Mindezek alapján arra kérik a helytartót, rendeljen három napra őrséget a sírhoz az esetleges lopás megakadályozására. Kérésük valójában lappangó félelmet és nyugtalanságot tükröz. Akarva—akaratlanul Jézus szavainak befolyása alá kerülve megvallják azok igazságát, s mindent megtesznek a következmények elkerülésére. Érvelésük alkalmas az evangélista számára a kereszt és a feltámadás elválaszthatatlanságának hangsúlyozására éppen akkor, amikor Jézus a sírban nyugszik.

A helyzet megrajzolásában teológiai közlés szándéka tükröződik. Máté irodalmi eszközök alkalmazását is segítségül veszi. Történetileg kérdéseket vet fel a főtanács és Pilátus itt ábrázolt jó kapcsolata. A történeti források, de maguk az evangéliumok is egészen más képet adnak a helytartó és a zsidók között fennálló feszültségteljes viszonyról. Olyan apró ügyet mint Jézus sírjának őrzése, a főtanács saját hatáskörében is elintézhetett volna. Egyébként is, miért csak másnap gondolnak őrségre, s nem közvetlenül Jézus temetése után?

Nehéz elképzelni azt is, hogy a főpapok és a farizeusok megszegték volna a szombati tilalmat, hogy egy pogányhoz menjenek. Problematikus azt is elgondolni, hogy a helytartó római katonákat bocsátott volna a főtanács irányítása alá. Mint már a bevezetőben is mondtuk, ez még nem jelenti azt, hogy az epizód minden történeti alapot nélkülöz és merő irodalmi műalkotás lenne. Kétségtelen azonban, hogy az evangélista elsődlegesen tanítást akar adni Jézus keresztjének és feltámadásának elválaszthatatlanságáról, és arról, hogy ennek a valóságnak kinyilvánulását emberi erők — jelen esetben Pilátus és a főtanács — együttes összefogása sem tudta megakadályozni. A történeti igazságot nem a részletekben, hanem az elbeszélés egészének mondanivalójában akarja Máté tanítani.

Pilátus magatartása tartózkodó. Válasza — „van őrségetek, őrizzétek magatok, ahogy tudjátok" — ugyan beleegyezés, de megnyilvánul benne szkepszise is. Az őrségen a keresztnél őrködő római katonákra kell gondolnunk, mint a feltámadás utáni folytatásból is kiderül (28,11—15). Pilátus a főpapok és farizeusok rendelkezésére bocsátja őket. Az „ahogy tudjátok" kifejezés azonban a helytartó kételkedését mutatja az őrség célravezető voltában. A hivőt viszont Pilátus szava tovább vezeti. Arra az igazságra kell gondolnia, — mint oly sokszor az Ó- és Újszövetség eseményei kapcsán — hogy emberi erők képtelenek megakadályozni a kinyilatkoztatott isteni szándék megvalósulását.

A főtanács tagjai elmennek a római katonákkal, s mintegy közös cselekedettel lepecsételik a sír bejáratát lezáró követ, majd a katonák átveszik az őrséget. A Jézus halálát okozó emberi erők most még egyszer összefognak a feltámadás megakadályozására, de húsvét hajnala bizonyítani fogja tehetetlenségüket (28,4).

JÉZUS SZENVEDÉSE LUKÁCS SZERINT

LUKÁCS SZENVEDÉSTÖRTÉNETÉNEK TANÍTÁSA

Lukács szenvedéstörténete az evangélista gondos írói tevékenységéről és fokozott történeti érdeklődéséről tesz tanúságot. Ezeket a jellegzetességeket az egész evangéliumban megtaláljuk. Célja, hogy jól megszerkesztett, gördülékeny elbeszélést írjon. Az egyes jeleneteket gondosan összekapcsolva folyamatos ábrázolást ad az események menetéről. Az evangélista a részleteket igyekszik időponthoz és földrajzi helyhez kapcsolni. Az adatok közlésével nem merő történeti érdeklődést akar kielégíteni, hanem üdvtörténetet nyújt a hívő olvasónak. Jézus szenvedését és vele együtt feltámadását az üdvtörténet részének tekinti, és ebben az összefüggésben szemléli. A szenvedést, mint megaláztatást, a feltámadást mint felmagasztalást üdvtörténeti egymásutániságában jeleníti meg, kiemelve egybetartozásukat.

Az evangélista a másik két szinoptikushoz viszonyítva új részleteket is közöl, míg más, azoknál megtalálható epizódokat elhagy. Az utolsó vacsorát eltérő megfogalmazásban írja le, és ide kapcsolja Jézus oktató szavaival a tanítványok versengését az elsőbbségért és jutalmazásukat Isten országában, Jézus intését Péterhez, és a két kardról szóló részletet (22,15—38). Elmondja, hogy a Getszemáni kertben angyal vigasztalja meg Jézust halálküzdelmében (22,43—44), a fogoly Jézust a főtanácson és Pilátuson kívül még Heródes Antipász elé is vezetik (23,6—12), Pilátus háromszor megerősíti Jézus ártatlanságát (23,13—22). A keresztúton is új epizódot jelent Jézus intő szava a síró jeruzsálemi asszonyokhoz (23,27—31), és a kereszten megtérő jobb lator története (23,39b—43). Márk elbeszéléséből viszont olyan ismert részleteket nem említ, mint Jézus megkenését illatos olajjal a betániai lakomán, „remegésének és gyötrődésének" említését, másodszori és harmadszori imáját szenvedésének elkerüléséért a Getszemáni kertben, a tanítványok

futását elfogatása után. Jézus főpap előtti kihallgatása is rövidebbre szabott, a főpap szerepe és a hamis tanúk megjelenése kimarad. Az evangélista azt sem beszéli el, hogy a római katonák királyként csúfolták ki Jézust, és a kereszt alatt a templom lerombolását és felépítését idéző szavakkal gúnyolták. Ugyanígy elhagyja Jézusnak Istentől való elhagyatottságát panaszló imáját a 22. zsoltár szavaival, és ennek félreértését.

Lukács nem a külső szemlélő hideg pártatlanságával írja szenvedéstörténetét. Mint tanítvány tekint vissza a Mester szenvedésére, és újra átéli a tragikus eseményeket. Teljes szívvel Jézus oldalán áll, és elbeszélése személyes ragaszkodását tükrözi. Így érthető, hogy elhagyja azokat a részleteket, amelyek kegyetlenségükben vagy gunyorosságukban Jézust sértenék, míg Jézus ártatlanságát ismételten kijelenti. Az evangélista látásmódjában Jézus szenvedése felhívás a keresztényekhez, akiknek követniük kell a Mester példáját. Választ akar adni arra, hogy mit kell tennie a kereszténynek mint Jézus tanítványának, aki ma a Mester szenvedését olvassa. Elbeszélése ezért egyben buzdító-oktató jellegű, az egyént Jézus követésére szólítja. A következőkben részletesebben kifejtjük Lukács szenvedéstörténetének főbb szempontjait.

1. Jézus szenvedése Isten üdvözítő terve szerint történt

Az evangélisták megegyeznek abban, hogy Jézus szenvedésében Isten akarata valósult meg. Ennek igazolására bemutatják, hogy a szenvedéstörténet egyes mozzanataiban az Ószövetség szavai, jövendölései teljesedtek be. Lukács azonban Jézus egész életét, — s ennek részeként szenvedését is — az isteni üdvterv távlatában mutatja be. Így nemcsak bizonyos részletek, hanem maga a szenvedéstörténet egésze új megvilágításba kerül. Jézus szenvedése és azt követő feltámadása egy világosan felismerhető és elkülöníthető korszak az üdvösség történetében.

Lukács az evangéliumnak és az Apostolok Cselekedeteinek eseményeit az üdvtörténet folyamatosságában írja le, mely tér- és időbeli egymásutániságában valósul meg. Az evangéliumnak benső, dinamikus mozgása van. Jézus élete a galileai kezdettől a jeruzsálemi beteljesedés felé tart. Galileában kezdi nyilvános működését (4,14

—9,50), majd Jeruzsálem felé indul. „Amikor már közeledtek felemeltetésének (szenvedésének és megdicsőülésének) napjai, elhatározta, hogy Jeruzsálembe megy" (9,51) — mondja Jézusról az evangélista. Ezután Jeruzsálem felé tartva, Jézus mint az Isten országának hirdetője és mint Próféta tanít az apostoli munkával és üldözéssel teli úton (9,51—19,27). Útjának végén Jeruzsálemben Jézusra a próféták sorsa vár. Erre maga Jézus mutat rá, mikor útja közben közlik vele, hogy Heródes elfogatni és megöletni akarja: „...Íme, ma és holnap ördögöket űzök és gyógyítok, csak harmadnap leszek készen. Mégis, ma, holnap és holnapután folytatnom kell utamat, mert nem lehet, hogy próféta Jeruzsálemen kívül vesszen el" (13,32—33). Húsvét előtti ünnepélyes bevonulása Jeruzsálembe, életének végső eseményei üdvtörténetileg világosan megkülönböztethető új szakaszt jelentenek (19,28—24,53).

Az evangélium úgy mutatja be Jézust, mint aki úton van Jeruzsálem felé. Lukács szemében Jeruzsálem az üdvtörténet középpontja. Itt történnek az üdvösség nagy eseményei: Jézus halála, feltámadása, mennybemenetele, a Szentlélek eljövetele, az apostolok küldetése és az egyház missziós tevékenységének elindulása a föld végső határáig, melyet már az Apostolok Cselekedeteiben ír le.

Lukács húsvét fényében úgy látja, hogy a szenvedés szükségszerű út Jézus megdicsőüléséhez. A Jézus sírjához kimenő asszonyokhoz a két ifjú így szól: „Miért keresitek az élőt a holtak között? Nincs itt, feltámadt. Emlékezzetek vissza, mit mondott nektek, amikor még Galileában járt. Az Emberfiának — mondta — a bűnösök kezébe „kell" (dei) kerülnie, felfeszítik, de harmadnap feltámad" (Lk 24,6—7). Így a szenvedés és föltámadás, megaláztatás és felmagasztalás üdvtörténeti egymásutániságban szükségszerűen összekapcsolódnak. Az egész üdvtörténet együttesen Jézus szenvedésére és feltámadására irányított, melyet maga a feltámadt Krisztus fejt ki az Írásokra hivatkozva: „Ó ti balgák, milyen nehezen tudjátok elhinni, amit a próféták jövendöltek. Vajon nem ezeket „kellett" (dei) elszenvednie a Messiásnak, hogy bemehessen dicsőségébe? Azután Mózesen elkezdve az összes prófétánál megmagyarázta nekik, amit az Írásokban róla írtak" (24,25 köv; v. ö. 24,44 köv).

Jézus mint már láttuk, ismerte ezt az Írásokban sorsára vonatkozó isteni tervet. Isten rendelkezése folytán így „kell történnie" a megváltásnak (24,25; 24,44.46). Ismerete elsősorban az Atyával való benső kapcsolatából ered. Önkéntességével párosuló tudása nem-

csak általában ismeri bekövetkező szenvedését és megdicsőülését (9,22; 13,33 stb.), hanem annak részleteit is látja. Az utolsó vacsorán megmondja Júdás árulását és vele sorsának alakulását „amint az el van rendelve" (22,21—22), Péter megingását és eljövendő megtérését (22,31—34), ismeri a Getszemáni kertben feléje tartó Júdás szándékát (22,48).

Jézus szenvedését tehát Isten akarata döntötte el az emberi üdvösségre vonatkozó tervében. Mindennek „így kellett" történnie. Az evangélista ezzel magyarázatot ad a Messiás szenvedésének botrányára is. Jézus nem gyengesége következtében, nem az emberi gonoszság előtt meghátrálva szenvedett, hanem az Atya akaratát elfogadva itta ki a szenvedések kelyhét, s ez vezetett megdicsőülésére.

2. Jézus szenvedése a sátán támadásának ideje

Lukács a szenvedéstörténet eseményének valódi mozgatóerejét Isten üdvözítő akaratában látja. Ezt a képet egészíti ki, mikor a Jézus ellen megmozduló emberi erők hátterében a sátán működését mutatja meg. Júdás szerepére és helyzetére is magyarázatot ad. Árulásának botránya különlegesen foglalkoztatta az ősegyházban a hivőket. Hogyan történhetett, hogy Jézust éppen a tizenkét apostol egyike szolgáltatta ki ellenségei kezébe. Az evangélista szerint Júdás a sátán eszköze. Bukása tehát több, mint emberi gyengeség vagy megátalkodottság következménye.

A szenvedés ideje a sátán Jézus elleni támadásának ideje. Jézus nyilvános működésének kezdetén, a pusztai kísértésben, a sátán vereséget szenvedett, s „miután a sátán ezekkel a kísértésekkel hiába próbálkozott, egy időre elhagyta Jézust" (4,13). Az alkalmas idő, az új támadás ideje Jézus szenvedésével elérkezett. „A főpapok és írástudók keresték a módját, hogy ölhetnék meg Jézust, de féltek a néptől" (22,2). Az emberi szereplők nem érezték képesnek magukat tervük végrehajtására, s maga a sátán lép színre: „Akkor a sátán belement a kariótinak nevezett Júdásba, aki a tizenkettő egyike volt. Elment és megbeszélte a főpapokkal és a templomőrség vezetőivel, hogy szolgáltassa ki őt nekik" (22,3—4). A Getszemáni kertben, elfogatásának pillanataiban, az ellene kivonuló főpapok, vének és a templomőrség vezetői előtt maga Jézus fedi fel cselekedetük valódi hátterét"... ez a ti órátok és a sötétség hatalmáé" (Lk 22,53).

A kísértést a tanítványok sem kerülik el. A Mesterhez hasonlóan ők is kísértést szenvednek, melyet maga Jézus jelent ki az utolsó vacsorán: „Simon, Simon, a sátán kikért titeket, hogy megrostáljon, mint a búzát..." (22,31 köv). A megpróbáltatásban nem voltak képesek helytállni. Jézus azonban megmondja az igazi eszközöket, melyekkel a hivő úrrá lehet a kísértéseken: állhatatosság, imádság (22,40—46), ellenségszeretet (22,48.51; 23,33 köv.).

3. A szenvedő Jézus példakép a keresztény számára

Az ártatlan, ellenségeinek megbocsátó Jézus türelemmel elviselt szenvedése követésre szólítja a hivő embert. Példát adott a keresztényeknek a szenvedésekben és üldözésben tanúsított magatartásra. A Jézus után keresztet hordozó cirenei Simon már mintaképe azoknak a hivőknek, akik meghallják a Mester követésre szóló felhívását (23,26). A kereszthordozás nemcsak rendkívüli helyzetekben, hanem — Jézus szava szerint — naponként jellemzi a keresztény életét: „Aki követni akar, tagadja meg magát, vegye fel keresztjét minden nap és úgy kövessen" (9,23).

Jézus a szenvedés útját a tanítványok példaképeként járja. Mint igaz (23,47), ártatlanul szenved és hal meg (23,4 köv; 23,41). Mégis a bántalmazások és gúnyolódások ellenére türelemmel, megbocsátó lélekkel viseli szenvedését. Tanítványainak az ellenség szeretetét hirdette (6,27). A kereszten pedig az ellenségszeretet tanújaként megfeszítőiért imádkozik, megbocsátva a bántalmakat (23,34).

A Getszemáni kertben megtiltja a védelmére kelő tanítványoknak az erőszak alkalmazását (22,49 köv.). Szenvedései közt sem magára gondol. Meggyógyítja a kardot ragadó tanítvány által megsebzett szolgát (22,51). Mint a bűnösök üdvözítője, halála előtt, a kereszten a megtérő jobb latornak üdvösséget ígér (23,43), a keresztúton pedig bűnbánatra szólítja fel a síró asszonyokat (23,27). Nyugodt és bátor hitvallása a főtanács előtt, türelmes némasága Heródes kíváncsiskodása és gúnyolódásai közepette, példát szolgáltat a keresztényeknek az eljövendő „szorongattatások" idejére (21,12).

A szenvedéseket az Atya akarataként fogadja. Beleegyezésének jelét kell látni abban a tényben, hogy tanítványaival az Olajfák

hegyére vonul. Júdás terve attól függött, hogy az utolsó vacsora után Jézus „szokás szerint" kimegy-e a Getszemáni kertbe, s így módja lesz őt észrevétlenül, „a nép tudta nélkül" kiszolgáltatni a főpapoknak. A Júdás szándékát ismerő Jézus nem késlekedik megfelelő alkalmat nyújtani a terv végrehajtásához. A getszemáni imaküzdelemben Lukács finom vonásokkal igyekszik bemutatni Jézus Atya iránti készségét (22,39—44). Jézus csak egyszer, és nem háromszor imádkozik a szenvedés kelyhének elvételéért. Az evangélista nem említi „remegését és szomorkodását" s a „földre borulást" (Mk 14, 33.35), csupán Jézus térdre borulását és imádságát. Imájában nem hivatkozik az Atya mindenható hatalmára, hogy hárítsa el tőle a szenvedés kelyhét (Mk 14,35—36). A tetőpont, a halálküzdelem, Lukács szerint akkor következik, mikor már Jézus kifejezte, hogy kész elfogadni az Atya akaratát. Agóniának nevezett halálküzdelmében az angyal megerősítése után, vagyis az Atyával való egység erejével győzi le a szenvedést. A vérizzadás a küzdelem hevességét ábrázolja. Nem Jézus gyengeségét, hanem erejét jelenti, amellyel ilyen nagy kísértésben is győzni tud. A kemény küzdelemben is példaképként áll a hivő előtt. A kereszten utolsó szavai az Atyával való teljes egységét fejezi ki: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet" (23,46). Elmarad Istentől való elhagyatottságát felpanaszoló imája a 22. zsoltár szavaival (Mk 15,34). A szenvedő Jézus magatartásának példamutató jellegét az evangélista azzal fejezi ki, hogy az első keresztény vértanú István diakónus halálát Jézus halálának mintájára írja le. István diakónus haldokolva Jézushoz hasonlóan bocsánatért könyörög ellenségei számára: „Uram, ne ródd fel nekik bűnül!" (Apcsel 7,60 = Lk 23,34). S miként Jézus az Atya kezébe ajánlja lelkét a kereszten, úgy István kérése Jézushoz szól: „Uram, Jézus, vedd magadhoz lelkemet!" (Apcsel 7,59 = Lk 23,46).

Lukács azonban többet lát a szenvedő Jézus magatartásában mint követendő példát, melyhez mint normához mérjük a keresztény állhatatos, Isten akaratát elfogadó szenvedését. Jézus nemcsak példát adott a hivő embernek. Szenvedése és halála az üdvterv nagy eseménye. Az ártatlanul szenvedő, igaz Jézus halála megnyitotta az üdvösség útját. Bűnbánatra szólít, és bűnbocsánatot szerez a megtérőnek, akinek megadja a Szentlélek ajándékát. Péter apostol mondja a főtanács előtt: „Isten jobbja fejedelemmé és Megváltóvá emelte, hogy megtérítse Izraelt és megbocsássa bű-

neit" (Apcsel 5,31). Halála különbözik a szenvedő igaz mártíriumától, mert Jézus sorsában minden Isten előre rendelt terve szerint történt. A követésére szóló felhívás tehát összefügg Jézus személyének üdvözítő voltával és művének megmentő erejével (23,43). Követése nem a múlt nagy személyének példaképszerű utánzása saját emberi erőnkkel. A sorsában való részvétel magával a feltámadt Jézussal, a Messiással való élet és üdvközösségben, kegyelmi erejének segítségével történik. Ezért is tud reménykedni a keresztény ember abban, hogy Krisztus keresztjét naponként felvenni és nyomdokain hordozni nem megvalósíthatatlan ideál, hanem életének valódi kibontakoztatását jelenti.

4. Jézus szenvedése és az egyház missziós küldetése

Lukács Jézus szenvedéséről szóló leírását meghatározza az egyház missziós tevékenysége is. Az egyháznak tanúságot kell tennie Jézus szenvedéséről és feltámadásáról. Erre maga Jézus ad megbízást az apostoloknak: „Meg van írva, hogy a Messiásnak szenvednie kell és harmadnapra fel kell támadnia a halálból. Nevében megtérést és bűnbocsánatot kell hirdetni minden népnek Jeruzsálemtől kezdve. Ti tanúi vagytok ezeknek" (24,46 köv.).

Jézus szenvedésének és feltámadásának tanúi az apostolok. Tanúságtevő szerepük alapvető jelentőségű az egyházban. Ennek tudatában írja le Lukács az apostolok magatartását Jézus szenvedésének eseményeiben. Nem mondja el, hogy a Getszemáni kertben Jézus elfogatása után elszaladtak. A tanítványok Jeruzsálemben maradnak. Péter tagadását is visszafogottabban írja le. Háromszoros tagadásában csak annyit mond, hogy nem ismeri Jézust, és az egyes tagadások között nincs drámai fokozás. Az apostol hite meghátrálása ellenére is töretlen marad. Erre maga Jézus szava a biztosíték: „Simon, Simon, íme a sátán kikért titeket, hogy megrostáljon, mint a búzát. Én azonban könyörögtem érted, hogy meg ne fogyatkozzék hited, hogy egykor megtérve megerősítsd testvéreidet" (22, 31—32).

Az egyház missziós tevékenységével függ össze Lukács másik törekvése is. Igazolni akarja, hogy a kereszténység nem ellensége a római birodalomnak. Jézus sem volt az. Maga a római helytartó, Pilátus jelentette ki háromszor Jézus ártatlanságát az ellene fel-

hozott vádakban, hogy ti. tanításával fellázítja a népet a császár ellen (23,1 köv.). Heródes sem találta őt bűnösnek. Lehet, hogy Lukács az epizódot éppen Jézus ártatlanságának igazolására vette be evangéliumába. Ebben a látásmódban a főtanács tagjaira hárul a teljes felelősség, akik kikényszerítették Pilátustól Jézus halálos ítéletét. A népet is ők biztatták fel, hogy Jézus helyett Barabás szabadon bocsátását kérje. Megfontolandó azonban, hogy itt Lukács nem a felelősség kérdését akarja eldönteni. Nem akarja Pilátust teljesen felmenteni és egyedül a zsidókat tenni felelőssé. Számára elsősorban az a fontos, hogy Pilátus, a római birodalom képviselője kijelenti Jézus ártatlanságát, ezért a birodalomnak sincs oka üldözni a keresztényeket, Jézus követőit.

I. ELŐKÉSZÜLET JÉZUS HALÁLÁRA (22,1—6)

A szenvedéstörténet a Jézus halálát elhatározó döntés megszületésével kezdődik. A bevezető egységnek az „Előkészület Jézus halálára" címet adjuk (22,1—6). Két epizódból áll: a főtanács határozata Jézus haláláról (22,1—2) és Júdás árulása (22,3—6). A két részlet Márk elbeszélésére megy vissza, és ettől függ (Mk 14, 1—2. 10—11). Márk azonban az eredetileg egybetartozó részleteket ketté választotta, és közéjük helyezte el Jézus Betániában történt megkenésének epizódját (Mk 14,3—9). Lukács ezt az elbeszélést itt elhagyja, de egy hasonló történetet találunk evangéliumának más részében (7,36—50).

Az evangélista a bevezetésben kifejezésre juttatja a szenvedés üdvtörténeti összefüggését, és kapcsolatát Jézus egész életével. Szemléletmódjában a főtanács döntése Jézus haláláról és a tervükben segédkező Júdás árulása szorosan összetartoznak. Az események menetét ténylegesen az indítja meg, hogy a sátán belemegy a karióti Júdásba, aki ennek hatására Jézust kiszolgáltatja a főtanács tagjainak. Ezzel láthatóvá válik az emberi tényezők hátterében működő valóságos mozgató erő. Jézus a sötétség hatalmáénak nevezi szenvedésének idejét (22,53), s így jelzi, hogy új szakasz kezdődik életében. Lukács az időpont, — húsvét közeledte — megjelölésével is ebbe az irányba mutat. Nemcsak időbelileg akarja rögzíteni Jézus szenvedésének eseményeit. Kereszthalála új értelmet ad a húsvétnak. Az ószövetségi szabadulás emlékének helyére Jézus halálával és feltámadásával az új szövetség húsvétja lép.

a) *Döntés Jézus haláláról (22,1—2)*

1 Közeledett a kovásztalan kenyér ünnepe, melyet húsvétnak neveznek. 2 A főpapok és írástudók keresték a módját, hogy öljék meg őt. Féltek ugyanis a néptől.

Jézus ünnepélyes jeruzsálemi bevonulása és az azt követő napok eseményei ellenfeleit döntő lépésre késztetik. A főtanács tagjai, a főpapok és az írástudók, elhatározták, hogy megölik őt, de még nem tudták a módját, hogyan hajtsák végre tervüket. Féltek ugyanis nyíltan fellépni Jézus ellen, mert a nép ragaszkodott hozzá. Lukács nem határozza meg pontosan a döntés megszületésének idejét (Márk szerint két nappal húsvét előtt Mk 14,1), csupán általánosan a húsvét közeledtére utal. Ezzel érzékeltetni akarja a drámai feszültség növekedését Jézus és a főtanács tagjai között, melyet a húsvétot megelőző napok eseményei váltottak ki. A jeruzsálemi bevonulás után Jézus naponként tanított a templomban: „Nappal a templomban tanított, éjszakára pedig kiment az Olajfák hegyére és ott tartózkodott. Kora reggel az egész nép a templomba ment, hogy hallgassa" (21,37—38). A tanításán megbotránkozott vezetők elhatározták, hogy lépéseket tesznek ellene: „Ott tanított minden nap a templomban. A főpapok, az írástudók és a nép vezetői keresték, hogy elveszítsék őt, de nem tudták, mit tegyenek vele. Mert az egész nép hallgatván őt, a szavain csüngött" (19,47—48). Húsvét közeledtével véglegesen megérik döntésük, Jézust megölik. Most a kérdés csupán az, hogyan hajtsák végre tervüket. Nehézséget jelentett a nép, a húsvéti zarándokok, akik Jézus szavait és tanítását odaadással hallgatták. Egyik beszéde után már nyomban el akarták fogni, de a nép miatt visszariadtak. „Az írástudók és a főpapok nyomban el akarták fogatni, de féltek a néptől" (20,19). Lukács tehát többszörösen kiemeli a nép ragaszkodását Jézushoz, hogy a vezetők felelősségére rámutasson. A Barabás—jelenetben ők beszélik rá a népet Pilátus előtt Barabás elengedésére Jézus helyett.

Az evangélista a húsvét megjelölésében „a kovásztalan kenyér ünnepe, amelyet húsvétnak neveznek" nem egészen pontos. A kovásztalan kenyér ünnepét (mazzóth) azonosítja a tőle különböző húsvét ünnepével (pászka). A húsvét napja és a kovásztalan kenyér egyhetes ünnepe közötti különbséggel Márk evangéliumában, a Mk 14,1 magyarázatánál már foglalkoztunk (l. 25. old.).

Az általános népies szóhasználatban a két ünnep közötti megkülönböztetés még az újszövetségi idő előtt háttérbe szorult. Erről tanúskodik Josephus Flavius Zsidó régiségek és Zsidó háború című művei is.

A húsvét ünnepét Izrael egyiptomi szolgaságból való megmenekülésének emlékezetére ülték meg (Kiv 12,26 köv.). Ez a szabadulás Izrael népe számára alapvető üdvtörténeti esemény volt. A történeti emlékezéssel összekapcsolták a végidőbeli messiási szabadulás reményét is. Lukács megjegyzése a húsvét közeledtéről előremutat az ünnep hamarosan bekövetkező jelentésváltozására. Jézus halála és feltámadása húsvét ünnepéhez kapcsolódik, és annak új értelmet ad. Jézus az igazi húsvéti bárány (1Kor 5,7), szenvedése és feltámadása beteljesítette a végidőbeli reményeket.

b) *Júdás árulása (22,3—6)*

3 Akkor a sátán belement a kariótinak nevezett Júdásba, aki a tizenkettő egyike volt. 4 Elment és megbeszélte a főpapokkal és a templomőrség vezetőivel, hogyan szolgáltassa ki őt nekik. 5 Ezek megörültek, és megállapodtak vele, hogy pénzt adnak neki. 6 Ő beleegyezett és kereste a kedvező alkalmat, hogy a nép tudta nélkül kiszolgáltassa őt nekik.

A főpapoknak és írástudóknak tanácstalanságukban a karióti Júdás siet segítségükre. Nem magától teszi. Árulásának hátterében magasabb erő működik. Lukács rámutat, hogy a sátán indítására ajánlja fel segítségét a főtanács határozatának végrehajtásához. Az evangélista az erőteljes „a sátán belement" kifejezést használja, ez azonban nem jelenti, hogy Júdás a sátán akarat nélküli és tehetetlen eszköze lenne. Felelőssége és bűne megmarad. Jézus Júdáshoz intézett komor figyelmeztetése az utolsó vacsorán, szintén felelősségére emlékeztet (22,21 köv.).

A sátán támadása az áruló tanítványon keresztül, Jézus nyilvános működésének kezdetét idézi fel. A pusztában megkísértette őt a sátán, de vereséget szenvedett. Az evangélista megjegyzi, hogy „amikor ezek a kísértések mind véget értek, egy időre elhagyta őt (Jézust) a sátán" (4,13). Későbbi támadási alkalomra kellett tehát várnia. A szenvedés eseményeivel elérkezett ennek a fokozott támadásnak az ideje. Nemcsak Júdás, hanem az egész Jézus ellen szőtt terv mögött a sátán hatalma húzódik meg. Maga Jézus sem

hagy kétséget erről, mikor a Getszemáni kertben kijelenti a főpapok és a templomőrség vezetőinek akciójával kapcsolatban „Ez a ti órátok, a sötétség hatalmáé" (22,53). Egyelőre azonban csak Júdásról van szó. A sátán Jézus legbensőbb tanítványi körének, a tizenkettőnek egyikét indította a Mester ellen. Az evangélista elbeszéléséből nem derül fény Júdás konkrét indítékaira, amelyek Jézus elárulásához vezettek. A körülményekből csak annyi biztos, hogy az árulás anyagi előnyt jelentett számára. A hivőnek azonban világos az eset mondanivalója. Jézus halálában az emberi hűtlenség és álnokság döntő szerepet játszott, s ez alól még a legbizalmasabb tanítványi kör sem kivétel. Feleleveníti benne saját gyengeségének tudatát. Felismeri, hogy Pál apostol éberségreintése „aki áll, vigyázzon, hogy el ne essék" (1Kor 10,12), és Jézus szava a Getszemáni kertben „imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek" (22,40) mindig időszerű.

Júdás a főpapokhoz fordul. Lukács rajtuk kívül megnevezi a templomőrség vezetőit is (ApCsel 4,1; 5,24). Többes számban említi őket, jóllehet a templomi rend szerint az őrségnek egyetlen vezetője van, aki szintén a főpapság soraiból kerül ki és rangban a főpap mellett áll. Valószínűleg az elfogatásra való tekintettel nevezi meg őket. Júdás a főemberekkel nem árulási szándékáról, hanem a kiszolgáltatás módjáról tárgyal. Alkalmas helyzetet keres, hogy a nép tudta nélkül — feltűnést kerülve — kezükre adja Jézust. Ha a főtanács tagjainak eddig nehézséget jelentett Jézus kézrekerítésének módja, most ezt a gondot elvette tőlük Júdás. Ezért ajánlatát örömmel fogadják. Megállapodnak, hogy pénzt adnak neki, melyet Júdás el is fogad. Beleegyezése kiemeli felelősségét Jézus elárulásában. Valamennyi evangélium tanúskodik arról, hogy pénzt kapott. Lukács tisztában van a pénzvágy bűnre vezető voltával, bár Júdás esetében ezt külön nem emeli ki, mint János, aki szerint „tolvaj volt: ő kezelte a pénzt és eltulajdonította, amit rábíztak" (Jn 12,6). De ír a pénzvágy csábító voltáról az Apostolok Cselekedeteiben Ananiás és Szafira esetével kapcsolatban (ApCsel 5, 1—11). Júdás tervéről nem említ Lukács semmi konkrétumot, csupán annyit, hogy a nép tudta nélkül akarta Jézust kiszolgáltatni. Ez a körülmény kényszerítette arra, hogy áruló tettét éjszaka és olyan helyen hajtsa végre, amely kiesik az emberi közösség köréből. Az evangélium összefüggése az Olajfák hegyére mutat, ahol Jézus majd ellenfelei kezébe kerül.

II. A HÚSVÉTI VACSORA ELŐKÉSZÍTÉSE (22,7—13)

7 Elérkezett a kovásztalan kenyér napja. Ekkor kellett feláldozni a húsvéti bárányt.
8 Jézus elküldte Pétert és Jánost, s ezt mondta nekik: „Menjetek, készítsétek el
nekünk a húsvéti vacsorát, hogy elkölthessük." 9 Azok megkérdezték: „Hol
akarod, hogy elkészítsük?" 10 Ő pedig így válaszolt: „Íme, amint bementek
a városba, találkoztok egy vizeskorsót vivő emberrel. Kövessétek őt abba a házba,
amelybe bemegy, 11 és ezt fogjátok mondani a házigazdának: a Mester ezt
üzeni neked: Hol van a terem, ahol a húsvéti vacsorát tanítványaimmal elköltheтem? 12 És ő majd mutat nektek egy nagy, étkezésre berendezett termet. Ott
készítsétek el." 13 Akkor elmentek és úgy találtak mindent, ahogy mondta nekik,
és elkészítették a húsvéti vacsorát.

Márk és Máté a Jézus haláláról hozott döntés kapcsán Jézus előrelátását is hangsúlyozzák. Bekövetkező szenvedése és halála nem éri váratlanul. Ismeri ellenségeinek tervét. Lukács viszont csak a főpapok és írástudók elhatározását, és a sátán indítására segítségükre siető Júdás ajánlatát beszéli el. A húsvéti vacsora előkészítése azonban Jézus prófétai előrelátása és messiási hatalma jegyében történik. Lukács leírása fokozottan kifejezésre juttatja, hogy Jézus szenvedésútja tudatos, önként vállalt sors. Elbeszélését Márktól veszi át (Mk 14,12—16), de teológiai céljainak megfelelően átformálja. Márktól eltérően kiemeli, hogy az előkészületekre a tanítványok kérdése nélkül, Jézus maga ad utasítást, és megnevezi Péter és János személyében a két megbízott apostolt. Jézus úgy cselekszik, mint akinek hatalma van. A további részletekben — főként a 10—12. versekben a korsót vivő ember, a házigazda és a berendezett terem — az evangélista Jézus prófétai előrelátását igazolja. Minden úgy történt, ahogy a két tanítványnak előre megmondta. Ezzel előkészíti Jézus utolsó vacsorán mondott szavait haláláról és eljövendő sorsáról (22,14—18). Biztosítékot nyújt, hogy szavai szerint minden beteljesedik. Az elbeszélés kerek egész, és a húsvéti vacsora jegyében áll. A húsvéti vacsora előkészületének szükségessége nyitja meg (7. v.), és elkészítése zárja le (13. v.) az epizódot.

Az ünnepnap, amelynek közeledtéhez kapcsolódik a főpapok és írástudók terve, elérkezett. Lukács ismét a 22,1-ben ismert módon, a kovásztalan kenyér napjaként jelöli meg az ünnepet, vagyis azonosítja a kovásztalan kenyér hétnapos ünnepi ciklusát (niszán 15—21), a ciklus élén álló húsvét ünnepével (niszán 15.).

Ezen a napon kellett feláldozni a húsvéti bárányt. Lukács megjegyzése kiigazításra szorul. A húsvéti bárányvacsora előkészítése, s benne a húsvéti bárány feláldozása nem az ünnep napján (niszán 15.), hanem az ünnep előkészületi napján (niszán 14.) történt. A törvény előírása szerint ezen a napon délig minden kovászosat el kellett távolítani a házakból (Misna, Pesarim 1,4), este az ünnepi bárányvacsorán, mely már niszán 15-höz tartozott, kovásztalan kenyeret fogyasztottak. Ugyanígy az előkészület napján, a késő délutáni órákban kellett a templomban rituálisan levágni a húsvéti bárányt (Misna, Pesarim 5,1). Lukács szerint Jézus a törvényes előírás szerinti időben tartotta az utolsó vacsorát, és húsvét ünnepén halt meg. A halálának és a húsvéti vacsorának időpontjával kapcsolatos kérdéseket Márk szenvedéstörténeténél tárgyaltuk (32. old.)

A húsvéti vacsora elkészítésének szükségessége, — „ekkor kellett feláldozni a húsvéti bárányt" — indítja Jézust, hogy utasítást adjon tanítványainak: „Menjetek, készítsétek el nekünk a húsvéti vacsorát, hogy elkölthessük". A „nekünk" kifejezés érzékelteti, hogy Jézus igazi asztalközösséget akar tanítványaival. Hogy mit jelent ez az asztalközösség, majd az utolsó vacsora elbeszéléséből tudjuk meg. Lukács megnevezi a két tanítványt, akiket Jézus megbízott az előkészületekkel. Péter és János voltak ezek. Mindketten fontos vezető szerepet játszottak később az ősegyházban, mint azt az evangélista az Apostolok Cselekedeteiben tanúsítja (ApCsel 3. fej.; 4. fej.; 8,14 v. ö. Lk 8,51; 9,28). Itt azonban az is kitűnik, hogy már Jézus földi életében is a Mester bizalmasai voltak.

Mielőtt még Jézus elmondaná teendőjüket, a két tanítvány megkérdezi tőle: „Hol akarod, hogy elkészítsük?" Kérdésükkel Lukács előkészíti Jézus prófétai előrelátását tanúsító utasítását. A Jézus szavait bevezető „íme" (idou) is nyomatékot kölcsönöz annak, amit mondani fog. A két tanítványnak a városba kell mennie. Találkoznak egy korsót vivő emberrel, akit követniük kell abba a házba, amelybe az ismeretlen bemegy. A névtelen ember példája, aki valakinek az utat jelzi, az Ószövetségből is ismert (1Sám 10,2—8). A házigazdának átadják Jézus üzenetét. Az üzenet átadására Jézus nem felszólító módban — „mondjátok a házigazdának" —, hanem jövő időben, körülírva — „ezt fogjátok mondani a házigazdának" — ad utasítást a két tanítványnak. Lukács ezzel a nyelvi finomsággal is érzékelteti szavainak prófétai

jellegét. Az utasításból kitűnik, hogy a házigazda ismeri Jézust, hiszen számára Jézus a „Mester". A helyiség használatában, — melyet mutatni fog Péternek és Jánosnak — előzőleg megállapodtak egymással. A megbízatás és végrehajtása Jézus hatalmáról és tekintélyéről tanúskodik. Üzenetében nem számol ellenvetéssel, tudja, hogy minden utasítása szerint történik. A két tanítvány is elindul útjára, nincs további kérdésük, vagy kételyük. Szerepük a végrehajtásra szorítkozik, melyet Lukács szűkszavúan ír le.

A befejező mondat, mint beteljesedés, „akkor elmentek és úgy találtak mindent, ahogy mondta nekik", megerősíti a hivőt abban, hogy Jézus ura sorsának és a jövő eseményeinek, nem pedig kiszolgáltatott áldozata az ellene szövetkező emberi erők tervének.

III. JÉZUS HÚSVÉTI VACSORÁJA (22,14—38)

Az ószövetségi húsvét ünneplése alkalmat ad Jézusnak arra, hogy a szenvedése előtti utolsó estét övéi körében tanítványai közösségében töltse. Lukács az utolsó vacsorát a földi életből távozó Jézus búcsúvacsorájaként írja le. Elbeszélése más hagyományra támaszkodik, mint Márk és Máté evangéliuma. Leírása terjedelmesebb, az események kerete és teológiai szemlélete is eltér a két szinoptikusétól. Jézus ezen a vacsorán nemcsak az eucharisztiát alapítja meg, hanem ígéretekkel és utasításokkal átszőtt beszédet is intéz az asztalnál helyet foglaló tanítványokhoz. Lukács leírásában az egyház emlékezik vissza az utolsó vacsorára. Figyelmesen keresi, mit tett és mondott Jézus, hogy példája és szavai nyomán mindent valóra váltson életében. Eucharisztikus teste és vére adományával, s nyomatékos felszólításával „ezt cselekedjétek az én emlékezetemre", Jézus megalapította az Újszövetség húsvéti vacsoráját, melynek gyakorlata, — utasítása nyomán — az egyház életének középpontját alkotja. Búcsúszavai és útmutató tanítása eligazítást adnak az egyház életében felmerülő kérdésekre is.

Az utolsó vacsora leírása a hagyomány fokozatos bővülése és növekedése során alakult ki. Nem folyamatos elbeszélés, hanem eredetileg önálló részletekből tevődött össze, amelynek végső megformálása Lukács irodalmi tevékenységének eredménye. Hét részegységből áll. A bevezető egységet Jézusnak a végidőbeli beteljesedésre utaló szavai képezik (22,14—18). Az életből távozó

Jézus mond ígéretteljes búcsúszavakat. Az utolsó vacsora Jézus halálára tekintve, az Úrral való eljövendő asztalközösség ígéretét hordozza. Ezt követi az eucharisztia alapítása (22,19—20). Jézus miközben tanítványaival az Ószövetség húsvétjának megünneplésére asztalhoz ül, megalapítja az Újszövetség húsvéti vacsoráját, az eucharisztiát. Ételül és italul adott teste és vére elővételezi szenvedését és halálát. Teste értünk engesztelő áldozatul adott élete, vére értünk ontott, új szövetséget alapító vér. Azé a próféták által megígért végidőbeli új szövetségé, amely az Istennel való engesztelést és a bűnök bocsánatának ajándékát nyújtja az emberiségnek. Az utolsó vacsora, melynek megismétlésére parancsot ad tanítványainak, megjeleníti engesztelő szenvedését a világ üdvösségéért. Az egyház valahányszor az eucharisztiát Jézus emlékezetére ünnepli, mindig az Úrral találkozik, felismerve őt a kenyérszegés közösségében. Az eucharisztia alapítását Jézus búcsúszavai követik, melyek búcsúbeszéddé növekednek (22,21—38). A beszéd ígéret és intés formájában Jézus szavainak gyűjteménye. Az apostolokhoz intézett szavain keresztül az egyházat tanítja. Személyükben az egyház gyűlt össze Jézus asztalánál, hogy őt meghallgatva teljesítse búcsúszavait. Először Júdás árulását jelenti ki (22,21—23). Nemcsak kifejezésre juttatja, hogy tudomása van tanítványa árulásáról, hanem ez kérdés is a keresztény közösséghez, nincs-e közöttük is Júdás, aki az eucharisztikus asztalközösség ellenére az Úr árulója lenne. Ezután oktatást ad tanítványainak arról, ki nagyobb az egyházban (22,24—27). Saját példájára utalva megadja a helyes magatartás szabályát. Akik elöljárók vagy hivatalt töltenek be, csak a közösség odaadó szolgálata által lesznek valóban az „elsők". Jézus jutalmat is ígér tanítványainak (22,28—30). Akik hűségben kitartanak vele, azoknak asztalközösséget és örök uralmat ígér az eljövendő messiási országban. Majd intő és buzdító szavakkal Péterhez és rajta keresztül az egyház vezetőihez fordul (22,31—34). Mint első embernek az egyházban, felelősséggel és építő tanításával kell testvéreit hitükben erősíteni. Közben nem feledkezhet meg saját gyengeségéről sem. Küldetésének teljesítéséhez az erőt egyedül az Úrtól kapja. Végül a tanítványok eljövendő szorongatott sorsáról szól (22,35—38), akik Jézus szenvedésének részesei lesznek. Az utolsó vacsora asztalánál mondott beszéd Jézus közeli szenvedésének komor hangulatával zárul.

Lukács az utolsó vacsora elbeszélésével követendő példát és irány-

adó tanítást nyújt az egyház számára, s hármas módon alakítja a keresztény életet. Mint istentiszteleti rend, meghatározza az eucharisztia ünneplésének módját. Mint a közösségi élet rendje, az egész keresztény közösség életét formálja, középpontba állítva az eucharisztikus asztalközösséget, melyből az egyház él. S végül mint életrend a keresztények cselekedeteit szabja meg (H. Schürmann). Az evangélista feltárja az eucharisztia, az egyház közössége, és a keresztény élet közötti szoros összefüggést. A hivő és a közösség élete az eucharisztiában gyökerezik, s attól elválaszthatatlan.

a) *A végidőbeli beteljesedés és a messiási asztalközösség (22,14—18)*

14 Amikor eljött az óra, asztalhoz telepedett az apostolokkal együtt. 15 Így szólt hozzájuk: „Vágyva vágytam arra, hogy ezt a húsvéti vacsorát elköltsem veletek, mielőtt szenvedek. 16 Mert mondom nektek: Többé nem eszem ezt, míg be nem teljesedik az Isten országában. 17 Aztán fogta a kelyhet, hálát adott és így szólt: „Vegyétek, osszátok el magatok között. 18 Mert mondom nektek, hogy mostantól fogva nem iszom a szőlő terméséből addig, amíg el nem jön az Isten országa".

Jézus a húsvéti vacsora asztalához telepedve tanítványaihoz fordul. Márk és Máté elbeszélésében Jézus csupán a tanítványok egyikének árulását jelenti ki, s ezt követi az eucharisztia alapítása. Lukács leírásában Jézus hosszabban beszél. Rövidesen bekövetkező halálára tekint, miközben a tanítványok figyelmét az utolsó vacsorán elővételezett, de csak a végidőben megvalósuló messiási asztalközösségre irányítja (22,15—18). Az evangélista az árulás bejelentését csak az alapító szavak után közli, és ezzel nyitja meg Jézus búcsúbeszédét (22,21—23).

A jelenetet Jézus két jövendölését tartalmazó kijelentése határozza meg (16. és 18. v.). Mindkettőben haláláról és az Isten országában való beteljesedésről van szó. Megindokolják, miért vágyott Jézus a húsvéti vacsorát elkölteni apostolaival (15. v.). A vacsorát bevezető szavaival Jézus az eucharisztiát a végidővel hozza kapcsolatba.

Jézus a húsvéti vacsora asztalához telepedett apostolaival. Márk és Máté szerint Jézus „amikor beesteledett, asztalhoz telepedett" a tizenkettővel (Mk 14,17; Mt 26,20). Lukács azonban nem estét mond, hanem „amikor eljött az óra". Az „óra" Jézus Istentől

rendelt szenvedésének idejét jelenti az evangéliumokban (Mk 14, 35—41; Jn 12,23; 13,1; 17,1). Elérkezett az üdvtörténet nagy pillanata, mikor Isten Jézus szenvedésén keresztül üdvösséget nyújt a világnak. Az eucharisztia alapítása az üdvtörténet e nagy órájának elővételezését jelenti.

Jézus tehát asztalhoz telepedik apostolaival együtt. Mint házigazda, az asztalközösség feje, ő a középpont, akit engedelmesen követnek és körülvesznek apostolai. Lukács nem a „tanítványok" (22,14), hanem az „apostolok" kifejezést használja. Nem véletlenül. Ők az egyház eljövendő vezetői, s ettől az órától fogva ennek a vacsorának mintájára fogja az egyház közössége ünnepelni az eucharisztiában Urát. A Krisztus-közösség és Jézus engedelmes követése jut ebben mindig kifejezésre.

Jézus különleges melegséggel fejezi ki örömét, hogy tanítványaival asztalközösségben lehet szenvedésének előestéjén. „Vágyva vágytam arra, hogy ezt a húsvéti vacsorát elkölthessem veletek, mielőtt szenvedek" — mondja. Vágyakozása ajándékozó szeretetéből fakad. A halála előtti utolsó vacsora ugyanis az Újszövetség húsvéti vacsorájának alapítása is, melyben az eucharisztia adományát nyújtja az egyháznak.

Ez a húsvéti vacsora a jövő reménységét is jelenti. Jézus vágyódására további fényt derítenek magyarázatul mondott prófétai szavai: „Mert mondom nektek: Többé nem eszem ezt, amíg be nem teljesedik, az Isten országában" (16. v.). Együttléte tanítványaival az utolsó lesz számára ebben a világban. Kijelentésében ott rejlik halálának megjövendölése is. De a halála előtt álló Jézus a végidőbeli beteljesedésre tekint. A vágyva vágyott utolsó földi húsvéti vacsora az új és beteljesedett húsvéti vacsorát ígéri meg számára az eljövendő Isten országában. Biztos benne, hogy a halálon túl részese lesz a végidőbeli isteni uralomnak.

Jézus ezután a kelyhet veszi kezébe. Az új bor, amelyet Jézus inni fog Isten országának asztalközösségében, az új élet örömét jelenti. Arra nincs utalás, hogy Jézus lenne az eljövendő asztalközösségben a fő, a házigazda. Kijelentése elsősorban sorsának Isten országában való célbajutását fejezi ki. Hálát adott és tanítványainak adta a kelyhet, hogy osszák szét egymás között. A szétosztásra való felhívásnak azért van jelentősége, mert a szokás szerint minden résztvevőnek saját kelyhe volt. Cselekedetét, akár az előbb (16. v.), most is az eljövendő Isten országára mutatva indokolja.

Közeli haláláról mondott szavai után ismét a végidőbeli asztalközösségre fordítja figyelmét: „Mert mondom nektek, hogy mostantól fogva nem iszom a szőlő terméséből addig, amíg el nem jön az Isten országa" (18. v.). Ezzel a második jövendöléssel kerek egésszé kapcsolódnak Jézus szavai. A biztosan bekövetkező jövő beteljesedés áll előtérben, míg szenvedésére alig reflektál. Sorsát teljes biztonsággal az Atya kezében látja, aki nem hagyja őt az alvilágban, és tudja, hogy sorsa győzelemmel végződik. Mint feltámadott, részt vesz az eljövendő isteni uralomban. Áldásos halála nem választja el övéitől. A keresztény számára Jézus szavai a reményteljes jövőbe tekintés biztosítékát jelentik. Isten országának húsvéti vacsorája, és a Krisztus közösség ígérete csillan fel előtte.

b) *Az eucharisztia alapítása (22,19—20)*

19 Azután vette a kenyeret, hálát adott, megtörte, és ezekkel a szavakkal adta nekik: „Ez az én testem, amely értetek adatik. Ezt cselekedjétek az emlékezetemre."
20 Ugyanígy vacsora után fogta a kelyhet is és azt mondta: „Ez a kehely az új szövetség az én véremben, amely értetek kiontatik."

Az Újszövetségben az eucharisztia alapításának négy elbeszélését ismerjük, melyek két alaptípust képviselnek: Márk—Máté (Mk 14,22—24; Mt 26,26—28), és Lukács—Pál (Lk 22,19—20; 1Kor 11,23—26). Az alapítási szövegek általános jellemzéséről, teológiai sajátosságairól és az utolsó vacsora kronológiája által felvetett problémáról Márk szenvedéstörténetének magyarázatánál már beszéltünk (32—33. old.). Itt már csak Lukács szövegének karakterisztikumaira térünk ki. Lukács és Pál ugyan egy alapformához tartoznak, Lukács mégis nagy rokonságot tanúsít Márk elbeszélésével is. Ezért sokan úgy vélik, hogy az evangélista leírása az eucharisztia alapításáról Márk és Pál alapításszövegének kombinációja. A páli formát Lukács az egyház liturgikus hagyományából ismerte. Mások viszont Lukács szövegének hátterében egy önálló, Márktól és Páltól független hagyományt föltételeznek, amelyre azonban mindkettő visszanyúlik. Ebből a tényből magyarázhatjuk a három alapítási szöveg közös vonásait.

Lukács az utolsó vacsorát húsvéti bárányvacsoraként írja le. Márk és Máté csak közvetve, a vacsora előkészítésénél utal erre a tényre. Lukács viszont Jézus szavain keresztül egyenesen húsvéti

vacsorának nevezi a tanítványokkal elköltött vacsorát (22,15), noha a továbbiakban ennek jellegzetes részleteiről, főként a bárány elfogyasztásáról semmit sem említ. Ennél fogva a leírás elemei, a gesztusok megfelelnek bármely ünnepélyes zsidó étkezés formájának is. A házigazda ilyenkor az étkezés elején asztali áldást mondott a kenyér felett, majd a lakomáért mondott hálaadással fejezte be az étkezést. Ezt az imát a kehely felett mondta el. Minthogy Lukács az eucharisztia alapítását közvetlenül a húsvéti bárányvacsorával hozza vonatkozásba, ezért ennek hátterében értelmezzük az utolsó vacsora eseményeit. Elbeszélésében egyszerre megtalálhatjuk a vacsora mozzanatait és az eucharisztia ünneplésének liturgikus formáját. Az eucharisztikus kenyér és bor alapítása és szétosztása a vacsora két egymástól független részletében történt, a liturgikus megemlékezés mégis közvetlenül összekapcsolta a kettőt. Az alapító szavakban csak azokat az eseményeket őrizte meg az egyház az utolsó vacsora menetéből, melyekkel Jézus új tartalmat adott a húsvéti vacsorának.

Lukács elbeszélésében az alapító szavak három jellegzetességét emeljük ki. Az evangélista Jézus behelyettesítő szenvedését hangsúlyozza. Márkkal és Mátéval szemben, Lukács már Jézus kenyér felett mondott szavaiban is az „értetek adatik" kiegészítéssel a behelyettesítő szenvedés gondolatát helyezi előtérbe. Emlékeztet az Úr szenvedő Szolgájának sorsára Izaiás jövendölésében (Iz 53. f.), mely Jézus szenvedésében teljesedik be. Ezzel fény derül önként vállalt kereszthalálának üdvözítő voltára. Az eucharisztikus kehely átnyújtását követő szavakban pedig a szövetség eszméje kap nyomatékot. Az utolsó vacsorán az új és örök szövetségről mondott prófétai jövendölés teljesedik be (Jer 31,31—34). „Az új szövetség az én véremben" kifejezés ismét a szenvedő Szolga engesztelő szenvedésére emlékeztet, s Jézus személyes sorsára fordítja a figyelmet. Halálra adott életével és kiontott vére erejével megpecsételődik az új szövetség. A bűnök bocsánatáért való engesztelése (Mk és Mt) háttérbe szorul. És végül Jézus utolsó vacsorája alapító vacsora is. Míg apostolaival az Ószövetség húsvéti vacsorájának ünneplésére telepednek asztalhoz, megalapítja az Újszövetség húsvéti vacsoráját, az eucharisztiát. Az evangélista Jézus ismétlésre adott parancsával egyben megindokolja az egyház eucharisztikus gyakorlatát.

Az utolsó vacsora döntő pillanatához érkezett. Jézus veszi a kenyeret, hálát ad, megtöri és tanítványainak adja. Lukács megkülönböztetett figyelemmel írja le Jézus minden gesztusát, elhagyja azonban a felhívást, hogy tanítványai vegyék (Márk, Máté) és egyék (Máté) testeként az odanyújtott kenyeret. Elsőbbséget ad annak, amit Jézus tesz, a kenyér fogyasztásával szemben. A kenyér szétosztását a húsvéti bárányvacsora hátterében érthetjük meg. Az eucharisztikus kenyér alapítása a kovásztalan kenyér szétosztásával függ össze. A vacsora a főétkezéshez érkezett, a bárány elfogyasztásához, kovásztalan kenyérrel, keserű salátával és gyümölcspéppel. A főétkezés kezdetén a családfő felegyenesedett oldalt fekvő tartásából. A görög-római világban ugyanis az étkezésnél féloldalt dőlt testhelyzetben foglaltak helyet, s ezt a szokást az ünnepélyes étkezésnél a zsidók is átvették. A házigazda ülve kezébe vette a kovásztalan kenyeret, áldást mondott felette, melyre a résztvevők „ament" mondtak. Ezután megtörte a kenyeret és szétosztotta közöttük. A kenyér szétosztásának jelképes jelentése van, részt ad az áldásból, és az asztalközösség tagjait összekapcsolja egymással.

A kenyér szétosztását Jézus szavai követik: „Ez az én testem, amely értetek adatik" (19. v.). Szavaival megmagyarázza cselekedetének értelmét, és egyben új tartalmat ad a húsvéti vacsorának. A megtört és odanyújtott kenyér Jézus teste. A kenyér és Jézus teste között azonosság jött létre. A „test" (görögül sóma) a héber gondolkodásmódban nem az emberi valóság egy részét, nem a lélekkel szembeállított testet, hanem az egész embert, az emberi személyt jelenti. A kifejezés a maga teljes földi és történeti valóságában fogja föl az embert, akit testi volta meghatároz. Ezek alapján Jézus kenyér felett mondott szavait így is megfogalmazhatnánk: „Ez vagyok én".

Jézus az azonosításnál többet is akar mondani. A kenyér nemcsak maga Jézus személyesen, hanem kifejezi szenvedésében és halálában megvalósuló sorsalakulását. Bemutatja odaadását engesztelő áldozatként másokért. Engesztelő szenvedése és halála kapcsolatban van az Ószövetség prófétai jövendölésével is. Jézus „értetek" adott élete Izaiás próféta szenvedő Szolgájának sorsára emlékeztet (Iz 53. f.), aki „odaadja életét engesztelő áldozatul" (Iz 53,10), „szenvedésével sokakat megigazulttá tesz szolgám, mivel gonoszságaikat magára vállalta" (Iz 53,11). A Szolga „életét halálra adta, és gonosztevők közé sorolták, noha sokak vétkét hordozta" (Iz 53,12). Mások helyett szenved, „az Úr... vállára rakta mindnyájunk gonoszsá-

gát" (Iz 53,6). Életét adta sokak helyett, akik halált érdemeltek volna. Izaiás jövendölésének hátterében új megvilágításba kerülnek Jézus „Ez az én testem, mely értetek adatik" szavai. A szenvedő Szolga sorsa megmagyarázza Jézus odaadásának üdvözítő értékét. Halála a Szolga engedelmes önátadása. Jézus Lukács elbeszélésében szenvedését „értetek", vagyis meghatározottan a tanítványokért, az eucharisztikus közösség tagjaiért vállalja.

Az utolsó vacsorán Jézus saját magát ajándékozza tanítványainak. Az eucharisztikus kenyér szeretetének jele, amely mindig emlékezteti őket, hogy életét adta értük. Az önmagát értünk áldozatul adó Jézus a kenyér szétosztásával egy új közösséget hoz létre tanítványaival. De ezen túlmenően az eucharisztia Isten szeretetének jele is. Lukács a test, „amely értetek adatik" szavakban passzív formát használ. Az „adatik" alkalmas arra, hogy még valamit kifejezzen Jézus önátadásából. Tudjuk, hogy Jézus az, aki életét adja. De a szenvedő forma, amely nem jelöli meg, ki adja testét, érzékelteti Jézus önátadásában az Atya szándékának megvalósulását is. Az emberiség üdvösségét munkáló isteni akarat áll Jézus ajándékának hátterében.

A kenyér felett mondott szavak feltárják az utolsó vacsorán történtek értelmét. Jézus elővételezett életáldozata jelenik meg. Azt akarja, hogy szeretetének jele mindig tanítványai között maradjon. Eucharisztikus cselekedetét ismételni kell majd akkor is, amikor már nem lesz jelen körükben. Erre maga Jézus ad parancsot apostolainak, mikor azt mondja: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre" (19. v.). Utasítása arra is vonatkozik, amit majd a kehellyel fog tenni. Így az utolsó vacsora nemcsak búcsúvacsora, hanem alapító vacsora is. A hivő tudja, hogy amikor az egyház az eucharisztiát ünnepli, Jézus parancsát hajtja végre. Az utolsó vacsora asztalánál helyet foglaló apostolokon, az egyház vezetőin keresztül, megbízza az idők végéig a tanúságtevő egyházat, hogy emlékezetére cselekedje mindazt, ami azt utolsó vacsorán történt. Ez a megemlékezés megjelenítő erejű. Jézus behelyettesítő szenvedése és engesztelő áldozata, amelyről megemlékeznek, jelenvalóvá lesz. Lukács elbeszélésében az eucharisztia a világból távozó Jézus ajándéka egyházának, aki a liturgikus megemlékezés által mégis közöttünk marad.

Az eucharisztikus kehely átnyújtása a vacsora után következik. A húsvéti vacsora menetében ez az utolsó kehely, az ún. áldás kely-

he, a bárány elfogyasztása után. Jézus cselekedete a kenyérrel és borral szorosan egymás mellé került a liturgikus hagyományban. A két cselekmény között történtekről nem őrzött meg emléket a hagyomány. Figyelmét csak az eucharisztia alapításával összefüggő részletek megőrzése kötötte le.

Jézus kehely felett mondott szavai — „Ez a kehely az új szövetség az én véremben, mely értetek kiontatik" (20. v.) — szenvedésének és halálának új távlatait nyitják meg. Most sem csupán annyit jelent ki, hogy a kehelyben az ő vére van, hanem kiontott vérének üdvösségszerző hatását is bemutatja: az új és örök szövetség pecsételődik meg általa. „Az én véremben, mely értetek kiontatik", vagyis tanítványaiért halálában kiontott vére erejéből az Ószövetség nagy reménysége és várakozása teljesedik be. Jézus közeli halála Jeremiás próféta új és örök szövetségről mondott jövendölésének fényében kap további jelentést (Jer 31,31—34). Nemcsak egyszerűen az ó szövetség felváltását jelenti egy másik szövetséggel, hanem a végső állapotot, Isten országának eljövetelét. Létrejön az Istennel való kiengesztelődés, a bűnök bocsánata, Isten ismeretének lehetősége mindenki számára. Az új szövetség az Istennel való bensőséges szeretetkapcsolat eddig nem ismert világát jelenti. Az eucharisztia a végidőbeli beteljesedés elővételezése. Amikor Jézus az új szövetség kelyhét nyújtja apostolainak, akkor már most részt ad az Isten országában.

Lukács az eucharisztia alapításának leírásában Jézus személyes odaadását helyezi előtérbe. Engesztelő szenvedésében és áldozatában Izaiás próféta szenvedő Szolgájának sorsa jelenik meg előttünk. De az odaadásában megpecsételt új és örök szövetség az első szövetségre, a Sinai szövetségre is emlékeztet (Kiv 24,4—8). A Sinai hegyen kultikus formák között, áldozat bemutatásával jött létre a szövetség Isten és népe között. Jézus szavai „a test, mely értetek adatik" s „a vér, mely értetek kiontatik" bemutatják áldozatának „anyagát", melyekben, mint bemutatott áldozati adományokban az üdvösség új rendje megvalósult. Ezért az eucharisztia vétele mindig a kereszt drámájára emlékezteti a hivőt, és eszébe juttatja Péter első levelének szavait: „Hisz tudjátok, hogy veszendő ezüstön, vagy aranyon szabadultatok ki az atyáitoktól rátok hagyományozott értéktelen életmódból, hanem Krisztusnak, a hibátlan és egészen tiszta bárányának a drága vére árán" (1Pét 1,18—19).

c) *Jézus kijelenti Júdás árulását (22,21—23)*

21 „De íme, annak keze, aki elárul engem, velem van az asztalon. 22 Mert az Emberfia ugyan elmegy, amint el van rendelve, de jaj annak az embernek, aki elárulja őt." 23 Erre kérdezgetni kezdték egymást, ki az közülük, aki ezt meg fogja tenni.

Az evangéliumok tanúsága szerint Jézus az utolsó vacsorán tanítványai előtt kijelentette, hogy egy közülük elárulja őt. János hosszabban beszéli el a jelenetet (Jn 13,21—30), Márk és Máté az eucharisztia alapítása elé helyezi Jézus kijelentését (Mk 14,17—21; Mt 26,20—25). Lukácsnál viszont közvetlenül az alapítás után hangzik el Jézus szava az árulásról, s ezzel nyitja meg az utolsó vacsora asztalánál mondott búcsúbeszédét. Az evangélium e sorrendjét nem a pontosabb történeti emlékezés, hanem a katekézis szempontja diktálja. Márk és Máté azt hangsúlyozzák, hogy egy a tanítványok közül a Mester árulója. Ezt Jézus is tudja, és előre megmondja. Az árulás nem éri váratlanul, Isten terve valósul meg benne. Céljuk az árulás botrányának magyarázata. Ez a szempont Lukácsnál is megmarad, számára azonban Júdás árulása elsősorban intő példa az egyház számára. A szöveg intő jellegét az is kiemeli, hogy Jézus nem nevezi meg az árulót. Nem Júdás személyét, hanem tettét helyezi előtérbe. Azok, akik az eucharisztikus asztalközösség tagjai, nem tehetik azt, amit Júdás tett, meg kell őrizniük hűségüket Jézushoz. Az Úr testének és vérének vétele ugyanis elkötelezettséget jelent a keresztény számára. Az áruló esete állandó lelkiismeretvizsgálatra szólítja az egyházat, vajon nincs-e sorai között jelenleg is Júdás.

Nem lehet megrendítőbb, mint a tanítvány hűtlensége az érte életét adó Mesterhez. Jézus az utolsó vacsorán különleges jelét adta övéi iránti szeretetének. Teste, mely „értetek adatik", és vére, mely „értetek kiontatik", tanítványaiért való engesztelő halála. Lukács ezért megcserélve Márk és Máté sorrendjét, közvetlenül az eucharisztia alapítása után beszéli el Jézus kijelentését tanítványai egyikének árulásáról. Jézus szeretetének és a tanítványi hűtlenségnek megdöbbentő ellentétét az eucharisztikus asztalközösség vonatkozásában tudja legjobban érzékeltetni a hivő olvasóval. Így Júdás tette mindig intő példa marad az eucharisztiát napról napra ünneplő egyház számára.

Az eucharisztikus kehely átnyújtását követő szavakat Jézus az árulás bejelentésével folytatja: „De íme, annak keze, aki elárul engem, velem van az asztalon". A „de íme" kifejezés felhívja a figyelmet a halálba induló Jézus önátadása és az áruló tanítvány magatartása közötti ellentétre. Miközben a tanítványok közösségében, Jézus eucharisztikus asztalközösségének tagjaként még „keze az asztalon van", végrehajtani készül árulását. A szövegösszefüggés arra enged következtetni, hogy Júdás az áruló tanítvány is részesült az eucharisztikus kenyérből és borból. Lukács ezt azonban nem mondja ki, csak azt hangsúlyozza, hogy az asztalközösség tagja volt. A szövegösszefüggést gondolatébresztő figyelmeztetésnek szánja az egyház tagjai számára. A hivőnek magának kell megfontolnia, mit jelent, ha az eucharisztikus asztal meghívottja hűtlen Jézushoz.

Az árulás nem jelent meglepetést Jézusnak. Az Emberfia elmegy, amint el van rendelve. Sorsát, s benne szenvedését, Isten akarata határozza meg. Jézus elmegy, azaz a halálba megy. Istennek számára rendelt tervét, mint a szenvedéshez és halálhoz vezető utat járja végig. Elmenetelére az evangélista a poreuomai „megy, elmegy, úton van" igét használja. Lukács Jézus életét és működését úgy írja le, mint utat, melyen Jeruzsálem felé tart (poreuomai: 9,51; 13,22; 17,11; 19,28), ahol szenvedése, halála és feltámadása várja. Most járja végig az út halálba vezető, utolsó szakaszát.

Szenvedéséhez hozzátartoznak az emberi akarat bűnös cselekedetei. Így Júdás árulása is, melynek révén ellenségei kezébe kerül. Isten rendelésében a megváltás titka összekapcsolódik a bűn titkával. Az áruló lépése ugyan az üdvösség tervének része, de ő maga nem akarat nélküli eszköz csupán, akit tehetetlenül sodornak az események. Emberi felelőssége megmarad. Jézus komor figyelmeztetése hangsúlyozza is ezt a felelősséget. Az árulónak szóló eschatologikus „jaj" Isten számonkérő ítéletére emlékeztet, melynek súlyáról nem lehet kétségünk. Az evangéliumban Jézus ajkán többször is elhangzik a prófétai jaj, s mindig az üdvösséget érintő kérdésekben (6,24—26: a nyolc boldogságban; 10,13: a megátalkodott városok ellen; 17,1: a botránkoztatók ellen). Az árulónak mondott jaj a büntetés próféciájaként is felfogható, mely Júdás sorsának végzetes beteljesedését sejteti meg (ApCsel 1,16—20).

Jézus szavai megrendítik a tanítványokat, az áruló személye azonban meghatározatlan marad. Nem véletlenül. Júdás árulása egyedi eset, mely idővel csak a múlt emlékeként él. De mint a tanít-

ványok egyikének hűtlensége, mindig reális lehetőség marad, s ezért kritikus önvizsgálatra szólítja az egyházat. A tanítványok kérdezgetni kezdik, hogy ki lehet közülük az asztalközösségben az, aki ezt megteszi. Nem Jézust kérdezik mint Márknál és Máténál (Mk 14,19; Mt 26,22), hanem egymást. Lukács mintegy lelkiismeretvizsgálatként mutatja be kérdezősködésüket. Példát adnak a keresztény közösségnek is. Aki az eucharisztikus asztalközösség tagja, az Úr iránti hűségre kötelezte el magát. Ebben a háttérben Pál apostol felhívása még nagyobb nyomatékot kap: „Ezért aki méltatlanul eszi a kenyeret, vagy issza az Úr kelyhét, az Úr teste és vére ellen vét. Tehát vizsgálja meg magát mindenki, s csak úgy egyék a kenyérből és igyék a kehelyből..." (1Kor 11,27—28).

d) *A tanítványok versengése (22,24—27)*

24 Majd versengés támadt köztük, hogy ki nagyobb közülük. 25 Ő azonban ezt mondta nekik: „A királyok uralkodnak népükön, és akik hatalmat gyakorolnak rajtuk, jótevőiknek hívatják magukat. 26 Ti azonban ne így tegyetek, hanem a legnagyobb közöttetek legyen olyan, mint a legkisebb, és az elöljáró olyan, mint a szolga. 27 Mert ki nagyobb, aki az asztalnál ül, vagy aki felszolgál? Ugye, aki az asztalnál ül? Én mégis úgy vagyok köztetek, mint aki szolgál."

A tanítványok versengését az utolsó vacsora keretében csak Lukács beszéli el. Hasonló epizódot említ Márk és Máté, de más körülmények között, Zebedeus fiainak kérésével kapcsolatban (Mk 10,41—45; Mt 20,24—28). Itt Jézus az igazi nagyságról adott tanítását saját szolgáló, váltságul adott életével indokolja (Mk 10, 45). Lukács valószínűleg önálló hagyományból meríti elbeszélését, amely a Márk által leírt epizód egy hagyománybeli változata. Eredetileg független az utolsó vacsorától, s csak később kapcsolódik hozzá. Márk evangéliumának sorrendjével egybevetve, a tanítványok versengésének a Lukács 18,34—35 között kellene állnia. Lehet, hogy az evangélista tudatosan hagyta itt el a jelenetet, mert az utolsó vacsora keretében akarta elbeszélni. Az is lehet, hogy már az utolsó vacsorával összefüggésben találta az általa felhasznált forrásban. Biztos okát ma már nem tudjuk megállapítani. Csak az utolsó vers (22,27) tartalmaz utalást a vacsora helyzetére. Jézus példaként tanítványainak saját asztali szolgálatára hivatkozik. Szolgáló magatartását követésre állítja apostolai elé. Az evangélista

az eucharisztikus asztalközösség hátterében akarja az egyház elöljáróinak a testvéri szolgálatot, mint az igazi nagyságot tanítani. Ugyanezt a gondolatot János evangéliumában is megtaláljuk a lábmosás jelenetében (Jn 13. f.), még erősebben hangsúlyozva.

Búcsúbeszédében Jézus most az egyház elöljáróihoz fordul. Tanítására az apostolok versengése szolgáltat alkalmat, akik arról vitáznak, ki nagyobb közöttük. Oktató szavai az apostolokon keresztül már az egyház tényleges vezetőinek szólnak. Hogyan kell gyakorolniuk azt a hatalmat, melyre az egyházban megbízást kaptak, az eucharisztikus asztal hátterében. Nem azért versengenek ugyanis, hogy ha „valaki közületek nagyobb akar lenni" (Mk 10,44), hanem ki az, aki „nagyobb közülük" (22,24). A „ténylegesen nagyok" között ki a legnagyobb.

Jézus először ellentétes példákra, a nagyság hamis felfogásának megnyilvánulásaira mutat rá. A tanítványok nem tehetnek úgy, mint az akkori világ uralkodói, akik hatalmat gyakorolnak népeiken. Királyi uralmukkal visszaélve alattvalóik felett önkényesen hatalmaskodnak, ugyanakkor „jótevőknek" (euergetés) hívatják magukat, holott egyáltalán nem nevezhetők ennek. A „jótevő" kifejezés célzás egy ismert korabeli gyakorlatra. Szíriában a Szeleukida, Egyiptomban pedig a Lagida uralkodóház tagjai közül többen nevük mellé felvették az „Euergetés" címet. Augusztus óta a római császárok is használták a „földkerekség üdvözítője és jótevője" hivatalos címet.

Az egyházban ez a magatartás nem lehet érvényes elv. Jézus új rendet hirdet meg: aki a legnagyobb, olyan legyen mint a legkisebb, aki vezet, olyan legyen mint a szolga. Nem egy általános, minden tanítványhoz szóló parancsról van szó, mint Márk evangéliumában: Jézus tanítványai az igazi nagyságot és elsőséget a másik önzetlen szolgálatával érhetik el (Mk 10,43—44). Jézus szava azokhoz szól, akik már „legnagyobbak", és akik már „vezetnek". Lukács úgy adja tovább Jézus szavait, hogy azokban az egyház elöljáróira gondol. Aki az egyházban helyzeténél fogva a legnagyobb, nem hivalkodhat és büszkélkedhet méltóságával, hanem úgy kell élnie ebben a helyzetben, mint legkisebbnek, mint akinek a legutolsó, a legalacsonyabb szolgálatok jutnak. Csak a közösség odaadó szolgálata által lesznek igazán a „legnagyobbak".

Jézus parancsa nem csupán egy gyakorlati életszabály. A maga-

tartási normának mélyebb és megfellebbezhetetlen indoka van: maga Jézus is így tett. Saját — a világ rendjével szöges ellentétben álló — példáját állítja eléjük az asztalközösség helyzetében, utalva a korabeli asztali szokásokra. Aki az asztalnál foglal helyet, magától értetődően nagyobb, mint aki kiszolgál. Evilág szemében a nagyobb a hatalmasokkal, a befolyásosakkal azonos. Jézus azonban megfordítja azt a természetesnek látszó rendet: a szolgálat nagyobb, mint kiszolgáltnak lenni. Erre Jézus szolgálata a példa. Jóllehet ő „nagyobb", mégis küldetését a tanítványokért való szolgálat formájában tölti be. Nemcsak asztali szolgálatra kell gondolnunk, erre nincs konkrét utalás. A szolgálat Jézus egész működését jellemzi. Szavai teológiai értékelést adnak Isten üdvözítő tervében betöltött szerepéről. Élete másokért való élet. Gondolnunk kell arra, hogy mint az Úr szenvedő Szolgája életét adja övéiért. Az ő „nagyságához" kell mérni az egyház elöljáróinak is saját „nagyságukat", s nekik is Jézus példája szerint a testvérek szolgálatában kell teljesítenük küldetésüket.

e) *A tanítványok jutalma (22,28—30)*

28 „De ti vagytok azok, akik kitartottatok velem kísértéseimben. 29 Ezért én rátok hagyom az országot, mint ahogy Atyám rám hagyta, 30 hogy asztalomnál egyetek és igyatok országomban, és trónra üljetek ítélkezve Izrael tizenkét törzse fölött."

Búcsúbeszédében Jézus ígéretet tesz a tanítványok megjutalmazására. Szavait az utolsó vacsora összefüggésében csak Lukács közli. Távoli párhuzamot találunk Mt 19,28-ban. Jézus ígérete kettős. Végidőbeli asztalközösséget és végidőbeli uralmat ígér hozzá hűséges apostolainak. Itt is, akárcsak a tanítványok vitájánál (22, 24—27), az egyház elöljáróihoz szól.

Júdás árulásának bejelentése és a tanítványok versengése gyengeségükre vetett fényt. Most azonban Jézus dicsérettel fordul apostolaihoz, visszatekintve egész működésére. Hűségesen kitartottak vele kísértéseiben (peirasmos), azokban a próbatételekben, bántalmakban, üldözésben, melyek végig kísérték földi tevékenységét. Jézus szavai életének első nagy próbatételére, a pusztai megkísértésre fordítják figyelmünket. Miután a sátán ott minden kísértésben

(peirasmos) vereséget szenvedett, egy időre elhagyta Jézust (4,13), hogy a szenvedés idején ismét megújítsa támadásait ellene (22,53). Úgy tűnik tehát, mintha szenvedéséig mentes lett volna tőlük. Ha most mégis apostoli tevékenységének kísértéseiről beszél, akkor az őt ért megpróbáltatások hátterében is a sátán támadását kell látnunk.

Az apostolok teljes sorsközösséget vállaltak Jézussal. Ezért, ha próbatételeiben részesültek, részt kapnak uralmában is. Jutalomként országát hagyja a tizenkettőre. Jézus az eljövendő Isten országában megvalósuló messiási uralomról beszél, mely a beteljesedéskor válik nyilvánvalóvá. Amint az Atya Jézusra bízta ezt az uralmat, úgy hagyja most Jézus is tanítványaira. Feltámadásával fog beiktatást nyerni messiás-királyi hatalmába, ezért kijelentése nem az ország azonnali átadását jelenti, hanem rendelkezés, mely az eljövendő uralomba helyezés biztosítéka.

Jézus szavai azonban minden hivő számára jelentőséggel bírnak. Az eucharisztikus asztalközösség megnyitja a részesedés lehetőségét az idők végén megvalósuló Isten országában. Az eucharisztikus kehely az új szövetség Jézus vére által. Jézus kiontott vére teremti meg a beteljesedést. Az eucharisztiához, s vele együtt Isten országába mindenki meghívást kap.

A tizenkét apostol részesedése mint jutalom, egyedülálló. Számukra Krisztus királyi uralmának ajándéka a vele megélt földi közösség beteljesedése. A tanítványainak átadott királyság jelentését Jézus két képpel világítja meg: részt vesznek országának asztalközösségében és vele együtt uralkodnak. Ismét annak a végidőbeli lakomának képe jelenik meg, melyről Jézus az utolsó vacsora bevezetésében beszélt. Az apostolok megkülönböztetett helyen enni és inni fognak országának asztalánál, amelyre az eucharisztikus asztal nyújt biztosítékot.

Ezenfelül királyi trónon ülve ítélkeznek majd Izrael tizenkét törzse felett. Jézus országának jutalma a vele együtt való uralkodást és bíráskodást is jelenti. Trónon ülni az uralom látható jele. A bíráskodás a királyi uralkodás lényeges eleme, s így egyet jelent magával az uralkodással. Az Izrael tizenkét törzsére való hivatkozásban egy ígéret cseng vissza. Isten az idők végén helyreállítja a fogság óta szétszóratásban élő, tizenkét törzsből álló népet. Jézus szava ennek a reménynek megvalósulását jelenti ki, de megújult formában. A megvalósulás egy új Isten népe alapításával függ össze,

melyet Jézus a tizenkét apostol kiválasztásával kezdett meg (6, 12—16). A tizenkét apostol az új Isten népe tizenkét pátriárkája lesz, hasonlóan Jákob tizenkét fiához, Izrael tizenkét törzsének ősatyáihoz. Az utolsó vacsorán Jézus az idők végén, a beteljesedéskor, az üdvözültek közösségében gyakorolt szerepükre tekint. Együtt uralkodnak Krisztus messiási országában a megújult Isten népe felett.

A búcsúbeszédben nyilvánvalóvá lesz Jézus és a tanítvány sorsközössége. Már a tanítványok versengésénél is megmutatkozott, hogy az ő életük sem lehet más, mint a Mesteré: a testvérek szolgálatában beteljesített küldetés (22,27). Lukács úgy mutatja be evangéliumában Jézus sorsát, mint megpróbáltatásokon és szenvedéseken keresztül a dicsőséghez vezető utat (24,26.46). Ebben a távlatban jelenik meg Jézus tanítványának sorsa is. Neki is részt kell vállalnia a Mesterrel „együtt" a megpróbáltatásokban, hogy vele együtt dicsősége részese lehessen. Pál tanítása az apostoli munka jutalmáról hasonló: „Igaz kijelentés ez: ha meghalunk vele, majd élünk is vele; ha tűrünk vele, uralkodni is fogunk vele" (2Tim 2,11).

f) *Jézus intő szava Péterhez (22,31—34)*

31 „Simon, Simon, íme, a sátán kikért titeket, hogy megrostáljon, mint a búzát.
32 De én imádkoztam érted, hogy meg ne fogyatkozzék hited. Amikor megtérsz,
erősítsd testvéreidet." 33 Erre ő ezt mondta neki: „Uram, kész vagyok börtönbe,
sőt halálba is menni veled." 34 Ő azonban így válaszolt: „Mondom neked Péter,
mielőtt ma megszólal a kakas, háromszor fogod letagadni, hogy ismersz engem."

A tanítványok dicsérete és jutalmuk ígérete után Jézus intő szavakkal Simon Péterhez fordul. Figyelmeztetése két részből áll. Először Simon megszólítással a közösséget összetartó szerepére emlékezteti, felszólítva a testvérek hitének megerősítésére (31—32. v.). Tagadására közvetett formában utal. Jézusnak ezeket a szavait Lukács saját külön hagyományból ismeri, Márknál és Máténál nem találjuk. Ezt követi az apostol hűségnyilatkozata (33. v.), melyre válaszként Jézus — Péter megszólítással — megjövendöli árulását (34. v.). A jövendölés közös Márk és következően Máté elbeszélésével (Mk 14,29—31; Mt 26,33—35), de Lukács Jézus szavaiból elhagyja a tanítványok szétszéledését, és a feltámadt Krisztusnak a tanítványokat megelőző Galileába menetelét (Mk

14,26—28; Mt 26,31—32). Az evangélista szerint a feltámadt Krisztus Jeruzsálemben találkozik apostolaival, és innen indul ki az egyház tevékenysége (ApCsel 1. f.). Péter háromszoros tagadásának kijelentését Lukács az utolsó vacsorán, Jézus búcsúszavaiban mondja el, míg Márk és Máté szerint az Olajfák hegyére vezető úton hangzik el. Ők Jézus prófétai előrelátását emelik ki, Lukács viszont az eucharisztia alapításának összefüggésében az egyház elöljáróinak feladatára hívja fel a figyelmet.

A tanítványok kitartottak Jézussal a próbatételekben. Nem lehetnek azonban elbizakodottak. Jézus dicsérete a múltra tekintett vissza (22,28), most viszont az előttük álló kísértésekre fordítja a figyelmet. Maga a sátán lép ugyanis színre. Mint igazi ok, ő áll a szenvedés eseményeinek hátterében (22,3). A Mester próbatételei a tanítványokat is érintik. A sátáni fenyegetés valamennyiükre veszélyt jelent. Jézus szenvedésútjának eseményei próbára teszik a tanítványok hitét és hűségét. Ez az a helyzet, amelyet a sátán megkísérel kihasználni, hogy bukásba vigye őket. Ennek a veszélynek láttán Jézus különleges nyomatékkal fordul Péterhez. Eredeti nevén (6,14), kétszeresen „Simon, Simon"-nak szólítja őt, mint a tizenkettő vezetőjét és szószólóját. Rajta keresztül Jézus valamennyi apostolhoz fordul. A próbatételt egy hasonlattal világítja meg: „Íme, a sátán kikért titeket, hogy megrostáljon, mint a búzát". A megrostálás kifejezés a próbatétel hevességét ábrázolja, s bemutatja a sátán által keltett zavart a tanítványok közösségében.

Veszélyeztetettségükben azonban nem maradnak magukra hagyatva. A tanítványoknak közbenjáróként maga Jézus lesz védnökük Isten előtt. Elsősorban Péterért imádkozik, hogy hite meg ne fogyatkozzék. Az ő feladata testvéreinek megerősítése. Jézus imája nyomán abban a helyzetben lesz, hogy ezt megteheti. Hite Jézus messiási voltában való hitét jelenti, melyben a bizalom, a hűség kap hangsúlyt. Jézus imája valóban megerősítette Pétert, hite nem fogyatkozott meg. Ha háromszoros tagadásával tanúságot is tett gyengeségéről, hitét nem adta fel. Lukács ezt finoman érzékelteti evangéliumában. Jézus szavai szerint az apostol nem „őt" tagadja meg, hanem, hogy „ismersz engem". S valóban, később Péter nem egyenesen Jézust, hanem más körülményeket tagad: „nem ismerem őt" (22,57), nem tartozik tanítványai közé (22,58), „nem tudom, mit beszélsz" (22,60). De gyengesége miatt ő is megtérésre szorul,

mielőtt húsvétkor megerősítené testvéreit (24,34). Csak így lesz alkalmas testvérei megerősítésére.

Jézus közbenjáró imája Péterért több mint személyének szóló kiváltság. Neki kell majd megerősíteni testvéreit. Lukács evangéliumában és az Apostolok Cselekedeteiben Jézus feltámadása után Péter szerepe alapvető fontosságú az ősegyház életében (24,34; ApCsel 1,15 köv; 2,14 köv. stb.). Az egyház azonban messzebbre tekint Péter egykori megerősítő tevékenységénél. Hitében úgy látja, hogy az egyházban a „mindenkori Péter" személyében mindig jelen van a testvéreket megerősítő küldetése.

Jézus szavai Péter hitének megerősítő erejéről felidézik a testvéri hitben való helytállás erejét is az egyházban.

Péter válasza önbizalmat árul el. Késznek mutatkozik Jézussal börtönbe, sőt halálba menni. Jézus azonban komolyan inti őt, figyelmeztetve önbizalmának vakmerőségére. Prófétai előrelátása erejében előre megmondja tagadásának részleteit is. A hivő tudja, hogy Jézus szavai hamarosan beteljesednek, de a Mester imája majd képessé teszi testvéreket megerősítő küldetésre.

g) *Az eljövendő szorongatások (22,35—38)*

35 Azután ezt mondta nekik: „Amikor küldtelek benneteket erszény, tarisznya és saru nélkül, szenvedtetek-e hiányt valamiben?" „Semmiben" — felelték. 36 Majd így folytatta: „Most azonban, akinek van erszénye, vegye elő, ugyanúgy a tarisznyát is. Akinek pedig nincsen, adja el köntösét és vegyen rajta kardot. 37 Mert mondom nektek, be kell teljesednie rajtam annak, amit az Írás mond: „És a gonosztevők közé számították. Mert ami felőlem szól, beteljesedik." 38 Azok pedig ezt mondták: „Uram, íme, itt van két kard." Ő pedig így válaszolt: „Elég."

Az asztali beszéd komor hangulatban zárul. Jézus rövidesen bekövetkező szenvedésére tekint. Az egyes kijelentések között nehéz megtalálni a kapcsolatot. Megerősíti, hogy tanítványai sorsa összefügg szenvedésével. Jézus a szenvedése előtti, a tanítványok számára gondatlan időt szembeállítja a jövőben következő szorongatásokkal (35—36. v.). Ez az idő már Jézus rövidesen bekövetkező szenvedésével elérkezik (37. v.). A tanítványok kijelentése a náluk levő kardról, a záróverset (38. v.) összekapcsolja Jézus intésével (36. v.). Az egész szövegegységet csak Lukács evangéliumában találjuk.

Az utolsó vacsorát Jézus súlyos szavai zárják. Először a tanítványok küldetésére tekint vissza. Felidézi a hetven tanítvány apostoli útját, mikor parancsára erszény, tarisznya és saru nélkül indultak útjukra. Semmiben sem szenvedtek hiányt. Elég volt számukra Jézus küldése. Az emberek szívesen befogadták őket, és gondoskodtak az Isten országának közeli eljövetelét hirdető tanítványokról. Most azonban alapvető változás történik. Olyan idő következik, melyben a tanítványoknak ellenséges magatartással, elutasítással kell számolniuk. Akkor az üdvösség végidőbeli megjelenéséről tettek tanúságot, s Isten jelként különleges gondoskodással kísérte igehirdető útjukat. Most azonban véget ért Isten országa bemutatásának ideje, s az egyház fáradozással és nehézségekkel teljes, az idők végéig tartó missziója következik. Lukács Jézus szavaiban már a missziós egyház tapasztalatait juttatja kifejezésre. A tanítványoknak kell magukról gondoskodni, — erszényt és tarisznyát vinni — mert gyakran zárt ajtókra, ellenséges visszautasításra találnak majd. Jézus kijelentésének értelmét „akinek pedig nincsen, adja el köntösét és vegyen rajta kardot", nem könnyű megfejteni. Nem jelenti, hogy Jézus Isten országának hirdetésében harcra indította volna a tanítványokat. Ennek ellene mond Jézus egész tanítása, s a Getszemáni kertben a fegyvert rántó tanítvány elutasítása. Nem gondolhatunk a kard allegorikus jelentésére sem, abban az értelemben, ahogyan az Efezusiakhoz írt levélben olvassuk „ragadjátok meg a lélek kardját, vagyis Isten szavát" (6,17). A kard jelentését abban keressük, hogy Jézus hangsúlyozni akarja az evangélium hirdetőinek: nemcsak hogy magukról kell gondoskodniuk, de még ellenségeskedéssel is számolniuk kell.

A mondottak komolyságát Jézus közeli szenvedése és halála igazolja. Az ő sorsa és tanítványainak sorsa elválaszthatatlanul összekapcsolódott. A tanítványok osztoznak a Mester sorsában, s a velük szemben tanúsított ellenséges magatartás Jézus elutasításának folytatása: „Nem nagyobb a szolga uránál. Ha tehát engem üldöztek, titeket is üldözni fognak" (Jn 15,20; v. ö. Mt 10,24). Jézus az Írásra hivatkozva, Izaiás próféta jövendölését idézi. Rövidesen az Úr szenvedő Szolgájának sorsa teljesedik be rajta: „És a gonosztevők közé számították" (Iz 53,12). Erőszakos halálában a gonosztevőkkel és törvényszegőkkel kerül egy sorba. Ezzel mindaz, amit Isten eldöntött róla és az Írásokban kinyilatkoztatott, nemsokára céljához ér. A tanítványoknak missziós tevékenységük

keserű tapasztalatait Jézus jövendölésének tükrében kell megérteniük. A Mester és tanítvány sorsközösségét élik át, melyet majd hamarosan megtapasztalnak, és azóta is megtapasztaltak evangéliumot hirdető útjukon.

A tanítványok nem értik Jézus szavait, csupán a kard vásárlására vonatkozó utasítását jegyzik meg. Ebben fegyveres harcra való felszólítást látnak. Készek arra, hogy Isten ügyéért fegyvert ragadjanak. A náluk lévő két kardot mutatják Jézusnak, aki azonban visszautasítja őket. Rövid, elutasító válaszával zárul az utolsó vacsora.

IV. JÉZUS HALÁLKÜZDELME A GETSZEMÁNI KERTBEN (22,39—46)

39 Ezután kiment és szokása szerint az Olajfák hegyére tartott. 40 Amikor odaért, így szólt hozzájuk: „Imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek." 41 Azután tovább ment tőlük mintegy kőhajításnyira, és térdre borulva így imádkozott: 42 „Atyám, ha akarod, vedd el tőlem ezt a kelyhet. De ne az én akaratom legyen meg, hanem a tied." 43 Ekkor megjelent neki az égből egy angyal és megerősítette őt. 44 És a halállal tusakodva még állhatatosabban imádkozott. Verejtéke olyan volt, mint a földre hulló vércseppek. 45 Azután fölkelt az imádságtól és tanítványaihoz ment, de a szomorúságtól alva találta őket. 46 Így szólt hozzájuk: „Miért alusztok? Keljetek fel és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek!"

Jézus Olajfák hegyi halálküzdelme bevezetést képez a szenvedés eseményeihez. Lukács a másik két szinoptikustól eltérően szerkeszti meg elbeszélését. Az evangélista elhagyja Jézus háromszoros imáját (Mk 14,41; Mt 26,42—46), a tanítványok közül Péter, Jakab és János kiválasztását, hogy vele legyenek imaküzdelmében (Mk 14,33; Mt 26,37). Nem említi Jézus remegését és gyötrődését (Mk 14,33; Mt 26,38), imáját a „szomorú a lelkem mindhalálig" szavakkal (Mk 14,34; Mt 26,38), és felhívását a „virrasztásra" (Mk 14,34.38; Mt 26,38.40). Jézus nem leborulva, hanem térdelve imádkozik, s elmarad „a lélek erős, de a test gyenge" kijelentés is (Mk 14,38b; Mt 26,41b). Lukács elbeszélésének új eleme a pontos helymegjelölés. Jézus „mintegy kőhajításnyira" imádkozik tanítványaitól (41. v.). Új elem az angyal megerősítő megjelenése és a vérizzadás említése is (43.44. v.). Mindezekből arra következtethetünk, hogy az evangélista egy Márktól független hagyományt használt fel elbeszélése alapjául.

Az elhagyások és hozzáadások hátterében Lukács teológiai megfontolásait kell keresnünk. Elbeszélése erőteljesen oktató, buzdító jellegű. Jézus magatartása halálküzdelmében, példát nyújt a keresztényeknek a mártíriumban tanúsított állhatatosságra és türelemre. Útmutatást ad arra is, hogyan kell a tanítványnak viselkednie a kísértésekben. Jézus az utolsó vacsorán figyelmezteti Pétert a rövidesen bekövetkező sátáni kísértésekre, melyben a tanítványoknak része lesz. Utolsó búcsúszavaiban pedig az eljövendő szorongattatásokra hívja fel a figyelmet. Most Jézus maga mutatja meg, hogyan kell az imádság erejével helyt állni a sátáni kísértésekben. Az elbeszélés bevezetőjében és befejezésében az imádságra való felszólítás is ezt hangsúlyozza.

Lukács kiemeli Jézus engedelmességét az Atya akarata iránt. Ezért csak egyszer kéri az Atyától a szenvedés kelyhének elvételét. Az emberi gyengeségéről, szomorúságáról tanúskodó részleteket enyhíti. Jézus nem keresi a tanítványok segítségét, teljesen egyedül vívja meg drámai módon leírt halálküzdelmét.

Az elbeszélés kerek egészet alkot. Középpontban áll mint példakép, az imádkozó és halálküzdelmét vívó Jézus (41—42.43—44. v.), s ezt mint keret, Jézus két szava fogja közre (39—40.45—46. v.), melyekkel a tanítványokat imára hívja fel.

Külön kell megemlíteni egy szövegkritikai problémát. A 43—33. verseket Jézus angyali megerősítéséről és vérizzadásáról, több fontos szentírási kéziratban nem találjuk (Codex Vaticanus, Codex Sinaiticus, Codex Bezae). Az eredetiség kérdésében megoszlanak a vélemények. A két vers stílusa és szókincs Lukácsra jellemző. A szentírási hagyomány is Jézus szenvedése láttán érzett megrendüléséről tanúskodik (Zsid 5,7). Ezért azt a véleményt fogadjuk el, hogy a 43—44. vers eredetileg az elbeszélés része volt, de később a jelenet reálisabb leírása miatt egyes kéziratokból kihagyták. A 4. század végétől mindkét verset megtaláljuk valamennyi kéziratban.

Az utolsó vacsora után Jézus elhagyta a vacsora helyiségét, és „szokása szerint" az Olajfák hegyére ment. A tanítványok követték őt. Lukács a „szokása szerint" kifejezéssel betekintést enged a hamarosan bekövetkező események valódi mozgatóira. Jézus ünnepélyes jeruzsálemi bevonulása után tevékenységét az evangélista röviden így foglalja össze: „Nappal a templomban tanított, éjszakára pedig kiment az Olajfák hegyére, és ott töltötte az időt" (Lk 21,37).

A „szokása szerint" érzékelteti, hogy Júdás ismerte az Olajfák hegyét, mint Jézus éjszakai tartózkodási helyét. Jézus önként megy erre a helyre, ahol Júdás kiszolgáltatja ellenségei kezébe. Ez az éjszaka már nemcsak egyszerű ott-tartózkodást jelent számára. Küszöbön álló szenvedése előtt az Atya közelségét és megerősítését keresi.

Amikor az Olajfák hegyére érnek, Jézus imádságra szólítja tanítványait. Lukács nem jelöli meg a Getszemáni kertet a jelenet színhelyeként mint Márk és Máté (Mk 14,32; Mt 26,36). A tanítványoknak imádkozniuk kell, miként a Miatyánk ötödik kérésében, hogy kísértésbe ne essenek (11,4). Jézus az utolsó vacsorán beszélt a tanítványokat érő sátáni kísértések idejéről. Erre figyelmeztette Pétert (22,31—32). Beszélt az eljövendő szorongatásokról is, melyekben vele, a Mesterrel való közösség folytán részesülnek (22,35—38). A kísértés azokat a próbatételeket jelenti, melyek a keresztényt napról napra érik. Próbára teszik Jézushoz fűződő tanítványi hűségét és hitének erejét. De emellett szó van az Isten országa elvesztését és az Istentől való elszakadást előidéző kísértések veszélyéről is. Ezekben csak az állhatatos imádság erejével lehet helytállni. Jézus maga ad példát nekik, és minden idők kereszténye-inek Olajfák hegyi halálküzdelmében.

Jézus egy kődobásnyira eltávolodik tanítványaitól, hogy imádkozzék. Az előtte álló szenvedések láttán ő is megerősítésre szorul. Nem választ ki tanítványai közül senkit, akik vele együtt virrasztva vigasztalására lennének. Halálküzdelmét egyedül vívja meg. Térdre borulva imádkozik az Atyához. A zsidók állva imádkoztak. Térdre borulása alázatának és imádsága nyomatékosságának kifejezése. Egyben példa is a tanítványok számára. Az Apostolok Cselekedeteiben Pál apostol is térden állva imádkozik Milétuszban az efezusi egyház presbitereivel, mielőtt belső indításból hajtva Jeruzsálembe, fogsága elé menne (Apcsel 20,36).

Az imádkozó Jézus a rá váró szenvedésekre tekint. Az utolsó vacsorán mondott szava szerint szenvedésében az Írás minden róla szóló isteni rendelkezése céljához ért. A beteljesedés előtt állva fenntartás nélkül alárendeli magát az Atya döntésének. Az evangélista Jézusnak mindössze egyetlen imáját írja le a Miatyánk harmadik kérésének szavaival (Mt 6,10): „Atyám, ha akarod, vedd el tőlem ezt a kelyhet. De ne az én akaratom legyen meg, hanem a tied". Jézus a Miatyánk kéréseivel tanította meg, hogyan kell

helyesen imádkozni. A Getszemáni kertben saját példájával megtanítja azt is, hogyan kell viselkednie annak, aki a Miatyánkot imádkozza. Megmutatja, hogyan kell saját akaratunkat ellenkezés nélkül alávetni Isten akaratának.

A kehely a szenvedések kelyhe, és Jézus Istentől rendelt sorsát jelenti. Benne rejlik mindaz, amit az elkövetkező órák jelentenek számára: a fizikai szenvedések és a halál, az ártatlan Jézus kiszolgáltatottsága a bűnösök kezére (23,25). Mégis a Fiú Atya iránti engedelmessége, Jézus üdvözítő akarása erősebb mint a próbatétel nehézségeitől való iszonyata. Nem hangzik el a „ha lehetséges" hivatkozás az isteni hatalomra, mely elháríthatja tőle a szenvedés sorsát (Mk 14,35; Mt 26,39). Döntését kimondó imájára nem késik Isten válasza sem. Az Atya megerősíti őt a próbatételben. Hogy miben állt a megerősítés, csak sejthetjük. Jézus színeváltozásakor Mózes és Illés „megdicsőülten jelentek meg és haláláról beszéltek, melyet Jeruzsálemben kellett elszenvednie" (9,31). Itt az Olajfák hegyén a nehéz órákban az Atya talán újból feltárja előtte szenvedésének szükségességét. A csodálatos megerősítés azonban a hivő előtt ismét kétségtelenül kinyilvánítja, hogy Jézus szenvedésének így kellett történnie. Isten arról is tanúságot tesz, hogy nem hagyja magára a kísértésekben és szorongatásokban hozzá forduló tanítványt sem.

Márk és Máté Jézus háromszoros imája folyamán mutatják be megrendülését és gyötrelmét az előtte álló szenvedések láttán. Lukács csak az Atya akaratához való feltétlen ragaszkodás kinyilvánítása és az isteni megerősítés után írja le halálküzdelmét. Jézus a halállal tusakodva még állhatatosabban imádkozott. Benső küzdelmének erejét tanúsítja, hogy verejtéke olyan volt mint a földre hulló vércseppek. Az Isten rendelésének betöltésére irányuló alapvető készség, és a megerősítés sem mentesít a küzdelemtől, a halál félelmének gyötrelmétől. Jézus is teljesen átélte az emberi szorongatást a szenvedés és a halál sötét valósága előtt. Halálküzdelme (agónia) és vérizzadása tehát nem ingadozásának és tétovázásának jele, vagy Isten segítségének hiánya. Az állhatatos imában Istenhez ragaszkodó szilárd akarata nem ingott meg sohasem. Átélt gyengesége ellenére a hivő is újból és újból megtapasztalja az Isten kegyelméből kapott erőt. Pál apostol írja: „Kedvem telik a Krisztusért való gyengeségben .... szorongatásban, mert amikor gyenge

vagyok, akkor vagyok erős" (2Kor 12,10), „mindent elviselek abban, aki erőt ad" (Fil 4,13).

Imádságának befejezése után Jézus felkelt és visszatért tanítványaihoz. Az imádságra való felszólítás ellenére alva találja őket. Lukács azzal enyhíti magatartásukat, hogy — megjegyzése szerint — a „szomorúságtól" aludtak el. Az utolsó vacsorán történtek és hallottak hatása okozta szomorúságukat. Ennek ellenére a halálküzdelemben állhatatos imában virrasztó és győztes Jézus, és az alvó tanítványok különbsége szembetűnő marad. Jézus mégsem feddi meg őket, hanem ismét felszólítja valamennyi tanítványát: „Keljetek fel és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek!" (46. v.). Nincs szó a virrasztásról, mint a bevezető felhívásban. Jézus már a jövőbe tekint. Tudja, hogy sorsa, bekövetkező szenvedése próbatételt jelent hitükre. A tanítványok nem alhatnak, mert készülniük kell imádságban a hamarosan bekövetkező kísértésre. Júdás már közeledik az elfogatásra rendelt csapat élén. De nemcsak az apostolok kapják a felhívást. Jézus minden kereszténynek szól. Az ő példája nyomán állhatatos imádságban virrasztva kell szembenézniük a próbatételekkel. Nemcsak a végidő nagy kísértésére gondol az evangélista, hanem a napról napra felmerülő kísértésekre is, melyek az egyház tagjainak egész életét végigkísérik. A győzelem reménye biztos. Maga az Olajfák hegyén győztes Jézus a biztosíték.

V. JÉZUST ELFOGJÁK (22,47—53)

47 Még beszélt, amikor íme, megjelent egy csapat. Élén halad egy a tizenkettő közül, a Júdásnak nevezett, és Jézushoz közeledett, hogy megcsókolja. 48 Jézus azonban így szólt hozzá: „Júdás, csókkal árulod el az Emberfiát?" 49 Amikor a körülötte állók látták, hogy mi készül, megkérdezték: „Uram, vágjunk közéjük karddal?" 50 Egyikük le is sújtott a főpap szolgájára és levágta annak jobb fülét. 51 Jézus azonban ezt mondta: „Hagyjátok abba!" Aztán megérintette fülét és meggyógyította azt. 52 Az ellene kivonult főpapoknak, a templomőrség elöljáróinak és a véneknek pedig ezt mondta Jézus: „Mint valami rabló ellen, úgy vonultatok ki kardokkal és botokkal. 53 Amikor naponta a templomban voltam veletek, nem emeltetek rám kezet. De ez a ti órátok és a sötétség hatalmáé."

Lukács elbeszélése Jézus elfogatásáról sok tartalmi és stilisztikai részletben eltér Márktól, Jánossal viszont több vonatkozásban megegyezést mutat. Az eltérések és megegyezések háttere vitatott. A szentírásmagyarázók jelentős része úgy véli, hogy Lukács Márktól

független önálló hagyományt használt, amely több részletében Jánossal megegyezik.

Lukács a történtek sorrendjében változtatást eszközöl. A tanítványok egyike Márk és Máté szerint csak Jézus elfogatása után emel kardot, míg Lukács leírásában már az elfogatás előtt Jézus védelmére kel. Ezzel nagyobb folyamatosságot biztosít az események láncolatában. Jézus személyét helyezi a jelenet középpontjába. Több szempontból is megmutatkozik az evangélista Mester iránti tisztelete és szeretete. Bemutatja, hogy Jézus az, aki itt valóban cselekszik és nem ellenfelei. Az elfogatás nem az ő hatalmuktól, hanem Jézus engedélyétől függ. Ténylegesen csak az epizód végén kerül kezükbe, mikor lehetőséget ad a gonoszság hatalmának működésére (22,53.54a). Ezért az ellene kivonult csapathoz intézett szavai nem tartalmazzák, hogy az ő elfogatására jöttek (22,52 = v. ö. Mk 14,48). Jézus ismeri Júdás tervét, és még mielőtt az megadná az áruló jelet, megszólítja őt, és felfedi szándékát (22,48). Tekintélyét a tanítványok is kifejezésre juttatják. Mielőtt cselekednének, megkérdezik őt, és „Úrnak" (Kürios) szólítják (22,49), úgy, ahogy az egyház a feltámadt Krisztust nevezi. Jézus tekintélye nyilvánul meg abban is, ahogyan a tanítvány fegyveres akcióját visszautasítja. Ezzel is beigazolódik ártatlansága. Erkölcsi nagyságát Lukács azzal is bemutatja, hogy ezekben a drámai pillanatokban ismét üdvözítőnek és gyógyítónak bizonyul. Jézus meggyógyítja a megsebesített szolga fülét (22,51). A Mester iránti tisztelet nem engedi meg a Júdáscsók leírását. Mielőtt Júdás ezt megtehetné, Jézus kitér előle, megelőzve kérdésével.

Az evangélista megjelöli az igazi cselekvőt is, a sátánt, aki az események mögött áll. A sötétség hatalmának ideje csak most következett el, ezért nem tudták őt eddig elfogni (22,53). A tanítványokat is másként ítéli meg Lukács. Nem tehetetlen szemlélők, hanem tevékeny szereplők az eseményekben. Már előre látják mi fog történni, és nyomban készek Jézus védelmére kelni. Nem futnak meg az elfogatás után, és nem bomlik fel a tanítványok testülete. Jeruzsálemben maradnak és ott találkoznak majd a feltámadt Krisztussal. Hitük megingásának ábrázolását így elkerüli Lukács. Személyüket későbbi, az egyházban betöltött alapvető szerepükre tekintettel kíméli az evangélista. Az Apostolok Cselekedeteiben ők lesznek azok, akik tanúságot tesznek Jézusról.

Az utolsó vacsorán Jézus felkészítette tanítványait a próbatételekre. Olajfák hegyi halálküzdelmében maga adott példát nekik, hogyan kell állhatatos imával helytállni a kísértésekben. Még figyelmeztető szavait mondja a tanítványoknak, — imádkozzanak, hogy kísértésbe ne essenek — mikor „íme" közeledik az elfogatására küldött csapat Júdással az élen. Bekövetkezett a próbatétel ideje, „a sötétség hatalmáé" (53. v.). A csapat élén egy a tizenkettő közül, „a Júdásnak nevezett" (47. v.) halad. Lukács elég különös módon írja körül nevét. A kifejezés értelme bizonytalan. Érthetjük „a már említett Júdásnak", utalva arra a jelenetre, melyben a „sátán belement Júdásba", s ő felajánlotta segítségét a főtanácsnak Jézus elfogására (22,3—6). Amit tehát akkor elkezdett sátáni indításra, most végre is hajtja. Gondolhatunk arra is, hogy a kifejezés egyszerűen csak annyit jelent „Júdás nevű", vagyis megnevezi azt, aki a tizenkettő közül az áruló cselekedetet végrehajtotta. Bármelyik értelmezést is fogadjuk el, Lukács célja, hogy az áruló tanítványt előtérbe állítsa. Júdás a Jézust foglyul ejtő csapat élén halad és az utat mutatja. Az árulónak ez a képe megmaradt a lukácsi hagyományban. Az Apostolok Cselekedeteiben Péter ezt mondja róla: „Be kellett teljesednie az Írásnak, amelyet a Szentlélek Dávid szájával Júdásról, azok vezetőjéről jövendölt, akik elfogták Jézust" (Apcsel 1,16). A vele tartó csapat meghatározatlan marad. Ellentétben a többi evangélistával, Lukács nem jelöli meg a csapat tagjait, fegyverzetét (Mk 14,43 párh.), sőt azt sem, hogy Júdás valamilyen áruló jelben megállapodott volna velük (Mk 14,44 párh.).

Júdás Jézushoz közelít, hogy csókkal köszöntve megjelölje azt, akit a fegyvereseknek el kell fogniuk. Jézust nem lepi meg a tanítvány megjelenése. Az utolsó vacsorán már kifejezésre juttatta tudását az árulás tényéről, s azt is tudja, miért közeledik hozzá az áruló. Csókkal akar jelet adni. Jézus azonban nem hagyja, hogy szándékát végrehajtsa, hanem kérdés formájában szólítja meg: „Júdás, csókkal árulod el az Emberfiát?" Ő maga megy előre ismert és önként vállalt sorsa elé. Nem engedi, hogy Júdás csókja legyen a jel, hanem megelőzi azt. Az igazi cselekvő Jézus, és nem a sátán eszközévé lett tanítvány. De szemrehányó szavai mégis kifejezésre juttatják az áruló vállalkozásának elítélését és erkölcsi értékelését. A csók a mester és tanítvány között a tiszteletteljes köszöntés és barátság jele, s Júdás ezt tette az árulás eszközévé. Jézust legben-

sőbb tanítványi körének egyike a barátság jelével akarja ellenségei kezére juttatni. Lukács az utolsó vacsorán már az árulás bejelentésének elhelyezésével is — közvetlenül az eucharisztia alapítása után — kifejezte az árulás sötét voltát. Míg Jézus életét készül adni tanítványaiért, testét és vérét ajándékozza nekik, addig egy közülük az árulásra készül. Júdás a barátság jelével visszaélve csak megerősíti az árulás negatív képét.

A tanítványok megértik, hogy mi van készülőben. Az evangélista most nem tanítványoknak, hanem körülötte állóknak nevezi őket. Visszaemlékeznek Jézus utolsó vacsorán a kardról mondott szavaira (22,38), s elérkezettnek látják az időt a kard használatára. Mielőtt azonban bármit tennének Jézushoz fordulnak, hogy engedélyét kérjék, „Uramnak" szólítva elismerik tekintélyét. Az „Úr" (Kürios) az Újszövetségben használt ún. fenségcím, a feltámadt Krisztust szólítja így az egyház. A fenségcím használata a tanítványok ajkán, nyomatékot ad annak, amit Jézus válaszolni fog.

Nem várják meg válaszát. A tanítványok egyike, akit Lukács nem nevez meg (János szerint Simon Péter volt az: 18,10), lesújt a főpap szolgájára és levágja jobb fülét. A fegyveres cselekedet Márk és Máté szerint Jézus elfogatása után történt (Mk 14,47; Mt 26,51), míg Lukács az elfogatás előtt beszéli el. Ezzel a tanítványok kérdése és a kard használata nem Jézus kiszabadítására, hanem megvédésére irányul. Így első pillantásra Jézus védelmében megmutatkozó készségük bátorságukról és hűségükről tesz tanúságot. Jóakaratuk nem is vonható kétségbe. Jézus erről többször is beszélt nekik. „Vésséte k jól emlékezetetekbe ezeket a szavakat: az Emberfiát az emberek kezére adják. De nem értették ezt a beszédet, el volt előlük rejtve, hogy ne értsék meg" (9,44—45). Ez az értetlenség és hitetlenség mutatkozik meg a tanítványok ellenállásában. Jézust akarják megvédeni, valójában azonban Isten üdvözítő tervét akadályozzák.

Jézus azonban ragaszkodik Isten akaratához, s végigjárja a szenvedés útját. Elutasítja személyének fegyveres védelmét, de felszólítása távolabb is mutat. Már azt is tartalmazza, hogy Isten országát nem lehet erőszakkal terjeszteni. A helyzet ura marad. Leinti tanítványát, aki fegyvert ragadott, de többesszámú felszólítása „hagyjátok abba", többi tanítványa kérdésére is válasz. Ebben a drámai helyzetben is feltárja igazi arcát. Ellenségei között, elfogatásának pillanataiban sem magára gondol. Egész életében másokon segített,

gyógyított (4,23; 5,17 stb.), és az ellenség szeretetét hirdette (6,27). A szenvedés eseményeiben sem hagyja abba önzetlen üdvözítő tevékenységét. Az ellenségekhez tartozó szolga fülének meggyógyításával ismét segítőnek bizonyul.

A tanítványok után Jézus az ellene kivonult csapathoz fordul. Eddig az evangélista nem említette, kik azok, akiknek élén Júdás Jézus felé tartott. Most viszont Jézus a csapatot azokkal a vezetőkkel azonosítja, akik elfogatását eltervezték. Szavaiból úgy tűnik, mintha a főpapok, a templomőrség parancsnokai és a vének jelen lennének (22,4.52). Elutasításából betekintést kapunk elfogatásának igazi mozgatóira. A vezetők szemére hányja az éjszakai elfogatás körülményeit: titokban, erőszakkal vonultak ki ellene, mint egy rabló ellen. Izaiás próféta jövendölésére gondolhatunk az Úr szenvedő Szolgájának sorsáról, „a gonosztevők közé sorolták" (Iz 53,12), melyet Jézus az utolsó vacsorán saját sorsára vonatkoztat. „Mondom nektek, be kell következnie annak, amit az Írás rólam mond: A gonosztevők közé számították" (22,37). Jézus azonban utal arra, hogy napról napra a templomban tanított. Tanító tevékenységét a nyilvános istentisztelet helyén folytatta, s ez bizonyítja hűségét Izrael vallási hagyománya iránt. Ez arról is tanúskodik, hogy működése vallási jellegű, nem a közrend ellen irányul. Ha tehát eddig nem fogták el, s most is csak titokban, éjjel jönnek érte, akaratlanul is bevallják cselekedetük jogtalanságát.

Az elfogatás halogatásának igazi oka azonban Isten terve. Lukács Jézus szenvedésének Isten akarata szerinti voltát igyekszik igazolni, de nem hivatkozik egyértelműen az Írásokra. Ezt csak a feltámadás után teszi, amikor minden beteljesedett. Az Írások értelmét csak a feltámadt Krisztus nyitja meg a tanítványok előtt (24,25—27.32.44). Azonban itt sem hagy kétséget, hogy Jézus elfogatása magasabb rendelés következménye. Jézus csak akkor kerül kezükbe, mikor most Isten rendelése szerint kijelenti, hogy eljött ellenségeinek „órája" és „a sötétség hatalmának" ideje. Ezért nem tudták a templomban sem elfogni. Ennélfogva hagyja ki Lukács Jézus szavaiból „mint valami rabló ellen, úgy vonultatok ki kardokkal és botokkal" (52. v.) a „hogy elfogjatok" kiegészítést (Mk 14,48) is. Kivonultak, de hogy Jézust elfogják, az nem az ő hatalmuktól függ.

Az epizód Jézus kijelentésével zárul, mely a vezetőknek szól. Elfogatása már a következő jelenethez tartozik (22,54). A tanítványok megfutamodását és szétszéledését Lukács nem említi. A tanít-

ványok testülete úgy tűnik, együtt marad. Hitük megingásáról nem tudunk meg semmit. Mindez már a jövőre utal. Az evangélista leírását meghatározza tanúságtevő szerepük, melyet az egyházban fognak betölteni. Jeruzsálemben maradnak és itt találkoznak a feltámadt Krisztussal, aki innen küldi őket, hogy tegyenek róla tanúságot a föld végső határáig (22,44 köv; Apcsel 1,4 köv).

VI. JÉZUS A FŐPAP HÁZÁBAN (22,54—71)

Az elfogott Jézust a főpap házába vezetik, ahol a főtanács előtt kihallgatják és megfogalmazzák az ellene szóló vádat. A kihallgatáshoz kapcsolódik Péter hármas tagadásának és Jézus bántalmazásának elbeszélése is. A szinoptikusok eltérő sorrendben írják le ezeket az eseményeket. Márk és Máté azonos sorrendet követ. Péter a fogoly Jézus után bemegy a főpap házába (Mk 14,53—54), Jézust a főtanács éjszakai ülésén kihallgatják, és megállapítják, hogy méltó a halálra. Ezzel összefüggésben történik bántalmazása (Mk 14,55—65). A kihallgatást követi Péter hármas tagadása (Mk 14,66—72). Hajnalban a főtanács ülésén megfogalmazzák a hivatalos határozatot Jézus ellen (Mk 15,1), melynek nyomán Pilátus elé vezetik.

Lukács más, dinamikusabb és folyamatosabb sorrendet alkalmaz. Átrendezi az események menetét és a főtanács éjszakai ülését nem írja le, csak a kora reggeli, döntést hozó ülést. A főtanítvány által megtagadott, az őrök által megcsúfolt Jézus Izrael vezetői előtt Messiásnak és Isten Fiának jelenti ki magát. Így a főpap házában történtek három részben bontakoznak ki: Péter hármas tagadása és bánata (22,54—62), Jézust az őrök kigúnyolják (22,63—65), Jézus a főtanács előtt (22,66—71).

Az evangélista ábrázolása személyes és buzdító-oktató jellegű, mint ez magából az elbeszélésegység szerkezetéből is kitűnik. Az események egymásutánisága feszültséget kölcsönöz ábrázolásának. Minden Jézus személye felé irányul, aki a középpontban áll. Lukács úgy tekint Jézusra, mint a tanítvány a Mesterre, akinek újra átéli szenvedését. Azt keresi, mit mondanak ezek az események a tanítvány számára. Péter hármas tagadásában a bánat és megtérés mozzanatát emeli ki, mely az Úrra tekintés és a szavaira való visszaemlékezés eredménye. A bántalmazás és a kihallgatás leírásában kerüli a Mester személyét sértő részleteket. Jézus teljes tekintélyével

áll a főtanács előtt. A Márknál ismert részletek elhagyásával nyilatkoztatja ki Jézus személyének titkát, ezzel is aláhúzva saját magáról mondott tanúságának súlyát: ő az Isten Fia és a Messiás.

a) *Péter hármas tagadása és bűnbánata (22,54—62)*

54 Akkor elfogták őt, elvitték és a főpap házába vezették. Péter követte őt.
55 Amikor az udvar közepén tüzet raktak és körülülték, Péter is közéjük ült.
56 Egy szolgáló meglátta őt, hogy ott ül a tűznél, szemügyre vette és így szólt:
„Ez is vele volt." 57 De ő tagadta: „Asszony, nem ismerem őt." 58 Röviddel
ezután meglátta őt egy másik, és így szólt: „Te is közülük való vagy." De Péter ezt
mondta: „Ember, nem vagyok." 59 Körülbelül egy óra múlva más valaki bi-
zonygatta: „De bizony, ez is vele volt, hiszen galileai." 60 Péter így szólt:
„Ember, nem tudom, mit beszélsz." 61 Az Úr erre megfordult és rátekintett
Péterre. Péter akkor visszaemlékezett az Úr szavára, hogyan mondta neki: „Mielőtt
ma megszólal a kakas, háromszor tagadsz meg engem." 62 Aztán kiment és
keservesen sírt.

Péter hármas tagadása nyitja meg a főpap házában történt események sorát. Lukács az epizód leírásában meghatározott célt követ. Ezt szolgálja a szövegegység elhelyezése is. Az apostol gyengeségének és megtérésének története Jézus mindenkori tanítványai számára intő, de egyben reménykeltő példa is. Az evangélista a tagadás elbeszélésében egyszerre megmutatja azt a gyengeséget és jóra való készséget, amely mindenkinek szívében rejtőzik. Az elfogott és hamarosan a főtanács elé kerülő Mesterrel kell közösséget vállalni. A természetes emberi törekvés arra indít, hogy a tanítvány elhatárolja magát a Mestertől, akinek ügye veszni látszik. Ez a lehetőség mindig fönnáll. Péter is ezért tagadja, hogy ismeri Jézust (22,57). De a feléje forduló Úr egyetlen tekintete kiváltja megtérését (22,61). Példáján keresztül bemutatja a megtérés igazi titkát. Az Úrra tekinteni és szavára hallgatni mindig megnyitja a keresztény számára a hatékony megtérés lehetőségét.

Lukács a tanítvány tagadását másként mutatja be mint Márk és Máté. Nem hangsúlyozza annyira Péter hibáját, aki valójában nem tagadja meg Jézust, hanem csak annyit mond, hogy nem ismeri. Nem említi átkozódását sem (Mk 14,71). Hite töretlen maradt, s ezért is volt lehetséges megtérése Jézus egyetlen tekintetére. Márk és Máté elbeszélésében Jézus bántalmazása közvetlenül megelőzi Péter tagadását, s így valami módon Péter a bántalmazók

oldalára kerül. Lukács megfordítja a sorrendet. Péter ugyan tagadja, hogy ismeri Jézust, de a bánat könnyei elválasztják a Jézust ezután bántalmazó őröktől. A kereszténytt is mindig Jézus mellé állítják az igazi bánat és megtérés könnyei.

Az elfogott Jézust a főpap házába kísérik. Lukács az elfogatás tényét csak röviden, mellékmondatban említi. A Mester iránti tisztelete miatt kerüli, hogy részletezze, miként „adják az Emberfiát az emberek kezére" (9,44). Másrészt, mint már láttuk az előző jelenetben, az elfogatás teljesen az isteni döntést elfogadó Jézus akaratától függ. Ezért a foglyulejtés részletei másodlagosak. Lukács nem említi meg a főpap nevét.

Péter messziről követte a fogoly Jézust és kísérőit, s bement velük a főpap házába. Megfontolatlanul kitette magát a felismerés veszélyének. Nem gondolt Jézus utolsó vacsorán mondott figyelmeztetésére, a küszöbönálló sátáni próbatételre: „Simon, Simon, íme a sátán kikért titeket, hogy megrostáljon, mint a búzát" (22,31), sem arra, hogy Jézus részletesen előre megmondja hármas tagadását (22,34).

A főpap szolgái tüzet gyújtottak az udvar közepén, hogy köréje ülve melegedjenek. A tavasszal az éjszakák ugyanis hidegek Jeruzsálemben. Lukács nem említi, mi történt a főpap házába vezetett Jézussal. Elbeszélésében azt sejteti, hogy a reggeli kihallgatásig ő is az udvaron maradt őrizetben, szem és fültanúja volt Péter tagadásának. A tanítvány viszont a tűzhöz telepedett. Nincs szó arról, hogy melegedni akart volna. Az evangélista átfutja tűzhöz telepedésének okát. Elég annyi, hogy Péter csupán Jézust akarta követni, és most meggondolatlansága folytán a jogtalanul cselekvők közé kerülve veszélynek teszi ki magát.

Jézus jövendölésének beteljesedése nem várat magára sokáig. A tűznél ülő Pétert egy szolgálónő szemügyre veszi. Lukács hangsúlyozza, hogy alaposan, figyelmesen megnézte őt (az atenizó igét használja, jelentése: feszülten, mereven néz, megnéz). A tűz fénye megvilágítja a tanítvány arcát, így felismeri őt, mint Jézus tanítványát. Ezt a felismerést kifejezésre is juttatja: „Ez is vele volt" (56. v.). Nem egyenes megszólítás, hanem mellékes megjegyzés hangzik el, mely Pétert nem kényszerítené közvetlenül feleletre. A megjegyzés azonban a magabiztos tanítványt teljesen kihozza sodrából. Az utolsó vacsorán arról fogadkozott, hogy kész Jézussal

börtönbe, sőt, halálba menni (22,33). Most azonban a valóban fogoly Mesterrel kellene sorsközösséget vállalni. A szolgáló „Ez is vele volt" kijelentése Jézus „társának" bélyegzi meg és felveti annak lehetőségét, hogy hasonló sors éri. Az ijedtség kiváltja belőle az egyébként nem hozzá intézett szavakra a rövid és tagadó választ: „Asszony, nem ismerem őt" (57. v.). Kereken elutasít minden Jézussal való ismeretséget.

Péter válasza Jézus utolsó vacsorai jövendölésére emlékeztet. Pétert és a tanítványokat a sátán megkísérti, Jézus azonban imádkozik, hogy hite meg ne fogyatkozzék. Háromszori tagadásánál sem Jézust tagadja meg, hanem csak azt, hogy ismeri őt (22,31 köv). Péter ijedt tagadása — „Asszony, nem ismerem őt" — beteljesíti a Mester jövendölését.

Röviddel ezután, másvalaki, a fegyveresek egyike is felismeri, hogy Jézus tanítványai köréhez tartozik. Egyenesen Péterhez intézi kijelentését, megszólítva őt: „Te is közülük való vagy", Péter elutasítja: „Ember, nem vagyok" (58. v.). Az evangélista nem alkalmazza a drámai fokozás eszközeit, s a válasznál kerüli a „tagadta" kifejezést, helyette a „mondta" igét használja. Péter egyszerűen csak elkülöníti magát Jézustól és tanítványi köréből.

Péter nem okul saját gyengeségéből és továbbra is a tűznél marad. Második tagadó válasza után hosszabb idő telt el, senki sem háborgatta. Ismét biztonságban érezhette magát, de „körülbelül egy óra múlva" ismét másvalaki, a tűz körül állók egyike ismerte fel: „De bizony, ez is vele volt, hiszen galileai" (59. v.). Galileai kiejtése fedi fel hovatartozását. A beszélő szemében galileainak lenni annyi, mint Jézushoz és tanítványaihoz tartozni. A kijelentés rávilágít Jézus Galileában gyakorolt hatására. De többet is jelent. Felhívja a figyelmet Péter veszélyes és felforgató voltára. Zelóta, aki fegyverrel akarja elűzni a rómaiakat és Isten országát megvalósítani. Ez az utolsó kijelentés komoly veszélyt jelent számára. Zavarában és ijedtségében az előzőknél még semmitmondóbb választ ad: „Ember, nem tudom, mit beszélsz". Márk és Máté az egyes tagadásokat fokozzák. Péter védekezése és a mivoltát feltáró megszólítások elutasítása egyre hevesebb lesz. Legutoljára már átkozódva és esküdözve védekezik (Mk 14,71; Mt 26,74). Ezzel is érzékeltetni akarják a tanítvány megbotránkozását Jézusban, és hogy valóban megtagadta Jézust. Lukács kerüli a fokozást. Legutolsó alkalommal is csak a „szólt" kifejezést használja. Az evangélista Jézus szavainak

megfelelően töretlennek látja Péter hitét egészen a húsvétig, gyengesége ellenére is. Kudarcát erős fogadkozásának — „Uram, kész vagyok börtönbe, sőt, halálba is menni veled" (22,33) — megszegésében látja.

Megtérésre azonban Péternek így is szüksége van. Még védekezik, mikor megszólal a kakas. Az elbeszélésből úgy tűnik, hogy az udvaron őrzött Jézus, aki szem és fültanúja volt mindennek, ekkor Péterre tekint. Egyetlen pillantása elég volt Péternek emlékeztetésül az utolsó vacsorán mondott jövendölésre, mely a bánat és megtérés könnyeit váltották ki belőle. De többről van szó mint az apostol egykori bukásáról és megtéréséről. Ami vele történt, az minden kereszténnyhez szól. Erre mutat az „Úr", illetve „Úr szavá"-ra történő utalás is. Lukács, amikor az Apostolok cselekedeteiben az Úr szava kifejezést az egyházzal való kapcsolásában használja (Apcsel 11,16), akkor ez az egyház megemlékezését jelenti az „Úr szavairól" (Apcsel 20,35). Az evangélista Péter bukásának emlékezetében többet lát, mint intő és elrettentő példát. Ezért nem is hangsúlyozza annyira dramatizálva a tanítvány hibáját. A szomorú esetből olyan mozzanatot emel ki, amely Krisztus mindenkori tanítványai számára is útmutató és vigasztaló jelentőségű. Senki sem lehet biztos a próbatételben való állhatatosságáról, ha a főapostol is gyengének bizonyult. De Péter megtérése megmutatja a visszatérés lehetőségét is Krisztushoz. Az Úr tekintete és szavaira való visszaemlékezés mindig segítséget kínál a próbatételekben bukdácsoló hivőnek a megtérésre.

b) *Jézust kigúnyolják (22,63—65)*

63 Az emberek akik őrizték, gúnyolták és ütlegelték őt. 64 Eltakarták szemét, és azt kérdezték tőle: „Prófétáld meg, ki ütött meg téged?" 65 És gyalázkodva sok egyebet is mondtak rá.

Péter tagadásán kívül, Lukács még egy másik eseményt is elbeszél, mely szintén éjszaka, a főpap udvarában játszódott le. A Jézust őrző fegyveresek időtöltésként kegyetlen játékot űznek vele. A kezükbe került, és prófétának tartott foglyot kigúnyolják és durván bántalmazzák. Jézus mindezt türelemmel, szó nélkül viseli el. Márk, és az őt követő Máté szintén elbeszéli Jézus bántalmazását, de a főtanács éjszakai kihallgatásának keretében. A főpap előtt tett

hitvallását követően a kigúnyolás az ellene érzett gyűlölet kifejezése. Lukács csak a főtanács hajnali ülését írja le, az éjszakai kihallgatásról viszont semmit sem közöl. Leírásában ismét megmutatkozik a tanítvány Mester iránt érzett szeretete és tisztelete. Elkerüli az olyan Jézus személyét bántó, sértő részleteket, mint a leköpték és arcába ütöttek (Mk 14,65; Mt 26,67).

Jézus szenvedése újabb részletének lehetünk tanúi. Az őrök időtöltésként durva játékot űznek a védtelen fogollyal. A hatalmukba került Jézust gúnyolódva bántalmazzák. Betakarják arcát és ütlegelik, majd felszólítják, hogy prófétáljon. Mondja meg, ki ütötte meg őt. Mint prófétának nemcsak a jövőt, hanem a rejtett dolgokat is ismernie kell. Jézus azonban hallgat. Nem válaszol a bántalmazásokra. Mindent türelemmel, zokszó nélkül elvisel.

Az őrök csúfolódása nem fejez ki különleges ellenszenvet vagy elutasítást Jézus iránt. Viselkedésük csak durvaságukról és közömbösségükről tanúskodik. Az igaz és szent Jézus jogtalan bántalmazása azonban egy sorba helyezi őket azokkal, akiknek parancsára elfogták. A hivő megrendüléssel szemléli az emberi gonoszságnak ezt a megnyilvánulását. Itt is érvényes az, amiről Péter apostol a béna meggyógyítása után a tömeghez beszél: „Megtagadtátok a szentet és az igazat" (Apcsel 3,14). Az őrök vakon nem ismerik fel az igazságot, melyről a római katonák századosa Jézus halála után így vall: „Ez az ember valóban igaz volt" (23,47). Lukács érzékelteti, mit lát a hivő az egész jelenetben. Az őrök durva eljárására a blasfémeó „gyaláz, káromol" igét alkalmazza: „és gyalázkodva sok egyebet is mondtak rá" (65. v.). Így mond ítéletet Jézus bántalmazásáról.

c) *Jézus a főtanács előtt (22,66—71)*

66 Amint megvirradt, összegyűlt a nép véneinek tanácsa, a főpapok és az írástudók, és tanácsuk elé vezették őt, 67 és azt mondták neki: „Ha te vagy a Krisztus, mondd meg nekünk". De ő így válaszolt: „Ha megmondom is nektek, nem hiszitek el, 68 ha pedig megkérdezlek titeket, nem feleltek. 69 De mostantól fogva az Emberfia az Isten hatalmának jobbján fog ülni." 70 Erre valamennyien ezt mondták: „Tehát te vagy az Isten Fia?" Ő pedig azt felelte nekik: „Ti mondjátok, hogy én vagyok." 71 Azok így szóltak: „Mi szükségünk van még tanúságra? Hiszen magunk hallottuk saját szájából."

Jézust hajnalban a főtanács elé vezetik. Itt kikérdezik, ő pedig tanúságot tesz messiási voltáról. Lukács csak a főtanács hajnali ülését beszéli el, Jézus kihallgatását pedig Márkhoz viszonyítva önállóan és más beállításban írja le. Az evangélista Jézust állítja a középpontba, aki saját maga, önként nyilatkoztatja ki személyének titkát. Tanúk kihallgatására nem kerül sor, és a templom lerombolásának vádja is elmarad. Jézus hallgatását sem említi az evangélista. Nincs szükség rá, hogy vallomásra kényszerítsék. Tekintélyének, s ezzel tanúságának súlyát aláhúzza az is, hogy a főtanács elfogadja Jézus szavait. Nem kívánnak további tanúságot megerősítésül. A kérdéseket nem a főpap, hanem a főtanács testületileg teszi fel Jézusnak. Lukács elkerüli, hogy Jézus a főpappal szemben hátrányos helyzetbe kerüljön, aki őt válaszra, hitvallásra kényszeríti. Nagysága megnyilvánul tudásában is. Ismeri a tanácstagok gondolkodását, és ezért nem bocsátkozik velük vitába. Tanúságát nem minősítik káromkodásnak, és ítéletet sem mondanak. Mindez arra látszik utalni, hogy Lukács elbeszélése önálló, Márktól független forrásra támaszkodik.

Jézus tanúságtétele egyszerű és világos: ő a Krisztus és az Isten Fia. Jézus Emberfiának is kijelenti magát, aki „mostantól fogva" Isten hatalmának jobbján fog ülni, azaz valósága már most Istennél van. Így ő a mennybemenetel és a paruzia között Isten transcendens világának uralkodó alakja, akire a kereszténység tekintete irányul.

Jézus éjszakai kicsúfolása után a főtanács hajnali ülésére fordítja figyelmüket az evangélista. Amint megvirradt, összeült a főtanács, hogy az elfogott Jézust kihallgassák és megalkossák a vádat, melynek alapján átadják őt a római hatóságnak. Lukács szokatlan módon fejezi ki a tanács tagjainak összejövetelét: „Összegyűlt a nép véneinek tanácsa, a főpapok és az írástudók" (66. v.). Felmerül a kérdés, hogy „a nép véneinek tanácsa" a főpapok és írástudókból álló testület, vagy pedig a főtanács harmadik csoportját, a „véneket", a laikus arisztokrácia tagjait jelenti. A vélemények megoszlanak. Mi inkább az utóbbi véleményre gondolunk. A „nép véneinek tanácsa" a nép véneit jelenti. Lukács ismeri a főtanács hármas tagozódását. A templomban tanító Jézushoz „odamentek a főpapok, írástudók és a nép vénei" (20,1). De akármelyik véleményt is fogadjuk el, Lukács számára elsősorban az a fontos, hogy a nép

képviselőinek hivatalos testülete összeült, és Jézust tanácsuk elé vezetik.

Lukács az önmagát kinyilatkoztató Jézust állítja a középpontba, ezért a kihallgatás egyéb — Márknál ismert — részleteit nem említi. A főtanács tagjai azonnal rátérnek a számukra lényeges kérdésre. Nincsenek vádaskodó hamis tanúk, és nem a főpap, hanem a főtanács testületileg teszi fel Jézusnak a kérdéseket, melyekre válaszként lépésről lépésre feltárul valósága hallgatói előtt. Előtérben áll Jézus Messiás volta, és az egész kikérdezés tudatosan ennek tisztázására irányul. Nem véletlenül. Ha Jézus Messiásnak vallja magát, ezzel alapot nyújt a római hatóság előtti vádemelésre. A Messiás (görögül Khristos, héberül Massiah, jelentése annyi mint felkent) az Ószövetség szabadító királya, Isten küldötte, Dávid király leszármazottja. Eljövetelével az üdvösséget jelentő isteni uralom valósul meg Izraelben. A messiási várakozás alapvetően vallásos jellegű volt, de átszőtték evilági vonások is. A Messiás olyan isteni uralmat ígért, mely egyszerre időbeli és végidőbeli, földi és földöntúli, Izraelre vonatkozó de egyben egyetemes reményeket hordozott. Jelentette a földi ellenségtől való szabadulást és mentességet, az Ígéret földjének zavartalan birtoklását. A Messiás a világ királya is lesz. Ugyanakkor a Messiás király uralma megvalósítja a szentség, az igazság és béke győzelmét, a gonoszok és a bűn teljes kudarcát, az isteni akarat és rend tökéletes létrejöttét Isten népe életében, a szövetség maradéktalan megtartását. Jézus korának messiási várakozásában erőteljes hangsúlyt kapott a Messiás királynak mint nemzeti szabadítónak képe, aki Dávid fia és hatalmas földi uralkodó lesz, szabadulást hoz a pogány római uralom alól. Ennek jegyében gyakran tört ki fegyveres lázadás a rómaiak ellen.

A főtanács arra szeretett volna feleletet kapni, Messiásnak vallja-e magát Jézus. Ha igen, akkor a messiási várakozás előbb említett világi nacionalista vonásait lehetett vádként hangoztatni a római hatóság előtt. Jézustól azonban semmi sem állt messzebb, mint ez az evilági politikai töltetű messianizmus. Kizárólag vallási küldetése miatt kerülte a sokértelmű és könnyen félreérthető Messiás cím használatát, vagy igényét. Most a főtanács kérdésében is, „Ha te vagy a Krisztus (Messiás), mondd meg nekünk" (67. v.), a szándékos félremagyarázás lehetőségét látja. Nyílt felelete alapot szolgáltathatott volna az egyoldalú értelmezésre, ezért az egyenes állásfoglalást kikerülve kitérő választ ad: „Ha megmondom is nektek,

nem hiszitek el, ha pedig kérdezlek titeket, nem feleltek" (67b—68. v.). Kitérő válasza hasonlít Jeremiás prófétáéhoz, melyet az őt kérdező Szedekiás királynak adott. A király, — aki egyébként állandóan kételkedett prófétai intésében — az Úrnak sorsára vonatkozó szavait akarja megtudakolni. Jeremiás erre így válaszol: „Ha nyíltan kimondom neked, nemde halállal büntetsz engem, ha pedig tanácsot adok neked, nem hallgatsz meg" (Jer 45,15 Septuaginta szerint).

Jézus kitérő válaszában két dolog jut kifejezésre. Nyílt válasza félreértésre szolgáltatna alapot, és így magyarázatra szorul. Magyarázatnak azonban nincs értelme. Ő nem az a Messiás, akit a főtanács tagjai elképzelnek, viszont amit Jézus saját messiási küldetésén ért, nincs lehetősége megmagyarázni. Nem hinnének szavainak, mert kérdezői és az ő felfogása között áthidalhatatlan különbség van. Politikai tartalomtól mentes, vallási küldetését képtelenek lennének felfogni.

Ha viszont a megértést elősegítő kérdést tenne fel, nem kapna feleletet. Ezt Jézus már tapasztalatból is tudja. A jeruzsálemi bevonulást követő napokban Jézus a templomban tanított. A főpapok, írástudók és a vének felelősségre vonták őt, hogy milyen meghatalmazás alapján folytatja tanító tevékenységét. Kérdésük végső soron már akkor is Jézus Messiás voltának megtudakolására irányult. Ő azonban egyenes válasz helyett ellenkérdést tett fel nekik, melyre feleletet adva Jézus hatalmának égi eredetét kellett volna elismerniük. Ezért zavartan inkább vonakodtak válaszolni (20,2—7). Most a főtanács előtt talán erre a tapasztalatára célozva utasít el Jézus minden magyarázkodást messiási küldetéséről.

Ez az elutasító magatartás azonban nem akadályozza meg, hogy Jézus messiási voltára fény derüljön. Sőt, éppen ellenkezőleg. A főtanács tagjai látszólagos hatalmuk gyakorlásával Messiássá való felmagasztalását készítik elő, s akaratlanul Isten eszközeinek bizonyulnak (Apcsel 2,22—24.33.36). Mint Emberfia Isten hatalmának jobbján fog ülni. Isten titokzatos döntése paradox módon úgy rendelkezett, hogy a Jézus irányában megnyilvánuló hitetlenség és gyűlölet hozza meg sorsában a fordulatot, felmagasztalását és Messiás királyi hatalmába való beiktatását. Jézus ellenfeleinek órája és a sötétség hatalma (22,53) Isten akaratából Jézus óráját és hatalmát teremti meg. Mindez pedig már halálra rendelt sorsában bekövetkezik, és feltámadásában megerősítést nyer. „De mostantól

fogva az Emberfia az Isten hatalmának jobbján fog ülni" (69. v.) — mondja Jézus. Uralma, mely a paruziában az idők végén a népek feletti ítéletben válik nyilvánvalóvá (Mk 14,62; Mt 26,64), már most jelenlevő valóság. A jelenre való utalást Lukács azzal is erősebben érzékelteti, hogy Jézus szavaiból elhagyja a paruziára való utalást: „Aki eljön az ég felhőin" (Mk 14,62; Mt 26,64).

Az egyház a felmagasztalt Jézusban látja jelen és jövő sorsának biztosítékát. Jézus megbízásából folytatja missziós tevékenységét a föld határáig. Ezen az úton ugyanazokat a megpróbáltatásokat éli át mint a Mester, akinek művét folytatja. A próbatételekben feltekint az Isten jobbjára emelt Jézusra mint reménységére (Apcsel 7,55 köv). Az egyház az ő sorsalakulásában nyer megerősítést, hogy apostoli tevékenysége célhoz ér. Jézus már most jelenlevő és a jelenben működő felmagasztalt állapota csak a hivő számára lesz bizonyosság. Ezért marad el Lukácsnál Jézus kijelentéséből a főtanács tagjainak címzett „látni fogjátok" kifejezés (Mk 14,62; Mt 26,64). Isten a feltámadásban adott bizonyosságot, hogy Jézust jobbjára emelte (Apcsel 2,32 köv; 7,55—56). A feltámadt Krisztust az apostolok tanúságtétele nyomán csak azok ismerik fel, akik hittel fogadják az Írások szavát és a „kenyértörésben" megnyílik szemük (24,13 köv).

Jézus kijelentése újabb kérdést vált ki a főtanács tagjaiból. Az Isten hatalmának jobbján ülő Emberfia Jézust az Isten világába emeli. Ez a helyzet további magyarázatra szorul. „Tehát te vagy az Isten Fia?" (70. v.) — kérdezik tőle. Az Isten fia megnevezés ismert az Ószövetségben is. Az Istenhez való különleges kegyelmi közelség, az isteni szeretet jele. Isten fiának nevezték a királyt, a bírákat, sőt magát Izraelt is, Isten választott népét. Jézus is Isten Fiának vallja magát a főtanács előtt. Felelete, „Ti mondjátok, hogy én vagyok" (70. v.) egyet jelent az igenléssel. Istenfiúsága azonban kiemeli őt az emberek közül, és Isten világába helyezi. Ezzel kiegészül a kép Messiás voltáról. Már születésénél Isten Fia, s mint ilyen kapja meg atyjának, Dávidnak trónját és uralkodni fog mindörökre (1,32.35). Jézus istenfiúsága révén több, mint az Ószövetségben várt Messiás (a Khristos), és messiási küldetését is meghatározza az a tény, hogy felette áll az ember világának. Ebben a háttérben alapját veszíti a főtanács törekvése. Jézus

messiási küldetését nem lehet evilági politikai értelemben magyarázni.

A kikérdezés Jézus válaszával hirtelen véget ér. A főtanács tagjai megelégednek azzal, amit hallottak, további tanúságra nincs szükség. Bár elsősorban vallási kérdésekről volt szó, elegendő alapot szolgáltatnak a római helytartónál vádemelésre. Lukácsot elsősorban a római hatóság előtt lefolytatott eljárás és ítélet érdekli. Ezért itt további részleteket nem említ. Nem tudjuk meg, miben találják Jézust vétkesnek. Jézus kijelentését nem minősítik káromkodásnak (Mk 14,64; Mt 26,65), de a tanácstagok szavai: „Hiszen magunk hallottuk a saját szájából" (22,71) megsejtetik véleményüket.

VII. JÉZUS PILÁTUS ELŐTT (23,1—25)

A főtanács ülése után Jézust a római helytartó, Pilátus elé vezetik. Lukács a római hatóság előtt lefolytatott eljárásnak nagy jelentőséget tulajdonít. Ezért elbeszélését gondosan formálja meg és új részlettel is — Heródes kigúnyolja Jézust — kiegészíti. Jézus ellen Pilátus előtt vádat emelnek de a helytartó ártatlannak találja. A döntés kikerülése végett a galileai illetőségű Jézust átküldi Heródes Antipáshoz, Galilea negyedes fejedelméhez, aki éppen Jeruzsálemben tartózkodik. Heródes Jézust kigúnyolja, majd visszaküldi a helytartóhoz. Pilátus végül a főtanács és a tömeg nyomására Jézust keresztbalálra ítéli, míg a felajánlott húsvéti amnesztia gyakorlatként Barabást szabadon engedi.

Az evangélista célja Jézus ártatlanságának igazolása, melyet maga a római helytartó erősít meg. Pilátus már a bevezető jelenetben a vádemelésnél kijelenti Jézus ártatlanságát (23,4). Ezt a kijelentést többször is megismétli. Először saját megállapítására (23,14), majd Heródes magatartására (23,15) hivatkozik. Jézus halálának követelésére negyedszer is megerősíti Jézus ártatlanságát (23,22). Tanúi lehetünk következetes törekvésének, hogy Jézust elbocsássa (23,16.20.22), de kudarcot vall a vádemelők ellenállásán. Lukács ezzel világossá teszi, hogy Jézus, s így a kereszténység sem jelent veszélyt a birodalom számára. A „római per" három részből épül fel: Jézust bevádolják Pilátus előtt" (23,1—5), Jézus Heródes előtt (23,6—12), Pilátus halálra ítéli Jézust (23,13—25).

a) *Jézust bevádolják Pilátus előtt (23,1—5)*

1 Akkor felkelt az egész gyülekezet és Pilátushoz vezette őt. 2 Ott vádolni kezdték őt: „Azt tapasztaltuk, hogy ez félrevezeti népünket, megtiltja, hogy adót fizessünk a császárnak, és Messiás királynak mondja magát." 3 Pilátus megkérdezte őt: „Te vagy a zsidók királya?". Ő pedig ezt felelte neki: „Te mondod." 4 Pilátus erre így szólt a főpapokhoz és a tömeghez: „Semmi bűnt sem találok ebben az emberben." 5 De azok erősködtek: „Tanításával fellázítja a népet egész Júdeában, Galileától kezdve egészen idáig."

A Jézus elleni vádemelés leírása Lukács történetírói érdeklődéséről tesz tanúságot. Márkhoz és az őt követő Mátéhoz viszonyítva gondosabban előkészíti a római hatóság előtt lefolytatott peres eljárást. Először a vádpontok hangzanak el (23,2). Ezekből képet alkothatunk, hogy Jézus vallási küldetését miként formálják át a a birodalmat fenyegető politikai természetű veszéllyé. Többek között az is elhangzik, hogy Messiás királynak vallja magát. Így válik érthetővé Pilátus „Te vagy a zsidók királya?" kérdése is. Ez a vádpont szerepel majd a keresztre helyezett táblán is. Megjelenik az evangélista számára fontos motívum, Jézus ártatlansága, melyet már itt az eljárás elején maga Pilátus erősít meg (23,4).

A kihallgatás után a főtanács tagjai a római hatóság elé vezetik Jézust. Lukács nem említi Márkhoz és Mátéhoz hasonlóan (Mk 15,1; Mt 27,1), hogy az ülésen határozatot hoztak volna sorsára vonatkozóan. Úgy tűnik, mintha a kikérdezéssel, a tényállás megismerésével a tanács tagjai feladatukat teljesítve látnák. Szándékukról azonban nem lehet kétségünk, világosan mutatja a tény, hogy Jézust Pilátus elé állítják. Halálát akarják, miként ez a per folyamán kiderül. Halálos ítéletet hozni, s azt végrehajtani csak a római hatóságoknak volt illetékessége. Lukács ugyan nem említi, de János evangéliumából (Jn 18,31) ismerjük ezt a jogállást (329—330. old.). Júdea tartomány helytartójának székhelye Cesareában volt. Nagyobb ünnepek alkalmával katonai egységek kíséretében Jeruzsálembe vonultak. Az ünneplő tömegben kitört esetleges rendzavarás, vagy nyugtalanság esetén így azonnal közbeavatkozhattak. Az „egész gyülekezet" megjelent a helytartó előtt és azonnal vádaskodni kezdenek. A testület egészének hangsúlyozásával Lukács kívánságuk nyomatékos voltát érzékelteti.

Jézus a főtanács előtt küldetésének egyértelműen vallási jellegét

vallotta. Pilátus előtt azonban a tanács tagjai politikai természetű vádat terjesztenek elő. Olyan dolgokat mondanak, melyek ellen Pilátusnak, mint a római birodalom képviselőjének hivatalból kell eljárnia. Egy általánosságban mozgó váddal kezdik beszédüket: Jézus félrevezeti a népet, vagyis lázító. Azt állítják, hogy a népet a közrend, a római birodalom benső biztonsága ellen izgatja. A nép lázítása veszedelmes vád volt egy olyan tartományban, ahol a birodalomnak állandóan számolnia kellett ilyen veszéllyel (Apcsel 5, 35 köv). Igen alkalmas volt tehát arra, hogy Pilátust már kezdetben megnyerjék a maguk számára és Jézus ellen hangolják (23,14). A tanácstagok kijelentése kétségtelenül arra a tapasztalatra támaszkodik, hogy Jézusnak nagy hatása volt a tömegekre. Lukács szerint a főtanács többször szeretett volna fellépni Jézus ellen, de féltek ezt megtenni a népre gyakorolt hatása miatt. A nép szívesen hallgatta őt (19,48; 20,6.19.26; 22,2). Ő azonban sohasem használta fel ezt a befolyását a nép felizgatására.

A lázítás általános vádját két konkrét ténnyel támasztják alá: Jézus tiltja az adófizetést a császárnak, és Messiás királynak mondja magát. A császárnak fizetett adó a pogány római uralomnak való alávetettség jelképe volt. A galileai Júdás lázadása óta az adófizetés különlegesen kényes — egyszerre vallási és politikai — problémát jelentett. A helyzetet jól jellemzi Josephus Flavius, aki ezt írja galileai Júdásról: Coponius „helytartósága idején bizonyos galileai Júdás lázadásra ingerelte honfitársait, mert gyalázta őket, hogy még mindig adót fizetnek a rómaiaknak, és az egy Istenen kívül halandó embereket elismernek uraiknak" (Jos. Flavius, A zsidó háború II. 8,1). Erről a lázadásról az Apostolok cselekedeteiben is találunk említést (Apcsel 5,37). Jézus azonban sohasem beszélt az adófizetés kötelezettsége ellen. Lukács az adópénz kérdésének leírásánál nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a feltett kérdéssel, „Szabad-e adót fizetnünk a császárnak, vagy nem szabad?" — Jézust a római birodalmat sértő kijelentésre, az adó megtagadására akarják rávenni. Így megnyílt volna a lehetőség a helytartónak való kiszolgáltatásra. Jézus azonban megengedte az adót, s így ellenfelei meghátrálni kényszerültek (20,20—26).

A másik vádpont is az igazság elferdítése. A főtanács előtt arra a kérdésre, hogy ő-e a Messiás, Jézus nem válaszol közvetlenül, éppen annak politikai félreérthetősége miatt. Messiás ő, de kizárólag vallási értelemben. Tanúságát kiegészíti azzal, hogy Isten Fiá-

nak vallja magát. Messiási küldetését Isten Fia volta határozza meg, és semmi köze evilági ország felállításához. Uralmát Isten jobbjára emelése teljesíti be (22,69 köv). A helytartó előtt mégis messiási küldetésének Jézus által kizárt evilági dimenzióját hangsúlyozzák. A Messiás cím mellé a király címet is odateszik. Ezzel közel kerül azokhoz a korabeli népies vallási áramlatokhoz, amelyek a messiási ország evilági jellegét vallották és fegyverrel kívánták megvalósítani ebben a világban. Úgy tüntetik fel, mintha Jézus evilági királyságot igényelne magának, mely természetesen elvitatja Róma hatalmát.

Pilátus is ez utóbbi értelemben gondolja Jézus királyságát. A Messiás királyságának vallási oldalát nem érti, és ez nem is érdekli. A felsorolt vádpontok közül csak ez az egy ragadja meg figyelmét, és meg is kérdezi Jézust: „Te vagy a zsidók királya?" A „zsidók királya" valamennyi evangéliumban előfordul a római peres eljárás kapcsán, és egyértelműen politikai jelentése van. A Hasmoneus—dinasztia tagjai használták ezt a címet. A helytartó kérdése is a politikai hatalomhoz való viszonyára irányul. Jézus csak röviden válaszol: „Te mondod". Feleletét nem tekinthetjük beleegyezésnek, hiszen Pilátus nyomban kijelenti Jézus ártatlanságát. De Jézus — mint láttuk — amúgy is elhárított magától minden igényt az evilági hatalomra. Inkább tartózkodásnak kell felfognunk válaszát. Jézus Pilátusra hagyja annak eldöntését, hogy a zsidók királya cím ténylegesen kifejezi-e az ő valódi küldetését.

A helytartó a válasz után kinyilvánítja a tanácstagok előtt Jézus ártatlanságát. Hogy miként jutott erre a meggyőződésre, az evangélista erre nem ad feleletet a szűkszavú leírásban. Lehetséges, hogy Pilátus felismerte a vádaskodás rosszindulatú szándékát (Mt 27,18), vagy pedig a Jézussal való találkozásból felismerte politikai ártatlanságát. Lukács számára azonban nem annak tisztázása a fontos, hogy Pilátus hogyan jutott Jézus ártatlanságának felismerésére, hanem a kijelentés a lényeges. Maga a római hatóság mentette fel Jézust minden vád alól. Az evangélista apologetikus szándéka kétségtelen. Igazolni akarja az üldözések idején, hogy Jézus ügye, és így a kereszténység sem jelent veszélyt a római birodalom számára, hiszen a rómaiak tisztázták ártatlanságát. Ezt a célt szolgálja a továbbiakban Pilátus Jézus ártatlanságának ismételt kijelentésével (23,4.14.22).

A vádlók azonban nem engednek. Nyomatékosan megismétlik, hogy Jézus lázító. Szerte az országban, Júdeában és Galileában,

mint vándorprédikátor, felizgatja a népet. Júdea itt, — akárcsak a 4,44-ben „és tanított Júdea zsinagógáiban" — egész Palesztinát jelenti. A Galileára való utalás sem nélkülözi a célzást. Lehet, hogy ezzel a megjegyzéssel már előkészíti az evangélista Jézus átvezetését Heródeshez, Galilea negyedes fejedelméhez. De Galilea a felkelések melegágya is volt (Apcsel 5,37). Különösen erős volt a zelóták mozgalma, akik a rómaiak elleni fegyveres lázadás szellemét szították. Mindennek Pilátus számára intő jelnek kell lennie, hogy Jézust nem tekintheti ártalmatlan embernek.

b) *Jézus Heródes előtt (23,6—12)*

6 Ennek hallatára Pilátus megkérdezte, hogy ez az ember Galileából való-e. 7 Amikor megtudta, hogy Heródes uralma alá tartozik, elküldte őt Heródeshez, aki azokban a napokban éppen Jeruzsálemben tartózkodott. 8 Amikor Heródes meglátta Jézust, nagyon megörült. Már régóta szerette volna ugyanis látni őt, mert hallott róla, és azt remélte, hogy valami csodát tesz szeme láttára. 9 Hosszasan kérdezte őt, de ő semmit sem válaszolt neki. 10 Ott álltak a főpapok és írástudók is, és hevesen vádolták őt. 11 Becsmérelte őt Heródes is katonai kíséretével együtt, csúfságból fényes ruhába öltöztette, aztán visszaküldte Pilátushoz. 12 Azon a napon Heródes és Pilátus jó barátok lettek, előbb ugyanis haragban voltak.

Jézus szenvedéstörténetének ezt a részletét csak Lukács evangéliumában találjuk. A jelenet értelmét a szövegösszefüggésből kapjuk meg. Az epizód a Pilátus előtti vádemelés és a Barabás—jelenet között kap helyet. A vádemeléskor a helytartó megállapítja Jézus ártatlanságát, s ezt a tényt Heródes eljárása is megerősíti (14—16. v.). Ezért Pilátus el akarja bocsátani Jézust, de szándéka kiváltja a tömeg ellenállását és követelését, hogy Jézus helyett Barabást engedje szabadon (18. v.). Lukács célja tehát nem más, mint Jézus ártatlanságának további igazolása.

Az evangélista egy másik célt is követ. Heródes magatartásában bemutatja, hogy aki merő kíváncsiságból, szenzációkeresésből közeledik Jézushoz, nem képes benne felismerni Isten küldöttét. Csak személyes elkötelezettségre való készség birtokában lehet eljutni hozzá.

A vádaskodás nem azt a hatást váltja ki Pilátusnál, amit reméltek. Az utalást Galileára nem terhelő adatnak fogja fel, hanem a felelősség alóli kibúvót keres benne. Úgy érti, hogy Jézus Galileában kezdte el tevékenységét, s így talán galileai is. Heródes Antipásra,

Galilea negyedes fejedelmére gondol, aki a húsvéti ünnepekre való tekintettel éppen Jeruzsálemben tartózkodik. Ha Jézus galileai, akkor Jézus Heródes alattvalója, s így ő illetékes az első vizsgálatra. Miután Jézus galileai származásáról meggyőződött, átküldi Heródeshez.

Lukács elbeszéléséből nem tűnik ki a helytartó pontos célja, s így inkább csak következtetésekre vagyunk utalva. Az anapempó „felküld, visszaküld" ige szakkifejezés egy illetékes hatósághoz, vagy magasabb személyhez való átküldésre. Pilátus tehát illetékes személyhez, saját uralkodójához küldi Jézust. Talán a kellemetlen ügytől akart szabadulni, és az egész pert Heródesre hárítani. Valószínűbb azonban, hogy csak szakértői véleményét kérte Jézus ügyében. Hasonló esetről olvasunk az Apostolok Cselekedeteiben. Porcius Festus helytartó Agrippa király előtt hallgatja ki a főtanács által bevádolt Pál apostolt. A számára ismeretlen vallási kérdésben véleményét akarja kikérni (ApCsel 25,13 köv).

Heródes Antipás Nagy Heródes fia, Galilea és Perea negyedes fejedelme, tetrarchája volt (Kr. e. 4—Kr. u. 39). Nevét az Újszövetségben elsősorban Keresztelő János fogságba vetése és lefejezése tette nevezetessé. Már régóta akarta Jézust látni (9,9; 13,31), s ezért örült, hogy Pilátus gesztusa következtében erre lehetősége nyílott. Érdeklődése mögött merő kíváncsiság húzódik meg. Hallott Jézus csodáiról és jelet szeretne látni tőle. Nem törekszik valódi találkozásra Jézussal. Nem személye vagy tanítása, hanem csak a külsőség érdekli. Hiányzik belőle a személyes elkötelezettségre való készség, s ezért nem is juthat el az előtte álló Jézus felismerésére. Heródes szándékát Jézus ismeri. Ezért hallgatással válaszol kérdezősködésére, mely bizonyára nem nélkülözi a fenyegetést és az iróniát sem. Már a pusztai kísértésben, nyilvános működése kezdetén, lemondott arról, hogy Isten országának terjesztésére a csodálatos jelek segítségét használja fel (4,9—12). Most sem él rendkívüli jellel küldetésének igazolására vagy életének megmentésére. Jézus nem a csodákban akar velünk találkozni, hanem értünk vállalt szolgáló életének és tanításának üdvözítő erejében. Akit evangéliumának tartalma nem tud követésre indítani, azt a csoda sem vezeti el Jézushoz. Ezért nincs értelme annak sem, hogy most Heródessel párbeszédbe bocsátkozzék.

A kérdezősködés alatt, amely egyáltalán nem kelti kihallgatás benyomását, jelen voltak a főpapok és írástudók is. Megismételték

a Pilátus előtt elhangzott vádakat (2.5. v.), úgy látszik, hatástalanul. Heródes — mint ez később a helytartó kijelentéséből kitűnik — nem találta Jézust bűnösnek (15. v.). Ártatlan rajongónak tartotta, de semmi esetre sem Róma számára veszélyes embernek. Hallgatása viszont kiváltotta a tetrarcha haragját. Az elutasítás bántotta hiúságát és önérzetét, ezért tisztjeivel komédiát rögtönöz. Becsmérlik és gúnyból fényes ruhába öltöztetik Jézust. Magatartásukban Jézus királyságának kigúnyolását kell látnunk. A főpapok és írástudók vádaskodásából Heródes megtudja, hogy Jézus királynak vallja magát, s ezért mint a királyi hatalom igényesét nevetségessé teszi őt. Királyi ruhaként „fényes ruhát", azaz fehér köpenyt öltöttek rá annak jeleként, hogy Jézus csak karikatúrája az által igényelt királyi méltóságnak. Jézus szenvedésútja új állomáshoz érkezett. A főpap udvarában mint prófétát gúnyolták, most pedig mint Messiás királyt.

A komédia befejezése után a tetrarcha visszaküldi Jézust Pilátushoz. Pilátus és Heródes feszült viszonyban voltak egymással, de ettől fogva jó barátok lettek. Az evangélista megjegyzését más források alátámasztják. Philo a Legatio ad Caium című munkájában említi, hogy „Heródes fiai" feljelentették Pilátust Rómában Tiberius császárnál (24.38) egy cselekedete miatt, mellyel a zsidók vallásos érzését megsértette. „Heródes fiai" között Heródes Antipás is részt vehetett a feljelentésben. Nem biztos, hogy Lukács éppen az ebből származó feszültségre utal, de leírásának van történeti háttere. Mindenesetre Pilátus gesztusa nyomán feloldódott a két ember között fennálló ellenséges viszony. Lukács azonban ennél messzebb tekint. Pilátus és Heródes egymásra találása a védtelen Jézus sorsa felett nem véletlen esemény. Mindketten eszközei Isten üdvözítő tervének, hogy Jézus ártatlanságát igazolják. A 2. zsoltár szavai teljesednek be Jézus szenvedéstörténetében viselt közös szerepükben. Az ősegyház Péter és János kiszabadulása után így imádkozik: „Szolgádnak, Dávid atyánk szájával ezt mondtad a Szentlélek által: ‚Miért háborognak a nemzetek, miért kovácsolnak hiú terveket a népek? A föld királyai felvonultak, és a fejedelmek összefogtak az Úr és az ő Fölkentje ellen' (Zsolt. 2,2). Mert valóban összefogott ebben a városban Heródes és Poncius Pilátus... szent szolgád Jézus ellen, hogy végrehajtsák azt, amit hatalmad és akaratod előre elhatározott" (Apcsel 4,25—28).

c) *Pilátus halálra ítéli Jézust (23,13—25)*

13 Pilátus akkor összehívta a főpapokat, a vezetőket és a népet, 14 s így szólt
hozzájuk: „Elém vezettétek ezt az embert, mint a nép lázítóját. Íme én előttetek
kihallgattam, de semmi vétket sem találtam ebben az emberben mindazokból,
amelyekkel vádoljátok. 15 Sőt Heródes sem, mert visszaküldte őt hozzánk.
Íme, semmit sem tett, amiért halált érdemelne. 16 Megfenyítem tehát és szaba-
don bocsátom 17 Az ünnep napján szabadon kellett bocsátania egy (foglyot).
18 Erre valamennyien felkiáltottak: „Veszítsd el ezt! Barabást pedig bocsásd el
nekünk!" 19 Ezt a városban történt lázadás és gyilkosság miatt vetették börtön-
be. 20 Pilátus ismét szólt hozzájuk, mert szabadon akarta bocsátani Jézust.
21 De azok kiáltoztak: „Feszítsd meg, feszítsd meg őt!" 22 Ő azonban harmad-
szor is így szólt hozzájuk: „De hát mi rosszat tett ez? Semmi vétket sem találtam
benne, amiért halált érdemelne. Megfenyítem tehát és elbocsátom." 23 De
azok nagy hangon sürgették és követelték, hogy feszítsék meg. Kiáltásuk egyre
erősödött. 24 Pilátus ekkor úgy döntött, hogy legyen meg kívánságuk. 25 Sza-
badon bocsátotta tehát azt, akit kívántak, aki a lázadás és gyilkosság miatt volt
börtönbe vetve, Jézust pedig kiszolgáltatta akaratuknak.

A jelenet középpontjában Jézus ártatlanságának igazolása áll, melyet Pilátus saját vizsgálatára és Heródes eljárására hivatkozva jelent ki (14.15. v.), majd később újból megerősít (22. v.). Ezzel egyidejűleg többször kinyilvánítja szándékát Jézus elbocsátására (16. 20. 22. v.). A helytartó mindezt a nyilvánosság, a főpapok, a vezetők és a nép előtt teszi (13. v.), s így Jézus ártatlansága nagyobb nyomatékot kap. Lukács apologetikus szándéka ebben a részben teljes súlyával érvényesül: a római birodalomnak nincs oka Jézus ügyének üldözésére, hiszen maga a birodalom hivatalos képviselője tisztázta Jézus ártatlanságát.

Ismét Pilátus előtt folytatódik az események menete. Miután Heródes visszaküldte Jézust, a helytartó hivatalos nyilatkozatot készül tenni, összefoglalva a saját és a tetrarcha vizsgálatának eredményét. Lukács irodalmi eszközök felhasználásával is törekszik arra, hogy kiemelje ennek a nyilatkozatnak súlyát, mely most mintegy a nép nyilvánossága előtt hangzik el. Márk szerint a tömeg (okhlos) maga megy a helytartó elé (Mk 15,8). Lukács szerint viszont Pilátus hívja össze a főtanács tagjait és a népet (13. v.). Összehívásra valójában nem volna szükség. A tanács tagjai és a tömeg ugyanis már a vádaskodásnál jelen vannak, így feltehető, hogy Jézust végigkísérve visszajöttek Heródestől (23,1—4). Az evangélista az összehívottak között megemlíti a főpapokat és a

vezetőket, vagyis a főtanács tagjait, és a népet. A vezetők alatt a nép véneit, azaz a laikus előkelőket kell érteni, miként a 19,47-ben. Lukács a Pilátus előtti vádemelésnél a tanács tagjai mellett a tömegeket (okhlos) említi meg (4. v.), most viszont a nép (laos) összehívásáról beszél. A laos (nép) kifejezés a szövetség népét, Izraelt jelenti. Ezzel arra hívja fel a figyelmet, hogy Pilátus kijelentése az egész nép előtt tanúsítja Jézus ártatlanságát.

A helytartó vizsgálatának eredményeként kijelenti: Jézus ártatlan. A lázítás vádja nem bizonyult igaznak. Ezt a következtetést erősíti meg Heródes magatartása is, aki ha bűnösnek találta volna Jézust, nem maradt volna meg a puszta gúnyolódásnál. Pilátus ezért úgy dönt, hogy Jézust szabadon bocsátja. Döntése mégsem jelenti a vádlók teljes elutasítását. Az elbocsátás előtt megfenyíti Jézust. A megfenyítés megostorozást jelent. Márk és Máté Jézus megostorozását a keresztre feszítés kiegészítő büntetéseként beszélik el. János teológiai okokból a keresztre feszítéstől független fenyítésként írja le. A helytartó döntése sajátos jogérzékről tesz tanúságot. Jézust ártatlannak ismeri el, mégis aláveti a kegyetlen büntetésnek. Így akar egyszerre eleget tenni az igazságnak, és a vádaskodóknak. A salamoni ítélet valójában meghátrálás, mely a későbbiekben Jézus halálos ítéletében végérvényesen nyilvánvalóvá válik. A továbbiakból nem tűnik ki, hogy a megostorozást végrehajtották-e, vagy sem. Lukács éppen a római birodalom iránti lojalitásából következően kerüli a római katonák kegyetlenségének említését (megostorozás, kigúnyolás) Jézus szenvedéstörténetében.

Pilátus kijelentése viharos tiltakozást vált ki. A jelenlevők együttesen Jézus halálát és Barabás elbocsátását követelik. Barabás minden átmenet nélkül jelenik meg a színen. Ebben is megmutatkozik, hogy az evangélista nem az eljárás jegyzőkönyvét akarja nyújtani. Elbeszélését úgy írja le, ahogy a hivő látja Jézus szenvedését a feltámadás fényében. Nem tér ki a részletekre, csak a számára lényeges mozzanatokat közli. A 17. vers magyarázatként a következőket írja: „Az ünnep napján szabadon kellett bocsátania egy (foglyot)". A 17. vers megegyezik Márk és Máté megjegyzésével a húsvéti amnesztiáról (Mk 15,6; Mt 27,15). Viszont több jelentős ókori szövegtanú kihagyja az evangéliumból a 17. verset. Úgy tűnik, ezt a Márk és Mátétól kölcsönzött verset később illesztették Lukács szövegébe magyarázatként. Lukács anélkül, hogy megemlítené a

húsvéti amnesztiát, vagy elmondaná Pilátus ajánlatát, a két fogoly kicserélésére gondol (Apcsel 3,13—15).

A felkiáltás egyenesen ellentéte annak amit Pilátus akar. A „Veszítsd el ezt!" (Jn 19,15 = Lk 23,18) Jézus halálát követeli a szabadon bocsátással szemben (16. v.). Helyette Barabás elengedését kérik, aki a városban történt lázadás és gyilkosság miatt került börtönbe. Lukács érzékeltetni akarja az ellentétet Jézus és Barabás között, melyet a választás csak kiemel, Jézus ártatlan, mentes a lázadás vádjától, vele szemben áll Barabás a gyilkos és igazi politikai lázadó. Mégis inkább az utóbbit választják, mint a hamisan vádolt Messiást.

A kiáltozás ellenére Pilátus továbbra is megmarad Jézus elbocsátásának szándéka mellett, de egyre kevesebb eséllyel. Ismét a jelenlevő vádaskodókhoz fordul Jézus érdekében, de azok most már nyíltan keresztre feszítését követelik. Követelésükkel szemben nem mint a jog és igazság hivatalos képviselője, hanem egy számára rokonszenves vádlott védnökeként lép fel. Ez megmutatkozik akkor is, mikor harmadszor ismétli meg Jézus ártatlanságát. Kijelenti, hogy megfenyíti és elbocsátja őt (22. v.), miként már előbb is szándékában állt (14—16. v.). Nem képes azonban mint döntőképes bíró ítéletét keresztülvinni, hanem védekezésre kényszerül. A néphez intézett kérdése — „De hát mi rosszat tett ez?" (22. v.) — nemcsak Jézus és Barabás ellentétének ismételt bemutatása, hanem védekezés is a felmentő döntés miatt.

Kijelentése teljes ellenállásba ütközik. A tömeg egyre erősödő hangos kiáltozása, mellyel Jézus halálát követelik, hajthatatlanságuk és makacsságuk jele. Lukács drámai leírása jól érzékelteti a sötétség hatalmát, mely az események hátterében működik. Úgy tűnik, hogy sem Pilátus, sem maguk a vádlók nem képesek irányítani a tárgyalás menetét, hanem valami démoni erő vonzásában állnak. A heves kiáltozás meggyőzi a helytartót, hogy semmi esélye sincs Jézus elbocsátására. Ezért úgy dönt, hogy teljesíti követelésüket. Az evangélista megfogalmazása, „legyen meg kívánságuk", jól érzékelteti Pilátus passzív magatartását, amint enged a nyomásnak.

Formális halálos ítélet nem hangzik el. Lukács eddig a római hatóság pozitív szerepét igyekezett bemutatni Jézus szenvedéstörténetében. Legalábbis annyiban, hogy Pilátus ismételten megerősítette Jézus ártatlanságát és törekedett szabadon engedni. Ezért az evangélista kerüli, hogy a helytartónak tulajdonítson olyan

téves ítéletet, melynek következtében az ártatlan Jézust halállal büntették, a lázadó és gyilkos Barabást pedig szabadon engedték. Hasonló okból kerüli annak említését, hogy a keresztre kiszolgáltatott Jézust a római katonák vették át. Helyette a „kiszolgáltatta akaratuknak" (25. v.) kifejezést használja. A Jézus halálát követelő tanácstagok elérték, amit akartak: Jézus halálát.

A jelenet leírásából úgy tűnik, hogy az evangélista Jézus halálának felelősségét teljes mértékben a főtanácsra és a népre hárítja, míg Pilátust felmenti. Lukács azonban itt nem a felelősség kérdését akarja eldönteni, mint pl. Máté, hanem Jézus ártatlanságát kívánja kifejezésre juttatni. Igazolni akarja a saját történelmi körülményei között, hogy Jézus és az ügyét képviselő kereszténység veszélytelen a római birodalom számára. Ebben kifejezésre jut egy egyetemes, minden időre szóló hivő meggyőződés is. Pilátus többszörösen azt jelenti ki, amit a hivő gondol és érez, miután az evangéliumokból Jézust megismerte: Jézus ártatlanul halt meg. Ezt érzékelteti következtetésként Lukács is, a jelenetet záró megjegyzésében Jézus és Barabás összehasonlításával. A lázadás és gyilkosság miatt börtönbe vetett Barabást Pilátus szabadon bocsátotta, Jézust viszont a nép akarata szerint halálra adta (25. v.). Ugyanezt mondja el Péter még élesebben beállítva a sánta koldus meggyógyítása után mondott beszédében: „Ábrahám, Izsák és Jákob Istene megdicsőítette a Fiát, Jézust, akit ti kiszolgáltattatok és megtagadtatok Pilátus előtt, noha ő úgy határozott, hogy szabadon bocsátja. Megtagadtátok a szentet és igazat, arra kértétek, hogy a gyilkosnak kegyelmezzen, az élet szerzőjét pedig megöltétek" (ApCsel 3,13—15).

Pilátust nem menti a felelősségtől Jézus ártatlanságának kijelentése, akinek sorsa az ő kezébe volt letéve. Így a felelősséget ő is hordozza a főtanács tagjaival együtt, akik Jézus halálát kikényszerítették tőle. A felelősség kérdéséről Máté evangéliumának Pilátus jelenetében részletesebben beszéltünk. Jézus szenvedése és halála végső fokon azonban nem az emberi gonoszságtól, vagy gyengeségtől függött. Isten akarata volt, hogy életét adja az emberiség üdvösségéért. „Ezt az embert (Jézust) az Isten elhatározott terve szerint kiszolgáltattátok és gonosz kezek által keresztre feszítve elveszejtettétek" — mondja Péter pünkösdi beszédében (ApCsel 2,23).

VIII. JÉZUS KERESZTJE (23,26—56)

Pilátus döntése után Jézust a kivégzés helyére vezetik, és ott keresztre feszítik. Lukács az eseményeknek más keretet rajzol, mint Márk, akit Máté is követ. Új részletekkel is bővíti az elbeszélés menetét. Ezáltal az evangélista a végső nagy jelenetben Jézus szenvedésének új távlatát akarja feltárni a hivő olvasó előtt. A figyelmet nem az események végidőbeli jelentőségére, hanem hivő elkötelezettségre szólító jellegére fordítja. Elsősorban azt keresi, mit kell tennie a tanítványnak, aki a Mester szenvedését szemléli. A szenvedő Jézus példakép a keresztény számára. Lukács szenvedéstörténetének személyes és buzdító beállítottsága ebben a jelenetben érvényesül a legjobban. A keresztútját járó, majd felfeszített Jézus megtérésre és követésére szólítja a hivőt. Az evangélista ismét kerüli azokat a részleteket, melyek a Mester személyét sértik. Ebben is tanítványi ragaszkodása nyilvánul meg Jézus iránt.

Jézus keresztjének jelenete a Golgotára vezető úttal kezdődik. Cirenei Simon és Jeruzsálem síró asszonyai követésre szólító példák. Az események középpontjában a keresztre feszített Jézust találjuk. Türelmesen viselt szenvedésével, megbocsátást hirdető magatartásával indításul szolgál a keresztény ember számára. Az Atya iránti bizalma is követésre szólít. A jobb lator példája a megtérés folyamatát, Jézus áldozatának hatékonyságát mutatja be. A jelenetet a halott Jézus temetése zárja, hol arimateai József és az asszonyok személyében a Mesterhez ragaszkodó tanítványok jelennek meg. Az események menete három lépésben bontakozik ki: Jézus keresztútja (23,26—32), Jézus a kereszten (23,33—49), Jézust sírba helyezik (23,50—56).

a) *Jézus keresztútja (23,26—32)*

26 Amikor elvezették őt, megragadtak egy bizonyos cirenei Simont, aki a mezőről
jött, és rátették a keresztet, hogy vigye Jézus után. 27 A nép és az asszonyok nagy
sokasága követte őt, akik mellüket verték és siratták őt. 28 Jézus pedig ezekkel
a szavakkal fordult hozzájuk: „Jeruzsálem leányai, ne engem sirassatok, hanem
magatokat és gyermekeiteket sirassátok, 29 mert íme, jönnek napok, amikor azt
fogjátok mondani: Boldogok a meddők, és a méhek, amelyek nem szültek, és
az emlők, amelyek nem szoptattak! 30 Akkor majd mondani kezdik a hegyeknek: Essetek ránk! és a halmoknak: takarjatok el minket. 31 Mert ha a zöldelő

fával ezt teszik, mi lesz a sorsa az elszáradtnak?" 32 Két gonosztevőt is vittek, hogy vele együtt kivégezzék őket.

Lukács Jézus keresztútját önálló jelenetben írja le. A keresztet hordozó cirenei Simont Márk és Máté szenvedéstörténetében is megtaláljuk (Mk 15,20b—21; Mt 27,32), de Jeruzsálem síró asszonyait és Jézus prófétai szavait csak Lukács elbeszélése tartalmazza. A keresztút epizódja az evangélista saját, Márktól független forrására támaszkodik. A hivő magatartás épületes megnyilvánulásaival találkozunk. Cirenei Simont az evangélista a kereszthordozás követendő példájaként mutatja be a keresztény olvasónak. Jézus szava Jeruzsálem síró asszonyaihoz viszont felszólítás az igazi megtérésre.

Pilátus döntése után Jézust átadják a kivégző osztagnak, és elvezetik a keresztre feszítés helyére. Lukács nem említi meg Jézus megostorozását, és azt sem, kik vezették el. Úgy tűnik az előző jelenet utolsó verse alapján, hogy a főtanács kezébe került, Pilátus „Jézust pedig kiszolgáltatta akaratuknak" (23,25). A továbbiakból azonban világos, hogy a kegyetlen büntetést római katonák hajtották végre. Római katonák kínálják ecettel a kereszten haldokló Jézust (23,36), és halála után az osztag parancsnoka, a százados kiált fel, igaz embernek jelentve ki őt (23,47).

A kivégzés eszközét szokás szerint a halálra ítélt hordozta a büntetés helyéig. Ezért Jézus vállára helyezték a keresztet. Nem az egész keresztet, hanem csak a vízszintes gerendát (patibulum) kellett vinnie. A függőleges gerenda (stipes) a vesztőhelyen maradt a földbe ásva. A bántalmaktól legyengült Jézus azonban nem képes tovább hordozni a keresztgerendát. Ezért „megragadtak" egy bizonyos cirenei Simon nevű embert, hogy segítsen Jézusnak. Lukács csak származási helyét említi, Cirenét, és azt a körülményt, hogy éppen a mezőről tért vissza. Személye mégis fontos az evangélista szemében. A Jézus után keresztet hordozó cirenei Simon jelképpé válik. Alakja ugyanis minden tanítványt felszólít arra a hivatásra, hogy Jézust kövesse. A keresztfa egyben figyelmeztetés. Nem elég csak a benső, „lélekben" történő elhatározás, hanem a gyakorló keresztény magatartásban kell valósággá váltani Krisztus követését.

Az evangélista a leírás formájával is érzékeltetni akarja cirenei Simon kereszt hordozásának ezt a példaadó voltát. Kerüli annak

kijelentését, hogy a segítségre „kényszerítették" (Mk 15,21), helyette inkább a kísérők durvaságát kifejező „megragadták" igét használja. A keresztet „rátették", hogy vigye Jézus „után" (26. v.). Jézus többször beszélt a közte és tanítványai között fennálló sorsközösségről, melyet az őt követő kereszthordozás formájában fejezett ki: „Aki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye föl keresztjét minden nap és kövessen engem" (9,23; 14,27). A Jézussal való sorsközösség a szenvedéstörténetben reális távlatot kapott, melyre cirenei Simon példája figyelmezteti a keresztényt. Rátekintve, tudatában kell lennie annak, hogy Krisztus követése teljes elkötelezettséget jelent.

A halálraítéltet elrettentő példaként a város utcáin vezették végig, ahol kíváncsiak tömege kísérte. Jézus keresztútja sem nélkülözi ezt a megpróbáltatást. A nép és az asszonyok nagy sokasága követte őt. Ám a szenvedő Jézus a kíváncsiság és szenzációkeresés mellett igazi részvéttel is találkozik. Az őt követő tömegben vannak olyan asszonyok, akik kinyilvánítják együttérzésüket. Mellüket verik és megsiratják őt. A két gesztus gyászuk jele, sírásuk a temetésnél szokásos halottsiratás. A kivégzettekért azonban tilos volt a nyilvános halottsiratás. Ezért az asszonyok önkéntelenül megmutatkozó részvételében, mely a siratóasszonyok szerepét tölti be, egyben a Jézus elítélése elleni tiltakozás is kifejezésre jut.

A keresztjét hordozó Jézus nem foglya saját szenvedésének, ura önmagának. Egész életét mások szolgálata töltötte be, s most sem magára gondol, hanem mások sorsa foglalkoztatja. Jeruzsálembe való ünnepélyes bevonulásakor a szent város feletti aggodalommal lép be. A vesztőhelyre haladva ugyanezzel az aggodalommal hagyja el Jeruzsálemet. Az asszonyoknak nem Jézus halálán, hanem Jeruzsálem eljövendő sorsa felett kell sírniuk. Az isteni ítélet a „gyermekeket" is éri. Jézus ezért prófétai szavakkal fordul a Jeruzsálem leányainak szólított síró asszonyokhoz. Nem szánalmukat, hanem megtérésüket akarja. Az eljövendő katasztrófa képét drámai szavakkal, a prófétáktól vett kifejezésekkel írja le. Oly súlyos lesz a bekövetkező büntető ítélet, hogy boldognak dicsérik a magtalan asszonyokat, akik nem szültek és nem szoptattak. Gyermekeiknek ugyanis nem kell megérniük majd azokat a napokat, melyekben gyors halált kíván magának az ember, hogy a katasztrófa elől meneküljön. Ozeás próféta jövendölésének szavait fogják kiáltani: „Akkor így szólnak a hegyekhez: Temessetek el!

És a dombokhoz: Omoljatok ránk!" (Oz 10,8). Jézus egy hasonlattal összekapcsolja sorsát a várost sújtó drámai eseménnyel. „Mert ha a zöldelő fával ezt teszik, mi lesz a sorsa az elszáradtnak?" (31. v.) — mondja. Ezzel nem a jövő büntetést, hanem a büntetés alapját akarja megmagyarázni. Ha őt az ártatlant szenvedésében ilyen kegyetlen sors éri, mennyivel súlyosabb jogos büntetés jár a város lakóinak, akik előidézték. Ha az igazat ilyen sors éri, mi következik a bűnösre? Az ítélet mindent elpusztító tüze gyorsabban megemészti a száraz fát. A prófétai szavakat az evangélium összefüggésében megtérésre való felhívásának kell tekintenünk, nem pedig csak a megszolgált elfordíthatatlan ítélet kijelentésének. Jézus eljövetele üdvösséget hozott Izraelnek. Elutasítása vezet az ítélethez. De halálában újból felkínálja az üdvösség lehetőségét, melyhez a megtérésen át vezet az út (23,34.43). Halálában nem az ítélet, hanem az üdvösség érvényesül.

Jézus nem egyedül, hanem két gonosztevővel együtt megy a Golgotára. Római szokás szerint más kivégzésre ítélteket is visznek vele. Márk és Máté politikai bűnösöket sejtenek meg személyükben (léstés) (Mk 15,27; Mt 27,38), a római hatalommal fegyveres harcban álló zelótákat. Lukács azonban az erkölcsi szempontot hangsúlyozva gonosztevőnek (kakourgos) nevezi őket (32.33.39. v.). Így jobban kiemeli Jézus utolsó vacsorán sorsáról mondott szavainak beteljesedését: „Mert mondom nektek, be kell teljesednie rajtam annak, amit az Írás mond: És a gonosztevők közé számították. Mert ami felőlem szól, beteljesedik" (22,37). Isten akarata jelenik meg ismét életében, mikor szenvedésében az igaz és ártatlan Jézus a gonosztevőkkel kerül egy sorba. De szenvedésének egy másik vonása, teljes magányossága is megelevenedik a hivő szeme előtt. Gonosztevőket feszítenek fel „vele" együtt. Ezekben a drámai pillanatokban barátaitól elhagyatva, gonosztevők kíséretében járja keresztútját, melyen egy idegen hordozza utána keresztjét.

b) *Jézus a kereszten (23,33—49)*

33 Amikor arra a helyre értek, amelyet Koponyahelynek hívtak, ott keresztre feszítették őt, és a gonosztevőket is, egyiket jobbról, a másikat balról. 34 Jézus pedig így szólt: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit tesznek." Azután ruháján sorsot vetve megosztoztak. 35 Ott állt a nép és nézte. A főem-

berek pedig gúnyolták és ezt mondták: „Másokat megmentett, mentse meg magát, ha ő a Krisztus, Isten választottja." 36 A katonák is gúnyolták őt, odamentek, és ecetet vittek neki. 37 Ezt mondták: „Ha te vagy a zsidók királya, mentsd meg magad!" 38 Felirat is volt felette: Ez a zsidók királya. 39 Az egyik megfeszített gonosztevő káromolta őt: „Nem te vagy a Krisztus? mentsd meg magad és minket is." 40 De a másik megfeddte őt és ezt mondta: "Nem félsz az Istentől, hiszen te is ugyanazt a büntetést szenveded? 41 Mi ugyan jogosan, mert tetteink méltó büntetését kapjuk, de ez semmi rosszat sem tett." 42 Aztán így szólt: „Jézus emlékezzél meg rólam, amikor eljössz királyságodba." 43 Erre ő így felelt: „Bizony, mondom neked, ma velem leszel a paradicsomban" 44 Mintegy a hatodik óra volt már, mikor sötétség lett az egész földön a kilencedik óráig. 45 A nap elsötétedett, a templom függönye pedig középen kettéhasadt. 46 Jézus ekkor hangosan felkiáltott: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet." És ezekkel a szavakkal kilehelte lelkét. 47 Amikor a százados látta, ami történt, dicsőítette az Istent s ezt mondta: „Valóban, ez az ember igaz volt." 48 Az egész tömeg, amely erre a látványra jött össze, látván a történteket, mellét verve ment haza. 49 Ismerősei pedig mind, és az asszonyok, akik Galileából követték őt, távolabb állva nézték mindezt.

Lukács Jézus keresztre feszítését nagyszabású, gondosan megszerkesztett jelenetben beszéli el. Leírásában Márk elbeszélésének számos részletét elhagyja vagy céljának megfelelően átformálja, és új részletekkel is bővíti. Így nem említi többek között, hogy Jézusnak mirhával kevert bort ajánlottak fel (Mk 15,23), a járókelők gúnyolódását a templom lerombolásával és felépítésével összefüggésben (Mk 15,29), a főpapok és a két megfeszített gúnyolódását (Mk 15,32), Jézus felkiáltását az „Eloi, Eloi, lamma szabaktáni" szavakkal (Mk 15,34). Számos részletet egyedül Lukács beszél el, melyekből csak a következőket említjük: Jézus megbocsátó imáját ellenségeiért (23,34), a római katonák gúnyolódását (23,36—37), a jobb lator bűnbánatát (23,40—43), a sötétség és a templom függönye kettéhasadásának összekapcsolását (23,44—45), Jézus utolsó szavait, melyekkel az Atya kezébe ajánlja lelkét (23,46), a római százados felkiáltását Jézus igaz voltának kijelentésével (23,47). Mindezek Lukács önálló, Márktól független forrásaira engednek következtetni. Szerkesztő tevékenységét személyes és tanító célja határozza meg. Ezért az eschatologikus vonatkozások háttérbe kerülnek, míg mindent úgy beszél el, hogy hivő elkötelezettségre szólítsa az olvasót.

Lukács Jézust állítja a középpontba, aki igazként ártatlanul szenved a két gonosztevő között. Türelemmel viseli el a gúnyolódás áradatát, imádkozva megbocsátja a bántalmakat és bizalommal az

Atya kezébe helyezi életét. Keresztjének üdvözítő ereje már ezekben a pillanatokban megmutatkozik a jobb lator megtérésében.

Az evangélista ábrázolásában Jézus keresztjét nézők serege veszi körül, akik a történteket szemlélik. Jézus példája felhívás a megtérésre és követésre. A jelenlévők nem egyformán viselkednek. A főemberek, a katonák és az egyik kétségbeesetten gúnyolódó gonosztevőnél a hívás nem talál visszhangra. A megtérő gonosztevő, az Istent dicsőítő s Jézust igaznak megvalló százados, és a mellét verő tömeg tanúságot tesznek Jézus példájának hatékonyságáról. Jézus ismerősei és az asszonyok, akik az eseményeket messziről figyelik, már az eljövendő egyházat képviselik. Lukács a hivő olvasót is a kereszthez vezeti és felszólítja: jöjj, lásd a Mestert, térj meg, és kövesd példáját.

A menet megérkezett a kivégzés helyére. Lukács nem említi a Golgota nevet, hanem annak csak görög nyelvű fordítását, Koponyahely. Nevét valószínűleg a domb koponyatető formájáról kapta. A hely a városon kívül feküdt. Erre utalnak a szinoptikusok által használt kifejezések is, melyek szerint Jézust „elvezették", „kivezették", hogy keresztre feszítsék (Mk 15,21; Mt 27,31; Lk 23,26). A Zsidó levél szintén ezt a hagyományt őrzi mikor megemlíti, hogy Jézus a városon kívül halt meg (Zsid 13,12). Lukács magáról a keresztre feszítésről csak szűkszavúan beszél. Kerüli a részleteket, csak azt említi meg, aminek üdvtörténeti jelentősége van. Jézus jobbjára és baljára a két felfeszített gonosztevő kerül. Most végérvényesen beteljesedett az utolsó vacsorán saját sorsáról mondott jövendölése, hogy gonosztevők közé számították (22,37). Lukács azonnal a jelenet kezdetén elénk állítja a gonosztevők közé felfeszített, igaz és ártatlan Jézust, majd bemutatja a jelenlevők viselkedését, akik a látványt szemlélik.

Jézus földi életének utolsó pillanataiban is hű marad üdvözítő küldetéséhez (2,19—31; 4,18—21). Ő a kereszten is közbenjáró, másokért imádkozik. A szenvedéseket és bántalmakat ártatlanul kell elviselnie. Éppen ezért most, amikor az ellene megnyilvánuló emberi gonoszság tetőpontját éri, imádkozó szavaiban különleges módon mutatkozik meg nagysága: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit tesznek" (34. v.). Életében megbocsájtást és ellenségeink szeretét hirdette: „... szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót haragosaitokkal. Azokra, akik átkoznak benneteket,

mondjatok áldást, és imádkozzatok rágalmazóitokért..." (6,27 köv). Ugyanezt tanítja a Miatyánkban is. A Miatyánk minden keresztény imádság alapja és forrása. Benne találjuk az Istenhez forduló ember magatartásának normáit. Így imádkozunk Istenhez: „Bocsásd meg a bűneinket, amint mi is megbocsátunk minden ellenünk vétőnek" (11,4). Ezt az imát Jézus tanította. Szenvedésében maga ad példát arra, milyen magatartással kell a hivőnek napról napra a Miatyánkot imádkoznia. Megbocsátó szavai által minden keresztény példaképe lett, akire feltekintünk. Péter első levele így szól a hivőkhöz: „... Krisztus is értünk szenvedett, példát adva nektek, hogy kövessétek nyomdokait. Bűnt nem követett el, hamisság nem volt szájában. Amikor szidalmazták, nem viszonozta a szidalmat; amikor szenvedett, nem fenyegetőzött, hanem rábízta magát az igazságos bíróra" (1Pét 2,21.22). Példája már az őskeresztény egyházban követésre talál. A haldokló István diakónus ugyanúgy imádkozik az őt megkövezőkért (ApCsel 7,60).

Az elítélt személyes tárgyai, ruhadarabjai a kivégző osztag tagjainak, vagy a hóhérnak tulajdonába ment át. Jézus ruháin a katonák sorsot vetve osztoztak meg. Márk, Máté és János a ruhák szétosztásában az Ószövetség beteljesedését látják megvalósulni (Zsolt 22,19), és a zsoltár szavainak idézésével írják le azt a részletet (Mk 15,24; Mt 27,35; Jn 19,24). Lukácsnál alig észrevehető a zsoltárra való utalás, noha annak kifejezéseit használja.

Az evangélista inkább a keresztnél állókra fordítja a figyelmünket. Ott állt a nép és nézte. Ez a nép nem a Márknál ismert gúnyolódó és kíváncsiskodó tömeg (Mk 15,29 köv). Jelenlétük tevékeny szemlélődéssel, megfontolással párosul. Ezt érzékelteti Lukács azzal, hogy elmélyült nézésüket a theóreó, vagyis a „néz, szemlél, megfontol, belát" ige alkalmazásával fejezi ki. Szemlélődésük megtéréshez vezetett. A jelenet befejezéseként a nép látván (theóreó) a történteket, bűnbánattal távozik (48. v.). Így a szemlélődő nép Jézus keresztjénél az eljövendő keresztény népet képviseli és a hivő olvasót is ilyen elmélyült szemlélésre hívja meg.

Lukács ezután az ellentétes példákat is bemutatja. Megjelennek a gúnyolódók méltóságuk sorrendjében, a vezetők, a római katonák és végül a Jézus bal oldalára felfeszített gonosztevő személyében. Először a vezetőket, a főtanács tagjait halljuk. „Másokat megmentett, mentse meg magát, ha ő a Krisztus, az Isten választottja" (35. v.) — mondják. Csodatételre szólítják fel saját megmentése

érdekében, hogy ezzel igazolja Messiás voltát. Hivatkoznak Jézus csodálatos gyógyításaira. Másokat megmentett, ismételje meg most is, hogy képes megmenteni magát a közelgő haláltól. Nagyon hasonlít ez a felszólítás arra a közmondásra, melyet Jézus működése elején a názáreti zsinagógában mint honfitársai szemrehányását említi: „Biztosan ezt a mondást szegezitek nekem: Orvos, magadat gyógyítsd! A nagy tetteket, amelyeket — mint hallottuk — Kafarnaumban végbevittél, vidd végbe itt a hazádban is" (4,23). Nem elégednek meg a Jézustól meghirdetett üdvösséggel, hanem jelet kérnek igazolásul. Gúnyolódó felhívásuk hasonlít Jézus pusztai kísértésére is. A kísértő akkor is csodás jelre akarta Jézust rábírni saját magának, majd küldetésének érdekében (4,3 köv). Alapvetően téves fogalmuk van Isten Krisztusáról. Jézus nem a saját érdekében véghezvitt csodákkal, hanem az Atya akarata iránti engedelmességgel teljesíti küldetését, és ehhez a kereszten is ragaszkodik (23,46). Istentől kapott hatalmát nem használja annak a szenvedésnek elkerülésére, amely éppen Isten akaratának rendeléséből a Messiás sorsához tartozik. Lukács azonban nem említi meg, — miként Márk — hogy a megtett csodajel esetében hinnének Jézusnak (Mk 15,32). A teljes értetlenségre maga Jézus is utalt a főtanács előtt (22,68), bennük a sötétség hatalma működik most (22,53).

Gúnyolják a római katonák is, akik eddig teljesen háttérben maradtak. Jézus ruháinak szétosztásánál sem mutatkoztak. Ők is kitöltik kedvüket a védtelen megfeszítetten. Jézushoz lépnek és ecettel kínálják. Az ecet vízzel hígított ecetet, megecetesedett, vagy savanyú bort jelent, amely az egyszerű emberek és a katonák üdítő itala volt (posca). A felfeszítetteket a frissítő itallal erősítették, hogy ezzel is meghosszabbítsák életüket és egyben szenvedésüket. A katonák cselekedete is ezt célozza. A másik három evangélista is elbeszéli az epizódot, de más körülmények között. Gúnyolódásuk a Pilátus előtti vádat idézi: „Ha te vagy a zsidók királya, mentsd meg magad!" (37. v.). Akárcsak a tanácstagok, ők is messiási tettre szólítják fel Jézust. Szavaik azonban messiási voltának politikai vonatkozását érintik. Félreérthetetlen a bennük rejlő gúnyos célzás, mely megegyezik a Jézus feje fölé helyezett táblával. Római szokás szerint a vesztőhelyre vezetett elítélt előtt vittek vagy nyakába akasztottak egy táblát, melyre felírták kivégzésének okát. Ezt a feliratot erősítették a keresztre: Ez a zsidók királya. A zsidók királya szabadulást ígér az egész népnek, de most még magát is kép-

telen megszabadítani. Jézus mint a zsidók királya, keresztre feszített és kiszolgáltatott mivoltában egyenes cáfolata a feliratnak, amely így kigúnyolásának része lesz.

Az egyik megfeszített gonosztevő is társul a gúnyolók kórusához. Kétségbeesett helyzetében Jézust mint Messiást szidalmazza, megmentő tettre akarja kényszeríteni: „Nem te vagy a Krisztus? mentsd magad és minket is" (39. v.). Lukács szerint ezek a szavak nem pusztán dühös kifakadást, hanem káromkodást jelentenek. Ő is akárcsak a vezetők (35. v.) és a katonák (37. v.), Jézus Istentől kapott, a mások üdvösségére rendelt messiási hatalmát akarja visszaélésre indítani. A káromkodás Jézus mint Messiás és Isten Fia ellen irányul, aki küldetését az Atya akarata szerint teljesíti, és nem az emberi gondolkodás szerint.

A másik megfeszített azonban nem követi Jézust káromló társát, sőt megfeddi őt. A halál előtt állva elismeri bűnös voltát, a kicsúfolt és velük együtt felfeszített Jézusról pedig, hogy ártatlan. A rövidesen bekövetkező ítélet miatt Isten félelmére inti társát. Ha az ártatlan és igaz Jézust ilyen büntetés éri, mi történik velük, a valóban bűnösökkel. Majd Jézushoz fordul és kéri őt, hogy emlékezzen meg róla amikor uralmába jut. A megtérő gonosztevő kérése kifejezi hitét: Jézus a Messiás, aki a mostani szenvedés és halál után dicsőség részese lesz. A bűnbánat és Jézus megvallása megmenekülést jelent számára. Az evangélium szövegét Jézus uralomba jutásáról az ókori szövegtanúkban három változatban találjuk, amely a modern szövegfordításokban is tükröződik, attól függően, hogy melyik változatot fogadják el. Az egyik változat így hangzik: „Emlékezzél meg rólam, amikor eljössz uralmaddal". Ez a változat Jézus második eljövetelére, a paruziára gondol, amikor mint Messiás felállítja uralmát. A második változat közel áll az előzőhöz: „Emlékezzél meg rólam eljöveteled napján". A harmadik forma így hangzik: „Emlékezzél meg rólam, amikor eljössz királyságodba". Arra a mennyei uralomra utal, amelybe Jézus halála után belép. Az utolsó vacsorán beszélt erről az Isten országáról (22,16—18). Ez az isteni uralom már Jézus földi működésében jelenvalóvá vált, az idők végén pedig örök és mindent átfogó isteni uralom formájában jelenik meg. Ezt az utóbbi szövegváltozatot követjük mi is.

A kért megmentés nem késik. Jézus a kereszten is folytatja üdvözítő küldetését. Akárcsak a bántalmazóiért mondott közbenjáró

imájában (34. v.), most is másokra gondol. Sokkal többet ígér mint amit a bűnbánó lator kért tőle. „Bizony, mondom neked, még ma velem leszel a paradicsomban" (43. v.) — mondja. Az ünnepélyes kijelentés még „ma" beteljesedést ígér. A paradicsom perzsa szó, eredetileg kertet jelent, majd az üdvözültek honának, a halhatatlanság helyének jelölésére használták. Itt azonban Jézus szavainak összefüggésében nem helyet, hanem az Istennel való életet jelenti, melybe a jobb lator Jézussal együtt jut el. A „velem leszel a paradicsomban" biztosítékot ad a megfeszített megtérőnek, hogy halálában nem szakad el Istentől. Jézus szenvedésén és halálán keresztül belép az Atya által neki készített égi uralomba, s vele közösségben a megtért bűnös is ott lesz.

A jobb lator megtérése minden megtérés példája. Ugyanaz játszódik le bármely bűnbánó lelkében, mint ami a keresztnél történt. Ezért mindegyikünk meghívást kap a keresztnél, hogy Jézus szenvedésének elmélkedő szemtanúja legyen, és lelkiismeretvizsgálatra indulva a megtérő latorral felismerje: „Mi jogosan szenvedünk, mert tetteink méltó büntetését kapjuk, de ő semmi rosszat sem tett" (41. v.). A bánattal együtt Jézus keresztje gyermeki bizalomra indít, hogy merjük kimondani: „Jézus emlékezzél meg rólam, amikor eljössz királyságodba" (42. v.). Válasza megerősíti a bűnbánattal megtérő ember reményét. A keresztre feszített Jézus megnyitja számára az üdvösség kapuját. Lukács elbeszélése feltárja a kereszt világot átformáló erejét. Megtérést eszközöl és üdvösséget szerez az emberiségnek.

Jézus halálának pillanata közeledik. Az égen és a földön jelek adják tudtul az eseményt. Az égen a nap fénye elhomályosul és a hatodiktól a kilencedik óráig, vagyis a mi időszámításunk szerint tizenkét órától háromig sötétség borítja az egész földet. A földön pedig a templom függönye kettéhasad. A függöny kettéhasadása tehát már Jézus halála előtt bekövetkezik, míg Márk és Máté szerint csak közvetlenül utána történik. E jelek együttesen mutatják, hogy az igaz Jézus halálában maga Isten működik. Márk és Máté evangéliumában a rendkívüli jelek a végidő eljövetelét és Isten ítéletét hirdetik. Lukács a kozmikus jelekben inkább természetes jelenségeket lát, melyek Isten akaratából kifejezik a kozmosz gyászát Isten Fiának szenvedése és halála felett. A templom függönyének kettészakadása Jézus halálának jele, míg Márk és Máté az Ószövetség végének meghirdetését hangsúlyozzák általa.

A kereszten haldokló Jézus hangosan felkiált, és a 31. zsoltár szavaival (6. v.) életét bizalommal Isten kezébe helyezi: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet" (46. v.). Magatartásában nyoma sincs a rezignációnak, vagy kétségbeesésnek. Istent Atyjának szólítja meg, miként ezt előbb, az ellenségeiért való közbenjárásánál bocsánatért könyörögve tette (34. v.). Megszólításából végtelen bizalom és reménység csillan meg. Egész életét meghatározta az Atya iránti engedelmesség, s halálában is egynek tudja magát vele. Jézus gyermeki bizalma még a legsötétebb órában sem rendül meg. Szenvedésében az Atya akaratát teljesíti, ezért a halál nem szakíthatja el tőle. Lukács a Golgota eseményeinek elbeszélésénél nem nevezi Jézust Isten Fiának, de gyermeki magatartásában annál inkább annak bizonyul. Szavai után „kilehelte lelkét". Az Istentől kapott lélek az élet hordozója, s ezt most Jézus visszaadja Istennek. Az evangélista Jézus halálának példaadó voltát állítja a hivő elé. Nemcsak egész élete, hanem halálában tanúsított magatartása is követésre szólít. A kereszténynek a legnehezebb pillanatokban is bizalommal kell Istenre tekintenie. Az első keresztény vértanú, István diakónus Jézus példájának nyomdokain halad, s halálában Jézus szavaihoz hasonló kifejezéssel fordul magához Jézushoz (ApCsel 7,59).

Jézus magatartása nem marad hatás nélkül a körülállókra. Lukács a hangsúlyt nem annyira a Jézus halála által kiváltott eschatologikus jelekre helyezi, mint Márk és Máté. Az evangélista Jézus keresztjének az ott állókra gyakorolt hatására fordítja a figyelmet. Ez a hatás a Jézussal való személyes kapcsolatot érinti. A kereszt embert és világot átformáló ereje most is megmutatkozik.

Elsőként a római kivégző osztag tisztjében kiváltott hatásának vagyunk tanúi. A százados látta „ami történt" (to genomenon) (47. v.). Az „ami történt" nemcsak Jézus halálát jelenti, hanem az azt megelőző eseményeket. Közbenjáró imáját bocsánatért ellenségei számára (34. v.), a megtérőnek a paradicsom ígéretét (43. v.) és végül Istennek ajánlott halálát (46. v.). Mindezek ahhoz a felismeréshez vezetik, hogy Jézus ártatlan. Felismerése Isten dicsőítésével és Jézus ártatlanságának megvallásával párosul: „Valóban, ez az ember igaz volt" (47. v.). Felkiáltása ismét megerősíti azt, amit már Pilátus többszörösen (23,4.14.22) megállapított és a megtérő lator is kijelentett (23,41).

A kereszt a századost Jézus ártatlanságának felismeréséhez vezette. Ő még nem hitvallást mond, hanem csak kijelenti meggyőződését: Jézust ártatlanul feszítették meg. Az ott álló tömeget a történtek megtéréshez vezetik. A nép már a megfeszítés kezdetétől át állt és nézője volt az eseményeknek (35. v.). Nézésük kifejezésére az evangélista a theóreó, vagyis a „néz, elmélyülten szemlél, megfontol" igét használja. Ugyanezt az igét használja most is, mikor ezt mondja a tömegről, hogy „látván (theóreó) a történteket, mellét verve ment haza" (48. v.). Szemlélődésük megtérésre és bűnbánatra vezetett. A „történtek" (ta genomena) többes számban, szemben a századossal, aki csak azt látta „ami történt", együttesen jelenti Jézus jeruzsálemi működését az ünnepélyes bevonulástól kezdve (19,45—21.38), és a szenvedés eseményeit. Jézus keresztje nemcsak együttérzést és gyászt, hanem valódi bűnbánatot indít el bennük, mely hazatérve életük megváltoztatásával párosul.

A tömegből kiemelkednek Jézus ismerősei, „akik valamennyien" az asszonyokkal együtt távolabbról nézik a keresztnél történteket. Lukács nem részletezi, hogy kik ezek. Az evangélista szemében azonban ők már az eljövendő egyházat képviselik. Közöttük sejteti állni a tanítványokat is. Amint a feltámadás eseményeiből kitűnik, a tanítványok nem mennek el Jeruzsálemből, hanem szemtanúi mindennek, ami Jézussal történt. Az öngyilkos Júdás helyébe azok közül választanak új tizenkettediket, akik Péter szavai szerint „mindig velünk tartottak, amíg az Úr Jézus köztünk járt-kelt — tudniillik János keresztségétől fogva egészen mennybemenetele napjáig — velünk együtt tanúskodjék az ő föltámadásáról" (ApCsel 1,21—22). Tanúságtételük szempontjából jelenlétük fontos a keresztnél is. Az Apostolok Cselekedeteiben majd mint a feltámadás eseményeiben megújult tanítványok jelennek meg.

Az ismerősök mellett ott vannak az asszonyok is. Csendes és állhatatos hitvalló magatartásukról valamennyi evangélista megemlékezik. Lukács azonban ellentétben a többi evangélistával (Mk 15,40—41; Mt 27,55—56; Jn 19,25), nem nevezi meg őket. Talán azért, mert már felsorolta a Jézus kíséretében levő asszonyokat: „vele volt a tizenkettő és néhány asszony, akiket gonosz lélektől és a különféle betegségektől megszabadított: Mária, melléknevén magdalai, akiből hét ördög ment ki, Johanna, Heródes intézőjének, Kuzának a felesége, Zsuzsanna és még sokan mások... (Lk 8,2—3). Jelenlétük már előkészít Jézus temetésére.

c) *Jézust eltemetik (23,50—56)*

50 Íme, volt egy József nevű ember, tanácstag, jó és igaz férfi, 51 aki nem értett
egyet határozatukkal és cselekedetükkel. Arimateából, Júda egyik városából szár-
mazott, és maga is várta Isten országát. 52 Ez elment Pilátushoz, és elkérte
Jézus testét. 53 Azután levette, gyolcsba göngyölte, és egy sziklasírba helyezte,
amelyben még senki sem feküdt. 54 Az előkészület napja volt, a szombat már
beállóban. 55 A Galileából vele jött asszonyok is elkísérték őt, megnézték a sírt,
és hogy miképpen helyezték el benne testét. 56 Aztán visszatértek, illatszereket és
keneteket készítettek. A szombatot pedig parancs szerint nyugalomban töltötték.

A szenvedés eseményeinek utolsó állomása Jézus temetése. Lukács leírása a temetésről lényeges vonásokban megegyezik a többi evangélistáéval, de a részletek alkalmazásában saját teológiai célját követi. Elhagyja Pilátus csodálkozását Jézus halálának gyors bekövetkeztén és kételyének eloszlatását (Mk 15,44—45). Részletesebben bemutatja viszont arimateai József személyét, feddhetetlenségét és igaz voltát (23,50—51). Kiemeli, hogy Jézust olyan sírba temették, melyben még senkit sem temettek (23,53). Márkkal ellentétben Lukács szerint az asszonyok még a temetés napján megvásárolják az illatszereket és olajat Jézus testének megkenésére (23,56), s nemcsak a hét első napján, Jézus sírjához kimenőben (Mk 16,1).

Mindezekkel Lukács két dolgot akar hangsúlyozni. Elsőként kiemeli, hogy az igaz Jézus megfelelő és méltó temetésben részesült. Ezt biztosítja az őt sírba helyező arimateai József feddhetetlensége. Erről tanúskodnak a temetés körülményei is, az új sír és a gyolcs, melybe Jézus testét takarták. Másrészt az evangélista Jézus szenvedését a feltámadás fényében nézi. Tudja, hogy a halál után a feltámadás következik. Hangsúlyozza, hogy a szenvedéstörténethez hozzátartozik Jézus feltámadása és megjelenése övéinek. Lukács erre az igazságra akar rámutatni, mikor a Jézus sírjához siető asszonyok már a temetés napján megvásárolják az illatszereket testének megkenésére. Valójában azonban nem a halott Jézusnak készülnek méltóbb kegyeletet adni, hanem Krisztus feltámadására sietnek.

Jézus igaz volta a szenvedéstörténetben többször megerősítést nyert. A temetés is méltó az igaz Jézushoz. Ezt szavatolja annak az embernek feddhetetlensége, aki holttestét végtisztességben részesíti. Lukács minden további nélkül, arimateai József bemutatásával kezdi Jézus temetésének elbeszélését. Az „íme" bevezetéssel

nyomatékot kölcsönöz annak, amit elmondani akar. Először erkölcsileg jellemzi, amikor elmondja róla, hogy „jó és igaz" ember volt. Hitéről pedig megjegyzi: Isten országát várta. Olyan jámbor, istenhivő zsidó, akivel a gyermekségevangéliumban is találkozunk Zakariás vagy Simeon személyében (1,6; 2,25). Máté szerint arimateai József Jézus tanítványa volt (Mt 27,57). Lukács leírásából inkább az tűnik ki, hogy rokonszenvezett Jézussal. Származási helye Arimatea, kisebb helység Júdeában. Tekintélyes és előkelő ember volt, melyre következtetni enged az, hogy tagja a főtanácsnak. Lukács eszerint azonban nem értett egyet a főtanács Jézus elleni eljárásával.

Arimateai József Pilátushoz megy, hogy engedélyt kérjen Jézus testének a keresztről való levételére és eltemetésére. A kivégzett ember testét ugyanis csak a hatóság engedélyével lehetett elvinni a vesztőhelyről és eltemetni. A temetés rendesen a hozzátartozók és barátok kötelessége volt. Távollétük okát Lukács nem indokolja. Helyettük arimateai József teljesíti ezt a kegyeletes kötelességet. Cselekedetének az evangélista szemében különleges jelentősége van. Egy közéleti személyiség vállalja magára a temetést, aki ezzel tanúságot tesz Jézus mellett. A kereszt erejének emberi szíveket megindító hatását ismét megtapasztaljuk. A római századossal együtt ő is a tanúságtevők sorába lép.

A temetés részleteit csak röviden írja le Lukács. Arimateai József levette Jézus testét a keresztről, gyolcsba göngyölte, és egy olyan sírba helyezte, melyben még senki sem feküdt. Tehát nem mások mellé, vagy régi holttestek helyére tették, mint az a sziklába vájt sírkamráknál szokás volt. Jézus testét egy új sírboltba helyezték, mely méltó a Messiáshoz. Az elbeszélt részletek elégségesek, hogy a hivőt meggyőzzék: Jézust nem mint gonosztevőt, halotti leplek nélkül, jeltelenül temették el valahol. A nagylelkű kegyelet megfelelő végtisztességet biztosított számára.

A temetéssel sietni kellett, másnap ugyanis szombati nap volt. A sírbatétel az előkészület napján történt, s az est beálltával már elkezdődött a szombat. Az evangélista a Galileából jött asszonyokra fordítja a figyelmet, akik az előbb távolabb állva nézték a keresztnél történteket, most pedig jelen vannak Jézus temetésénél is. Hogy kik a meg nem nevezett asszonyok, már a 49. vers magyarázatánál említettük. Megnézték a sírt, miképpen helyezték el benne Jézus testét. Elsősorban a temetés módját akarták látni. Arimateai József

a holttestet csak lepelbe göngyölte, de nem kente meg illatszerekkel. Ezt akarják az asszonyok pótolni. Szeretetszolgálatukban nemcsak Jézus életében, hanem halálában is kitartanak. Elmennek, s még a temetés napján illatszereket és olajat készítenek elő, hogy majd szombat elmúltával megkenjék Jézus testét. A szombatot a törvény előírása szerint nyugalomban töltötték. Szombati nyugalmuk megfelel a sírban fekvő Jézus nyugalmának. A sírját körülvevő csendben mégis ott feszül a reményteljes várakozás. Az asszonyok készülődése az illatszerekkel a feltámadás hajnalára készíti fel a hivőt. Hiszen ugyanők, akik „a hét első napján kora hajnalban kimentek a sírhoz, s magukkal vitték az előkészített illatszereket is" (24,1). De már nem a halott Jézust találják, hanem a feltámadás örömhírét hallják az üres sírnál.

JÉZUS SZENVEDÉSE JÁNOS SZERINT

JÁNOS SZENVEDÉSTÖRTÉNETÉNEK TANÍTÁSA

Jézus szenvedéstörténete szoros összefüggésben áll János evangéliumának egészével. Élete eseményeinek és kinyilatkoztató tevékenységének benső mozgása van. A történések lépésről lépésre Jézus nagy „órája", szenvedésében és halálában beteljesedett megdicsőülése felé tartanak. Jézus tudatában van mindannak ami rá vár, az Atya akaratát készségesen vállalva, méltósággal és nyugalommal halad keresztje felé. Ezért a húsvét fényében elbeszélt szenvedését az evangélium tetőpontjának is tekinthetjük. Az evangélista arra törekszik, hogy Jézus szenvedésének egyetemes üdvözítő hatását, és minden embert állásfoglalásra szólító voltát bemutassa. A kereszten megnyitott oldalából az egész emberiség számára a kegyelem és az örök élet forrása fakad. Szenvedése feltárja királyi voltát. Benne mint az igazság királyában, az emberiség üdvösségét jelentő isteni élet jelent meg, mely mindenkit állásfoglalásra, mellette, vagy ellene való döntésre kényszerít. Királyi uralma a tanúságát elfogadó hivőnek üdvösséget hoz, míg a tanúságát elutasító világ ítéletet mond ki maga fölött. A szenvedéstörténetben szereplő személyek valamennyien a Jézus mellett, vagy ellene hozott döntésükkel a híveket, vagy a hitetlen világot képviselik. Az evangélista szándékáról hű képet kapunk, ha a szenvedéstörténet főbb szempontjait részletesebben megvizsgáljuk.

1. Jézus órája

Jézus a szenvedését bevezető ünnepélyes jeruzsálemi bevonulása után mondja: „Elérkezett az óra... Megrendült a lelkem. Mit is mondjak: Atyám, szabadíts meg ettől az órától? De hiszen éppen ezért az óráért jöttem!" (12,24.27—28). Az „óra" tehát az a pont,

mikor beteljesítéséhez ér a mű, melynek megvalósítására Jézus küldetést kapott az Atyától. János a szenvedéstörténet eseményeit ennek a titokzatos órának távlatában ábrázolja.

Az „óra" ismert fogalom a biblikus gondolatvilágban. Az üdvtörténelem döntő mozzanatát, a beteljesedés idejét jelenti, mikor Isten az idők végén maga nyúl a történelem menetébe. Isten dicsősége és hatalma kozmikus jelenségek közepette válik nyilvánvalóvá, a gonoszokat végleg megsemmisíti, a hivőket pedig örök üdvösségre vezeti. A végidő „órája" az Újszövetségben is fontos szerepet játszik. Az evangéliumoktól kezdve a Jelenések könyvéig találunk kijelentéseket a végső óráról.

Az üdvtörténet nagy „óráját" az evangéliumok összekapcsolják Jézus szenvedésével. A szinoptikusok szerint az „óra" Jézus szenvedésének és halálának órája. A Getszemáni kertben imádkozó Jézusról a következőket olvassuk: „Egy kissé előbbre ment, a földre borult és imádkozott, hogy ha lehetséges, múljék el tőle ez az óra." (Mk 14,35). Majd az elfogatására érkező katonák láttán Jézus így szól: „Eljött az óra! Íme az Emberfiát a bűnösök kezére adják. Keljetek fel! Menjünk! Íme, közel van aki elárul engem." (Mk 14,41—42 párh). „Az eljött az óra" kifejezés a szenvedés kezdetét jelenti, azt a pillanatot, mikor Jézus ellenségei kezébe kerül. Szenvedése tehát végidőbeli esemény. János evangéliumában viszont az „óra" (2,4; 7,30; 8,20; 12,23.27; 17,1) egyszerre jelöli Jézus szenvedését, halálát és megdicsőülését. Együtt láttatja életének ezt a hármas mozzanatát, mikor küldetését beteljesíti.

János és a szinoptikusok között még egy másik különbséget is találunk. A szinoptikusok erről az „óráról" csak Jézus szenvedésének kezdetétől beszélnek. Jánosnál viszont Jézus működésének első eseményeitől kezdve hangsúlyt kap mint cél, amely felé az Üdvözítő egész élete irányul. Ez az óra adja meg Jézus életének értelmét, és egyben kettéosztja az evangéliumot is. Drámai feszültséget kölcsönöz az evangéliumnak, mert első részében többször megjegyzi János: „Még nem jött el az ő órája" (2,4; 7,30; 8,20). A végső eseményeknél pedig Jézus kijelenti: „Eljött az óra" (Jn 12,23.27; 13,1; 17,1). Az első részben (1—12. f) a történések feltartóztathatatlanul e titokzatos óra felé haladnak, mintha minden ennek az órának vonzásában állna. A második részben (13—20. f) bekövetkezik az óra, mikor Jézus szenvedésének húsvétjára Jeruzsálembe megy. A jeruzsálemi bevonulás után így beszél a sorsdöntő óráról:

„Elérkezett az óra, amikor megdicsőül az Emberfia. Bizony, bizony mondom nektek: ha a búzaszem nem hull a földbe, és nem hal el, egymaga marad, de ha elhal, sok termést hoz... Megrendült a lelkem. Mit is mondjak: Atyám szabadíts meg ettől az órától? De hiszen éppen ezért az óráért jöttem. Atyám, dicsőítsd meg nevedet... Én meg, ha majd fölemelnek a földről, mindenkit magamhoz vonzok. Ezt azért mondta, hogy jelezze: milyen halállal hal meg." (12,23—24.27—28.32—33).

Az óra, mely eddig „nem jött el", most „elérkezett". Jézust mindezideig nem lehetett elfogni (7,30; 8,20), most viszont szembenéz szenvedésének, halálának és megdicsőülésének órájával (Jn 12,32—33). Jézus nem kéri ennek az órának elmúlását az Atyától (mint Mk 14,35.36). Elfogadása kifejezésre juttatja az Atya iránti odaadását és engedelmességét, és övéi iránt is szeretetének legnagyobb tanújelét adja. Így lesz Jézus „hiszen ezért az óráért jöttem" kijelentése küldetésének összefoglalása, szenvedése pedig életművének beteljesítése.

2. Az Emberfia felmagasztalása

Jézus szenvedése, szorosabban véve kereszthalála, János evangéliumában elválaszthatatlanul összefügg megdicsőülésével. János a feltámadás fényében szemléli Jézus szenvedésének eseményeit. A kereszt véres drámájáról fellebbenti a fátylat, és az események külső menetéről a bennük rejlő isteni erőre és tervre fordítja figyelmünket. A külső eseményekben rejtett és bölcs módon maga Isten működik, aki látszólagos gyöngeségében paradox módon győzelmet arat. Ez a látásmód a többi evangélistára is jellemző, de János az, aki ezt a szemléletet egész evangéliumában következetesen alkalmazza. Jézus külsőleg szegény, egyszerű és tragikus véget érő földi élete dicsőséges fényben jelenik meg. Szenvedése és kereszthalála győzelemmé válik a hivő szemében. A jánosi hagyomány abban különbözik Pál apostol és a szinoptikusok látásmódjától, hogy ők a szenvedést és a feltámadást, a megaláztatás és a feltámadás egymásutániságában látják. Jézus „megalázta magát és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig. Ezért Isten felmagasztalta, és olyan nevet adott neki, amely fölötte van minden névnek..." — írja Pál apostol a filippiekhez (Fil 2,8.9).

János a megaláztatás és felmagasztalás egymásutániságát „egymásban levéssé" formálta át. Jézus látszólagos megaláztatása már felmagasztalás (hüpsothénai), kiszolgáltatottsága a szenvedés véres eseményeiben valójában megdicsőülés (doksasthai). Ennek tulajdonítható a jánosi szenvedéstörténet különleges ünnepélyessége. Jézus méltósággal halad a felmagasztalását és megdicsőülését jelentő kereszt felé. Diadalmasan emelkedik a keresztre, és megnyitott oldalából a kifolyó vér és víz együttesen jelzik halálának életadó erejét és a Lélek ajándékát az egyháznak.

A mondottakat alátámasztja a szinoptikusok és János kifejezésmódjának különbözősége is, mikor Jézus haláláról beszélnek. A szinoptikus evangéliumokban Jézus többször így beszél haláláról az apostolok előtt: „Íme, fölmegyünk Jeruzsálembe, és az Emberfiát átadják a főpapoknak és írástudóknak. Halálra ítélik, és átadják a pogányoknak. Kicsúfolják, leköpdösik, megostorozzák és megölik, de harmadnapra föltámad" (Mk 10,33—34 párh). János is elbeszéli, hogy Jézus megjövendöli halálát, de ezzel kapcsolatban nem a „halál" és „feltámadás, feltámadni" kifejezéseket használja, hanem a „felemelni, felemeltetni" (hüpsoun, hüpsothénai) igéket (3,14; 8,28; 12,32—34).

János a „megfeszíteni" (stauroun) és „kereszt" (stauros) kifejezéseket sem használja, csak a 19. fejezetben, vagyis a szenvedés eseményeinek elbeszélésében, ahol használatuk elkerülhetetlen. Amikor Jézus a nyilvánosság előtt haláláról szól, szintén kerüli használatukat, míg a szinoptikusoknál éppen ellenkezőjét tapasztaljuk, pl. Tudjátok, hogy két nap múlva itt a húsvét. Az Emberfiát átadják, hogy megfeszítsék (stauróthénai) (Mt 26,2). A kifejezések használatának hátterében is az a tény húzódik meg, hogy János a keresztrefeszítésben nemcsak magát az eseményt, hanem annak mélyebb teológiai jelentőségét hangsúlyozza.

Az evangélista Jézus megdicsőült kereszthalálának szemléletéhez a „felmagasztalás" gondolatában látja az alapot. A keresztrefeszítés külső cselekményéből indul ki. Annak a ténynek, hogy Jézust a földről a magasba, azaz a keresztre emelik (hüpsothénai), teológiai értelmet kölcsönöz. A felemelés felmagasztalást jelent.

A „felemelni, felmagasztani" (hüpsoun) ige krisztologikus vonatkozású alkalmazása már korán elkezdődött az apostoli egyház igehirdetésében, — függetlenül a jánosi hagyománytól. Lehetséges, hogy kiindulásként Izaiás próféta könyvének a Septuaginta görög

fordítás szerinti szövege szolgált: Az Úr alázatos és szenvedő szolgájáról szóló negyedik ének így kezdődik: „Íme érteni fog szolgám és felette felmagasztaltatik (hüpsóthésetai) és megdicsőíttetik (doksathésetai)" (Iz 52,13). Az ősegyház Jézusban látta beteljesedni a próféta jövendölését az Úr szolgájáról, s így könnyen érthető, hogy Jézus haláláról és feltámadásáról beszélve, felhasználta a prófécia kifejezésmódját.

Az ősegyház a „felmagasztalni" igét krisztologikus vonatkozásban, Jézus feltámadásával összefüggésben, mennybemenetelére alkalmazza. Pünkösdi beszédében Péter apostol ezt mondja: „Ezt a Jézust támasztotta fel Isten... Isten jobbjára felemeltetve (hüpsótheis), kiárasztotta az Atyától a megígért Szentlelket..." (ApCsel 2,33). Pál apostol a Filippiekhez írt levelében mondja: „Jézus megalázta magát és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig. Ezért Isten fölmagasztalta (hüperüpsósen), és olyan nevet adott neki, mely fölötte van minden névnek..." (Fil 2,8.9).

János evangéliuma Jézus felmagasztalását együttlátja keresztreemelésével. Jézus először Nikodémus előtt jelenti ki: „Amint Mózes fölemelte (hüpsósen) a kígyót a pusztában, úgy kell fölemeltetnie (hüpsóthénai) az Emberfiának is, hogy mindaz aki hisz benne, az el ne vesszen, hanem örökké éljen" (3,14.15). Jézus a Számok könyvében elbeszélt eseményre hivatkozik. „A nép belefáradt a vándorlásba és zúgolódott az Úr és Mózes ellen: Miért hoztatok ki Egyiptomból? Hisz se kenyér, se víz nincs! Ez a nyomorúságos eledel utálattal tölt el minket! Erre az Úr tüzes kígyókat küldött a népre, ezek megmarták őket, úgyhogy Izrael fiai közül sokan meghaltak. Ennek láttára a nép Mózeshez járult, s megvallották: Vétkeztünk, amikor zúgolódtuk az Úr ellen és te ellened. Járj közben értünk az Úrnál, hogy vigye el ezeket a kígyókat rólunk! Mózes tehát közbenjárt a népért. S az Úr így válaszolt Mózesnek: Csinálj egy tüzes kígyót s erősítsd póznára. Akit marás ért s rátekint, életben marad! Mózes tehát csinált egy rézkígyót s egy póznára tette. Akit megmartak a kígyók, de föltekintett a rézkígyóra, az életben maradt." (Szám 21,4—9).

A rézkígyót hordozó pózna jele lett az isteni gyógyító erőnek. A gyógyulás feltétele a kígyóra, mint az isteni erő jelére tekinteni. A rátekintés alatt nemcsak puszta fizikai nézést kell értenünk, hanem ez fejezte ki a hitet és bizalmat az isteni gyógyító hatalomban. A rész-

kígyót hordozó pózna tipológikus alkalmazást nyer a keresztre feszített Krisztusra. A Számok könyve 21,8—9 szerint aki a póznára emelt rézkígyóra feltekint, az meggyógyul a kígyómarástól és megmenti életét. Az Újszövetségben, aki hisz a keresztre felemelt Emberfiában, annak örök élete van. A kígyó és az Emberfia közötti összehasonlítás alapja tehát a felemelés, és a felemelés üdvösséget közlő ereje. János a keresztre feszítés egyik mozzanatából, a „felemelésből" alkot szimbólumot, ezzel a külső történés hátterét mint „fölmagasztalást" tárja fel.

Hasonló a mondanivalója Jézus másik kijelentésének, melyet a húsvét előtti jeruzsálemi bevonulás után mond: „Én meg, ha majd fölemeltettem a földről, mindenkit magamhoz vonzok. Ezt azért mondta, hogy jelezze: milyen halállal hal meg" (12,32—33). Jézus a „fölemelésben", a keresztre feszítésre utalva jelzi halálának módját. De a fölemelés több mint a keresztre feszítés külső cselekedete. Kifejezésre juttatja Jézus halálának üdvözítő hatását. Miközben ellenségei megfeszítik, akaratukon kívül megdicsőüléséhez segítik. Együttműködnek abban, hogy az általuk felemelt Jézus üdvözítő művét teljesítse. A földről a keresztre emelt Jézus mint üdvözítő király és életadó mindenkit magához vonz felmagasztalt valóságához.

3. Jézus szenvedése ítélet a világ és hatalmasai felett

Jézus szenvedése és halála nemcsak felmagasztalását, hanem egyben ítéletet (krisis) is jelent az őt elutasító világ és hatalmasai felett. Az ítélet gondolata átszövi az egész János evangéliumot, de elsősorban a szenvedéshez kapcsolódik.

A szinoptikus evangéliumokban és az Újszövetség többi írásában az ítélet a végidő eseményeivel függ össze, melyek a jövőben, Krisztus második eljövetelével következnek be (Mk 13,1 köv, párh; Mt 25,31—46). János szerint a végidő eseményei már a jelenben megvalósultnak tekintendők. Azok számára, akik Krisztusban hisznek, a feltámadás (5,25), az örök élet (5,24; 6,47; 10,28 stb). már birtokolt valóságok, és nem kerül sor külön ítéletre, hanem átmennek a halálból az életre (3,18). Míg azok, akik nem hisznek Jézusban, már megítéltettek (Jn 3,18). Ez a „megvalósult eschatológia" abból következik, hogy Krisztusban az üdvösség ideje jelen

van. János a megdicsőülés fényében nézi Jézus személyét és művét, melyben már most meglátja annak eljövendő gyümölcseit. Más szóval a keresztény élet eljövendő állapotát elővételezi Jézus életében.

Nála is megtaláljuk a jövőre vonatkozó végidőbeli várakozást, — így a halottak feltámadását az „utolsó napon" (Jn 11,24 stb.) — és az utalást Krisztus második eljövetelére, a hangsúlyt azonban az örök élet, és a felmagasztalt Krisztussal már megvalósult közösség jelenvaló birtoklására helyezi.

A szenvedéstörténetben János úgy beszéli el az eseményeket, hogy kifejezésre jusson: a Jézust elítélő ellenfelek maguk felett mondanak ítéletet, és valójában ők lettek az elítéltek. Az ítélet pedig nem más, mint a hit megtagadása a felmagasztalt Emberfiától (3,14—16.19).

A világ feletti ítéletet maga Jézus köti össze szenvedésének és halálának órájával. Az ünnepélyes jeruzsálemi bevonulás után mondja a következőket: „Ítélet van most a világon. Most vetik ki ennek a világnak a fejedelmét. Én meg, ha majd fölemelnek a földről, mindenkit magamhoz vonzok" (12,31—33). Szenvedése és feltámadása által ítélethozatal történik a világ felett.

Mit is jelent azonban ez az ítélet? Isten elküldte Fiát, hogy általa megmentse a világot, és így Ő a „világ üdvözítője" (4,42). Jézus Nikodémus előtt jelenti ki: „Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, el ne vesszen, hanem örökké éljen. Nem azért küldte Isten a Fiát a világba, hogy elítélje a világot, hanem, hogy üdvösséget szerezzen a világnak. Aki hisz benne, az nem esik ítélet alá, aki azonban nem hisz, már ítéletet vont magára, mert nem hitt Isten egyszülött Fiában" (Jn 3,16—18). Az Isten Fiába vetett hit üdvösséget és örök életet ad, míg a hitetlenség kizár az üdvösségből. Az ítélet tehát kettéválasztja az emberiséget, hivőkre és hitetlenekre. Nincs azonban szükség az elítélést külön kimondó bírói döntésre, az ember ugyanis maga mondja ki saját elítélését. Az ítélet abban az emberi döntésben jut kifejezésre, hogy elzárja magát Isten szeretetétől, mely Isten Fia küldetésében nyilvánul meg. Az elutasító döntés által az ember a halálban marad. Aki hisz, nem von magára ítéletet.

A keresztre fölemelt Jézus kihívást jelent az egész emberiségnek. Mindenkinek döntenie kell Krisztus mellett, vagy ellen, s ez alól senki sem vonhatja ki magát. Szenvedéstörténetével János éppen

ennek a minden időben minden embert felszólító döntésnek súlyát és kikerülhetetlenségét állítja az olvasó elé. A hivő számára ez nem jelenthet mást, mint a keresztre emelt Jézus elfogadását, akiben üdvösségünk és reménységünk van.

4. Jézus királysága

János szenvedéstörténetében fontos helyet foglal el Jézus királysága. Jézus királyságának tanítása a jánosi hagyományon kívül is megtalálható az ősegyházban, és összefügg a Zsolt 110,1 versének krisztologikus alkalmazásával. Az ősegyház úgy látja, hogy a zsoltár szavai Krisztus mennybemenetelével teljesedtek be, mikor az Atya jobbján helyet foglal. Ez pedig nem más, mint messiáskirályi hatalmába való beiktatása. Péter apostol a következőket mondja pünkösdi beszédében: „Mert nem Dávid ment fel az égbe, mégis mondja: Így szól az Úr az én Uramhoz, ülj jobbomra, s ellenségeidet lábad alá teszem zsámolyul (Zsolt 110,1). — Tudja meg tehát Izrael egész háza teljes bizonyossággal, hogy az Isten azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek, Úrrá és Messiássá tette!" (ApCsel 2,34—36).

János azonban Jézus királyságát már előbb, a feltámadás fényében szemlélt szenvedésével és halálával látja beteljesedni. Királysága szorosan összefügg azzal a hivő felismeréssel, hogy keresztre emelése valójában felmagasztalását jelenti. A kereszten mint üdvözítő király mindenkit magához vonz. Királyi uralmának célja az isteni élet kinyilatkoztatása és közlése. Akik elfogadják tanúságát, részesei lesznek az üdvösséget adó isteni életnek és Jézushoz tartoznak, míg azok, akik elutasítják, ítéletet mondanak ki saját maguk felett.

A szenvedéstörténet középpontjában, a Pilátus jelenetben elhangzott beszédek és a cselekmény segítségével János lépésről lépésre bontakoztatja ki Jézus királyságát. A témát Jézus keresztre emelése zárja, és héber, görög és latin nyelvű felirat hirdeti meg az egész világnak: „A Názáreti Jézus, a zsidók királya".

5. Jézus magatartása: tudatosság és önkéntesség

Az evangélista bemutatja Jézus szenvedése során tanúsított magatartását is. Ebben nem psichológiai, hanem teológiai indokok, meggondolások vezetik. Jézus szenvedését messiási és végidőbeli eseménynek tekinti. A szenvedésben Isten üdvözítő akarata teljesedik be, és az egyszülött Fiú rejtett dicsősége nyilvánul meg. Ezzel kapcsolatban János egy fontos igazságot juttat kifejezésre: Jézus tudatosan és az Atya iránti engedelmességgel fogadja szenvedését.

Nem az emberi gyűlölet és elutasítás alkotja a történés igazi rugóit, hanem Isten üdvözítő terve, melyet Jézus ismer. Ezért tudja előre a bekövetkező eseményeket, s bennük sorsa alakulását is. Jézus tudását az oida „tud, ismer" ige következetes használatával fejezi ki az evangélista a szenvedés órájával összefüggésben.

János evangéliumában a „tud, ismer" ige Jézus természetfeletti, közvetlen ismeretét jelenti, mellyel Istent ismeri. Csak egyedül ő mondhatja Istenről „én ismerem őt" (7,29; 8,55). Az utolsó vacsora leírásától kezdve az oida ige fejezi ki Jézus tudását a szenvedés órájáról. Az utolsó vacsorán „tudja", hogy elérkezett az óra, mikor a világból az Atyához kell mennie. A kertben, elfogatásakor maga lép a fegyveresek elé, annak „tudatában" ami rá vár. A kereszten pedig halálának pillanataiban „tudja", hogy minden beteljesedett.

Jézus önként és engedelmesen vállalja az Atya akaratának beteljesítését. Nem akar mást tenni, mint amit az Atya kíván tőle. A jó pásztorról szóló példabeszédben ezt mondja: „Azért szeret az Atya, mert odaadom az életemet, hogy majd újra visszavegyem. Nem veszi el tőlem senki, magam adom oda, mert van rá hatalmam, hogy odaadjam, és van rá hatalmam, hogy visszavegyem. Ezt a parancsot kaptam az Atyától" (10,17—18). Életének odaadása a szenvedésre nem más, mint az Atya parancsának teljesítése. Ez a parancs azonban nem úgy kényszeríti őt, mintha nem lenne más választása. Hatalma van arra, hogy életét adja és visszavegye. A küldetés elfogadását teljes szívvel mondja ki, és ezzel tanúsítja, hogy az Atya iránti szeretetből, önként vállalja. A szenvedés tehát egyszerre Jézus szabad tette, és egyszerre engedelmesség is az Atya akarata iránt. Ezért néz nyugodt határozottsággal szembe a halállal az utolsó vacsorán: „Már nem beszélek soká nektek, mert közeleg a világ fejedelme. Rajtam nincs hatalma. De a világ így tudja meg, hogy szeretem az Atyát és végbeviszem, amivel az Atya megbízott"

(14,30—31). Így érthető, hogy miért szolgáltatja ki magát önként a fegyvereseknek az Olajfák hegyén, és miért figyelmezteti a védelmére kardot rántó Pétert: „Tedd hüvelyébe kardodat! Ne ürítsem ki a kelyhet, amelyet az Atya adott nekem!" (18,11). A kereszten utolsó szavával a rábízott mű teljesítését fejezi ki.

Ezzel a tudatos és önkéntes magatartással függ össze az a királyi méltóság, melyet Jézus az egész szenvedéstörténet folyamán tanúsít. A megalázó vonások teljesen háttérbe szorulnak, s helyette méltóság és nyugalom vonul végig az eseményeken. Jézus a Getszemáni kertben önként, méltósággal lép ellenségei elé, akik meghátrálnak előtte. Annás előtt nyugodtan beszél tanításáról és kinyilatkoztatásáról, s az őt megütő szolgának a felindulás minden jele nélkül igazságának tudatában válaszol. A királysága felől kérdező Pilátushoz félelem nélkül szól, és nyugodt biztos magatartása meglepi a helytartót is. János leírásában a keresztút Jézus diadalútja, a kereszt királyi trón. A kereszten haldokló Jézus nem az Ószövetségből ismert szenvedő igaz, vagy Izaiás próféta könyvéből a fájdalmak embere, hanem király, aki beteljesíti küldetését.

BÚCSÚBESZÉD AZ UTOLSÓ VACSORÁN

A búcsúbeszéd mint műfaj

János evangéliumának sajátságai legjobban kiütköznek az utolsó vacsora beszédeiben. Az egész könyvön végigvonul a törekvés, hogy a szerző Jézus tetteit és szavait teológiailag kifejtse és értelmezze. Mégpedig abból a szempontból, ahogy az az első század vége felé a keresztény közösségben szükséges volt. Nekik a Jézusról szóló tanítást mind a zsidókkal, mind a pogányokkal szemben értelmezni és védelmezni kellett. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy amikor a negyedik evangéliumban ilyen teológiai beállításról beszélünk, az nem egyházi teológia, hanem maga a kinyilatkoztatás. Maga a sugalmazó Szentlélek akarta, hogy Jézus szavai és tettei ilyen beállításban is ránk maradjanak. Ebben már benne volt a megtestesülés titkának nagyobb megértése, és azon keresztül a Szentháromság titkának mélyebb megvilágítása is.

Nagy emberek utolsó szavainak vagy búcsúbeszédének leközlése az ókorban irodalmi műfaj is volt. Példákat találunk rá a görögrómai történetíróknál és a zsidó irodalomban egyaránt. Vannak ilyen című apokrif könyvek: Izsák végrendelete, A tizenkét pátriarka végrendelete. Az Ószövetségben megtaláljuk Jákób végrendeletét (Ter 49), továbbá Dávid végső intézkedéseit és utolsó szavait (2Sám 23; 1Kir 2,1—9; 1Krón 28). Ezek a leírások már érzékeltetik az illető személyek üdvrendi helyét és jelentőségét is, ezért lehetetlen észre nem venni bennük az üdvtörténeti visszatekintést. A szinoptikusok közül Lukács hoz töredékes búcsúbeszédet a 22-ik fejezetben, s ebben is felismerhető a későbbi egyházi közösség helyzetére vonatkozó célzás. János evangéliumában Jézus mindig úgy áll előttünk, mint az Isten Fia, aki a végső és teljes kinyilatkoztatást hozza, akár Nikodémussal beszélget, akár a jeruzsálemi zsi-

dókkal vitatkozik, akár Lázár feltámasztását értelmezi. Érezzük, hogy az evangélista minden helyzetben a szavakon és tetteken kívül magát a feltámadt Krisztust magyarázza, ahogy az Atya őbenne kitárult az ember felé. Az utolsó vacsora beszédének külön jellegzetessége az, hogy minduntalan szó van benne a Szentlélekről, akit Jézus megígért egyházának. De amikor az evangélista a jövendölést leírta, már úgy beszél, mint aki az egyházban megtapasztalta ennek a Léleknek a jelenlétét.

Maga az evangéliumi szöveg érzékelteti, hogy nem egységes búcsúbeszéd került bele a könyvbe. A könyv első megszerkesztésénél minden bizonnyal csak azt vették bele, amit most a 14-ik fejezetben olvasunk. A 14,31 végén ugyanis ez áll: „Keljetek föl, menjünk innét!" A mai könyv 18,1-ben az elbeszélés így folytatódik: „Azután, hogy ezeket mondta, Jézus kiment tanítványaival a Kidron patakon túlra." Közben azonban olvasható mindaz, amit ma a 15.16. és 17-ik fejezetben találunk. Ebből a 15. és 16. fejezet az előbbi búcsúbeszéd kibővítése, a 17-ik fejezet pedig az úgynevezett főpapi ima. Biztos, hogy ezeket is a sugalmazott szerző illesztette a könyvbe, ezért kinyilatkoztatást tartalmaznak. Azt azonban nem tartotta szükségesnek, hogy a 14,31-ben olvasható felszólítást áthelyezze a 17-ik fejezet végére. Az ő számára nem a helyzet leírása volt fontos, hanem Krisztusnak, az Isten Fiának megvallása.

Jézus az Atyához megy (14,1—14)

1 „Ne legyen nyugtalan a szívetek! Higgyetek az Istenben és bennem is higgyetek! 2 Atyám házában sok hely van, ha nem így volna, megmondtam volna nektek. Azért megyek el, hogy helyet készítsek nektek. 3 ha aztán elmegyek és helyet készítek nektek, újra eljövök és magammal viszlek benneteket, hogy ti is ott legyetek, ahol én vagyok. 4 Hisz ismeritek az utat oda, ahová megyek." 5 Erre Tamás azt mondta: „Uram, nem tudjuk, hová mégy, hát hogy ismerhetnénk az utat?" 6 „Én vagyok az út, az igazság és az élet" — válaszolta Jézus. — „Senki sem juthat az Atyához, csak általam. 7 Ha engem ismernétek, Atyámat is ismernétek, de mostantól fogva ismeritek és látjátok." 8 Erre Fülöp kérte: „Uram, mutasd meg nekünk az Atyát, s az elég lesz nekünk." 9 „Már oly régóta veletek vagyok — felelte Jézus — és nem ismersz, Fülöp? Aki engem látott, az Atyát is látta. Hogy mondhatod hát: Mutasd meg nekünk az Atyát? 10 Nem hiszed, hogy én az Atyában vagyok, s az Atya bennem? A szavakat, amelyeket hozzátok intézek, nem magamtól mondom, s a tetteket is az Atya viszi végbe, aki bennem van. 11 Higgyétek, hogy én az Atyában vagyok, s az Atya bennem. Ha másképpen nem, legalább tetteimért higgyétek. 12 Bizony, bizony mondom

nektek: Aki hisz bennem, ugyanazokat a tetteket viszi végbe, amelyeket én végbevittem, sőt még nagyobbakat is végbevisz, mert az Atyához megyek, 13 s amit a nevemben kértek, azt megteszem nektek, hogy az Atya megdicsőüljön a Fiúban; 14 bármit kértek a nevemben, megteszem nektek.

Az evangélista Jézus megnyugtató szavait idézi, de úgy, hogy az már minden hivőnek szól. A szív itt a lelkületet és a kedélyt jelenti. A belső megnyugvást a hitben kell keresni, mert csak ott találhatjuk meg Isten terveit. Higgyetek Istenben, az Atyában és énbennem! Jézus tehát az Atya mellé emeli magát. Olyan kijelentés ez, mint a hegyi beszéd szava: Én pedig mondom nektek... Húsvét után az apostolok megértették, hogy a Fiú, aki Jézusban emberré lett, valóban egylényegű az Atyával. De a lélek nyugalmát a hitben csak akkor érjük el, ha az Atyáról azt hisszük, amit Jézus kinyilatkoztatott, s Jézusban is azt fogadjuk el, hogy őt az Atya küldte megváltásunkra. A tanítványok nyugtalansága abból adódik, hogy Jézus eltávozik. De mivel ő a Fiú, azért az Atyához tér vissza, nem pedig valamilyen ismeretlen helyre. Az Atya házában viszont sok hely van, s ott a tanítványok is elférnek. Az Atya háza a szeretet országa, amely a földön kezdődik, amelynek kegyelmeit feltámadása után megtapasztalják, de amely csak a túlvilágon éri el teljes alakját.

A tanítványok bizhatnak Jézusban, hogy nem üres szavakkal vigasztal, hanem az igazságot közli. Azért megy az Atyához, hogy helyet készítsen számukra. Úgy készít helyet, hogy szenvedésével és kereszthalálával jóváteszi a bűnt, és kiérdemli az örök életet, ami nem más, mint részesedés Isten életében. Először ő maga öltözik be ebbe az életbe embersége szerint, s majd így jön vissza hozzájuk feltámadása után. Az Atya mellett átveszi az uralmat, onnan irányítja övéi életét, s feltámadása után a halál már nem ijesztő sötétség lesz, hanem az ő megtalálása és a vele való együttlét. Ő maga akarja, hogy övéi vele együtt legyenek. Ezt az akaratát a főpapi ima is megismétli (17,24). Mint főpap, próféta és király csak népével együtt dicsőülhet meg.

Eddigi tanítása alapján feltételezhetné, hogy tanítványai ismerik az utat, ahová megy. Az út az Atyának tetsző élet, amelyet kifejtett és bemutatott előttük. Tamás közbevetése most csak alkalom arra, hogy gondolatát még jobban kifejtse. A tanítványok akkor még földi országot vártak a Messiástól, nem túlvilági üdvösséget, ezért veti közbe Tamás, hogy azt sem tudják, hová akar menni.

Az utat még kevésbé ismerhetik. A választ megkapják abban, hogy Jézus az út, az igazság és az élet. Az evangélista itt Jézust már a dicsőség oldaláról mutatja be, akin egészen kinyilvánult a fiúság. Azt is mondhatjuk, hogy Jézus küldetésének teológiai tartalmát sűríti bele a szavakba. Biztosra vehetjük, hogy Jézus az utolsó vacsorán nem beszélt tanítványaihoz ilyen elvont teológiai fogalmakkal, ellenben akarta, hogy a végleges kinyilatkoztatás az legyen, amit itt az evangélista megfogalmaz. Tamás kételkedő kérdésével szemben itt a bizonyosságot kapjuk. Az „én vagyok" kijelentésben visszacseng az ószövetségi megnyilatkozás: Én vagyok, aki vagyok. Ezt a tekintélyi hangot még erősíti a hármas tagolódás: út, igazság, élet.

Az Atyához való visszatérés az élet célja. Ahhoz valóban ismerni kell az utat. A zsidóknál a törvény volt az élet útja. Megkülönböztették az élet útját és a halál útját. Hasonlóképpen beszéltek a qumrániak is, de a célt nem tudták megjelölni. Itt Jézus maga az út. Senki sem jut az Atyához, csak őáltala. Ő az egyetlen út az Atyához: csak ő adhat róla kinyilatkoztatást és csak ő tehet bennünket gyermekivé, örököseivé. Szerepe tehát kettős: egyrészt megismerteti az Atyát, s ezzel mutatja az irányt, másrészt természetfölötti segítséget ad, fölemel, hogy haladhassunk az Atya felé. Maga mellé vesz, saját fiúságában részesít, s ezzel képessé tesz arra, hogy az Atyára tekintsünk. Ezért ő egyúttal igazság és élet is. Ezt az utóbbi két fogalmat az úttal kapcsolatban kell értelmezni. Jézus nemcsak igazi út, hanem ő az igazság. Benne az Atya kinyilvánította egész mondanivalóját, benne egészen az Atya tükröződik, mint végső és egyetlen cél. De ez a felismerés nem sokat jelentene, ha a halál végül is elszakítana tőle. Jézus maga az élet, ezért biztosíthatja övéi számára az örök életet. Így vele együtt mindörökre megtalálhatjuk az Atyát. Ezt az életet János evangéliuma sokat emlegeti. A legjellemzőbb kifejezések ezek: Az Atyának élete van önmagában és a Fiúnak is megadta, hogy élete legyen önmagában (5,26) ő az élet kenyere (6,48), ő a feltámadás és az élet (11,25).

Ezután rátér az Atya és a Fiú kapcsolatára. Aki őt ismeri, az előtt feltárul az Atya ismerete is. Kétségtelenül a hitbeli megismerésre gondol, azért hangsúlyozza, hogy „mostantól fogva ismeritek és látjátok." Az Atya ismerete elővételezve van Jézus megismerésében. Aki a hitben őt felismeri fiúnak, annak képe van az Atyáról. Ezért mondhatja ilyen abszolút módon, hogy „ismeritek és látjátok."

Fülöp azonban további kéréssel áll elő: mutassa meg nekik az Atyát, és az elég lesz nekik. A párbeszédes forma alkalmat ad Jézusnak, hogy tovább fűzze az Atyával való kapcsolatát. Fülöp kérése egyáltalán nem szerény. Azzal igazán megelégedhet, ha Jézus megmutatja az Atyát. A kérés emlékeztet Mózes kérésére, hogy megláthassa az Úr dicsőségét (Kiv 33,18). Jézus nem veszi zokon a kérést, de más oldalról tesz szemrehányást: régóta velük van, és még mindig nem ismerték fel őt egészen, azaz nem látták meg benne a Fiút. Pedig aki a Fiút látta, az az Atyát is látta. A Fiú az Atya képe. Arra kell gondolnunk, hogy Jézus embersége szerint is az örök fiúság vetülete, ezért egész földi életével és működésével az Atyát tükrözi. Kettőjük kapcsolata olyan szoros, hogy az Atya a Fiúban van, az Fiú az Atyában. Ennek az a következménye, hogy amit a Fiú mond és tesz, az egyúttal az Atya szava és tette. Itt tehát a Szentháromság titkáról kapunk kinyilatkoztatást. A személyek különbözők, de egylényegűek, egymásban vannak. Amikor az evangélista így adja vissza Jézus szavait, abban már benne van az a világosság, amelyet a Szentlélek eljövetele hozott, s amellyel az egyház reflexiója a misztériumot feldolgozta. Hogy az Atya ennyire egy a Fiúval, arra bizonyíték Jézus tetteinek sorozata. Csodáiban és egész viselkedésében az Atya szeretete, irgalma, leereszkedése nyilvánult meg.

Itt a beszéd új fordulatot vesz: az Atya és a Fiú kapcsolatába belépnek a hivők is. Ahogy az Atya tettei őbenne megnyilvánultak, úgy nyilvánulnak meg azokban is, akik hisznek benne. Azok is az ő tetteit viszik végbe, sőt még nagyobbakat is végbevisznek, mert ő az Atyához megy és közbenjárójuk lesz. Az ígéret több állítást tartalmaz. Jézus eltávozása után nem fognak hiányozni azok a tettek, amelyekkel ő tanúskodott az Atyáról. Ezért az Atya megdicsőítése és irgalmának kitárulása állandósul a hivő közösségben. Az embert a hit képesíti arra, hogy Krisztus tetteit kövesse. A hitben azonosítjuk magunkatővele. Ő elfogadja az azonosítást és ennek bizonyítékaként rendelkezésünkre bocsátja saját erejét.

De milyen tettekről van szó? Az értelmet nem szabad leszűkíteni a csodákra, hanem Jézus küldetésének megvalósulására kell gondolni. Ő azért jött, hogy Isten országát megalapozza és terjessze. Az apostolok és a hívők azt a feladatot kapják, hogy az evangélium szellemét megvalósítsák önmagukban és a világban. A hagyományos magyarázat a „nagyobb tetteken" elsősorban az apostolok missziós eredményeit értette. Jézus működése a palesztinai zsidó népre

szorítkozott. Az apostolok ellenben szétvitték az örömhírt a pogányok közé, s rajtuk keresztül a Krisztus által hozott élet kezdte áthatni a világot. Amellett az apostolok karizmatikus erőben sem szűkölködtek, mint azt főleg Péter és Pál példája mutatja. A hivő azonban mindig tudja, hogy tetteit Krisztus kegyelmének segítségével viszi végbe, és minden nagyságát neki köszöni.

Végül megígéri, hogy kéréseinket az Atyához továbbítja. Szószerint azt mondja, hogy amit az ő nevében kérünk, azt teljesíti. Az ő nevében való kérés legalább azt jelenti, hogy az ő nevének segítségül hívása mellett kérjük. Itt megvan a párhuzam: Jézus az Atya nevében jött (Jn 5,43), azért mindent tőle várt. A tanítvány és minden hivő Jézusnak a küldötte a világban, azért remélheti, hogy pártfogásával mellette áll. Az imádságban természetesen további lépés lehet az, hogy igyekszünk Jézus lelkületével és bizalmával az Atya felé fordulni, amikor kéréseinket eléje terjesztjük. Jézus azért ígéri meg kéréseink teljesülését, hogy az Atya megdicsőüljön a Fiúban. Jézus a földön az Atya irgalmát és gondviselését hirdette, mint a legszembetűnőbb atyai sajátságot. Amikor közbenjárásával meghallgatást eszközöl ki számunkra, akkor is az Atya kitárulását tanúsítja, s ezzel dicsőíti meg őt a világ előtt. Jézus tehát mintegy fiúi kötelességgel kötelezi el magát közbenjárónknak. Nem nekünk, hanem az Atyának tartozik vele, az iránta való szeretetből teszi. Ezért ismétli a 14-ik versben, hogy megteszi nekünk mindazt, amit az ő nevében kérünk.

Jézus parancsainak megtartása (14,15—26)

15 „Ha szerettek, tartsátok meg parancsaimat, 16 én meg majd kérem az
Atyát, és más vigasztalót ad nektek: az Igazság Lelkét, aki örökké veletek marad.
17 A világ nem kaphatja meg, mert nem látja és nem ismeri. De ti ismeritek,
mert bennetek van és bennetek marad. 18 Nem hagylak árván benneteket,
hanem visszajövök hozzátok. 19 Rövid idő, s a világ nem lát többé, ti azonban
láttok, mert élek, és ti is élni fogtok. 20 Azon a napon majd megtudjátok, hogy
az Atyámban vagyok, ti bennem, s én bennetek. 21 Aki ismeri és teljesíti
parancsaimat, az szeret engem. Aki szeret engem, azt Atyám is szeretni fogja, s én
is szeretni fogom és kinyilatkoztatom magam neki." 22 Ekkor Júdás, — nem
az iskarióti — megkérdezte: „Uram, hogy van az, hogy nekünk akarod magad kinyilatkoztatni, nem a világnak?" 23 Jézus így folytatta: „Aki szeret engem,
az megtartja tanításomat, s Atyám is szeretni fogja. Hozzá megyünk, s benne fogunk
lakni. 24 Aki nem szeret, az nem tartja meg tanításomat. A tanítás, amelyet

hallotok, nem az enyém, hanem az Atyáé, aki engem küldött. 25 Ezeket akartam nektek mondani, amíg veletek vagyok. 26 S a Vigasztaló, a Szentlélek, akit majd a nevemben küld az Atya, megtanít benneteket mindenre és eszetekbe juttat mindent, amit mondtam nektek.

A búcsúbeszédhez és a végrendelethez hozzátartozik a távozó személy akaratának kifejezése. Jézus földi működése idején tanítónak, mesternek, az egyház alapítójának mutatta magát, aki tanítványaitól hitet, ragaszkodást, követést várt. Ezt ismétli meg itt is, de inkább kérés és buzdítás formájában. Ő szeretetből adta a kinyilatkoztatást, övéi is ebből a motívumból válaszoljanak. Aki szeret, az viszontszeretetet vár. De milyen parancsokról van szó? A 23-ik versben azt kéri, hogy a tanítását, szavát (logos) tartsák meg. A tanítás és a parancs tehát azonos fogalmak. A tanítványok tegyék magukévá evangéliumát, legyenek hűségesek a tőle kapott hithez, és éljenek a hit követelményei szerint. Ennek az ő részéről meglesz a viszonzása. Az evangélista előadásából kiérezhető, hogy Jézus szava az egész egyháznak, minden hivőnek szól. A viszonzás az lesz, hogy ő kéri az Atyát, aki majd őhelyette elküldi az Igazság Lelkét, a másik Vigasztalót. Ebben benne van, hogy eddig ő is úgy volt közöttük, mint vigasztaló, s a Szentlélek majd úgy jön el, hogy ebben a szerepében örökre az egyházzal marad. Mint az igazság lelke elsősorban azzal vigasztal és erősít, hogy megadja a világos látást és ébrentartja az igaz hitet.

A világgal való szembeállítás a tanítványok kiválasztottságát emeli ki. A világ nem kaphatja meg a Szentlelket, mert nincs érzéke a befogadására: nem látja, nem ismeri. A hivők azonban ismerik, mert bennük van és bennük marad. A Lélek azért jön, hogy áthassa a hivő közösséget. A szöveg elárulja, hogy amikor leírták, az egyházi közösségben benne volt a jelenlevő Lélek megtapasztalása. Az Apostolok Cselekedeteinek egész elbeszélése bizonyítja, hogy a Szentlélek jelenléte és hatása milyen elevenen élt a tanítványokban. Az egyház tehát nem érezte, hogy elhagyatottságban és tanácstalanságban kell kezdenie küldetését.

Jézus elmenetele nem végleges, nem hagyja árván övéit. Halála ugyan a végleges elválás képét mutatja, de visszajön hozzájuk, mert feltámad és új létmódjában velük marad. A világ ezt a megdicsőült létmódot nem láthatja, mert nem hisz benne. Az apostolok azonban átélik a húsvét eseményeit, s tudják, hogy Jézus él, s övéit is élteti. Feltámadásában úgy találkoztak vele, mint aki beöltözött

az életbe, sőt mint aki hazatért az Atyához, minden élet forrásához. A teljesülés szavait úgy mondja ki, mint ígéretet: azon a napon majd megtudjátok, hogy az Atyában vagyok, ti bennem és én bennetek. „Az a nap" szentírási használat szerint második eljövetelét jelzi, de itt inkább a húsvéttal megkezdődő végső időre vonatkozik. A feltámadt Krisztus működése olyan lesz, hogy abból egyszerre kiolvasható az Atyához való hazatérése és kegyelmi ittmaradása. Amilyen egységben van az Atyával, ugyanolyan egységben marad a benne hivőkkel: ti bennem, én bennetek. Pál apostol a keresztséggel hozza kapcsolatba a Krisztusba való beöltözést (Róm 6,5; Gal 3,27).

A 21-ik vers tovább részletezi a Krisztussal való kapcsolatot. Aki ismeri és teljesíti parancsait, vagyis a hitből él, az szereti őt, s ezt a szeretetet az Atya és a Fiú egyformán viszonozza. A jutalma ez lesz, hogy Krisztus különlegesen kinyilatkoztatja magát neki, vagyis egyre jobban megismerteti magát vele. Nem kell itt különös természetfölötti élményre gondolni, hanem csak arra, hogy aki az evangélium hitéből él, az egyre jobban felismeri Jézusban az üdvösség szerzőjét, az igazság kinyilatkoztatóját, a szeretet forrását, s így ragaszkodása is egyre személyesebb lesz. Erről tanúskodnak olyan egyszerű hivők, akik különösebb teológia nélkül is egészen átveszik az evangélium szellemét. Itt a szerző a sorok közt még azt is érzékelteti, hogy húsvét utáni keresztény közösség Jézus szeretetére épült és abból él.

Júdás Taddeus (Mk 3,18; Mt 10,3) feltesz egy kérdést, amely az egész zsidóság kérdése volt: Miért nem a világnak nyilatkoztatja ki magát? Miért csak nekik, hivőknek? Ez volt a kérdése a második század végén Celzusznak és Porfiriusznak is. A feltámadt Krisztus miért nem mutatta meg magát ellenségeinek is? A válasz mindig az volt, hogy ő érdemszerző, személyes hitet akart ébreszteni az emberekben, nem pedig ellenállhatatlan hatalommal elnyomni őket. Egyháza igehirdetésével, amelyben a Szentlélek működik, győzi meg a világot az igazságról, hogy ti. az Atyához megy és közbenjárónk lesz (16,10). Egyébként Júdás kérdésére Jézus csak úgy ad választ, hogy rámutat az ember végleges hazatalálási lehetőségére. Ő nem azért jött, hogy földi országot alapítson, hanem hogy az embert az Atya gyermekévé és örökösévé tegye.

A szeretet jutalma tehát az, hogy ővele együtt az Atya is lakást vesz a hívő lelkében. A válasz kapcsolatban áll korábbi megjegyzé-

sével, hogy az Atya házában sok hely van. Ez a sok hely úgy realizálódik, hogy az Atya már itt a földön hozzánk költözik, s ezzel biztosítja örök hazatalálásunkat. A szöveg itt nem említi a Szentlelket, de kétségtelen, hogy az Atyával és a Fiúval együtt ő is jelen van. Ezért beszél a teológia a Szentháromság lélekben lakásáról, mint a kegyelem belső lényegéről. Hogy minden kegyelmi hatás az evangélium hitéből fakad, azt a zárómondat jelzi: Aki nem szeret, nem tartja meg tanításomat. A tanítás viszont az Atyától ered, azért érthető, hogy a hitet ő jutalmazza.

Jézus ezeket az ígéreteket még földi életében ki akarta fejezni, hogy a tanítványok később lássák teljesedésüket. Különben a Szentlélek, a Vigasztaló, akit az Atya az ő nevében küld, eszükbe juttatja majd ezeket az igazságokat, sőt megtanítja őket mindannak az értelmére, amit tőle hallottak. Jézus földi életét és tanítását tehát csak feltámadása után lehetett igazán értelmezni, s a megértéséhez szükség volt a Szentlélektől kapott kegyelmi világosságra. A Szentlelket az Atya a Fiú nevében küldi. Nemcsak azért, mert Jézus érdemelte ki nekünk, hanem azért, mert ő egyúttal a Fiúnak is Lelke (Róm 8,10; Gal 4,6). Ezen az alapon valljuk azt is, hogy a Szentlélek az Atyától és a Fiútól származik.

Jézus békéje (14,27—31)

27 Békességet hagyok rátok. Az én békémet adom nektek. Nem úgy adom nektek,
ahogy a világ adja. Ne nyugtalankodjék a szívetek, s ne csüggedjen. 28 Hiszen
hallottátok, hogy azt mondtam: Elmegyek, de visszajövök hozzátok. Ha szeretnétek,
örülnétek, hogy az Atyához megyek, mert az Atya nagyobb nálam. 29 Előre meg-
mondtam nektek, mielőtt megtörtént volna, hogy ha majd bekövetkezik, higgyetek.
30 Már nem beszélek soká nektek, mert közeleg a világ fejedelme. Rajtam nincs
hatalma. 31 De a világ így tudja meg, hogy szeretem az Atyát, és végbeviszem,
amivel az Atya megbízott. Keljetek föl, menjünk innét!

A búcsúbeszéd a tanítványok feltételezett lelki nyugtalanságából indult ki (14,1). Az evangélista most azzal szembeállítja Krisztus békéjét. Ő nem egyszerűen a „békesség nektek" köszöntéssel búcsúzik, hanem a béke adományával. Az új szövetségben a béke már az a teljes üdvösség, amire a próféták utalnak (Iz 52,7; Ez 37,26). Jézus eljövetele ezt már előre jelezte (Lk 2,14). Feltámadása után a megjelenések alkalmával is feltűnően ismétlődik a békével való köszöntés. Jelentősége annak van, hogy a szent szerzők ezt

megörökítették, tehát ők is a különleges jelentésre gondoltak. Jézus saját békéjét adja, mint ahogy saját örömét, életét, szeretetét közli tanítványaival. Ő tehát egyetemes kegyelmi forrás. Arra nem tér ki, hogy ezt a békét hogyan adja. Azt majd a tanítványok maguk megélik, ha feltámadásában feltárul előttük igazi kiléte és teljes győzelme. Egyelőre csak megnyugtatja őket, hogy ha el is távozik, újra visszajön hozzájuk.

Igazi tanítás ebben a kijelentésben van: „Ha szeretnétek, örülnétek, hogy az Atyához megyek, mert az Atya nagyobb nálam." A szeretet a másik javát keresi. Jézus embersége szerint az Atyától veszi át a megdicsőülést és az uralmat. Távozása tehát trónraemelés lesz. A kijelentés egyébként az első századok szentháromsági vitáiban is szerepet kapott. Egyesek úgy értelmezték, hogy a Fiú istensége szerint is kisebb az Atyánál. De a Fiú egylényegűsége más kijelentésekből világosan kitűnik, azért ez a hely csak úgy érthető, hogy Jézus embersége szerint méri magát az Atyához. Embersége szerint dicsőül meg, s lesz közbenjárónk és a kegyelem közvetítője. Amit mond, az jövendölés is. Feltámadása után a tanítványok visszaemlékeztek, hogy előre tudta halálát és megdicsőülését, s ez erősítette hitüket.

Amint a 31-ik versből kitűnik, először csak ez a beszéd szerepelt az utolsó vacsora leírásában. Az evangélista jelezte is a társalgás végét: „Már nem beszélek soká nektek, mert közeleg a világ fejedelme". Az árulást és a szenvedés idejét az evangélisták különféle kifejezésekkel nevezik meg. Mk 14,41 szerint elérkezett az óra, Lk 22,53 szerint a sötétség hatalma közeledik. János itt a világ fejedelméről szól, a gonoszság hatalmáról, amely megnyilvánul Júdásban és mindazokban, akik halálra adják Jézust. A világ fejedelme lehet a bűn megszemélyesítése, vagy lehet a gonosz lélek, aki azért uralkodik, mert az ember bűnével szolgálatába szegődött. Jézus azonban tudja, hogy fölötte nincs hatalma. Egyrészt azért, mert vádlói nem bizonyíthatnak rá bűnt, másrészt azért, mert ha életét el is veszik, feltámad, tehát halála győzelem lesz. A világot is kiragadja a gonoszság hatalmából. Bár ismeri a jövőt, a megpróbáltatás elől nem akar kitérni, mert a világ csak helytállásából, a vértanúság vállalásából tudhatja meg, hogy szereti az Atyát és véghezviszi a rábízott feladatot. Más messiásfogalom ez, mint amilyenről a zsidók ábrándoztak. Ő nem politikai síkon mozog, hanem az embert vezeti az Atyához, mint örök céljához.

A szőlőtő hasonlata (15,1—11)

1 „Én vagyok az igazi szőlőtő, Atyám a szőlőmíves. 2 Minden szőlővesszőt, amely nem hoz gyümölcsöt, lemetsz rólam, azt pedig, amely terem, megtisztítja, hogy még többet teremjen. 3 Ti már tiszták vagytok a tanítás által, amelyet hirdettem nektek. 4 Maradjatok hát bennem, akkor én is bennetek maradok. Amint a szőlővessző nem teremhet maga, csak ha a szőlőtőn marad, úgy ti sem, ha nem maradtok bennem. 5 Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők. Aki bennem marad és én benne, az bő termést hoz. Hisz nélkülem semmit sem tehettek. 6 Aki nem marad bennem, azt kivetik, mint a szőlővesszőt és elszárad. Összeszedik, tűzre vetik és elég. 7 Ha bennem maradtok és tanításom is bennetek marad, akkor bármit akartok, kérjétek, és megkapjátok. 8 Azáltal dicsőül meg Atyám, hogy bő termést hoztok, és a tanítványaim lesztek. 9 Amint engem szeret az Atya, úgy szeretlek én is titeket. Maradjatok meg szeretetemben. 10 Ha teljesítitek parancsaimat, megmaradtok szeretetemben, amint én is megtartottam Atyám parancsait és megmaradok szeretetében. 11 Ezeket azért mondom nektek, hogy az én örömöm legyen bennetek is, és teljes legyen örömötök.

Itt előbb a szöveg összefüggésére kell kitérnünk. A 14-ik fejezet azzal végződött, hogy „keljetek fel, menjünk innét!" A 18,1-ben pedig ezt olvassuk: „Azután, hogy ezeket mondta Jézus kiment tanítványaival a Kidron patakon túlra..." Így az összefüggés tehát teljes. Ezért amit a 15.16. és 17. fejezet tartalmaz, azt a könyv első összeállítása után iktathatták be anélkül, hogy az összefüggés megzavarására gondoltak volna. De kétségtelenül ez is a sugalmazott szerző műve, és Jézus kinyilatkoztatását tartalmazza. A stílus és a szándék is ugyanaz, mint a könyv többi részében. Az apostoli egyházban gyűjtötték Jézus szavait és beszédeit. A szinoptikusok is felhasználtak ilyen forrásokat, s ugyanígy a negyedik evangélium szerzője is megtehette. Ha az említett három fejezetet utólag illesztette be a könyvbe, valószínűleg azért tette, mert a keresztény közösség lelki igénye megkívánta. Ebben a három fejezetben egészen világos, hogy Jézus az egyház későbbi életébe tekint be előre, s arra vonatkozóan ad eligazítást. A 14. fejezetben kapott búcsúbeszéd folytatása akar lenni ez is, de azzal a szándékkal, hogy kimutassa: a hívő közösség Jézus ügyét képviseli, belőle él, mint a szőlővesszők a tőkéből, és az ő szeretetét akarja gyakorolni a világban. Csak így állhat helyt a küzdelemben és az üldöztetésben, amely reá vár. A 16. fejezetben aztán újra visszatér a búcsúzás hangulatához, s közben kitér a Vigasztaló eljövetelére és a viszontlátás reményére. A 17. fejezetben pedig az úgynevezett főpapi imát kapjuk. Ezt pedig úgy is felfoghatjuk, mint a 13,41 bővebb kifejtését, ahol

Jézus a megdicsőülést kérte az Atyától. Itt azonban már bele van foglalva az apostolokért és a mindenkori hivőkért való könyörgés is.

Én vagyok az igazi szőlőtő. Ebben visszacseng Isten szava: Én vagyok, aki vagyok. Jézus tehát ugyanolyan üdvtörténeti kinyilatkoztatást ad, mint Jahve az Ószövetségben. János evangéliumában szívesen fejezi ki kilétét képekkel és hasonlatokkal: én vagyok a jó pásztor, a világ világossága, az élet, az út, a feltámadás. Itt azonban bővebben kifejti a hasonlatot. Jellemző a kiemelés is: az igazi szőlőtő. A szövegből nem tűnik ki, hogy szembeállítaná magát a nem igazi szőlőtővel. Egyesek úgy gondolják, hogy a kiemelés az evangélistától származik, aki már a gnosztikusokkal, a mandeusokkal vagy más tévtanítókkal szemben mutatott rá Jézus valódi üdvrendi szerepére. Mindenesetre Jézus szerette a természetből vett hasonlatokat, s azokat megtette a természetfölötti rend szimbólumainak. Az Ószövetségben is találkozunk a megszemélyesített bölcsességnek ilyen kijelentésével: „Rügyet hajtottam, mint a szőlőtőke, s virágjaim pompás gyümölcsöt termettek" (Sir 24,17). Az evangéliumban azonban a kép már a keresztény közösség szimbóluma. A hivők a vesszők az igazi szőlőtőn. A háttérben az Atya áll, mint szőlőmíves. Ez a gondolat összhangban áll az egész evangéliummal, hiszen Jézus mindenütt arra hivatkozik, hogy őt az Atya küldte, illetve hogy ő az Atya tervét hajtja végre. Az Atya közvetlenül belenyúl a közösség életébe. A terméketlen vesszőket lenyesi, a termőket megtisztítja, hogy még jobban teremjenek. Arra nem tér ki, hogy a megtisztítás miben áll, de gondolhatunk a nehézségekre, kísértésekre, amelyeket a tanítványoknak el kell viselniük és le kell győzniük. A beszéd az apostoloknak szól, de úgy, ahogy már az egyházat képviselik.

A következő mondat úgy hangzik, mint egy közbevetés, és azt magyarázza meg, hogy az apostolok már tiszták lettek a nekik adott tanítás (logos = szó) által. A későbbiek úgy értelmezték a kijelentést, hogy az apostolok nem a keresztségben kapták a megigazulást, hanem a Jézus szavába vetett hit által. Valójában a keresztségnek is az isteni szó ad erőt, az teszi szentséggé.

A kitérés után folytatódik a szőlőtő hasonlata. A közösség tagjai maradjanak Krisztusban, mert csak így teremnek gyümölcsöt. Ő itt a kegyelmi élet belső természetére mutat rá, nem pedig erkölcsi buzdítást ad. Aki a hitén keresztül Krisztussal azonosítja magát, abban ő is benne marad, s ezzel adja meg a lehetőséget, hogy

élete gyümölcsöző legyen. Ez a kölcsönös egymásban levés már a 14,23-ben is kifejeződött. Még előbb pedig az eukarisztikus beszédben is előfordult (6,56). De milyen gyümölcsöt kell teremniük? Krisztus saját magára úgy mutatott rá, mint a földben elhalt búzaszemre, amely megsokszorozza önmagát (12,24). Itt azonban inkább a keresztény közösség életére gondol, amelyben a hitnek és a szeretetnek kell hatékonynak lenni.

A következő vers megismétli a tőke és a vessző összefüggését, de még hozzáteszi, hogy Krisztus nélkül semmit sem tehetünk. Tehát a vele való kegyelmi kapcsolat az előfeltétele minden természetfölötti érdemszerzésnek. A kijelentés általános. Az apostolok missziós tevékenysége eredménytelen volna Krisztus nélkül, de az egyéni vallásos élet érdemszerző tetteit sem tudnánk gyakorolni. A teológia ebben azt a tételt látja meg, hogy csak a kegyelem állapotában véghezvitt jótettek szereznek érdemet az örök életre. Krisztus az eredménytelenséget negatív oldalról is bemutatja. A leszakadt és leszáradt vesszőket tűzre vetik, tehát nincs többé szerepük a szőlő életében. Ugyanez a gondolat ismétlődik János levelében (I,5,16), ahol a halálthozó bűnről beszél. A tűz az ítélet és a büntetés jelképe, mint Mt 13,40-ben. De János könyvében másutt nem szerepel.

A figyelmeztetést ígéret követi: Ha bennem maradtok és tanításom is bennetek marad, akkor kéréseitek meghallgatásra találnak. Jézus szavának bennünk maradása ugyanazzal az eredménnyel jár, mintha ő maga laknék bennünk. Illetve a hiten keresztül valóban bennünk lakik, mint ahogy azt az Ef 3,17 félreérthetetlenül jelzi is. A keresztény élet hatékonysága tehát két vonalon tapasztalható: lehetségessé válik a hit szerint való élet és imáink meghallgatásra találnak. Az imánál Krisztus nem tesz semmi megszorítást: bármit akartok, kérjétek. Azt hangsúlyozza ki, hogy a vele való azonosulás jogot ad kéréseinknek gyermeki bizalommal való előterjesztésére.

A Krisztus szerinti élet az Atyát dicsőíti meg, s ez összhangban áll az ő egész tanításával. Életművét abban foglalta össze, hogy az Atyát megdicsőítette a földön (17,4). Így aki az evangélium szerint él és az ő tanítványa lesz, annak az élete is az Atya dicsőségét hirdeti. Tanítványává pedig az válik, akiben megmarad az ő tanítása (8,31), s aki teljesíti az új parancsot, a szeretetet (13,35). Az ilyen ember egész életével bemutatja, hogy az Atya leereszkedett, kitárult felénk, biztosított gondviseléséről, s megígérte az örök

jutalmat. Sőt aki Krisztust követi, az az Atya irgalmát, türelmét, szeretetét adja tovább a világban. Viszont aki Jézus tanítványa lett, azt ő is úgy szereti, mint ahogy az Atya őrá tekint. Valójában Jézus az Atyától hozott szeretetet sugározza tovább. Viszonzásul megkívánja, hogy tanítványai is szeretettel forduljanak feléje, de ez a szeretet végső fokon az Atyára irányul. A szeretet a hit követelménye. Hiszen csak Jézus tanításából tudjuk, hogy az Atya felénk fordult és üdvösségünket akarja. Jézus kívánja, hogy a szeretet állandósuljon és kiállja a próbát a parancsok megtartásában. Ő maga is azért marad meg az Atya szeretetében, mert teljesíti akaratát. Érdekes összefüggést találunk a jelen vers (15,10) és a 14,15 között. Ott ezt a felhívást adta: ha szerettek, tartsátok meg parancsaimat, itt pedig azt hangoztatja, hogy a parancsok megtartása a szeretet biztosítéka. Ő tehát nem érzelmi szeretetet és ellágyulást követel, hanem tettrekészséget, amely vállalja az evangélium szellemét.

Az örömet már az előző fejezetben is érintette (14,28), most a teljességéről és maradandóságáról beszél. Az öröm alapja a vele való életkapcsolat, s rajta keresztül az a tudat, hogy az Atyáéi vagyunk. Az öröm állandó vágya az emberi életnek, s egész életünket át hajszoljuk. A hivőnek arra kell törekednie, hogy Krisztus örömét tegye magáévá. Többször kell arra gondolnunk, hogy ő úgy szeret bennünket, mint ahogy az Atya őt szereti, s a szeretetben benne van az elkötelezettség, a megértés, a segítés, a közbenjárás és főleg az a szándék, hogy gyümölcsözőbbé tegye életünket. A szőlőtő saját gazdagságát látja a vessző termésében. A kegyelmi segítséget ehhez adja.

A kölcsönös szeretet (15,12—17)

12 „Az az én parancsom, hogy szeressétek egymást, amint én szerettelek benneteket. 13 Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért. 14 Ha megteszitek, amit parancsolok nektek, barátaim vagytok. 15 Nem nevezlek többé szolgának benneteket, mert a szolga nem tudja, mit tesz ura. Barátaimnak mondalak benneteket, mert amit hallottam Atyámtól, azt mind tudtul adtam nektek. 16 Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak benneteket, s arra rendeltelek, hogy menjetek, teremjetek gyümölcsöt, maradandó gyümölcsöt. Akkor mindent megad nektek az Atya, amit a nevemben kértek tőle. 17 Ezt a parancsot adom nektek: szeressétek egymást!

Ami itt következik, nem más, mint a 13,34-ben említett új parancs bővebb kifejtése, s egyúttal utalás arra, hogy az egyházi

közösség életében milyen szerep jut a szeretetnek. Az embertársi szeretet parancsát János levele is központi helyre teszi. Krisztus tanítványainak ez lesz az igazi ismertető jele (13,35). Benne van annak a gnosztikus felfogásnak az elutasítása is, amely a titkos kinyilatkoztatás és az egyéni ismeret hajszolásában látta a tökéletességet. Az egymás iránt való szeretet mértéke Jézusnak a tanítványai iránt megnyilvánuló szeretete. Az ő követése az erkölcsi tökéletesség biztosítéka. Ő világosan hirdette, hogy a szeretetet nem szabad a hivők csoportjára leszűkíteni, annak egyetemesnek kell lenni, de a dolog természetéből következik, elsősorban azok között nyilvánul meg jobban, akik valamilyen szempontból összetartoznak, akiket a közös eszmény vagy elkötelezettség összefűz. A keresztény közösség azért is köteles a szeretetet gyakorolni, hogy ezzel tanúsítsa Krisztus kegyelmének erejét. A szeretet legmagasabb fokát az éri el, aki életét is odaadja barátaiért. Ez önmagában lehet egyszerű megállapítás, de itt benne van az utalás Jézus kereszthalálára, áldozatára. Ő életét adta övéiért és az emberiségért, hogy megváltást szerezzen. A barát szó alkalmat ad az evangélistának arra, hogy jellemezze Jézus szeretetét. A barátság különben ebben a korban irodalmi téma is volt, mind a zsidó, mind a görög-római környezetben. A héberben hiányzik a barátság szó, de emlegetik a baráti szövetséget (Dávid és Jonatán, 1Sám 18,1—4). Ábrahámra úgy tekintenek, mint Isten barátjára (Iz41,8; 2Krón 20,7). Jézus itt kifejti, hogy a barátságnak vannak feltételei. Tanítványai akkor válnak igazán barátaivá, ha követik tanítását és megtartják parancsait, hiszen szeretetüket csak így tanúsíthatják. Isteni személyisége miatt vele szemben legföljebb csak a szolga helyzetét tölthetnék be. Azonban amikor rájuk bízta az Atyától kapott kinyilatkoztatást, a szolga helyzetéből átemelte őket a baráti kapcsolatba. A szolga nincs beavatva ura titkaiba. Ő azonban feltárta előttük belső világát. Sőt mindazt átadta nekik, amit az Atyától hallott, vagyis a kinyilatkoztatás teljességét közölte velük. A keresztény hitben Istennek ezt a személyes kitárulását kell felfognunk és értékelnünk, különben nem válhat élményszerűvé. Az apostolok tudatában voltak annak, hogy megkapták a teljességet, azért új kinyilatkoztatást nem kell várniuk. A barátság kezdeményezője tehát Krisztus, s ő az marad mindenkivel szemben, akit kegyelmével megközelít. Ő választotta ki tanítványait, nem pedig megfordítva. Másutt arra hivatkozik, hogy az Atya adta neki őket (17,6), s hogy

csak az fordul feléje hittel, akit az Atya vonz (6,44). Isten azonban nagylelkűen ajánlja fel a barátságot, s az embernek is ilyen nagylelkűséggel kell válaszolnia. Viszont a kiválasztás egyúttal küldetés is, hogy gyümölcsöt teremjenek.

A felhívás csak azt ismétli, amit már a szőlőtő hasonlata is jelzett A „maradandó gyümölcs" említéséből arra kell következtetni, hogy elsősorban nem a missziós feladatra gondol, hanem általában a szeretet és a többi erény gyakorlására, amivel kiérdemelhetjük az örök életet. Aki ilyen formában Krisztus barátja lesz, annak az Atya teljesíti kéréseit, amelyeket Krisztus nevében eléjeterjeszt. Ez az ígéret is buzdítás, hogy a barátsággal járó követelménynek eleget tegyünk. A legnagyobb kötelesség a kölcsönös szeretet marad. A parancs megismétlése fejezi be ezt a témát, s ez a szerkesztési eljárás ismételten arra vet világot, hogy milyen fontosságot tulajdonítottak a szeretetnek abban a közösségben, ahol a könyv keletkezett.

A világ gyűlölete (15,18—16,4)

18 „Ha gyűlöl majd benneteket a világ, gondoljatok arra, hogy engem előbb
gyűlölt, mint titeket. 19 Ha a világból valók volnátok, mint övéit, szeretne
benneteket a világ. De mert nem vagytok a világból valók, hanem kiválasztottalak
benneteket a világból, gyűlöl benneteket a világ. 20 Gondoljatok a tőlem kapott
tanításra: Nem nagyobb a szolga uránál. Ha tehát engem üldöztek, titeket is üldözni fognak. Ha az én tanításomat megtartották, a tieteket is megtartják. 21 S
ezt mind az én nevemért teszik veletek, mert nem ismerik azt, aki küldött engem.
22 Ha nem jöttem és nem tanítottam volna őket, nem volna bűnük. De így nincs
mentségük bűneikre. 23 Aki engem gyűlöl, Atyámat is gyűlöli. 24 Ha nem
vittem volna végbe olyan tetteket közöttük, amilyeneket senki más nem vitt végbe,
nem volna bűnük. De látták ezeket, mégis gyűlölnek, engem is, Atyámat is. 25
Mert teljesedni kell a törvényükben olvasható jövendölésnek: Ok nélkül gyűlöltek.
26 Ha eljön a Vigasztaló, akit az Atyától küldök, az Igazság Lelke, aki az Atyától
származik, ő majd tanúságot tesz rólam. 27 Tegyetek ti is tanúságot rólam,
hiszen kezdettől fogva velem voltatok. 16,1 Azért mondtam el ezeket, nehogy
megbotránkozzatok. 2 Kizárnak benneteket a zsinagógákból, s eljön az óra,
amikor az, aki megöl titeket, azt hiszi, hogy szolgálatot tesz vele az Istennek.
3 Így fognak bánni veletek, mert nem ismerik sem az Atyát, sem engem. 4 Azért
mondtam el ezeket, hogy ha majd eljön az óra, eszetekbe jusson, hogy előre megmondtam nektek. Kezdetben nem beszéltem róla, hiszen veletek voltam."

A beszéd eddig inkább a Krisztussal és egymással fennálló kapcsolat körül mozgott. Most arra tér rá, hogyan fogadja őket a külső környezet, amit a hivő közösséggel szemben „világnak" nevez. A világon itt is azokat az embereket érti, akik visszautasítják

Krisztus evangéliumát. Ezeknek a magatartása a szeretet ellentéte lesz. A hivők Krisztusért szeretik egymást, a világ pedig Krisztus miatt fordul ellenük. Az apostolok és a könyv szerzője később tapasztalásból is ismerték ezt a helyzetet. Az ellenszenv és a gyűlölet oka az lesz, hogy Krisztus kiválasztotta őket a világból, ezért a világ nem tartja őket a magáénak. Az 1Jn 2,16 a „világ" sajátos törekvését a test kívánságában, a szem kívánságában és az élet kevélységében látja, az evangélium pedig Isten előtti hódolatra, önmegtagadásra és áldozatos szeretetre hív. Ezért jelentkezik az ellentét a két felfogás között. Ez a feszültség különben már a könyv elején is megtalálható. Krisztussal a világosság belépett a földi sötétségbe, de a sötétség nem fogta fel a világosságot (1,5).

Akiket Krisztus kiválasztott, azokat a világ idegennek tartja, ezért nem szereti. A kiválasztás megtérést, az önző kívánságok megtagadását követeli, ez pedig idegen az öncélú embernek. A tanítványok ne csodálkozzanak ezen az ellentéten, s ne is tartsák magukat tragikus lényeknek. Tekintsenek Krisztusra, akit szintén üldöztek. Az a megállapítás, hogy a szolga nem nagyobb uránál, lehet általános szólam. De itt megérezzük benne az egyház nyelvét, amely már Krisztust Úr-nak nevezi. A gyűlölet és az üldözés azonban nem lesz általános. A tanítványok vigasztalást is kapnak a jövőre nézve: ha az emberek Krisztus tanítását megtartották, az övéket is megtartják. Vagyis a bizonyítás és a cáfolat, az elfogadás és az elvetés kettőssége fogja kísérni az egyház működését. A tanítványok és a világ ellentétét az 1Jn 3,13 ezekkel a szavakkal emeli ki: „Ne csodálkozzatok, testvérek, ha a világ gyűlöl benneteket. Mi tudjuk, hogy a halálból átmentünk az életbe, mert szeretjük testvéreinket." A vigasztalás tehát az, hogy a szeretet biztosítja az örök életet, s ezt akkor is birtokolni fogjuk, ha gyűlöletből megkeserítik vagy elveszik földi életünket. Az emberek egyébként „Krisztus nevéért" gyűlölik őket. Hasonló kifejezést találunk Mt 13,13-ban: „A nevemért mindenki gyűlölni fog titeket." De ott a kijelentés a végső időkre vonatkozó jövendölésben fordul elő. Jézus neve azért kelt gyűlöletet, mert nem ismerik az Atyát, aki őt küldte. Az Atyát csak Jézus kinyilatkoztatásából lehet megismerni. Ő a Fiút éppen azért küldte, hogy benne kinyilvánítsa valódi atyaságát, irgalmát, gondviselését, egyetemes üdvözítő akaratát. Aki mindezt hittel elfogadja, az előtt kitárul az Atya szeretete, azért ő maga is tud szeretni.

A megbélyegző szavak elsősorban a zsidókra vonatkoznak, akik Jézust keresztre feszítették, és akik később a tanítványokat is üldözték. Kimutatja bűnük súlyosságát is. Bár ők maguk azt vélték, hogy Istennek tesznek szolgálatot, ha lehetetlenné tesznek egy olyan messiást, aki nem felel meg elképzelésüknek. De Jézus arra hivatkozik, hogy ő tanításával és életével felvilágosította őket az igazságról. Valóban olyan magasztos képet senki sem festett Istenről, mint ő, és senkinek a viselkedése nem tükrözte annyira az Isten előtti engedelmességet, mint az övé. Azonkívül természetfölötti jelekkel igazolta küldetését, sokkal inkább, mint a próféták. Ezek a tettek még hozzá az Atya irgalmát és szeretetét is tükrözték. Ezért aki nem fogadta el őt, sőt gyűlölte, annak a magatartása bűnös volt. Krisztus gyűlöletében benne volt az Atya gyűlölete is, hiszen végső fokon az ő szeretetét utasították vissza. Viselkedésükben teljesedett az a jövendölés is, amit az Ószövetségben az ártatlanul üldözött igaz, a Megváltó előképe mond magáról: Ok nélkül gyűlöltek (Zsolt 35,19; 69,5).

Ahogy itt Jézus a gyűlöletről és az üldözésről beszél, abban felismerhető az egyház helyzetének visszhangja az első század végén. Az evangélista úgy utal a problémákra, ahogy ők azokat saját életükben és az igehirdetésben felismerték. A tanítványok ebben a küzdelemben nem maradtak egyedül. Jézus elküldte nekik a Szentlelket, a Vigasztalót, az Igazság Lelkét, aki az Atyától származik. Ő a nagy tanú Krisztus mellett, de a tanítványokon keresztül tanúskodik. A Vigasztaló elküldéséről volt szó a 14,26-ban is. Itt most kibővíti a Szentlélekről szóló tanítást. Előbb azt mondta, hogy a Vigasztalót az Atya küldi az ő nevében, itt pedig azt halljuk, hogy ő küldi az Atyától. A Szentlélek az Atyától származik, tehát isteni személy, nem teremtmény. Eeredete éppen olyan örök származás, mint a Fiú születése. De ha a Fiú is küldi, csak azért teheti, mert a Lélek tőle is származik. Ezt úgy értjük, hogy amikor az Atya kimondja magát a Fiúban, mint örök Szavában, akkor egész isteni lényegét közli vele, tehát azt a módot is, ahogy tőle a Szentlélek származik. Ezért az Atya és a Fiú egy lételve a Szentléleknek, nem kettő. Ő is az egy és oszthatatlan isteni lényeget birtokolja az Atyával és a Fiúval együtt.

Az apostolok kezdettől fogva Jézussal voltak, ezért nekik mint szemtanúknak kell továbbadniuk tanítását és kilétének értelmezését. A kezdet említése mutatja, hogy az apostoloknak az egész

kinyilatkoztatást tovább kellett adniuk, s a Szentlélek valóban ehhez segítette őket. Ő az Igazság Lelke, ezért módjában áll az egész igazság feltárása. Az egyház úgy is értelmezte az apostolok küldetését, hogy ők a kinyilatkoztatás hivatalos eszközei voltak, s velük le is zárult a kinyilatkoztatás. Az egyház abból él, amit tőlük kapott.

A 16,1—4 tulajdonképpen összefoglalása annak, amit az üldözésekről eddig mondott. Az ismétlés egyúttal hangsúlyozás is. Azért adja ezt a jövendölést, hogy majd kellő időben visszagondoljanak rá. Jézus látta egyházának nehéz napjait, tehát a megpróbáltatás nem a gonoszság hatalmának felülkerekedése. A gyűlölet odáig mehet, hogy aki megöli őket, azt hiszi, szolgálatot tesz Istennek. Természetesen csak az általuk elképzelt istenségnek. A vakbuzgó farizeusok között voltak ilyenek. Pál apostol is érzékelteti, hogy azelőtt ő is vallási okokból üldözte a keresztényeket. Ha ismernék az Atyát és a Fiút, akkor másként viselkednének. Az istenfogalom tehát nagyon belejátszik az ember világnézetébe és erkölcsi magatartásába. A befejező mondat úgy hangzik, mint Jézus személyes működésének és az egyház korának szétválasztása. Amíg közöttük volt, nem kellett az eljövendő nehézségeket emlegetni. Addig az volt a feladat, hogy őt és rajta keresztül az Atyát megismerjék. Eltávozása után azonban az egyháznak a hitből kell élnie, s minden helyzetben reflektálnia kell Krisztus ígéreteire és bátorítására. Az egyháznak is meglesznek a maga „órái".

A Vigasztaló eljövetele (16,5—15)

5 „Most elmegyek ahhoz, aki küldött. De senki sem kérdezi közületek: Hová
mégy? 6 Inkább szomorúság tölti el szíveteket, amiért ezt mondtam. 7 De
az igazságot mondtam. Jobb nektek, ha elmegyek, mert ha nem megyek el, akkor
nem jön el hozzátok a vigasztaló. Ha azonban elmegyek, akkor elküldöm. 8 Ami-
kor eljön, meggyőzi a világot a bűnről, az igazságról és az ítéletről. 9 A bűnről,
amiért nem hittek bennem. 10 Az igazságról, hogy az Atyához megyek, s többé
nem láttok. 11 Az ítéletről, mivel a világ fejedelme ítélet alá esett. 12 Még
sok mondanivalóm volna, de nem vagytok hozzá elég erősek. 13 Hanem amikor
eljön az Igazság Lelke, ő majd elvezet benneteket a teljes igazságra. Nem magától
fog beszélni, hanem azt mondja el, amit hall, és a jövendőt fogja hirdetni nektek.
14 Megdicsőít engem, mert az enyémből kapja, amit majd hirdet nektek. 15
Minden ami az Atyáé, az enyém is. Azért mondtam, hogy az enyémből kapja,
amit majd hirdet nektek."

A fejezet további részében egyre több szó esik a búcsúzásról. Az egészet úgy foghatjuk fel, mint a keresztény közösségnek szóló vigasztalást és bátorítást. Jézus bejelenti, hogy elmegy ahhoz, aki küldte, vagyis az Atyához. A tanítványok mindebből azonban csak az elválás szomorúságát érzékelik. Csak Jézus feltámadása után lett világos előttük, hogy Jézus valóban az Atyához ment, tehát halála út volt a győzelemhez, a megdicsőüléshez. Azt a kijelentést, hogy a tanítványok nem érdeklődnek távozásának célja felől, fel lehet fogni szemrehányásának is, de lehet szónoki alakzat, amely bevezeti a további magyarázatot. A szomorúság abból adódik, hogy a tanítványok átélik a magukra hagyatottságot és a világ idegenkedését. Pedig valójában nem hagyja őket magukra, hanem létrehoz egy új, természetfölötti, szellemi kapcsolatot. Ezért jobb nekik, ha most eltávozik közülük. Amíg testileg jelen van, addig a Szentlélekben létrejött közösség nem valósulhat meg. Jézus azt mondja, hogy a Szentlelket elküldi egyházának. A Lélek tehát nem őt váltja fel, hanem őt képviseli, az ő kereszthalálának és feltámadásának gyümölcsét teszi hatékonnyá. Ebben benne van az is, hogy a végső szót nem a földi Jézus mondta ki, hanem a megdicsőült Jézus a Szentlélek által. Előbb már szó volt arról, hogy az Igazság Lelke elvezeti az egyházat a teljes igazságra, vagyis megadja a krisztusi kinyilatkoztatás megértését. Most azt emeli ki, hogy a Szentlélek a világban is tanúskodni fog mellette, de természetesen az egyház szaván és életén keresztül. Így a Szentlélek Krisztus jelenlétét állandósítja. Amint tehát előbb (14,28) az öröm forrásaként jelölte meg azt, hogy az Atyához megy, most a Szentlélek hatására céloz, mint az öröm forrására. Az egyház majd megtapasztalja, hogy a Szentlélek hatékonyan jelen van.

Azt a témát már többször érintette, hogy a világ értelmetlenül, sőt ellenségesen áll szembe Krisztus művével. Ezt az érdektelenséget csak isteni erő győzheti le. A Vigasztalónak a világra gyakorolt hatását az evangélista úgy állítja be, mint egy per lefolyását, de kozmikus arányokban. Erre indíthatta az is, hogy a „parakletos" szó megbízott szószólót, védelmezőt, vigasztalót jelent. Különben az egész könyv szerkezete olyan, hogy Jézus szinte jogi vitában áll a hitetlen világgal. A sajátjába jön, de nem fogadják be, tanítása az igazság, mégsem értik meg, halálra ítélik, de feltámad. Neki tehát mindig van bizonyítéka. A bizonyítékokat a Szentlélek majd minden időben kifejti. Meggyőzi a világot a bűnről, az igazságról és az

ítéletről. A szavak érthetőbbé válnak, ha rámutatunk az evangélista elgondolására. Ő már a jövendölést a teljesedés oldaláról nézi, s nekünk is ebben az összefüggésben kell azt értelmezni. A bűnös világ a vallási és állami hatóságok által ítéletet tartott Jézus felett. A háttérben azonban a „világ fejedelme" állott. Őt elítélték ugyan, kereszthalála mégis a világ megváltása volt, s abban a világ fejedelme megkapta végleges ítéletét. A Szentlélek működése arra irányul, hogy a világ tudomást szerezzen erről az ítéletről, illetve hogy érezze maga fölött ezt az ítéletet. A módozatra a szöveg nem mutat rá, de a 15,26 alapján biztosra vehetjük, hogy célját a hivő közösség tanúskodásán keresztül éri el. A világ bűnének leleplezése, illetőleg az ítélet gondolata a zsidó apokrif írásokban is tükröződik (Jubileumok könyve, Hénok könyve).

A bűn itt elsősorban a hitetlenség bűne. Már a 8,21—24 is megbélyegzi a farizeusok bűnét, hiszen Jézus elégséges tanúságot tett maga mellett, illetőleg csodáival igazolta, hogy az Atya tanúskodik mellette. Az egyház hitvallása, amelyet a Szentlélek éltet, mindig ki fogja mutatni, hogy a hit kötelesség, mert Isten az üdvösség történetében megadta a bizonyítékokat. A tanúskodásban az is benne van, hogy Jézus elítélése bűn volt, nem pedig Istennek tett szolgálat.

A Szentlélek meggyőzi a világot az igazságról, illetőleg pontosabban az igazságosságról, megigazultságról (dikaiosyné), amely abban nyilvánult meg, hogy Jézus az Atyához ment. Feltámadása és megdicsőülése olyan volt, mint az emberi vád alól való fölmentés. Ő maga nem kereste saját maga dicsőségét (8,50), de mögötte állt az Atya, aki ítél és osztogatja a dicsőséget. A Szentlélek és az egyház tanúskodásában tehát benne lesz a tanítás, hogy az emberi életnek csak egy igazi értéke és célja van: Krisztus követésében keresni az Atya megdicsőítését, s ezáltal eljutni az Atyához. A végén a hozzáadás: „többé nem láttok", csak azt akarja kifejezni, hogy távozása nem ok a szomorúságra. Őt nem látják, de itt van a Vigasztaló, aki az ő művét valósítja.

A két első tanúskodásban benne van a harmadik is: a világ fejedelme már ítélet alá esett. A világ fejedelme korabeli kifejezés: jelentheti a gonosz lelket vagy a gonoszság hatalmát. A megváltás abban áll, hogy az emberiség története eldőlt az üdvösség javára. A rossz bármennyire tényező lesz is benne, Isten irgalma hatalmasabb, és a kegyelem túlárad (Róm 5,20). A hivő egyháznak ebben a

tudatban kell élnie, mint ahogy az 1Jn 2,13—14 is bátorít: legyőztétek a gonoszt. A kegyelem segítségével mindig megvan a győzelem lehetősége, bár a küzdelem megmarad. Érdemszerzés csak küzdelem árán lehetséges.

A Szentlélek megígérése tehát a jövő tisztázása. Jézusnak nincs arra szüksége, hogy mindent előre megmondjon vagy leírjon. Még sok mondanivalója volna, de a tanítványok úgysem tudnak megbirkózni kijelentéseivel. Ők az ószövetségi hagyományon nevelkedtek, és a Messiás alakját is koruk szemével nézték. Jézus földi életében nem tudták működésének szellemi tartalmát felfogni. A Szentlélek éppen erre képesíti őket. Az evangélista ezt a fejlődést a hivő közösség életében is sejteti. Jézus a Szentlelket itt az Igazság Lelkének mondja, mint a 15,26-ban. Ő hozza a tiszta látást. A Jézus által adott kinyilatkoztatás tehát nemcsak az lesz, amit nyilvános működése idején tett és mondott, vagy amit feltámadása után megjelenései alkalmával közölt az apostolokkal, hanem mindaz, amit az apostolok a Szentlélek megvilágosítása által felismertek és hirdettek.

A teljes igazság fogalmában benne van mindaz, amit Isten az ember üdve érdekében ki akart nyilatkoztatni és az egyházra akart bízni. Különben Isten lelkének az igazsággal kapcsolatos munkáját a zsidó hagyomány is ismerte. Philó arról beszél, hogy az emberi értelem csak azért keresi az igazságot, mert Isten lelke ösztönzi. A Szentlélek által közölt kinyilatkoztatás is Jézusé lesz, mert a Lélek azt adja tovább, amit „tőle hall". A szentháromsági struktúra tehát itt is kiütközik. Amit Jézus tett és mondott, azt az Atyától kapta, s amit a Szentlélek ad az apostoloknak, azt Jézustól veszi. Eljövetele tehát nem új fejezet az üdvösség történetében, hanem Jézus művének befejezése. Ahogy Jézus megdicsőítette az Atyát azzal, hogy üzenetét elhozta a világnak (17,1—6), úgy a Szentlélek is megdicsőíti Jézust azáltal, hogy érvényt szerez tanításának a világ végéig. Működése a jövőre irányul, vagyis arra, amit a tanítványoknak majd tenni és mondani kell, hogy a megváltás művét elfogadtassák az emberekkel . Jézus megvilágítja azt is, hogy a Szentlélek miért kapja tőle, amit kinyilatkoztat. Természetesen itt Jézus isteni személyiségéről van szó, nem emberi természetéről. Ami az Atyáé, az az övé, a Fiúé is, hiszen az Atya egész lényegét átadja a Fiúnak. Így a Fiú is örök lételve a Szentléleknek az Atyával együtt. A Fiú nem utólag adja át gondolatait a Szentléleknek, hanem

abban az örök lehelésben, ami nem más, mint a Szentlélek származása az Atyától és a Fiútól. Az evangélista célja itt nem a teológiai spekuláció, hanem annak kiemelése, hogy a hivő egyház élete menynyire a Szentháromság titkában gyökerezik.

A viszontlátás reménye (16,16—24)

16 „Rövid idő s már nem láttok, ismét rövid idő s viszontláttok". 17 A tanítványok közül néhányan elkezdtek tanakodni: „Mit akarhat ezzel mondani: Rövid idő s már nem láttok, ismét rövid idő és viszontláttok? És hogy az Atyához megyek?" 18 Így töprengtek: „Mi az, hogy rövid idő? Nem értjük, mit akar vele mondani." 19 Jézus észrevette, hogy meg akarják tőle kérdezni, azért így szólt hozzájuk: „Azon tanakodtok egymás közt, hogy az mondtam: Rövid idő s már nem láttok, ismét rövid idő és viszontláttok? 20 Bizony, bizony mondom nektek: Ti sírtok majd és jajgattok, a világ azonban örülni fog. Szomorkodtok, de szomorúságtok örömre változik. 21 Az asszony is szomorú, aki szül, mert elérkezett az órája. Amikor azonban megszületik a gyermeke, azon való örömében, hogy ember született a világra, nem gondol többé gyötrelmeire. 22 Így most ti is szomorúak vagytok. De viszontlátlak benneteket, s akkor majd örül a szívetek, és örömötöket nem veheti el tőletek senki. 23 Azon a napon már nem kérdeztek tőlem semmit. Bizony, bizony mondom nektek: Bármit kértek az Atyától a nevemben, megadja nektek. 24 Eddig nem kértetek semmit a nevemben. Kérjetek és kaptok, hogy örömötök teljes legyen".

A Szentlélek közreműködésére való utalás után most újra Jézus távozása a téma. De a búcsúzás szomorúsága helyett a hangsúly a viszontlátás örömén van. Mindkettőt a titokzatos szó vezeti be: rövid idő, és már nem láttok .... Jézus itt még talányokban beszél, mint a próféták akárhányszor. A világos látás ideje még nem jött el, mint ahogy arra a 23-ik versben utal. A „rövid idő" kifejezést használták a próféták is, és úgy látszik, az ítélet bizonyosságát akarták vele kiemelni. (Óz 1,4; Iz 10,25; Jer 51,33). Jn 10,33-ban is előfordul, s ott tanítványokat figyelmezteti közeli eltávozására. Itt azt jelzi, hogy közeledik a szenvedés és az elválás ideje, de közeledik az újra való találkozásé is. A rövid idővel szembenáll „az a nap" (23. vers), amelyen a titok megoldódik, és amely a teljes örömet hozza. A görög szöveg egy másik szembeállítást is hoz: a „nem láttok engem" kifejezésben a „theorein" szót használja, a viszontlátásnál pedig a „horan" szót. Minőségi különbség nincs a kettő között. A két szó mégis jelzi, hogy a húsvéti látás és élmény más lesz, mint ami földi jelenlétéből adódott. A rövid idő és az

ellentétek ismétlésével az evangélista felhívja a figyelmet, hogy az olvasó gondolkodjék el a mondottak felett. Az elválás szomorúságával szembenáll az el nem múló öröm.

A tanítványok tanakodása is csak Jézus bejelentésének titokzatosságát emeli ki. Megnyugtatásukhoz első lépés az, hogy Jézus ismeri gondolataikat, nehézségüket és magától ad magyarázatot. Ha pedig akkor ismerte, megdicsőülése után méginkább ismeri egyháza gondjait. A vigasztalás tehát az utókornak is szól. Azután megmagyarázza, hogy a rövid időt mi tölti ki. A hivő közösség és a világ szembeállítása itt is folytatódik. Jézus szenvedése és halála nekik sírást és szomorúságot hoz, a világ pedig örülni fog. Ez célzás Jézus ellenfeleinek örömére, akik elégedetten gondoltak arra, hogy megszabadultak egy kellemetlen újítótól. A világ öröme ismétlődik mindig, amikor a jó ügy veszélybe kerül, vagy amikor Isten országának látszólagos felsülését látja. A tanítványok szomorúsága azonban nem végleges. A húsvét meghozza nekik az örömet, s valami egészen újat kapnak, amit a szöveg a szülő asszony fájdalmával és örömével illusztrál. János evangéliumában igazi példabeszédek nincsenek, de hasonlat annál több. A vajúdó asszony szomorúsága azért változik örömre, mert „ember született a világra." Nem valószínű, hogy a kifejezésnél valamilyen bibliai előképre kellene gondolni (Éva vagy Mária alakjára), mert bizonyára a mindennapi nyelv is használta ezt a hasonlatot. Az asszony öröme itt az anyai öröm, amely maradandó és amely új meghatározást ad életének. Az apostolok szomorúsága így változik örömre. Ha majd viszontlátják Jézust feltámadása után, meggyőződnek arról az új adottságról, amely megjelent a világban és amely megváltoztatta életüket: az örök élet, az üdvösség, a végleges boldogság akkor is biztosítva van, ha a földi élet elpusztul. A feltámadás és az örök élet olyan ígéret, amelytől semmiféle földi hatalom nem foszthat meg. Ez az öröm átdereng a bajok és megpróbáltatások homályán is. A világ tehát, amely szembeáll velük, nem erősebb, mint az a hatalom, amelyhez ők kötötték sorsukat.

A viszontlátás egyúttal a megértés napja is lesz. Megértik, hogy Jézus miért jött a világba. Ezért akkor már nem kérdezgetik célja és szándéka felől. Ebből a szempontból „az a nap" az egész egyház napja lesz, mert a kinyilatkoztatás teljességéből fog élni. De az örömnek lesz még egy biztosítéka. Jézus ismételten megígéri, hogy bármit kérnek az ő nevében az Atyától, megadja nekik.

Mégpedig azért, hogy örömük teljes legyen. Egyébként a húsvét titkában az Atyát is felismerik, ezért közvetlenül léphetnek eléje kérésükkel. De mindig Krisztus nevében, vagyis úgy, mint akik hozzája tartoznak, az ő nevét viselik. A „bármit kértek" kijelentés kiszélesíti az ima tárgyát, de a dolog természetéből következik, hogy a kérésnek is a hitből kell fakadnia, nem pedig önző vágyakból. Az a megjegyzés, hogy eddig nem kértek semmit az ő nevében, rávilágít arra, hogy a feltámadás és a viszontlátás mennyire elősegítette Jézus megismerését. Földi életében nem ismerhették fel benne az igazi közvetítőt. Most azonban meggyőződhettek arról, hogy ő a Fiú, az Atyánál van, s ott is övéit képviseli, azért hivatkozhatnak a nevére. A buzdítás ebből az üdvrendi helyzetből fakad: Kérjetek és kaptok, hogy örömötök teljes legyen.

Pillantás a jövőbe (16,25—33)

25 „Ezeket képekben mondtam el nektek. De elérkezik az óra, amikor már nem
beszélek nektek képekben, hanem nyíltan hirdetem nektek az Atyát. 26 Azon
a napon majd a nevemben kértek, s nem mondom azt nektek, hogy kérem értetek
az Atyát 27 mert az Atya maga is szeret titeket, mivel ti is szerettetek és hittétek,
hogy az Atyától jöttem. 28 Eljöttem az Atyától, a világba jöttem, de most
itthagyom a világot és visszatérek az Atyához". 29 Erre a tanítványok meg-
jegyezték: „Most már nyíltan beszélsz, nem képekben. 30 Így világossá vált
előttünk, hogy mindent tudsz, s nincs szükséged rá, hogy valaki is kérdezzen. Ezért
hisszük, hogy az Istentől jöttél". 31 Jézus így felelet: „Most hiszitek? 32 Eljön
az óra, s már itt is van, amikor szétszéledtek, ki-ki megy a maga útjára, s magamra
hagytok. De én nem vagyok egyedül, mert az Atya velem van. 33 Ezért mond-
tam el ezeket nektek, hogy békességet találjatok bennem. A világban üldözést szen-
vedtek, de bízzatok, mert legyőztem a világot."

A búcsúbeszéd befejezése nem összefoglalást ad az elmondottakról, hanem különlegesen rátereli a figyelmet az Atyára, akinek szeretete az üdvtörténetet létrehozta. Jézus eddig képekkel és hasonlatokkal mutatta be az Atya tervét, a megváltás misztériumát. De elérkezik az óra, a feltámadás ideje, amikor már nyíltan hirdeti nekik az Atyát. Hogyan értsük ezt, hiszen előbb, a 16,12-ben arról volt szó, hogy a további felvilágosítást már a Szentlélek, az Igazság Lelke adja? A tanítványokat és az apostoli egyházat ez a látszólagos ellentmondás nem nyugtalanította. Ők tudták, hogy a Szentlélek által maga Jézus beszél. Ők nem láttak különbséget a

történeti Jézus és a hit Krisztusa között. Jézus feltámadásában és a Szentlélek kiárasztásában az valósult meg, amit ő földi működésével ígért. Különben Jézusnak egész nyilvános működése valamiképpen burkolt, magyarázatra szoruló beszéd (paroimia) volt, amit csak feltámadása tett igazán érthetővé (parrhésia).

Feltámadása után a tanítványok az ő nevében való kérést is jobban megértették. Abból, hogy Jézust visszakapták a feltámadásban, s hogy aztán a Szentlelket is elküldte nekik, megtudták, hogy az Atya szereti őket, s kész teljesíteni kéréseiket. Az Atya azért szereti őket, mert ők szeretik Krisztust, és elhitték, hogy az Atyától jött. Ha visszagondolunk az apostolok tanácstalanságára és félelmére a szenvedés napjaiban, akkor joggal gyanítjuk, hogy az evangélista itt már általában a hivők helyzetére céloz. Aki hiszi, hogy Jézus az Isten Fia, azt az Atya gyermekének tekinti, és szeretetébe fogadja. Ez a gondolat ismétlődik János első levelében is. Jézus igazi megismeréséhez el kell fogadni három létezési módját: öröktől fogva az Atyánál volt, onnan a világba jött, hogy emberi alakjában végbevigye a megváltást, s végül halálában visszatért az Atyához. Ez a három létezési mód beletartozott az egyház hitvallásába, mint ahogy azt a Fil 2,5—9 is igazolja. János evangéliumában Jézus megdicsőülése oldja fel a kereszt botrányát, a szinoptikusoknál és Pálnál inkább a kereszthalál áldozati jellegének kimutatása.

A tanítványok legalább annyit felfognak Jézus vigasztalásából, hogy az Atya különleges gondviseléssel fordul feléjük Mesterük miatt, azért mondják neki, hogy most már nyíltan beszél. Azt is megtapasztalták, hogy a lelkükbe lát, azért inkább a csodálatukat fejezik ki, ezekkel a szavakkal: mindent tudsz, s képes vagy feleletet adni annak is, aki nem kérdezett. Később Péter is így vallja meg ragaszkodását: Uram, te mindent tudsz, tudod, hogy szeretlek (21,17). Jézus tudása azt is jelentette, hogy előre látta szenvedésének eseményeit. Feltámadása után ennek alapján is hihették, hogy valóban Istentől jött. Valamilyen hit azonban már akkor is volt bennük, hiszen azért tartottak ki mellette, de az a hit még nem bírta ki a megpróbáltatást. Jézus rámutat arra, hogy az ő órája a tanítványok órája is lesz. De különböző módon fogják megélni, mert különböző módon ismerik az Atyát, és különböző módon bíznak benne. A tanítványokat eltölti a félelem, s mindegyikük megy a maga útján. Ugyanaz a gondolat ez, mint amit Mk 14,27

idéz az Ószövetségből: Megverem a pásztort és szétszélednek a juhok. A tanítványok nem menekülnek az Atyához. Jézus azonban tudja, hogy nem marad egyedül. Az Atya vele marad akkor is, ha övéi szétszélednek. Az Atya hűségének, elkötelezettségének a hangoztatása az egész mondanivaló lényege. Jézus szenvedése nem azért következett be, mert az Atya elhagyta vagy megtagadta. A szenvedés és a halál Jézusnak alkalmat adott arra, hogy tanúsítsa fiúi bizalmát és engedelmességét, az Atyának viszont alkalmat adott arra, hogy feltámasztásával kimutassa a teremtményi kereteket túllépő atyaságát. Aki így tekint Jézusra, az békességet talál benne. János evangéliumában a kereszt a megdicsőülés eszköze. Jézusnak ez a felemelése gyógyulást hoz, mint a Mózes által felemelt kígyó (3,14), s feláldozott állapotában kezdi magához vonzani, saját életében részesíteni a mindenséget (12,29). Ő már így nézte saját szenvedését, azért béke lakott a szívében. Már előbb ígérte, hogy ezt a békét átadja övéinek (14,27). Feltámadása pedig kifelé is bizonyította győzelmét. Igazolta azt, hogy az Atya valóban vele volt, s igazolta azt is, hogy a rövid ideig tartó szenvedést és küzdelmet felváltja az örök boldogság. Ezért végső üzenetként hagyhatja hátra a hivő közösségnek, hogy ő legyőzte a világot, tehát bízhatnak benne. A világ itt is a megváltást, az Isten országát visszautasító emberek, a győzelem pedig a világ bűnének kiengesztelése és az örök élet megszerzése. Aki hisz benne, az elvben már osztozik győzelmében. János levele (1,5,4) is ezt az eleven hitet teszi meg a győzelem alapjának: „Mindenki, aki az Istentől való, legyőzi a világot. És ez a győzelem — győzelem a világ fölött! — a mi hitünk." Az apostoli igehirdetés számára tehát a szenvedés története nem egy tragikus esemény visszaidézése volt, hanem annak a tudatosítása, hogy az emberi élet minden megpróbáltatásával és halálraszántságával együtt benne van az Atya szeretetében. Elsősorban azért, mert a Fiú is magára vette és erkölcsi mélységeit kiaknázta. A Szentlélek pedig azért jött el, hogy a Krisztus által felszínre hozott értékek állandósuljanak és az Atya dicsőségét szolgálják. Lényegében tehát a búcsúbeszédben megkapjuk az egyház önértelmezését, s az egyéni hitnek ehhez kell mérni magát.

A főpapi ima (17,1—5)

1 „E szavak után Jézus égre emelte tekintetét és így imádkozott: Atyám, elérkezett az óra. Dicsőítsd meg Fiadat, hogy Fiad is megdicsőítsen téged. 2 Hatalmat adtál neki minden ember fölött, hogy akiket neki adtál, azoknak örök életet adjon. 3 Az az örök élet, hogy ismerjenek téged, az egyedül igaz Istent, és akit küldtél, Jézus Krisztust. 4 Én megdicsőítettelek a földön: a feladatot, amelynek az elvégzését rám bíztad, elvégeztem. 5 Most te is dicsőíts meg, Atyám, magadnál: részesíts abban a dicsőségben, amelyben részem volt nálad, mielőtt a világ lett."

A 17-ik fejezet az úgynevezett főpapi imát tartalmazza. Miután Jézus elmondta búcsúbeszédét tanítványai előtt, az Atyához fordul, s ima formájában kéri tőle saját megdicsőülését, továbbá az Atya gondviselésébe ajánlja apostolait s mindazokat, akik majd hinni fognak benne. A szinoptikusoknál hiába keresünk ilyen átfogó imaszöveget. Itt azonban teljesen beleillik a könyv szerkezetébe. Az ima alaptémája az, hogy Jézus megdicsőítette az Atyát, s ezért az Atya is megdicsőíti a Fiút azzal, hogy felmagasztalja mint megváltót. Ez a gondolat már a 13,31-ben megjelent. Részletekbe menve az ima így tagolódik. Jézus kéri saját emberi megdicsőülését, s ezt azért kéri, hogy örök életet adhasson övéinek, akik közé beleszámítja apostolait és a későbbi hivőket. A részletes kérés az, hogy az Atya tartsa meg őket, azaz tekintse sajátjának, szentelje meg őket az igazságban és adjon nekik egységet. Az ima végén Jézus előre tekint a teljesedésre (24—26 vers).

Az evangélista az imát a búcsúzás szavai után teszi, vagyis liturgikus formát ad az utolsó vacsora menetének. Előbb van a tanítás, utána az ima. Ha arra gondolunk, hogy az evangélista nem csupán Jézus szavait akarta visszaidézni, hanem meg akarta világítani azt az egész misztériumot, amely Jézus szenvedésében és feltámadásában megnyilvánult, s amelyet csak később ismertek fel, akkor elveszti a jelentőségét az a kérdés, hogy az imát Jézus még az utolsó vacsora termében mondta-e el, vagy útban az Olajfákhegyére. Szemének az égre emelése nem annyira a pap imádkozó mozdulata, mint inkább annak kifejezése, hogy Jézus egynek érzi magát a világfeletti Atyával. Az „Atya" megszólítás a tanítványoknak is szól, hogy az imát ilyen bizalommal és odaadással kezdjék. Itt elérkezett Jézus életének döntő órája, a szenvedés és a megdicsőülés ideje. Ennek hangoztatása egyúttal a kérés megokolása is. A kérés tartalma valójában az Atya és a Fiú közötti bensőséges kapcsolat kifejezése. Az Atya dicsőítse meg a Fiút ebben az órában,

hogy a Fiú is megdicsőítse őt. Ebben a kijelentésben összefoglalja az egész ima tartalmát. A megdicsőítés nem csupán azzal valósul meg, hogy az Atya beöltözteti majd őt a feltámadásba és a Fiú hatalmába, hanem abban is, hogy a szenvedés idején lehetőséget ad neki az engedelmesség, a hűség és a szeretet kifejezésére. Tehát az Atyát ő is kétféleképpen fogja megdicsőíteni: egyrészt azzal, hogy szenvedése idején fiúként viselkedik vele szemben, másrészt azzal, hogy felmagasztaltatása után az embereket is elvezeti arra az életre, amely az Atya örök terve volt. Jézus számára tehát a megdicsőülés több, mint az érdemek jutalmának átvétele. Nem mint magánszemély szerepel itt, hanem mint megváltó. Az Atya azért küldte, azért adott neki hatalmat, hogy örök életet adjon az embereknek (szószerint: minden testnek). De csak akkor adhatja, ha ő maga már beöltözött ebbe az életbe. Itt a 3-ik vers mintegy magyarázatul közbeveti, hogy mi az örök élet: az Atyának és az ő küldöttének, Jézus Krisztusnak a megismerése. Valójában az egész kinyilatkoztatás ezt célozta, de igazi, végleges megismerés csak a túlvilágon, a színelátásban következik be. A megismerés egyébként feltételezi az Istennel fennálló életközösséget. Az „egyedüli igaz Istent" hitvédelmi szempontból említi a szöveg. Benne van a pogányok isteneinek elutasítása. Azok az Ószövetség szerint sem voltak élő istenek. De az evangélista nyilván arra is utal, hogy amikor az egyház Jézust mint Fiút, mint Urat emlegeti, azzal az egyetlen Isten fogalmát nem másítja meg. Isten megismerése, látása nem valamilyen filozófiai értelemben biztosítja az örök életet, mintha önmagában a tudás és ismeret végleges boldogságot adna. A kinyilatkoztatás a személyes találkozásra gondol, amiben benne van a szeretet és az élet megosztása is.

Az Atya és a Fiú között fennáll a kölcsönösség. Jézus megdicsőítette az Atyát azzal, hogy a rábízott feladatot elvégezte. Amikor ezt kijelenti, nem az Atyát akarja emlékeztetni saját szolgálataira, hanem egyházának ad kinyilatkoztatást. Jelezni akarja, hogy az Atya elvárja mindenkitől a reá bízott feladat elvégzését: azt, ami emberi helyzetünkből és keresztény mivoltunkból következik, s ezért meg is jutalmaz. Jézus jutalma természetfölötti. Az Atya magánál, örök mennyei létmódjában dicsőíti meg. Embersége szerint is magához emeli, és beöltözteti a Fiú dicsőségébe, amellyel mint isteni személy a világ teremtése előtt, tehát öröktől fogva rendelkezett.

6 „Kinyilatkoztattam nevedet az embereknek, akiket a világból nekem adtál.
A tieid voltak, s nekem adtad őket, és megtartották tanításodat. 7 most már
tudják, hogy minden, amit nekem adtál, tőled van. 8 A tanítást, amit kaptam
tőled, továbbadtam nekik. El is fogadták, s ezzel valóban elismerték, hogy tőled
jöttem, és elhitték, hogy te küldtél engem. 9 Értük könyörgök. Nem a világért
könyörgök, hanem azokért, akiket nekem adtál, 10 mert a tieid — hiszen ami
az enyém, az a tied, s ami a tied, az az enyém —, és én megdicsőültem bennük.
11 Én nem maradok tovább a világban, de ők a világban maradnak, én meg
visszatérek hozzád. Szent Atyám, tartsd meg őket a nevedben, akiket nekem adtál,
hogy egy legyenek, mint mi. 12 Amíg velük voltam, megőriztem őket a nevedben,
akiket nekem adtál. Megőriztem őket, senki más nem veszett el közülük, csak
a kárhozat fia, így beteljesedett az Írás. 13 Most visszatérek hozzád, ezeket pedig
elmondom a világban, hogy örömöm teljesen az övék legyen. 14 Átadtam nekik
tanításodat, de a világ gyűlölte őket, mert nem a világból valók, amint én sem
vagyok a világból való. 15 Nem azt kérem tőled, hogy vedd ki őket a világból,
hanem hogy óvd meg őket a gonosztól. 16 Hiszen nem a világból valók, amint
én sem vagyok a világból való. 17 Szenteld meg őket az igazságban, mert hiszen
a tanításod igazság. 18 Amint te a világba küldtél, úgy küldöm én is őket a világba.
19 Értük szentelem magamat, hogy ők is szentek legyenek az igazságban."

A jelenlevő apostolok egyúttal már az egyházat képviselik, ezért Jézus a rájuk való hivatkozással részben földi működését jellemzi, részben pedig megokolja az értük való könyörgést. Küldetését azzal teljesítette, hogy kinyilatkoztatta az Atya nevét az embereknek, akiket maga az Atya neki adott. Az Atya neve, — mint általában a név a régiek felfogásában — az egész személyt jelenti. Jézus tehát azt világította meg, hogy Isten benső lényegi vonása szerint atya, s az emberek felé is ilyen módon fordult. Az atyaság feltárásában benne volt az a szándék, hogy az embereket gyermekeivé fogadja. Az Atya a világból adta Jézusnak a tanítványait, ezért ő úgy tekint rájuk, mint kapott ajándékra. Az Atya úgy adja őket Krisztusnak, mint sajátjait, hiszen mindennek ő az ura, mindennel ő rendelkezik. A tanítványok érdeme az, hogy „megtartották az Atya tanítását". Krisztus itt mint Fiú beszél, aki mindent az Atyától kapott, tehát a tanítást is, és az apostolok megértették, hogy amit ő birtokol, az egyúttal az Atyáé is. Krisztus nem egyszerűen emberi szerénységgel hárít mindent az Atyára, hanem a Szentháromság titkára utal. Az Atya az örök szülésben az egész isteni lényeget közli a Fiúval, s Krisztus embersége szerint is ennek az örök születésnek a mintája: mindent az Atyától kap úgy, hogy emberi lelkével is

látja és hallja őt. Az Atyának jellemző vonása tehát az, hogy ad: amit Krisztusnak ad, azt rajta keresztül az emberiségnek adja. Viszont amikor az apostolok elfogadták a tanítást, akkor elismerték Krisztust az Atya küldöttének, sőt fiúnak. Ez a hit érdemszerző, nemcsak az apostolokban, hanem mindenkiben. Krisztus valóban úgy említi, mint az apostolok érdemét. Kimutatták, hogy Istenhez akarnak tartozni, nem a világhoz, ezért ajánlhatja őket az Atya különös oltalmába. Az a közbevetés, hogy „nem a világért könyörög", hanem tanítványaiért, joggal meglephet bennünket, hiszen Krisztus a világ üdvözítője akart lenni. De a kijelentést nem szabad az összefüggésből kiszakítani. A szemita nyelvekben az ellentétnek legtöbbször csak az a szerepe, hogy a mondanivalót kiemelje. Jézus itt kifejezetten övéiért akar könyörögni, akik küldetésükben szembenállnak az idegenkendő világgal, viszont Jézus úgy tekint rájuk, mint akik egészen az övéi. A szavak mögött egyébként meg kell látnunk az apostoli egyház küldetésének és kiválasztottságának a tudatát is.

Szentháromságtani szempontból jelentősége van annak a közbevetésnek is, hogy „ami az Atyáé, az a Fiúé", és megfordítva. Teológiai nyelven az egylényegűségre való hivatkozást kell meglátni benne. De Jézus emberi alakjában is a Fiú, s így amit magáénak vall, azt az Atya is sajátjának tekinti. Ezért válnak az ő gyermekeivé azok, akik a hitben Jézussal azonosítják magukat.

Végül az apostoloknak érdemük az, hogy Jézus megdicsőült bennük. A kijelentésnek főleg akkor van értelme, ha már az evangélista idejéből tekintünk rá vissza. Az apostolok tovább adták a világnak az evangéliumot, annak szellemét, az Atya iránti hódolatot, s ezzel Jézust a világ Megváltójának vallották meg. Az Atya segítségére szükségük is volt, mert Mesterük eltávozása után a „világban maradtak." Abban a világban, amely az előzmények szerint ellenséges érzülettel fogadta őket, s Jézus nem maradt velük látható formában, hiszen visszatért az Atyához.

Ezután Jézus konkretizálja a kérést. A megszólítás: Szent Atyám! már valószínűleg az egyház liturgiájából való, de azt is ki akarja fejezni, hogy a szent Isten szentelje meg a tanítványokat. Az Atya a forrása minden szentségnek és hatalomnak. A „tartsd meg őket a te nevedben" az előbb mondottakból érthető. Tekintse őket úgy, mint akik hozzája tartoznak, az ő nevét viselik. A tanítványok megismerték az Atya nevét, el is fogadták, s az Atya

megadhatja nekik, hogy ebben a hitben és életfelfogásban megmaradjanak, s az egységet megőrizzék.

Egységre azért van szükségük, mert ki vannak téve a világ csábításának. Az egység egyszerre biztosítja a Jézushoz való tartozást és az egymásközti szeretetet. Éppen ez tükrözi az Atyának és a Fiúnak az egységét. Eddig Jézus maga volt a kapocs közöttük, s az egységből nem is vált ki senki, csak „a kárhozat fia". János evangéliumában Júdás árulása úgy szerepel, mint a világ fejedelmének, a sátánnak a befolyása (13,2.27). A szöveg azonban tükrözi az egyház meggyőződését is, hogy aki kiválik a Krisztus által létrehozott kegyelmi közösségből, az a bűnös világ befolyása alá kerül. Amikor Krisztus most visszatérőben van az Atyához, szükséges, hogy mindezeket elmondja a világban. Azt akarja, hogy övéinek öröme teljes legyen. A hangsúly azon van, hogy ebben a világban mondja el, amely a bűn hatása alatt is áll. Az egyháznak tudnia kell, hogy Krisztus előre látta történelmi helyzetét, küzdelmeit, s úgy mellette áll, hogy jelenléte az öröm forrása lehet. Sőt az általa adott kinyilatkoztatás és az egész természetfölötti rend az öröm forrása. Az apostoloknak és az egyháznak azért van szükségük az Atya különleges oltalmára, mert Krisztus az Atyától hozott tanítással kiemelte őket az öncélú világból, hasonlóvá tette önmagához, s így a világ már nem érzi őket a magáénak, idegennek nézi és akárhányszor gyűlöli. Nem azt kéri, hogy az Atya vegye ki őket a világból, hiszen a küldetésük a világhoz szól, azt kell megnyerni Isten országának. Ebben a fogalmazásban is benne van az apostoli egyház önértelmezése. Az Atyától azt a kegyelmet várja, hogy óvja meg a gonosztól, vagyis a bűnnek ne legyen hatalma a tanítványok fölött. Ez a gondolat benne van a Miatyánkban is: szabadíts meg a gonosztól! De célzást találunk arra is, hogy az erkölcsi rossz állandó tényezője marad a történelemnek, s így az ellene folytatott küzdelem is megmarad. A 16-ik vers mégegyszer hangsúlyozza a tanítványok rászorulását az Atya segítségére: nem a világból valók, mint ahogy Krisztus sem belőle való. Óvele megjelent a természetfölötti létrend és hivatás. Ez a meggyőződés élteti a hitvallást. Átéljük a kísértéseket, a nehéz órákat, de mindig tudatosítani kell a szembenállást az öncélú evilágisággal. Nem minden ösztönös, anyagi vagy hatalmi érdek egyeztethető össze a Krisztushoz való tartozással.

Előbb, a 11-ik versben a kérés így hangzott: „Tartsd meg őket

a te nevedben. Most azt kéri, hogy „szentelje meg őket az igazságban", mert az ő tanítása igazság. Az Atya neve, az igazság és a tanítás lényegében mind egyet jelent. Mindegyik azt fejezi ki, hogy az Atya a tanítványokat a természetfölötti rendnek, az Isten országának hordozójává teszi. De az apostoloknak küldetésük van a világhoz, azért birtokolniuk kell az igazságot. Ezt azáltal érik el, ha a Krisztustól kapott tanítást mint valóságos erőt magukban hordozzák. Krisztus küldetését folytatják, amelyet az Atyától kapott. A két küldetés összefüggését említi a 20,21 is: „Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket." Jézus küldetését az evangélium más helyen úgy ismerteti, hogy tovább kell adnia, „amit az Atyánál látott és hallott" (3,32; 8,26), vagy hogy „tanúságot tegyen az igazságról" (18,37). Az apostolok és az egyház úgy vették át a küldetést, hogy a Krisztustól hozott üdvösséget kell munkálniuk a világban.

Jézus nemcsak kéri az Atyától, hogy a tanítványok a küldetést megvalósítsák, hanem „értük szenteli magát, hogy szentek legyenek az igazságban". Azt már kérte, hogy az Atya szentelje meg őket az igazságban. Itt saját közreműködését nevezi meg: vállalja értük a keresztáldozatot, amely minden megszentelődés forrása. Az egyháznak tudnia kell, hogy Jézus önmaga feláldozásával szerezte meg a küldetés kegyelmeit, azért nem is lesz hűtlen annak osztogatásában. A keresztáldozatról szóló tanítás az apostoli igehirdetés lényeges része. János evangéliuma Jézust egyenesen Isten bárányának nevezi, akit a húsvéti engesztelő áldozat idején feszítettek keresztre. Ha egyszer ő így szentelte magát tanítványaiért, akkor közbenjárása minden bizonnyal hatékony.

Ima a hivőkért (17,20—26)

20 „De nemcsak értük könyörgök, hanem azokért is, akik szavukra hinni fognak
bennem. 21 Legyenek mindnyájan egy. Amint te, Atyám, bennem vagy, s én
benned, úgy legyenek ők is bennünk, hogy így elhiggye a világ, hogy te küldtél
engem. 22 Megosztottam velük a dicsőséget, amelyben részesítettél, hogy egy
legyenek, amint mi egy vagyunk: 23 én bennük, te bennem, hogy így ők is teljesen egy legyenek, s megtudja a világ, hogy te küldtél engem, és szereted őket, amint
engem szerettél. 24 Atyám, azt akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek
velem, ahol vagyok, s lássák dicsőségemet, amelyben részesítettél, mivel már a világ
teremtése előtt szerettél. 25 Én igazságos Atyám, a világ nem ismert meg,
de én ismerlek, s ők is felismerték, hogy te küldtél. 26 Megismertettem velük

nevedet, és ezután is megismertetem, hogy a szeretet, amellyel szeretsz, bennük legyen, s én is bennük legyek."

Amikor az evangélista leírta ezt az imát, rá akarta ébreszteni a hivő közösséget arra, hogy Krisztusnak éppúgy gondja volt rájuk, mint apostolaira, s hogy szent, kegyelmi közösségbe akarta őket egyesíteni. A későbbi keresztények tehát nincsenek rosszabb helyzetben, mint a szemtanúk voltak. Maga a szöveg tömör, tele van teológiai tartalommal, s különösen figyelemre méltó az a mód, ahogy a hivők egységét elgondolja. Jézus eddig a jelenlevő tanítványokért könyörgött, illetve azért az egyházért, amelyet ők képviselnek. Most kifejezetten említi azokat, akik az apostolok szavára hinni fognak. Tehát az apostoli tanítás közvetíti majd az üdvrendet és a hitet, ahogy az ránk maradt a szent könyvekben és a hagyományban. Mindig azt kell hirdetni, ahhoz kell visszanyúlni.

Azt az egységet kéri a mindenkori hivők számára, amely fennáll az Atya és a Fiú között: Amint te, Atyám, bennem vagy és én benned, úgy ők is legyenek bennünk. Milyen természetű ez az egység? Nem csupán erkölcsi vagy szociológiai egységről van szó, s nem is csak a meggyőződés és akarás egységéről, hanem olyanról, amit az Atya hoz létre a természetfölötti rendben. Az Atya és a Fiú egylényegűek, s egységük kifejeződik a szeretetben. Jézus ennek a földi mintáját valósítja meg egyházában. A hivők nem annyira egymás közt, hanem „mibennünk" legyenek egyek. Az egyház kezdettől fogva hordozta is a meggyőződést, hogy „közösségben él az Atyával és a Fiúval" (1Jn 1,3). A világ előtt ez lesz a bizonyíték Krisztus küldetése mellett. Kifelé ebből főleg a hit és a szeretet egységének kell megmutatkozni. Az egyházi élet külső mozzanataiban lehet sokféleség, de azzal a meggyőződéssel, hogy egység csak ott van, ahol mindenki utánozni igyekszik az Atya és a Fiú kölcsönös kitárulását, szeretetét és egymásért való életét. A lehetőség azért van meg, mert Jézus nemcsak felhívást adott az egységre, hanem beleállította egyházát az egységes isteni életbe. A hiten keresztül ezt kell tudatosítani az ökumenizmusban is.

Az összefogó, egybetartó isteni életet más oldalról is megvilágítja: ő megosztotta a benne hivőkkel azt a dicsőséget, amelyben az Atya őt részesítette. Miben áll ez a dicsőség, és hogyan munkálja a természetfölötti egységet? Jézus dicsősége (doxa) az, hogy az Atya egészen benne van. Ő viszont úgy dicsőíti meg az Atyát,

hogy benne és érte él, azaz Fiúnak mutatja magát. Az ő dicsősége a Fiú dicsősége, ami földi működése idején is megnyilvánult benne. Az egész evangélium mottója ez: „Láttuk dicsőségét, az Atya Egyszülöttének dicsőségét, akit kegyelem és igazság tölt be" (Jn 1,14). Tettei és szavai alapján hirdethette, hogy az Atya benne van, őt tükrözi és nyilvánítja ki. Jézus ilyen képességet ad azoknak, akik hisznek benne, s ez lesz bennük az Isten gyermekeinek dicsősége. Szavuk, tettük, életük lehet az Isten gyermekeinek megnyilatkozása, azért az Atya szeretettel tekint rájuk. Ezért másodszor is kijelenti, hogy a világ a hivők egységéből, szeretetéből ismeri fel az ő messiási küldetését. Az emberi életben annyi a széthúzó erő, annyi az önzés és ösztönösség, hogy a hitnek, a szeretetnek és az Atya előtti engedelmességnek az állandósítása csak természetfölötti forrásból fakadhat. A képből kicsendül az egyház bizalma is: a tudat, hogy az Atya olyan szeretettel tekint rá, mint a Fiúra, Krisztusra. Az állítás különben következik a búcsúbeszédben használt képből is. Ha az Atya szereti a szőlőtövet, akkor szereti a rajta levő termő vesszőket is. Itt az egység gondolata tehát túl megy azon, amelyet a 10-ik fejezetben a jó pásztorról vett hasonlatban használt. Ott csak azt hangoztatta, hogy Izrael népén kívül más juhai is vannak, a pogány népek, s a kettőből akar egy nyájat alkotni. Itt már a hivő közösségről úgy beszél, mint a szentháromsági élet hordozójáról.

A 24-ik versben újra megszólítja az Atyát, de itt nem kér, hanem fiúi akaratát nyilvánítja ki. Akarja, hogy akiket az Atya neki adott, vele együtt legyenek az örök életben és lássák dicsőségét, amelyet az Atyától kapott. Tehát az apostolokon kívül minden hivőt az Atyától kap, mint ajándékot. Sajátos kölcsönösség fejeződik itt ki, ami szintén hozzátartozott az apostoli egyház önértelmezéséhez. Az Atya a hivőkben a Fiút látja tükröződni, viszont a Fiú, Jézus úgy tekint övéire, mint az Atya ajándékaira. Ez az egyház kegyelmi, illetve szentháromsági struktúrájának egyik szempontja. Az a dicsőség, amit Jézus be akar mutatni övéinek, az az ő emberségének teljes beöltözése az istenfiúi méltóságba és hatalomba. Nem azért, hogy mutogassa magát, hanem azért, hogy részesedjenek benne. Már itt a földön megadja nekik a fogadott gyermekek dicsőségét, de végleges állapotának hordozóvá is akarja tenni őket. Az „akarom" szó, ami a kérés helyett áll, rávilágít arra, hogy Jézus igényt tart erre a jutalomra és örökségre. A megváltást ő vitte végbe, a kegyel-

mi segítséget is a sajátjából osztogatja, ezért együtt akar lenni népével, egyházával, amely az ő teljessége (Ef 1,23).

Az ima befejezésénél Jézus tekintete a távoli jövőből újra visszatér a jelenbe, az aggódó apostolok körébe. A megszólítás most: igazságos Atyám! Az utána következő összefüggés azonban nem valami jogi igazságosságra utal, hanem inkább irgalomra. Az Atya akkor is igazságos, ha megérti az emberek gyengeségét, gyarlóságát és aszerint könyörül rajtuk. Jézus tudja, hogy a „világ" nem ismeri fel az Atyát, akármilyen szeretettel is fordult feléje. De ő, Jézus ismeri és meg is vallja, továbbá a hivők is felismerik őt, amikor elfogadják Jézust küldöttének. Az Atya tehát kap választ kezdeményezésére. Az Atya Jézus miatt lehet irgalmas a világhoz és az egyházhoz. Ő megismertette velük az Atya nevét, s ezután is megismerteti. A Szentlélek és az egyház működésén keresztül ezután is az Atya gyermekeivé teszi az embereket, tehát az általa megkezdett hódolat folytatódni fog. Jézus itt ugyan nem említi a Vigasztalót, hanem saját tevékenységéről beszél, de a búcsúbeszéd eléggé kifejtette, hogy az egyházban mindent a Szentlélek által hajt végre. Ennek a kegyelmi hatásnak az eredménye az lesz, hogy az Atya szeretete, amellyel Jézusra tekint, benne lesz a hivőkben is, sőt Jézus maga is bennük fog lakni.

Ezzel Jézus mondanivalója a csúcspontot érte el. A kinyilatkoztatás befogadása nem elvont hitbeli tudomásul vétele Isten szavának és ígéretének, hanem az Atya felénk táruló szeretetének az eleven befogadása. Hiszen az egész üdvtörténet arról beszél, hogy Isten maga a szeretet (1Jn 4,16). Szeretetének összefoglalása az volt, hogy a Fiút nekünk adta. Amikor a hitben azonosítjuk magunkat Krisztussal és így befogadjuk őt, akkor az Atya szeretetét fogadjuk be és arra válaszolunk. S mivel az Atya a Szentlélekben szereti a Fiút, s a Fiú a Szentlélekben szereti az Atyát, ezért a hivőkben létrejött szeretetnek is a Szentlélek a hordozója (Róm 5,5). A szentháromsági struktúra tehát nemcsak az egyház kegyelmi rendjében nyilvánul meg, hanem az egyes hivő életében is. Ezt az isteni életet ígérte meg Krisztus, és ezt szerezte meg kereszthalálával. János evangéliumában Jézus búcsúbeszédét és főpapi imáját tehát úgy kaptuk vissza, ahogy az apostoli egyház arra már tudatosan reflektált és ahogy magára alkalmazta.

I. JÉZUST ELFOGJÁK, JÉZUS ÉS ELLENFELEI (18,1—11)

A szentírásmagyarázók általában a „Jézust elfogják" címet adják ennek a szövegrésznek (18,1—11), bár Jézus elfogásának és megkötözésének mozzanatát csak a következő jelenet bevezető verse mondja el: „A csapat tehát, az ezredes és a zsidók szolgái elfogták Jézust és megkötözték" (18,12), s ezután Annáshoz vezették. A jelenet párhuzamos elbeszélését megtaláljuk a szinoptikusoknál is (Mk 14,32—42. 43—52; Mt 26,36—46. 47—56; Lk 22, 39,46.47—53). Leírásuk azonban gazdagabb.

János nem említi Jézus halálfélelmét, csupán egyetlen közvetett megjegyzéssel utal imájára: „Ne ürítsem ki a kelyhet, amelyet az Atya adott nekem!" (18,11). Az evangélista tud Jézus halálfélelméről, de az egész jelenetet rövidebben, és eltérő megfogalmazásban, az evangélium más összefüggésében beszéli el (12,27 köv). Nem találjuk meg Jánosnál a szinoptikusok által elbeszélt Júdás-csókot (Mk 14,45; Mt 26,49; Lk 22,47). Elhagyja Jézus szavait a fegyveresekhez: „Kardokkal és dorongokkal jöttetek elfogni, mint egy rablót" (Mk 14,48; Mt 26,55; Lk 22,52). A tanítványok menekülését sem beszéli el (Mk 14,50; Mt 26,56).

Ugyanakkor János evangéliumának elbeszélése is tartalmaz részleteket vagy sajátosságokat, melyeket a szinoptikusoknál nem találunk.

Csak János beszéli el az ezredes, illetve tribunus (khiliarkhos), és csapat illetve kohors (speira) — római katonai egység — jelenlétét Jézus elfogatásánál, a Kedron patak megnevezését és a főpap szolgájának, Malkusnak nevét, kinek Simon Péter Jézus védelmében elvágja fülét.

Már a szenvedés eseményeinek kezdetén találkozunk a megdicsőülő Jézussal. Az evangélista aláhúzza Jézus fölényét ellenfeleivel szemben. Az eseményekben egyedül ő játszik döntő szerepet, és a kezdeményezés is az övé. Jézus maga lép az elfogatására küldött fegyveresek elé, és ő kérdezi meg, kit keresnek. Hatásosan mutatja be, miként áll Jézus magára maradva a nagyszámú fegyveressel szemben, ám azok képtelenek őt elfogni. Mikor kijelenti, hogy ő az, akit keresnek, ellenfelei meghátrálnak és földre esnek.

Jézus szabadon, a bekövetkező események tudatában, az Atya akarataként fogadja szenvedését. Tud az árulásról, mégis „ki-

megy" a Júdás által ismert helyre, és mintegy elébe megy elfogatásának. Az ellenfelek számbeli fölénye és fegyveres ereje ellenére is volna lehetősége a menekülésre, de Jézus csak az Atya által rábízott feladat végrehajtására gondol: „Elérkezett órája". A meghátrált és földre esett fegyvereseknek önként szolgáltatja ki magát.

A katonákat és a felfegyverzett szolgákat vezető Júdás és Jézus találkozása feltárja a háttérben működő igazi erőket. A Jézussal szemben álló Júdás nem egy gyenge ember, aki hűtlenül elárulja Mesterét, hanem a sátán eszköze. Ezért Jézus Júdás személyében a sötétség hatalmával néz szembe, és a szenvedéstörténetben a sátán erői feletti győzelem már a kezdetben, itt a kertben nyilvánvalóvá válik.

Az evangélista Jézus elfogatását irodalmilag jól megszerkesztett jelenet keretében mondja el, mely egy bevezetésből és a cselekményből áll. A bevezetést (1—3. v.) a két főszereplő, Jézus és Júdás mozgása határozza meg, akik követőikkel „kimennek" a „kertbe", a jelenet színhelyére. A cselekmény (4—11. v.) három lépésből áll, tartalmazva Jézusnak és ellenfeleinek dialógusát. Az első lépésben Jézus kinyilatkoztatja magát, — „én vagyok" — mire az ellenfelek meghátrálnak és földre esnek (4—6. v.). A második lépésben Jézus ismét kinyilatkoztatja magát, — „én vagyok" — és tanítványainak elengedését kéri (7—9. v.). A harmadik lépésben Simon Péter meg akarja akadályozni Jézus elfogatását, de Jézus az Atya akaratára hivatkozva megfeddi őt (10—11. v.).

1 Azután, hogy ezeket mondta, Jézus kiment tanítványaival a Kidron patakon túlra. Ott volt egy kert, oda ment be tanítványaival együtt. 2 Ezt a helyet Júdás is ismerte, aki elárulta őt, mert Jézus gyakran gyűlt ott össze tanítványaival. 3 Júdás tehát vett egy csapat katonát, a főpapoktól és farizeusoktól szolgákat, és odament lámpákkal, fáklyákkal és fegyverekkel. 4 Jézus pedig tudta mindazt, ami vár rá. Eléjük ment hát és ezt mondta nekik: „Kit kerestek?" 5 „A názáreti Jézust" — felelték neki. Jézus azt mondta nekik: „Én vagyok", Júdás is ott állt velük, aki elárulta. 6 Amikor tehát azt mondta nekik: „Én vagyok", meghátráltak és a földre estek. 7 Ő tehát újra megkérdezte őket: „Kit kerestek?" Azok pedig ezt mondták: „A názáreti Jézust." 8 Jézus ezt felelte: „Mondtam nektek, hogy én vagyok: ha tehát engem kerestek, engedjétek ezeket elmenni." 9 Hogy beteljesedjék az ige, amit mondott: „Senkit sem vesztettem el azok közül, akiket nekem adták." 10 Simon Péternél volt egy kard. Kirántotta azt és a főpap szolgájára sújtott, s levágta jobb fülét. A szolgát Malkusnak hívták. 11 Jézus ezért így szólt Péterhez: „Tedd hüvelyébe kardodat! Ne ürítsem ki a kelyhet, amelyet az Atya adott nekem!"

Jézus tanítványaival elhagyta a vacsora helyét és kimentek a városból. Átmentek a Jeruzsálemet az Olajfák hegyétől elválasztó Kidron patak völgyén és bementek egy kertbe. Az evangélista nem említi meg a kert nevét, de helyének körülírása megfelel a Máté és Márk által Getszemáninak nevezett kertnek. Máté és Márk szerint Jézus és a tanítványok az utolsó vacsora után az Olajfák hegyére vonultak (Mk 14,26; Mt 26,30), konkréten a Getszemáninak nevezett kertbe (Mk 14,32; Mt 26,36), amely az Olajfák hegyének lábánál feküdt. János nem említi — sehol egyébként evangéliumában — az Olajfák hegyének nevét.

Jézus önként megy az események elébe. Ezt akarja hangsúlyozni János a mozgást jelentő igék ismétlésével. Jézus „kiment" a Kedron patakon túlra, és „bement" a kertbe. Hogy mi várt itt rá, nem kétséges előtte. Júdás neve mellett az evangéliumokból jól ismert jelző — „aki elárulta őt" — használatával sejteti az evangélista az olvasóval mindazt, ami rövidesen bekövetkezik. Júdás jól ismerte a helyet, minthogy — János megjegyzése szerint — Jézus gyakran gyűlt itt össze tanítványaival. Ezért számíthatott arra, hogy most itt találja majd őket.

Júdás nem sokáig várat magára. Az evangélista nem beszéli el, mi történt attól kezdve, hogy Jézus tanítványaival a kertbe ment, hanem azonnal bemutatja, amint Júdás megjelenik a Jézus elfogatására rendelt fegyveresekkel. Ezek a fegyveresek egy szakasz katona, és a főpapok és farizeusok felfegyverzett szolgái voltak. Az evangélium kifejezése — Júdás tehát „vett" egy csapat katonát — azonban nem azt jelenti, hogy parancsolt volna nekik. Csak annyit mond, hogy elvezette őket Jézus tartózkodási helyére.

Júdás személyének itt különleges jelentősége van. Nem csupán magánszemély, aki elárulja Mesterét, hanem „evilág fejedelmének" képviselője. Az evangélista szemében Júdás ugyanis maga az ördög. Jézus a kafarnaumi beszéd után ezt mondja az apostoloknak: „Nem tizenkettőt választottam ki? de egyiktek ördög. Júdást értette rajta, az iskarióti Simon fiát. Mert ő lett az árulója, egy a tizenkettő közül" (6,70—71). Az utolsó vacsorán történtek kapcsán pedig azt olvassuk, Jézus „bemártotta a falatot, fogta és az áruló Júdásnak nyújtotta, az iskarióti Simon fiának. A falat után rögvest belément a sátán (13,26—27). A „belément a sátán" azt jelenti, hogy Júdás teljesen a sátán befolyása alá került. Ezért Jézus „az evilág fejedelmével" találkozik Júdás személyében. Így már a szen-

vedéstörténet kezdetén az emberi tényezőkön túl megismerjük az igazi ellenfeleket. Arra is fény derül az elfogatás körülményeiben, hogy evilág fejedelme semmit sem tehet Jézus ellen.

A Júdás által vezetett fegyveresek felsorolásában két csoportot különböztethetünk meg: a kohors vagy katonai szakasz (speira) az ezredes (khiliarkhos) vezetésével (18,12), — és a főpapok és farizeusok szolgái. Az utóbbiakat nem nehéz azonosítani. A főtanács rendelkezésére álló fegyveresekről, a templomőrségről van szó. Márk és Máté is tudósít a főpapok és farizeusok által kiküldött fegyveresekről: „Karddal és dorongokkal felfegyverzett csapat, amelyet a főpapok, írástudók és vének küldtek ki" (Mk 14,43; Mt 26,47). A „főpapok és farizeusok" Jánosnál gyakran használt jelölése a hivatalos zsidó hatóságoknak (7,32.45; 11,47.57). Így kifejezésre jut, hogy a fegyveresek kiküldése a főtanács hivatalos eljárását jelenti. A fáklyákkal és lámpákkal való felszerelés megfelel az elfogatás éjszakai körülményeinek, a fegyverekről csak általánosságban történik említés.

Kevésbé érthető azonban a fegyveresek másik csoportja. A csapategység, a parancsnok jelölésére használt kifejezések római katonaságra utalnak. A speira — csapat — kohorsot jelent, 600 emberből álló egységet, de jelentheti a kohors egyharmadát képező manipulust, mely 200 emberből áll. A speira szó az Újszövetség más részeiben is római katonaságot jelöl (Mk 15,16; Mt 27,27; Ap. csel 10,1; 21,31). A csapategység parancsnoka, az ezredes (khiliakhos) (Jn 18,12), mely szintén római katonai tisztség, s az Újszövetség is ilyen értelemben használja. Az Apostolok Cselekedeteiben Pál apostol fogságának leírásánál a khiliakhos-t a speira szóval összefüggésben találjuk: „A helyőrség ezredesének hírül vitték" (Apcsel 21,31). Mindez arra utal, hogy Jézus elfogatásában római katonák is résztvettek, feltehetően az Antónia várban állomásozó kohors katonái (Lásd Mk 15,16; Apcsel 21,31).

A szinoptikusok csak a főtanács fegyvereseit említik. A kihallgatás során úgy tűnik, maga Pilátus sem tud egy ilyen közös akcióról (18,29). Ezért a szentírásmagyarázók véleménye megoszlik abban a tekintetben, hogy Jézust csak a főtanács fegyveresei, vagy pedig a rómaiak és a zsidók együttesen fogták-e el.

Számos szentírásmagyarázó úgy látja, hogy a speira és khiliarkhos kifejezések nem a római katonákat, hanem a templomőrség fegyvereseit jelentik. Példát szolgáltatnak erre a Septuaginta és

Josephus Flavius művei, melyekben ezeket a római katonai jelzőket zsidó katonákra is alkalmazzák. Őket követi János, aki most a templomőrség jelölésére használja az említett kifejezéseket.

A szentírásmagyarázók egy másik csoportja történetileg megbízható közlést lát Jézus szavaiban. Eszerint a főtanács tudván, hogy halálos ítéletet amúgy is csak a római hatóság hozhat, Jézus sikeres elfogatásának biztosítására a római katonai helyőrségtől egy kisebb csapategységet kértek. A rómaiak együttműködése helyi rendfenntartó egységekkel nem tartható valószínűtlennek. A római katonák elsősorban a főtanács fegyvereseinek fedezésére, a biztonság megőrzésére voltak jelen, s esetleges ellenállás vagy lázadás esetén avatkoztak volna be.

Ismét mások véleménye szerint a római csapategységet jelentő kifejezések csak szimbolikus jelentőségűek, annak bemutatására, hogy a rómaiak és zsidók egyaránt Jézus ellen fordulnak.

A kérdést ma már nem tudjuk teljes bizonyossággal eldönteni. Az evangélium szövege a római katonák jelenlétét látszik tanúsítani, de a ténynek az evangélista szemében inkább teológiai jelentése van. János evangélistának egyik uralkodó gondolata, hogy a világ gyűlölte és elvetette Jézust (pl. 3,19; 7,7; 15,19; 17,14), és most megsemmisítésére tör. A Getszemáni kertben, Jézus elfogatásának pillanataiban — mint az első lehetséges helyzetben — az evangélista a világot egész nagyságában érzékelteti. A zsidó vezetők és a rómaiak egyaránt a világhoz tartoznak, mely most egységesen lép fel Jézus elvesztésére.

Jézus és az odaérkező fegyveresek között rövid, három lépésből álló drámai párbeszéd bontakozik ki, melyben Jézus szenvedésének egy-egy új távlata tárul fel a hivő olvasó előtt. Először Jézus önkéntes szenvedésvállalása és szenvedésében megnyilvánuló dicsősége jelenik meg. Majd mint jó Pásztor kiszolgáltatja magát a fegyvereseknek, s helyébe megszerzi tanítványainak a szabad elmenetel lehetőségét. Végül Jézus kinyilvánítja Atya iránti engedelmességét.

Jézust nem lepte meg a Júdással az élen feléje tartó fegyveresek megjelenése. Tudta ugyanis „mindazt ami vár rá" (4. v.). Az evangélista az utolsó vacsora kapcsán többször is hangsúlyozza Jézus tudását és előrelátását: „Jézus tudta, hogy elérkezett az óra, amikor a világból vissza kell térnie az Atyához... tudta, hogy az Atya mindent a kezébe adott" (13,1.3). Sőt maga biztatja Júdást áruló tettének végrehajtására: „Amit tenni akarsz, tedd meg mielőbb"!

(13,27). Az „óra", Jézus szenvedésének, halálának és megdicsőülésének órája elfogatásának pillanataiban elérkezett, és nem érte váratlanul. Előretudása azonban nemcsak a bekövetkező események puszta ismerete. Benne több jut kifejezésre. Jézus tudja, hogy mindabban, ami rá vár, isteni üdvözítő terv valósul meg. Minden az Atya akarata szerint történik, s Jézus tudása azt is jelenti, hogy kész elfogadni és követni azt.

Jézus maga megy a Júdás által vezetett fegyveresek elé. Azért jött a kertbe, hogy lehetőséget teremtsen elfogatására, s most ő kérdezi meg a fegyvereseket, kit keresnek. A júdáscsók említése elmarad, az áruló tanítvány elvégezte szerepét azzal, hogy a fegyvereseket a kertbe vezette. Nincs szükség jelre, hiszen Jézus önként adja magát kezükre.

A fegyveresek a „názáreti" Jézust keresik. A názáreti (nazoraios) kifejezés eredetét illetően megoszlanak a vélemények. Legvalószínűbb az a magyarázat, mely Názáret nevéből eredezteti, s Jézus származási helyére utaló jelzőnek tekinti.

A názáreti Jézus után kérdezősködők között „Júdás is ott állt velük, aki elárulta" (5. v.). Az evangélista megjegyzésében többről van szó mint arról, hogy felhívja a figyelmet a fegyveresek mellett álló Júdásra. Az áruló helyzetét akarja megmagyarázni. Hangsúlyozni akarja: Júdás a sötétség hatalmának, az ellenségnek oldalán áll, és nem tartozik azok közé, akiket az Atya Jézusnak adott (18,9).

Jézus röviden válaszol a katonáknak: „Én vagyok". A válasz elég lenne a názáreti Jézus azonosítására és elfogására. A hivő számára azonban mélyebb jelentése van. Jézus ajkán az „én vagyok" (egó eimi) kijelentés isteni valóságát sejteti meg. János evangéliumában akkor találjuk ezt a kijelentést, mikor kinyilatkoztatja önmagát, valóságának titkát. Életének eseményei és tettei az „én vagyok" kijelentésben nyerik el kinyilatkoztatás jellegüket, utalva arra, hogy ezeket mint Isten Fia viszi végbe. Hét alkalommal tárja fel Jézus isteni életének titkát az „én vagyok" kijelentéssel összekapcsolva: Én vagyok az élet kenyere (6,35); én vagyok a jó pásztor (10,11); én vagyok a világ világossága (8,12); én vagyok a juhok ajtaja (10,7); én vagyok a feltámadás és az élet (11,25); én vagyok az út, az igazság és az élet (14,6); én vagyok az igazi szőlőtő (15,1). Ismét hét alkalommal abszolút értelemben fordul elő a kijelentés, valamilyen összefüggésben: Jézus beszélget a szamáriai asszonnyal (4,26); a tengeren járva megnyugtatja a megrémült

apostolokat (6,20); Jézus a templomban beszél, s aki nem hisz benne, meghal bűneiben (8,24); az Emberfia felmagasztalásában ismerik fel, hogy „én vagyok" (8,28), a lábmosás tanúságánál (13,19) és végül elfogatásánál jelenti ki „én vagyok" (18,5).

Ezért Jézus a fegyveresek előtt tett „én vagyok" kijelentésével nemcsak az általuk keresett názáreti Jézussal azonosítja magát, hanem mint kinyilatkoztató áll elfogóival szemben. Kinyilvánítja előttük isteni valóságát. A kinyilatkoztató szavaknak ellenállhatatlan ereje van. A fegyveresek meghátrálnak és földre esnek. Ezekben a pillanatokban egyszerre tárul fel Jézus isteni hatalma ellenségei felett és önkéntessége szenvedésének vállalásában.

Megerősíti ezt a benyomást a fegyveresek elé lépő Jézus alakja. Egyik oldalon áll az elfogatására kirendelt ellenségek nagy csoportja. Jól felfegyverzettek, fáklyákkal és lámpákkal felszereltek, hogy kizárjanak minden esetleges menekülési kísérletet az éj sötétjében. Minden lehetőséggel számoltak, hogy Jézust biztosan elfogják, és ne legyen alkalma kiszabadulni kezükből, miként ez már sokszor megtörtént (7,30.45—49). A másik oldalon, velük szemben, ott áll Jézus teljesen egyedül, magára maradva. A tanítványok ezekben a pillanatokban egészen háttérbe szorulnak. De ellenségei látszólagos fölényük ellenére sem képesek Jézust elfogni. „Én vagyok" kijelentésére a fegyveresek tehetetlenül a földre esnek. A világ nincs abban a helyzetben, hogy Jézust elfogja és halálra adja, tűnjön bármilyen erősnek és hatalmasnak is. Ez csak akkor lehetséges, ha Jézus is akarja. Szenvedését saját akaratából, hatalmának birtokában fogadja el. Valóság tehát szava: „Azért szeret engem az Atya, mert odaadom az életemet, hogy majd újra visszavegyem. Nem veszi el tőlem senki, magam adom oda, mert hatalmam van, hogy odaadjam, és hatalmam van rá, hogy visszavegyem. Ezt a parancsot kaptam az Atyától." (10,17—18).

Jézus a fegyveresek tehetetlenségének megnyilvánulását nem használja fel menekülésre. Megismétli hozzájuk intézett kérdését, — „kit kerestek?" (7. v.) — és újból azonosítja magát az általuk megnevezett názáreti Jézussal. Mint jó pásztor, ezekben a drámai pillanatokban sem önmagára gondol, hanem övéiről akar gondoskodni. Hajlandó magát önként a katonák kezére adni, de felszólítja őket, hogy tanítványait engedjék szabadon elmenni. Megvédi tanítványait az esetleges elfogástól és bántalmazástól. Ezzel magának Jézusnak szavai teljesedtek be: „Hogy beteljesedjék az ige, amit

mondott: Senkit sem vesztettem el azok közül, akiket nekem adtál" (9. v.).

A „hogy beteljesedjék az ige" kifejezés gyakori az Újszövetségben, és az Írás, azaz az Ószövetség beteljesedésére vonatkozik. De most János — egyedül az egész Újszövetségben — Jézus szavainak beteljesedésével kapcsolatban alkalmazza. Isten Fiának szavai ugyanis Isten igéjének tekintélyével rendelkeznek (pl. 14,24; 17,8).

Jézus három alkalommal beszél arról, hogy megóvja övéit a pusztulástól, attól, hogy elvesszenek. A kafarnaumi zsinagógában a csodálatos kenyérszaporítás után ezt mondja: „Annak, aki engem küldött, az az akarata, hogy abból, amit nekem adott, semmit el ne veszítsek, hanem feltámasszam az utolsó napon" (6,39). A templomszentelés ünnepén pedig ezt mondja: „Örök életet adok nekik (juhaimnak), nem vesznek el soha, s nem ragadja ki őket kezemből senki" (10,28). A főpapi imában Jézus így imádkozik az Atyához: „Amíg velük voltam, megőriztem őket a nevedben, akiket nekem adtál. Megőriztem őket, senki más nem veszett el közülük, csak a kárhozat fia, így beteljesedett az Írás" (17,12).

Hogy a három idézett mondat közül melyikre vonatkozik Jézus szavainak beteljesedése, nem könnyű eldönteni. A Jézus szavaira utalás a 9. versben nagyon általános és nem körülhatárolható. A „senkit nem vesztettem el azok közül, akiket nekem adtál" mondat jellegzetes szófordulatainak valamelyike Jézus mindhárom idézett kijelentésében megtalálható. Két kijelentése pedig az örök életre való megőrzésről beszél, míg az elfogatás alkalmával a tanítványok fizikai életének megmentéséről van szó. Az evangélista Jézust, mint a jó Pásztort kívánja bemutatni. Szemében Jézus megjegyzése a tanítványok fizikai életének megmentése érdekében azonban feltárja halálának értelmét. Jézus a jó Pásztor, aki életét adja juhaiért, hogy mindörökre el ne vesszenek. Halála juhaiért való halál. Amit a jó pásztorról mondott, az elfogatásának pillanataiban valósággá válik: Jézus kiszolgáltatja magát a poroszlóknak, tanítványainak viszont megteremti a lehetőséget, hogy szabadon elmehessenek.

Az események új fordulatot vesznek. A tanítványok egyike, Simon Péter kardot ránt Jézus védelmében. Megsebesíti a főpap szolgáját, de Jézus visszautasítja a fegyver használatát. Kész elfogadni a szenvedést, melyet az Atya neki szánt.

Az epizódot a szinoptikusok is elbeszélik (Mk 14,47; Mt 26,51;

Lk 22,50), de csak János nevezi meg a kardot rántó tanítványt, Pétert, és a megsebesített szolgát, Malkust. A főpap szolgájának neve Malkus. János világosan elválasztja Malkust a főpapok és farizeusok szolgáitól, akik Jézus elfogatására indultak. Ezeket a görög szöveg hüperétésnek (3. v.), Malkust viszont doulosnak nevezi (11. v.). Valószínűleg a főpap rabszolgájáról van szó. Simon Péter közbeavatkozásának különleges jelentősége van. Jánosnál és a szinoptikusok közül Lukácsnál Péter fegyveres közbelépése még akkor történik, mielőtt bárki ténylegesen kezet emelne Jézusra. Máté és Márk szerint viszont a fegyveresek Jézusra teszik kezüket, s erre következik, hogy egy az ott állók közül kirántja kardját, s lesújt a főpap szolgájára. János ezzel kiemeli, hogy Péter tette egyértelműen Jézus elfogatásának, s egyben az Atya akaratának megakadályozására irányul. Ezért feddi meg Jézus Pétert. Az evangélista az események menetét tehát úgy beszéli el, hogy kiemelje Jézus önkéntességét és tudatosságát szenvedésének elfogatásában. Minderre már az elfogatás körülményeiből is következtethettünk, de eddig nem kaptunk világos választ, miért akar Jézus szenvedni és meghalni. A kardot rántó Simon Pétert azonban Jézus nemcsak nyomatékosan felszólítja fegyverének félretételére, de meg is indokolja parancsát. Minden ellenállás Isten szándéka ellen van és értelmetlen. Az Atya iránti engedelmességből önként elfogadja a szenvedést. A szenvedés kelyhét, melyet ki kell ürítenie, az Atya rendelte számára: „Tedd hüvelyébe kardodat! Ne ürítsem ki a kelyhet, amelyet az Atya adott nekem!" (11. v.).

A kehely említése az evangéliumokban Jézus szenvedését jelképezi. A szinoptikusoknál Olajfák hegyi halálküzdelmében Jézus imádkozva kéri az Atyát, ha lehetséges, kerülje el őt a szenvedések kelyhe.

János evangéliumában a kehely szintén Jézus szenvedését jelenti. A fegyveresek Júdással az élen azért jöttek, hogy halálra adják őt. Jézus azonban nem kéri az Atyától a szenvedés kelyhének elkerülését. János egyáltalán nem említi olajfák hegyi gyötrelmét és imáját. Péter meg akarja akadályozni, hogy Jézust elfogják, de ő készséggel elfogadja a szenvedést, melyet a kehely jelképez számára. Jézus egész életének célja az Atya akaratának teljesítése (6,38). A kehely az Atya akaratát jelenti számára. Ezekben a döntő pillanatokban, a szenvedéstörténet kezdetén, a halálba menő Jézus szavai újból megerősítik ragaszkodását és önkéntességét az isteni üdvterv vállalásában, melynek jelképe lesz az Atya által adott kehely kiürítése.

II. JÉZUS ANNÁS ELŐTT. PÉTER MEGTAGADJA JÉZUST (18,12—27)

Az elfogott Jézust a katonák Annás főpaphoz vezetik, aki őt még az éjjel kihallgatja, majd reggel átadják a római hatóságnak (18,28). Erről a kihallgatásról a szinoptikusok nem beszélnek. János viszont a főtanácsnak a szinoptikusoknál részletesen elbeszélt ülését nem említi (Mk 14,53—15,1; Mt 26,57—27,2; Lk 22,54—71). De föltételezi azt, mikor megjegyzi, hogy Annás a megkötözött Jézust átküldte Kaifás főpaphoz (18,24). Így János evangéliumából semmit sem tudunk meg a Jézus ellen a főtanács előtt folytatott hivatalos eljárásról, sem Jézus kijelentéséről, mellyel megvallja Messiás voltát, sem elítéléséről. Jézus bántalmazását az elfogatás éjszakáján Márk és Máté a főtanács ülésével összefüggésben, Lukács pedig attól függetlenül beszéli el. János minderről nem közöl részleteket. Csupán annyit ír le, hogy Annás előtt a kihallgatás alkalmával egy szolga arcon üti Jézust, melyre válaszként Jézus elutasítja a jogtalan bántalmazást. A szinoptikusok Péter hármas tagadását a főtanács ülésével kapcsolatban folyamatos eseményként beszélik el, míg János leírásában az első tagadás az Annásnál lefolytatott kihallgatás előtt, a második és harmadik viszont a kihallgatás után történik.

Az evangélista Jézus Annás előtti kihallgatását, és vele összefüggésben Péter hármas tagadását teológiai megfontolások alapján szerkesztette meg. Párhuzamba állítja Jézust és Pétert, Jézus kihallgatását és Péter tagadását. Bemutatja, hogy amíg Jézus bátran szembenéz a főpap kérdésével és a jogtalan bántalmazással, semmit sem tagadva és kinyilvánítva önmagát és tanítását, — addig Péter meghátrál kérdezői előtt és mindent letagad. Péter első tagadása megelőzi, a további kettő követi Jézus Annás előtti kikérdezését. Az első és a második—harmadik tagadás között nem kell időbeli különbséget keresni, mert a szétválasztás irodalmi szerkesztés következménye, s célja Péter és Jézus magatartásának ellentétbe állítása.

Az elbeszélés egy bevezetőből és a cselekményből áll. A bevezetőben (18,12—16) János párhuzamba állítva bemutatja az események főszereplőit, Jézust, Annást és Pétert, továbbá a cselekmény színhelyét, a főpap házát. A cselekményt (18,17—27), Jézus kihallgatása (19—24.v.) és Péter háromszoros tagadása (17—18. és 25—27.v.) képezi, a már említett párhuzam alapján.

12 A csapat tehát, az ezredes és a zsidók szolgái elfogták Jézust és megkötözték.
13 Először Annáshoz vitték, ő ugyanis Kaifás apósa volt, aki főpap volt abban
az esztendőben. 14 Kaifás volt az, aki azt tanácsolta a zsidóknak, hogy jobb,
ha egy ember hal meg a népért. 15 Simon Péter és egy másik tanítvány követte
Jézust. Ez a másik tanítvány ismerőse volt a főpapnak, és bement Jézussal a főpap
udvarába, 16 Péter pedig kívül állt a kapunál. Kiment tehát a másik tanítvány,
aki a főpap ismerőse volt, és szólt a kapuban őrködő leánynak, és bevezette Pétert.
17 Akkor a kapunál őrködő szolgáló így szólt Péterhez: „Nem ennek az embernek
a tanítványai közül való vagy te is?" Ő így felelt: „Nem vagyok." 18 Ott álltak
a szolgák és a poroszlók, akik tüzet raktak, mert hideg volt, és melegedtek. Péter
is ott állt közöttük és melegedett. 19 A főpap pedig tanítványai és tanítása felől
kérdezte Jézust. 20 Jézus így felelt neki: „Én nyilvánosan beszéltem a világnak.
Én mindig a zsinagógában és a templomban tanítottam, ahol a zsidók szoktak össze-
gyűlni, titokban nem beszéltem semmit. 21 Miért kérdezel engem? Kérdezd
azokat, akik hallották, mit mondtam. 22 Amikor ezt mondta, az ott álló
szolgák egyike arcul ütötte Jézust ezt mondva: „Így felelsz a főpapnak?" 23 Jé-
zus így válaszolt neki: „Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, de ha jól,
miért ütsz?" 24 Annás akkor megkötözve elküldte őt Kaifás főpaphoz. 25 Si-
mon Péter pedig ott állt és melegedett. Ezt mondták tehát neki: „Nem az ő tanít-
ványai közül való vagy te is?" Ő tagadta és ezt mondta: „Nem vagyok." 26 A
főpap egyik szolgája, aki rokona volt annak, akinek Péter levágta a fülét, így
szólt: „Nem láttalak téged vele a kertben?" 27 Péter ismét tagadta, és
nyomban megszólalt a kakas.

A kivonult fegyveresek elfogják és megkötözik Jézust. Úgy vezetik el őt, mint egy gonosztevőt. Ellenfelei látszólag győzelmet arattak, sikerül megvalósítani régen elhatározott tervüket Jézus elfogására és megölésére (pl. 7,1.19.25; 11,53). Ez a látszólagos erőtlenség azonban eltűnik a kihallgatáson Annással szemben, aki meghátrálásra kényszerül Jézus szellemi ereje előtt.

Az elfogott és megkötözött Jézust először Annáshoz vezették. Az „először" kifejezés célzás a 24. versre, mely szerint Annás később vejéhez, Kaifáshoz küldte át Jézust. A megjegyzés tehát egy másik kihallgatásra is utal.

Annás ismert személy a profán történetírásból is. Kr.u. 6—15 között volt hivatalban mint főpap. Kr.u. 6-ban Quirinius Sziria római helytartója nevezte ki főpappá, és Kr.u. 15-ben Valerius Gratus fosztotta meg főpapi hivatalától (Jos. Flav. Zsidók története, 18,2,1§, 26.24). Josephus Flavius Zsidók története című művében azt írja róla; „Ez az idősebb Anan, amint mondják, egyike a legboldogabb embereknek: tudniillik öt fia volt, s mind a főpapi méltóságban szolgálta Istent, miután ő maga is hosszú ideig viselte ezt a tisztséget; ilyen eset még egyik főpapunk családjában sem

fordult elő." (Jos. Flav. Zsidók története, 20,9 1§ 198—18,2,1§ 26,34). Öt fia mellett unokája, és veje Kaifás is a főpapi méltóság birtokosa volt. Mindez nyilvánvalóvá teszi, hogy miért volt főpapi hivatalának elvesztése után is nagy befolyása a közéletben. Ennek nyomát az Újszövetségben is megtaláljuk. Kaifás, az akkori tényleges főpap mellett megemlíti Annás nevét is, noha már nem volt hivatalban: „... Annás és Kaifás voltak a főpapok. Akkor elhangzott az Úr szava Jánoshoz, Zakariás fiához a pusztában" (Lk 3,2). „Másnap összegyűltek Jeruzsálem elöljárói, a vének, az írástudók, Annás főpap, Kaifás, János, és Sándor s mindnyájan, akik a főpapi nemzetségből valók voltak" (Apcsel 4,5—6). Minden bizonnyal tekintélye és befolyása magyarázza azt a tényt is, hogy Jézust először eléje vezették. Itt jegyezzük meg, hogy azok, akik már a főpapi tisztséget viselték, továbbra is megtartották címüket.

Az evangélista a 13. és 14. versben Annáson túlmenően Kaifásra fordítja a figyelmet. Az evangélisták közül egyedül János jegyzi meg, hogy Annás Kaifás apósa volt, majd hozzáteszi: „Aki főpap volt abban az esztendőben", szó szerint „aki annak az évnek volt főpapja". Külön nyomatékot kap a mutató névmás „abban", vagyis „aki abban az emlékezetes évben volt főpap".

A kijelentés teljes értelmét csak akkor kapjuk meg, ha a 14. verset összefüggésbe hozzuk a főtanács ülésével (11,45—53), amelyen Jézus ellen határozatot hoztak. Ennek során olvassuk Kaifás főpapról kétszer is az „aki abban az évben főpap volt" (11,49.51) megjegyzést. Kaifás adta a főtanácsnak a következő tanácsot, megindokolva a Jézus ellen hozandó ítéletet: „Nem fogjátok fel, hogy jobb, ha egy ember hal meg a népért, mintsem, hogy az egész nép elpusztuljon." János még hozzáteszi: „De ezt nem magától mondta, hanem mint főpap abban az esztendőben, megjövendölte, hogy Jézus meghal a népért, s nemcsak a népért, hanem azért is, hogy Isten szétszórt fiait egybegyűjtse" (11,50—52). Kaifás tehát abban a nevezetes esztendőben volt főpap, melyben Jézus meghalt az egész emberiség üdvösségéért.

Jézus elfogatásával Kaifás akaratlan „jövendölése" beteljesedett. Az evangélista az „abban az esztendőben Kaifás volt a főpap" megjegyzéssel emlékeztetni akar Kaifás tanácsára, hogy Jézust adják halálra. Ezzel ugyanis Jézus szenvedését új megvilágításba helyezi. A főtanács Jézus ellen hozott határozatában Isten üdvözítő terve valósul meg, s ők csak eszközök Isten kezében.

Péter követte az elfogott Jézust a főpap házáig, hogy megtudja Jézus további sorsát. Vele ment egy másik tanítvány is. Az evangélium nem nevezi meg, csupán annyit ír róla „egy másik tanítvány" (allos mathétés), határozott névelő nélkül (nem „a" másik tanítvány"). A hagyomány ezt az anonim tanítványt a János evangéliumában több alkalommal szereplő „tanítvánnyal, akit Jézus szeretett" azonosítja (13,23; 19,26; 21,7.20). A másik tanítvány, akit Jézus szeretett, ugyancsak a hagyomány szerint nem más, mint János, Zebedeus fia, egy a tizenkettő közül.

A másik, meg nem nevezett tanítvány ismerőse volt a főpapnak, és így akadálytalanul bejutott a főpap házába. Péter kinn maradt a kapu előtt. A szinoptikusok közül egyik sem jelzi, hogy bármi nehézsége lett volna a főpap házába való bejutással. Jánosnál viszont a másik tanítvány, a főpap ismerőse vezette be Pétert.

A négy evangélium egybehangzóan megerősíti, hogy Péter háromszor tagadta meg Jézust. Az elbeszélések részleteiben, irodalmi megformálásában, az egyes tagadások körülményeiben azonban eltérnek egymástól. Életszerű, szemléletes módon, és nem hivatalos feljegyzés formájában akarják a történteket előadni. Míg a szinoptikusok egy egységben, addig János két részben beszéli el a három tagadás történetét (17—18. v. és 25—27. v.).

A kapunál őrködő szolgálóleány a másik tanítvány szavára beengedte Pétert a főpap házának udvarára. Péternek szegezi a kérdést, nem Jézus tanítványai közül való-e (17 v.). Hasonlóképpen tanítvány volta után kérdezik később, második alkalommal a tűznél tartózkodó emberek is (25. v.). A kérdések egyszerre Jézus mellé állítják Pétert. Annás főpap szintén tanítása és tanítványai felől kérdezi Jézust (19. v.). Jézus bátran válaszol az őt faggató főpapnak. Péter viszont először egy szolgálóleány, majd később a főpap szolgái és a főtanács fegyveresei előtt letagadja, hogy Jézus tanítványai közül való lenne.

A Mester és a tanítvány magatartása közötti ellentét még szembetűnőbb, ha Péter válaszát jobban megvizsgáljuk. A szolgáló kérdésére röviden, visszautasítás formájában válaszol: „Nem vagyok" (17. v.). Hasonló feleletet ad később is, mikor másodszor tagadja, hogy Jézus tanítványa lenne (25. v.). Tagadó válasza Jézus és az elfogatására érkező fegyveresek párbeszédére emlékeztet. Jézus a kertben önként adja magát az őt kereső katonák kezébe, azonosítva magát az általuk keresett názáreti Jézussal. Ellentétben

Péter „nem vagyok" tagadó szavaival, háromszor is ezzel a rövid válasszal felel a katonáknak: „Én vagyok" (18,5.6.8). Mint jó pásztor, menteni akarja tanítványait. „Én vagyok, de ha engem kerestek, ezeket engedjétek el!" (18,8) — mondja. A vezető tanítvány viszont tagadja, hogy ő Jézus tanítványa.

Az udvaron a palota szolgái és a főtanács fegyveresei — akik résztvettek Jézus elfogatásában — tűznél melegedtek. Hideg volt, ugyanis tavasszal Jeruzsálemben hidegek az éjszakák. Ez a helyzet mindegyik evangéliumban megtalálható, de a tűz említése Máténál nem szerepel. Hogy mit történt a tagadó válasz után, az evangélista nem részletezi. Csupán röviden megjegyzi, hogy Péter is odaállt a tűzhöz melegedni. Ezzel a kijelentéssel már a további két tagadásra utal, minthogy a 25. versben ugyanezzel a kijelentéssel vezeti be a második és harmadik tagadást, és megteremti a folyamatosságot.

Jézust Annás főpap kérdezi ki. Magánjellegű kikérdezésről van szó, mely nem tekinthető a hivatalos eljárás részének. A főtanács előtt történt kihallgatástól nemcsak jellegében (hivatalos eljárás — magán kikérdezés), hanem tartalmában is különbözik. Nem Jézus messiási mivoltáról, hanem tanítványairól és tanításáról kérdezősködik Annás. Célja annak megtudakolása, hogy Jézus nem keltett-e olyan messiási mozgalmat, mely felkelés vagy lázadás veszélyével fenyegeti a benső békét és nyugalmat. Megalapozott gyanú esetén tanítványait sem hagyta volna menekülni. Érdeklődése tehát politikai jellegű. Kikérdezésének célja azonban lehet vallási irányú is. Megalapozott-e a vád, hogy Jézus hamis próféta, aki Isten nevében félrevezetett másokat. Ezért tudakozódott Annás Jézustól tanítványai felől.

A kikérdezés azonban túlmutat a főpap közvetlen magánjellegű szándékán. Annás tanításáról (didakhé) és tanítványairól (mathétés) kérdezi Jézust. Kérdése és a kérdésekre adott válasz (20—21. v.) nyomán Jézus úgy áll előttünk, mint tanító és kinyilatkoztató, aki az egész világ előtt hirdeti tanítását. Ennek hátterében az egész kikérdezés új távlatba kerül, s benne az evangélium nagy témái kapnak hangot. Jézus válasza kinyilatkoztató tevékenységének nyilvános és egyetemes jellegét tárja fel. Az evangélista olyan kifejezéseket és fordulatokat használ, melyek János evangéliumában Jézus kinyilatkoztató tevékenységével állnak kapcsolatban.

Jézus a tanítása és tanítványai után kérdezősködő főpapnak egész Izrael nyilvánossága előtt történt kinyilatkoztatására hivat-

kozik. „Én nyilvánosan beszéltem a világnak" — mondja (20. v.). A „beszélni" (lalein) ige Jézus kinyilatkoztató tevékenységével függ össze. Ezt az igét használja az evangélista Jézus nagy beszédeiben, melyekben mint a Fiú, aki az Atyától jött, feltárja hallgatói előtt az üdvösséget jelentő isteni élet titkát (pl. 8,12.40). Ezekben a beszédekben hangzanak el a „nyilvánosan beszélni" (7,26), és a „beszélni a világban" (8,26) kifejezések is. Kinyilatkoztató beszéde nyilvánosan hangzott el a világ számára. Az evangélium görög szövegében a parrésia szónak kettős jelentése van. Először jelentheti: „nyíltan, világosan, nem rejtett módon". Ellentétét jelenti János evangéliumában a példabeszédekben szólni (10,6). De jelentése lehet „nyíltan, nyilvánosan" (7,13.26) is. Jézus Annásnak adott válaszában a kifejezés ebben az utóbbi értelemben szerepel, melyet mégegyszer megerősít kijelentve a főpap előtt: „Titokban nem beszéltem semmit" (20.v.). Ezt jeruzsálemi hallgatói is állítják: „A jeruzsálemiek közül ekkor néhányan megjegyezték: Ugye ez az, akit halálra keresnek? S mégis nyilvánosan beszél (parrésia lalei), s nem szólnak rá semmit. Csak nem győződtek meg az elöljárók, hogy ő a Messiás?" (7, 25—26).

A világ az üdvtörténet színhelye, ahol Jézus kinyilatkoztató tevékenysége, s a megváltás drámája lejátszódik. A kifejezés nemcsak az élettelen világot, hanem az emberiséget is jelenti. Jézus mintegy megszemélyesítve beszél a világról, s ez azokat jelenti, akik Jeruzsálemben és Galileában szem és fültanúi voltak mindannak, amit tett és tanított. Annak azonban, ami előttük történt, egyetemes jelentése van, és az egész emberiségnek is szól. Ezért hallgatói voltaképpen az egész világ nyilvánosságát is képviselték. Kinyilatkoztatásának egyetemes jelentését még egy másik mozzanat is érzékelteti. A „beszéltem" a görög nyelvben használt perfektum alakban áll (lelaléka), olyan befejezett cselekedetet jelent, melynek hatása a jelenben is tart. Jézus kinyilatkoztató műve befejezett, és hatása a jelenben is érvényes. Minden idő minden emberének szól.

Jézus tanításának nyilvánosságát azzal is megerősíti, hogy kinyilatkoztatása mindig a nyilvános istentisztelet helyén történt. „Én mindig a zsinagógában és a templomban tanítottam, ahova a zsidók összejönnek" (20. v.) — mondja Annásnak. Az evangélista valóban, minden esetben, amikor utal a helyre, ahol Jézus tanítása elhangzik, vagy zsinagógáról (6,59), vagy pedig a templomról (7,14.28; 8,20; 10,23) beszél. Ezzel szemben érdemes megfigyelni a

szinoptikusoknál azoknak a helyeknek változatosságát, ahol Jézus tanított: hegyen (Mt 5,2), a tengernél (Mk 4,1), csónakból (Lk 5,3).

Az elmondottak megindokolják, hogy Jézus miért nem hajlandó Annásnak többet mondani, és további fejtegetésbe vagy magyarázkodásba bocsátkozni. Elutasítja a főpap kérdezősködését. Minden a nyilvánosság előtt hangzott el. Ha többet akar tudni, kérdezze meg hallgatóságát. Jézusnak nincs több mondanivalója. Egyébként is tudja, hogy az egész kikérdezés csak színjáték. Halálos ítélete már elve eldöntött tény (11,47—53). Ezért viszont Annásnak is ismernie kellene Jézus tanítását. Szavainak — összefüggésben a jánosi gondolatvilággal — még egy másik fontos mondanivalója is van. Jézus kinyilatkoztatásának ideje a világ számára befejeződött. Bekövetkezett az amire hallgatóit többször figyelmeztette. Egy nap késő lesz arra, hogy őt keressék és megtalálják: „Már csak rövid ideig vagyok veletek, aztán visszatérek ahhoz, aki küldött. Keresni fogtok, de nem találtok, mert ahol én vagyok, oda ti nem jöhettek" (7,33—34; 8,21.23; 12,35 köv). Jézus tanításának ideje lezárult, s erre utal válasza is: „Kérdezd meg azokat, akik hallották, amit beszéltem". Mostantól csak hallgatóira utal, akik a múltban tanításának tanúi voltak. A főpap előtt ezért nincs mondanivalója.

A visszautasítás felvillantja Jézus isteni fönségét, ahogy a Getszemáni kertben is tapasztaltuk. Nem mint megfélemlített, életéért remegő fogoly áll a nagyhatalmú, befolyásos főpap előtt. Nem hagyja, hogy Annás irányítsa a kihallgatás menetét. Méltóságteljes magatartása meghátrálásra kényszeríti Annást, aki eredetileg kikérdezni akarta Jézust, majd ítéletet mondani felette. A szerepek azonban megcserélődtek. Ha Annás elveti Jézust mint Isten küldöttét, akinek elfogadásától az üdvösség vagy kárhozat függ, elutasításával saját maga felett mond ítéletet. Így az ítélethozatalra készülő Annás lesz elítélt, míg a kinyilatkoztató Jézus, akinek elfogadása vagy elutasítása az üdvösségről dönt, személyében egyszerre ítélkezővé válik. Ezzel Jézus és Annás párbeszéde elveszíti magánjellegét. Jézus Annás személyében a hitetlen világgal találkozik, amely őt, mint Isten küldöttét nem akarja elfogadni. A jelenet egyetemes távlatot kap az üdvösség mellett, vagy ellene szóló döntés tekintetében.

Jézus válasza kiváltja az egyik szolga ellenséges indulatát, és arcul üti Jézust. A szolga a főtanács fegyveresi közül való, s nem

Annás házából a szolgák egyike. Durvaságát a főpappal szemben elkövetett tiszteletlenség megtorlásának tünteti fel. Az Ószövetség ugyanis felhív a nép vezetőivel való tiszteletteljes magatartásra: „Istent ne káromold, néped vezetőjét ne átkozd" (Kiv 22,27). Hasonló esetet beszél el az Apostolok cselekedetei is (ApCsel 23,2), mikor Annás főpap a főtanács előtt Pál apostolt arcul ütteti az egyik szolgával.

Az arculütés inkább az erőszak és az elvetés jele, mint a kigúnyolásé. Itt a jánosi teológiával összefüggésben Jézus arculütése a világ gyűlöletének, az erőszaknak jele, mellyel Jézust elveti. A világ nem képes elviselni, hogy Jézus tetteinek gonoszságát tanúsítja (3,20; 7,7), s most a főpap és a szolga hasonló helyzetben van. A szolga erőszakos cselekedete nem más, mint Jézus tanításának és személyének elvetése, nem csupán válasz szavainak „tiszteletlenségére".

A szinoptikusoknál Jézus hallgatással viseli el a bántalmazásokat. Itt azonban a jogtalan bántalmazásra Jézus méltóságteljes, nyugodt elutasítással válaszol. János szenvedéstörténetének folyamán Jézus végig hasonló magatartást tanúsít, főként Pilátus előtt. Meggyőződése, „azért jöttem a világba, hogy tanúságot tegyek az igazságról" (18,37). Ő a kinyilatkoztató, aki rábizonyítja ellenfeleire a jogtalanságot. A szolgának adott választ is ebből a szempontból kell néznünk. Jézus szava kifejezi: ha rosszul szóltam, azaz istentelen tanítást hirdettem, tanúkkal igazold, ha jól beszéltem, tehát helyes tanítást hirdettem, miért utasítasz el. Jézus szavaira nincs felelet. Az arculütés még jobban kiemeli a világ tehetetlenségét, amely képtelen neki válaszolni.

Annás ezután a megkötözött Jézust elküldi Kaifáshoz. Kaifásról már beszéltünk. János megjegyzése sejtetni engedi, hogy tud a főtanács előtt Kaifás vezetésével lefolytatott vizsgálatról, melyet a szinoptikusok részletesen elbeszélnek. János nem mondja el a kihallgatást a főtanács előtt. Ennek magyarázatát valószínűleg a jánosi teológiában kell keresnünk. A szinoptikusok a főtanács előtti hivatalos kihallgatás folyamán beszélik el Jézus elítélését. János szerint viszont az ítélet abban áll, hogy az emberek elvetették Isten egyetlen és igaz küldöttét, Jézus Krisztust. Azzal, hogy elvetették Jézust, saját magukat ítélték el (9,39—41; 12,48). A vizsgálat folyamán egyre inkább nyilvánvalóvá válik Jézus királysága és dicsősége, az elítélt maga lesz az ítélkező. Ezzel az ítélet-fogalommal aligha lenne elképzelhető Jézus főtanács előtti elítélésének elbeszélése.

Figyelmünket ismét Péterre fordítjuk. A 25. vers, „Simon Péter pedig ott állt és melegedett" nem más, mint a 18. vers megismétlése, s ezzel az evangélista az elbeszélés abbahagyott menetét folytatja. A tűznél álló szolgák és fegyveresek hasonló kérdést tesznek fel Péternek mint a kapuőrző lány. Péter ugyanúgy válaszol, mint az első alkalommal: „Nem vagyok". Egyedül a „tagadta" kifejezés teszi válaszát nyomatékosabbá.

János a harmadik tagadás elbeszélésénél a szinoptikusoktól eltérő, önálló hagyományra támaszkodik. A szinoptikusok szerint Pétert galileai kiejtése árulja el az ott állóknak, míg János szerint a főpap egyik szolgája, Malkus rokona ismeri fel, aki ott volt a kertben és látta Pétert, mikor elfogták. A Péternek feltett kérdés azonban most nyomatékosabb, mint az előzők: „Nem láttalak én téged vele a kertben?" (26. v.). Kifejezi a kérdező bizonyosságát, hogy biztosan látta Pétert a kertben. Péter erre a kérdésre is tagad, de János nem részletezi az apostol szavait.

A harmadik tagadás után megszólal a kakas. Péter tagadása és Jézus jövendölésének beteljesedése valamennyi evangéliumban összekapcsolódik a kakas megszólalásával. A szinoptikusok azonban még kiegészítik a jelenetet, megjegyzik, hogy a kakas szavának hallatára Péter visszaemlékezett Jézus jövendölésére és keservesen sírt (Mk 14,72; Mt 26,75; Lk 22,61—62).

János nem említi meg, hogy Péter sírt volna. Megelégszik azzal, ha felismerjük Jézus utolsó vacsorán mondott jövendölésének beteljesedését, melyet a fogadkozó Péternek mondott. Péter kijelenti, kész életét is adni Jézusért, mire ő így felel: „Életedet adod értem? Bizony, bizony mondom neked: Mire megszólal a kakas, háromszor megtagadsz" (13,38). Péter követi az elfogott Jézust. Ez első pillantásra ellentmondani látszik Jézus utolsó vacsorán mondott jövendölésének: „Eljön az óra, s már itt is van, mikor szétszéledtek, ki-ki megy a maga útjára s magamra hagytok" (16,32). De a jövendölés éppen Péter meghátrálásával jut el a végső beteljesedéshez. Jézus sohasem volt annyira egyedül, mint amikor a tanítványok feje megtagadta, hogy az ő tanítványa lenne. S bár az evangélista semmit sem említ Péter bánatáról és könnyeiről, a 21. fejezetben, Jézus feltámadása után annál részletesebben mutatja be, hogy háromszor vallja meg szeretetét a feltámadt Krisztus iránt, a főpap udvarában elhangzott háromszori tagadásának megfelelően (21,15—17).

III. JÉZUS PILÁTUS ELŐTT (18,28—19,16a)

A Pilátus előtt lefolytatott eljárás a jánosi szenvedéstörténet középpontja. Ezt igazolja az egész szakasz feltűnő hosszúsága is (29 vers), de főként gondosan felépített szerkezete és teológiai mondanivalója, összefüggésben a jánosi gondolatvilággal. A Jézus Pilátus előtt jelenetben megtaláljuk a szinoptikusok elbeszélésének sajátosságait is, de János irodalmilag és teológiailag egyaránt önállóan formálja meg az eseményeket.

Az ősegyház Jézus szenvedésére a feltámadás fényében keresett megértést. A hívő Jézus szenvedésére, az emberi önkénynek való kiszolgáltatottságára, a kor szemében szégyenteljes halálára, — a halálát követő isteni igazolásban kapott magyarázatot. A szenvedéstörténet eseményeire Jézus feltámadása, isteni hatalmába való beiktatása, dicsőséges eljövetelének biztos reménye nyujt feleletet Sorsa tehát a kereszt és a feltámadás, a megaláztatás és megdicsőülés egymásutániságában jelenik meg. Péter apostol így beszél a templomban: „Isten megdicsőítette Fiát, Jézust, akit ti kiszolgáltattatok és megtagadtatok Pilátus előtt, noha ő úgy határozott, hogy szabadon bocsájtja. Megtagadtátok a szentet és igazat, ... az élet szerzőjét megöltétek. Isten azonban feltámasztotta a halálból, ennek mi tanúi vagyunk" (ApCsel 3,13—15). Pál apostol Filippiekhez írt levelében ezt olvassuk: Jézus „megalázta magát és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig. Ezért Isten felmagasztalta, és olyan nevet adott neki, mely felette van minden névnek" (Fil 2,8—9).

János azonban Jézus feltámadásában megnyilvánuló megdicsőülését és felmagasztalását közvetlenül látja a szenvedés eseményeiben, s ezt minden részletben felvillantani törekszik. A megaláztatás és megdicsőülés nem egymásutániságban, hanem egységben, együttlátásban mutatkozik meg a jánosi gondolatvilágban.

János számára Jézus szenvedésének története egyben megdicsőülésének története is. Ebből a szempontból Jézus Pilátus előtti kihallgatása és halálraítélése alkotják a szenvedéstörténet tetőpontját (18,28—19,16a). Az evangélista Jézus megdicsőülését királyságának bemutatásával ábrázolja, mely így a Pilátus jelenet fő témája is. Jézus királynak jelenti ki magát Pilátus előtt, s mint az igazság királyának, királysága egyetemes (18,33—38a). Majd a katonák királyként tövissel megkoronázzák és hódolnak neki (19,1—3),

s utána királyi jelvényekkel, töviskoronával és bíborpalástban a nép elé vezetik (19,4—7), Pilátus pedig ismét királynak jelenti ki Jézust a nyilvánosság előtt (19,13—15), aki a kereszten királyi trónjára emelkedik (19,17—22).

Az evangélista Jézus királyi voltát és egyben megdicsőülését az egymást követő jelenetekben lépésről lépésre, fokozatosan tárja fel. A kezdetben elindított gondolatot a következő lépésben tovább folytatja, és új motívumokkal gazdagítja, míg az egész témát el nem vezeti végső megfogalmazásáig. Isten rendeléséből a feltámadás fényében Jézus kihallgatásának negatív tényei is alkalmasak királyságának kifejezésére. Így például tövissel koronázása királyi hatalmába iktatását, keresztre feszítése felmagasztalását, trónralépését jelenti.

Jézus Pilátus előtti kihallgatásának elbeszélése irodalmilag gondosan megszerkesztett jelenet, mely rövid bevezetésből, hét jelenetből és egy mindössze fél versnyi befejezésből áll.

Az evangélista a Pilátus jelenetet úgy szerkeszti meg, hogy a cselekmény két helyen zajlik le: a helytartóság épületében és a helytartóság előtt. Jézust a helytartóság épületébe vezetik, míg vádlói, a főpapok a szolgákkal kívül maradnak. Pilátus a helytartóságon hallgatja ki Jézust, a zsidókhoz a helytartóság épületén kívül beszél, és kétszer Jézust is kivezetteti. Jézus megostorozásának és tövissel megkoronázásának színhelyét nem jelöli meg, de minden valószínűség szerint a helytartóság udvarában történt. Ezért a színhely állandóan változik. Pilátus mint bíró, Jézus és a vádat képviselő zsidók között van mozgásban, melyet János konkrét színhely megjelölésével és helyváltoztatást jelentő igék (bemenni a helytartóságra, kimenni) használatával érzékeltet.

A cselekmény színhelyének változtatását János teológiája indokolja. Jézus Pilátus előtt kinyilatkoztató beszédeket mond. Mint király, az igazság tanújaként szól a helytartóhoz. Feltárja uralmának lényegét (18,36—38), majd rámutat Pilátus hatalmának eredetére az ellene folytatott eljárásban (19,9—11). Az Annás előtt adott válasz szerint (18,21) Jézus kinyilatkoztatása Izrael számára befejeződött. Ezért a Pilátus előtt mondott két kinyilatkoztató beszédet benn a helytartóság épületében mondja el, míg a főtanács tagjai kinn maradnak, nem lehetnek fültanúk.

Az evangélista arányosan szerkeszti meg az egyes jeleneteket úgy, hogy párhuzamba állítja azokat, amelyek a színhely, a téma és

Bevezetés: 18,28

Jézust a helytartóság épületébe vezetik, a zsidók kívül maradnak. Bemutatja a szereplőket és cselekmény helyét: Jézus, Pilátus a zsidók (főpapok, szolgák), a helytartóság, a helytartó előtt

1. Jelenet: Jézust átadják Pilátusnak (18,29—32)
Pilátus és a zsidók: kinn. Pilátus kimegy, a főpapok gonosztevőként vádolják Jézust, és halálos ítéletét kérik

2. Jelenet: Pilátus először hallgatja ki Jézust (18,33—38a)
Pilátus és Jézus: benn
Pilátus bemegy a helytartóságra: Jézus kijelenti, hogy ő az igazság királya

3. jelenet: Barabás (18,38b—40)
Pilátus és a zsidók: kinn
Pilátus kimegy: Ártatlannak jelenti ki Jézust: a főpapok és a szolgák Barabás szabadonbocsájtását kérik Jézus helyett.

Befejezés: 19,16a

Pilátus átadja Jézust, hogy keresztre feszítsék.

7. Jelenet: Jézust elítélik (19, 13—15)
Pilátus és a zsidók: kinn
Pilátus kivezetteti Jézust: „Íme királyotok". Válasz: „el vele, keresztre vele!"

6. Jelenet: Pilátus másodszor hallgatja ki Jézust (19,8—12)
Pilátus és Jézus: benn
Pilátus bemegy: Jézus kijelenti, Pilátus hatalma Jézus felett felülről van

5. Jelenet: Pilátus a megostorozott töviskoronás Jézust elővezeti (19,4—7)
Pilátus és a zsidók: kinn
Pilátus kimegy: ismét ártatlannak jelenti ki Jézust. Jézus is kimegy: „Íme az ember!" Pilátus harmadszor is ártatlannak jelenti ki Jézust.

4. Jelenet: Jézust megostorozzák és tövissel megkoronázzák (19, 1—3)

Nincs megjelölve a helyszín. Jézust megostorozzák, tövissel megkoronázzák, köntöst adnak rá, és királyként hódolnak előtte.

a szereplők tekintetében megfelelnek egymásnak. Tehát az 1. és 7., a 2. és 6., továbbá a 3. és 5. jelentek párhuzamosak. A 4. jelenet áll a középpontban, melyben a katonák Jézust tövissel megkoronázzák és királyként köszöntik. Megelőzi Pilátus két kijelentése Jézus királyságáról, és követi elővezetése „Íme az ember" bemutatással, hátterét képezve a jelenetnek.

János elbeszélésében az átgondolt irodalmi szerkesztés elemei és az evangélista teológiai látásmódja érvényesül. Számos olyan részletet közöl, melyek hiányoznak a szinoptikusoknál. Lényeges és párhuzamos érintkezések a 3. és 4. jelenetben vannak. A 2. jelenetben csak Pilátus kérdése, „Te vagy-e a zsidók királya?" és a válasz, „Te mondod" egyezik meg a szinoptikusokkal. János valódi történeti hagyományt őriz, de nem az eljárás jegyzőkönyvét nyújtja, mely részletekre menően, időrendi sorrendben közöl mindent. Az evangélista a történtek lényegét foglalja össze, de úgy, ahogy a hit szemével, a feltámadás fényében látja mindazt, amit a külső felületes szemlélő nem vehet észre. A jelenet szerkesztéséből megismerjük János irodalmi eszközeit. A dialógusokban az evangélista teológiája és stílusa érvényesül, hogy ezáltal kifejezésre juttassa mindazt, amit Jézus szenvedésében lát.

Bevezetés: Jézust Pilátushoz vezetik (18,28)

28 Kaifástól a helytartóságra vezették Jézust. Kora reggel volt. Ők nem mentek be a helytartóságra, nehogy tisztátalanná váljanak, hanem megehessék a húsvéti bárányt.

A főtanács hivatalos vizsgálata Jézus ügyében Kaifás vezetésével folyt le, melyről a szinoptikus evangéliumok részletesebben írnak. János evangéliumában csupán annyi utalást találunk, hogy Annás a megkötözött Jézust Kaifáshoz küldte át (18,24), majd pedig kora reggel Kaifástól a helytartóságra kísérték. Az evangélista nem nevezi meg azokat, akik Jézust Pilátushoz vitték. Következtethetünk azonban abból, amit János az eljárás során Jézus vádlóiról elmond. „Saját néped és a főpapok adtak kezemre" (18,35) — feleli Pilátus Jézusnak a kihallgatás alkalmával. A nép elé vezetett Jézust „mihelyt meglátták a főpapok és szolgák (a főtanács fegyveresei) elkezdtek kiáltozni" (19,6). Így tehát a főtanács tagjai voltak, akik

Jézust Pilátushoz vezették és tárgyalni akartak vele. Őket és a főtanács fegyvereseit nevezi az evangélista többször egymásután „zsidóknak" (18,31.38; 19,7 stb.).

Jézust a helytartóságra vezették. A helytartóság (praetorium) a provincia helytartójának volt hivatalos székhelye, aki peres ügyekben itt mondott ítéletet. Judea tartomány helytartói Cesareában székeltek, de a nagy ünnepeken — mint jelen esetben Pilátus is — csapategységekkel Jeruzsálembe vonultak, hogy esetleges zavargásnak és nyugtalanságnak azonnal elejét vehessék.

A helytartóság pontos helye vita tárgya a szentírásmagyarázók között. Vannak, akik úgy vélik, hogy a helytartóság Heródes palotájában volt, a város nyugati részében. Philó és Josephus Flavius említést tesz arról, hogy a helytartók Jeruzsálemben tartózkodva Heródes palotájában laktak (Philo Legati ad Gaium 38, Pilátusról; Josephus Flavius, Zsidó háború 2,14,8§ 301 Gessius Florusról). Mások viszont a templomtér északnyugati oldalán fekvő Antonia várra gondolnak. Az utóbbi véleményt előnybe részesítők az archeológia eredményeire hivatkoznak. Ezen a helyen feltártak egy nagy kőlapokkal fedett területet, mely megfelelne a 19,13-ban említett helynek: „Pilátus kivezettette Jézust, és bírói székébe ült azon a helyen, melyet Köves udvarnak, héberül pedig Gabbatának neveznek."

Jézust kora reggel vezették a helytartóságra, mely megfelel római számítás szerint a negyedik őrváltás (hajnali 3—6 óráig) idejének. Lehet azonban az is, hogy a „kora reggel" csak egy általánosabb meghatározást akar nyújtani, vagyis a nap kezdetét. Az eljárás tehát korán reggel kezdődött.

A Jézust kísérő főpapok és szolgák nem mentek be a helytartóságra, hogy ne váljanak tisztátalanná, mert ez kizárta volna őket a húsvéti bárány elfogyasztásából. A pogányok házába belépni hét napra rituálisan tisztátalanná tett. Erre vonatkozóan az Újszövetségben is találunk utalást. Péter ezekkel a szavakkal indokolja meg, hogy Kornéliusz házába lép: „Jól tudjátok, hogy mennyire tilos zsidó férfinak idegennel érintkezni, vagy vele tartania. De nekem Isten megmutatta, hogy egy embert sem szabad közönségesnek vagy tisztátalannak tartani" (ApCsel 10,28). A „húsvéti bárányt megenni" a húsvéti bárányvacsora elfogyasztását jelenti. Az evangélista megjegyzése arra enged következtetni, hogy a Pilátus előtt lefolytatott eljárás, és Jézus halála még a húsvéti bárányvacsora elfogyasz-

tása előtt történt. Ugyanezt erősíti meg később is, mikor Jézus halálos ítéletének időpontját közli: „A húsvét előkészületi napja volt, a hatodik óra körül járt" (19,14). János és a szinoptikusok egyaránt megegyeznek abban, hogy Jézus pénteki napon halt meg. A szinoptikusok szerint ez a pénteki nap niszán 15., vagyis húsvét napja volt. János szerint viszont az a péntek niszán 14., a húsvét előkészületi napja volt, míg húsvét másnapra, szombatra esett (Jn 19,31). A két időszámítás közötti eltérés kérdésére Márk szenvedéstörténetében már kitértünk (lásd 32—33. old.).

A főpapok és a szolgák a tisztasági előírásokra hivatkozva nem mentek be a helytartóságra. Az evangélista számára ennek a ténynek az egész Pilátus előtti peres eljárás elbeszélését tekintve különleges jelentősége van. Alapot szolgáltat az eljárás két helyszínre való felépítésére: a helytartóság épületén belül, és a helytartóságon kívül. A háttérben az evangélista teológiai megfontolása húzódik meg. Jézus kinyilatkoztató tevékenysége Izraelben befejeződött, ezért a főpapok nem lehetnek tanúi Pilátus előtt mondott kinyilatkoztató beszédeinek.

1. Jelenet: Jézust átadják Pilátusnak (18, 29—32)

29 Ezért Pilátus jött ki hozzájuk és ezt mondta: „Milyen vádat hoztok fel ez ellen az ember ellen?" 30 Ezt válaszolták neki: „Ha ez nem volna gonosztevő, nem adtuk volna át neked." 31 Pilátus ekkor azt mondta nekik: „Vegyétek át ti őt, és ítéljétek el a ti törvényetek szerint!" A zsidók ezt felelték: „Nekünk senkit sem szabad megölnünk." 32 Így kellett beteljesednie Jézus szavának, mellyel jelezte, milyen halállal fog meghalni.

A főpapok vallási előírásra hivatkozva nem lépnek be a helytartóság épületébe. Pilátus elfogadja indokukat és maga jön ki a helytartóság elé, mely így az egész jelenet színhelye lesz. Megkérdezi az elővezetés okát, mivel vádolják Jézust.

A válasz nem tartalmaz meghatározott vádat, csupán egy általánosságban mozgó kijelentést Jézus bűnösségéről. Nem kétséges azonban, hogy Jézust politikai lázadással vádolják, ti. királynak mondja magát. Pilátus később Jézusnak feltett kérdése is ezt feltételezi: „Te vagy a zsidók királya?" (18,33). A vád megismétlésekor a főpapok így fenyegetik meg Pilátust: „Ha ezt szabadon bocsájtod, nem vagy a császár barátja. Mindaz, aki királlyá teszi ma-

gát, ellene szegül a császárnak" (19,12). A szinoptikus hagyomány is ugyanezt tanúsítja.

A főpapok vádnak szánt kijelentése — ha nem lenne gonosztevő nem hozták volna a helytartó elé — jól jellemzi magatartásukat. Jézus halálát már eldöntötték, ezért nem is részletezik a vádat, megelégszenek általánosságokkal. Pilátustól csupán döntésük jóváhagyását kérik, melyre a helytartó nem hajlandó. Elhárítja magától a felelősséget, és arra szólítja fel őket, hogy ítélkezzenek Jézus ügyében saját törvényhozásuk szerint. Polgári peres ügyekben és vallási kérdésekben a főtanácsnak volt illetékessége ítélkezni. A helytartó elutasítása nem nélkülözi az iróniát. Felismerte, hogy a vádaskodás igazi célja Jézus halála. Halálbűntetés kérdésében Jézus korában viszont a főtanácsnak nem volt hatásköre (ius gladii). Ezért a helytartó elutasítása azt jelenti, hogy Jézussal való tervüket nem tudják végrehajtani. A főpapok válasza kifejezésre is juttatja ezt a tényt. Arra hivatkoznak, hogy nekik nincs joguk senkit sem megölni. Kénytelenek tehát kimondani, hogy Jézus halálát már elhatározták (11,47—53). Ezzel arra is választ kapunk, miért adták Jézust a római hatóságok kezére.

Egyes kutatók, pl. J. Juster (1914), T. A. Burkill (1956), H. Lietzmann (1931), P. Winter (1964), úgy vélik, hogy a főtanácsnak Krisztus korában volt joga halálos ítélet végrehajtására, s így Jézus halálos ítéletét is végrehajthatták volna. Mivel Jézust a rómaiak feszítették keresztre, halálának egész felelőssége a rómaiakra hárul. Igazolásként hivatkoznak olyan halálbüntetések végrehajtására, melyeket a zsidó hatóságok Kr. u. 6—70 között foganatosítottak. Ilyenek István diákonus megkövezése (ApCsel 7,54—8,3), Jakabnak, Zebedeus fiának, János testvérének karddal való kivégzése (Apcsel 12,2), egy pap lányának elégetése erkölcstelenség miatt (Misna Sanhedrin 7,2), Jakabnak, az Úr testvérének megkövezése Kr. u. 62-ben (J. Flav. A zsidók története 20,9,1). Joga volt továbbá a főtanácsnak halállal büntetni azokat a pogányokat, — rómaiakat is — akik beléptek a jeruzsálemi templom belső területére.

A szentírásmagyarázók túlnyomó többségének azonban az a véleménye, hogy János evangéliuma (18,31) a valóságos jogi helyzetet rögzíti: a főtanácsnak nem volt joga halálos ítéletet hozni és végrehajtani Jézus korában (J. Blinzler, P. Benoit, J. de la Potterie, R. Schnackenburg, E. Lohse stb.). A felhozott példák nem nyújtanak elégséges bizonyítékot kétségbevonására. Szórványos esetekről

van szó, és a kivégzések törvényességét illetően kérdéseket tehetünk fel. István megkövezése nem szabályszerű törvényes eljárás következménye, hanem felháborodott tömeg áldozata lett. Jakabnak, Zebedeus fiának halála I. Heródes Agrippa uralkodásának idején történt (Kr. u. 41—44), mikor a zsidók önállóságot élveztek. Ugyanerre az időre tehetjük egy pap leányának elégetését is, de az sem lehetetlen, hogy a római hatóságok jóváhagyásával hajtották végre a kivégzést. Jakabnak, az „Úr testvérének" kivégzése éppen helytartóváltozás idején történt, Porcius Festus halála után, amikor az új helytartót még nem nevezték ki. Ezt használta ki Ananus főpap, aki a főtanács ülésén Jakabot halálra ítéltette és megköveztette. A főpapot később felelősségre vonták és megfosztották hivatalától (J. Flavius: A zsidók története, 20,9,1). A talmudi hagyomány pedig megemlékezik arról, hogy a templom lerombolása előtt negyven évvel a zsidóktól megvonták az élet és halál feletti ítélkezés jogát. A kerek negyvenes szám, ha nem is vesszük szószerint, mindenesetre Judea római helytartóságának kezdetére utal (p. San I, 18a (37); VII, 24b(43).

Jézus felett tehát Pilátusnak kell majd ítélkeznie, s a büntetést is a római szokás szerint fogják rajta végrehajtani. Kereszten hal meg a világ üdvösségéért. Ezzel beteljesedik Jézus saját haláláról mondott jövendölése is. Közvetlenül a jeruzsálemi bevonulása után mondott szavaira kell gondolnunk, mellyel előre jelezte halálának módját. Jézus szenvedésének és megdicsőülésének órájáról beszél, mely nemsokára bekövetkezik. Majd ezzel összefüggésben haláláról a következőket mondja: „Én meg, ha majd fölemelnek a földről, mindenkit magamhoz vonzok" (12,32). A következő vers pedig így magyarázza a jövendölést: „Ezt azért mondta, hogy jelezze: milyen hallállal hal meg" (12,33).

Egy adott történeti korban a főtanács joga halálos ítélet végrehajtására első látásra politikai ügy. Az evangélista azonban ezt a tényt az üdvtörténet fényében nézi, és gondviselésszerű irányítást lát benne. Hogy a főtanácsnak nincs hatalma bárkit halálos ítélettel sújtani, ebben isteni terv valósul meg. Az isteni terv rendelkezése szerint Jézusnak a római büntetés szerint kereszten kell meghalnia, s nem a hamis prófétának kijáró halálbüntetés, a megkövezés által (MTörv 13,5 köv).

2. Jelenet: Pilátus először hallgatja ki Jézust (18, 33—38a)

33 Pilátus tehát ismét bement a helytartóságra, hívatta Jézust és ezt mondta neki: „Te vagy a zsidók királya?" 34 Jézus ezt felelte: „Magadtól mondod ezt, vagy mások mondták neked rólam?" 35 Pilátus így válaszolt: „Hát zsidó vagyok én? Saját néped és a főpapok adtak át téged nekem. Mit tettél?" 36 Jézus így felelt: „Az én országom nem ebből a világból való. Ha ebből a világból volna országom, harcra kelnének szolgáim, hogy ne szolgáltassanak ki a zsidóknak. De az én országom nem innen való." 37 Pilátus ezt mondta neki: „Tehát király vagy te?" Jézus így felelt: „Te mondod, hogy király vagyok. Én azért születtem, s azért jöttem a világba, hogy tanúságot tegyek az igazságról. Mindenki, aki az igazságból való, hallgat szavamra." 38a Pilátus ezt mondta neki: „Mi az igazság?"

Pilátus a főpapokkal folytatott elutasító párbeszéd után mégis bemegy a helytartóságra, hogy maga elé hívassa és kihallgassa Jézust. Az ügy ugyanis az ő illetékességéhez tartozik. Ez a „hívatta" kifejezés értelme. A bíróság előtt lefolyt eljárásnak a nyilvánosság előtt kellett történnie, a vádlott alapos kikérdezésével, aki megfelelő lehetőséget kapott a védekezésre. Jánosnál a kihallgatás látszólag a nyilvánosság kizárásával történik. A provinciák kormányzóinak meghatalmazása adott esetben ennek lehetőségét sem zárta ki. Az evangélista számára azonban a nyilvánosság kizárásának teológiai jelentősége van, és az egész szakasz irodalmi felépítésének fontos eszköze.

Ez ideig meghatározott vád nem hangzott el Jézus ellen. Az sem, hogy királyi méltóságot igényelt volna magának. Pilátus első kérdése Jézushoz mégis így szól: „Te vagy a zsidók királya?" (33. v.) Kérdése tehát feltételezi ennek a vádnak ismeretét. Ugyanez a kérdés hangzik el a szinoptikusoknál is (Mk 15,2; Mt 27,11; Lk 23, 3), és a hagyomány egységéről tanúskodik. Az evangéliumokban „zsidók királya" címet csak a római eljárás során, és a megszületett Messiás után tudakozódó mágusok kérdésében találjuk (Mt 2,2). Csak a pogányok használják, és valami módon a politikai hatalomhoz való viszonyt fejezi ki. A zsidók „Izrael királyáról" beszélnek (Mk 15,32; Mt 27,42). Az „Izrael királya" kifejezés János evangéliumában (1,49; 12,13) a Messiást jelenti, de elsősorban vallási értelemben.

Pilátus kérdése is politikai jelentésű, a római helytartó nem is érthette másként. A „zsidók királya" cím már a római uralom előtt is ismert. A Hasmoneus—dinasztia tagjai használták. Az elutasító magatartás ellenére Pilátus mégis kivizsgálja, hogy Jézus csakugyan igényel-e magának politikai jellegű királyi méltóságot, mely

a birodalom belső rendjét veszélyeztetné és a római jog szemszögéből alapot nyújtana vádemelésre a hatóság előtt. A főtanács tagjai tehát politikai színezetet adtak a vádnak. Jézus lázító, aki felforgatja a birodalom rendjét, hamisan Messiás királynak adva ki magát. Az evangéliumokból azonban tudjuk, hogy Jézus nyilvános működése folyamán elvetette a Messiás király evilági, politikai értelmét, mint pl. Péter hitvallása után (Mt 16,20), vagy megkísértése alkalmával (Mt 4,1—11; Lk 4,1—13).

Miként már Annás előtt is láttuk, a helytartó elé vezetett Jézus most sem tanúsít félelmet. Magatartása nyugodt. Egyenlő félként beszél Pilátussal, sőt a párbeszéd végén hallgatásra kényszeríti őt. Jézus a vizsgálatot bevezető kérdésre azonnal egy ellenkérdéssel válaszol: „Magadtól mondod ezt, vagy mások mondták neked rólam?" (34. v.). Ezzel Pilátus kérdésének valódi értelme felől tudakozódik, a rómaiak látnak-e benne veszélyes lázadót, vagy pedig a főtanács sugallta a vádat.

Az ellenkérdés megváltoztatja az egész helyzetet. Pilátust magyarázkodásra kényszeríti a vádlott Jézus előtt. Ingerülten válaszol és kifejezésre juttatja, hogy a vád nem tőle indul ki. Érzékelteti annak valódi indítékait: gyűlölet és hitetlenség. Elhárítja magától a felelősséget: „A te néped és a főpapok adtak kezemre. Mit tettél?" (35. v.). A „néped" kifejezés a népet képviselő főtanácsot jelenti. A „Mit tettél?" kérdéssel Pilátus kifejezi azt a véleményét, hogy a vizsgálatban számára egyedül csak Jézus tényleges tettei a mérvadók, megadván ezzel számára a védekezés lehetőségét.

Válaszában Jézus közvetlenül nem királyi voltáról, hanem királyságáról beszél, kifejtve annak eredetét, természetét és hatékonyságát. Először kizárja mindazt, ami nem tartozik királyságához, majd királyi uralmának alapvető vonásait mondja ki.

Országáról beszélve Jézus, nem egy meghatározott vagy körvonalazott területre gondol, ahol uralmát gyakorolja. Az „én országom" kifejezéssel kijelenti, hogy valóban van királyi méltósága és hatalma. Ha ugyanis van „országa", akkor ez feltételezi hatalmának gyakorlását. „Az én országom nem evilágból való" kijelentésével azt is körvonalazza, hogy királysága hatását hol fejti ki. Jézusnak van királysága, de ez nem evilági jellegű, nem evilágból való. Nem azt mondja, „az én országom nem evilágban van", hanem, hogy „az én országom nem evilágból való". Evilágban létezik és ott fejti ki

hatását. Egyenesen a világban mutatkozik meg, ott, ahol szava meghallgatásra talál. De lényegszerűen nem evilághoz tartozik, amint ő és övéi sem tartoznak a világhoz.

János evangéliumában a világ (kosmos) jelentheti az univerzumot, a világmindenséget, vagy a teremtés rendjét, főként olyan kifejezésekben, mint a „világba jönni" (1,9; 3,19 stb.), „világban lenni" (1,10), „világba küldeni" (3,17), „világot elhagyni" (16,28). Többségében azonban az emberi világot jelenti. Az ember világa az egész teremtést meghatározó elem János szemében. A kozmosz mint emberi világ, egyetlen alanyt alkotva ellenségesen szemben áll Istennel, és ellenszegül az üdvösség művének, melyet Isten Fiában, Jézus Krisztusban valósít meg. Nem hisz a Fiúnak, sőt gyűlöli őt. Amikor János a világot rossznak mondja ki az Isten—világ (kozmosz) ellentétpárban, akkor nem a teremtett világ minőségéről, hanem csak az ember-világ bűnösségéről mond ítéletet. Ez utóbbi értelemben beszél itt Jézus a világról.

Jézus kijelentése — „Az én országom nem evilágból való" (36. v.) — azt jelenti, hogy király volta nem emberi eredetű, és törvényesítését sem emberi tekintélyektől kapja. Lényegét tekintve különbözik a világtól és annak minden hatalmi berendezkedésétől. Országa nem politikai jellegű mint Pilátus feltételezi, de elővételezi azt az uralmat, mely Jézus második eljövetelével az idők végén válik nyilvánvalóvá. Ez azért lehetséges, mert a végidőbeli üdvösség és a világ feletti ítélet Jézus jelenlétével már most megvalósul.

Jézus a római birodalmat képviselő helytartóval meg akarja értetni, hogy nem lázadó, aki a birodalom benső rendjét fegyveres lázadással veszélyeztetné. Olyan hasonlattal világítja meg érvelését, melyet a hatalompolitikához szokott Pilátus is könnyen megérthetett. „Ha ebből a világból volna országom, harcra kelnének szolgáim, hogy ne szolgáltassanak ki a zsidóknak" — mondja. Van-e olyan lázadó, akinek ne lennének követői és fegyveresei, akik a lázadó vezér hatalomrajutásáért ne küzdenének, vagy veszély esetén védelmére ne kelnének? Jézusnak nincsenek ilyen evilágra jellemző hatalmi eszközei. Ezt tanúsítja az a tény is, hogy ellenségei ellenállás nélkül elfoghatták (36. v.), s így országa nyilvánvalóan nem evilágból való. A szolgákon fegyvereseket ért Jézus. Megjelölésükre az evangélista a hüpéretés kifejezést használja, melyet előzőleg a főtanács fegyvereseinek megjelölésére alkalmazott (18,3.12.18.22 v. ö. 19,6). Jézus válasza egyben világossá teszi Pilátus számára,

hogy Róma hatalmát veszélyeztető lázadás esete nem forog fenn, így az ellene felhozott lázadás vádja sem helytálló.

Jézus eddig királyságáról beszélt. Pilátus kérdésére, — „Te vagy a zsidók királya?" (33. v.) — csak közvetve válaszolt, de ezzel is megerősíti, hogy király. A helytartó megszakítja Jézust, s minthogy szavaiból megérti, hogy királynak tartja magát, egyenesen megkérdi: „Tehát király vagy te?" A kérdésből kitűnik, hogy semmit sem fogott fel abból, amit Jézus királyságának eredetéről és természetéről mondott. Jézus megerősíti Pilátus kérdését: „Te mondod, hogy király vagyok" (37. v.). A válasz első felét „te mondod", a szinoptikusoknál is megtaláljuk (Mk 15,2; Mt 27,11; Lk 23,3), jelentése annyi, mint igen. A kijelentés második része „hogy király vagyok" csak aláhúzza ezt az „igent".

Pilátus kérdése alkalmat ad Jézusnak arra, hogy királyságának igazi arculatát kifejtse. Eddig ugyanis csak uralmának a világtól való eltérését, különbözőségét hangsúlyozta. Most azonban kifejti, hogy miben áll királysága, hol érvényesül hatása, és ki tartozik hozzá.

Feleletében Jézus a kezdő „én"-el saját magára — mint Isten egyetlen és egyedül illetékes küldöttére — fordítja a figyelmet: „Én azért születtem, s azért jöttem..." (37. v.). A hangsúlyozott kétszeres „azért" (eis touto) megjelöli, hogy küldetése meghatározott cél betöltésére irányul: tanúságot tenni az igazságról. Az Atyánál való előléte és a megtestesülés megelőzik a tanúságtevést. A jánosi igazságfogalom szoros összefüggésben áll Isten egyszülött Fiának világba lépésével. Jézus Pilátusnak mondott szavaiban kifejezésre jut mindez. „Én azért születtem" kijelentése megjelöli a születés mozzanatát, mely minden ember számára közös. Jézus ennek a kijelentésnek tükrében úgy áll előttünk, mint egy ember, ahogy Pilátus is látja őt. Számára Jézus csak egy ember. Második kijelentésében azonban — „Azért jöttem a világba" — Jézus hangsúlyozza igényét, hogy több, mint egy ember: eredete nem evilágból való, hanem ő evilágba jött. A „világba jöttem" a megtestesülést jelöli meg, összefüggésben Jézus küldetésével. A Fiú világba lépésével kapcsolatban János gyakran használja a „jönni", „világba jönni" kifejezéseket. Jézus világban való jelenlétének általános értelmét fejezi ki, azt, hogy eljövetele kinyilatkoztatást hoz az embernek. Jézus tehát úgy áll most Pilátus előtt, mint kinyilatkoztató a világ számára.

Jézus eljövetelének célja, — szavai szerint — hogy tanúságot tegyen az igazságról. S ebben áll királyi mivolta is. Jézus tanúságtétele (martüria, martürein), nem földi, hanem égi tanúságtétel. Arról tesz tanúságot, amit a világ létezése előtt látott és hallott. Hasonlóan beszél Jézus Nikodémushoz: „Bizony, bizony mondom neked: arról beszélünk, amit tudunk, s arról tanúskodunk, amit látunk" (3,11). Tudása eredeti, biztos tudás, mely a szemlélés közvetlenségéből származik, s szavakban kimondva tanúsággá válik a világ előtt. Az Atyától kapta azt, amit látott és halott: „Mert aki küldött (t.i. az Atya), igaz, s azt hirdetem a világnak, amit tőle hallottam" (8,26). Jézus ugyanis fölülről jön, hiszen kezdetben Istennél volt az Ige, és Isten volt az Ige (1,1 köv). Még világosabban mutat rá Jézus tanításának eredetére János evangéliumának prológusa „Istent nem látta soha senki, az Egyszülött Fiú nyilatkoztatta ki, aki az Atya ölén van" (1,18). Amit az Atyánál mint szem és fültanú hallott és látott — ti. Isten valóságát és lényegét — üdvösségszerző igazságként nyilatkoztatja ki a világnak: „Ha kitartotok tanításomban... megismeritek az igazságot, és az igazság szabaddá tesz benneteket" (8,32). Jézus egész működése tanúságtétel az Istenről, aki szeretettel fordul a világ felé, annak üdvösségét akarja: „Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, az el ne vesszen, hanem örökké éljen" (3,16). Ez a világ számára üdvösséget jelentő igazság, tehát nem más, mint Isten kinyilatkoztatása Jézusban.

Az igazság tehát nem választható el Jézustól. De ezen túlmenően, az igazság, amely nem más, mint Isten kinyilatkoztatása, amelyet Jézus hozott, egyben azonos magával Jézus Krisztussal. Tehát nem egy rajta kívül álló valóság, hanem maga Jézus lesz Isten igazsága. A láthatatlan Isten ugyanis Jézus Krisztusban mondta ki magát, a testet öltött Igében tárulkozott fel a világnak. Benne igazsága és valósága jelent meg az emberi történelemben: „Aki engem lát, látja az Atyát" (14,9). S bár Jézus mindig hivatkozik arra, hogy az igazság, melyet megtestesít és hirdet nem tőle származik, hanem visszautal eredetére, Istenre (8,40), — Jánosnál az igazság elválasztválaszthatatlan Jézustól. Ezért mondhatja magáról, hogy „én vagyok az út, az igazság és az élet" (14,6), hogy saját magáról tesz tanúságot (8,14.18). Amikor Jézus tanítása kapcsán felszólítja az embereket a hitre, akkor nemcsak arról van szó, hogy higgyenek

neki, hanem, hogy higgyenek benne (1,12; 12,11; 6,35 stb.). Pilátus előtt tehát maga az Igazság áll személyében.

Jézus igazságot tanúsító királysága állásfoglalásra kényszerít. „Aki igazságból való, hallgat szavamra" (37. v.) — mondja. Szavaival királyi uralmát konkretizálja, s ezzel kiegészíti a királyságáról mondottakat. Uralma, mellette vagy ellene való döntésben valósul meg. Mindazok, „akik igazságból" vannak, hallgatnak szavára, azaz elfogadják tanúságát. „Hallgat szavamra" valamire való aktív, figyelmes, tanulékony hallgatást jelent, valamit hallgatva elfogadni, engedelmeskedni, hittel elfogadni, meghallani. Hasonló hallgatásról hallunk Jézus jó pásztorról szóló példabeszédében: „Más juhaim is vannak, melyek nem ebből az akolból valók. Ezeket is ide kell vezetnem. Hallgatni fognak szavamra, s egy nyáj lesz és egy pásztor" (10,16). Az elfogadás feltétele „igazságból lenni". Az „igazságból lenni" annyit jelent, mint „Istentől lenni" (8,47; 1 Jn 4,2; 5,19), „aki az Istentől való, meghallgatja Isten szavát" (8,47). Igazságból valók tehát azok, akiknek életét Isten kinyilatkoztatása egészen meghatározza és átformálja. Hallgatnak Jézusra, mint Isten küldöttére, hallgatnak igazságára, és Isten küldötteként elismerik (10,10.27). Akik ezt teszik, Krisztus királyságának tagjai.

Mit jelent tehát ezek után Jézus Pilátus előtt tett kijelentése a 37. versben, melyben királynak vallja magát? Jézus, mint kinyilatkoztató a világba jött, hogy tanúságot tegyen az igazságról, az isteni életről. Az igazság nem elvont tanítás formájában,hanem Isten Fiában, Jézus Krisztusban jelent meg. Ő maga az Igazság személyesen. Benne mint kinyilatkoztatásban és testet öltött igazságban a világ Isten valóságával, az isteni élettel találkozik és állásfoglalásra, mellette vagy ellene való döntésre kényszerül. Ezért a hozzá való viszony dönti el az ember sorsát. Királyi uralma abban jelenik meg, hogy a tanúságát elfogadó hivőknek üdvösséget hoz. Ők Jézushoz tartoznak, míg a tanúságát elutasító világ a saját ítéletét vonja magára, s így is Jézus királyi voltáról tanúskodik. Királyságának célja, hogy az isteni élet kinyilatkoztatása által üdvösséget közöljön.

Jézus szavaira Pilátus csak egy rövid kérdéssel válaszol: „Mi az igazság?" (38. v.). Ez a kérdés azonban nem érdeklődést vagy viszontkérdést, hanem elutasítást fejez ki, és lezárja a Jézussal való dialógust. A „mi az igazság?" kérdésben az igazság szó előtt a

görög szövegben hiányzik a névelő, melyet a magyar fordításban nem tudunk érzékeltetni. Jelenti azt, hogy nem konkréten arra az igazságra kérdez, melyről Jézus beszélt előtte, hanem csak általában az igazságról.

Pilátus elutasítását nem értelmezhetjük pusztán pszcihológiailag, ti. hogy a helytartó cinizmusát, vagy az igazságról való filozófikus szkepszisét fejezné ki. Pilátus kérdése kitérés az állásfoglalás elől. A semlegesség álláspontjára helyezkedik az igazság előtt, s az egész eljárás folyamán megkísérli, hogy semlegességbe menekülve kitérjen a döntés elől. Képtelen azonban — mint majd látni fogjuk — ezt a semlegességet megőrizni, és kénytelen újból és újból engedni a világ nyomásának. Az evangélista számára ezért ez a kitérés egyenlő az elutasítással. A helytartó elveti az isteni igazságot, mely most Jézusban személyesen előtte áll és őt döntésre szólítja. Kérdése nyilvánvalóvá teszi hitetlenségét és arról tanúskodik, hogy „nem az igazságból való". Elutasításával a bíróként tevékenykedő Pilátus maga felett mond ítéletet, míg a vádlott Jézus mint maga az Igazság, egyszerre ítélő bírájává válik.

3. Jelenet: Barabás (18, 38b—40)

38b Miután ezt mondta, újra kiment a zsidókhoz, és így szólt hozzájuk: „Én semmiféle bűnt sem találok benne. 39 Szokás nálatok, hogy húsvétkor valakit szabadon bocsássanak. Akarjátok tehát, hogy szabadon bocsássam nektek a zsidók királyát?" 40 Erre újra kiabálni kezdtek: „Ne ezt, hanem Barabást!" Barabás pedig rabló volt.

A Barabás jelenet János evangéliumában nagyon szűkre szabott (38b—40). Megértését részletesebben a szinoptikus evangéliumok elbeszélésének hátterében kapjuk meg (Mk 15,6—14; Mt 27,15—25; Lk 23,17—23). János részleteket nem közöl, s csak a számára lényeges elemekre összpontosít. A szinoptikusoktól eltérően, nem a nép kéri a húsvéti amnesztia gyakorlását. Azok hosszabban mutatják be Barabás személyét, Pilátus és a tömeg közötti dialógus is terjedelmesebb. János elsősorban Jézus és Barabás szembeállítását mutatja be.

Pilátus Jézus szavaiból meggyőződhet az ellene felhozott vád alaptalanságáról. A politikai messianizmus vádja nem áll helyt. Jézus mint „az igazság királya" nem jelent veszélyt a birodalom

benső rendjére. A helytartó kiment a helytartóság épületéből, és kijelentette a főtanács vádaskodó tagjai előtt Jézus ártatlanságát: „Én semmi bűnt sem találok benne" (38. v.). Ezt a kijelentést az eljárás során még kétszer megismétli, „semmi bűnt (oudemian aitian) sem találok benne" (19,4), „nem találok benne bűnt (aitian)" (19,6). Pilátus háromszoros kijelentése rendkívül fontos az evangélista szemében, mert ezzel teljesen felmenti Jézust a politikai messianizmus vádja alól.

A helytartó azonban nem vállalja felismerésének következményét. Az ártatlannak bizonyult Jézust nem engedi szabadon, hanem a húsvéti amnesztiára hivatkozva a döntést a vádaskodó főpapokra bízza. Ezzel lényegében lemond bírói tárgyilagosságáról és függetlenségéről. Kitér a Jézus által tanúsított igazság mellett vagy ellen való döntés elől, és semleges álláspontra próbál helyezkedni.

Húsvétkor szokás volt egy foglyot szabadon engedni. Pilátus ezzel összefüggésben felajánlja Jézus szabadon bocsátását, akit a „zsidók királyának" nevez. A „zsidók királya" kifejezés is aláhúzza Pilátus véleményét Jézus királyságának ártatlan voltáról. A húsvéti amnesztia létezését az Újszövetségen kívül más korabeli történeti emlék nem erősíti meg. Van azonban tudomásunk arról, hogy a provincia kormányzója adott esetben egy-egy rabot elbocsátott a nép kívánságára. Egyes szerzők kétségbe vonják a húsvéti amnesztia gyakorlatának lehetőségét, s vele a Barabás eset történetiségét is. Az evangéliumi hagyomány egybehangzó tanúsága azonban azt bizonyítja, hogy az epizód valóságos történeti eseményt beszél el, még ha elbeszélésének megformálásában észrevehető is az egyes evangélisták teológiai szempontja.

Pilátusnak csalódnia kellett, ha azt remélte, hogy ajánlatát elfogadják. Engedékenysége csak bíztatja a főpapokat, s Jézus helyett Barabás szabadon bocsátását kérik. Kérésük hevességét, a tömeg hangos kiáltozását János a kraugadzó igével érzékelteti. A kraugadzó ige jelentése „rikácsol, ordít, bömböl", főként tömeggel kapcsolatban fordul elő intenzív értelme miatt. Ezt az igét alkalmazza az evangélista még háromszor a per folyamán (19,6.12.15), a tömeg kiáltozásának leírásánál.

A „nem őt, hanem Barabást" felkiáltás Jézust és Barabást szembe állítja. Jézust már ismerjük. Pilátus előtt mondott kinyilatkoztató beszéde feltárta személyének és küldetésének titkát. Nem lehetett ismeretlen a főpapok előtt sem, hiszen Jézus nyilvánosan beszélt

a világ előtt (18,20—21). Most mégis Barabást választják. A választás súlyát akarja az evangélista érzékeltetni, mikor a következő módon jellemzi Barabást: „Barabás pedig rabló (görögül léstés) volt". A görög léstés szó értelme itt nem egészen világos. Egyedül János jellemzi Barabást ezzel a kifejezéssel, a szinoptikusok más szavakat használnak: „hirhedt rab" (Mt 27,16); „lázadó — gyilkos" (Mk 15,7); „lázadó — gyilkos" (Lk 23,19).

A szentírásmagyarázók jelentős részének véleménye szerint a léstés nemcsak egyszerű gonosztevőt, hanem politikai lázadót, zelótát jelent. Ezt a szóhasználatot támasztja alá Josephus Flavius is. Eszerint nyilvánvaló a helyzet iróniája. A vádlók Jézust a valódi Messiást politikai messianizmussal vádolják, míg egy valódi politikai bűnöző szabadonbocsátását kérik.

A rövid jelenet véget ér. Barabás tényleges szabadon bocsátását az evangélista már nem beszéli el. Figyelmét Jézus és Barabás szembeállítására összpontosítja. A hívő olvasóval elsősorban a főpapok felelősségét és döntésük súlyát akarja érzékeltetni, amikor Jézus helyett Barabást választották.

4. Jelenet: Jézust megostorozzák és tövissel koronázzák (19,1—3)

1 Akkor Pilátus lefogatta Jézust és megostoroztatta. 2 A katonák tövisből koronát fontak, a fejére tették és bíborszínű köntöst adtak rá. 3 Azután eléje járultak, és ezt mondták: „Üdvözlégy, zsidók királya!", és arcul ütötték.

Pilátus, miután látta, hogy Jézus helyett Barabás szabadon bocsátását kérik, Jézust megostoroztatta, majd ezt követően a katonák királyi jelvényekbe öltöztetve kigúnyolják. Az egész jelenet megelőzi Jézus halálos ítéletét és kiadatását a keresztre feszítésre. A szinoptikusok szintén elbeszélik mindezt, de más sorrendben. A sorrend azonban meghatározza a jelenet értelmét. Márk és Máté szerint Jézus kigúnyolása és megostorozása halálra ítélése után és keresztre feszítése előtt történt (Mk 15,15.16—20a; Mt 27,26.28—31a). A megostorozás tehát nem más, mint római szokás szerint a keresztre feszítéssel egybekötött büntetés.

Lukács csupán Pilátus szándékáról beszél „megfenyítem tehát és szabadon bocsátom" (Lk 23,16). Mindez még a Barabás jelenet és Jézus elítélése előtt történik, s később, a keresztre feszítés előtt már

nem említi az evangélista Jézus megostorozását, sem kigúnyolását. Így Lukács János elbeszélésének sorrendjét látszik követni. Lukács szerint Jézus megostorozása önálló büntetés, csupán arra szolgált, hogy a vádat emelő főpapok részvétét felkeltse, s ezáltal elérje Jézus elbocsátását. A korbácsolást mint büntetést a keresztre feszítéstől függetlenül is alkalmazták.

A szentírásmagyarázók egy része János és Lukács, míg mások szerint Márk és Máté közli az események történeti sorrendjét. Az utóbbi véleményét tartjuk valószínűbbnek. Márk és Máté sorrendje felel meg a római gyakorlatnak, Lukács pedig feltehetően azért nem említi meg a megostorozást, mert a római hatóságokat kedvező színben akarja feltűntetni. János Jézus megostorozását és a vele összefüggő kicsúfolást függetleníti az ítélethozataltól és a keresztre feszítéstől. A sorrend hátterét a jánosi ábrázolásban kell keresnünk, melyben a megostorozás és a töviskoronázás összefüggenek egymással. Bár a kettő együtt látszólag megaláztatás és kigúnyolás, de mégis Isten rendeléséből alkalmasak arra, hogy Jézus királyi voltát kifejezzék. János számára az egész jelenetnek mélyebb értelme van. Mint láttuk, az evangélista Jézus Pilátus előtti kihallgatását gondosan megszerkesztett irodalmi keretben beszéli el, melynek központi témáját Jézus királysága alkotja. A hét egységből álló irodalmi keret középső — negyedik — jelenetét képezi a megostorozás és töviskoronázás, ezért kétségtelen fontos teológiai jelentéssel rendelkezik Jézus királyságának bemutatásában.

Pilátus kísérlete Jézus szabadon bocsátására nem sikerült. Átadja a katonáknak, hogy megkorbácsolják. Azt reméli, hogy a megostorozott Jézus látványa részvétet kelt. A főpapok megelégszenek ezzel a büntetéssel és elállnak a halálos ítélet követelésétől. A korbácsolás ugyanis súlyos büntetés volt. A keresztre feszítéssel azért kapcsolták össze, hogy az elítélt a korbácsolástól legyengülve gyorsabban haljon meg a kereszten. Mint fenyítő eszközt függetlenül a keresztre feszítéstől katonák és rabszolgák büntetésére, vagy vallomás kicsikarására alkalmazták (ApCsel 22,24). Az elítélt embert derékig érő oszlophoz kötözték, néha egyszerűen a földre vetették, és mezítelen testét korbáccsal és vesszőkkel verték. A korbács végére ólom- és csontdarabokat kötöttek, melyek az elítélt testét feltépték, sokszor egészen a csontokig. A büntetés kegyetlenségét tanúsítja, hogy a veréssel sújtott ember gyakran belehalt a korbácsolásba.

Az evangélista a kegyetlen büntetést nem részletezi, miként az azt követő gúnyolódásból is csak a számára fontos mozzanatokra szorítkozik. A megostorozás után a római katonák gúnyt űznek Jézusból. Tövisből font koronát tesznek a fejére, bíborköpenybe öltöztetik, a zsidók királyaként köszöntik és az arcába ütnek. Így vezeti majd őt Pilátus a tömeg elé (19,5). János elhagyja a szinoptikusoktól ismert részleteket: a Jézus kezébe adott nádszálat, amellyel később a fejét verték, a gúnyolódó térdhajtásokat, és azt, hogy a katonák leköpték (Mt 27,28—31a; Mk 15,17—20a). A hívő olvasót nem a külső látnivalóval akarja megindítani, hanem az események mélyebb értelmére akarja tanítani. A megostorozás és kigúnyolás célja több mint Pilátus kísérlete Jézus szabadon bocsájtására: akár úgy, hogy a súlyos testi büntetés a kicsúfolással párosulva felkeltse a vádló szánalmát, akár úgy, hogy Jézus királyságát nevetségessé téve tanúsítsa teljes ártatlanságát ellenfelei előtt.

János számára az egész jelenet elsősorban Jézus királyi voltának megjelenítésére szolgál. Mindaz, ami első látásra Jézus kigúnyolásának tűnik, annak Jézus tanítása és a feltámadás fényében mélyebb értelme van. A valóságot tárja fel: ti. azt, hogy Jézus a világ királya. A töviskorona Jézus valódi királlyá koronázását jelenti, a bíborruha valódi királyi palást, a katonák gúnyolódó hódolata akaratlanul is valódi király előtt való hódolat. Az evangélista minden olyan részletet elhagy, ami arra utalna, hogy a katonák csak komédiát játszanak. Az egész jelenet a „zsidók királyának" valóságos királyi beiktatását, intronizációját mutatja be. Akárcsak Kaifás, aki akaratlanul is prófétának bizonyult Jézus halálának értelmét megjövendölve, ugyanúgy a katonák is akaratukon kívül Jézus királyi valóságát jelenítik meg.

5. Jelenet: Pilátus a megostorozott és töviskoronás Jézust elővezetteti (19,4—7)

4 Pilátus ismét kiment és így szólt hozzájuk: „Íme, kihozom őt nektek. Tudjátok meg, hogy semmi vétket sem találok benne." 5 Ekkor Jézus töviskoronával és bíborszínű köntösben kijött eléjük. Pilátus így szólt hozzájuk: „Íme, az ember!" 6 Amint meglátták őt a főpapok és a szolgák, így kiáltoztak: „Feszítsd meg, feszítsd meg!" Pilátus ezt mondta nekik: „Vegyétek át ti őt, és feszítsétek meg. Én nem találok vétket benne." 7 A zsidók így válaszoltak neki: „Nekünk törvényünk van, s a törvény szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát."

Jézus megostorozását és kigúnyolását követően Pilátus ismét kimegy a helytartóság épületéből, a kihallgatás során immár harmadszor. Első alkalommal kiment, hogy meghallgassa, milyen vádat emelnek „ez ellen az ember ellen" (18,29). Másodszor Jézus kihallgatása után ment ki a helytartóságról, hogy kijelentse, „én semmiféle bűnt sem találok benne" (18,38b). Most, a harmadik alkalommal Pilátus kijővén a főpapok és szolgák elé, megismétli a 18,38b-ben tett kijelentését: „Semmi vétket sem találok benne" (19,4). Az előzőkhöz viszonyítva azonban fokozza a drámai hatást az a tény hogy kijelentésének alátámasztására magát a megostorozott és töviskoronás Jézust is a tömeg elé vezetteti.

Pilátus a helytartóság épületéből kivezetteti, és „Íme az ember!" (5. v.) szavakkal mutatja be Jézust. A bemutatás célja annak igazolása, hogy Jézust, a „zsidók királyát" veszélytelennek és ártatlannak tartja, de maguk a főtanács tagjai is meggyőződhetnek a politikai messianizmus vádjának alaptalanságáról. Semmi okuk sincs félni attól az embertől, aki miatt akkora felhajtást csinálnak.

Az egész jelenet bizonyos ünnepélyességet árul el. Semmi sem utal a leírásban arra, hogy Pilátus nevetségessé akarja tenni Jézust, vagy az elővezettetés királyi voltának kigúnyolását jelentené. A megkínzott, töviskoronás és katonaköpenybe öltöztetett Jézus külsőleg ugyan nem tanúskodik királyi hatalmáról és méltóságáról, de az evangélista a felszín alatt a mélyebb valóságot akarja láttatni.

Pilátus „Íme az ember!" kijelentésének értelmezésében eltér a szentírásmagyarázók véleménye. Vannak, akik úgy vélik, hogy a Jézust bemutató szavak — „Íme az ember!" — összefüggésben vannak az evangélium egyik legjelentősebb, a megtestesülésről szóló állításával: „és az Ige testté lett" (1,14) (R. Bultmann). A magát igazság királyának megvalló Jézus egész emberi valóságában, a durvaságnak, erőszaknak alávetve jelenik meg. „Íme, ilyen az az ember, aki az igazság királyának mondja magát" — jelenti ki róla Pilátus. A helytartó szavai Jézus teljes megaláztatását jelentik, amelyben a megtestesülés végsőkig menő következményében válik láthatóvá.

Mások szerint viszont, mikor Pilátus bemutatja az „embert", az „Emberfiát" kell értenünk, s Jézus saját szenvedéséről mondott szavaira hivatkoznak. Elérkezett szenvedésének és megdicsőülésének órája: „Amikor majd fölemelik az Emberfiát, akkor megtudjátok, hogy én vagyok" (8,28), „Én meg, ha majd fölemelnek a föld-

ről, mindenkit magamhoz vonzok" (12,32). Amikor Jézus megjelenik, a főpapok és a szolgák ezt kiáltják: „Feszítsd meg, feszítsd meg!" (6. v.). Nem is sejtik, hogy Jézus keresztre feszítésének követelésével nem tesznek mást, mint valóra váltják „felemeltetését", azaz „felmagasztalását" jövendölő szavait. Ha a király megjelenik a nép előtt, üdvözlő felkiáltásokkal köszöntik. Itt éppen az ellenkezője történik. Jézust, a királyukat elutasítják, de mégis — ellentétes módon — királyi felmagasztalását készítik elő.

Valószínűbb az a vélemény (R. Schnackenburg), mely szerint az „Íme az ember!" kijelentés mögött nem kell mélyebb értelmet keresni. S nem jelent mást, mint „Íme az ember, akit ti királynak tartotok, nézzétek, nincs mit félni tőle". Ettől függetlenül az egész eljárás az evangélista szemében mélyebb értelemmel rendelkezik, és a megostorozott, töviskoronás, bíborköpenybe öltöztetett Jézust valódi királynak tartja, aki tanúságot tesz az igazságról. Ezt a királyi méltóságot ismerik el a főpapok is, mikor Isten Fiának nevezik (19,7).

A hatás egészen más, mint amit Pilátus remélt Jézus elővezetésétől. Nem tudja elérni a vád elejtését, hiába igazolja Jézus ártatlanságát és veszélytelenségét. Éppen ellenkezőleg, láttára a főpapok és szolgák kiáltozni kezdenek, és keresztre feszítését kérik a helytartótól. Itt, a kiáltozás kapcsán merül fel először a kereszt képe. A keresztre feszítést kérő szavak megismétlése a kívánság intenzitását fejezi ki.

Pilátus elutasítja a kívánságukat. Ismét a főtanács hatáskörébe hárítja a Jézus feletti ítélkezés ügyét. Vigyék el a főpapok és ők ítéljék halálra. Visszautasítását komolyan gondolja, mint az a továbbiakból világosan kitűnik: „Ettől fogva Pilátus azon volt, hogy szabadon bocsássa őt" (19,12). Majdnem ugyanazt a választ adja, mint az előző jelenetben, mikor Jézus ellen vádat emeltek: „Vegyétek át ti őt, és ítéljétek el a ti törvényetek szerint" (18,31). Most azonban elutasító válaszában fokozott mértékben megnyilvánul haragja és türelmetlensége. Letagadhatatlan a gúny, mellyel a főtanács tagjait megalázni akarja. Felajánlja, hogy vegyék át Jézust és feszítsék meg, holott tudja, nem tehetnek semmit, mert a főtanácsnak nincs joga halálos ítélet végrehajtására (18,31b). Nem járul hozzá Jézus keresztre feszítéséhez. Ezt megerősíti azzal a kiegészítéssel, hogy nem találja őt bűnösnek.

A helytartó visszautasító válasza ellenére a „zsidók", azaz a főpapok kitartanak kívánságuk mellett. Kénytelenek viszont elejteni a politikai messianizmus vádját, minthogy azt Pilátus nem látja megalapozottnak. Helyette azt a valódi, vallási indokot, mint argumentumot kell feltárniuk, mely őket valójában a per folyamán vezette. „Nekünk törvényünk van, s a törvény szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát" (7. v.) — mondják. Saját törvényükre hivatkoznak, mely az istenkáromlásra halálbüntetést ír elő: „Aki az Úr nevét káromolja, halljon meg, kövezze meg az egész közösség. Akár idegen, akár köztünk való, haljon meg ha káromolja a nevet" (Lev 24,16). A törvényt Jézus azzal sértette meg, hogy Isten Fiává, vagyis Istennel egyenlővé tette magát. Ez a vád többször is elhangzik az evangéliumban a zsidók részéről, akik meg akarják kövezni Jézust: „Emiatt a zsidók még inkább az életére törtek, hisz nemcsak megszegte a szombatot, hanem az Istent is Atyjának nevezte, s így egyenlővé tette magát az Istennel" (5,18); „Nem jótetteidért kövezünk meg, hanem a káromlásért, azért, hogy ember létedre Istenné teszed magad" (10,33). A zsidó törvény alapján Jézus halált érdemel, mivel azonban nekik nincs joguk a halálos ítéletet végrehajtani, ezért a helytartónak kötelessége a törvénynek érvényt szerezni.

A szinoptikusok egybehangzó tanúsága szerint a római hatóságnak Jézus ellen benyújtott vád, és a Pilátus által hozott halálos ítélet alapját a politikai messianizmus, a birodalom benső rendjét veszélyeztető felforgatás bűne képezte. A zsidók hivatkozása egy vallási törvényre — hogy Jézus Isten Fiává tette magát, s ezért halált érdemel — nem változtatja meg a per politikai arculatát János evangéliumában sem. Jánosnál is politikai messianizmussal vádolják Jézust Pilátus előtt (18,30.33; 19,12), aki Jézust „a zsidók királya"-ként, s nem vallási törvény megsértése miatt ítéli halálra (19,15). A kereszt felirata „Názáreti Jézus a zsidók királya" szintén megerősíti ezt a tényt (19,19). Az istenkáromlás vádja csak a politikai vád alátámasztására szolgál.

A főpapok ellenvetését ebben a formában azonban inkább az evangélista megfogalmazásának tekintjük, s az eljárásban elfoglalt jelentőségét és értelmét a jánosi teológia összefüggésében szemléljük. János az ellenvetés által feltárja a per igazi, egyetemes érvényű rugóit. A felforgatás vádja csak felszín. Az igazi indok a világ hitetlensége, mely megbotránkozik Isten testet öltött Igéjében. A Jézus

elleni gyűlölet gyökere az a hitetlenség, mely Jézusban az „emberben" nem akarja felismerni az Isten Fiát (10,33). Ez a hitetlenség végigkísérte egész földi működését. Káromlásnak tekintették, hogy Jézus Isten Fiának mondta magát, s ezért méltónak tartották a halálra (5,18; 10,33). Mindez most a nyilvánosság elé kerül Pilátus előtt.

6. Jelenet: Pilátus másodszor hallgatja ki Jézust (19,8—12)

8 Amikor Pilátus ezt meghallotta, még jobban megijedt. 9 Ismét bement
a helytartóságra, és ezt mondta Jézusnak: „Honnan való vagy?" De Jézus nem
felelt neki. 10 Pilátus erre így szólt hozzá: „Nekem nem felelsz? Nem tudod,
hogy hatalmam van arra, hogy szabadon bocsássalak, és hatalmam van arra is,
hogy keresztre feszíttesselek?" 11 Jézus így válaszolt: „Semmi hatalmad sem
volna rajtam, ha onnan fölülről nem kaptad volna. Ezért annak, aki engem átadott
neked, nagyobb bűne van." 12 Ettől fogva Pilátus azon volt, hogy szabadon
bocsássa őt. A zsidók azonban így kiáltoztak: „Ha ezt szabadon bocsátod, nem vagy
a császár barátja. Mindaz, aki királlyá teszi magát, ellene szegül a császárnak."

A főpapok hivatkozása a törvényre újabb kihallgatásra indítja Pilátust. Vádaskodásuk nem azt a hatást váltotta ki a helytartóból, amelyet vártak. Pilátus a vád hallatára „még jobban" megijedt, de nem a főpapoktól. Az evangélista érzékelteti, hogy a helytartó már az első kihallgatás alkalmával Jézus, a „zsidók királya" hatása alá került (18,33—37). Az eléje vezetett ember, aki az igazság tanújának vallja magát a kihallgatás során, akinek országa nem evilágból való, kétségkívül mély hatást gyakorolt rá. Most mikor meghallja, hogy Jézus Isten Fiának mondja magát, még nagyobb vallásos félelem fogja el. Ha az evangélista eddig kifejezetten nem beszélt Pilátus félelméről, a „még jobban" kifejezés összehasonlító értelme feltételezi, hogy már az első kihallgatás is valaminek „félelmét" váltotta ki benne. A vallásos félelmen a pogány vallásos félelmet kell érteni. A pogányok hittek isteni erővel rendelkező lényekben, akik emberi alakban jelennek meg a világon. A halandók számára veszélyt jelent ilyen istenember, vagy félisten megsértése. Talán Jézusban is emberfeletti lénnyel, félistennel, vagy valamelyik pogány isten fiával áll szemben.

Ebből a vallásos félelemből fakadó bizonytalanság még inkább arra indítja, hogy szabaduljon a kényes helyzetből, és Jézust szabadon bocsájtva az ítélkezést elhárítsa magától (19,12). Pilátus és

Jézus, a bíró és a vádlott helyzete fokozatosan felcserélődik. Pilátus nemcsak azért akar megszabadulni Jézustól, mert meggyőződött a vád alaptalanságáról, hanem mert egyre jobban Jézus fölényének és fenségének hatása alá kerül. Jézus viszont a világ és Pilátus felett ítélővé válik.

Pilátus ismét bemegy a helytartóságra és további kihallgatásnak veti alá Jézust. „Honnan való vagy?" — kérdezi. Ez a kérdés nem csupán adminisztratív jellegű, — vagyis, hogy melyik provinciából, vagy területről való — mint ahogy Lukács evangéliumában hangzik: „Ennek hallatára Pilátus megkérdezte, hogy Galileából való-e" (Lk 23,6). A kérdés általánosabb és Jézus „titokzatos" eredete után érdeklődik: isteni vagy emberi eredetű-e. Biztos akar lenni, hogy Jézus valóban egy emberi alakban megjelent isten-e, vagy sem. Kérdése nem a hívő keresés vágyából fakad, hanem félelmének és bizonytalanságának kifejezése. Az első kihallgatás végén elhangzott szkeptikus és hitetlen kérdése után „Mi az igazság?" (18,38a), mely valójában az „igazság" egyenes elutasítása, nem is várhatunk mást tőle.

Jézus nem felel neki. Hallgatása a mondottakból érthető. Egyszer már kifejtette isteni küldetését Pilátus előtt, aki azonban nem hitt benne (18,38). Ezek után mit mondhatna még többet neki Jézus?

Pilátust meglepi Jézus hallgatása, és megkísérli, hogy szólásra bírja. Újabb kérdést tesz fel: „Nekem nem felelsz?" A kérdés elején kiemelt „nekem" Pilátus bizonyos fokú türelmetlenségét árulja el. Nem szokott hozzá a vád alá helyzettek ilyen viselkedéséhez. Utal arra a hatalomra, melynek birtokában lehetősége van Jézus sorsáról dönteni. Mint római helytartó, s a birodalom képviselője, hivatali teljhatalmára és megbízására hivatkozik. Ennek a hatalomnak gyakorlását Róma katonai ereje biztosítja. Pilátus először az elbocsátásra való hatalmát említi meg. Ezzel bizonyos mértékben utal arra a törekvésére, hogy Jézust elengedje, de előbb felvilágosítást szeretne Jézus mivoltáról és eredetéről.

Jézusnak nincs szüksége a helytartó kegyére, hogy életét visszakapja. Pilátus hatalmára való hivatkozása nevetségesnek tűnik. Már az elfogatás körülményeiben is nyilvánvalóvá vált, hogy az emberi erők Jézussal szemben teljesen tehetetlenek. A jól felfegyverzett katonák és fegyveresek kénytelenek meghátrálni, és földre esnek Jézus előtt. Világos, hogy Jézus hatalmától függ, kinek szol-

gáltatja ki magát, és életét senki el nem veheti tőle beleegyezése nélkül.

Pilátus hatalmának említése megtöri Jézus hallgatását. Nem a helytartó fenyegetése félemlítette meg, hanem Pilátus hatalmáról kíván szólni: „Semmi hatalmad sem volna rajtam, ha onnan fölülről nem kaptad volna" (11a).

Jézus szavainak értelméről megoszlik a szentírásmagyarázók véleménye. Többen úgy vélik, hogy Jézus egy általános érvényű teológiai kijelentést tett a világi hatalom eredetéről, mely nem evilágból, hanem Istentől való. Hivatkoznak Pál apostol hasonló értelmű tanítására: „Mindenki vesse alá magát a fölöttes hatalomnak. Mert nincs hatalom, csak az Istentől, ami van, azt Isten rendelte." (Róm 13,1).

Ez a magyarázat azonban nem kielégítő. Azoknak a véleményét fogadjuk el, akik szerint nem a világi hatalom Istentől rendelt mivoltáról, hanem arról a szerepről van szó, melyet Pilátus a Jézus elleni peres eljárásban játszik. A 10. versben a helytartó hivatali hatalmáról beszél. Ennek birtokában Jézust elbocsájthatja, vagy keresztre feszíttetheti. Kijelentésében hangsúlyozza, hogy „hatalma van". Jézus átveszi a kifejezését, de saját személyére vonatkoztatja: „Semmi hatalmad sem volna rajtam". Így tehát már nem Pilátus hivatali hatalmáról általában, hanem a Jézus ellen folytatott eljárásban hatalmának konkrét gyakorlásáról van szó. Jézus megerősíti Pilátus felette gyakorolt hatalmát, de kifejezi azt a feltételt is, melytől Pilátus hatalma függ és korlátozást nyer: „Semmi hatalmad sem volna rajtam, ha onnan felülről nem kaptad volna" (11. v.).

Pilátus hatalmának eredete „felülről" van. A felül kifejezés az égi-mennyei isteni világot jelenti. Ha tehát Pilátusnak hatalma van, hogy Isten Fia fölött tetszése szerint rendelkezzék, elbocsássa, vagy keresztre feszíttesse, ezt csak Isten üdvözítő terve alapján teheti, vagyis, mert Isten megengedi ezt. Ha nem volna Isten elhatározott rendelése, hogy az „Emberfiát fölemeljék" (3,14), Pilátusnak nem volna lehetősége Jézus felett dönteni.

Pilátus „felülről" kapta hatalmát, abból az égi-isteni világból, ahonnan Jézus is való: „Ti innen alulról valók vagytok, én meg felülről való vagyok, ti e világból vagytok, én nem e világból vagyok" (8,23). Ez az égi—isteni világ határozza meg Jézus egész valóságát és akaratát. Ezért Pilátusnak nincs hatalma Jézus felett. S ha most mégis Jézus önként átadja életét, ezt azért teszi, mert el-

fogadja az Atya akaratából neki szánt küldetést: „Azért szeret az Atya, mert odaadom az életemet, hogy majd újra visszavegyem. Nem veszi el tőlem senki, magam adom oda, mert hatalmam van rá, hogy odaadjam, és hatalmam van rá, hogy visszavegyem. Ezt a parancsot kaptam az Atyától" (10,18—19). Míg Pilátus csak eszköze Isten üdvözítő tervének, addig Jézus a legteljesebb egységben ben van a földi sorsára vonatkozó isteni akarattal.

A helytartó mint Isten eszköze gyakorolja hatalmát a perben. Mindez nem menti fel őt a felelősség alól. De bűne kisebb, mint azoké, akik Jézust kiszolgáltatták neki, miként maga Jézus mondja: „Annak, aki engem átadott neked, nagyobb bűne van" (19,11b). Az „aki kezedre adott" (parados) kifejezés egyes számban van, jelentése azonban általános, vagyis mindazokra vonatkozik, akik az eljárást, és ezzel Jézus halálos ítéletét Pilátusból kikényszerítették. Az evangélista nem tesz kifejezett utalást Kaifásra, aki Jézus halálra adását javasolta (11,49), sem Júdásra, akit általában az evangélium paradousnak (árulónak) nevez (6,64.71; 12,4 stb.). Gondolhatunk Pilátus elhangzott kijelentésére: „... saját néped és a főpapok adtak át téged nekem" (18,35). A felelősökről még többet árul el a következő mozzanat: „Amint meglátták őt a főpapok és a szolgák, így kiáltoztak: Feszítsd meg, feszítsd meg!" (19,6).

Jézus szavai a felelősségről aláhúzzák Jézus és Pilátus eltérő helyzetét a perben. Jézus fölénye egyre nyilvánvalóbb. Nem úgy beszél, mint az ítélethozatal előtt álló vádlott, hanem ellenkezőleg, mint aki a világ és a neki szánt bíró, Pilátus felett mond ítéletet.

Jézus személye és szavai mély benyomást gyakorolnak a helytartóra. Kiváltják Pilátus félelmét, és arra az elhatározásra indítják, hogy szabadon engedje őt. A főpapok azonban észreveszik szándékát, és megfenyegetik a helytartót. Az evangélista nem beszéli el, milyen módon jutott tudomásukra Pilátus elhatározása. Jézus kihallgatása ugyanis a helytartóság épületében folyt le, míg a vádemelők az épületen kívül tartózkodtak.

A főpapok megfenyegetik Pilátust, hogy feljelentik a császárnál. Jézust ismét politikai színezetű királysággal vádolják, mely egyet jelent a császár elleni lázadással. A helytartó ilyet hivatalából eredően nem pártfogolhat, és nem mentegethet. Ha mégis ezt tenné, az egyenlő lenne a fenségárulással. „Ha ezt szabadon bocsátod, nem vagy a császár barátja!" (12. v.) — kiáltozzák. A kifejezés nemcsak általánosságban jelenti a császári kegyet, hanem különleges címről

van szó. A császár barátja — amicus Caesaris — cím hivatalból járt a konzuloknak, de elnyerhették mások is, akiket erre érdemesítettek. Pilátus Seianusnak, Tiberius császár nagy befolyásra jutott kegyencének volt pártfogoltja, s így annak révén ő is megkaphatta a császár barátja címet. Kr.u. 31-ben Seianus kegyvesztett lett és Tiberius kivégeztette. Ez Seianus számos pártfogoltjának bukását is jelentette. Az esemény Pilátus helyzetére is kihatással lehetett, de bizonytalan, hogy valóban ez a körülmény állt-e a főpapok fenyegetésének hátterében. Jézus halálának évét nem tudjuk minden kétséget kizáróan megállapítani (a lehetséges két dátum Kr.u. 30 vagy 33). Ha a per még Seianus bukása előtt zajlott le, tehát Kr.u. 30-ban, akkor is érthető a császári kegyvesztéssel való fenyegetés. Történeti forrásokból ismert, hogy Tiberius császár milyen érzékenyen és kegyetlenül reagált a fenségárulásnak még a legcsekélyebb gyanújára is.

Pilátus a fenyegetés hallatára minden ellenállását feladja, hajlandó teljesíteni a főpapok kérését. Ő, aki Jézus előtt — elbocsátását, vagy keresztre feszítését illetően — hatalmára hivatkozott (10. v.), most a világ gyűlölete előtt tehetetlennek mutatkozik, és teljesen kiszolgáltatott a főpapok akaratának. Az ártatlannak felismert Jézust a rá gyakorolt nyomás hatására kereszthalálra ítéli.

7. Jelenet: Pilátus halálra ítéli Jézust (19,13—15)

13 Amikor tehát Pilátus meghallotta ezeket a szavakat, kivezettette Jézust és bírói
székébe ült azon a helyen, melyet Köves udvarnak, héberül pedig Gabbatának ne-
veznek. 14 Húsvét előkészületi napja volt, a hatodik óra körül járt. Így szólt
a zsidókhoz: „Itt van a ti királyotok!" 15 Azok így kiáltoztak: „El vele, el vele,
feszítsd meg őt!" Pilátus ezt mondta nekik: „Keresztre feszítsem a királyotokat?"
A főpapok így válaszoltak: „Nincs királyunk, csak császárunk!"

A fenyegetés megtette hatását. A beosztását és hivatali karrierjét féltő helytartó elővezetteti Jézust a Lithostrotosnak — héberül Gabbatának — nevezett helyre, ahol bírói székébe ül annak jeléül, hogy hivatalosan ítéletet akar mondani.

A görög szövegben az ekathisen ige értelmével kapcsolatban megoszlik a szentírásmagyarázók véleménye. Vehetjük az igét intransitív értelemben, s akkor jelentése „leülni", de lehet transitív

jelentése is, ami annyit jelent: „leültetni". Ha tehát az ekathisen ige intransitív értelmét fogadjuk el, akkor jelen összefüggésben így hangzik: „Pilátus bírói székébe ült". Transitív értelemben viszont a következő a jelentése: „leültette bírói székébe" Pilátus Jézust.

Az intransitív „leülni" jelentést fogadjuk el. Történetileg ugyanis valószínűtlen, hogy Pilátus a római hatalmat jelképező bírói székbe ültesse Jézust. A szövegtanuk jelentős többségében a bírói tevékenységgel összefüggésben a „kathizein epi bématos" kifejezés alatt „bírói széken helyet foglalni", a „béma" alatt pedig „bírói széket" kell érteni. Az evangéliumi elbeszélés szerint az egész jelenetnek bírói jellege van.

Az evangélista megjelöli azt a helyet is, ahol az ítélőszék állott. „Pilátus... bírói székébe ült azon a helyen, melyet Köves udvarnak, héberül pedig Gabbatának neveznek" (Jn 19,13). A Köves udvar — görögül Lithostrotos — kövekkel kirakott teret jelent. Nagy márványlapokból készült padlóra, vagy mozaikpadlóra kell gondolnunk. A tér helye bizonytalan. Egyes kutatók szerint az Antónia várban volt a helytartók rezidenciája, és a Lithostrotost is itt kell keresni. Ténylegesen 1933-ban H. Vincent az Antónia várban egy 2500 m²-es, hatalmas kőlapokkal fedett udvart tárt fel. Többen azonban a Heródes palotája előtti térre gondolnak, minthogy a helytartók jeruzsálemi rezidenciáját ebben feltételezik.

Az evangélista nemcsak az ítélethozatal helyét, hanem időpontját is megjelöli: az előkészület napja, a hatodik óra táján. Meghatározza azt az órát, mikor hivatalosan is elhangzott a halálos ítélet a „zsidók királya" felett. János elsődleges célja azonban nem a kronológiai pontosság, hanem hogy teológiailag feltárja Jézus szenvedése és húsvét ünnepe között az összefüggést.

Az előkészület napja, vagyis a húsvét ünnepét megelőző nap, niszán hónap 14-én volt. A mózesi törvény szerint a húsvétot niszán hónap 15-én ültek meg, de már niszán hó 14-én este a húsvéti bárányvacsora elfogyasztásával kezdődött. János szerint Jézus pénteki napon, niszán hónap 14-én, az előkészület napján halt meg, vagyis azon a napon, melynek estéjén a zsidók elfogyasztották a húsvéti bárányvacsorát. A szinoptikusok más kronológiát közölnek. Szerintük Jézus az utolsó vacsorát niszán hó 14-én este, a húsvéti bárányvacsora elfogyasztásának idején tartotta. Elítélése, megfeszítése, halála és temetése niszán 15-én, a húsvét ünnepén történt. A két kronológia egybevetéséből fakadó problémákkal

külön foglalkoztunk (lásd 32—33. o.). Itt csupán azért említjük a szinoptikus és jánosi kronológia eltérést, hogy világosabban lássuk János teológiai szándékait Jézus szenvedésének pontos meghatározásával.

„Húsvét előkészületi napja volt, a hatodik óra körül járt" — mondja az evangélista (Jn 19,14). A hatodik óra a zsidó időszámítás szerint délben volt. Az előkészület napjának hatodik órájáig kellett a zsidóknak minden kovászosat eltávolítani házaikból (Misna: Pesarim 1,5). Ettől az időponttól lényegében már elkezdődik a húsvét ünneplése. Előkészítik a húsvéti bárányokat, melyeket alkonyatkor vágtak le a templomban, és este, naplemente után fogyasztottak el. Márk evangéliuma szerint azonban a hatodik órában Jézus már a kereszten függött (Mk 15, 25.53).

Amikor elkezdődik húsvét ünneplése, akkor hangzik el Jézus, a „zsidók királya" felett a halálos ítélet. Jézus, mint az igazi húsvéti bárány meghal az előkészület napjának délutánján, az idő tájt, mikor megkezdődik a húsvéti bárányok levágása a templomban. Az evangélium összefüggéséből világos, hogy János Jézust az Újszövetség húsvéti bárányának tekinti: Keresztelő János „másnap, mikor látta, hogy Jézus feléje tart, így szólt: Nézzétek, itt az Isten Bárányа! Ő veszi el a világ bűneit" (1,29); „Másnap megint ott állt János két tanítványával, s mihelyt meglátta Jézust, amint közeledett, így szólt: Nézzétek, az Isten Bárányа!" (1,36). A szenvedés további eseményei is megerősítik, hogy az evangélista Jézusban az igazi húsvéti bárányt látja. A katonák nem törik össze a kereszten függő és már halott Jézus lábszárcsontját, s ebben a húsvéti bárányokra vonatkozó előírás teljesedik be: „Mert mindez azért történt, hogy beteljesedjék az Írás: Csontját ne törjétek!" (19,36 = Kiv 12,46; Szám 9,12).

Pilátus bírói székén ülve Jézusra mutat: „Itt van a ti királyotok!" (14. v.). Kijelentésében nem kell irónikus hangvételt keresni. A zsidók királyának jelenti ki az előtte álló Jézust. Így a kinyilvánítás hivatalos tekintélyt kap a zsidók és az egész világ színe előtt. Ez annál is inkább jelentős, mert tudjuk, hogy Pilátust mint Isten eszköze tevékenykedik az eljárásban. Így kijelentése végérvényes és megváltoztathatatlan. A helytartó megismétli a főpapok által emelt vádat, és ezzel álláspontjuk megerősítésére kényszeríti őket.

Az eljárás drámai végkifejtéséhez és befejezéséhez ér. A most következő dialógust összegező jellegűnek tekinthetjük. Pilátus bírói

székénél megjelenik az eddig szerepelt valamennyi résztvevő. Az evangélista itt a zárójelenetben megismétli és végső kibontakozásában ábrázolja az eljárás számos elemét. A helytartó kijelentése nyomán kialakuló párbeszéd főként ahhoz a jelenethez hasonló, melyben először vezeti Jézust a helytartóság előtt tartózkodó főpapok és szolgák elé (19,4—7). János érzékelteti, hogy ami Jézus első bemutatásánál elkezdődött, az most végkifejletéhez jut. Pilátus először kijelenti: „Íme, az ember!", most: „Itt van a ti királyotok!". Viselkedése az első jelenetnél gunyoros és megvető, itt teljes komolysággal viselkedik. A főpapok és szolgák kiáltozása is egyre erőteljesebb, s nyomatékosan hangsúlyozza Jézus teljes elutasítását. Az evangélista a főpapok utolsó válaszát úgy fogalmazza meg, hogy abban teológiailag kifejezésre juttatja Jézus elutasításának értékelését is.

Pilátus kijelentése — „Itt van a ti királyotok" — vad kiáltozást vált ki, mely hevességében a szinoptikusok Barabás-jelenetére emlékeztet. „El vele, el vele, feszítsd meg őt!" (15. v.), — hangzik. A kétszeres „el vele" (aron) egész nyomatékkal kifejezi Jézus elutasítását, értelme: „Vedd el közülünk!". A helytartó ismét megkérdezi: „Keresztre feszítsem a királyotokat?" (15. v.). Kérdése felhívja a figyelmet Jézust elutasító döntésük súlyosságára. A főpapok Jézus elleni halálos ítélete már régen eldöntött dolog (11,48.50). Hogy megszabaduljanak Jézustól inkább hűségnyilatkozatot tesznek az egyébként vallási okból gyűlölt római uralom mellett: „Nincs királyunk, csak császárunk!" (15. v.). Az evangélista szemszögéből megfogalmazott kijelentésnek azonban különleges súlya van. Nemcsak politikai értelemben jelenti a császár iránti lojalitás kifejezését, hanem sokkal többet tartalmaz, vallási értelme van: a főpapok feladták hitük alapját, Izrael messiási reményeit. Amikor a főpapok Jézust, a Messiást, Izrael királyát (12,13) elvetik, s helyette a császár mellett tesznek hűségesküt, akkor elutasítják a messiási várakozásokat, és Istenhez is hűtlenek lettek, aki Jézusban, Fiában, üdvösséget ajánlott fel a világnak.

Befejezés: Jézust átadják a keresztre feszítésre (19,16a)

16a Ekkor átadta őt nekik, hogy keresztre feszíttessék.

Pilátus mikor meghallja a császárnak tett hűségnyilatkozatot, felidézi benne a feljelentés fenyegetését is. Bár meggyőződött Jézus ártatlanságáról és a vád alaptalanságáról, végül mégis enged, s átadja Jézust, hogy keresztre feszítsék.

Formális halálos ítélet nem hangzik el az evangélium leírása szerint, csupán annyi, hogy Pilátus „átadta" (paradidómi) a megfeszítésre. Ezért egyes magyarázók úgy vélik, hogy formális ítélethozatal nem is hangzott el Jézus ügyében, hanem Pilátus egyszerűen parancsot adott a kivégzés végrehajtására. A paradidómi „átadni" ige jogi nyelvben való használata, és az eljárás evangéliumi leírásában említett körülmények miatt (Pilátus bírói székébe ült), mégis a szentírásmagyarázók nagy többségével azt a véleményt fogadjuk el, hogy Pilátus formálisan is halálos ítéletet mondott Jézus felett.

„Ekkor átadta őt nekik, hogy keresztre feszíttessék" — mondja János. Kikre vonatkozik a „nekik" kifejezés? Minthogy a szövegösszefüggésben eddig a főpapokról volt szó, így elsősorban rájuk kellene gondolni. Az evangélista nem jelöli meg, kik azok, akik átvették és megfeszítették Jézust. Az események további menetéből azonban világosan kitűnik, hogy a római katonák feszítették meg Jézust. Jézus ruháit ők osztják szét maguk között (19,23). A keresztre feszítettek lábszárcsontját is a katonák törték meg (Jn 19,31 köv), és Jézus eltemetésére aritmateai József Pilátustól kért engedélyt (Jn 19,38 köv. főként 38. vers). Ezért János megjegyzését — „ekkor átadta őt nekik, hogy keresztre feszíttessék" — Lukács 23,25b szerint kell érteni: „Jézust meg kiszolgáltatta nekik akaratuk szerint". Vagyis a főpapok elérték céljukat, Jézus halálos ítéletét, Pilátus akaratuk szerint döntött.

A keresztre feszítés az események külső menetét tekintve, Jézus teljes megalázását és sorsának tragikus végkimenetelét jelenti. A hívő azonban tudja, hogy Jézus igazi király, és győztesként hagyja el az ítélkezés színterét. Az emberek ugyan ítéletet mondtak ki felette, valójában azonban a hitetlen világ maga felett mondott ki ítéletet (12,31; 14,30; 16,11), elutasítván azt az üdvösséget, melyet Isten egyszülött Fiában ajánlott fel a világnak. Most a Fiú

a Golgotára megy, hogy a kereszten királyi trónjára lépjen. Szenvedésének mélységében dicsősége kinyilvánul, melyben a világ üdvözítőjének bizonyul.

IV. JÉZUS KERESZTRE FESZÍTÉSE ÉS HALÁLA (19,16b—37)

A Jézus keresztre feszítésének és halálának elbeszélése öt kisebb jelenetből áll, melyeket az egyes jelenetek témája és szereplői határoznak meg. Az evangélista teológiája összefüggő láncolattá kapcsolja össze az egyes részegységeket. Jézus kereszthalálának ekléziológiai vonatkozásait, az isteni üdvrendet beteljesítő mivoltát akarja bemutatni. Ezért is utal annyiszor az Ószövetség beteljesedésére. Az egyes jelenetek az események sorrendjében követik egymást: Jézust keresztre feszítik és a kereszt felirata (19,16b—22), a katonák szétosztják Jézus ruháit (19,23—24), Jézus anyja és a szeretett tanítvány (19,25—27), Jézus halála (19,28—30), a katonák megnyitják Jézus oldalát (19,31—37).

a) *Jézust keresztre feszítik és a kereszt felirata (19,16b—22)*

16b Átvették tehát Jézust. 17 Maga vitte a keresztet, és kiment az úgynevezett
Koponya helyre, melyet héberül Golgotának neveznek. 18 Ott keresztre feszí-
tették őt, s két másikat is vele, jobb és bal felől, Jézust meg középen. 19 Pilátus
feliratot is készíttetett, és a keresztre tétette. Ez volt ráírva: „A názáreti Jézus,
a zsidók királya". 20 Ezt a feliratot sokan olvasták a zsidók közül, mert az a hely,
ahol keresztre feszítették Jézust, közel volt a városhoz, héberül, latinul és görögül
volt írva. 21 A zsidó főpapok ezért azt mondták Pilátusnak: „Ne azt írd:
A zsidók királya, hanem hogy maga mondta: A zsidók királya vagyok". 22 Pilátus
így válaszolt: „Amit írtam, megírtam."

A halálos ítéletet a végrehajtás követi. Pilátus az elítélt Jézust kiszolgáltatta a keresztre feszítésre. Az evangélista nem nevezi meg, kik „vették át" Jézust. Az ítéletvégrehajtók kétségtelenül a római katonák voltak, mint ezt már a 19,16a. magyarázatánál láttuk.

Jézus maga vitte keresztjét a kivégzés helyére. János ebben az egyetlen mozzanatban foglalja össze a keresztút eseményeit.

Az evangélisták közül egyedül ő hangsúlyozza, hogy Jézus maga hordozta keresztjét. A szinoptikusok által elbeszélt részletekről nem tesz említést. Mindhárom szinoptikus elmondja, hogy a kivégzés helyére vezető úton cirenei Simont kényszerítik Jézus keresztjének hordozására (Mk 15,21; Mt 27,32; Lk 23,26), viszont nem utalnak arra, hogy Jézus maga is hordozta a keresztet, miként János teszi. Lukács elmondja még Jézus szavait is, melyeket a siránkozó jeruzsálemi asszonyokhoz intézett (Lk 23,27—31).

Jánost a keresztút rövid megfogalmazásában teológiai megfontolás vezeti. Szokás szerint az elítéltnek kellett vinnie a keresztet a kivégzés helyére. A kereszten a patibulumot, vagyis a vízszintes gerendát kell értenünk, melyet a kivégzés helyén a földbe ásott függőleges szárra erősítettek. Történetileg nézve nem kétséges, hogy keresztútjának elején maga Jézus hordozta keresztjét, s csak útközben vette át az arra haladó, és a katonák által kényszerített cirenei Simon. Az evangélista a „maga vitte a keresztet" kifejezéssel Jézus magatartását mutatja meg, aki szabadon és önként magára veszi kivégzésének, s egyben megdicsőülésének eszközét. A kereszten történő megdicsőülése felé tartó Üdvözítő nem szorul segítségre.

Egy másik mozzanattal is érzékelteti az evangélista Jézus tevékeny részvételét a keresztút eseményeiben. A szinoptikusok szerint a katonák „elvezették, hogy keresztre feszítsék" Jézust (Mk 15,20; Mt 27,31; Lk 23,26). János viszont Jézus kezdeményező szerepét hangsúlyozza, mikor azt mondja, hogy a keresztjét hordozó Jézus „kiment" a Golgota hegyére. Ezt a kezdeményező szerepet egyébként az egész szenvedéstörténet folyamán tapasztaltuk Jézus részéről: elfogatásakor a kertben, Annás és Pilátus előtt.

A kivégzés helye az ún. „Koponya hely, melyet héberül Golgotának neveznek." A domb a városon kívül feküdt, erre utalnak a „kivezették", „kiment" kifejezések is. A Zsidó levél szintén megőrzi azt a hagyományt, hogy Jézus a városon kívül szenvedett és halt meg (Zsid 13,12). A héber Gulgoleth, arám Golgota, latinul Calvaria szó koponyát jelent. A domb valószínűleg koponyatető formájáról kapta a nevét. János az időpontok (19,14) mellett, pontosan megjelöli Jézus halálának helyét is.

A Golgotára érve megfeszítették Jézust, s vele együtt két másik embert. Az evangélium röviden, a szinoptikusokhoz hasonlóan minden részletezés nélkül beszéli el a kegyetlen eseményt. Nem említi János azt sem, hogy Jézusnak a keresztre feszítés előtt kábító

italt kínálnak (Mk 15, 23; Mt 27,34), csupán a számára lényeges mozzanatokra szorítkozik. A hit szemével szemlélő ember ezekből is felismeri a véres dráma mögött meghúzódó igazi hátteret: a kereszten függő Jézus igazi király, keresztje királyi trón, felfeszítése nem más, mint felmagasztalása.

A Jézussal megfeszített két emberről semmit sem tudunk. Röviden csak „két másik"-nak nevezi őket az evangélista. Sokkal fontosabb a keresztre feszítettek helyzetének pontos megjelölése: Jézus két oldalára kerültek, „Jézus meg középen". A körülmények ismét feltárnak valamit a kereszt titkából. A középső hely a díszhely, mely a királynak jár ki. A keresztre feszítettek helyzete is kifejezi Jézus királyi voltát, s ezt később a Pilátus által készíttetett tábla felírása is megerősíti.

Az elmondottak indokolják, hogy János miért nem részletezi a két Jézussal megfeszített ember mivoltát. Márk és Máté latornak (léstés) nevezi őket (Mk 15,27; Mt 27,38), akik valószínűleg a rómaiakkal fegyveres harcban álló zelóta mozgalomhoz tartoztak. Lukács a gonosztevő (kakourgos) kifejezést használja. János elhagyja az említett kifejezéseket, mert ezek Jézus királyi voltát sértenék. Ezért hallgatja el a keresztre feszített Jézusnak a szinoptikusoknál annyira hangsúlyozott kigúnyolását is. Az egész jelenet ünnepélyes méltóságot és tiszteletet parancsol. Jézus a megaláztatás ellenére is nem más, mint az Isten üdvözítő terve alapján felmagasztalt Emberfia.

Pilátus táblát függeszt a keresztre, melyen megjelöli a kivégzés okát. Római szokás szerint a vesztőhelyre vezetett elítélt előtt vitték, vagy a nyakába akasztották a bűneit tartalmazó feliratot. Ezt a táblát erősítették Jézus keresztjére. Márk és Máté mint „elítélésének okát" jelölik meg a kifüggesztett tábla feliratát.

A felirat megfogalmazásában bizonyos eltérést tapasztalunk az egyes evangélisták között, de lényegileg megegyeznek a halálbüntetés okának megjelölésében: a zsidók királya.

János megnevezi Jézust, megjelöli származási helyét és elítélésének okát: „A názáreti Jézus, a zsidók királya" (19. v.). A „zsidók királya" a rómaiak szempontjából fejezi ki, hogy Jézus mint a királyi cím igényese a birodalom rendje ellen lázadt.

A kereszt felirata a főpapok ellenkezését váltja ki. Pilátus és a főpapok között kialakult vitának különleges jelentősége van. A hívő számára ez az epizód ismét megerősíti, sőt az egész világ számára

kinyilatkoztatja, hogy a kereszten függő Jézus király. Ezt a felismerést akarja az evangélista elmondani az eset leírásával.

Mind a négy evangélista beszél a feliratról, de csak János mondja el, hogy azt Pilátus rendeletére készítették és helyezték el. Azzal, hogy az evangélista a tábla feliratának szövegét és elhelyezését kapcsolatba hozza Pilátussal, első látásra a helytartó bosszúját akarja érzékeltetni. Pilátus bosszantani akarja a főpapokat a tőle kikényszerített halálos ítéletért. A táblára feliratta az elítélés okát, a főpapok által benyújtott vádat, mely miatt kivégezték: názáreti Jézus, a zsidók királya. Jól tudja, hogy a vád nem igaz, csak ürügy a halálos ítéletre, Jézus ugyanis ezt a politikai tartalmú vádat visszautasította. Mégis ezt a vádat iratja a kersztre. A felirat ebben a formában három nyelven hirdeti: a názáreti Jézus, aki a gyalázatot jelentő kereszten haláltusáját vívja, a zsidók királya. Pilátus tettének azonban mélyebb értelmet ad, hogy a felirat a valóságot fejezi ki. A helytartó akaratlanul is Jézus királyságának tanújává vált a felirat elhelyezésével.

A körülmények lehetőséget teremtettek a publicitásra. A keresztrefeszítés helye ugyan a falakon kívül feküdt, de közel a városhoz, s így sokan olvashatták a felírást. A kereszt felirata három nyelven hirdeti Krisztus királyságának egyetemességét: héberül (értsd arám nyelven) vagyis a nép nyelvén, latinul a római közigazgatás nyelvén, és végül görögül a kor világnyelvén, az általános emberi érintkezés, kereskedelem és kultúra nyelvén. Ennek következtében az egész világ előtt nyilvánosságot kap Jézus király volta.

A főpapok átlátják Pilátus gúnyos szándékát. A felirat ebben a formában sérti őket, mint a nép hivatalos képviselőit. Pilátustól követelik a felirat szövegének megváltoztatását úgy, hogy az tisztán kifejezze: Jézus egyáltalán nem a zsidók királya, „hanem, hogy ő maga mondta" ezt magáról. Mint tudjuk, ez nem felel meg a valóságnak. Követelésükkel most az utolsó alkalommal ismét kifejezésre juttatják, hogy Jézust mint Messiást elutasítják. Pilátus azonban röviden és erőteljesen elutasítja kívánságukat: „Amit írtam, megírtam" (22. v.). Visszautasítása az evangélista szemében különleges jelentőségű a jelenet számára. Pilátus a római birodalom képviselője, ezért tetteinek hivatalos tekintélye van. János a kereszt-re erősített tábla feliratának elkészítésében és elhelyezésében Pilátus személyes tekintélyét hangsúlyozza. A felirat tehát hivatalosan tanúsítja, hogy a kereszten függő Jézus valóban király, a kereszt

királyi trón, felfeszítése felmagasztalás (12,32). Jézus azonban nemcsak „a zsidók királya". A háromnyelvű felirat az egész földkerekségnek hirdeti, hogy akit a keresztre feszítettek, az egész világ üdvözítője (4,42; 11,52). A tábla szövegének készítésével Pilátus tudtán kívül prófétának bizonyult, akárcsak Kaifás Jézus üdvözítő haláláról tett kijelentésével (11,50). A főpapok minden tiltakozása ellenére szilárd marad, s tekintélyének teljes súlyával megerősíti a felirat érvényét. A grafó ige perfektum formája „megirtam" (gegrapsa) kifejezi a felirat megmaradó, végleges és állandó jellegét.

b) *A katonák szétosztják Jézus ruháit (Jn 19,23—24)*

23 A katonák pedig, amikor megfeszítették Jézust, fogták ruháit, és négy részre osztották, minden katonának egy részt, majd a köntöst is. A köntös pedig varratlan volt, felülről egy darabban szőve. 24 Ezt mondták tehát egymásnak: „Ne hasítsuk szét, hanem vessünk rá sorsot, hogy kié legyen." Így teljesedett be az Írás: Elosztották ruháimat maguk között és köntösömre sorsot vetettek. A katonák pedig ezt tették.

János és a szinoptikusok egyaránt elbeszélik Jézus ruháinak, utolsó földi tulajdontárgyainak szétosztását és kisorsolását, melyben a 22. zsoltár szavainak, mint jövendölésnek beteljesedését látják: „Elosztották ruháimat maguk között, és köntösömre sorsot vetettek" (Zsolt 22,19). A szinoptikusok csupán közvetve utalnak az idézett zsoltárversre. A szenvedő Jézus ruháinak szétosztását a zsoltárból vett kifejezésekkel beszélik el. Ezzel szemben János kifejezetten idézi a Zsolt 22,19-et, hivatkozva annak beteljesedésére, és részletesebben mondja el az epizódot.

A keresztre feszítés után a kivégzést végző és a keresztnél őrséget álló katonák szétosztják Jézus ruháit. A szokásjog szerint a kivégzett személyes, magán viselt holmija a hóhér, illetve a kivégző osztag katonáinak tulajdonába ment át. A ruhákat négy részre osztották. Ebből arra következtethetünk, hogy a kivégző osztag négy tagból állt, a szinoptikusok által említett tiszt vezetése alatt (Mk 15,39; Mt 27,54; Lk 23,47).

A szinoptikusok minden részletezés nélkül, egyetlen cselekmény keretében beszélik el Jézus ruháinak szétosztását. Közvetve utalnak a Zsolt 22,19 versére: „Keresztre feszítették, majd megosztoztak

ruháin, sorsot vetve, hogy kinek mi jusson" (Mk 15,24 és párh). János azonban két lépésre bontva írja le a ruhadarabok elosztását, annak megfelelően, hogy Jézus ruhái között két fajtát különböztet meg: „ruhák" és „köntös". A „köntös" (khitón) alatt hosszú, talárszerű, közvetlenül a testen hordott ruhadarabot (alsóruhát) kell értenünk. Az evangélista szerint varratlan volt, egyetlen darabban szőve. A „ruhák" (ta himatia) Jézus többi ruháját jelenti, melyeket a varratlan köntös felett hordott.

Ruháit a katonák elosztották. A varratlan köntöst azonban nem akarták széthasítani, ezért sorsolás útján döntötték el, hogy melyiküké legyen. Az evangélista a ruhák szétosztásában és a varratlan köntös kisorsolásában a Zsolt 22,19 verse jövendölésének beteljesedését látja: „Elosztották ruháimat maguk között, és köntösömre sorsot vetettek".

Az idézett zsoltárversben a két versláb — „elosztották ruháimat maguk között" — „és köntösömre sorsot vetettek", a héber párhuzamos szerkesztésmód (paralellismus membrorum) szerint egy és ugyanazon cselekedetet jelenti. Más szavakkal kifejezve, a zsoltár héber szövege, és annak az evangélista által is idézett Septuaginta görög fordítás szerinti szövege nem különböztet meg „ruhákat" és „köpenyt", hanem hasonló értelmű kifejezéseket használnak, melyek jelentése ruha, öltözék általában. János viszont a valóságos történés alapján, két önálló, egymástól független cselekedetként fogja fel a zsoltárversben az üldözött igaz ruháinak egyetlen cselekedetként leírt szétosztását.

Mikor a ruhák szétosztásának jelentését keressük, akkor az evangélista egy általánosabb teológiai célkitűzésére kell figyelnünk. János a szenvedés eseményeiben végig bemutatja, hogy minden Isten akarata szerint történt. Jézus keresztre feszítésének és halálának eseményeiben az Írás beteljesedését hangsúlyozza: a keresztre feszített Jézus ruháit szétosztják (19,24), ecettel itatják (19,28—30), oldalát lándzsával megnyitják és lábszárát nem törik meg (19,36—37).

A kivégzettek ruhadarabjainak szétosztása a kivégző katonák között megszokott esemény lehetett. Most azonban a haldokló Jézus szenvedésével kapcsolatban más megvilágításba kerül. Ruháinak és köntösének szétosztása pontosan az Írás szavai szerint történik. János nyomatékkal emeli ki ezt a tényt, mikor mondja: „Így teljesedett be az Írás..." (24. v.), majd az idézett zsoltárvers

után hozzáteszi: „a katonák pedig ezt tették" (24. v.). Az első látásra megalázó események hátterében az Isten üdvözítő tervének előre elhatározott döntése áll, melyet az Ószövetség előre meghirdetett. A ruhától való megfosztás valamit feltár Jézus személyiségéből is. Megmutatkozik teljes önátadása az emberiség üdvösségéért. A kereszten mindent odaadott érettünk.

Vannak szentírásmagyarázók, akik az evangélista leírásában mélyebb, szimbolikus értelmet keresnek. Többen úgy gondolják, hogy Jézus varratlan köntösének említésével János az egyház oszthatatlan egységére akar utalni. A varratlan köntös az egyház egységének szimbóluma. Ennek a magyarázatnak az eredete visszanyúlik az ókeresztény egyházba. Elsőként szent Cypriánnál találjuk meg, abban az időben, mikor az egyház egységét szakadás veszélyeztette. A modern szerzők közül is többen elfogadják ezt az értelmezést. Mások Jézus varratlan köntösében a főpap köntösét vélik felfedezni, mely Josephus Flavius szerint egyetlen darabba szőtt. A két felsorolt szimbólikus értelmezés számára azonban a szöveg nem nyújt elégséges alapot, s ezért inkább a szöveg szószerinti értelmére támaszkodó magyarázatot fogadjuk el.

c) *Jézus anyja és a szeretett tanítvány (Jn 19, 25—27)*

25 Jézus keresztjénél ott állt anyja, anyjának nővére, Mária, aki Kleofás felesége volt, és Mária Magdolna. 26 Amikor Jézus látta, hogy ott áll anyja és a tanítvány, akit szeretett, így szólt anyjához: „Asszony, íme a te fiad!" 27 Aztán így szólt a tanítványhoz: „Íme, a te anyád!" Attól az órától fogva a sajátjába fogadta őt a tanítvány.

Az evangélista a Jézus ruháit szétosztó katonákról a keresztnél tartózkodó asszonyok csoportjára, közülük pedig kiemelten Máriára Jézus anyjára, és a mellette álló szeretett tanítványára fordítja figyelmünket. Önálló jelenetben beszéli el a kereszten haláltusáját vívó Jézus szavait anyjához és a szeretett tanítványhoz. A keresztnél álló asszonyokról a szinoptikusok is megemlékeznek, de az asszonyok nevének és számának felsorolásában eltér a hagyomány. A Jézus végső rendelkezéséről szóló epizódot viszont csak János evangéliumában találjuk. Szavainak értelmezésében eltér a szentírásmagyarázók véleménye.

A historizáló értelmezés képviselői a jelenetben csupán Jézus

gyermeki szeretetének kifejezését keresik. A földi életből való távozása előtt gondoskodni akar anyjáról, s ezért szeretett tanítványának gondjára bízza. Egyes egyházatyák Jézus szavaiban bizonyítékot láttak arra, hogy a Jézus „testvérei és nővérei" kifejezések az evangéliumokban távolabbi rokonokat, pl. unokatestvért jelentenek. Ha ugyanis testvérei lettek volna, akkor Jézus az ő gondjukra bízta volna anyját. Sok modern szerző szerint is a jelenet csak Jézus gyermeki gondoskodásáról tanúskodik. Minden mélyebb értelmezést elutasítanak, mint ami nem tartozik a szöveg szószerinti értelméhez.

Ezzel ellentétben a szerzők jelentős része a gyermeki gondoskodás és szeretet kifejezésein túlmenően, a jelenetnek mélyebb értelmet tulajdonít. Jézus szavai nyomán anyja és a szeretett tanítvány között létrejött „anya—fiú" kapcsolat egyetemesebb jelentésű, és kapcsolatban áll a hivők közösségével. A jelenet szimbolikus tartalmát viszont különböző módokon határozzák meg a szerzők.

A mariológiai értelmezés Mária személyes üdvtörténeti szerepét és jelentőségét emeli ki. Jézus szava Mária és a szeretett tanítvány között anya-fiú kapcsolatot hozott létre. Rendelkezése azonban messiási művének részét alkotja és vonatkozásban áll minden megváltott emberrel. Olyan messiási anya-gyermeki kötelék született, mely nemcsak Máriára és a szeretett tanítványra korlátozódik, hanem Máriát minden hívő anyjává teszi, akiket a szeretett tanítvány képvisel Jézus keresztjénél. A hivők pedig hasonlóképpen ugyanennek a köteléknek az alapján Mária gyermekeivé lesznek.

A tipológikus magyarázat a keresztnél álló Máriában az új messiási közösség, az egyház típusát látja. Jézus megszólítása „asszony" és az „anya", „Jézus anyja" kifejezések az Ószövetséggel állnak kapcsolatban, amelyben Izrael megszemélyesítve fiatal asszony, nő, Sion leánya, Jeruzsálem leánya alakjában jelenik meg, s a messiási korban gyermekek sokaságának fog örvendeni. Megerősíteni látszik a tipológikus magyarázatot az a tény is, hogy az Újszövetség gyakran alkalmazza ezt a képet az egyház bemutatására (Gal 4,26 köv; 2Kor 11,2; Jel 19,7 köv; 21,2.9). A jelent értelmezésével kapcsolatban a megoldást mi is ebben az irányban keressük.

Néhány szentírásmagyarázó a jelenetben, de főként Jézus szavaiban az egyház egységének bemutatását, vagy az egységre való

intést látja. Kiemelhetjük itt Bultmann véleményét, aki szerint a keresztnél hűségesen ott álló, és ezzel hitvallást tevő Mária a zsidókereszténységet, a szeretett tanítvány pedig a pogánykereszténységet képviselik. Jézus szavai következésként így a zsidó és pogánykeresztényekből álló egyház egységét jelentik ki.

Jézus szenvedésének eseményeit végigkíséri a gyűlölet és az emberi gyengeség. Ennek megnyilvánulásai között kétségtelenül a legsúlyosabb legbensőbb tanítványi körének megtorpanása, Júdás árulása, Péter tagadása. Jézus magára maradva, magányosan járta végig az Atya által előírt utat. János azonban most kiegészíti ezt a szomorú képet. Felsorolja azokat, akik a kereszt mellett csendes, de állhatatos jelenlétükkel kifejezik Jézus iránti ragaszkodásukat és szeretetüket: az asszonyok kis csoportja, köztük kiemelkedik Jézus anyja és a szeretett tanítvány. Jelentőségük túlnyúlik a konkrét történeti helyzet adottságán. Hitük és hűségük alapján a mindenkori hívők közösségét képviselik, akik törhetetlenül Krisztus mellett állnak. Különösen Jézus anyja és a szeretett tanítvány válik jelentőssé az egyház számára. Hozzájuk társul majd az utolsó jelenetben arimateai József és Nikodémus. Bátor magatartásuk Jézus temetésénél a tanúságtevő hit képviselőivé avatja őket.

A szinoptikus hagyomány Jézus halálát követően említi azokat az asszonyokat, akik az eseményeket távolabbról figyelték. János viszont még Jézus halála előtt felsorolja azok nevét, akik Jézus keresztjénél álltak. A felsorolt nevek közül Mária Magdolna egyezik meg minden kétséget kizáróan a Márk és Máté által említett személyekkel.

Eltérnek a vélemények a János által felsorolt személyek számát illetően. A mondatszerkezet alapján elméletileg ketten, hárman és négyen is lehetnek. Mindegyik lehetőségnek van képviselője a szentírásmagyarázók között. Legvalószínűbb az a vélemény, hogy négy személyről van szó. Először Jézus rokonait említi az evangélista, — személynév nélkül — Jézus anyját és anyjának nőtestvérét. A másik két asszonyt megnevezi: Mária, Kleofás felesége és Mária Magdolna.

Vannak szentírásmagyarázók, kiknek véleménye szerint Jézus anyjának nőtestvére azonos Máriával, Kleofás feleségével. Ebben az esetben csak három asszonyt sorol fel az evangélista: Jézus anyja,

anyjának nőtestvére Mária, aki Kleofás felesége, végül Mária Magdolna. Nem tartjuk azonban valószínűnek, hogy Jézus anyjának, Máriának nőtestvérét is Máriának nevezték volna. Az az elgondolás, mely szerint az evangélista csak két személyre gondolt volna, teljesen lehetetlen. Az utóbbi vélemény szerint a két asszony nem más, mint Jézus anyja, Mária, aki Kleofás felesége, és anyjának nőtestvére, aki Mária Magdolna. Mária Magdolna így Jézus anyjának testvére lenne, ez azonban valószínűtlennek tűnik.

A János által felsorolt négy asszony közül biztonsággal csak Mária — Jézus anyja —, és Mária Magdolna ismert, míg Jézus anyjának nőtestvére és Mária, Kleofás felesége nem játszik szerepet az evangéliumban. Azonosításukra inkább csak találgatások születtek. Az evangélista a Jézus keresztjénél álló asszonyok közül Máriára, Jézus anyjára és a szeretett tanítványra irányítja a figyelmet.

Az asszonyok János szerint Jézus keresztje mellett álltak, míg a szinoptikusok szerint távolabbról figyelték a keresztre feszített Jézus szenvedését. Először nem léphettek közel a kivégzés helyéhez. Később azonban a keresztre feszített halálának közeledtével nem lehetett oka az őröknek, hogy a rokonok kis csoportját távoltartsák a kereszttől. Vannak emlékeink, melyek szerint az agonizáló keresztre feszített embert körülvették rokonai, barátai, sőt ellenségei is.

A látszólagos ellentét megértéséhez még meg kell jegyeznünk, hogy a szinoptikusoknál a „távolról", és Jánosnál a „Jézus keresztjénél" kifejezések mögött teológiai indítékok is rejlenek, és nem kizárólag az ott állók helyzetét akarják megadni. A szinoptikusok szeme előtt Jézus szenvedésének leírásánál az Ószövetségből ismert igazságtalanul üldözött és szenvedő igaz sorsa lebeg. Leírásukat kétségtelenül befolyásolta a szenvedő igaz imája a 38. zsoltárban: „Barátaimat távol tartod tőlem, borzalommá tettél szemükben" (12. v.). Lukács leírásában felismerhető utalást találunk a Zsolt 38,12 görög nyelvű szövegére (a Septuaginta görög fordításban a Zsolt 38 száma 37). Jézus helyzetét a minden barátjától elhagyott, viszont ellenségeitől körülvett szenvedő igaz sorsa szerint írják le.

János a „Jézus keresztje mellett" kifejezéssel szintén teológiai értékű kijelentést akar tenni. Ez jelenti egyszerre a kereszt melletti fizikai jelenlétet, és jelenti a kereszt misztériumában való részvételt is. Az evangélista a keresztet így határozza meg: Jézus keresztje. Tehát az a személy a fontos, aki a kereszten függ, nem a hely, vagy a materiális kereszt a lényeges.

Az asszonyok, akik Jézus keresztje mellett állnak, az evangélista szemében a hívőket képviselik. Állhatatos kitartásuk a kereszt mellett kifejezésre juttatja hűségüket és hitüket anélkül, hogy bármit is cselekednének, vagy nyilt hitvallást tennének.

Az asszonyok jelenetének hitvalló voltát az evangélium egy másik epizódja is megvilágítja. Jézus Kafarnaumban, az élet kenyeréről mondott beszédében testét és vérét ígéri ételül és italul az örök élet táplálékaként (Jn 6. f.). Szavai elutasításra találnak. Az evangélista megjegyzi: „Ettől fogva tanítványai (Jézuséi) közül sokan visszavonultak, és nem jártak vele többé" (6,66). Elfordulásuk Jézustól tétovázó hitüket mutatja, és feltárja hitetlenségüket. Jézus megkérdezi a tizenkettőt is, utalva az eltávozókra: „Ti is el akartok menni? (6,67). Péter a tizenkettő nevében elutasítja a távozás lehetőségét: „Uram, kihez mennénk? Tiéd az örök életet adó tanítás. Mi hisszük és tudjuk, hogy te vagy az Isten Szentje." (6,68—69). Így Jézusnál maradásuk hitüket fejezi ki, ellentétben a távozók hitetlenségével. A kereszt botránya sokkal nagyobb, mint a kafarnaumi beszédé. Ha most az asszonyok Krisztus keresztjénél maradnak, ott-tartózkodásuk egyenértékű Péter hitvallásával: „Uram, mi kihez menjünk... Mi hisszük és tudjuk, hogy te vagy az Isten Szentje."

A keresztnél állók csoportjából kiemelkedik Jézus anyja, Mária, és mellette a tanítvány, akit Jézus szeretett. Meglátva őket a haldokló Jézus, először anyjához fordul: „Íme a te fiad" (26. v.). Szavai összekapcsolják anyjának és a szeretett tanítványnak sorsát, s gyermeki szeretetéről tanúskodnak. A földi életből való távozás előtt, anyját szeretett tanítványára bízza, aki megérti Jézus akaratát, és ettől az órától fogva gondjaiba fogadja Máriát.

Az ókorban elhangzott néhány kritikus hangot kivéve a hagyomány ezt a szeretett tanítványt János apostollal azonosította, akit egyben az evangélium szerzőjének is tartott. Ma többen kétségbe vonják ezt az azonosítást. Ezzel szemben bizonyos, hogy a szeretett tanítvány (13,23; 19,26; 20,2; 21,7.20) az evangélium leírása alapján Jézus életének és az üdvösség művének bizalmas beavatottja volt. Ő az, aki az utolsó vacsorán Jézus keblén nyugodott (13,23.25; 21,20), Jézus rábízta anyját itt a kereszt alatt (19,27). A kereszt titkának tanúja, és szemtanúja a Jézus megnyitott oldalából kifolyó víz- és vérnek (19,35). A feltámadás eseményeiben a hit emberének mutatkozik (20,8). Ezért a szeretett

tanítvány a hagyomány kiemelkedő tanúja az egész egyház számára és nem lehet csupán magánszemély.

A szentírásmagyarázók jelentős része mélyebb értelmet is keres Jézus szavaiban. A jelenet feltűnő ünnepélyessége, és biblikus összefüggései többről tanúskodnak mint egyszerű örökbefogadásról. Jézus anyja, Mária, és a szeretett tanítvány között Jézus szavai nyomán létrejött egyedülálló kapcsolat feltár valamit üdvözítő művéből, Mária és az új messiási közösség, az egyház kapcsolatáról.

A Jézus végakaratát tartalmazó kettős kijelentést szélesebb, ó- és újszövetségi összefüggésben nézzük. Jézus „asszonynak" és „anyának" szólítja Máriát. A két kifejezés biblikus szóhasználata segít a jelenet megértésében. Az Ószövetség gyakran mint asszonyt és anyát szólítja meg Izraelt vagy Siont. Elsősorban azokra a bibliai szövegekre gondolunk, melyek a végidőben létrejövő szövetség és üdvösség bemutatására Siont jelképesen asszonynak és anyának írják le. Az így asszony- és anyaként ábrázolt Sionhoz gyűlnek egybe fiai.

Iz 60,4-ben, Jeruzsálem dicsőséges, végidőbeli helyreállításával kapcsolatban ezt olvassuk: „Hordozd körül tekintetedet és lásd: mind egybegyűlnek és eljönnek hozzád: fiaid messze távolból érkeznek, a leányaikat ölükben hozzák". Báruk könyvének 4. fejezete leírja Jeruzsálem, illetve Sion panaszát és reménységét, s ebben Jeruzsálemet fiai visszatérésével vígasztalja: „Íme, visszatérnek fiaid, akiknek láttad távozását, visszajönnek s összegyűlnek kelettől nyugatig" (Bár 4,37). A Zsolt 87,5 anyának szólítja Siont: „De Sionról ezt mondják majd: Anyánk".

Az Ószövetség a pátriárkák történetéből egy ismert motívumot kapcsol össze Sion anyaságának szimbólumával. A terméketlen asszony Isten ígérete következtében gyermekek sokaságának fog örvendezni. A pusztulás és babiloni fogság következtében meddő asszonynak tűnt Sion eljövendő termékenységéről így jövendöl a próféta: „Zengj éneket, te meddő, aki nem szültél; hallasd örömöd szavát, s ujjongj te, aki nem vajúdtál. Mert az elhagyottnak több fia lesz, mint akinek férje van — mondja az Úr" (Iz 54,1). A messiási korban pedig Sion a messiási közösség szülőanyja lesz: „Mielőtt (Sion) vajúdott volna, már szült is. Mielőtt rájöttek volna a szülés fájdalmai, fiúgyermeknek adott életet. Ki hallott valaha ilyesmit, ki látott ehhez hasonlót: Jöhet-e világra egy ország egyetlen nap alatt? Mert Sion éppen csak vajúdni kezdett, s máris megszülte fiait.

Vajon én, aki megnyitom a méhet, tán nem akarom a szülést is? — mondja az Úr. És én, aki akarom a szülést, tán bezárom a méhet? — mondja Istened. Örülj, Jeruzsálem, s ujjongjatok ti is mind, akik szeretitek! Örüljetek és vigadjatok, akik gyászoltatok miatta. Hogy tejével táplálkozzatok és jóllakjatok vigasztalása ölén és elteljetek gyönyörrel dicsőségének emlőjén." (Iz 66,7—11).

Az asszony és az anya kifejezések tehát kapcsolatban állnak Isten népének szimbolikus bemutatásával, és a gondolat az Újszövetségben is visszhangot kap. Az egyház Krisztus jegyeseként, vagy mint asszony gyakran szerepel az Újszövetségben (Gal 4,26 köv.; 2Kor 11,2; Jel 19,7 köv; 21,2.9).

Mária, aki Jézus szavai nyomán a szeretett tanítvány anyja lett, az Ószövetség gondolatait idézi fel a végidő Izraeljéről: a jelképesen fiatal asszonynak megrajzolt Siont vagy Jeruzsálemet, aki a messiási korban új népnek ad életet. Mária és a szeretett tanítvány a kereszt mellett az új messiási közösséget, az egyházat képviseli. Típusa annak az egyháznak, amely „jómaga is anya lesz Isten igéjének hívő befogadása által. Az igehirdetéssel meg a keresztséggel új halhatatlan életre a Szentlélektől fogant és Istentől szület fiakat" (Lumen Gentium 64). A szeretett tanítvány pedig Jézus tanítványait, az egyes hívőket képviseli. Mária anyaságának közösségi jellegét aláhúzza az a tény is, hogy Isten üdvözítő tervének részét alkotja. Az „Asszony, íme a te fiad" és az „Íme a te anyád" kettős kijelentés után látja Jézus az Atya által rábízott üdvözítő mű beteljesedését (19,28).

Az evangélista elmondja Jézus akaratának végrehajtását is: „Attól az órától fogva a sajátjába fogadta őt a tanítvány" (19,27). Első látásra úgy tűnik, mintha Jézus anyja és a szeretett tanítvány Jézus szavai után azonnal elhagyták volna a Golgotát. A tanítvány azonban nem távozott el, — mint azt a szövegösszefüggésekből látjuk — hiszen tanúja lesz amint a katona a halott Jézus oldalát megnyitja lándzsájával (32—35. v.). Az „ettől az órától" kifejezés értelmét nem abban a konkrét időpontban kell keresni, amelytől fogva magához vette Jézus anyját a tanítvány. Az „óra" kifejezésnek mélyebb értelme van, és minden valószínűség szerint „Jézus órájára", „szenvedésének és megdicsőülésének", a keresztre emelésnek órájára kell utalást látni (12,23.27.32). Ez az az óra, melyről Jézus tudta, hogy ebből a világból vissza kell térnie az Atyához

(13,1), melyben minden beteljesedett és az üdvösség művét végrehajtotta (28—30. v.).

A görög „eis ta idia", szószerint „a sajátjába" kifejezésének értelmében eltérnek a vélemények. Vannak akik „otthont", vagy „házat" értenek rajta, vagyis azt, hogy a tanítvány saját házába fogadta Máriát. Ugyanezt értik a „sajátjába" alatt azok is, akik „magához vette" kifejezéssel fordítják. Más vélemény szerint azonban nemcsak materiális értelemben vett otthont fejez ki, hanem gondoskodást, a szeretett tanítvány lelki és szellemi világát, melybe Jézus anyját befogadta. Tehát Jézus szenvedése és halála után a szeretett tanítvány gyermeki gondoskodásába fogadta Jézus anyját.

d) *Jézus halála (Jn 19,28—30)*

28 Jézus ezután tudta, hogy már minden beteljesedett. De hogy beteljesedjék az Írás, így szólt: „Szomjazom." 29 Volt ott egy ecettel teli edény. Egy ecettel itatott szivacsot izsópra tűztek, és a szájához emelték. 30 Amint Jézus az ecetet elfogadta, így szólt: „Beteljesedett!" Azután lehajtotta fejét és kiadta lelkét.

Végakaratának kinyilvánítása után Jézus szenvedése beteljesedéséhez ért. Az evangélista rövid jelenetben beszéli el Jézus halálát. A szinoptikusok ezt megelőzően elmondják a kereszten szenvedő Üdvözítő kigúnyolását (Mk 15,29—32; Mt 27,39—44; Lk 23,35—37.39). Megemlékeznek a Jézus halálát megelőző, az egész földet beborító három órás sötétségről, és teljes elhagyatottságát felpanaszoló szavairól „Istenem, miért hagytál el engem?", és arról, hogy hangos felkiáltással leheli ki lelkét (Mk 15,33—37; Mt 27, 45—50; Lk 23,44—46).

Mindezekből a részletekből János nem említ semmit. A kereszten függő Jézusban elsősorban nem a szenvedőt látja, hanem a megdicsőülés helyére emelt királyt, akinek valódi, királyi mivolta ugyan rejtett marad, de a hit felismeri a valóságot. Az evangélista Jézus halálát békésnek rajzolja meg és úgy mutatja be, mint az Atya akaratának és az üdvösség művének beteljesedését. Jézus súlyos testi és lelki szenvedései háttérbe kerülnek azzal a tudattal szemben, hogy most már minden eljut a beteljesedéshez. A halál megerősíti Jézus szavait, amelyet a Fiúnak az Atyával való egységéről mondott: az Atya „aki küldött, velem van, nem hagyott magamra, mert min-

dig azt teszem, ami tetszésére van" (8,29 v. ö. 16,32). Ezért szorulnak háttérbe a szinoptikus ábrázolásmódra jellemző részletek Jézus „Istentől való elhagyatottságáról" (Zsolt 22,2), vagy személyének kigúnyolásáról. Itt jegyezzük meg, hogy a két látásmód (szinoptikus — jánosi) nem zárja ki egymást, hanem egymást kiegészítve Jézus személyének titkában találkoznak.

János a három versből álló rövid jelenetet úgy építi fel, hogy a bevezető (28. v.) és a záróvers (30. v.) szereplője Jézus, a rábízott mű beteljesítője. A két vers közrefogja az evangélista által meg nem nevezett személyek tettét, akik Jézusnak ecettel itatott szivacsot nyújtanak (29. v.). A bevezető és záróvers „beteljesedett" kifejezése (tetelestai) egységbe fogja a jelenetet.

János Jézus halálával kapcsolatban beszéli el, hogy Jézust ecettel itatják. Szenvedésének ezt a mozzanatát a szinoptikusoknál is megtaláljuk, de más körülmények között. Máté és Márk Jézus elhagyatottságához, Lukács pedig Jézus kigúnyolásához kapcsolja az eseményt. János az üdvösség művének beteljesedésével összefüggésben szemléli az epizódot. Leírása szerint maga Jézus jelenti ki „szomjazom", hogy így beteljesítse az Írás szavait. Az odanyújtott ecettel itatott szivacs elfogadása után pedig, utolsó szavaként kijelentheti a rábízott üdvözítő mű végrehajtását: „Beteljesedett".

Jézus végső rendelkezésével a szenvedés eseményei befejezésükhöz és egyben beteljesedésükhöz értek. Egész életében az Atya akaratának teljesítését kereste (4,34; 5,36; 17,4). Közvetlenül szenvedése előtt, működésére visszatekintve a főpapi imában így fordul az Atyához: „Én megdicsőítettelek a földön: a feladatot, amelynek elvégzését rám bíztad, elvégeztem" (17,4). S most a kereszten halálának órájában tudja, hogy minden elvégeztetett.

A szenvedés eseményeinek kezdetén, az elfogatására érkező fegyveresek elé lépő Jézust János a következő módon jellemzi (a görög szöveget szó szerint fordítjuk): „Jézus pedig tudván (eidós) mindent (panta), ami rá eljövendő volt ... mondta (legei)" (18,4). A kereszten függő Jézusról pedig ezt mondja: „Ezután tudván (eidós) Jézus, hogy már minden (panta) elvégeztetett (tetelestai)... mondta (legei)" (19,28). A szenvedés kezdetén Jézus tudja mindazt, ami rá vár, s a végponton tudja, hogy mindent beteljesített. A két mondat között kétségtelen összefüggést kell látnunk. A szen-

vedés eseményeinek kezdetét és végpontját összefogja: ami a kertben elfogatásakor elkezdődött, a kereszten céljához, beteljesedéséhez ért.

Az Atya akaratának beteljesítése tudatában mondja Jézus: „Szomjazom!". Szomjúságát kifejező szava az Írás teljesedését jelenti. Ez a látszólag jelentéktelennek tűnő mozzanat is annak bizonyítéka, hogy itt minden meghatározott isteni terv szerint történik. Jézus szava a Zsolt 69,22 versére látszik utalni: „Ételembe epét kevertek, szomjúságomban ecettel itattak".

A szomjazó Jézust ecettel itatják. Az evangélista nem nevezi meg, ki nyújtotta oda az italt. Feltehetően a katonák egyike. Az „ecet" vízzel hígított, vagyis megecetesedett bort, vagy savanyú bort jelent, mely a katonák és az egyszerű emberek üdítő itala volt. Hogy miként került oda az ital, nem tudjuk meg, talán maguknak a katonáknak szolgált frissítőül, vagy arra használták, hogy a felfeszítetteket erősítsék az itallal, és így szenvedésüket meghosszabbítsák. János elbeszélésében az ecetbe mártott szivacsot izsópra tűzve, míg Máté és Márk szerint nádszálon (kalamos) nyújtották Jézusnak. Az izsóp gyenge és rövid szárú növény, erre lehetetlen szivacsot erősíteni. Ezért többen úgy vélik, hogy a görög hüssópos kifejezés helyett hüssos-t (hajítódárda, pilum) kell olvasni. Mások szimbolikus értelmet tulajdonítanak az izsópnak. A Kiv 12,22 szerint a húsvéti bárányok vérét izsópköteggel kenik az ajtófélfára. Így az izsóp utalás lenne Jézusra, mint húsvéti bárányra. A problémára egyik válasz sem nyújt végérvényes megoldást.

A szomjazó és ecetet megízlelő Jézus — fizikai szomjúságán túl — kifejezi készségét a szenvedés vállalásában. Megfontolásra adnak alkalmat János evangéliumának azok a részletei, melyekben a szomjúság és éhség jelképe Jézus kívánságának, hogy az Atya akaratát legvégsőkig teljesítse. A tanítványok ételt hoznak Jézusnak, ő így válaszol nekik: „Az én eledelem, hogy annak akaratát teljesítsem, aki küldött, s elvégezzem, amit rám bízott" (4,34). Elfogatásakor, a karddal védelmére siető Péternek ezt mondja: „Tedd hüvelyébe kardodat! Ne ürítsem ki a kelyhet, amelyet az Atya adott nekem!" (18,11). Jézus az odanyújtott ecet elfogadásával a végsőkig kiüríti az Atya akarataként felismert szenvedésének kelyhét.

Jézus véghezvitte a művet, melyet az Atya rábízott. Ezt fejezi ki utolsó szava is, miután az odanyújtott ecetet elfogadta: „Beteljesedett" (30. v.). Halála beteljesíti az üdvösség művét. Jézus halálát

két mozzanatban mutatja be az evangélista: lehajtotta fejét, — kiadta lelkét. Fejének lehajtása jelzi, hogy földi életét nem rezignációval fejezi be, hanem nyugodtan távozik a világból. Miután befejezte a rábízott művet, békésen megy az Atyához. A „kiadta lelkét" pedig azt jelenti, hogy halálában is sorsának önkéntes vállalása és az Atya iránti odaadása érvényesül. Jézus halála emlékeztet a jó pásztorról szóló példabeszéd szavaira: „Nem veszi el tőlem senki életemet, magam adom oda, mert van rá hatalmam, hogy odaadjam, és van rá hatalmam, hogy visszavegyem" (10,18).

Valósággá vált Jézus szava: Atyám, „én megdicsőítettelek a földön: a feladatot, amelynek elvégzését rám bíztad, elvégeztem" (17,4). A világ szemével nézve, a kereszt Jézus bukása. A valóság azonban az, hogy halála üdvösséget szerzett az emberiségnek. Győzelem a világ és fejedelme felett: „Ítélet van most a világon, most vetik ki ennek a világnak fejedelmét. Én meg, ha majd fölemelnek a földről, mindenkit magamhoz vonzok" (12,31).

e) *Jézus oldalát megnyitják (Jn 19,31—37)*

31 Mivel az előkészület napja volt, hogy ne maradjonak a kereszten a testek szombaton, — az a szombat ugyanis nagy nap volt, — a zsidók arra kérték Pilátust, hogy törjék meg lábszárcsontjaikat, és vegyék le őket. 32 Elmentek tehát a katonák, és megtörték a lábszárát az elsőnek, majd a másiknak is, akit vele együtt feszítettek keresztre. 33 Amikor azonban Jézushoz értek, mivel látták, hogy már halott, nem törték meg lábszárát, 34 hanem az egyik katona lándzsával átszúrta oldalát, és nyomban vér és víz folyt ki belőle. 35 Aki látta, az tesz róla tanúságot és igaz a tanúsága. Ő tudja, hogy igazat mond, hogy ti is higgyetek. 36 Mindez ugyanis azért történt, hogy beteljesedjék az Írás: „Csontját ne törjétek meg". 37 Egy másik helyen: „Arra néznek majd, akit keresztül szúrtak".

Jézus halálával beteljesedett az üdvösség műve. A szinoptikusok Jézus halála után közvetlenül temetését beszélik el. János azonban még egy külön jelenetben elmondja a Jézus temetését megelőző eseményeket. A főpapok kérik Pilátustól a keresztre feszítettek lábszárainak megtörését, hogy így hamarabb meghaljanak, s még az est beállta előtt eltemethessék őket. Kereszten függő holttestük így nem teszi tisztátlanná a földet. Jézus azonban már meghalt, ezért az egyik katona csupán oldalát szúrja át lándzsával, amelyből vér és víz folyik ki. Abban a tényben, hogy a katonák nem törik meg Jézus lábszárcsontját, hanem helyette lándzsával átszúrják

oldalát, az evangélista az Ószövetség két jövendölésének beteljesedését látja.

Mindezek Jézus szenvedésének és halálának hatékonyságát tárják fel. Bemutatják Jézus ellenségeinek szándékát, és azt, hogy miként alakulnak az események — Isten terve alapján — kinyilatkoztató jelenetté. Pilátus és a katonák ismét csak eszközök Isten kezében, öntudatlanul az isteni terv végrehajtói. A jelenet teológiai jelentőségét aláhúzza a 35. vers, melyben háromszor is hivatkozás történik az elbeszéltek valóságára.

Az elmondottaknak megfelelően alakul a jelenet szerkezete is: első részében János röviden vázolja Jézus ellenségeinek szándékát (31—32. v.), a második részben pedig a történtek alakulását az isteni üdvözítő terv szerint (33—37. v.). Először magukat az eseményeket (33—34. v.), majd azok jelentését tudjuk meg (36—37. v.), úgy, hogy közrefogják a jelenlevő szemtanú megerősített tanúbizonyságát (35. v.).

Ismét megjelennek a főpapok, akik már a kereszt felirata ellen is tiltakoztak és annak megváltoztatását követelték Pilátustól (Jn 19, 21). Most a keresztre feszítettek lábszárcsontjának megtörését, és testük keresztről való levételét kérik. Kérésük hátterében a mózesi törvény előírása áll: „Ha valaki főbenjáró bűnt követ el, és úgy végzik ki, hogy felakasztják egy fára, éjszakára ne maradjon holttestе a fán, még aznap temesd el. Mert az akasztott ember Istentől átkozott, s nem teheted földedet, amelyet az Úr, a te Istened ad neked örökségül, tisztátalanná" (MTörv 21,22—23).

A rómaiak a keresztre feszítettek holttestét elrettentő példaként a kereszten hagyták, de Josephus Flavius A zsidó háború című művéből tudjuk, hogy Palesztinában a törvény előírását alkalmazták. A zelótákkal szövetkezett idomeusokról így ír: „sőt, arra az istentelenségre is vetemedtek, hogy holttesteiket temetetlenül félredobták, holott a zsidók olyan fontosnak tartják halottaik eltemetését, hogy még a keresztre feszítettek hulláit is leveszik és eltemetik napnyugta előtt" (Zsidó háború, 4,2,5,2§ 317).

A főpapok tehát el akarták kerülni, hogy a föld tisztátalanná váljon. Kérésükhöz azonban még egy másik sürgető tényező is járult. A következő nap ugyanis szombat volt, melyről az evangélista megjegyzi, hogy „az a szombat ugyanis nagy nap volt", vagyis különlegesen szent nap. Ez a különlegesen szent nap pedig nem más,

mint a húsvét ünnepe. A jánosi kronológia szerint Jézus halálának évében niszán 15. napja, vagyis a húsvét ünnepe és a szombat egybeesett. Jézus pénteken, a húsvéti előkészület napján halt meg. Az evangélista pontosan megjegyzi Jézus halálraítélésének időpontját: „a húsvétra való előkészület napja volt, a hatodik órában" (19,14). Itt ugyan csak ennyit mond: „az előkészület napja volt" a húsvét említése nélkül, de a szövegösszefüggésekből világos, hogy húsvétra, és nemcsak a szombati előkészületre gondolt. A cél tehát az volt, hogy az ünnep előtt a keresztre feszítetteket eltemessék.

A lábszárcsontok eltörése (crurifragium) a rómaiaknál foganatosított kegyetlen büntetés volt, és a keresztre feszítéstől függetlenül alkalmazták. Itt azonban a keresztre feszítetteken hajtják végre. Jézus és a két vele felfeszített halálát akarták ezzel siettetni, hogy az est beállta előtt levehessék és eltemethessék testüket. János azonban a főpapok kérésének hátterében nemcsak a törvény előírását és az ünnep sürgető közeledtét látja. Ők voltak, akik Pilátustól a kereszt feliratának megváltoztatását kérték, mely három nyelven hirdette a világnak Jézus királyságát, — „A názáreti Jézus, a zsidók királya" (19,19—22). Kérésüket akkor a helytartó elutasította, de most az első adandó alkalmat megragadva akarnak megszabadulni a számukra kényelmetlen helyzetből.

Pilátus elfogadva a felhozott indokot beleegyezik kérésük teljesítésébe. A katonák először eltörik a Jézus két oldalán felfeszítettek lábszárcsontját, s csak azután mennek Jézushoz. A sorrendet az evangélista fontosság szerint írja le. Jézust hagyja legutoljára, mert a vele történtek jelentősége összefügg az üdvösség művével.

Mikor a katonák Jézushoz értek, látták, hogy már meghalt, nincs értelme a büntetés végrehajtásának. Mégis, hogy haláláról biztosak legyenek, az egyik katona lándzsával átszúrta Jézus oldalát. Nyilván a szívet célozta meg. A lándzsa által ütött sebből vér és víz folyt ki. Korábban bekövetkezett halála, — mely megóvta a lábszárcsontok megtörésétől, és a katonát oldalának átszúrására indítja — nem véletlen eredménye, hanem Isten üdvözítő tervének rendelése, s benne az Ószövetség jövendölése valósul meg.

Sokan a szentírásmagyarázók közül reális, s egyben csodás eseménynek is tulajdonítják a jelenséget. Véleményük szerint ezért hangsúlyozza az evangélista, hogy szemtanú erősíti meg valóságát. Nem kell azonban csodát keresnünk. A modern orvostudomány szerint van lehetőség arra, hogy röviddel a halál után a felfeszített

Jézus átszúrt oldalából kis mennyiségű vér és víz folyjon ki. Az egyes magyarázatok ugyan eltérnek egymástól, de abban megegyeznek, hogy a jelenségnek természetes okokat tulajdonítanak. A fiziológiai lehetőségek részletezése itt nem feladatunk.

A szentírásmagyarázók egy része úgy véli, hogy a Jézus oldalából kifolyt vér és víz csupán halálának minden kétséget kizáró valóságát tanúsítja: Jézus tényleg meghalt a kereszten. Ez a magyarázat azonban nem kielégítő. Az evangélista számára a vér és víz ennél többet jelent. Az Ószövetség egy rendelkezésének, és prófétai jövendölésnek beteljesedését látja benne. Mi ez a mélyebb, szimbolikus jelentés?

Az ókeresztény egyház korától egészen napjainkig számtalan magyarázat keletkezett. Többek szerint a kifolyó vér és víz a Krisztus oldalából kilépő egyházat jelenti. Mások a megváltás titkát vélik felfedezni benne: az Újszövetségben Jézus kiontott vére jelenti azt a váltságdíjat, melyet üdvösségünkért adott. Sokan a szentségekre keresnek utalást, s így vélik, a víz a keresztséget, a vér az eucharisztiát jelképezi, azt a két szentséget, mely az egyházat létrehozza és táplálja. A két szentség tehát Krisztus üdvözítő halálából veszi eredetét. János evangéliuma kétségtelenül nyújt támpontot az utóbbi magyarázatra. Jézus Nikodémussal folytatott beszélgetésében az újjászületés vize a keresztséget (3,5), a kafarnaumi zsinagógában mondott beszédében teste és vére az eucharisztiát jelenti (6,52—59). A keresztségre és az eucharisztiára való utalás itt azonban csak közvetve élhetnek az evangélista gondolatvilágában.

Helyesebb, ha a vér és víz magyarázatát egyetlen jelentésben keressük. A kettő együttesen a halott Krisztus oldalából kilépő életadó forrást jelenti: vagyis feltárja Jézus üdvözítő halálának hatékonyságát. A hangsúlyt a víz jelentésére helyezzük. A víz János számára a Lélek és az élet jelképe. A sátoros ünnepen Jézus „a templomban volt és fennhangon hirdette: Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék, aki hisz bennem, bensejéből az Írás szava szerint elő víz folyói fakadnak. Ezt a Lélekről mondta, amelyben a benne hívők részesülni fognak. A Lélek ugyanis még nem jött el, mert még nem dicsőült meg Jézus" (7,37—39). A szamáriai asszonynak pedig ezt mondja: „De aki abból a vízből iszik, amelyet én adok, az nem szomjazik meg soha többé, mert a víz, melyet én adok, örök életre szökellő vízforrás lesz" (4,14). A Jézus oldalából fakadó víz tehát a Szentlélek ajándékát jelenti, melyet a hívők Jézus megdicsőülése

után kapnak meg. A „vér és víz" együttesében a vérnek is van jelentése. A vér ugyanis Jézus üdvözítő halálát jelenti: Isten „Fiának, Jézusnak vére minden bűnt lemos" (1 Jn 1,7). Így a Jézus oldalából kifolyó vér és víz együttes jelentése úgy is megfogalmazható: Krisztus halálának (vér) életet adó ereje van, és a Lélek ajándékát (víz) közli az egyházzal.

Az evangélista erőteljesen hangsúlyozza, hogy a jelenet hitelessége szemtanúra támaszkodik. A szemtanú nem lehet más, mint a szeretett tanítvány, aki ott állt Jézus keresztjénél, s akire Jézus rábízta anyját, Máriát (19,26—27). Ő az evangélium írója is. „Ez az a tanítvány, aki ezekről tanúságot tett és megírta ezeket. Tudjuk, hogy igaz a tanúsága" (21,24), — olvassuk az evangélium befejező soraiban. Ez utóbbi vers tartalmában megegyezik a Jézus oldalából kifolyó vér és víz tanúsításával: „Aki látta, az tesz róla tanúságot és igaz a tanúsága. Ő tudja, hogy igazat mond, hogy ti is higgyetek" (19,35). Mindkettőben a szeretett tanítványról van szó, és tanúságtevő ereje mindkettőben aláhúzott.

A szemtanúra való hivatkozásnak az egész jelenetben igen fontos szerepe van, mert megvilágítja az evangélista célját az epizód közlésével. Nemcsak a történtek látásáról van szó. Az „aki látta" nemcsak a történeti tény látását fejezi ki, hanem a hitben való szemlélést is. Ezért a látni igének tárgya egyszerre az esemény és az esemény jelentése. A tanítvány látása már elővételezi mindazokat, akik hittel „néznek majd" (37. v.) a keresztre felmagasztalt Jézusra, s benne üdvösségük szerzőjét és forrását ismerik fel.

A tanúságtételének célja a hit. A kifejezés „hogy ti is higgyetek" feltételezi, hogy maga a tanúságot tevő tanítvány már hisz, és tanúsága által az olvasót is hitre akarja vezetni. Az evangélista nem határozza meg konkréten, hogy miben higgyenek, hanem arról a keresztény hitről beszél, melynek tárgya a felmagasztalt Krisztus és üdvözítő műve. Ugyanerről a hitről beszél a feltámadt Jézus Tamás apostolhoz: „Hittél, mert láttál, Boldogok akik nem láttak és mégis hisznek" (20,29). Az evangélista is erre a hitre szólít fel az evangélium záradékában: „Ezeket azonban följegyezték, hogy higgyétek: Jézus a Messiás, az Isten Fia, s hogy a hit által életetek legyen benne" (20,31). Aki tehát hisz abban, hogy Jézus a Messiás, az Isten Fia, annak számára Jézus megóvása lábszárcsontjainak megtörésétől és az oldalából kifolyó vér és víz mélyebb jelentéssel

rendelkezik: Jézus halálának üdvözítő ereje tárul fel Isten terve alapján a külső eseményekben.

János az Ószövetség fényében mutatja be az isteni akarat működését Jézus halálának körülményeiben. Jézus lábszárcsontjainak megtörésétől való megmenekülése és oldalának átszúrása az Írás szerint történt. Az evangélista ezzel kapcsolatban az Ószövetség egy rendelkezésére „Csontját ne törjétek meg" (36. v.) és egy prófétai jövendölésre „Arra majd néznek, akit keresztül szúrtak" (37. v.) hivatkozik.

Az első idézetben a húsvéti bárányokra való utalást látunk. A Kivonulás könyve a húsvéti bárányok előkészítésével kapcsolatban ezt mondja: „Ugyanabban a házban kell elfogyasztani, húsából nem vihetsz ki semmit a házon kívülre. Csontot nem törhettek össze benne" (Kiv 12,46). A Számok könyve pedig így ír: „De ne hagyjanak belőle reggelre, s csontot ne törjenek" (Szám 9,12). Mások viszont a Zsolt 34,21 versére gondolnak, Isten megvédi az ártatlanul üldözött igazat: „Az Úr megőrzi minden tagját, hogy ne zúzódjék szét".

Helyesebb azonban, ha az evangélista idézetében a húsvéti bárányokra való hivatkozást keressük. János abban a tényben, hogy a katonák a halott Jézus lábszárát nem zúzták szét, kétségtelen kapcsolatot lát a húsvéti bárányokra vonatkozó előírással. Evangéliumában Jézus az Isten Báránya, aki elveszi a világ bűneit (1,29. 36). Halálának napját (18,28) és elítélésének óráját (19,14) a húsvéti bárányokra célozva határozza meg, még ha azokat kifejezetten nem is említi. Jézus, mint Isten Báránya átveszi az ószövetségi húsvéti bárány szerepét, és akkor hal meg a kereszten, mikor a templomban kezdetét veszi a húsvéti bárányok rituális levágása.

Ezt a gondolatot az Újszövetségben máshol is megtaláljuk. A Jelenések könyve is húsvéti bárányként mutatja be a feltámadt Krisztust (Jel 5,6.8.12.13; 12,11 stb.). Pál apostol szerint Jézus üdvösségünkért feláldozott igazi húsvéti bárány (1Kor 5,7).

János a második idézetet Zakariás próféta könyvéből veszi, mely egészében így hangzik: „Dávid házára pedig és Jeruzsálem házára kiárasztom a jóindulat és az imádság lelkét. Rám emelik majd tekintetüket, akik átszúrtak; gyászolják, mint az egyszülött fiút szokás, megsiratják, mint az egyszülöttet" (Zak 12,10). A szövegösszefüggés szerint nagy gyász és siralom van Izraelben. Egy titokzatos személyt siratnak, kit megöltek. Halálában a nép sem mentes a felelősségtől.

A siratásban azonban kifejezésre jut a megtérés, és Isten áldásában részesül Jeruzsálem népe. Kiárad Isten jóindulatának és az imádságnak lelke. A szövegegységben Isten mintegy felpanaszolja, hogy megvetették őt küldöttjének elutasításában. Ha megfigyeltük, a prófécia szövege így hangzik: „Rám emelik majd tekintetüket, akik átszúrtak". János a próféciát eltérően idézi. Nem az Úr, Jahve az, akire feltekintenek, hanem: „Néznek arra, akit keresztül szúrtak". János Zakariás próféta jövendölését a keresztrefeszített és átszúrt Jézusban látja beteljesedni, és a szöveget ennek megfelelően idézi.

Mit jelent tehát, hogy a keresztre feszített és átszúrt Jézusban valósul meg a prófécia „néznek arra, akit keresztül szúrtak"? A prófétai jövendölés a Jézus halála után történt eseményekben az üdvösség távlatait fedi fel, és jól megvilágítják Jézus szavai, melyeket az Emberfia felemeléséről mondott.

A prófécia szerint az átszúrt Jézusra tekintenek fel, akinek oldalából vér és víz folyt ki. Vagyis arra a Jézusra, akit keresztre feszítettek, és kereszthalála (vér) által az életet és a Szentlelket közli (víz). Megnyitott oldalából a kibuggyanó vér és víz jele a Szentlélek és élet végidőbeli kiáradásának, melyet azok nyernek el, akik hittel tekintenek rá, felismerik benne a Messiást, az Isten Fiát.

Az „akik feltekintenek" kifejezés mindenkire vonatkozik, vagyis nem kizárólag a hívőkre. A szöveg egyetemesen minden embernek szól, akik valamennyien meghívást kaptak a keresztre feszített Jézusban való hitre, és a hit által az üdvösségre, — noha kétségtelen, hogy nem minden ember fog hittel feltekinteni, és a feltekintésből üdvösséget szerezni. A mindenki számára adott feltekintés a kikerülhetetlen döntés gondolatát állítja az olvasó elé. Jézus tanítása az Emberfia felemeléséről, szintén erről tanúskodik. Mindenkinek, aki hisz a felemelt Emberfiában, örök élete lesz: „Amint Mózes felemelte a kígyót a pusztában, úgy fogják fölemelni az Emberfiát is, hogy aki hisz benne, az el ne vesszen, hanem örökké éljen" (3,15—16). A felemelt Emberfia pedig mindenkit magához vonz: „Én pedig, ha majd fölemelnek a földről, mfndenkit magamhoz vonzok" (12,32). János a keresztre emelt Jézusra való feltekintés üdvözítő jellegét hangsúlyozza, és a feltekintésben a hit fontosságát emeli ki.

Ezt a hitet már a szeretett tanítvány megvalósítja a keresztnél. Ő itt az összes hívőket képviseli. A „hogy ti is higgyetek" kijelentés nemcsak az ő hitét teszi nyilvánvalóvá, hanem annak jelentőségét minden hívő számára. Mindenki előtt ő látta hittel az eseményt,

mikor a katona lándzsája megnyitotta Jézus oldalát, s most az ő tanúsága alapozza meg az egyház hitét.

A két prófécia beteljesedése tehát bemutatja, hogy Isten akarata valósult meg a Jézus halála után történtekben. A törvény előírása és az ünnep közeledte szükségessé tette a felfeszítettek testének levételét, illetve haláluk siettetését lábszárcsontjuk megtörésével. Isten azonban megóvta ettől Jézust. Helyette az egyik katona lándzsával átszúrja oldalát, melyből vér és víz folyik ki. Ebben az Ószövetség két jövendölése teljesedik be. Isten akarata folytán kifejezésre jut Jézus kereszthalálának hatékonysága a maga teljességében. Jézus, mint Isten Bárányа halt meg a világ üdvösségéért. Ugyanakkor a keresztre emelt és átszúrt Jézus jel az egész emberiség számára: oldalából a kegyelem és az örök élet forrása fakad. A felemelt Krisztus kikerülhetetlenül szólít fel a döntésre. Ettől kezdve mindenki meghívást kap, hogy feltekintsen rá. Üdvösség és élet lesz azok számára, akik hittel néznek rá, és Isten Fiának, Messiásnak fogadják el. Kárhozat és halál azoknak, akik elutasítják ezt a hitet. Isten megdicsőíti Fiát a világ előtt azzal, hogy a világ üdvözítőjének nyilatkoztatja ki. Beteljesedett Jézus szava is: „Amikor majd fölemelik az Emberfiát, megtudjátok, hogy én vagyok, s hogy semmit sem teszek magamtól, hanem azt hirdetem, amire Atyám tanított" (8,28).

f) *Jézus eltemetik (Jn 19,38—42)*

38 Ezután arimateai József, aki Jézus tanítványa volt, de a zsidóktól való félelmében csak titokban, arra kérte Pilátust, hogy levehesse Jézus testét. Pilátus megengedte. Elment tehát és levette Jézus testét. 39 Eljött Nikodémus is, aki éjszaka ment hozzá először, és hozott mintegy száz font mirha- és áloékeveréket. 40 Fogták tehát Jézus testét, és a fűszerekkel együtt gyolcsba göngyölték, miként a zsidóknál szokás temetni. 41 Azon a helyen, ahol keresztre feszítették, volt egy kert, s a kertben egy új sír, amelybe még senkit sem helyeztek. 42 Mivel a sír közel volt, a zsidók készületi napja miatt ott helyezték el Jézust.

Jézus temetése a János szerinti szenvedéstörténet utolsó és befejező jelenete. Megfelel a bevezetésnek: Jézust „kertben" fogják el, és most „kertben" temetik el. Az előző jelenet, bár a Jézus halála után történteket beszéli el, nem tartozik Jézus temetéséhez. Jézus halálának hatékonyságát és jelentőségét hivatott elbeszélni az Ószövetség

beteljesedésének fényében. A Jézus temetését elbeszélő jelenet azért is befejezés, mert a János szerinti szenvedéstörténet teológiai gondolatai is végponthoz érnek.

János leírása Jézus temetéséről lényegében megegyezik a szinoptikusokéval: késő délután arimateai József kikérte Pilátustól Jézus holttestét, majd lepelbe burkolva, egy új, eddig nem használt sírboltba helyezte, melyet kőlappal zárt le (Mt 27,57—61; Mk 15, 42—47; Lk 23,50—56).

János elbeszélése rövidebb a szinoptikusokénál, de néhány olyan részletet is tartalmaz, amelyet náluk nem találunk. Elbeszélésében csak a számára jelentős, teológiai szempontból is fontos részletekre fordítja figyelmét. Itt is, akárcsak a szinoptikusoknál, egyszerre a történeti közléssel és a hitvallással találkozik az olvasó.

Az elbeszélést erőteljesen meghatározza az evangélista teológiai érdeklődése. Jézus temetésének leírásában is megtaláljuk a János szerinti szenvedéstörténet nagy gondolatait. Jézus elfogatásánál, az Annás és Pilátus előtt lefolyt kihallgatásban az evangélista Jézus megdicsőülésére, királyi mivoltának kinyilvánítására helyezi a hangsúlyt. A halál utáni eseményekben Jézus üdvözítő művének hatékonyságára és nagyságára derül fény, Isten megdicsőíti Fiát a világ előtt. Jézus temetésének körülményei ismét a kinyilatkoztatás erejével hatnak. Ezekben is Isten üdvözítő akarata valósul meg. A gyászos események feltárják Jézus nagyságát. A nagy mennyiségű illatszer, a tisztelettelje temetés, az új és eddig nem használt sír Jézus szentségét és méltóságát hangsúlyozza. Az előkészület napjának sürgető volta, helyesebben a mögötte rendelkező isteni üdvterv alakította így a temetés körülményeit. Arimateai József és Nikodémus személyében pedig már a hívők közössége hódol az Úr előtt. Bátor hitvalló magatartásukkal (38. v.), — szemben a főpapok ellenséges viselkedésével, akik mielőbb el akarják távolítani Jézust (31. v.) — a legnagyobb tiszteletet adják meg a halott Jézusnak.

A szinoptikusok szenvedéstörténetéhez még hozzátartozik Jézus feltámadása, és megjelenése az asszonyoknak szombat elmúltával. Jánosnál azonban minden befejeződik Jézus temetésével, hogy majd húsvét hajnalán annál dicsőségesebben jelenjen meg a feltámadásban. A temetés körülményeiben mégis ad néhány támpontot János a feltámadt Jézus húsvéti megjelenésének elbeszélésében. A Jézust takaró leplek (és a nem említett fejet takaró kendő) lesz a jel a Jézus sírját felkereső két tanítvány számára (20,5 köv), és a „kert", ahol

Jézust eltemették, Jézus megjelenésének színhelye az őt kereső Mária Magdolna előtt (20,15).

A kivégzett ember holttestét a keresztről levenni és eltemetni csak a hatóság engedélyével lehetett. Az engedélykérés és az eltemetés a hozzátartozókra, vagy a legközelebbi barátokra háruló kötelesség volt. Jézus halálánál arimateai József és Nikodémus teljesíti ezt a feladatot.

Arimateai József személyét a szinoptikusok részletesebben jellemzik, János csak a leglényegesebbre szorítkozik. Neve mellett az „arimateai" jelző származási helyére utal. Arimatea kisebb helység Júdeában. Pontos helyét minden kétséget kizáróan ma már nem tudjuk megállapítani. Az evangélista megjegyzése szerint „Jézus tanítványa volt, de a zsidóktól való félelmében csak titokban" (38. v.). Ez a körülmény, akárcsak Nikodémus esetében is, igen fontos mozzanat a történtek megértéséhez. Arimateai József engedélyt kér Pilátustól Jézus testének a keresztről való levételére és eltemetésére. Erre a helytartó beleegyező jóváhagyását megkapja.

A temetésnél segítségére van Nikodémus. Jelenlétéről csak János emlékezik meg. Evangéliumából Nikodémus személyét már jobban ismerjük. János harmadszor említi őt. Először akkor, mikor „éjnek idején fölkereste Jézust" (3,2 köv), majd elmondja, hogy Nikodémus mint tanácstag a főtanácsban nem helyesli Jézus kihallgatás nélküli elítélését (7,50 köv), és legvégül Jézus temetésénél segít arimateai Józsefnek (19,39). Az evangélista a Jézussal való első találkozásra utalva jellemzi a temetésnél segédkező Nikodémust is „eljött Nikodémus is, aki éjszaka ment hozzá először".

Ő is, arimateai József is, csak a nyilvánosság kerülésével, titokban voltak Jézus tanítványai. Hogy eddig miért nem mertek Jézushoz nyiltan csatlakozni, ezt az evangélium megjegyzése magyarázza meg: „Mégis, még a tanács tagjai közül is sokan hittek benne (Jézusban), de a farizeusok miatt nem vallották be, nehogy kizárják őket a zsinagógából" (12,42). Ezért arimateai József elhatározása, hogy Pilátustól engedélyt kér Jézus testének levételére, és Nikodémus segédkezése Jézus temetésénél több mint egy emberbaráti tett, vagy az irgalom gyakorlása. Amikor a temetéssel megadják Jézusnak a végtisztességet, az evangélista szemében hitvallást tesznek a nyilvánosság előtt a megfeszített Jézus mellett. Hitvallásukban kiemelkedő tett, hogy legyőzik félelmüket, és így az eddig titkos

tanítványok a világ elé lépnek, míg a tizenegy apostol elrejtőzik. Ezért ők a hívők közösségének, az egyháznak képviselői, akárcsak Jézus keresztjénél ott álló asszonyok kis csoportja, Jézus anyjával, Máriával és a szeretett tanítvánnyal együtt. A szinoptikusok Jézus temetésénél szemtanúként megemlítik az asszonyokat. János azonban nem említ más jelenlévőt vagy szemtanút, számára a két ember, arimateai József és Nikodémus méltó módon képviselik a hívőket.

Nikodémus mirha és aloé keveréket hoz magával. A mirha kellemes illatú gyanta, az aloé pedig illatos fa-fajta. Mindkét illatszert porrá őrölt formában összekeverték, majd a holttest leplekbe csavarásakor a test és a leplek közé szórták. Az illatszer mennyisége mintegy 100 font, ez 32,7 kg-nak felel meg. A nagy mennyiségű illatszer felhasználása Jézus temetésénél a rendkívüli tisztelet jele és kifejezése.

Miután arimateai József és Nikodémus levették Jézus testét a keresztről, zsidó szokás szerint temették el: a testet leplekbe csavarták, melyeket illatszerekkel hintettek meg. János, ellentétben a szinoptikusokkal nem egy, hanem több lepelről beszél (othonia többesszám). A törzset és a végtagokat külön lepelbe göngyölték. Hasonló temetési szokásra emlékeztet a Lázár feltámasztásáról szóló elbeszélés is (11,44). A lepel említése már a feltámadásra utal. A lepel — és az itt nem említett fejtakaró — lesznek a jel a Jézus sírját felkereső két tanítvány számára. János más részleteket nem említ. Számára egyetlen dolog lényeges: Jézus tisztelettel teljes temetésben részesült, s ezt világosan kifejezik az elmondott körülmények.

Minthogy előkészület napja volt, az idő sürgetett és a temetést gyorsan be kellett fejezni. Ezért Jézus testét a keresztre feszítés helyéhez közel fekvő kertben temették el. A kertben volt egy sír, s ebbe helyezték. Jézust a „kertben" fogták el, s a „kertben" jut nyugalomra. János a sír helyének megjelölésén kívül csupán egy fontos tényt emel ki, új és érintetlen sír volt, amelybe még senkit sem temettek. Miért fontos ez a körülmény? A síron sziklába vájt sírkamrát kell érteni, melyben rendszerint két-három holttestet helyeztek el. A test elporladása után a csontokat összegyűjtötték, és más helyen temették el. Az ily módon felszabadult sírkamrát újabb temetkezés céljára használták fel. Jézust nem ilyen sírba temették, — hangsúlyozza János Az érintetlen új sír megfelel Jézus méltóságának és szentségének, s mindez Isten rendelkezése

folytán alakult így. Isten nem engedi, hogy — mint gonosztevőt — ismeretlen, vagy méltatlan helyre temessék el, s így minden neki kijáró tiszteletet megkapott. Temetésében is a megdicsőülésben lesz része. A főpapok az előkészület napjára hivatkozva akarják Jézust minél hamarabb eltávolítani megtörve lábszárait, de éppen ennek kapcsán jut Jézus méltó temetéshez.

Jézus temetésével a János szerinti szenvedéstörténet végéhez ér. Leírásában a béke és nyugalom kicsengését érzi az olvasó, de már ott húzódik benne a húsvét öröme. Húsvét hajnalán valami új kezdődik, a szenvedés eseményeiben már jelenlevő, de még rejtett dicsőségét tárja fel a feltámadt Krisztus a világ előtt.

JÉZUS SZENVEDÉSE PÁL APOSTOL TANÍTÁSÁBAN

Az apostol szemléletmódja

Előzetesen megjegyezzük, hogy elsősorban a gyakorlati szentírásmagyarázat szempontjait tartjuk szem előtt, nem pedig a szövegkritikai kérdéseket. Azért nem térünk ki arra a vitára, hogy a Pál apostol neve alatt szereplő levelek közül melyek származnak valóban tőle (1 és 2 Korintusi, Galata, Római, 1 és 2 Tesszalonikai), és melyek az ő tanítása nyomán megszerkesztett levelek. Ezek a kritikai kérdések a hit szempontjából nem jelentősek. Az egyház mind a tizennégy levelet úgy fogadta el, mint sugalmazott szöveget, amely isteni kinyilatkoztatást tartalmaz, és az apostoli egyház hitét tükrözi. Pál sem akart egyéni tanítást adni sehol, hanem mindig Krisztus kinyilatkoztatását közvetítette. Éppen ezért Krisztus szenvedésének tárgyalásánál egyformán utalunk mind a tizennégy levélre. Hiszen a Zsidóknak írt levél sem mentes Pál apostol hatásától.

Ezekben a levelekben a szinoptikus evangéliumokhoz mérten már Krisztus megváltó művének elmélyültebb szemléletét találjuk. Itt nem az a lényeg, hogy Jézus mit tett és tanított, hanem az, hogy istenemberi alakjának és művének milyen jelentősége van üdvösségünk szempontjából. Itt Krisztus már egészen a hit tartalma és összefoglalása. Istennek minden mondanivalója, minden ígérete őbenne „igen"-né vált (2Kor 1,20), azért őt az egész kinyilatkoztatás alapján kell értelmezni, s az előtte levő üdvtörténetet is az ő világosságában kell szemlélni. Biztos azonban, hogy a mindennapi tanításban az apostol is ismertette Jézus földi működését és szenvedésének történetét. Erre utal a Gal 3,1 kijelentése is, amely szerint „szinte a szemük elé állította a megfeszített Krisztust." A levelek azonban már az egyház életében felmerülő hitbeli, erkölcsbeli és gyakorlati

kérdéseket tárgyalnak, tehát azokban már a teológiai szempont érvényesül. Krisztus nem önmagában tárgya a hitnek, hanem a megváltás misztériumával együtt. Ez a misztérium az Atyában gyökerezik, az ő terve alapján az idők teljességében valósul meg, és az egyházban válik az üdvösség forrásává. Krisztusnak nemcsak az a különlegessége, hogy földi élete, halála és feltámadása által az Atya kinyilvánította az üdvösség útját, hanem az, hogy ő a megváltás egész misztériumával együtt benne él az egyházban, amely az ő titokzatos teste. Az emberek az egyházba való beiktatás által válnak istenfiúságának részeseivé.

Pál apostol különösen vigyáz arra, hogy Jézus szenvedését, illetve kereszthalálát ne szakítsa el feltámadásától, s feltámadását sem emlegeti halála nélkül. Már a szinoptikusok rámutattak arra, hogy a szenvedés értelme a feltámadásban tárult fel. Csak a feltámadás igazolta, hogy a kereszthalál valóban engesztelő áldozat volt, amit az Atya elfogadott. Ezért Pál az egész hitvallást röviden összefoglalja a húsvéti misztériumban: „Nekünk is üdvösségünkre van, ha hiszünk abban, aki a halottak közül feltámasztotta Urunkat, Jézust, aki vétkeinkért halált szenvedett és megigazulásunkért feltámadt" (Róm 5,24—25).

Az Atya örök terve

Már az Ószövetségben megvolt a meggyőződés, hogy Istennek a világra vonatkozó terveit a Messiás valósítja meg, s hogy az általa hozott kegyelmi rend kozmikus arányokat ölt (Iz 65,16—24; 66,18—24). Pál apostolnál azonban az egész üdvrend Istennek, az Atyának az örök terve, s annak minden részlete kellő időben megvalósul. Krisztus nemcsak a jövő kulcsa, hanem a múltnak is a magyarázata. Ő a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény elsőszülötte. Mert Isten benne teremtett mindent a mennyben és a földön. Mindent általa és érte teremtett, minden őbenne áll fenn (Kol 1,15—17). Ez a főségi szerep azt jelenti, hogy a Fiú osztozik a teremtmény sorsában, de cserében majd a teremtett világot részesíti istenfiúi dicsőségében (Róm 8,21). Az apostol Krisztusnak a mindenségre vonatkozó elsőszülöttségét nem fejti ki bővebben, de annál inkább utal az emberiséggel fennálló kapcsolatára és elkötelezettségére. Ő a második Ádám (1Kor 15,45—48), tőle nyer-

jük a feltámadást és a természetfölötti életet. Isten országát úgy valósítja meg, hogy legyőzi annak minden ellenségét, főleg a halált és a bűnt, s miután az egyetemes feltámadásban kimutatta győzelmét, országát átadja az Atyának (1Kor 15,28). Ekkor valósul meg az a terv, hogy az Atya Krisztus fősége alatt összefoglal mindent, ami a mennyben és a földön van (Ef 1,10). A menny és a föld a teremtett világ. A végső állapot tehát az lesz, hogy megszűnik a bűnös ellentét a teremtmények között. Akik Krisztus kegyelmének segítségével üdvözültek, mind elismerik az Atya akaratát, egyek lesznek a szeretetben, s kialakul az a kép, ami a teremtésben az Atya szeme előtt lebegett.

A kép megvalósítását befolyásolta az ember szabadsága és bűne. Az Atya terve azonban csalatkozhatatlan. Akiket eleve a magáénak ismert, azokat kiválasztotta, előre rendelte az üdvösségre, meghívta, megigazulttá tette, és gondoskodik arról, hogy magukra öltsék Fia képmását (Róm 8,28—29). Az örök terv tehát ebből a világból nézve mintegy kerülű úton valósul meg. Az ember szabadsága akkora, hogy szembeszállhat Isten akaratával, s kirekesztheti magát az általa alkotott üdvrendből. Az ellenszegülés már a történelem elején jelentkezik: egy ember által belép a világba a bűn és a halál. Isten azonban akkor is szeretett, amikor bűnösek voltunk (Róm 5,8), s atyai módon vezetett vissza az üdvösség útjára. Elküldte Fiát, hogy a távollevőket fogadott gyermekké tegye, és visszaszerezze nekik az elveszett örökséget. Az ember azonban Isten szeretetét gyengeségnek vette, bölcsességét pedig oktalanságnak (1Kor 1, 21—25), ezzel engedetlensége a végsőkig fokozódott, és élére állította teremtőjéhez fűződő kapcsolatát. A megoldás csak az lehetett, ha Isten gyakorolja végtelen irgalmát: „Saját Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért áldozatul adta" (Róm 8,32). Pál apostol másutt így írja körül ezt a tervet: „Úgy tetszett az Atyának, hogy általa (Krisztus által) békítsen ki magával mindent a földön és a mennyben, minthogy ő a kereszten vérével békességet szerzett' (Kol 1,20). Itt külön magyarázatra szorul az a kijelentés, hogy az Atya áldozatul adta Fiát. Az áldozat a hódolat kifejezése. Ilyen értelemben az Atya senkinek nem mutathat be áldozatot. Ellenben azzal, hogy elküldte a világba, alkalmat adott neki arra, hogy áldozattá váljon a világ bűneiért. Az apostol itt valójában az Atya irgalmas szeretetére mutat rá, s azt összehasonlítja egy apának a fájdalmas elhatározásával, amelyben benne van fiának a kiszolgáltatása. Viszont Jézus

ezzel a kiengesztelődés szolgája lett. Az Atya kezdeményezésére azért volt szükség, mert az ember a maga erejéből egy lépést sem tehet a természetfölötti üdvösség felé.

Az Atya tehát előre látta Jézus szenvedését és belefoglalta tervébe. A keresztáldozat lett az üdvösség alapja: „Őbenne nyertük el a megváltást vére árán és bűneink bocsánatát bőséges kegyelme folytán" (Ef 1,7). Ezért érthető, ha egész kiválasztásunk őhozzá kapcsolódik: „Őbenne választott ki bennünket a világ teremtése előtt, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk előtte" (uo.4). Ha sorsunk ennyire össze van kötve Krisztussal, akkor érthető annak hangoztatása, hogy az ő képét kell magunkra ölteni (Róm 8,29). Pál tanításában azonban Krisztus képének felöltése sokrétű fogalom. Az ő képévé válunk a hit által, amennyiben azonosítjuk vele magunkat, ő viszont „szívünkben lakik" (Ef 3,17). Ezt az azonosítást állandósítja a keresztség, amelyben őt magát öltjük magunkra (Gal 3,27). Azonkívül tudatosan egyesülni kell szenvedésével és halálával, hogy feltámadásában is részünk legyen. A földi életnek állandó feladata az, hogy levessük a régi embert, a külső embert, és magunkra öltsük az újat, a megigazultat, akit már Krisztus lelke éltet (Ef 4,24). Az Atya örök tervére való hivatkozás tehát egyrészt megcáfolja a zsidók vallási vezetőinek állítását, hogy Jézus mint hamis messiás az Istentől való elhagyatottságban és jogos emberi ítélet folytán került keresztre, másrészt megvilágítja működésének és szenvedésének istentiszteleti jellegét. Amikor Krisztus vállalta a vértanúságot, a végső helytállást, azzal az Atyának engedelmeskedett, őt dicsőítette meg, s ezzel ellensúlyozta az emberiség engedetlenségét.

Kiüresítette magát (Fil 2,5—7)

5 Ugyanazt a lelkületet ápoljátok magatokban, amely Krisztus Jézusban volt.
6 Ő mint Isten, az Istennel való egyenlőséget nem tartotta olyan dolognak, amelyhez föltétlenül ragaszkodnia kell, hanem szolgai alakot öltött, 7 kiüresítette magát, és hasonló lett az emberekhez. Külsejét tekintve úgy jelent meg, mint egy ember.

A görög szöveg tagoltsága és ritmusa arra mutat, hogy itt az apostol már meglevő, keresztény himnuszt idéz, amelyben az egyház kifejezte Jézusba vetett hitét. Megvallotta, hogy mint fiú em-

berrélevése előtt létezett az Atyánál, vele egylényegű volt, de vállalta a földi küldetést, az érdemszerző életet a szolga alakjában, és ezért kapta felmagasztaltatását. Itt most csak arra térünk ki, hogy az emberré levést az apostol kiüresítésnek mondja, illetve olyan állapot felvételének, amelyben engedelmes lehetett egészen a halálig. A megváltásnak tehát előfeltétele a Fiú kiüresítése. A jelen üdvrendben a megváltás a bűn kiengesztelése és a természetfölötti rend kiérdemlése az ember számára. A bűnt jóvátenni és az Atyát a nevünkben kiengesztelni csak valódi emberi élettel lehetett. Ha Jézus a mi nevünkben akart cselekedni, a bűnös emberiség tagjává kellett válnia, természetesen a bűnben való osztozás nélkül. Miben jelölhetjük meg a kiüresítés pontos tartalmát? A kérdés az atyák kora óta tárgya a teológiának. A választ csak fokozatonként adhatjuk meg.

A szöveg összefüggéséből kitűnik, hogy az apostol összehasonlítja a Fiú „isteni alakját" (morfé) Jézusnak, az embernek „szolgai alakjával". A nyelvhasználat mögött az az elgondolás áll, hogy Jézus a medicsőülésben már „Úr" lett, beöltözött isteni dicsőségébe, s ehhez viszonyítva földi élete a szolga állapotát tükrözte. Az emberrélevés azt jelentette, hogy a Fiú a maga isteni személyét az emberi természet teremtményi keretei között fejezte ki. Ő emberi alakjában is személyileg a Fiú maradt, de élete beleszűkült az emberi keretbe: úgy élt, mint más ember. Lemondott erejéről, hatalmáról, dicsőségéről. Vállalta azt az emberi életet, amely kezdődik a születéssel, és véget ér a halállal, s ami közte van, az állandóan a külső környezet hatása alatt áll. A kiüresedés azonban még tovább ment. Az apostol más helyen azt mondja, hogy „a bűn miatt a bűn testéhez hasonló alakban jelent meg" (Róm 8,3). Beleilleszkedett abba az életbe, abba a környezetbe, amelyet kezdet óta a bűn terhelt, s ahol az ember átéli a természet ellenségeskedését, és az egymás közti kapcsolat terheltségét. Rászorult a földi táplálékra, pihenésre, mások segítségére, alá volt vetve a földi tekintélynek, s be kellett illeszkednie egy társadalmi és vallási közösségbe, ahol nem az igazság és a szeretet uralkodott, hanem az önzés, a hatalomvágy és a kapzsiság. A „bűn teste" egyúttal a fáradékony, a szenvedésre képes és a halál kényszerének kitett testet is jelentette.

A velünk való közösség vállalása tette lehetővé, hogy Jézus az önkiüresítés mélységébe is behatoljon. Az apostol ezt a mélységet két utalással jelzi. Az egyik ez: „Isten (az Atya) azt, aki nem ismert

bűnt, bűnné tette értünk, hogy általa Isten igazságossága legyünk" (2Kor 5,31). Jelképes kifejezéssel van dolgunk, de a jelkép a valóságot hozza közel hozzánk. A nyelvhasználati előzmény az, hogy az Ószövetség sokszor nem különbözteti meg a bűnt és a bűnöst. Gondoljunk az úgynevezett átok-zsoltárokra. Itt is arról van szó, hogy mivel Jézus magára vette a világ bűneit, azért része lett a bűnös ember sorsában, sőt a bűn sorsában: az Atya ítélete alá esett. Jézus bűn nélkül volt, azért a bűn állapotát csak kívülről tapasztalta meg, nem belülről. A bűnös emberiség közepette vállalta küldetését, Isten szentségének képviselését, azért ellentmondásba került az öncélú emberekkel, s azok a gonosztevők sorsára juttattak, vagyis úgy ítélték el, mint bűnöst. Szenvedésében külsőleg kiütközött az Istentől való elhagyatottság képe is, tehát valóban belekerült a bűn okozta szituációba. Ebben az elhagyatottságban, magára maradottságban és ellentmondásban kellett áldozattá válnia. Így tehát a bűn feletti ítélet végbement rajta, de az Isten és az ember közötti igazságosság helyzete helyreállt, s így mi Isten „igazságosságává" vállhattunk. Mivel Jézus maga bűn nélkül volt, s egyúttal ő volt a szeretett Fiú, aki tökéletes engedelmességgel tekintett az Atyára, azért az ítélet felmentéssel végződött, s amennyiben mindnyájunkat képviselt, a felmentés ránk is vonatkozik. Isten a megigazult emberre, — tehát arra, aki a hitben azonosítja magát Krisztussal — nem úgy tekint többé, mint akit ítélet terhel.

A másik kijelentés ez: „Krisztus megváltott minket a törvény átkától, amikor átokká lett értünk" (Gal 3,13). Itt is arról van szó, hogy Krisztus küldetése miatt belekerült az átok szituációjába: olyan lett, mint akit megátkoztak. Az apostol a képet az MTörv 21,23-ból keszi: „A fán függő ember átkozott." A keresztrefeszítés a rómaiaknál is a legkegyetlenebb kivégzési mód volt, és római polgárnál a törvény nem alkalmazta, csak idegennél vagy rabszolgánál. Krisztus egy vonalba került a megvetettel, a kisemmizettel, az átkozottal. Nem maradt más hátra számára, mint Istenhez menekülni. A kiüresítés ezen a vonalon is előfeltétele annak, hogy egészen áldozattá válhasson. Teljesedett benne a Zsolt 22,7 szava: Féreg vagyok, nem ember.

Önmagában azonban a bűn és az átok helyzetébe való belekerülést passzív módon is el lehetett volna viselni, Jézus azonban nem úgy vette magára, mint egyéni tragédiát, amelyből nincs kiút, hanem úgy, mint küldetésének velejáróját. Kiüresítése mint em-

beri élethelyzet, mindig arra adott neki módot, hogy kifejezze engedelmességét az Atya előtt. Egész életének engedelmessége a végső áldozat vállalásában vált teljessé. Ha nem kerül ilyen helyzetbe, nincs alkalma a mindent odaadó engedelmességre. Itt már nem tarthatott meg magának semmit, egészen áldozattá vált. Így lett az „átok"-ból szent dolog, amelyre az Atya úgy tekintett, mint „jóillatú áldozatra."

Amennyiben a bűn engedetlenség, annak jóvátétele csak engedelmesség lehetett. Ezt a gondolatot az apostol az Ádám—Krisztus párhuzamban is érinti: „Ahogy egy embernek engedetlensége miatt mindnyájan bűnössé váltak, úgy egynek engedelmességéért meg is igazultak" (Róm 5,19). Jézus nem a büntetés elviselésével engesztelte ki az Atyát, hanem azzal, hogy a bűn és az átok szituációjában is őrá nézett, a tőle kapott küldetést tartotta szem előtt, és abban helyt állt a vértanúságig. Engedelmességével elfogadta a bűnért járó ítéletet, s ugyanakkor mint fiú a mi nevünkben egész odaadással megdicsőítette az Atyát. A kiüresítés így vált a szenvedés és a kereszthalál hátterévé. Egyúttal megvilágítja azt is, hogy az erény gyakorlása és minden erkölcsi hősiesség lemondást követel. A búzaszemnek el kell halnia, hogy termést hozzon.

Engesztelő áldozat

Pál apostol tanításában a kereszthalál igazi engesztelő áldozat. Azok a szövegmagyarázók, akik a kereszténység kialakulását nem magának Krisztusnak tulajdonítják, hanem apostolainak, illetve az ősegyházi közösségnek, mindig felteszik a kérdést, hogy honnan ered ez a beállítás. Kinek a fejéből pattant ki a gondolat, hogy Jézus politikai felsülését, kereszthalálát később úgy állítsa be, mint erkölcsi győzelmet? Ki csinált a zsidó messiási eszméből szellemi, vallási mozgalmat? A legtöbben arra hivatkoznak, hogy a korabeli zsidóság vallási tudatából hiányzott a szenvedő Messiás alakja, illetve képe. A Messiás uralkodni jön, Izrael dicsőséges országát szervezi meg. Az apostoli egyház tehát csak a hellenizmusból kölcsönözhette az önfeláldozó hős képét, aki a közösséget így akarja megmenteni.

Az igazság az, hogy az apostoli egyház nem állt új helyzet előtt. A zsidóság Krisztus előtt már több mint kétszáz éven keresztül

benne élt a hellenista kelet szellemi légkörében, s attól nem is függetleníthette magát. A kulturális hatás nyomai meglátszanak a kor irodalmi termékein is. Amellett azt sem kell bizonyítani, hogy az Ószövetség ismeri a közösségért vállalt áldozat értékét. Tiszteletben tartották azoknak a prófétáknak az emlékét, akiket saját népük ölt meg. Izajás 53-ik fejezetében Jahve szolgája halálával szerez szabadulást. Igaz, hogy a Krisztus-korabeli rabbik ezt a képet teológiailag nem aknázták ki, sőt a Messiásra való alkalmazását ellentmondásnak tartották. Ha a Messiás meghalna, uralma véget érne, márpedig ő örök uralomra van hivatva. Valószínű, hogy a farizeusok és a nép vezetői ebből a gondolatból kiindulva nézték ellenséges szemmel az apostoloknak a meghalt és feltámadt Messiásra vonatkozó tanúságtételét. Sault, a későbbi Pál apostolt is ádáz gyűlölet fűti azok ellen, akik Jézust éppen halála és feltámadása miatt tartják messiásnak. Ez a magatartás az ő szemükben népük reményének megtagadása és kigúnyolása volt (Lásd Lk 24,21). Mégis Pál apostol lett az engesztelő szenvedés tételének nagy hirdetője. De maga a tanítás nem tőle származik, hanem Krisztustól. Az evangélisták a húsvéti híradásban ismételten rámutatnak arra, hogy Jézus megtanítja őket az írások értelmére, megadja nekik a kegyelmi megvilágosítást annak felismerésére, hogy a Messiás szenvedése árán megy be dicsőségébe. Az evangélisták egyébként azt is megörökítették, hogy Jézus a halála előtt már beszélt életének feláldozásáról. Az utolsó vacsora szavait pl. úgy közlik, hogy Jézus áldozatul adja testét a világ bűneiért, és vérét is a bűnök váltságáért ontják (Mt 26,28; Mk 14,24; Lk 22,19—20).

Pál apostolnál a keresztáldozat az Atya gondolata. A mózesi törvény nem hozott megigazulást. Előírásaival inkább a bűnt szaporította. Ezért „Isten (az Atya) Jézus Krisztust adta oda véres engesztelő áldozatul a hitben, hogy kimutassa igazságosságát" (Róm 3,25). Hasonló kifejezést találunk a Róm 8,32-ben: „Saját Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért áldozatul adta. Hogyne ajándékozna vele együtt nekünk mindent?" Az Atya motívuma tehát az, hogy „kimutassa igazságosságát." Valóban ő csak olyan végső indítékot választhat, amely őbenne van, ami azonos lényegével, nem pedig valamilyen rajta kívülálló érték. Az Ószövetségben Isten azért igazságos, mert saját lénye, isteni mivolta szerint cselekszik. Ez a lényeg nem elvont valami. Isten egészen beállt a népével

való szövetségbe, kitárult feléje, magához akarja emelni. Mivel ő igaz, népét is igazzá akarja tenni.

Amikor Fiát áldozatul adja, akkor is a szövetségben vállalt elkötelezettségének tesz eleget. Tudja, hogy az emberiség önmagától nem tud felemelkedni, nem tudja a vele fennálló gyermeki viszonyt megvalósítani, és nem tudja a bűn terhét levetni. Ezért nekünk adja a Fiút, hogy a mi nevünkben jóvátegye a bűnt, és a kegyelem kiárasztásával a szövetség igazi partnerévé tegyen bennünket. Leereszkedése, igazságossága olyan volt, hogy „saját Fiát sem kímélte". Ezzel a kifejezéssel az apostol az áldozat igazi jellegére mutat rá. Az Ószövetségben Ábrahámnak szól az elismerés, hogy fiát is kész volt odaadni áldozatul, s ezért különleges áldásban részesült (Ter 22,16). Ábrahám saját atyaságát, fia iránt érzett szeretetét háttérbe szorította, hogy kimutassa Isten előtti hódolatát. Ehhez hasonlóan a mennyei Atya is mintegy háttérbe szorította Krisztus iránti szeretetét, hogy irántunk való atyaságát kimutassa. Ugyanez a gondolat ismétlődik Jn 3,16-ban: „Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte".

Az áldozatot azonban Jézus maga is akarta és elvállalta: „Felaldozta magát bűneinkért, hogy kiszabadítson ennek a világnak a gonoszságából, Istenünk és Atyánk rendelése szerint" (Gal 1,4). Ez az állítás is magába foglalja a Krisztus engedelmességére való utalást, de elsősorban az áldozat céljára mutat rá: megszabadítani a bűntől. Az Atya elfogadta az áldozatot, és „Krisztusban kiengesztelődött a világgal, nem tartja számon vétkeinket" (2Kor 5,19). Az apostol a bírósági eljárás képét használja a bűnös emberiség helyzetének megvilágítására: vád alatt állt, a harag gyermeke volt, ítélet alá esett, Isten azonban „a követelményeivel ellenünk szóló adóslevelet eltörölte, az útból eltávolította és a keresztre szögezte" (Kol 2,14. A bűnbocsánat forrása tehát egyedül Krisztus keresztáldozata, s az apostol ezt újra meg újra hangoztatja: „Isten nem haragra szánt bennünket, hanem üdvösségre, Urunk, Jézus Krisztus által, aki meghalt értünk" (1Tesz 5,9). Sőt nemcsak értünk, hanem „váltságul adta magát mindenkiért" (1Tim 2,6). Krisztus kereszthalálának áldozati jellege az apostol szerint az új szövetség központi tanítása. A zsidók a mózesi törvény megtartásától várták a megigazulást. Isten előtt annál igazabb valaki, minél aprólékosabban megtartja, s ezért nem is szorul irgalomra. Pál apostol látja azt, amit Jézus is a farizeusok szemére vetett,

hogy csak magyarázzák a törvényt, de szellemét nem tartják meg. Terheket raknak vele az emberek vállára, de nem vezetik őket bűnbánatra és Isten előtti bizalomra. Az apostol tanításában Jézus úgy vette el a világ bűneit, hogy az áldozatban megnyilvánuló hódolattal megdicsőítette az Atyát, s ezért az Atya hajlandó volt adóslevelünket semmisnek tekinteni. A zsidók dicsekedtek a törvénnyel, s ez a dicsekvés inkább nemzetük felmagasztalása volt. Az apostol ellenben „nem akar mással dicsekedni, mint Urunk, Jézus Krisztus keresztjével. Általa keresztre szegezték nekem a világot, és engem a világnak" (Gal 6,14). A kereszt dicsősége az, hogy rajta végbement a megváltás, Isten és az ember kiengesztelődése, azért mellette a világ értékei elhalványulnak. Ezt fejezi ki azzal, hogy a „a világot keresztre feszítették neki és őt a világnak." Az üdvösség szempontjából a világ nem abszolút érték. Úgy kell szemlélni, úgy kell javait felhasználni, hogy segítsen az üdvösség elérésében.

A kereszthalál áldozati jellegét a Zsidóknak írt levél tételesen, összefoglalva állítja elénk. Ha a levél nem magától Páltól származik is, az ő tanításának továbbfejlesztése. Itt a keresztáldozat már beteljesedése annak, amit az ószövetségi áldozatok jelképeztek. Krisztus maga az örök főpap, akit Isten esküje tett azzá, ahogy erre a zsoltáros utal (110,4). Ő nem állatok vérét mutatta be áldozatul, hanem saját vérét, saját életét adta oda a vértanúságban. Vérével nem valamilyen kézzel épített szentélybe lépett be, hogy közbenjárjon értünk, hanem a mennyei örök szentélybe. Papsága nemcsak földi életét töltötte be, hanem mindörökre megmarad: örökre közbenjárónk lett az Atyánál. Áldozatában benne volt az elfogadás, a teljesség, azért azt nem lehet megismételni. „Egyetlen áldozatával örökre tökéletessé tette a megszentelteket" (Zsid 10,14). A gondolat már korábban felcsendül a Kol 1,22-ben, ahol a pogányokból lett keresztényeknek írja: „Nektek is megszerezte a kiengesztelődést emberi testében a halál árán, hogy szentté, szeplőtlenné és feddhetetlenné tegyen benneteket színe előtt."

A kereszt botránya

Amikor az apostol a kereszt botrányáról beszél (Gal 5,12), érzi hogy a megváltásnak ez a módja nem azonos az emberi bölcsesség törvényeivel. Az 1Kor 1,18-ban ezt a megkülönböztetést teszi:

„A keresztről szóló tanítás azoknak, akik elvesznek, balgaság ugyan, de nekünk, akik üdvözülünk, Isten ereje". Az „elvesznek" és „üdvözülnek" szembeállítás itt egyszerűen a hivők és a hitetlenek ellentéte. De benne van a kegyelmi rend mibenlétének megvilágítása is: Aki a hit által megigazul, az magában hordozza az örök életet, bár ez még itt a földön elveszíthető. Viszont aki visszautasítja a megigazulást, az kiteszi magát a kárhozat veszélyének. A kijelentés másik mondanivalója az, hogy a keresztről szóló tanítást csak a hitben lehet elfogadni és értékelni. A természetes okoskodás nem tárhatja fel értékeit. Az apostol megélte, hogy a zsidók botránkoztak rajta, a pogányok ostobaságnak tartották.

Mindkét viselkedés csak az előzményekből érthető. A zsidók győzelmes uralkodót vártak a Messiásban. Az Ószövetségből csak azokat a helyeket ragadták ki, amelyek a Messiás hatalmáról, dicsőségéről beszéltek. Ők is tudták, hogy a Messiás eljövetele az üdvtörténet legnagyobb eseménye lesz. Ez szerintük nem teljesedhetett be egy kis faluból jött tanító életében, aki semmibe vette nemzetének reménykedését, és aki a végén meghalt, mint egy gonosztevő. A folytatás pedig az, hogy néhány egyszerű ember a bűnök bocsánatát hirdeti az ő nevében. A botrányt az táplálta, hogy Jézus alakját nem vette körül Isten dicsősége (kabod Jahve), amely előtt a pogányok megremegnek.

A pogányok viszont úgy láthatták, hogy a keresztről szóló tanításban nincs igazi bölcsesség. Főleg azért, mert Istent gyengének mutatja. Ha egyszer ő hatalmas és mindenható, miért engedi, hogy az ember ellentmondjon neki, vagy hogy keresztre feszítse küldöttét? A pogány mitológia isteneiből hiányzott az atyai irgalom és gondviselés. Ott az istenek nem teremtők, és nincsenek elkötelezve az embernek. Ha Jézus maga is isteni személy volt, miért nem élt hatalmával?

A hivő számára a botrány úgy oldódik meg, hogy a keresztáldozatban felismeri Isten erejét és bölcsességét. Az isteni hatalom nem pusztítani akar, hanem felemelni, életet adni. Isten már az Ószövetségben nyilatkozott, hogy nem akarja a bűnös halálát, hanem inkább megtérését és szabadulását (Ez 33,11). A bölcsesség abban áll, hogy a megváltásnak ez a módja feltárta előttünk Isten irgalmát, szeretetét és leereszkedését, hiszen nem rajtunk bosszulta meg a bűnt, hanem Fia vállára rakta és tőle várt elégtételt. Egyben feltárta azt is, hogy a földi élet minden küzdelmével együtt, — bele-

értve a halált is, — lehet az örök élet kiérdemlése. Így igazolódott, hogy Isten balgasága bölcsebb az embereknél és Isten ereje erősebb az embereknél (1Kor 1,25). Ő ellentétekkel dolgozik. Nemcsak azért, hogy jobban felhívja magára a figyelmet, hanem inkább azért, hogy észrevegyük a természetes és a természetfölötti rend kapcsolatát. Ami a természet rendjében alacsonyabb rendűnek, vagy felsülésnek számít, az a természetfölötti rendben a végső megoldást hozza. „Krisztust gyöngeségében megfeszítették, de Isten erejében él" (2Kor 13,4). Ha nem törékeny, emberi testben jött volna közénk, nem vállalhatta volna a velünk való életközösséget, és nem szentelhette volna meg az emberi küzdelmet. A látszólagos gyengeség alkalmat adott neki arra, hogy megmutatkozzék az az isteni erő, amely a megoldást hozza. Ha nem vállalja a keresztet, akkor nincs engesztelő áldozat a bűnért. Ha karizmatikus erejével megköti ellenségei kezét, akkor nem tud reményt önteni azokba, akik nem tudják elkerülni az igazságtalan szenvedést. Ha igazi emberi belenyugvással nem vállalja a halált, nem ad alkalmat az Atyának arra, hogy az üdvtörténet legnagyobb tettét, a feltámasztást végbevigye. Mégpedig úgy, mint a mi feltámadásunk forrását. Az apostol érzi, hogy a természetes és természetfölötti rendnek ez a kettőssége a mi életünkben is megnyilvánul. Az erények gyakorlása, Isten akaratának elfogadása, a nemesebb eszmék követése földi szempontból gyengeségnek, ostobaságnak tűnhet. Pedig rajtunk is csak ezeken keresztül mutatkozik meg a kegyelem nagysága: „Amikor gyenge vagyok, akkor vagyok erős" (2Kor 12,10).

Közösség a szenvedő Krisztussal

Az Ádám-Krisztus párhuzamból az apostol azt a következtetést vonja le, hogy Krisztus szenvedésében és megdicsőülésében egyaránt képvisel bennünket. Mi viszont a hitben azonosítjuk vele magunkat, s így szenvedése és megdicsőülése a mienkké válik. Az apostol Krisztusnak a szőlőtőről és a vesszőkről mondott hasonlatát úgy értelmezi, hogy akik hisznek és megkeresztelkednek, azok beöltöznek Krisztusba, az ő testének tagjai lesznek, s kegyelmi síkon az ő életét élik. Ezért tetteikben is hasonlóvá kell hozzá válniuk: „Akár mondtok, akár tesztek valamit, tegyetek mindent

Urunk Jézus nevében, így adjatok hálát általa Istennek, az Atyának" (Kol 3,17).

Hogy Krisztus a kereszthalálban mennyire képviselt bennünket, annak bizonyítéka az ilyen kijelentés: „Krisztussal engem is keresztre feszítettek" (Gal 2,19). A szöveg összefüggése itt az, hogy Krisztus halálával a régi szövetség befejeződött, azért annak előírásai nem kötelezik a hivőt. Ezt szemlélteti az apostol azzal, hogy a hivő ember Krisztussal együtt átesik a keresztrefeszítésen. De aki részesedik Krisztus kereszthalálában, az részesedik feltámadásában is. A keresztségben beöltözik a feltámadt Krisztusba, új teremtménnyé válik, azért Isten gyermekeinek szabadságában él, nem a mózesi törvény szolgaságában. A keresztjével való egység világítja meg azt is, hogy miért vehette el halálával bűneinket.

Ebben az összefüggésben teszi az apostol ezt a kijelentést: „Jézus jegyeit viselem testemen" (Gal 6,17). A régi szövetség jele volt a testi körülmetélés. Az új szövetségben Krisztus jele (stigma) már szellemi és természetfölötti: az ő képére való átalakulás, a hozzá való tartozás, az ő követése: „Akik Krisztushoz tartoznak, azok keresztre feszítették testüket szenvedélyeikkel és kívánságaikkal együtt" (Gal 5,24). A hozzája való tartozás tehát önuralmat, önmegtagadást, a bűnös szenvedélyek levetését követeli. Az apostol nyelvjárásában ez így is előfordul: „Levetni a régi embert és magunkra ölteni az újat" (Ef 4,24).

A Krisztushoz való tartozás feljogosít arra, hogy a földi küzdelmet, szenvedést úgy tekintsük, mint a Megváltó szenvedésében való részesedést: „Amilyen bőven kijut nekünk Krisztus szenvedéséből, olyan bőven lesz részünk Krisztus révén a vigasztalásban is" 2Kor 1,5)). Vagy ahogy más helyen megfogalmazza: Testünkön folyton-folyvást viseljük Jézus szenvedését, hogy egyszer élete is megnyilvánuljon testünkön" (2Kor 4,10). Az apostol elsősorban azokra a szenvedésekre gondol, amelyeket az evangélium hirdetéséért elvisel, főleg üldözőinek és ellenfeleinek áskálódásait. De azokon túl beleért minden fáradalmat és munkát, amely a keresztény küldetéssel és kötelességteljesítéssel együtt jár. Éppen ezzel akarja a hivőket vigasztalni és bátorítani. A 2Kor 11,23—33-ben felsorolja megpróbáltatásait, s úgy tekinti azokat, mint a Krisztushoz való tartozás és az apostoli küldetés jeleit, illetve bizonyítékait. De milyen vigasztalásra gondol? Először kétségtelenül arra, hogy a kötelességért vállalt fáradság és küzdelem érdemszerző, tehát túlvilági

jutalom jár érte, mint ahogy a szenvedés Krisztusnál is meghozta a feltámadás örömét. Viszont amennyiben a kegyelem által már a feltámadt Krisztus életében részesedünk, annyiban itt megkapjuk a vigasztalás elővételezését is. Erősít maga a tudat, hogy Krisztus velem van és számontartja megpróbáltatásaimat.

Krisztussal való közösség tehát hozzájárul a szenvedés problémájának egyéni feldolgozásához. A megváltás nem azt hozta, hogy földi életünk mentes lesz a kínzó élményektől, hanem azt, hogy a türelemmel viselt szenvedés érdemszerzővé válik, sőt része lesz Krisztus megváltó áldozatának. Ezt kifejezetten tanítja a Kol 1, 24: „Örömmel szenvedek értetek és testemben kiegészítem, ami Krisztus szenvedéséből hiányzik, testének, az egyháznak javára." Milyen ez a hiányö Nem az objektív megváltásból hiányzik valami. Az kizárólag Krisztus műve, s az ő érdemei túláradóan elégségesek a világ bűneinek jóvátételéhez. Krisztus ellenben mint fő, be akarta vonni titokzatos testét is ebbe az érdemszerző áldozatba. Legalább úgy, hogy az egyházban folytatódjék az ő engesztelésének műve. Krisztus az egyházzal alkot teljességet (Ef 1,23), s az egyháznak a világ végéig meg kell jelenítenie a megváltás művét. Nemcsak a liturgijában teszi meg, hanem tagjainak szenvedésében és áldozatvállalásában. Ilyen értelemben a hiány a világ végéig megmarad. Nem mint a kegyelmi rend fogyatékossága, hanem mint az áldozattá válás lehetősége és mint az együttérző szeretet kifejezése. Csak az ilyen áldozattá válás biztosítja célunk elérését: „Előbb szenvednünk kell vele együtt, hogy vele együtt meg is dicsőüljünk" (Róm 8,17).

Néhány szóval azonban még a szenvedés fogalmát és tisztáznunk kell. Önmagában a szenvedés nem Isten akarata, és nem is érték. Ma inkább azt tekintjük értéknek, ha küzdünk a szenvedés okai ellen. S ez a vallási rendben is igaz. Az önszeretet arra kötelez, hogy vegyük elejét minden szenvedésnek, amennyire tudjuk, mások szeretete pedig arra, hogy előzzük meg vagy enyhítsük szenvedésüket. De teremtményi mivoltunk és gyengeségünk ennek ellenére megmarad, s nem tudunk kikerülni minden nélkülözést, csapást, betegséget, félreértést. Sőt a halál is megmarad, mint végső fenyegetés. A kötelességteljesítésben való helytállás szintén nem kis áldozat forrása lehet. Nem is beszélve arról, amivel az emberi rosszakarat vagy igazságtalanság megterhel. Ezért Krisztus keresztje az idők végéig a vigasztalás forrása lesz a hivő ember számára.

JÉZUS FELTÁMADÁSA

A FELTÁMADÁSRÓL SZÓLÓ TANÍTÁS

Az evangéliumok Jézus nyilvános működése idejéről is említenek természetfölötti jelenségeket: csodákat, jövendöléseket, teofániákat. Feltámadása azonban mindezeket felülmúlja. Csodái között szerepel ugyan a halottak feltámasztása, mint a naimi ifjúé, Jairus leányáé és Lázáré, de ezek a földi életre jöttek vissza. Arról lehet vitázni, hogy a halál milyen stádiumából keltek újra életre, és hogy feltámasztásuk mint csoda mennyiben különbözik a betegek meggyógyításától. Jézus feltámadásánál azonban új jelenség előtt állunk. Ő nem a földi életre jött vissza, hanem az örök életre támadt fel. Akiket ő feltámasztott, s akik a földi életüket folytatták, azoknál a halál még nem volt a földi élet végleges lezárása. Teológiai értelemben csak azt mondjuk halálnak, ahol az ember befejezi földi pályafutását, és elérkezik a túlvilági célhoz, amely végleges állapot. Annak elnyerését megelőzi az ítélet, azért aki oda elérkezett, az már nem folytathatja a földi életét. Lázár és a többiek ilyen értelemben „nem haltak meg" még akkor sem, ha testi haláluk bekövetkezett. Jézus feltámadása tehát inkább azt jelenti, hogy ő testi valóságban átment az örök életbe, megdicsőült, s megjelenéseivel bizonyította, hogy él. Az ilyen túlvilági végső cél létezéséről már az ószövetségi kinyilatkoztatás is beszél, de a végleges bizonyítékot csak Jézus feltámadása adta.

Az ő feltámadása kiinduló pontja lett az apostoli igehirdetésnek és az egyház életének. Apostol csak az lehetett, aki a szemtanú élménye alapján tanúskodhatott Jézus feltámadásáról (ApCsel 1,22). A hit rövid összefoglalását pedig abban látták, hogy Jézus „vétkeinkért halált szenvedett és megigazulásunkra feltámadt" (Róm 4,25). Az egyház azóta is Jézus feltámadásában látja a keresztény vallás alaptételét. Ma is valljuk Pál apostollal: „Ha Krisztus nem támadt fel, akkor nincs értelme a mi tanításunknak, és

nincs értelme a ti hiteteknek sem" (1Kor 15,14). Az ő feltámadása nélkül ugyanis nem volna bizonyítékunk arra, hogy az emberi élet célhoz érhet, megkaphatja fáradozásai jutalmát, vagyis nem volna bizonyítékunk az üdvösségről, a bűnbocsánatról, az isteni igazságszolgáltatásról. A keresztény hit ereje és valósága tehát attól függ, hogy Krisztus feltámadása mennyire eleven az egyház tudatában és mennyire tudja azt hirdetni.

A hit hirdetése feltételezi a kinyilatkoztatott tanítás hallgatását és elfogadását. A mai természettudományos gondolkodásban és a technika alkalmazásának korában a szellemi és természetfölötti jelenségek, célok idegenül hatnak. Ezért nem árt, ha rámutatunk arra, hogy ezek a természetfölötti dolgok végső fokon nem idegenek az emberi léttől, sőt egyedül ezek biztosítják életünk igazi értelmét. Jézus feltámadása és az ember feltámadása nélkül ugyanis csak a megsemmisülés marad, mint végső megoldás. A semmi pedig nem adhat magyarázatot, nem ébreszt reményt.

A tapasztalat igazolja, hogy az ember a jövőre beállított lény. Előre néz, vár valamit, szeretne valamit elérni, sőt eléje dolgozik a jövőnek. Mindezt annak ellenére teszi, hogy látja letűnni az előtte élt nemzedékeket. Ezért a túlvilág valamilyen formában mindig probléma volt. A „lélek" halál utáni életéig, megmaradásáig sok nép eljutott. Az ember azonban a test és a lélek egysége, ezért ha vár rá valamilyen teljesség, célhozérés, azt csak testi-lelki valóságban élheti meg. Az a feltámadás, amelyről a kinyilatkoztatás beszél, nem más, mint a teremtés művének az atyai szeretet alapján való befejezése, teljességre való emelése. Ha az ember a teremtő Isten gondolata, létének csak az ilyen beteljesedés adhat értelmet. Erre utal erkölcsi tudatunk is. Az igazságosság igénye elidegeníthetetlenül él bennünk, de a földi élet nem elégíti ki. Ha nincs örök élet, akkor a lét ellentmondását semmi sem oldhatja fel. Pozitív irányban pedig megemlíthetjük az ember személyi kapcsolatait, amelyek a legnemesebb magatartás és áldozat forrásai lehetnek. Ha a szeretet nem örök, akkor az élet legmagasztosabb hajtásai dermednek meg igazságtalanul.

Jézus feltámadásának misztériumát csak úgy közelíthetjük meg, ha az egész üdvtörténet összefüggésében szemléljük. Az üdvösség története azt tárja elénk, hogy Isten hogyan kezdett párbeszédet az emberrel és hogyan akarta magához emelni. A kinyilatkoztatás mindig arra tanította az embert, hogy a jövőbe nézzen, remény-

kedjék, mert Isten közeledik, szabadulást ígér, megváltást hoz. Az egész történetben Isten irgalmasnak, megértőnek, türelmesnek, igazságosnak mutatja magát, s igazolja, hogy az egyszer megkezdett párbeszédet állandósítani akarja. Jézus megjelenésével a párbeszéd teljes lett: Isten véglegesen kitárult, mindent elmondott magáról, ami beleférт az emberi keretbe, kinyilvánította gondviselését, irgalmát, szeretetét. „Aki saját Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért áldozatul adta, hogyne ajándékozna nekünk vele együtt mindent?" (Róm 8,32). Isten itt felhatalmazta az embert arra, hogy kérdezzen, reménykedjék és hogy fogadott gyermeknek érezze magát. Jézus és az Atya között az egész emberiség párbeszéde elevenedett meg. Ő a mi sorsunkat élte meg, s feltámadása nekünk hozta meg a választ. Azért írja Karl Rahner, hogy „az ő feltámadása az üdvtörténet legmagasabb hitelesítése" (Sacramentum mundi, I,404).

Az apostoli egyház ebben az üdvtörténeti összefüggésben tanúskodott Jézus feltámadásáról. A bizonyítékot megkaptuk a négy evangéliumban és Pál leveleiben. A módszert a zsidók ellenvetései készítették elő. Ők úgy vélték, ha a Messiás eljön, azért jön, hogy győzzön, uralkodjék, megszabadítsa őket ellenségeiktől és dicsőséges országot rendezzen be a földön. A szenvedő Messiás képe idegen volt számukra, főleg abban az esetben, ha gonosztevőként halt meg a kereszten. Halálából azt olvasták ki, hogy Isten elhagyta, elvetette, s ezért feltámadásának hallatára botránkoztak. Ennek ellensúlyozására az apostoli igehirdetés először Jézus engesztelő szenvedéséről, áldozatáról beszélt, mégpedig abban az értelemben, ahogy Izajás 53-ik fejezete megadta hozzá az alapot. De az egyházi igehirdetés tovább ment, mint az ószövetségi jövendölés. Már nem Jahve engedelmes szolgájáról beszél, hanem a Fiúról, aki szenvedésében és halálában is az Atyának engedelmeskedik, s ott is maradék nélkül Fiúnak, mutatja magát. Kicsillan a viselkedéséből a hódolat, a tisztelet, az engedelmesség és a küldetésben való helytállás. Mindent összefoglalva az apostoli tanítás azt állítja, hogy Jézus maradék nélkül megdicsőítette az Atyát. Jézus földi életének és szenvedésének ilyen bemutatása után már könnyebb volt a feltámadás misztériumáról beszélni. Ezzel a Fiúval szemben Isten valóban Atyának mutatta magát. Nem úgy, hogy megszabadította a kereszttől, hanem úgy, hogy örök életet, dicsőséget és hatalmat adott neki a mulandó földi élet helyett. Sőt maga

mellé vette, „jobbjára ültette", ahogy a jövendölés képekben előre jelezte.

Az evangélisták azt hangsúlyozzák, hogy Jézus külső tetteivel, imájával, magatartásával és a halál elfogadásával mutatta magát az Atya Fiának. Erre az Atyának is tettekkel kellett válaszolnia. Az engesztelő szenvedés az üdvtörténet nyilvánossága előtt játszódott le. Ezért az elfogadásnak, az Atya válaszának is kellett, hogy külső bizonyítéka legyen. Ezek a bizonyítékok az ószövetségi jövendölések, az üres sír és a megjelenések. A Szentírásnak ezt a realitását, életszerűségét ködösíti el Bultmann, amikor arról beszél, hogy Jézus csak az egyház kerügmájában, igehirdetésében támadt fel. Vagyis az apostolok csak belső hitet kaptak arról, hogy Jézus szenvedésének megvolt az üdvszerző értéke, de semmiféle külső jelet, mert ebben a világban természetfölötti jel nem is létezhet. Ezzel szemben az apostoloknak és utánuk az egyháznak az a meggyőződése, hogy amit mi a Szentírásban Jézus feltámadásáról kapunk, az egyenes folytatása az üdvösség történetének, ahol a hit mindig Isten tettein, természetfölötti megnyilatkozásain alapul.

Az üdvtörténeti összefüggéssel kapcsolatban kell néhány szót szólnunk a mai ember nehézségeiről is. A természettudomány módszere és eredményei ráterelték a figyelmet az anyag erőire és a benne levő képességekre. A tudomány csak azzal foglalkozik, amit mérni és számlálni lehet, vagyis ami a tapasztalás tárgya, ezért sokan hajlandók mindazt, ami szellemi és természetfölötti, a mondák, a mítoszok világába utalni. Továbbá a mai embernek megnövekedtek a vágyai, ezért érzékenyebb a korlátozás, a csalódás, a szenvedés iránt. Olyan istenségről könnyen beszélne, aki segíti vágyainak teljesedését, de az Isten hallgatását, messzeségét és titokzatosságát úgy veszi, mint idegen problémát, amelynek nem érdemes sok időt szentelni. Ő itt a földön, a mostani életben szeretné terveinek megvalósulását és vágyainak kielégítését látni. A feltámadás gondolatát különben is megelőzi a halál sötétsége. Miért van Istennek szüksége ilyen kerülő útra, ilyen kegyetlen átmenetre? Ha meg akarja adni a boldogságot, az örök életet, miért nem adja meg szenvedés és halál nélkül?

A feltámadás, a túlvilág, az örök cél csak annak mond valamit, aki meglátja az életben a szellemi és erkölcsi értékeket. Annak, aki tudja, hogy vannak személyes döntései, amelyek a jót valósítják és a rosszat akadályozzák. Annak, aki tud tiszteletet, szeretetet,

ragaszkodást mutatni más személyek iránt, és sajnálná, ha ezek az energiák megsemmisülnének. A feltámadás és az örök élet annak igazi emberi probléma, aki megéli saját énjének kiolthatatlan szomjúságát a tudás, a békesség, az igazságosság, a megnyugvás után. Méginkább probléma annak, aki megérez valamit a szellem szárnyalásából, aki szeretne eljutni a teljes világosságra, a szellemi szabadságra, a titkok megoldására. Akinek ilyen élményei vannak, az nehezen nyugszik bele abba, hogy a végső megoldás a felsülés, az igazságtalanság, a sötétség és a megsemmisülés legyen. Aki hozzászokott ahhoz, hogy a lelkiismeret szavában és a segítő szeretet rezdüléseiben magasabb erőket fedezzen fel, mint ami az atomok mélyén rejlik, az a hitével könnyebben felfogja azokat a természetfölötti erőket is, amelyek az üdvösség történetében megnyilvánulnak.

Krisztus feltámadása a hitrendszerben úgy áll előttünk, mint a kozmosz megdicsőülésének a biztosítéka. Ő test szerint a mi anyagvilágunkhoz tartozik, tehát benne már a világ „zsengéje" dicsőült meg. A kinyilatkoztatás őt a „teremtmények elsőszülöttének" mondja (Kol 1,15), s ebben van a biztosíték, hogy végül is belevon mindent saját dicsőségébe. Ő az ígéret, hogy a világ minden kirívó ellentmondása ellenére is megtalálja harmóniáját (Ef 1,10). Az apostoli igehirdetés úgy állítja elénk az ő életét, mint az Isten Fiának életét, amelyben a teremtett világ értelmezése, megbecsülése, az ember tisztelete és felemelésének vágya, az igazságosság, a türelem, a szeretet, az odaadás, az áldozatvállalás, a békességre való törekvés elérte a maximumot. Ez az élet egészen ki volt töltve tartalommal, egészen tele volt Isten gondolatával, ezért nem semmisülhetett meg. Aki ismeri az evangéliumot, annak Jézus feltámadása nem lehetetlenség, nem önmagunk naiv vigasztalása. Aki megbizonyosodik arról, hogy az üdvösség története az isteni erő és irgalom kiáradása, sőt az élő Isten közeledése, az megsejti azt is, hogy van nagyobb hatalom, mint a halál.

*

Jézus feltámadása a *hit tárgya*. Az egyház kezdettől fogva annak tekintette, nem pedig egyszerű tapasztalati jelenségnek. Jézus egyik megjelenése alkalmával az apostoloknak „hitetlenségüket és keményszívűségüket" veti szemére (Mk 16,14). Tamásnak azt mondja: „Hittél, mert láttál. Boldogok, akik nem látnak, mégis hisznek"

(Jn 20,29). A hitvallásban is ezt valljuk: Hiszem, hogy harmadnapra a halálból feltámadt. De mi a hit? Milyen szellemi állásfoglalást értünk rajta? Már céloztam Bultmann fogalmazására, akinél a hit csak benső ösztönzés alapján létrejött gondolattartalom és magatartás. Szerinte az apostolok ilyen benső ösztönzés alapján kezdték hinni, hogy Jézus ügye nem veszett el, benne Isten kinyilvánította üdvösségünket. De ez a hit nem támaszkodott semmilyen külső jelre: sem üres sírra, sem megjelenésekre. Ezért Jézus feltámadása igazában nem is esemény. Ha hitünk igazolásában visszamegyünk a kezdetig, ott csak egyetlen történeti tényt találunk: azt, hogy az apostolok hitték Jézus feltámadását. Végeredményben tehát mi is azért hiszünk, mert ők hittek. Az apostolok a maguk hitét képekben fejezték ki, azaz mintegy dramatizálták, ezért beszéltek üres sírról és megjelenésekről. Ezek azonban csak koruk mitikus vallásos nyelvének az emlékei. Ha a valóságot akarjuk látni, a Szentírás előadásmódját mítosztalanítani kell. Meg kell elégednünk azzal, hogy húsvéti „események" nincsenek. A valóság csak az a hitbeli tartalom, hogy Jézus halálában megkaptuk az üdvösséget.

Amikor mi a katolikus hit és teológia értelmezése szerint beszélünk Jézus feltámadásáról, minden ilyen ellenvetést figyelembe kell vennünk. Amennyiben a feltámadás természetfölötti jelenség, a felvilágosodás és a racionalizmus kora óta nem hiányoztak az ellenvetések és kifogások. Az egyházi hitvédelem évtizedeken át foglalkozott azoknak a véleményével, akik a feltámadást a mitológia világába utalták, vagy az apostolok tévedésére, csalására hivatkoztak. Ma a józan szemlélő megállapíthatja, hogy a kereszténység hatalmas szellemi történeti tényező lett, az emberek millióit befolyásolta világnézetileg és erkölcsileg. Ilyen szellemi mozgalom nem születhetett ostoba tévedésből vagy csalásból. Az apostolok abban a környezetben kezdték hirdetni Jézus feltámadását, amelyben élete és halála lejátszódott. Mégpedig nem évtizedek múlva, hanem napok múlva. Csak azért tehették, mert igazolta őket az ószövetségi jövendölés, az üres sír és főleg Jézus földi működése. Az erőt és a lendületet pedig megkapták a megjelenéseiből.

Ma a négy evangélium és Pál apostol levelei alapján tekintünk vissza Jézus feltámadására. Mi is valljuk, hogy ezekben az írásokban nem jegyzőkönyvet kapunk a húsvéti eseményekről, hanem az apostolok, illetve az apostoli egyház hitének megvallását. De milyen hit volt ez, és miért soroljuk Jézus feltámadását a hit vilá-

gába? A hit nem vélemény és hiedelem, hanem megbízható személy tanúskodásának elfogadása. Hiszek annak, aki tud valamit és őszintén adja tovább. A vallásos hit Isten tanúskodásán alapszik, az ő tanúskodását pedig csak természetfölötti jelekből következtethetjük ki. Jézus halála pl. önmagában nem volt a hit tárgya. Arról tapasztalatilag is meg lehetett győződni. De az a tétel, hogy Jézus halála engesztelő áldozat volt a világ bűneiért, már a hit tárgya. Ezt már csak isteni tanúskodás alapján fogadom el. A hitben tehát mindig van valami láthatatlan, természetfölötti. A feltámadás esetében ez a láthatatlan, ez a természetfölötti maga a feltámadt Krisztus, aki már nem tartozik tapasztalati világunkhoz. Ennek a hitnek is vannak bizonyítható előzményei: a kereszthalál, az eltemetés, az üres sír. De ezek önmagukban még nem adhattak hitet. Kellett valamilyen természetfölötti esemény is, és ez volt a megjelenések sorozata. Jézus megmutatja magát, hogy él, ugyanaz a személy, mint előbb, de megjelenései és eltűnései azt is igazolják, hogy már más létredben van, és nem kötik a mi világunk törvényei. Az apostolok félnek, hogy szellemet látnak, tehát érzik, hogy Mesterük megfoghatatlan, magasabbrendű világban él. Megjelenéseivel jelet kapnak, amit értelmezniük kell, s az értelmezés eredménye csak az lehet, hogy Jézus valóban feltámadt, az Atyánál van, elérkezett a túlvilágra, az örök célba. A hit tárgya éppen ez a természetfölötti állapot és létmód.

Az apostolok arról tanúskodnak, hogy valóban találkoztak Jézussal, megtapasztalták személyes, testi jelenlétét. „Ez a tapasztalás túlmegy a mindennapi tapasztalás horizontján, bár egészen reális. De hogy beszélhessenek róla, rászorulnak környezetük hagyományos vallási nyelvére. S ez a körülállókra úgy is hathatott, mintha hitbeli élményüket egészen földi keretekbe sorolták volna bele." (J. Kremer, Die Osterevangelien, 155).

Itt szokták felvetni azt a kérdést is, hogy Jézus feltámadása történeti esemény-e vagy nem. Egyszerű igennel vagy nemmel nem válaszolhatunk. Történeti eseménynek olyan jelenséget mondunk, amely egész lefolyásában tapasztalati világunkban marad, s amelyet minden fázisában ellenőrizni lehet. Amint láttunk, Jézusnál a halál, a temetés és az üres sír ilyen tapasztalati adottság, de maga a feltámadás, a halálból az örök életre való átmenet, s az ő megdicsőült alakja már nem a mi világunk jelensége. De a körülmények alapján ezt a természetfölötti eseményt is tudjuk rögzíteni: ott történt, ahol

eltemették, mégpedig halála és a megjelenései közötti időben, legalább is a mi világunkból nézve. Azután feltámadásának megvolt a közvetlen történeti hatása is: az apostolok hite, átalakulása és az egyház megalakulása. Mindent egybevetve tehát azt mondhatjuk, hogy Jézus feltámadása sajátos történeti esemény, amit vizsgálhat a történetíró is, de amelynek egész tartalmát csak a hivő fogja fel. Az apostolok ilyen értelemben tanúskodnak róla hitükkel. Azt a hitet adták tovább, amely igazolható előzményekre támaszkodott.

Az írott forrásoknak, az evangéliumoknak és Pál leveleinek a vizsgálatánál ezeket a szempontokat figyelembe kell venni. De arra is ki kell térni, hogy milyen források ezek. A négy evangélista történetszerűen számol be a húsvéti eseményekről, de amint látni fogjuk, egyik sem akar teljes képet adni. Csak azokat a mozzanatokat ragadják ki, amelyek — könyvük céljának megfelelően — teljessé teszik a Krisztusra, mint az Isten Fiára vonatkozó hitet, s amelyek arra mutatnak, hogy az ő feltámadásában az ember üdvössége valósult meg. Érdemes kitérni arra is, hogy a történelemnek nincs senki más olyan alakja, akiről az utókor ilyen konkrétan hirdetné feltámadását és személyes hatékonyságát. Jézus az evangéliumokban nem valamikor visszatérő Csaba királyfiként áll előttünk, hanem olyan történeti személyként, akiről halála után harmadnapra állítják, hogy Isten mindenhatóságából él, s hogy életművének különleges küldetése van a világban. Az apostolok olyan dolgokat „láttak és hallottak, amelyekről nem hallgathattak" (ApCsel 4,20).

Egyszerű elolvasás meggyőz bennünket, hogy az írott emlékek nem a feltámadás eseményéről felvett jegyzőkönyvek, s nem is olyan okmányok, amelyeket valamilyen vizsgáló vagy ellenőrző bizottság állított ki az utókor számára. Az egész Újszövetség, és benne ezek a részek is, a hivő egyházban keletkeztek. Az egyház nem előre megszerkesztett könyvből vagy elméletből alakult, hanem az úgynevezett Jézus-eseményből. Előbb volt Jézus működése, tanítása, kereszthalála és feltámadása. Előbb voltak az apostolok, Jézus életének, halálának és feltámadásának tanúi. Ők hirdették Mesterük tanítását és bizonyították messiási küldetését. Az apostolok Jézus csodái és főleg feltámadása alapján hitték, hogy Jézus a megígért Messiás, az Isten Fia, s ezt a hitbeli meggyőződést adták tovább. Így keletkezett az egyház. Az egyház azoknak a közössége, akik ezt a hitet elfogadták, mert belátták, hogy az apostolok az igazságot hirdették. Az Újszövetség könyvei, az evangéliumok és az

apostolok levelei ebben a hivő egyházban keletkeztek, mégpedig azzal a szándékkal, hogy lerögzítsék ezt a meglevő, élő hitet. Aki tehát ma az evangéliumokban vagy Szent Pál leveleiben a húsvéti eseményekről szóló híradást olvassa, annak tudnia kell, hogy az apostoli egyház hite és tanúskodása fekszik előtte. Vagyis az a meggyőződés, hogy a názáreti Jézus halálában és feltámadásában megvalósult az ember üdvössége.

Az írást tehát megelőzte a szóbeli tanítás. A természetfölötti dolgok és események hirdetéséhez azonban meg kellett találni a megfelelő kifejezéseket, és meg kellett látni, hogy milyen értelemben teljesedtek az ószövetségi jövendölések. Ez az utóbbi nem is volt könnyű dolog, ha arra gondolunk, hogy a zsidó hagyomány a Messiás országát és uralmát földi értelemben vette. Mind az evangéliumokból, mind Pál apostol utalásaiból világos, hogy a jövendölések teljesedésének nagy jelentőséget tulajdonítottak, illetve azzal is igazolták Jézus feltámadását. Az egyház tudatában volt annak, hogy ő értelmezi helyesen az Ószövetséget, s ezt az értelmezést Krisztusra vezette vissza, aki már nyilvános működése idején eléggé megmutatta, hogy a betűvel és a nemzeti kizárólagossággal szemben a szellemet és az egyetemességet képviseli. Feltámadása után pedig „megnyitotta értelmüket hogy megértsék az írásokat" (Lk 24,43).

Végül tudnunk kell, hogy az apostoli egyház átélte prófétai küldetését, és úgy hirdette a feltámadt Krisztust. Ő már előre megígérte apostolainak, hogy „leszáll rájuk a Szentlélek, és erő tölti el őket". hogy tanúi legyenek Jeruzsálemtől kezdve a föld határáig (ApCsel 1,8). A prófétákat is Isten lelke vezette, akár szóban, akár írásban közvetítették Isten üzenetét (1Pt 1,21). Az apostolok valóban csak a Szentlélek eljövetele után kezdték meg tanúságtételüket. Annak is tudatában voltak, hogy hallgatóikban a hit elfogadása szintén a Szentlélek kegyelmi ajándéka. „Senki sem vallhatja, hogy Jézus az Úr, csak a Szentlélek által" (1Kor 12,3). Jézus azért az Úr, mert a feltámadásban megdicsőült és kinyilvánította örök fiúságát. Az üdvrendnek ez a törvénye azóta is változatlanul érvényes. Ezért a Szentírásnak a Jézus feltámadásáról szóló híradása olyan misztérium, amit sem nyelvi, sem történeti elemzés nem meríthet ki, hanem csak a hit, amelyben a tudomány módszerein túl benne van a Szentlélek kegyelmi megvilágosítása és az élet végső értelmét kereső akarat.

MÁRK EVANGÉLIUMÁNAK HÚSVÉTI ÜZENETE

A húsvét előzményei

Feltámadásról csak ott lehetett beszélni, ahol a halál valóban bekövetkezett. Jézus halálának beálltát mind a négy evangélista, és Pál apostol is, félreérthetetlenül jelzi. De Márknál találjuk a legvilágosabb utalást rá. Arimateai József, a főtanács tagja „bátran" megjelenik Pilátus előtt, és elkéri Jézus holttestét. A bátorság, az elszántság arra vonatkozik, hogy végtisztességben akar részesíteni egy embert, akit a hivatalos hatóság mint gonosztevőt, mint lázadót kivégeztetett. Ezt a bátorságot a keresztények méginkább értékelték két-három évtized múlva, tehát a könyv megírásakor is, amikor már több üldözésre és állandó ellenségeskedésre tekintettek vissza. József viselkedése a zsidóságtól elszakadó keresztények számára a hitvallás kiemelkedő példája volt, s az evangélista így is örökíti meg. Pilátus előbb hivatja a századost, és tőle bizonyosodik meg a halál beálltáról.

József halotti lepelnek való gyolcsot vásárol, leveszi a holttestet a keresztről, és egy sziklába vájt sírboltba helyezi. Kétségtelenül olyanba, amely a saját telkén volt, és amelyet családja számára készíttetett. Jn 19,39 szerint Nikodémus is segédkezik neki. Jelen van még Mária Magdolna és Mária, József anyja, akik „megfigyelik, hogy hová temetik Jézust". Ők azok közé a galileai asszonyok közé tartoznak, akik a nyilvános működés idején is segítségére voltak Jézusnak. József anyja a következő mondatban (16,1) úgy szerepel, mint Jakab anyja, Jn 19,25 pedig azt mondja róla, hogy ez a „másik Mária" Jézus anyjának nővére volt és Kleofás felesége. Valószínű, hogy az asszonyok is segédkeztek a temetésnél, de a szöveg csak azt emeli ki, hogy megfigyelték a temetés helyét. Részben azért, mert látták, hogy péntek este már rövid az idő, kezdődik a szombati

nyugalom, s a temetést nem végezhették azzal a gonddal, ahogy kegyeletük kívánta volna. Vissza akartak jönni, hogy pótolják a mulasztást. De a sír megfigyelésének más értelme is van. Az elítélteket általában tömegsírba dobták, s egyénenkint nem jelölték meg helyüket. Márk azonban arra céloz, hogy Jézus külön sírban nyugodott, amelyet ismertek, amelynek ürességét később bizonyítani lehetett.

Márk egyébként a feltámadásról szóló híradást nagyon röviden, mondhatnám hiányosan hozza. Könyvének eredeti összefüggésében csak az asszonyoknak a sírnál való látogatásáról értesülünk (16, 1—8). A további 9—20 vers rövid összefoglalást ad a megjelenésekről, az apostolok küldetéséről és Jézus mennybemeneteléről. De ez már nem Márk eredeti aprólékos és szemléltető stílusa. Mindenesetre az utóbbi rész is sugalmazott és kánoni, tehát az apostoli egyház tanúskodását közli. Azt ma már nem lehet megállapítani, hogy miért szakadt meg Márk elbeszélése az asszonyok történetével, s miért adtak neki ilyen összefoglaló befejezést. Megelégedhetünk azzal az általános válasszal, hogy az evangélisták célja nem az események részleteinek történeti elbeszélése, hanem a tanúskodás Jézus messiási küldetése és feltámadása mellett. Ezért csak azokat a részleteket ragadták ki, amelyek meggyőződésük szerint ennek a célnak megfeleltek.

Az asszonyok a sírnál (16,1—5)

1 Amikor elmúlt a szombat, Mária Magdolna, Mária, Jakab anyja és Szalóme illatszereket vásároltak, és elmentek, hogy bebalzsamozzák. 2 A hét első napján, kora reggel, napkeltekor kimentek a sírhoz. 3 Egymásközt így beszélgettek: Ki fogja elhengeríteni a követ a sír bejárata elől? 4 De mikor odanéztek, látták, hogy a kő el van hengerítve, jóllehet igen nagy volt.

A húsvéti híradást mind a négy evangélista azzal kezdi, hogy a galileai asszonyok — János könyvében csak Mária Magdolna — korán reggel kimennek a sírhoz, azt üresen találják, és angyali követ közli velük az örömhírt. A történet így mindenképpen a valóság színezetét adja, hiszen nekik megvolt az okuk, hogy kivigyék az illatszereket. A meglepő inkább az, hogy természetfölötti kinyilatkoztatást kapnak, s így ők lesznek a feltámadás hírének első tanúi. Márpedig a zsidó hagyományban és a törvény előírása szerint

a nők nem tanúskodhattak. Amikor Pál apostol az 1Kor 15,3—8-ben felsorolja a megjelenés tanúit, akiket a hagyományos katekézis emlegetett, az asszonyokra nem hivatkozik. Az ApCsel 10,41-ben Péter is az „Istentől előre kijelölt tanúkról" beszél, az apostolokról, de az asszonyokról ő is hallgat. Miért szerepelnek mégis olyan feltűnően az evangéliumi híradásban?

A feleletet valószínűleg abban kell keresni, hogy az apostoli igehirdetésnek nemcsak kifelé, a zsidók és a pogányok számára volt mondanivalója, hanem befelé, az egyház tagjai számára is. Párhuzamos történet is akad az evangéliumban. Márk a 14,3—9-ben elmondja a betániai vacsorát, ahol „egy asszony" (Jn 12,3 szerint Mária, Lázár nővére) illatos olajat öntött Jézus lábára. Amikor egyesek a pazarlást kifogásolták, Jézus védelmébe vette az asszonyt, hogy tettével elővételezi temetését, ezért majd megemlékeznek róla mindenütt, ahol hirdetni fogják az evangéliumot. A történet lényege az, hogy Jézus értékeli és jutalmazza a szeretet tetteit. Ezt a gondolatot átvette az apostoli igehirdetés is. A sírhoz jövő galileai asszonyokat — legalább is Márk és Lukács előadásában — a tevékeny szeretet vezeti: meg akarják adni a végtisztességet a nagy prófétának. Az evangélisták már nemcsak a múlt eseményére gondolnak. Számukra az asszonyok már a mindenkori hivőket jelképezik, akik vállalják a szeretet gyakorlását. Ezek az asszonyok a bizonyítékai annak, hogy teljesedik, amit Jézus ígért: „Aki szeret engem... azt én is szeretni fogom és kinyilatkoztatom magam neki" (Jn 14, 21). Ezért kaptak ilyen előkelő helyet a húsvéti igehirdetésben.

A temetésnél jelenlevő Mária Magdolnán és a másik Márián kívül itt a szöveg még Szalómét említi. Mt 20,20 szerint ő volt Jakab és János apostol anyja, Zebedeus felesége. A „másik Máriát" előbb már úgy mutattuk be, mint Jakab és József anyját, Jézus anyjának közeli rokonát. Az itt említett Jakab nem tartozott a tizenkét apostol közé, hanem később csatlakozott hozzájuk. Neki is megjelent a feltámadt Krisztus (1Kor 15,7), és Péter távozása után ő lett Jeruzsálem püspöke (ApCsel 15,13). Mária Magdolnáról még külön megemlékezünk János húsvéti híradásánál. Márk itt később (15,9) mégegyszer beszél róla, s úgy idézi, mint akiből Jézus „hét ördögöt űzött ki", s akinek szintén megjelent húsvét reggelén. Magdolnának ez a jellemzése Lk 8,2-ből való. De meg kell jegyeznünk, hogy a „tisztátalan lélektől való megszabadítás" elsősorban gyógyítást jelent. A megszállottság az evangéliumban inkább beteg-

ség, nem bűnös élet. Lukács az előző fejezetben (7,36—40) elmondja ugyan a bűnös nő megtérését, de a később említett magdalai Máriát nem azonosítja vele.

Ezek az asszonyok a szombat elmúltával, tehát szombaton este felé — Lk 23,56 szerint talán még a temetés napján — illatszereket vásárolnak a temetés kiegészítésére. A zsidók nem ismerték a balzsamozást. Ők a lemosott holttestet vették körül ilyen illatszerekkel. Ezek az asszonyok tehát nem várták a feltámadást, csak a halott emlékének hódoltak. De az evangélista előadásában már visszacseng az egyház liturgikus magatartása is. Vagyis az, hogy lehetőleg nagy tisztelettel vegyék körül Jézus testét az eukarisztiában, ami szintén az ő halálának emlékezete. Az egyházban ki is alakult a hagyomány, hogy a liturgiát még áldozatok árán is ünnepivé tegyék.

Az asszonyok a hét első napján kora reggel mennek ki a sírhoz. Márk itt a görögben is aramaizáló kifejezést használ (a szabbat elsején), ami arra vall, hogy egyszerűen ismétli a hagyományos előadásmódot. A hét első napja egyébként hamar liturgikus nap lett az egyházban. A feltámadás emlékére ezen a napon jöttek össze az eukarisztia ünneplésére (ApCsel 20,7). A kora reggel meghatározás mellett még ott találjuk a másik kifejezést: amikor a nap fölkelt. A napkelte a keleti ember számára nem volt korán, azért ez a második megjegyzés talán szimbolikus. Utalás arra, hogy az igazi nap, az üdvösség szerzője már föltámadt. Az Ef 5,14 és Justinusz (Apologia I,67) különben is úgy emlegeti Jézust, mint világosságot, mint napot.

A továbbiakban az evangélista csak azt mondja el, ami bevezetőül szolgál az asszonyok élményéhez. A temetéskor látták, hogy a sír bejáratát nagy kővel zárták el. Ez sok esetben kifaragott kőlap volt, s elsősorban arra szolgált, hogy a sírbarlangot az állatok elől zárja. Az a megjegyzés, hogy a kő meglehetősen nagy volt, éppen arra céloz, hogy akármilyen állat vagy gyermek nem dobhatta félre, azt tudatosan kellett elmozdítani. Márk egyébként nem beszél a sírhoz állított őrökről, sem a zárókő lepecsételéséről. Az ige szenvedő alakja (elhengerítettett) azonban már valószínűleg a távolba mutat: a sír megnyitása ugyanannak a felsőbbrendű hatalomnak a műve, amely győzött a halál felett.

Az angyali jelenés (16,5)

5 Amint bementek a sírba, jobbról egy fehér ruhába öltözött ifjút láttak, amint ott ült. Megrémültek.

Márk a sír üres voltát csak azzal jelzi, hogy az asszonyok Jézus teste helyett, amelyre az illatszereket hozták, jobb oldalon egy fehér ruhába öltözött ifjút látnak. A sír tehát üres, de nem lopták el a holttestet, mert nem megmagyarázhatatlan titokzatosság és nem sietségből hátrahagyott rendetlenség fogadja őket, hanem egy nyugodtan ülő alak békéje, aki talán éppen őket várja. A szerző azonban nem a történtek részleteiről számol be, s nem is az asszonyok élményét akarja lélektanilag elemezni, hanem azt állítja, hogy Jézus feltámadása természetfölötti dolog, amiről bizonyosságot csak isteni kinyilatkoztatásból meríthetünk. Az asszonyok látják az üres sírt, de a valóságot az angyaltól tudják meg. A leírás emlékeztet az ószövetségi teofániákra. Az ember kap valami tapasztalható jelet, amelyet természetfölötti eredetűnek ismer fel. A jel lehet különböző, de mindig olyan, hogy a természetfölötti világra emlékeztet, azaz a környezet adottságaiból és a természetes okokból nem magyarázható. A misztérium nagysága és rendkívülisége félelmet okoz. Ezért kapják a megnyugtató szót: Ne féljetek! Mint ahogy Zakariás és Mária is így kapja a megnyugtatást (Lk 1,13; 1,30).

Mindenesetre különbséget kell tennünk a teofánia élménye és annak az igehirdetésben való továbbadása között. A vallási hagyományban kialakult a megfogalmazás, hogy „megjelent az Isten angyala", de a szentírási szövegek mindig általánosságban mozognak. A természetfölöttiséget azzal jelzik, hogy megjelent, eltűnt, de a látomásról, illetve a felismerésről közelebbi magyarázatot nem adnak. Az újszövetségi igehirdetés Tóbiás könyvének és a 2Mak 2,26-nak az ifjú alakját, s Dánielnek az „Isten emberét" (Gábriel, 8,16—26) használja fel az angyal jelölésére. A húsvéti történetekben jellemző még a fehér ruha, amit az isteni küldött visel. Ez is a kép kelléke. Jelzi az ünnepélyességet, a magasztosságot, a természetfölötti légkört. Ma már nem dönthető el, hogy ez így benne volt-e az asszonyok látomásában vagy csak az egyházi igehirdetés adott határozott alakot annak, amit sejtelmesen megéltek, mint természetfölötti jelenséget. Az angyal mint szellemi teremtmény nem

látható, tehát csak jelekkel érzékeltetheti ittlétét és hatását. Nem kerülheti el figyelmünket az sem, hogy Márk egy ifjúról, Lukács (24,3) ellenben ugyanannál a jelenetnél „két ragyogó ruhába öltözött férfiről" tesz említést. Az egyházi hagyomány az ilyen ellentmondásokat soha nem akarta kijavítani vagy összeegyeztetni, mert tudta, hogy a természetfölötti jelek értelmezése függ az üzenet továbbadásától. Márk csak a szokatlanságot, a természetfölöttiséget emeli ki belőle, Lukács ellenben a két tanúval a kinyilatkoztatás bizonyosságára, igazságára utal.

A teofánia magyarázatánál kitérhetünk még arra, hogy a címzett emberi mivoltában fogja fel az isteni üzenetet. Az emberi megismerésnek pedig időre, reflexióra, a részletek feldolgozására van szüksége. A szöveg jelzi, hogy az asszonyok is inkább csak a jelenet rendkívüliségét élték meg, s nem fogták fel azoknak a természetfölötti üzenetét. Erre vall az, hogy miután eltávoztak a sírtól, „félelmükben senkinek sem szóltak." A feltámadás üzenete az egyháznak szólt, amelyet az apostolok csoportja képviselt. Az egyes események szálai hozzájuk vezettek. Bennük kellett kialakulni a hitnek, s később a sorozatos megjelenések és a jövendölésekre való visszaemlékezés hatása alatt azoknak a mozzanatoknak a természetfölötti jellege is megvilágosodott, amit azelőtt nem értettek. Az asszonyok első beszámolóját még az apostolok is csak üres fecsegésnek tartották (Lk, 24,11). A tisztázódásnak ezt a módját a mi hitünk alakulásánál is figyelembe kell venni. Az evangéliumok által felsorolt jelek és a megjelenések együttesen adják azt a kinyilatkoztatást, amelyet az egyház átvett, és amely mellett tanúskodik. Ebben benne vannak az ószövetségi jövendölések, a megjelenések és az üres sírra való hivatkozás. Sőt benne van az természetfölötti hatás is, amely az egyházat elindította útjára, s amely a vallásosság kiapadhatatlan forrása lett.

Végül még megjegyezzük, hogy az asszonyok húsvéti élménye az apostolokéval együtt belekerült az egyes helyi egyházak igehirdetésébe. Ott más és más vonást emeltek ki belőlük, s így keletkeztek azok az eltérések, amelyek az evangéliumokban találhatók. Hozzá kell még vennünk, hogy a keleti ember nemcsak szavakkal, hanem képekkel is kifejezte mondanivalóját. Azért a kiemelések, színezések, amelyek a húsvéti történetekben különböznek, nem ellentmondások, hanem inkább a természetfölötti valóságnak és a reá vonatkozó hitnek a gazdagságát mutatják.

Az angyali üzenet (16,6—7)

6 De az megszólította őket: Ne féljetek. Ti a keresztre feszített názáreti Jézust
keresitek. Feltámadt, nincs itt! Nézzétek itt a hely, ahová tették. 7 De siessetek,
mondjátok meg tanítványainak és Péternek: Előttetek megy Galileába, ott majd
látjátok, amint mondta nektek.

Következetesnek kell lennünk ahhoz a megállapításhoz, hogy az evangélium az apostoli egyház hitét, illetve hitvallását tükrözi, ezért a sugallmazott szerző pontosan fogalmazott. Az angyal szavát is úgy közli, hogy a sírhoz érkezett asszonyok megnyugtatásán túl, a mindenkori egyházat igazítsa el a hitben. A megváltás valósága azon fordult, hogy ugyanaz a Jézus támadt fel, aki tanított, aki vállalta az engesztelő szenvedést és halált. Ha ő földi élete után nem érkezett célhoz, akkor senki más nem érkezhet. Feltámadását is csak akkor lehetett állítani, ha valóban ugyanaz a személy él, akit láttak meghalni. Az angyali üzenet tehát először a személy azonosságát nyilvánítja ki: A keresztre feszített názáreti Jézust keresitek .... feltámadt. Péter is így beszél majd a főtanács előtt: Akit ti keresztre feszítettetek, azt az Isten feltámasztotta a halálból (ApCsel 4,10).

Az asszonyok azért keresik Jézust, hogy temetési tisztességben részesítsék. De ők egyúttal jelképei mindazoknak, akik a Megváltót és a megváltást keresik, és akik szeretettől indíttatva jót tesznek. Ezért kapják a kinyilatkoztatást, hogy Jézus él és beváltja ígéreteit. Az evangélista szószerint azt írja, hogy „feltámasztatott" (egerthé). Olyan valaki keltette életre, állította fel, aki erősebb a halálnál. Az újszövetségi szövegek felváltva használják az „Isten feltámasztotta" és a „feltámadt" kifejezést. A zsidók előtt főleg azt kellett hangoztatni, hogy Isten, az Atya tanúságot tett a Messiás mellett azzal, hogy feltámasztotta a halálból. Amikor ellenben azt akarják nyomatékozni, hogy Jézus az Úr, a Fiú, akkor úgy fejezik ki magukat, hogy „feltámadt a halálból."

A sír üres: Nézzétek, itt a hely, ahová tették. Itt nincs további keresni valótok. Céltalan az a szeretetszolgálat is, amiért jöttetek. De mi a teendő? Az asszonyok maguktól még nem értik, hogy minden teofánia valamilyen küldetést ad. Így volt ezzel Mózes és minden próféta. Az asszonyok küldetése azonban korlátozott. A kapott kinyilatkoztatást nem a világ előtt kell képviselniük, hanem egyelőre csak a tanítványokkal és Péterrel kell közölni.

A tanítványok az apostolok, vagy az a kibővített kör, amely velük együtt Galileából jött a húsvéti ünnepre. De Péter kiemelt helyet kap. Az üzenetben már előre benne van Péter rehabilitálása. A bánat orvosolta botlását, s őrá vár a feladat, hogy újra összegyűjtse a tanítványokat, akiket a nagypéntek szétszórt és bizonytalanná tett. De ha azt vesszük alapul, hogy a jelen szöveg már a megalakult és megszervezett egyházban keletkezett, akkor még további szempontokat is felfedezhetünk az angyali üzenetben. Jézus fenntartja magának a jogot, hogy bárkit beállítson Isten országának szolgálatába. Bárkinek osztogathatja karizmatikus adományait, de egyházát nem akarja megkerülni. Az egyéni kegyelmek az egyház közösségében érvényesülnek igazán. Végül az üzenetben az is benne van, hogy a világ előtt a feltámadás tanúi az apostolok lesznek, nem ezek az asszonyok.

Az apostoloknak szóló üzenet az, hogy menjenek Galileába, ott majd találkoznak a feltámadt Krisztussal, aki előttük megy oda. Csak az mehet előre, aki él, tehát az üzenetben benne van a húsvéti örömhír. Az előre bejelentés megtörtént az utolsó vacsorán. Ott arról beszélt nekik, hogy a pásztort megverik, a nyáj szétszéled, de feltámadása után előttük megy Galileába (Mt 14,27—28). Ha teljes összefüggésében nézzük a szöveget, akkor többet tartalmaz, mint a galileai megjelenést. Jézus működésének színtere nagyrészt Galilea volt, s ha feltámadása után ott akar velük találkozni, annak bizonyára szimbolikus értelme is van. A Galileára való utalás Márkon kívül csak Máténál található. Lukácstól és Jánostól viszont tudjuk, hogy Jézus Jeruzsálemben is megjelent apostolainak. Máté az apostolok küldetését kifejezetten Galileához rögzíti, lehet, hogy eredetileg Márk is erre gondolt, de nála az elbeszélés, — amint láttuk —, a 9-ik versnél megszakadt. Az angyali üzenet tehát azt akarja mondani, amit az apostolok teljesedni is láttak hogy az evangélium nem marad bezárva Jeruzsálem falai közé, hanem újra felcsendül úgy, mint Jézus nyilvános működése idején, s eléri a pogány népeket is. Hiszen Galilea már határos a pogányok földjével. Az egyháznak el kellett szakadnia a zsinagógától, hogy világvallás lehessen.

Az asszonyok hallgatása (16,8)

8 Erre kijöttek a sírból és elfutottak, mert félelem és szorongás vett rajtuk erőt. Félelmükben senkinek sem szóltak semmiről.

A szövegmagyarázók különösnek tartják, hogy azok az asszonyok, akik végignézték a keresztrefeszítést és a temetést, most annyira félnek és a kifejezett utasítás ellenére sem szólnak senkinek. A homályt növeli az, hogy az eredeti elbeszélés itt megszakadt, s a következő versben már új adattal, új stílussal találkozunk, ami minden bizonnyal mint utólagos befejezés került a könyvbe. A nehézségek megoldására sok magyarázatot kíséreltek meg. Legelfogadhatóbbnak látszik az az értelmezés, amely a műfajt veszi alapul. A szerző saját korának megfelelő igehirdetést ad, s ennek megfelelően egyes mozzanatokat megemlít, de a közöttük levő összefüggésre nem tér ki. Célja az volt, hogy az angyali üzenetet megörökítse: Jézus feltámadt, él és az általa megkezdett mű folytatódik. Az asszonyok félelme és borzongása is érthető. A sír és a természetfölötti jelenség valamilyen egzisztenciális bizonytalanságot idéz elő, s ez más, mint a keresztrefeszítés végignézése.

Az evangélista bizonyára nem azt akarja mondani, hogy az asszonyok egyáltalán nem beszéltek élményükről, hanem csak azt, hogy egyelőre nem tudták összeszedni magukat, és valójában nem lettek a húsvéti üzenet igazi hírnökei. Az apostolok nem rajtuk keresztül kapták vissza igazi hivatásukat, hanem Jézus megjelenése által. Ha azonban abból indulunk ki, hogy ez a szöveg is sugalmazott, vagyis a Szentlélek áll mögötte, akkor történeti értelme mellett a benne levő jelképre is kitérhetünk. Hiszen az üdvtörténet eseményei és jelenségei azt állítják elénk, hogy Isten hogyan viselkedik az ember üdvözítésében, illetőleg hogyan közelíti meg az embert bensőleg, a kegyelem síkján. Ő adhat élményeket, amelyek csodálkozással, félelemmel töltenek el, s amelyeknek az értelmét nem látjuk meg azonnal. Szükség van arra, hogy tovább kutassunk, hogy emberektől kérjünk felvilágosítást, és a teljes megoldást csak az egyház egyetemes hitében találhatjuk meg.

A megjelenések (16,9—14)

9 Miután a hit első napjának reggelén feltámadt, először Mária Magdolnának jelent meg, akiből a hét ördögöt kiűzte. 10 Ez elment és elvitte a hírt a gyászoló és szomorkodó tanítványoknak. 1 Amikor meghallották, hogy él, és hogy (Mária Magdolna) látta, nem hitték el. 12 Ezután idegen alakban megjelent kettőnek közülük útközben, amikor vidékre mentek. 13 Visszatérve ezek közölték a hírt a többiekkel is, de nekik sem hittek. 14 Végül a tizenegynek jelent meg, amikor egyszer asztalnál ültek. Szemükre vetette hitetlenségüket és keményszívűségüket, hogy nem hittek azoknak, akik feltámadása után látták.

A 9—20 versek egyes régi kódexekből hiányzanak. Azt is láttuk, hogy a 8-ik verssel megszakad az elbeszélés, és utólagos befejezés következik. Feltételezik, hogy az eredeti befejező rész elveszett, s utána pótolták a hiányt más evangéliumok alapján. Van olyan hagyomány, amely Arisztion presbitert (100 körül) tekinti e sorok szerzőjének. A könyv többi részéhez viszonyítva új szavakat és kifejezéseket találunk bennük. Újszerű az is, hogy a 19-ik versben Jézust Úr-nak mondja. A felsorolt megjelenéseket csak vázlatosan említi. Az a benyomásunk, hogy összefoglalást ad olyan megjelenésekről, amelyek Lukács, Máté és János könyvében bővebben olvashatók. Az egyház azonban Márk könyvét ezzel a befejezéssel együtt fogadta el sugalmazottnak és kánoninak. Ezért ezt is úgy vesszük, mint az apostoli egyház tanúskodását Jézus feltámadása mellett.

Mária Magdolna már szerepelt a galileai asszonyok történetében, s ott rámutattunk kilétére is. A „hét ördög" (daimon) kiűzése minden bizonnyal valamilyen súlyos betegségből való gyógyulásra vonatkozik, s ebből érthető a ragaszkodása. Ő is azok közé tartozott, akik „vagyonukból gondoskodtak Jézusról" nyilvános tanítása közben (Lk 8,3). A neki való megjelenésről bővebben Jn 20,11—18-ban hallunk. Itt a többlet az, hogy megvitte a hírt a gyászoló és szomorkodó tanítványoknak. A tanítványok gyásza és szomorúsága érthető. De látható az is, hogy nem várták Jézus feltámadását, nem képzelődtek, s nem is lett volna bennük kezdeményező erő, hogy a holttestet ellopják, s új mozgalmat indítsanak.

A 12-ik vers a Lk. 24,13—35 összefoglalása, ahol Jézus az Emmauszba igyekvő két tanítványnak jelenik meg. Lukácsnál azt olvassuk, hogy amikor a két tanítvány visszatért a tizenegy apostolhoz, ott már örömteli hangulatot talált, mert közben „az Úr megjelent Péternek." Itt viszont csak az áll, hogy az apostolok az ő elbeszélé-

süket sem hitték el. Az eltérés könnyen magyarázható. A szerző azt hangsúlyozza, hogy az apostolok hite a közvetlen megjelenéseken nyugodott, nem mások elbeszélésén. Ők a szemtanúi az üdvtörténet legnagyobb eseményének.

A 14-ik vers szerint Jézus a tizenegy apostolnak jelent meg, amikor asztalnál ültek. Ebben is visszacseng Lk 24,36—43 elbeszélése. A feltámadt Krisztussal való együtt étkezésről van még szó az ApCsel 1,4-ben, a 10,41-ben és Antióchiai Ignácnak a szmirnai egyházhoz írt levelében (3,3). Az asztalközösség kiemelése annak a bizonyítéka akar lenni, hogy Jézus testi valóságban van jelen, valóban feltámadt és a szeretetközösséget ápolja övéivel. Az apostolok hite ilyen személyes találkozásból táplálkozik. Miért kapják mégis a szemrehányást hitetlenségükért és keményszívűségükért? A magyarázat kettős. Ha az apostolok visszagondoltak volna az ószövetségi jövendölésekre, és mindarra, amit ő mondott nekik nyilvános működése idején, akkor várniuk kellett volna a feltámadását, s akkor hihettek volna egymásnak is, amikor a jelenésekről szó volt. A másik válasz az, hogy itt a szöveg már a jövőt is nézi. Tehát nemcsak a múltról számol be, hanem azokhoz is szól, akik majd az egyház igehirdetését hallgatják. Ők már nem lesznek szemtanúk, tehát csak az apostolok és az egyház tanúskodása alapján hihetnek. Ennek az utókornak is be kell majd állítania reflexióját az apostolok környezetébe. A hitét azzal fogja ésszerűvé és elfogadhatóvá tenni, ha újra meg újra átgondolja az apostolok szemtanúságát, az ószövetségi jövendöléseket és Jézus földi működésének egész tartalmát. Ha nem teszi meg, az hitetlenséghez és a szív keménységéhez vezet.

A küldetés (16,15—18)

15 Azután így szólt hozzájuk: Menjetek el az egész világra, és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek. 16 Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözül, aki nem hisz, az elkárhozik. 17 Akik hisznek, azokat ezek a jelek fogják kísérni: Nevemben ördögöt űznek, új nyelveken beszélnek, 18 kígyókat vehetnek kezükbe, és ha valami mérget isznak, nem árt nekik, ha pedig betegekre teszik a kezüket, azok meggyógyulnak.

Az apostolok előtti megjelenéshez kapcsolódik a küldetés parancsa. Arról azonban nem tudósít az evangélista, hogy a megjelenés

pontosan hol és mikor történt. A 15-ik vers rokonságot mutat a Mt 28,19-el. De itt az egész világra, minden teremtményhez kapnak küldetést. Nincs hivatkozás Jézus különleges hatalmára sem, de a szavak mögött felismerhető az egyetemes tekintély. Olyan valaki beszél, aki az egész világ üdvét képviseli, és akinek minden teremtményhez van valami köze. Jézus azelőtt is kifejezte, hogy küldetése egyetemes, és hogy mindenkit az Atyához akar vezetni. Ezért az apostoloknak át kell törniük az ószövetségi kereteket, s működésük tere az egész emberi történelem lesz. Ha egyszer Isten egészen kinyilatkoztatta magát, akkor üzenete minden teremtményének szól. Az egyház hitében Krisztus valóban „az elsőszülött az összes teremtmény között" (Kol 0,15), azért ami benne megvalósul, az az egész teremtés osztályrésze lesz. Feltámadása a biztosíték arra, hogy az egész anyagvilág átmehet a megdicsőülés állapotába. Különben amikor az evangélista leírja ezeket a szavakat, akkor előtte már a teljesedés látványa is lebeg. Krisztus feltámadásának, dicsőségének és hatalmának bizonyítéka az apostolok engedelmessége és karizmatikus ereje, amellyel az evangéliumnak érvényt szereztek. Néhány év múlva megkezdődött a pogányok térítése is.

Jézus szavai megvilágítják, hogy az apostolok küldetése nem csupán egyik érdekessége lesz az emberi történelemnek. Az ő evangéliuma az üdvösség eszköze és próbaköve, amely előtt állást kell foglalni: aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözül, aki nem hisz, elkárhozik. A hit a keresztségben kapja meg teljes kifejezését, viszont Krisztus is a keresztségben árasztja ki a hivőre mindazt, amit hitében megismert. Ő az egyetlen közvetítő Isten és az ember között, azért neki joga van arra, hogy meghatározza az üdvösség útját és eszközeit. Az utat az egyház fogja mutatni, s az ő kezében lesznek az eszközök is. Ezért az egyház nem elégedhet meg valamilyen helybenjárással és felfelé nézéssel. Ki kell tekintenie a világba, és az üdvösség üzenetét minden emberhez el kell juttatnia.

A parancs pozitív oldala könnyen érthető: a hit és a keresztség az üdvösség pozitív eszköze, tehát arra szükség van. A hitben ismerjük meg Istent, aki megváltást és üdvösséget szerzett Fia, Jézus Krisztus által. A keresztségben pedig beöltözünk Krisztusba, és így az ő örökségének is részesei leszünk. Ez az üdvösség útja. De hogyan értelmezzük a negatív oldalát: aki nem hisz, elkárhozik? Jézus nyilvános működése idején a galileai falvakat is az ítélettel fenyegette hitetlenségük miatt. De ezeknek ő maga ajánlotta fel a

tanítást, mégpedig a legtökéletesebb módon: szavával, csodáival, életszentségével. Ebből kell kiindulnunk a mostani kijelentés magyarázatánál is. A hitetlenség akkor hordozza magában a kárhozat veszélyét, ha a hitet elégségesen felajánlották és igazolták, de a hallgatók visszautasítják. Ebben az értelemben a szankció itt ugyanazt jelenti, mint Máténál a minden hatalomra való hivatkozás. Ha egyszer Isten szól, az ember köteles meghallani. A meghallás és elfogadás könnyebb lesz akkor, ha Jézus feltámadásában teljesedve látjuk az üdvösség ígéretét. A kárhozat szankciója tehát nem vonatkozik azokra, akik nem hallottak az evangéliumról, vagy akiket legyőzhetetlen tévedés ment az elfogadástól. Ezeknek az üdvössége a lelkiismeret szavának követésén fordul.

Még egy utolsó hasonlóságot fedezhetünk fel Márk és Máté elbeszélése között. Máténál az evangéliumot hirdető egyház azt az ígéretet kapja, hogy Jézus mindvégig vele marad. Márknál az ígéret a karizmatikus erők kiáradása. Nem is annyira a hirdetőkre, hanem mindazokra, „akik hisznek." Jézus nevében tisztátalan szellemektől gyógyítják meg a betegeket, új nyelveken szólnak és elkerülik a mérges ártalmakat. Ne felejtsük el, hogy az evangélista itt elsősorban Jézus feltámadásának valóságát igazolja, azért olyan ígéretekről beszél, amelyek az ő korában már teljesedtek. Nem is használ olyan elvont teológiai kifejezést, mint a „karizmatikus erők", hanem képekkel fejezi ki mondanivalóját. Az ördögűzést, a megszállottság gyógyítását úgy kell értelmeznünk, mint Jézus gyógyításait. Márk könyvében a leggyakrabban hallunk a betegség démonjának kiűzéséről. Ők abban a hiedelemben éltek, hogy a betegséget többnyire ártó szellemek okozzák. De az evangélisták nem orvostörténeti előadást tartanak, hanem egyszerűen azt állítják, hogy Jézus hatalmasabb minden ártalomnál, ami az ember üdvét veszélyeztetné.

Egyébként az itt felsorolt karizmák a méreg ártalmán kívül mind megtalálhatók az Apostolok Cselekedeteiben: Péter gyógyításai Jeruzsálemben, Pálé Efezusban és Filippiben, a nyelvek adománya pünkösd napján, és Pál apostol esete a kígyóval Málta szigetén (ApCsel 28,3). Mivel azonban az evangélista a hit adományáról és erejéről beszél, nem azt akarja részletezni, ami az apostolokkal megtörtént, hanem általános képet nyújt a természetfölötti erők jelenlétéről. Olyanformán, mint ahogy, Izajás 65,17—25 is a paradicsomkert képét használja az eljövendő messiási ország kegyelmei-

nek érzékeltetésére. Az apostolok és az első keresztények valóban nem azzal tanúsították hitüket, hogy rendkívüli jelek és csodák után futkostak. Tudták, hogy Isten jelen van olyan erejével és azzal a szeretetével, amely felülmúlja a természet és a gonoszság hatalmát.

A mennybemenetel (16,19—20)

19 Urunk Jézus, miután szólt hozzájuk, fölment a mennybe, elfoglalta helyét az Isten jobbján, 20 ők meg elmentek, s mindenütt hirdették az evangéliumot. Az Úr velük volt munkájukban, és tanításukat csodákkal kísérte és igazolta.

Ahogy a szerző a megjelenéseket időbeli és helybeli meghatározás nélkül felsorolta, úgy említi itt a mennybemenetelt is. Itt már az Úr jelzőt használja, amely a húsvét utáni időben kialakult az egyházban, és amellyel megvallották Jézus istenségét. Lukács (24,50—51; ApCsel 1,9) a mennybemenetel körülményeiről is bővebben szól. Legalább azt elmondja, amit az apostolok tapasztaltak. Itt csak a tényt halljuk: Jézus fölment a mennybe és elfoglalta helyét az Isten jobbján. Az apostoli egyházat ennek a tételnek a megfogalmazásában kétségtelenül a 110-ik zsoltár szavai vezették: Ezt mondta az Úr (Jahve) az én Uramnak (Messiásnak): Ülj jobbomra és minden ellenségedet lábad alá teszem zsámolyul". Lukács mág arra is kitér, hogy Jézus feltámadása után „mintegy negyven napon át megjelent tanítványainak". Itt ez az időbeli távlat is hiányzik. Az Isten jobbján való ülés először azt fejezi ki, hogy a Fiú egyenrangú az Atyával, s így örök uralma van. De itt Jézusnak embersége szerint való felmagasztalását is jelzi. Az Atya különlegesen felmagasztalta, megdicsőítette érdemeiért. Akinek ellenségeit lába alá vetik, az végső győzelemre van hivatva. A mindenható Isten tehát elkötelezte magát a Messiás országának megvalósulása mellett. Az apostoli egyház ezzel a tudattal indult útjára. Jézus ígéretét úgy vették, mint jövendölést, de a hivők, akik megtapasztalták a kegyelmi erők kiáradását, tanúja voltak a jövendölés állandó teljesedésének is. A könyv befejező mondata ilyen hitbeli megtapasztalás: az Úr velük volt munkájukban, s tanításukat csodákkal kísérte és megerősítette.

Ha Márk egész könyvének összefüggésében nézzük a húsvéti híradást, akkor az is félreérthetetlenül Jézus istenfiúságának iga-

zolása. Ha ellenben csak önmagában, akkor a hitvédelmi igazolás is kicsendül belőle. Nemcsak a megjelenések igazolják feltámadását, hanem az egyház élete és munkája. Természetfölötti küldetést és erőket csak az adhatott az apostolokra épült közösségnek, aki él, aki a mennyben van és akinek uralma kikezdhetetlen.

A HÚSVÉT MÁTÉ EVANGÉLIUMÁBAN

Máté nézőpontja

A húsvéti híradás Máténál is egészen beilleszkedik a könyv szerkezetébe. Ő sem mai értelemben vett történeti leírást ad, hanem igehirdetést, Jézusról szóló tanúságtételt. Az apostolok csak Jézus feltámadása után értették meg igazán, hogy ki volt Mesterük, de akkor már nem az volt a feladatuk, hogy egyszerűen visszaidézzék földi működését, hanem arról tanúskodtak, hogy már akkor is az Isten Fia volt, akit az Atya küldött. Ezért sokszor visszamenőleg is úgy emlegetik, mintha már akkor felismerték volna benn az Isten Fiát. Ez a visszavetítő tanúskodás legjobban kiütközik Máté könyvében. Különös sajátsága neki még az ószövetségi jövendöléseknek és azok teljesedésének az egybekapcsolása. A teljesedést már úgy adja elő, ahogy azt Jézus feltámadása és a Szentlélek eljövetele után látták, vagyis szellemi és természetfölötti szempont szerint. Máté az előadás módjában is követi az ószövetségi stílust: a párhuzam és az ellentét alkalmazását. Ahogy pl. az ószövetségi törvényt a Sinai-hegyen hirdették ki, úgy Jézus is egy hegyen mondja el az újszövetségi lelkiség programmbeszédét, sőt feltámadása után is egy hegyről indítja útnak tanítványait. Az Egyiptomból való kivonulás csodás jelek között ment végbe (lásd: Zsolt 114,4: A hegyek ugrándoztak, mint a kosok, a halmok, mint a kisbárányok) hasonló módon Jézus kereszthalálát és feltámadását is földrengés kíséri.

Máté őrzött meg legtöbbet a farizeusok megbélyegzéséből Jézus nyilvános működése idejéről. Érthető, ha nála hallunk legtöbbet az üres sírról, illetve arról a vádról, hogy az apostolok ellopták a holttestet. Az ellentétek bemutatásával utal arra, hogy az egyház milyen körülmények között kezdett terjedni. Ott nem volt nyugalmas idő

a legendák és mítoszok kialakulására. Ott csak az igazságra és a beszélő tényekre lehetett támaszkodni. Ma akadnak szentírásmagyarázók, akik a sír őrzésének és lepecsételésének történetét nem tartják valóságnak. Állításukat azzal okolják meg, hogy a vezető emberek nem árulhatták el ennyire, hogy hitelt adnak Jézus szavainak, vagy hogy egyáltalán félnek tőle. Továbbá, hogy a temetést követő nap szombat volt, és egyúttal húsvét, tehát ezen a napon nem mehettek a helytartóhoz, s nem intézkedhettek a sír őrzése ügyében. Ezért Máté elbeszélését úgy veszik, mint ironikus történetet, amely egyszerűen a főtanács ellenségeskedését és eljárását mint hiábavaló erőlködést akarja szemléltetni. Elfogadhatjuk, hogy Máté alkalmazkodik a zsidó elbeszélők haggada-stílusához, és hol általánosítással, hol kisarkítással, hol apokaliptikus elbeszélő elemekkel emeli ki állításait, de azt bizonyítani kellene, hogy az elbeszélésnek nincs történeti magja. Az üres sír olyan szerepet játszott az apostoli igehirdetésben és a feltámadás bizonyításában, hogy ott csak valóságos érvek számítottak. A zsidó vezetők Pilátust „Uram"-nak szólítják, s kétségtelenül ebben is benne van Máté célzása. Ezek a vezetők a Messiást, akit már az Ószövetség is Úrként említ, nem fogadták el, de uruknak címezik azt a pogányt, aki gyűlöli őket, és akit ők is gyűlölnek. Az irónia benne van abban is, hogy a zsidók, akik magukat Isten népének tartják, a pogányok segítségét veszik igénybe Isten terve ellen.

Az asszonyok a sirnál (28,1—7)

1 Szombat elmúltával, a hét első napjának hajnalán Mária Magdolna és a másik
Mária elment, hogy megnézze a sírt. 2 Hirtelen nagy földrengés támadt. Az Úr
angyala leszállt az égből, odament, elhengerítette a követ és ráült. 3 Tekintete
olyan volt, mint a villám, öltözete meg mint a hó. 4 Az őrök remegtek a tőle
való félelmükben, s csaknem halálra váltak. 5 Az angyal azonban felszólította
az asszonyokat: „Ne féljetek! Tudom, hogy Jézust keresitek, akit keresztre feszítettek. 6 Nincs itt. Feltámadt, ahogy előre megmondta. Gyertek, nézzétek meg
a helyet, ahol nyugodott. 7 Azután siessetek vigyétek hírül tanítványainak:
Feltámadt a halálból, előttetek megy Galileába. Ott viszontlátjátok. Íme tudtotokra adtam."

A feltámadás misztériumának első átélői Máténál is a galileai asszonyok, akik közül ő csak Mária Magdolnát és a másik Máriát nevezi meg. Az időpontot Máté szószerint úgy határozza meg,

hogy „a szombat elmúltával, amikor beköszöntött a hét első napja". A zsidóknál a szombati nap valójában szombat estefelé ért véget, és akkor kezdődött a következő nap. De nem valószínű, hogy az asszonyok akkor mentek volna ki. Azért a fordítások inkább a vasárnap reggelt jelölik meg. A szöveg arról sem értesít, hogy az asszonyok illatszereket vásároltak volna, s hogy a szeretet szolgálatának szándékával indultak volna a sírhoz. Céljuk egyszerűen az, hogy megnézzék (theoresai) a sírt. Leegyszerűsítésről van szó, vagy határozott írói beállításról? Talán a halottsiratás folytatásáról, mint az apokrif Péter-evangélium (12,52) gondolja? Már Márkkal kapcsolatban említettük, hogy a zsidóknál az asszonyok tanúskodása érvénytelen volt, s az apostoli igehirdetés Palesztinában nem hivatkozhatott rájuk, mint a feltámadás tanúira. Itt aztán még az illatszerek és a szeretetszolgálat említése is hiányzik. Valószínű tehát, hogy Máté más szempontból teszi meg őket jelképnek, amit a „sír megnézéséből" következtethetünk ki. Hiszen Máténak sem az a célja, hogy egyszerűen a múlt emlékeiről beszéljen. Az ő igehirdetése is a mindenkori hivőnek szól. Úgy látszik, ezek az asszonyok képviselik Máté elgondolásában azokat a hivőket, akik keresik Jézust, ragaszkodnak hozzá, s akik nem tudnak belenyugodni abba, hogy egy szent ügy csődde végződjék. Az apostoli igehirdetésnek tehát befelé is volt mondanivalója. Krisztus úgy viselkedik a mindenkori hivőkkel szemben, ahogy viselkedett földi működése idején vagy megjelenései alkalmával. Aki keresi őt és az igazságot, az valamilyen formában választ kap tőle.

Ezután az evangélista szűkszavúan, szinte csak odavetett mondatokkal egy teofániáról beszél, amely az isteni beavatkozás nagyságát és fönségét jelzi. Itt az asszonyok nem töprengenek azon, hogy ki hengeríti el a követ. Jövetelükből az sem derül ki, hogy be akarnak-e menni a sírba. A valóság az, hogy Jézus meghalt, eltemették, a sírt lepecsételték és őröket állítottak eléje. Emberileg semmit sem lehet kezdeni, legföljebb a szomorkodást folytatni. Istennek azonban hatalmasabb eszközök állanak rendelkezésére, mint az embereknek. A pecsét és az őrök nem képesek a sírban tartani az élet szerzőjét. A többi evangélista nem említi a sírnak ezt a megnyitását. Ebből is látszik, hogy Máté tudatosan szembeállítja az ember erőlödésével Isten hatalmát. Az Ószövetség használ olyan képet, hogy Isten közeledésére a föld megremeg (Kiv 19,18; 1Kir 19,11). Sőt a Zsolt 114,7-nek ez a felhívása: „Föld, rendülj

meg az Úr színe előtt!" Hogy Máté valóságos földrengést említ-e, vagy Isten tettének nagyságát akarja jelezni e tettel, azt nehéz volna eldönteni. De itt is megjegyezzük, hogy a többi evangélista nem szól ilyen természeti jelenségről, vagy csodáról.

Az angyal Istent képviseli, s az ő erejével cselekszik. Viselkedése olyan, mint a győztes hadvezéré: odalép, elhengeríti a követ és ráül, mint valami trónra. Amivel az emberek végleg el akarták hallgattatni Jézust, azt most trónnak használja, és azon ülve közli az isteni üzenetet. A húsvéti történetekben az angyal jellemzője a fehér ruha. Itt azonban azt halljuk, hogy tekintete olyan, mint a villám. A kép Dániel (10,6) látomására emlékeztet, s mindenképpen a felsőbbrendű hatalom kifejezése akar lenni. Ezt fejezi ki a szembeállítás is: míg az angyal győzelmesen ül, az őrök, az emberi hatalom megbízottai remegnek félelmükben, és csaknem halálra válnak. Máté stílusa művészi és kifejező, bármilyen szűkszavúan is ír: Akit halottnak gondolnak, az feltámad, akik élőknek tartják magukat, halálra válnak. Az evangélista arra nem tér ki, hogy az őrök igazán mit láttak a természetfölötti jelenségből. Viselkedésük csak azt árulja el, hogy a magasabb hatalom előtt tehetetlenek.

Az előadásból azt sem látjuk világosan, hogy az asszonyok átélték-e a jelenetet a sírnál, vagy csak utána érkeztek oda. Ez a hiányosság egyébként velejárója az ószövetségi teofániák leírásának is. A lényeg mindenütt a természetfölötti jel, amely felhívja a figyelmet az isteni közbelépésre, s utána következik az üzenet. A bevezetés a szokásos megnyugtatás: Ne féljetek! A természetfölöttiség bizonyítékán kívül az angyal kinyilvánítja, hogy ismeri szándékukat: Tudom, hogy a felfeszített Jézust keresitek. Feltámadt, nincs itt! Az angyal válasza összefügg a bevezetéssel. Az asszonyok azért jöttek, hogy „megnézzék a sírt," tehát valóban Jézust keresték. De az evangélista bizonyára céloz a mindenkori keresztényekre is: aki kifejezi, hogy a felfeszített Jézushoz tartozik, az a legnehezebb helyzetben is megkapja a kegyelmet.

A feltámadás bizonyítéka az, hogy Jézus előre beszélt róla, tehát szavait jövendölésnek vehették volna. Érdekes fogalmazás ez is: ahogy előre megmondta „nektek." Az apostoloknak mondta meg előre feltámadását, nem az asszonyoknak. De az asszonyok itt már a hivők közösségét képviselik, s a jövendölés is mindenkinek szólt. Mivel Máté a továbbiakban az üres sírról úgy beszél, mint a feltámadás egyik bizonyítékáról, azért az asszonyoknak nem is

kell meggyőződniük arról, hogy a holttest nincs ott. Ezért az angyal csak ezt mondja: Nézzétek a helyet, ahol nyugodott. Hozzá kell még érteni, hogy az őrök itt voltak, tehát senki sem lophatta el a holttestet.

Az angyali üzenetben már benne van a húsvéti örömhír, amit terjeszteni kell. Siessetek, vigyétek hírül tanítványainak, hogy feltámadt és előttetek megy Galileába. A siettetés benne volt Márk szövegében is, s ez elárulja, hogy az apostoli igehirdetés milyen fontosságot tulajdonított a húsvéti üzenetnek. Nem szabad vele késlekedni, tudatni kell a szomorkodókkal, a késlekedőkkel, a várakozókkal. Maguknak az asszonyoknak azonban először a tanítványokhoz kell menniük. Az örömhír elsősorban az egyház belső kincse, s a kifelé való hirdetést a hivatalos vezetőknek kell irányítaniuk. Más oldalról nézve azt is megláthatjuk a szövegben, hogy az üzenetet először azok kapják, akik keresik Jézust, akiket valamilyen belső buzgóság fűt. De Jézus gondol azokra is, akik megtorpantak, akik úgy érzik, hogy őket senki sem hívta, mint a példabeszéd őgyelgő munkásait (Mt 20,7). A húsvéti üzenet tehát az első perctől kezdve a megbocsátás, az összegyűjtés, a rehabilitálás és az öröm közlésének alkalma volt. Az egyház ezt a szellemi tartalmat ismerte fel, mint igazi felsőbbrendű adományt. Jézus azért jött, hogy keresse, ami veszni indult. Feltámadása után egyháza által gyűjti maga köré az embereket.

A Galileában való viszontlátás üzenetének itt közelebbi értelme is van, nem úgy mint Márknál, hiszen Máté valóban megemlít egy galileai megjelenést. De kétségtelen, hogy Máté szövegében is a távolabbi cél a fontos. A tanítványok menjenek Jeruzsálemből Jézus működésének helyére, mert az evangélium arra van hivatva, hogy elterjedjen a világban. A 19-ik vers szerint az egyetemes küldetés parancsa Galileában hangzik el.

Az „íme megmondtam nektek" kijelentés szokatlan egy angyali szózatnál, hiszen a jövendölést Jézus maga tette (Mt 26,32). De érthető lesz akkor, ha tudjuk, hogy Máténál sok az ószövetségi visszaemlékezés. A régi jelenéseknél pedig az angyal akárhányszor Jahve helyett és az ő nevében beszél. Továbbá a próféták is legtöbbször így kezdik beszédeiket: Ez Jahve szava. Ilyen tekintélyi kijelentésről van itt is szó. Az angyali üzenet Istentől jön, tehát hitelt érdemel.

Jézus megjelenik az asszonyoknak (28,8—10)

8 Gyorsan otthagyták a sírt, és félelmükben meg nagy örömükben is siettek, hogy megvigyék a hírt a tanítványoknak. 9 Egyszerre csak Jézus jött velük szemben, s így köszöntötte őket: „Üdv nektek! Odafutottak, leborultak előtte és átkarolták a lábát. 10 Jézus így szólt: Ne féljetek! Menjetek, vigyétek hírül testvéreimnek, hogy térjenek vissza Galileába, s ott majd viszontlátnak."

Máté a további elbeszélésben is eltér valamennyire Márktól. Márknál az asszonyok az üzenetet a sírban kapják, Máténál a sír előtt, ahol az angyal az elhengerített kövön ül. Márknál félelmükben elfutnak és senkinek sem szólnak. Máténál ellenben a félelem mellett öröm tölti el őket, és sietnek, hogy megvigyék a hírt az apostoloknak. Útközben Jézus maga jelenik meg nekik. Ha az eltéréseket össze akarnánk egyeztetni, csak feltételezésekbe bocsátkozhatnánk. Megoldásnak azt kell elfogadnunk, hogy az evangélisták nem az eseményről adnak részletes leírást, hanem a feltámadásnak, mint természetfölötti eseménynek a valóságát tanúsítják, mégpedig a természetfölötti jelek alapján. Ezeknek a jeleknek a rögzítése és kifelé való ismertetése nem is könnyű feladat. Továbbá azt is éreztetik, hogy a szereplők hite ilyen jelek alapján született meg, s a jeleknek a hitben való feldolgozása különbözik az egyes embereknél.

Máté előadásában különösen érezhető a teofániák leírásának hagyományos ószövetségi stílusa. Ott is tudták, hogy a természetfölötti jelenséget nem lehet úgy leírni, mint valamilyen tárgyat. Inkább azt éreztetik, hogy Isten felsőbbrendű, személyes hatással győzi meg az embert jelenlétéről, és közli vele akaratát. Az élmény az embert tanúvá teszi, s neki kell szavával, viselkedésével, esetleg karizmatikus erejével tovább igazolni magát a nép előtt. Ezért nem volt szükség a jelenés vagy látomás részletezésére. Az apostoli egyház is úgy beszélt Jézus megjelenéseiről, hogy közben saját magát is igazolta. Részben azokkal a karizmatikus erőkkel, amelyeket a feltámadt Krisztustól kapott. Ezért az igehirdetésben elég volt néhány szóval utalni a megjelenésekre, illetőleg elég volt azokból egy-egy vonást kiemelni. Ez a módszer került bele az evangéliumba.

Jézus tehát itt útközben jelenik meg a hazatérő asszonyoknak. Ha a műfaj nem leírás, hanem elsősorban igehirdetés, akkor a jelképekre jobban kell ügyelnünk, mint a betűre. Ez a keleti ember elbeszélésmódjából is következik. Az asszonyok nemcsak történeti

személyek, hanem jelképek is, a mindenkori hivők jelképei. Akkor kapják a bővebb kinyilatkoztatást, amikor a kisebb jel alapján már elindultak a hit útján, és Isten országáért fáradoznak. Ide is vonatkozik, hogy akinek van, az még kap (Mt 25,29). Az evangélista nem magyarázza meg, hogy az asszonyok miről ismerték fel Jézust, pedig a megjelenéseknél ez is probléma volt (Lk 24,16.36; Jn 20,15) Ő már átment a természetfölötti rendbe, ezért földi érzékekkel nem lehetett felfogni. Csak annyit tapasztaltak belőle, amennyit magából megmutatott, illetve amennyire áttette jelenlétét a mi földi világunkba. Máté ezeket a kérdéseket mind áthidalja azzal, hogy Jézus *köszönti őket:* Békesség nektek. Tehát ő közeledik, ő keres kapcsolatot, ő mutatja meg magát. Az ember csak erre a közeledésre válaszol, tehát a hit mindig adomány.

A kinyilatkoztatás itt annyira eleven, hogy az asszonyok azonnal meggyőződnek Jézus élő valóságáról. Hozzá futnak, hogy átkarolják a lábát. A kételkedő apostoloknak később Jézus maga mutatja meg kezét és lábát, s felszólítja őket, hogy tapogassák meg, győződjenek meg testi jelenlétéről (Lk 24,39; Jn 20,20). A leborulás lehetett egy előkelő ember vagy kiváló tanító üdvözlése is, de itt bizonyára már az egyház hódolatát akarja jelenteni. A 16-ik versben az apostolok borulnak le így előtte. A feltámadt Krisztus már az Úr, a Fiú, akit imádás illet. Máté azonban itt sem foglalkozik a részletekkel. Célja annak a bemutatása, hogy Jézus küldetést adott egyházának az egész világhoz. Ezért az asszonyok ugyanazt a parancsot kapják, mint amit már az angyal közvetített: Vigyék hírül Jézus testvéreinek, hogy térjenek vissza Galileába, ott majd viszontlátják. A tanítványok itt testvérként szerepelnek. Máté könyvétől nem idegen a megnevezés, hiszen pl. a 12,49-ben Jézus testvérének és nővérének mondja azt, aki megteszi az Atya akaratát. Jn 20,17-ben Mária Magdolna is ilyen „testvéreknek" viszi meg a feltámadás hírét.

Az asszonyok tehát kétszeresen is megkapják ugyanazt a feladatot, de Máté nem beszél arról, hogy milyen eredménnyel adták át az üzenetet. A többi részlettel együtt ezt is kihagyja. Lukácstól ellenben azt halljuk, hogy a híradás után Péter is kisietett a sírhoz, azt ő is üresen találta (Lk 24,12). Máté viszont jelzi, hogy a tanítványok Galileában valóban találkoztak a feltámadt Krisztussal.

Az őrök megvesztegetése (28,11—15)

11 (Az asszonyok) még úton voltak, amikor néhány őr bement a városba és jelentette a főpapoknak a történteket. 12 Ezek a vénekkel egyetemben tanácsot tartottak. Azt határozták, hogy adnak egy csomó pénzt a katonáknak, 13 és meghagyják nekik: „Mondjátok, hogy éjnek idején, amíg mi aludtunk, odajöttek tanítványai és ellopták. 14 Ha tudomást szerez róla a helytartó, majd megnyugtatjuk, és kimentünk benneteket". 15 Azok elfogadták a pénzt, és úgy jártak el, ahogy meghagyták nekik. Ez a szóbeszéd mind a mai napig el van terjedve a zsidók közt.

Máté a húsvéti események elmondásánál nem ad semmiféle időbeosztást. Azt sem tudjuk meg, hogy a feltámadás és a végső galileai megjelenés között hány nap telt el. Itt azonban kiemeli, hogy az őrök akkor ocsúdnak fel aléltságukból, amikor az asszonyok úton vannak, hogy megvigyék a hírt a tanítványoknak. Egyes őrök a helyükön maradnak, mások a városba sietnek, hogy jelentsék a főpapoknak a történteket. Jellemző, hogy nem saját tisztjeikhez mennek, hanem igazi megbízóikhoz. Tulajdonképpen csak egy főpap volt, Kaifás, de más forrásokból tudjuk, hogy apósa, Annás és annak négy fia is viselte egymásután ezt a méltóságot, illetve a rómaiak egymásután leváltották őket. Mind beletartoztak a főtanácsba és a címet is viselték. Ezek most a „vénekkel együtt" megtárgyalják az ügyet, tehát a főtanács más tagjaival. Megbeszélésüknek csak egy célja van: a Jézus körüli jeleket, küldetésének bizonyítékait elhallgattatni. Szándékuk megvalósítására csak egy megoldást találnak, az őrök megvesztegetését. Pénzt adnak nekik, hogy ne beszéljenek senkinek arról, amit láttak. Legföljebb hivatkozzanak arra, hogy éjjel, amikor ők aludtak, a tanítványok ellopták a holttestet. A leírásból kicsillan az evangélista fölénye és iróniája. A fölény azért, mert látja, hogy az igazságot csak ügyetlen hazugsággal lehet keresztezni. Az irónia pedig azért, mert az ellenfél kénytelen alvó tanúkra hivatkozni. A 15-ik vers hivatkozik arra, hogy a zsidók ellenvetésüket az evangélista idejében is hangoztatták. Ezért érthető, ha ő a cáfolatot ilyen élesen megfogalmazta. De a szöveg más szempontokat is kiemel. A főpapok már Júdást is pénzzel fizették meg, itt is pénzt adnak a katonáknak. Az evangéliumnak tehát már elindulásánál meg kell küzdenie a pénz és a hatalom erejével. Az apostoloknak nem lesz más eszköz a kezükben, mint a személyes tanúságtétel és a hazugság megcáfolása. Isten azt akarta, hogy országa szellemi eszközökkel terjedjen, de küzdelmek árán.

A főtanács eljárása a bűn természetét is szimbolizálja. Aki elindul a helytelen úton, csak további alakoskodással haladhat tovább. A bűnben benne van a veszély, hogy egyre mélyebbre rántja az embert, s egyre nehezebb kiemelkedni belőle. Itt a vállalkozás más oldalról sem volt veszélytelen. A római katonai fegyelem halállal büntette az őrt, ha elaludt őrhelyén. A helytartó itt is könnyen felelősségre vonhatta őket. Ezért a főpapok elkötelezik magukat, hogy abban az esetben is segítségükre lesznek. Hogy a katonák milyen jótállást vagy összeget követeltek, arról is hallgat a szerző. Ő inkább azt érzékelteti, hogy amikor a zsidók a Messiást elvetették, kénytelenek voltak a gyűlölt pogányokkal összefogni. A példa mutatja, hogy Isten akaratának és az igazságnak a felismerése milyen nehéz akkor, ha az embernek előítéletei vannak, s ha ösztönösen ragaszkodik kitűzött céljaihoz.

Már érintettük a kérdést, hogy Máté valódi történetet mond-e el, vagy csak a zsidók és a keresztények között kialakult vitát vetíti vissza a múltba? A vita sokáig nem csillapodott le, s még Jusztinusz is említi 140 körül a Trifonnal folytatott párbeszédében. Ma egyesek azért kételkednek az eset történetiségében, mert a többi evangélista nem hivatkozik rá. Ez azonban nem lehet döntő érv, hiszen a többi evangélium más környezetben keletkezett, s ott a zsidókkal való vita valószínűleg nem kapott olyan helyet, mint Máté evangéliumának környezetében. Máté elbeszélése nem mond ellen az eredeti adottságoknak még akkor sem, ha van benne bizonyos kisarkítás. A történeti igazság mellett felhozható az is, hogy a zsidó vezetőség számára Jézus igehirdetése egyáltalán nem volt mellékes szellemi jelenség. Ők látták, hogy „ez az ember sok csodát tesz," s előbb-utóbb nagy tömeg fogja követni (Jn 12,47). Később Gamáliel is azzal inti le a főtanács tagjait, hogy vigyázzanak, mert a Jézus emléke elleni küzdelemmel azt a látszatot keltik, mintha „Istennel szállnának szembe" (ApCsel 5,39). Ezekből is következtethetünk arra, hogy a főtanács tagjai Jézus elítélése után sem lehettek egészen nyugodtak. A sír őrzése tehát nem mondható légbőlkapott történetnek. Különben is bármennyire hangoztatták, hogy a tanítványok ellopták Jézus holttestét, a főtanács senki ellen nem indított eljárást és senkit nem vontak érte felelősségre, pedig az apostolokat sokszor megfenyegették tanításuk miatt.

Az apostolok küldetése (28,16—20)

16 A tizenegy tanítvány elment Galileába, arra a hegyre, ahová Jézus rendelte őket. 17 Amint meglátták, leborultak előtte, bár néhányan kételkedtek. 18 Jézus odalépett hozzájuk és így szólt: „Én kaptam minden hatalmat égen és földön. 19 Menjetek tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Keresztelje meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére, 20 és tanítsátok meg őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek. S én veletek vagyok mindennap, a világ végéig."

Ebben a befejező megjelenésben az evangélista valójában összefoglalja könyvének teológiai mondanivalóját. Tizenegy tanítványról beszél, mert Júdás hiányzik. De azért másutt az apostolok testületének, mint „tizenkettőnek" az emlegetésével is találkozunk (lásd 1Kor 15,5). Máté ezzel a megjelenéssel igazolja, hogy az apostolok valóban szemtanúk, hiszen csak az lehetett apostol, aki így tanúskodhatott Jézus feltámadásáról (ApCsel 1,22). A jelenetben benne van az is, hogy a názáreti Jézus, akiről a könyv szól, valóban az Úr, az Isten Fia, minden hatalom birtokosa. Végül rámutat arra is, hogy küldetésének megvan az eredménye, mert jelen van az egyház, amely tanúskodik mellette szerte a világon, és kiárasztja a megváltás kegyelmeit.

A tanítványok Galileában egy hegyen gyülekeznek, ahová Jézus rendelte őket. Tehát teljesítik a parancsot, amit az asszonyok közvetítettek (28,10). A szerző azonban nem nevezi meg a hegyet, s azt valószínűleg nem is földrajzi, hanem teológiai értelemben kell venni. Itt a Sinai-hegyen adott kinyilatkoztatás ellenképét és teljesítését kapjuk. Isten új parancsa egy hegyről, a kinyilatkoztatás magaslatáról indul el. Ez a kinyilatkoztatás olyan nyilvánvaló, hogy mindenki felismerheti, mint ahogy a hegy is messziről látszik. Galilea már érintkezik a pogányok területével, azért itt könnyebb megérteni, hogy a küldetés minden néphez szól. Máté könyvének elején (4,12—16), Jézus galileai működésével kapcsolatban egy kis átalakítással idézte Izajás szövegét, hogy a „pogányok Galileája", a sötétségben ülő nép nagy világosságot lát. Most ez a világosság felragyog minden népnek.

A szöveg mellőzi azokat a kérdéseket, hogy a tanítványok hogyan ismerték fel Jézust, hogyan győződtek meg valóságáról stb. Viszont érzékelteti, hogy ez már nem az első megjelenés. Hiszen amikor meglátják, „leborulnak előtte," bár vannak közöttük

egyesek, akik előbb kételkedtek. A hit tehát őbennük is fokozatosan alakult ki, bár ezt itt nem látjuk annyira, mint Lukácsnál vagy Jánosnál. Csak a többszöri megjelenés, továbbá az ószövetségre és a nyilvános működésre irányuló reflexió győzi meg őket Isten örök tervéről és a megváltás mibenlétéről. Itt Jézus nem tesz szemrehányást azoknak, akik kételkednek. Máté látókörében csak egy a fontos: az egyházat képviselő tanítványok csoportja végül is elérkezett a hithez, s leborulásukkal ennek a hitnek adnak kifejezést. Máténál a leborulás másutt is annak a jele, hogy Jézust elismerik úrnak, messiásnak, Isten Fiának (2,11; 14,33). A kép egyébként a mindenkori egyház képe: az apostolokban jelenlevő egyház leborul Krisztus előtt és átveszi küldetését, hogy a világ üdvösségét szolgálja.

A küldetés átadása előtt Jézus kinyilvántja kilétét. Odalép hozzájuk, és úgy beszél. Tehát nem távolról, hanem személyes közelségből, azért a parancs kell, hogy személyes élmény legyen. A küldetést az adja, akié minden hatalom a mennyben és a földön. A Szentírás szóhasználatában az ég és a föld egyszerűen a teremtett világ. Ez a világ volt az ő eljövetelének és tanításának címzettje. Azért jött, hogy kialakítsa benne Isten országát és uralkodjék benne. Nem földi módon, hanem úgy, hogy üdvösségre vezeti népét. Földi élete a gyengeség színeiben játszódott le: szolgálni akart, nem emberi módon uralkodni. Feltámadásában azonban megdicsőült és átvette a hatalmat. A kijelentés egyébként emlékeztet Dániel 7,14-re, ahol az Emberfiát Isten trónja elé viszik, s ott hatalmat kap, hogy ítéletet tartson. Most már világos, hogy ezt a hatalmat mint az Isten Fia gyakorolja. Máté nem szűkíti a hatalmat a tanító tekintélyre. Jézusról eddig is úgy beszélt, mint aki csodáival igazolta uralmát a természet, a démon, a betegség és a bűn fölött, s mint aki ezt a hatalmat nem rombolásra kapta, hanem az élet közlésére. Feltámadása nyilvánvalóvá tette, hogy hatalma van a halál fölött is, azért meg tudja alapítani azt az örökké tartó országot, amelyről nyilvános működése idején beszélt.

Ennek a hatalomnak birtokában küldi apostolait, hogy „tegyék tanítványává mind a népeket." Az egyetemes hatalom egyetemes küldetést ad. Az ószövetségi korlátozó keretek nem számítanak többé, az evangéliumot el kell vinni a pogányokhoz is. Máté idejében tehát az egyház már vallotta, hogy isteni parancsra, nem pedig szükségmegoldásból fordult a pogányok felé. Nemcsak azért, mert a zsidók visszautasították az evangéliumot, hanem mert határozott

parancsot kaptak rá, és mert Jézus a megváltás gyümölcseit az egész emberiségnek szánta. A küldetés célja az, hogy tegyék tanítványává a népeket. Nem csupán egy tanítást kell hirdetni, amivel majd gazdagodik az emberiség. Az egyháznak arra kell törekednie, hogy az emberek Jézus tanítványai legyenek: ismerjék el uruknak és üdvösségük szerzőjének. Az emberek a hit által lesznek Jézus tanítványai. A hit pedig személyes odafordulás, nem pedig csupán tanításának elfogadása. A hitben elfogadjuk őt mint megváltót, mint az örök élet szerzőjét, mint az erkölcsi élet mintaképét és bíráját, sőt mint a kegyelem forrását. Az apostoli egyház ezt a tanítványjelleget azzal érzékeltette, hogy Jézust Úr-nak nevezte, akire felnéz, aki előtt meghódol és akiben reménykedik.

A görög szövegben a mondatszerkesztés ez: Tegyétek tanítványommá... megkeresztelvén őket. A keresztség tehát lényeges alkotó eleme a tanítvánnyá levésnek. Egyrész azért, mert abban fejeződik ki a hit, hogy azonosulunk Krisztussal, aki meghalt bűneinkért, és feltámadt megigazulásunkra (Róm 4,25). Másrészt azért, mert a keresztség igazi kegyelmi újjászületés, beöltözés Krisztusba. A kijelentésben benne van az is, hogy az ember nem magát teszi tanítvánnyá. Az egyház kapta a küldetést, hogy az embereket lelkileg átalakítsa, újjá szülje és Krisztushoz kapcsolja. Az egyház tehát a megváltás kegyelmeinek a hordozója, s a kegyelem a hiten és a szentségeken keresztül áramlik a tagokba.

A keresztséget az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében kell kiszolgáltatni. Az Apostolok Cselekedeteiben még azt olvassuk, hogy eleinte egyszerűen Jézus nevében vagy Jézus nevére kereszteltek. Ugyanez visszhangzik a Gal 3,27-ben is. Úgy látszik azonban, hogy az apostoli egyház csakhamar áttért a szentháromsági formára, s Máté evangéliuma már ezt a gyakorlatot tükrözi. A század végén a Didaché (7,1) is így beszél a keresztségről. Az első időkben a tanítás lényegi mondanivalója az volt, hogy Jézus az Isten Fia, a Megváltó, akit az Atya küldött, s aki kiárasztotta a Szentlelket. Ezért a keresztséghez elegendőnek tartották annak megvallását, hogy Jézus az Úr, a Messiás. Az igehirdetésben azonban egyre világosabban kialakult az Atya, a Fiú és a Szentlélek üdvrendi szerepe, ezért a hit megvallása is egyre jobban a Szentháromságra irányult. Ez a keresztségi forma „figyelmeztette a megkereszteltet arra, hogy Jézus életében, működésében és feltámadásában Isten úgy nyilatkoztatta ki magát, mint Jézus Atyja, azért Jézus valóban a Fiú, aki

által az Ószövetségben is megígért Szentléleknek részesei lettünk (J. Kremer, Die Osterevangelien, 86). Isten azáltal mutatta magát atyának, hogy elküldte a Fiút és a Szentlelket. Ezért aki megkeresztelkedik, és a Szentlélek által magára ölti a Fiú képét, az új, gyermeki kapcsolatba kerül az Atyával. Az apostoli egyház egészen az ószövetségi egyistenhit alapján állt. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek megvallása nem zavarta meg ezt a hitet. Nem a filozófiai istenfogalomból indultak ki, amely bennünket annyira befolyásol, hanem a szentírási istenfogalomból, ahol Jahve az életnek és a létnek a gazdagságát hordozza. Bármennyire is meg voltak győződve Jézusnak mint a Fiúnak, továbbá a Szentléleknek személyi valóságáról, mégis úgy vették, hogy bennük „az Isten" nyilatkozott meg.

Az ember oldaláról a keresztség azt jelentette, hogy az Atya, a Fiú és a Szentlélek tulajdona lett, az ő szolgálatára kapott felszentelést, és egyben hordozója lett annak a kegyelmi rendnek, amelyet az Atya megvalósított a Fiú és a Szentlélek elküldésével. A keresztségnek a szentháromsági formában történő kiszolgáltatása tehát a kinyilatkoztatás mélyebb megértésének a jele, s az egyházban ez a forma állandósult. A megkeresztelt ember Jézus tanítványa lesz, s ez a hivatás új életszemléletet, új erkölcsi követelményt hoz magával. Ezért az apostolok kötelesek megtanítani a hivőket „mindannak a megtartására, amit ő parancsolt." Ezeknek a megtartása viszont az iránta való szeretetet is tanúsítani fogja, s ezzel tökéletesül a mester—tanítvány kapcsolat.

Az apostolok tehát küldetést kapnak a világhoz, s az ő küldetésük egyben az egyház küldetése, hogy a megváltás közvetítője legyen. Ehhez a feladathoz adja a biztosítékot az ígéret, hogy Jézus velük marad mindennap, a világ végéig. Az ígéret tartalma sokrétű. Ha a szöveg összefüggésére gondolunk, ott szó van a kételkedőkről is, akik nehezen fogadják el a feltámadás valóságát. Jézus jelenléte, kegyelmi hatása elsősorban a hitet fogja erősíteni. Aki felfogja a kegyelem kiáradását, Isten országának terjedését, az emberek lelki átalakulását, az meggyőződik arról, hogy Jézus feltámadt és hatása érezhető. Ebből a szempontból a kijelentésnek megvan a párhuzama a Mózesnek adott ígérettel: Én vagyok, aki vagyok, illetve aki veletek leszek, és jelenlétemből ismeritek fel majd igazi nevemet.

A kijelentés második értelme is hasonló. Izajás 7,14 szerint A Messiás jellemző neve ez lesz: Immanuel, Velünk az Isten. Az apostolok, akik az evangéliumot hirdetik, megtapasztalják jelen-

létét. Ilyen hatékony ígéretet kaptak a próféták is (Kiv 3,12; Iz 41,10; 43,5; Jer 1,8). Az evangélium hirdetése azért lesz gyümölcsöző, mert Jézus, aki a megtestesül Ige, az Atya Szava, belülről ad neki erőt, hogy megérintse a szíveket. De amennyiben az apostolok közössége az egyházat jelképezi, annyiban az ígéret a hivő egyházra is vonatkozik. Számukra Jézus jelenléte azt a hitbeli bizonyosságot adja meg, hogy hozzája tartoznak, az ő életét hordozzák. A jelenlét módját nem világítja meg az evangélista. Csak arra céloz, hogy mennybemenetele ellenére egyházával marad. A Szentírás más helyeiről tudjuk, hogy Jézus a Szentlélek által akart velünk maradni. Maga helyett őt küldte el, mint másik vigasztalót, mint az Igazság Lelkét. A Szentlélek az övéből kapja mindazt, amit átad az egyháznak, ezért működésével őt dicsőíti meg, őróla tanúskodik (Jn 16,14).

A jelenlét módjához tartozik még a két időbeli utalás: *mindennap* és a *világ végéig*. A mindennap azt fejezi ki, hogy szüntelen, megszakítás nélkül, tehát az élet minden változásában és a történelem minden hullámzásában. A baj, a megpróbáltatás, a sikertelenség nem azt mutatja, hogy ő visszavonult, vagy ereje megfogyatkozott. Az ő küzdelmes életében való részesedés a tökéletesség és a győzelem biztosítéka: „Ha vele együtt szenvedünk, vele együtt meg is dicsőülünk" (Róm 8,17). A „világ végéig" kifejezés még azt teszi hozzá, hogy új üdvtörténeti fordulatot nem kell várni, sem új messiást. Az emberi történelem rá van állítva az üdvösség útjára, s azt többé semmiféle hatalom nem változtatja meg. Az egyház a végső időkig az emberiség egységének és üdvösségének a szentsége marad, (II. Vat. zsinat, Egyház 1).

LUKÁCS HUSVÉTI EVANGÉLIUMA

Az asszonyok a sírnál (24,1—12)

1 A hét első napján kora hajnalban (az asszonyok) kimentek a sírhoz, s magukkal
vitték az előkészített illatszereket is. 2 A kő el volt a sírtól hengerítve. 3 Be-
mentek, de az Úr Jézus testét nem találták. 4 Még fel sem ocsúdtak meglepe-
tésükből, már két férfi jelent meg mellettük, ragyogó ruhában. 5 Ijedtükben
a földre szegeződött a tekintetük. De azok így szóltak hozzájuk: „Miért keresitek
az élőt a halottak között? 6 Nincs itt, feltámadt. Emlékezzetek vissza, mit mon-
dott nektek, amikor még Galileában járt: 7 Az Emberfiának — mondta —
a bűnösök kezébe kell kerülnie, fölfeszítik, de harmadnap feltámad." 8 Erre
eszükbe jutottak e szavai. 9 A sírtól visszatérve mindent hírül adtak a tizen-
egynek és a többieknek. 10 Mária Magdolna, Johanna és Jakab anyja, Mária,
s néhány más asszony hozta a hírt, aki még velük volt, az apostoloknak, 11 de
azok üres fecsegésnek tartották, és nem hittek nekik. 12 Péter mégis menten
a sírhoz futott. Benézett, de csak a lepleket látta. Hazament és igen elámult a tör-
ténteken.

Jézus temetésével kapcsolatban Lukács semmi különöset nem említ ahhoz mérten, amit Márktól és Mátétól tudunk. Arimatei József kéri el Pilátustól a holttestet, tehát itt is biztos, hogy a halál beálltáról előzetesen meggyőződtek. A temetést végignézték a galileai asszonyok is, akik Jézus keresztje mellett álltak. Hazatérőben illatszereket vásároltak, azzal a szándékkal, hogy majd visszajönnek és ráteszik a holttestre. Lukács tehát abban tér el a két másik evangélistától, hogy itt az asszonyok már péntek este gondoskodnak illatszerekről. A feltámadást tehát ők sem várták, de ki akarták fejezni tiszteletüket és szeretetüket. Elhatározásukból nem hiányzott a bátorság sem, hiszen Jézust a hivatalos elöljárók bélyegezték meg és végeztették ki. Az egyház oldaláról nézve viszont ők azok, akikben Jézus kinyilvánítja, hogy a szeretet megkapja jutalmát. Ha pedig ószövetségi fogalmakkal beszélünk, akkor ők alkotják annak a maradéknak a zsengéjét, amely Izrael megtorpanása elle-

nére biztosította az üdvtörténet folytonosságát és a jövendölések igaz voltát (Iz 10,23; Róm 9,27). A jövendölések ugyanis a nép megtéréséről beszélnek, de úgy, mint ahogy pusztai vándorlásból és a babiloni fogságból is csak egy maradék tért vissza hazájába.

Az időmegjelölés ugyanaz, mint Márknál: a hét első napján, kora hajnalban. Ez a nap, a vasárnap a pogányokból lett keresztényeknél ekkor már a szombat helyére lépett. Nem ugyan munkaszünettel, hanem istentiszteleti összejövetellel. Lukács az asszonyokat csak akkor nevezi meg, amikor visszatérnek az apostolokhoz. A korareggeli órát bizonyára azért választják, mert még a reggeli hűvös időben akarják elvégezni a holttest megkenését, másrészt viszont a kegyelet is sürgeti őket. Lukács nem szól a sír lepecsételéséről és az őrökről. Ő Márk elbeszélésére támaszkodik, s valószínű, hogy a pogányokból megtért olvasóit ez a kimondottan zsidó vita nem is érdekelte. Az asszonyok aggodalmáról sem hallunk, hogy ki fogja elhengeríteni a követ a sír bejáratától. Az egész jelenetben az angyali üzenet a fontos, azért az evangélista arra sem céloz, hogy ki távolította el a követ. Ahol és amikor ő írt, ott a sír feltörése és a holttest ellopása — úgy látszi. — nem volt vita tárgya.

Az asszonyok nem azon lepődnek meg, hogy a követ elhengerítették, hanem az, hogy „az Úr testét nem találják." A zsidóknál a sír megbolygatása teljesen szokatlan esemény, hiszen aki hozzáért a halotthoz, az a törvény előtt tisztátalanná vált. A holtak nyugalmának megzavarása pedig elvetemült tettnek számított. A szöveg itt már az „Úr" Jézusról beszél, tehát ahogy az egyház emlegeti őt. Amikor pedig azt írja, hogy a „holttestet" nem találták, ezzel ő is a valóságos halálra céloz. Nem tetszhalottat tettek a sírba, hanem valódi halottat, s erről az asszonyok is meggyőződtek a temetés alkalmával.

Az angyali üzenetet ebben az ámulatban és tanácstalanságban kapják. Lukács jól érzékelteti itt, hogy az üdvtörténet eseményei magyarázatra szorulnak. Ugyanilyen tanácstalanságban kapják a megvilágosítást később az emmauszi tanítványok is (24,38). Magát a természetfölötti jelenséget Lukács hagyományos stílusban mondja el. Az apostoli egyház meggyőződésében a hit számára az egész Jézus-esemény természetfölöttisége volt a döntő. Az egyes részleteket mindig az egészből kellett magyarázni, mint ahogy Péter is rámutat pünkösdi beszédében: „A názáreti Jézust Isten igazolta előttetek hatalmas csodákkal és jelekkel" (ApCsel 2,22).

Feltámadása után maguk az apostolok győződtek meg Jézus valóságos megjelenéseiről, ezért az evangélista nem tartja szükségesnek, hogy az asszonyok előtt lejátszódó teofániát részletesebben leírja és elemezze. A későbbi események az asszonyok elbeszélését is igazolták, azért arra elég volt röviden hivatkozni. Lukács mégis a maga módján közli. Ki akarja emelni, hogy ez a híradás is Istentől jött, meggyőző volt, azért képekkel jelzi a természetfölöttiséget: két férfi jelenik meg, ragyogó ruhában. Ez a ruha az égi eredet kifejezése és bizonyítéka akar lenni. Márk ugyanezen a helyen „fehér ruhába öltözött ifjút" említett. Az ilyen eltérés a keresztény olvasókat nem zavarta. Ők tudták, hogy a természetfölötti jelenség titokzatos, azt egészen nem lehet kifejezni, még kevésbe képbe foglalni. A keleti ember számára különben is a jelentés fontosabb volt, mint a részletek. Lukács azt emeli ki, hogy a teofánia teljes bizonyítékot szolgáltatott, s ezt a két férfinek mint tanúnak a képe fejezi ki. Biztos, hogy az asszonyok olyan jelet kaptak, amely érzékeltette az isteni eredetet, „azért földre szegezték tekintetüket." Ez sem a ragyogó ruhának szól, hanem a félelmet és tiszteletet tükrözi, mint az Ószövetség más helyein (Ter 7,3; 18,2; Józs 5,14; Bir 13,20).

Itt a megnyugtató szavak hiányoznak. Lukács inkább az ellentét hangsúlyozásával emeli ki az igazságot: Miért keresitek az élőt a holtak között? A sír a holtak tartózkodási helye, Jézus pedig az élet közvetítője. Az apostoli igehirdetés már úgy tekint vissza rá, hogy tanítása és jövendölései alapján valóban felismerhették volna benne az élet szerzőjét. A „feltámadt" szót szenvedő alakban hozza: feltámasztatott (egerthé), azaz Isten, az élet ura lépett közbe. Érezzük, hogy a szerző az angyal szavát az egyház igehirdetésének stílusában adja vissza. Akik hallgatták őt Galileában, azoknak vissza kellene emlékezniük, hogy előre beszélt szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról. A szinoptikusoknál három ilyen előre jelzést is olvashatunk. Máté és Márk úgy közli szavait, hogy „kiszolgáltatják a pogányoknak" (Mt 20,19; Mk 10,33), Lukács ellenben „bűnösöket" mond, s ezzel enyhíti a régi megkülönböztetést a zsidók és a pogányok közt. A jövendölésre való hivatkozásban az is benne van, hogy Jézus előre látta sorsát, s nem futott meg előle, hanem szabadon vállalta, mint az Atya akaratát. A kereszthalálnak ez a megmagyarázása ismétlődik Lukácsnál a két következő megjelenésben is. Jézus az emmauszi tanítványokat és az apostolokat vilá-

gosítja fel, hogy szenvedése az Atya örök terve volt. Lukács előadásában tehát visszacseng Pál apostol módszere, aki a „kereszt botrányára" ismételten felhívta hallgatói figyelmét. Amíg ezt meg nem érti valaki, nem lehet igazi képe a megváltásról. Jézus a küldetésben való helytállással, a vértanúsággal engesztelte ki az ember engedetlenségét.

Az angyali figyelmeztetés után az asszonyoknak „eszükbe jutottak Jézus szavai". Ha nem is azonnal, de később igen. Érezzük, hogy az asszonyok ebben a viszonylatban is az egyházat képviselik. Az apostolok már úgy hirdették az evangéliumot, hogy mindenki gondoljon a jövendölésekre, s a kereszthalálban azoknak teljesedését lássa.

Az asszonyok mindent hírüladnak a „tizenegynek és a többieknek". Azokra a galileai rokonokra és ismerősökre kell gondolnunk, akik egy szálláson laktak az apostolokkal, s akik közé az asszonyok is tartoztak. Kétségtelenül olyanok, akik Jézus tanítását elfogadták, és valamilyen formában prófétának, isteni küldöttnek tartották. Lukács Mária Magdolnán és Márián, Jakab anyján kívül Johannát említi, akiről a 8,3-ben is szó van, s onnan tudjuk, hogy Kuzának, Heródés Antipás egyik tisztviselőjének a felesége volt. Feltűnő az is, hogy Mária Magdolnát minden evangélista első helyre teszi, sőt János evangéliumában csak róla hallunk. Elképzelhető, hogy az illatszerek felhasználásának gondolata tőle eredt, ő volt a szervező, azért maradt meg ilyen elevenen az emléke az ősegyház közösségében. Már említettük, hogy a szövegek alapján nem azonosíthatjuk őt a megtérő bűnös nővel, akiről Lk 7,37 névtelenül megemlékezik.

Az apostolok üres fecsegésnek tartják az asszonyok elbeszélését. Hasonló dolgot tapasztal majd Pál is Athénben (ApCsel 17,18—32). Ez a megjegyzés azért kerülhetett bele a hivatalos igehirdetésbe, mert az apostolok maguk is csak nehezen jutottak el a teljes hithez. Jézus nekik is szemükre vetette hitetlenségüket (Lk 24,37; Jn 20,29). De miért volt annyira idegen nekik a feltámadás gondolata, s miért nem vették tudomásul, amikor Jézus előre beszélt róla? Általában a holtak feltámadását elfogadták a farizeusok is, csak az olyan Messiás ellen tiltakoztak, aki szenved és meghal a kereszten. Ebből a szempontból az apostolok is népük gyermekei voltak. Dicsőséges Messiást vártak, s nem tudtak mit kezdeni a szenvedő Messiás alakjával. Izajás 53-ik fejezete, az engesztelő szenvedés gondolata nem került bele a rabbik spekulációiba, se az Izrael jövőjével foglalkozó

apokrif iratokba. Viszont az apostolok késedelmes magatartása kiemeli Jézus türelmét és a kegyelem megvilágosító erejét. Jézus a gyarló emberiségnek hozta meg a hit ajándékát, s meg kell látnunk, hogy a hit az egyébként jószándékú embereknél is isteni ajándék marad. Pál apostol majd ebből vonja le a következtetést, hogy „Isten előtt senki sem dicsekedhet" (1Kor 1,29).

Lukács az asszonyok történetéhez kapcsolja Péternek a sírnál való látogatását. Erről bővebben János könyvében hallunk. Itt Péter egyedül megy ki, János könyvében egy „másik tanítvány" kíséretében. Az apostolok közül Péter lett a feltámadás nagy tanúja, s Pál szerint is neki jelent meg először Jézus. Az asszonyok elbeszélésére őbenne mozdul meg valami, s igyekezetében bizonyára benne van a tagadás jóvátételének szándéka is. A sírt üresen találja, de a halotti leplek ott vannak. A holttestet tehát nem lopták el. A látvány benne is csak legföljebb ámulatot kelt, az üres sír magában még nem elég a hithez. Viszont az ámulat és csodálkozás már azt jelenti, hogy valamilyen titokkal találkozott, amely az előzményekből nem oldható meg. Az ilyen lelkület lehet előfeltétele a hit befogadásának. Péter csodálkozását szembe kell állítani azzal a magatartással, hogy előbb az apostolok csoportja az asszonyok elbeszélését üres fecsegésnek bélyegezte. Péter most már érzi, hogy misztérium előtt áll. Jézus életében különben is annyi szokatlan esemény történt. Ez az elmélyülés előzte meg nála Jézus megjelenését és saját hitének kialakulását.

Az emmauszi tanítványok (24,13—35)

13 Ketten közülük még aznap elindultak egy Emmausz nevű helységbe, amely
Jeruzsálemtől hatvan stádiumnyi távolságra feküdt. 14 Az eseményekről beszél-
gettek. 15 Ahogy beszélgettek, tanakodtak, egyszer csak maga Jézus közeledett
és csatlakozott hozzájuk. 16 De szemük képtelen volt felismerni. 17 Megszó-
lította őket: „Miről beszélgettetek itt az úton"? Elszomorodtak. 18 Azután az
egyik, akit Kleofásnak hívtak, hozzá fordult: „Te vagy az egyetlen idegen Jeruzsá-
lemben, aki nem tudod, mi történet ott ezekben a napokban"? 19 „Micsoda"?
— kérdezte. „A názáreti Jézus esete — felelték, — aki próféta volt, hatalmas tettben
és szóban az Isten és az egész nép előtt. 20 Főpapjaink és a tanács tagjai keresz-
halálra ítélték és keresztre feszítették. 21 Azt reméltük pedig, hogy meg fogja
váltani Izraelt. S már harmadnapja annak, hogy ezek történtek. 22 Igaz, még
néhány küzülünk való asszony is megrémített minket. Hajnalban kint jártak a sír-
nál, 23 s hogy nem találták ott a testét, azzal a hírrel jöttek hozzánk, hogy an-

gyalok jelentek meg nekik, és azt mondták, hogy él. 24 Társaink közül néhányan szintén kimentek a sírhoz, és úgy találtak mindent, ahogy az asszonyok jelentették, de őt magát nem látták." 25 Erre így szólt: „Ó ti balgák, milyen nehezen tudjátok elhinni, amit a próféták jövendöltek. 26 Vajon nem ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak, hogy bemehessen dicsőségébe"? 27 Azután Mózesen elkezdve az összes prófétánál megmagyarázta nekik, amit az Írásokban róla írtak. 28 Közben odaértek a faluhoz, ahová tartottak. Úgy tett, mintha tovább akarna menni. 29 De marasztalták. „Maradj velünk, mert esteledik, és a nap már lemenőben van". Betért hát és velük maradt. 30 Amikor az asztalhoz ültek, kezébe vette a kenyeret, megáldotta, megtörte s odanyújtotta nekik. 31 Ekkor megnyílt a szemük s felismerték. De eltűnt a szemük elől. 22 „Hát nem lángolt a szívünk — mondták —, amikor beszélt az úton és kifejtette az Írásokat?" 33 Még abban az órában útra keltek, s visszatértek Jeruzsálembe. Ott együtt találták a tizenegyet, s társaikat. 34 Azzal fogadták őket, hogy valóban feltámadt az Úr, és megjelent Simonnak. 35 Erre ők is beszámoltak az úton történtekről, meg arról, hogyan ismerték fel a kenyértöréskor.

A húsvéti történetek közül ez a leghosszabb, s jellemző módon ez sem az apostolok előtti megjelenést tárgyalja. De be van iktatva Péter két élménye közé: a sírt üresnek találja (12-ik vers) és megjelenik neki Krisztus (34-ik vers). Mégis az a benyomásunk, hogy a történet az előzetes szóbeli katekézisben kiformálódott. Az elején az „és íme" (kai idou) szóval, a fordulatoknál pedig az „és történt" (kai egenéto) kifejezéssel hívja fel a figyelmet a mondanivalóra. A szövegmagyarázók egyenesen művészi és teológiai szerkesztésről beszélnek. A történet a megjelenésre való utaláson kívül, azt hangsúlyozza, hogy Jézus feltámadásáról az ószövetségi jövendölések és az egyház liturgikus cselekménye, az eukarisztia által is meggyőződhetünk. Amellett megvilágítja az igazi Messiás képét: nem Izrael földi országát állítja vissza, hanem engesztelő szenvedésével megszerzi a bűnök bocsánatát.

Az apostolok köréhez tartozó csoportból ketten még húsvétvasárnap, az asszonyok visszatérése után elindulnak Jeruzsálemből Emmauszba. A szerző megadja a távolságot is: hatvan stádium (kb. 12 km), de a helység ma nem azonosítható. A két férfi nem apostol, de kapcsolatban áll az apostolokkal. A nevét is csak az egyiknek közli, s minden magyarázat nélkül Kleofásnak mondja. Tehát feltételezi, hogy olvasói számára ismert személy. Később Euzébiusz történetíró olyan hagyományt jegyzett fel, hogy ez a Kleofás Jeruzsálem püspökének, Simeonnak lett volna az apja. A két tanítvány útközben természetesen arról beszélget, amit az utóbbi napokban Jeruzsálemben átéltek.

A fordulatot itt jelzi az „és történt" bevezetés. Jézus csatlakozik hozzájuk, de nem ismerik fel. A teológiai összefüggés az, hogy Jézus akkor csatlakozik, amikor róla beszélnek és titkait feszegetik. Olyanok kapják a választ, akik keresik az igazságot, és akik várják, hogy Isten avatkozzék be a világ folyásába. A szerző arról hallgat, hogy az idegen honnan jön és merre tart. Csak azt jelzi, hogy a két tanítvány magától nem ismeri fel. A csatlakozás tehát a megjelenés formájára utal. Jézus más létrendben van, bárhol megjelenhet, de csak az ismeri fel, akinek megadja a képességet. A mai ember az ilyen jelenségeknél lélektani magyarázatot is vár, és megkérdezi, hogy a két vándor csak képet látott, vagy Jézus külsőleg is magára öltött valamilyen tapasztalható formát? A válasz csak az lehet, amit a megjelenések, a krisztofániák kifejtésénél mindig hangoztatunk. Jézus megdicsőült testben támadt fel, ezért jelenléte nem esett földi érzékszervek alá. Ellenben adhatott magáról különféle jeleket. Itt a jel csak akkora, hogy élő embernek látják. Teljes felismeréséhez újabb jel szükséges.

Lukács a teofániák leírásánál is szereti a párbeszédes formát. Itt az idegen a két tanítvány szomorúságának oka iránt érdeklődik. De a párbeszéd igazában a hagyományos zsidó messiásvárást és a Krisztus által hozott megváltást állítja szembe egymással. Jézus elítélése és felfeszítése olyan nyilvánosság előtt ment végbe, hogy azt mindenkinek tudomásul kellett vennie. A két tanítvány joggal csodálkozik azon, hogy akadt valaki Jeruzsálemben, akinek ezek az események elkerülték a figyelmét. A párbeszédnek ez a kihangsúlyozása azt mutatja, hogy az apostoli egyház mennyire az üdvtörténet legnagyobb eseményének tartotta a kereszthalált és a feltámadást. Az evangélisták ezt különben azzal is jelzik, hogy rendkívüli, sőt kozmikus történésekre hivatkoznak: a nap elsötétül, a föld megremeg, a templom kárpitja kettéreped, a sírok megnyílnak stb. Kleofás a názáreti Jézust prófétának mondja, akinek isteni küldetését szavai és tettei igazolták. Olyan próféta volt, amilyenről Mózes jövendölt: „Hozzám hasonló prófétát támaszt neked az Úr testvéreid sorából" (MTörv 18,18). Lukács szerint Jézus csodáira a nép is azt mondogatta, hogy nagy prófétát adott nekik az Isten (7,16). Hogy Jézus csodái és szavai felkeltették a nép érdeklődését, az érthető, hiszen évszázadok óta nem volt igazi próféta, és Keresztelő János sem tett csodákat.

A két tanítvány szomorúságának igazi oka az, hogy a főpapok

és a tanács tagjai halálra ítélték Jézust. Lukács másutt is őket teszi felelőssé (23,13). Érdekes azonban, hogy a római hatóságot nem említi. Egyébként ő az Apostolok Cselekedeteiben is úgy írja le az evangélium terjedését, hogy az nem kerül összeütközésbe a római hatóságokkal. Az egyházban viszont hamar vallási probléma lett az a kérdés, hogy miért éppen a zsidók vallási vezetői utasították el a Messiást, holott az ő feladatuk lett volna felismerése és elfogadása. A Róm 9—11 fejezet bőven kitér erre a problémára.

Jézus halála az apostolok környezetét is megfosztotta reményüktől. Ez a remény azonban még földies és nemzeti színezetű volt. „Reméltük, hogy ő váltja meg Izraelt." Az egyházban azonban a megváltás szó (lystrosis) lelki értelmet kapott, s csak azok fogadták el, akikben létrejött az átalakulás, a metanoia. Az emmauszi tanítványok a remény elvesztésének azzal adnak kifejezést, hogy már harmadnapját is megélték a történteknek, és semmi olyan esemény nem következett, ami népies messiáshitüket kielégítette volna. A keresztrefeszítés története mutatja, hogy az Isten közbelépésének valamilyen várása, illetve az attól való félelem ott dolgozott a zsidókban is. Azért gúnyolják ilyen szavakkal: „Az Istenben bízott, mentse meg hát, ha akarja" (Mt 27,43). A harmadik nap említése talán célzás arra, hogy Jézus is emlegette a harmadik napot működése idején (Mt 12,40; Lk 18,32).

A két tanítvány az asszonyok híradását is röviden elintézi. A zsidók várakozása szerint a Messiás átveszi az uralmat és sereget gyűjt maga köré, tehát nem asszonyok előtt nyilatkoztatja ki magát. Legföljebb az üres sír zavarta meg őket, azért „mennek ki néhányan társaik közül". Előbb még csak arról volt szó, hogy Péter sietett ki a sírhoz (12—ik vers). Jn 20,3 szerint Péter szintén nem egyedül ment ki. De mindenütt csak az üres sír a téma, nem a mellékes körülmények.

Ha megfigyeljük Kleofás elbeszélését, abban Lukács valójában a hit titkát világítja meg. Ezeknek a tanítványoknak az esetében adva voltak a csodálatos események: Jézus nyilvános működése, prófétai küldetése, és most az üres sír, de mindez nem elég, hogy az igazi hit felébredjen bennük. Szükség van a közvetlen kegyelmi megvilágosításra, amely az előzményeket összefogja, és az igazi értelmét megvilágítja. Jézus további viselkedése a kegyelemnek ezt a munkáját szimbolizálja. Első lépés a megbélyegzés: Ó ti balgák! Lukács idejében ez a megbélyegzés már mindazoknak a

zsidóknak szólt, akik az apostoli igehirdetés ellenére visszautasították az evangéliumot. Jobban figyeltek saját előítéletükre, mint a próféták szavára. Ha az ember előre meghatározza Istennek, hogy mit tegyen, akkor igazi közeledését nem tudja felfogni. A megbélyegzés (balgák) azért jogosult, mert végső fokon önzés és rövidlátás vezeti őket. Jézus úgy derít világosságot a helyzetre, hogy rámutat az Atya örök tervére: A Messiásnak ezeket kellett elszenvednie, hogy bemehessen dicsőségébe. Ő nem elméleti és teológiai magyarázatot ad szenvedésének és megdicsőülésének összefüggéséről, hanem az ószövetségi jövendöléseket magyarázza. Tettével megmutatja az egyháznak, hogy az Írás eligazítást nyújt messiási küldetéséről, azért azt a tanúskodásban nem szabad mellőzni. További magyarázatra szorul azonban az a kifejezés, hogy szenvednie *kellett*. Honnan eredt ez a kényszer és milyen természetű volt? Néhány sorral lejjebb (44-ik vers) az apostolok előtt rámutat arra, hogy a jövendöléseknek teljesedniük kellett, mert csak így lehetett felismerni, hogy ő a Messiás. De a kérdés továbbra is megmarad ilyen formában: Miért beszélnek már a jövendölések is a szenvedésről? Miért éppen az a formája a megváltásnak? A megoldás nem az, hogy Isten véráldozatot akart követelni az ember bűnéért. A megváltásnak sok módja lehetett volna. De ha egyszer a Fiú a megtestesülést, az emberi sorsot vállalta, akkor el kellett fogadnia azt az árat is, amit a kötelességben való helytállás követel, vagyis a vértanúságot. Ezzel tanúsította, hogy az igazságot képviseli, továbbá hogy azonosítja magát a szenvedő és halálra szánt emberiséggel. Az erénynek ez a hősies gyakorlása adta meg neki a jogot, hogy embersége szerint is átvegye az istenfiúi dicsőséget. Utána már az apostolok is természetesnek tartották, hogy „sok küzdelem árán kell bejutnunk az Isten országába" (ApCsel 14,22).

A két tanítvány falujához érve Jézus elfogadja a meghívást. Lukácsnál többször esik szó arról, hogy Jézus ilyen meghívást fogad el, pl. Máté-Lévitől (5,29), Simontól (7,36), Máriától és Mártától (10,38), egy farizeustól (14,1), Zakeustól (19,5). De jelenléte mindig Isten irgalmának vagy valamilyen új tanításnak a kinyilvánítása. Az utolsó vacsorán pedig utal az örök élet lakomájára (22,16—18). Mindezek jelképekben igazolják Jézus eljövetelének a célját: azért jött, hogy életközösséget hozzon létre az emberekkel. Itt a két tanítvány az este beálltával okolja meg a meghívást, de érdekes, hogy Lukács a pusztai kenyérszaporítást is arra az időre

teszi, amikor „a nap már lemenőben volt" (9,12). Mindkét kenyértörés Jézus hatalmát árulja el, és rávilágít kilétére. Ezért félreérthetetlen az evangélista célzása, hogy Jézus kilétét a jövőben is a „kenyérnek", az eukarisztiának az ünneplése fogja feltárni.

Amikor asztalhoz ültek, Jézus a kezébe vette a kenyeret, megáldotta, megtörte és odanyújtotta nekik. Az asztali áldást a házigazda szokta elmondani, de itt bizonyára tiszteletből átengedik a vendégnek. De jellemző, hogy Lukács ebből a vendéglátásból semmi mást nem említ, csak az áldás szavait, amelyek ugyanazok, mint az utolsó vacsorán, az eukarisztia szerzésénél (Lk 22,19; 1Kor 11,23). Ez a párhuzam a legerősebb bizonyítéka annak, hogy Lukács az eredeti történetet már alkalmazza, illetve képnek használja. Ki akarja fejezni, hogy Jézus feltámadásának a valóságát és mindenkori jelenlétét az egyház a Szentírás olvasása mellett az eukarisztia ünneplésében fogja megélni és hirdetni. Ahogy ezek a tanítványok a kenyértörésben ismerték fel, az egyházi közösség is itt fog vele találkozni. Jézus hirtelen eltűnésének ugyanolyan jelentése van, mint megjelenésének, illetve annak az aktusnak, amellyel megismerteti magát. Jelzi, hogy már nem tartozik a mi világunkhoz, ő már a hit tárgya. Az egyház nem is érheti el másképpen, csak hitén keresztül.

A leírásban a két tanítvány nem félelemmel vagy megdöbbenéssel válaszol a krisztofániára, hanem hittel. Látszik, hogy Lukács itt is mellőzi a részleteket. Neki az a fontos, hogy ezt a két embert a jövendölések kifejtése és a kenyértörés meggyőzte a természetfölötti valóságról. Élményükből még csak annyit tudunk meg, hogy a szívük lángolt már útközben is, amikor kifejtette nekik az Írásokat. Ez is utalás a Szentírás jelentőségére. Ugyanaz a hatása, mintha maga Jézus szólna. A hangsúly azonban a lángoláson (kaiomené) van. Aki hittel hallgatja, az nem torpan meg, hanem megsejt valamit Isten felsőbbrendű világából, amely reményre és szeretetre indít.

A húsvéti örömet a két tanítvány nem tudja magában tartani. Visszamennek Jeruzsálembe, hogy beszámoljanak a közösségnek, amely éppen olyan tanácstalan, mint ők voltak. Az evangélista ismételten elhallgatja, hogy mikor értek vissza a városba és hogy éjnek idején hogyan jutottak be a bezárt kapun. Csak arról beszél, hogy együtt találták a tizenegyet és társaikat. Azzal fogadják őket, hogy valóban feltámadt az Úr és megjelent Simonnak. Ez is húsvéti

kép. A feltámadás híre újra összegyűjti a szétszóródott tanítványokat. Újra van mondanivalójuk egymásnak. Az első megjelenést Simon kapta, tekintélye újra helyreállt, ő lett a központ. A hír közlésének szövege az, ami az apostoli igehirdetésben kialakult: Az Úr valóban feltámadt. Éppen a feltámadás tette őt Úr-rá. A „valóban" szó (ontos) először arra vonatkozik, hogy igaz az, amit a tanúk állítanak, de egyúttal olyan nyomaték is, amit az egyház használt a kételkedőkkel szemben. Arról sem itt, sem másutt nem kapunk részletes felvilágosítást, hogy Péternek milyen módon jelent meg az Úr, és hogy milyen párbeszéd folyt le közöttük. Benne lehetett Péter bánata, jóvátétele és Jézusnak mindent áthidaló megbocsátása. De valószínű, hogy Péter maga sem beszélt róla a közösség előtt. Bizonyítékai azonban voltak, mert az egyház habozás nélkül elfogadta őt hiteles tanúnak.

Az emmauszi tanítványok csak az új hír meghallgatása után jutnak hozzá, hogy maguk is elbeszéljék élményüket. Az ő tanúskodásuk már csak erősíti az apostoli tanúságtételt. Az elbeszélés egyébként igazi példája annak, hogyan lett a történetből igehirdetés. Az emberi kíváncsiság sok részletet szeretne tudni, de az apostoli tanítás azt mind mellőzte. Részben így tett már Jézus földi működésének eseményeivel is. Az eljárás igazolja, hogy számukra Jézus már egészen a hit tárgya. Ő nem egyik alakja az emberi történelemnek, hanem az, aki az életnek és a történelemnek a végső megoldását bemutatja magán.

Megjelenik az apostoloknak (24,36—49)

36 Míg ezekről beszélgettek, egyszer csak megjelent köztük és köszöntötte őket: „Békesség nektek!" 37 Ijedtükben és félelmükben azt vélték, hogy szellemet látnak. 38 De ő így szólt hozzájuk: „Miért ijedtetek meg, és miért támad kétely szívetekben? 39 Nézzétek meg kezem és lábam! Én vagyok. Tapogassatok meg és lássátok! A szellemnek nincs húsa és csontja, de mint látjátok, nekem van". 40 Ezután megmutatta nekik kezét és lábát. 41 De örömükben még mindig nem mertek hinni, és csodálkoztak. Ezért így szólt hozzájuk: „Van itt valami ennivalótok?" 42 Adtak neki egy darab sült halat. 43 Fogta és szemük láttára evett belőle. 44 Azután így szólt hozzájuk: „Ezeket mondtam nektek, amikor még veletek voltam. Be kell teljesenie mindannak, amit rólam Mózes törvényében, a prófétákban és a zsoltárokban írtak." 45 Ekkor megnyitotta értelmüket, hogy megértsék az írásokat, s így folytatta: 46 „Meg van írva, hogy a Messiásnak szenvednie kell és harmadnapra fel kell támadnia a halálból. 47 Nevében meg-

térést és bűnbocsánatot kell hirdetni minden népnek Jeruzsálemtől kezdve. 48 Ti tanúi vagytok ezeknek. 49 Én meg kiárasztom rátok Atyám ígéretét. Maradjatok a városban, míg erő nem tölt el benneteket a magasságból."

Lukács az Apostolok Cselekedeteiben (1,3) azt mondja, hogy Jézus negyven napon át jelent meg tanítványainak. Itt viszont úgy ír, mintha mindez összezsugorodnék egy napra. Húsvétvasárnap este megjelenik az apostoloknak, megadja nekik a küldetést, majd következik a mennybemenetel. Ennek az esti megjelenésnek a tanúi az apostolok és társaik, akiket a két emmauszi tanítvány együtt talált. Jézus akkor jelenik meg, amikor beszélgetnek, vagyis újságolják egymásnak a történteket. A megjelenés módjára vonatkozólag a szöveg azt mondja, hogy „közéjük lépett (esté) és köszöntötte őket: Békesség nektek! Föntebb Simon Péter esetében kimondottan a „megjelent" (ofthé) szó fordult elő. A különböző szóhasználat mutatja, hogy az apostoli igehirdetés tudatában van Jézus másvilági létmódjának, ahonnan kiindulva megmutatja magát. De ugyanakkor valódi emberségét is érzékeltetni akarják, azért beszélnek így róla, hogy „közéjük lépett." Hasonló jelentősége van a köszöntésnek is. A „békesség nektek" (salom) szokásos szemita köszöntés volt. Nyilvános működéséből azonban az evangélisták nem idéznek ilyen köszöntést. Feltámadása után annál inkább. Kétségtelenül azt akarják vele kifejezni, hogy Jézus mint ismerős jön övéihez, barátilag közeledik, sőt a felsőbbrendű békét sugározza, amit az utolsó vacsorán megígért (Jn 14,27). A köszöntés egyben megnyugtatás is, hiszen a természetfölötti jelenség félelmet keltett bennük. Félelmükben azt hitték, hogy szellemet (pneuma) látnak.

Ez a megjegyzés eligazít bennünket a megjelenések teológiai értelmezésében. Abban, hogy a feltámadt Krisztus mindenestül a hit tárgya. Róla már nem lehetett olyan tárgyi tapasztalást szerezni, mint halála előtt. Akkor csak isteni küldetése volt a hit tárgya, most azonban megdicsőült embersége is. A megjelenésben van valami jel, ami tapasztalható, de van még valami, ami további magyarázatot követel, s ami csak a hittel érhető el. Az apostolok tudták, hogy Jézus meghalt, most azonban minden előzmény nélkül itt látják maguk között. Ezért első gondolatuk az, hogy csak a lelke, szelleme (pneuma) mutatkozott meg. Attól félnek, hogy saját érzékük csapja be őket, azért van szükségük további megnyugtatásra és bizonyítékra.

Meggyőzésükhöz hozzátartozik a személyes hang: Miért ijedtek

meg és miért kételkedtek? Úgy szól hozzájuk mint azelőtt. Pedagógiai módszere a bátorítás, a felvilágosítás és a bizalom fölkeltése. Hitüknek Isten erejére és jóságára kell támaszkodnia. Ha Jézus így viselkedett az üdvtörténet látható eseményeiben, ezzel jelét adta, hogy belső kegyelmi hatásaiban is így viselkedik. Úgy közeledik, hogy az értelmi megvilágosítással és az akarati ösztönzéssel rátereli a figyelmet Isten erejére, leereszkedésére és irgalmára.

Azután testi valóságáról győzi meg apostolait. Kezének és lábának a megmutatásával nem okvetlenül sebhelyeire céloz, mint Tamás esetében (Jn 20,27). Ezek a könnyebben látható és megérinthető testrészek, tehát meggyőződhetnek, hogy nem szellem játszik velük. Lukács bizonyára a görögökkel szemben is hangoztatja ezt a testi valóságot, hiszen ők a szellemi lelket elfogadták, de a test feltámadását értelmetlennek tartották. Továbbá magának az egyháznak is szüksége volt annak igazolására, hogy az egész ember ért célhoz, s azon erények alapján kapjuk meg jutalmukat, amelyeket testi életünkben gyakoroltunk. Hogy aztán a feltámadás kérdése a hit egész problémáját felölelte, arra mutat ez a kitétel: Örömükben még mindig nem mertek hinni, és csodálkoztak. Tehát már akkor is megvolt az a hátsó gondolat, hogy esetleg egy érzelmi élmény hiszékenységre vezetheti őket. Lukács úgy számol be a megjelenésről, hogy az ilyen felmerülő nehézségeket is figyelembe veszi. Jézus azzal győzi meg őket valóságos emberi jelenlétéről, hogy enni kér. Sült halat adnak neki, amit szümük láttára megeszik. Egyes kéziratok lépesmézet is emlegetnek. Az apostolok szemében ez a bizonyíték sokat jelentett. Péter később is hivatkozik rá: „Vele együtt ettünk és ittunk, halálból való feltámadása után" (ApCsel 10,41).

Az elbeszélés hitelességén túl a mai embernek ezzel kapcsolatban is lehet kérdezni valója. Ha átment a természetfölötti létrendbe, mit kezdhetett a földi táplálékkal? Ma akadnak teológusok is, akik ezt a jelenetet is csak igehirdetési formának veszik, amellyel az apostolok Jézus személyének azonosságát emelték ki. Itt is azt kell mondanunk, hogy Jézus igazi tapasztalható jelet adott tanítványainak, hogy hitük kialakuljon. Ő már test szerint is magára öltötte az istenfiúi dicsőséget, de nem abban mutatkozott meg, hanem csak érzékelhető emberi alakban. Földi eledelre sem volt szüksége, de amennyiben hatalma volt a természet erői felett, azt a táplálékot is be tudta olvasztani megdicsőült testébe.

Az apostolok hitének kialakulásához mindezeken túl még szükség volt az üdvtörténeti összefüggés meglátására. Jézus nemcsak test szerint igazolta magát, hanem „teológiailag" is. A hit lényege az, hogy a természetfölötti jelek alapján elfogadjuk Isten személyes közbelépését, megnyilatkozását. Az apostolok ezt csak a jövendölések teljesedéséből érthették meg. Itt Jézus szavai majdnem ugyanazok, mint az emmauszi tanítványok történetében. Hivatkozik arra, hogy még nyilvános működése idején beszélt nekik szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról: „Be kellett teljesedni mindannak, amit róla Mózes törvényében a prófétákban és a zsoltárokban megírtak". A nehézség azonban éppen a teljesedés fogalma körül mozgott. Az Ószövetségnek lehetett a betűjét és a szellemét nézni, s aszerint más és más reményt olvastak ki belőle. Jézus ellenfelei is ismerték a jövendöléseket, de a teljesedésnek azt a módját nem fogadták el, amely Jézusban megvalósult. A meglátáshoz és megértéshez fel kellett emelkedni Isten gondolataihoz. Ehhez pedig Isten megvilágosító kegyelmére volt szükség, amely kiemeli az embert szűk és önző kívánságainak köréből. Jézus ezt az új látásmódot adja meg tanítványainak: „Megnyitotta értelmüket, hogy megértsék az írásokat." A megvilágosítás elkezdődött a megjelenéseknél és folytatódott a Szentlélek eljövetelével. Az apostolok csak így válhattak tanítókká és a hit terjesztőivé.

Mi a jövendölések lényege, és mit nem könnyű elhinni bennük? Az, hogy „a Messiásnak szenvedni kell, és harmadnapra fel kell támadnia a halálból." Lukács a húsvéti történetekben ezt már harmadszor ismétli. Szinte visszhangzik benne Pál apostol kijelentése: Hinni kell, hogy Jézus meghalt bűneinkért és feltámadt megigazulásunkra (Róm 4,25). Aki nem fogadja el a Messiás engesztelő szenvedését, halálát és feltámadását, az a megváltást csak földi keretek között várhatja. Ezt viszont Isten nem ígérte meg.

A „meg van írva" kijelentés vonatkozik arra is, hogy „az ő nevében megtérést és bűnbocsánatot kell hirdetni minden népnek, kezdve Jeruzsálemtől." Az Ószövetségben olvasunk ilyen jövendölést: „Megbocsátom gonoszságaikat, vétkeikre többé nem emlékezem" (Jer 31,34). Lukács tehát itt elsősorban Isten irgalmának hirdetésében látja az apostolok és az egyház feladatát. Márk és Máté az evangélium hirdetését emelték ki. De annak az evangéliumnak a hirdetését, amelynek középpontjában ez az irgalom áll. A fogalmazás pontos: megtérést és bűnbocsánatot kell hirdetni.

A bocsánat azoknak szól, akik megtérnek. Isten kinyilvánítja irgalmát, de az embernek válaszolnia kell. Igaz, a válasz már a kegyelem segítségével megy végbe, de a kegyelmet vissza lehet utasítani. Az apostolok valóban így fogták fel küldetésüket. Péter Kornéliusz házában így nyilatkozik: „A próféták mind tanúságot tesznek, hogy aki hisz benne (Jézusban), elnyeri nevében bűnei bocsánatát" (ApCsel 10,43). Pál is a „kiengesztelődés szolgájának" tudja magát (2Kor 5,18). A kiengesztelődés hirdetését Jeruzsálemben fogják megkezdeni, és hirdetni kell minden népnek. Vagyis először ajánlják fel a zsidó népnek, mert az ígéretek nekik szólnak. Lukács az Apostolok Cselekedeteiben be is mutatja, hogy az apostolok Jeruzsálemtől kezdve hogyan terjesztik az evangéliumot a pogányok között.

„Ti tanúi vagytok ezeknek". Elsősorban annak, hogy a bűnbocsánatról szóló ígéret teljesedett. Isten azzal válaszolt az emberiség bűnére — beleértve a Messiás felfeszítését is —, hogy visszaadta őt, mint közvetítőt és mint a kegyelem forrását. Az apostolok megtapasztalták, hogy Isten nem bosszút forral, hanem irgalmat ígér. Az emberek azonban ilyen szeretettel szemben is érzéketlenek maradnak. Ezért Isten felhívását állandóan ismételni kell. Más szentírási helyek még azt igazolják, hogy az apostolok bűnbocsátó hatalmat is kapnak (Mt 18,18; Jn 20,23), tehát az egyház az Istennel való kiengesztelődés helye lesz. Ezt azonban nem végezhetik saját erejükből. Ezért mondja, hogy kiárasztja rájuk az Atya ígéretét. Maradjanak addig Jeruzsálemben, amíg „erő nem tölti el őket a magasságból". Az Atya ígérete a Szentlélek. Az ígéret már az Ószövetségben elhangzott (Joel 2,28—32). Az apostolok úgy kapják, mint erőt, erőforrást. A görög dynamis jelenti a csodatevő erőt, a hatalom gyakorlásához szükséges kitartást és Isten országának kegyelmi erejét. Jézus már itt jelzi, hogy a pünkösd napja, a Szentlélek kiáradása egyúttal feltámadásának is bizonyítéka lesz, hiszen ő árasztja ki rájuk a Szentlelket. Ha joga van elküldeni az Isten Lelkét, akkor ő maga is isteni hatalommal rendelkezik. Ha pedig majd az egyház a Szentlélek erejével tanúskodik és átalakítja az embereket, az is bizonyíték lesz feltámadása mellett. Ezért a húsvét nem marad csupán a múlt eseménye, amire visszatekintünk, mint Isten tettére, hanem olyan erőforrás lesz, amely állandósul, s az egyház életét az idők végéig táplálni fogja. A Lélek

kiárasztásának ígérete Lukácsnál éppen olyan megpecsételés, mint Máténál a „veletek maradok a világ végéig." Az egyház nem marad magára, nem fogja nélkülözni a természetfölötti segítséget.

A mennybemenetel (24,50—52)

50 Ezután kivezette őket Betánia közelébe, és kezét fölemelve megáldotta őket. 51 Áldás közben megvált tőlük, és fölemelkedett az égbe. 52 Leborulva imádták, azután nagy örömmel visszatértek Jeruzsálembe. 53 Nem hagyták el a templomot, hanem szüntelenül dicsőítették az Istent.

Az időbeli távlat mellőzése legjobban kiütközik ebben az utolsó jelenetben. A szöveg úgy hangzik, mintha Jézus még húsvétvasárnap este, az apostoloknak való megjelenés után vezette volna ki tanítványait a városon kívülre, s ott megvált tőlük. De az evangélista célja nem az időbeli egymásutániság megjelölése, hanem azoknak az üdvtörténeti eseményeknek a megjelölése, amelyek a hit lényegéhez tartoznak. Ezért hangoztatja a sír ürességét, a megjelenések valóságát és most a mennybemenetelt. Lukács nem beszél a galileai megjelenésekről. Az ő számára az a fontos, amit majd az Apostolok Cselekedeteiben bővebben kifejt, hogy Jézus a feltámadása után a mennybe ment, onnan elküldte a Szentlelket, s az egyház a Szentlélek vezetése alatt terjed. A képek, a szimbólumok nála is jelentősek. Máté az utolsó megjelenést, a küldetés parancsát Galileába, egy hegyre helyezi, s láttuk, hogy ennek megvan a mondanivalója. Lukács más színeket használ. Jézus Jeruzsálemben szenvedett, ezért a megdicsőülésének is az a helye. A városon kívül halt meg, a zsidók kirekesztették maguk közül, ezért mennybemenetele is a városon kívül, egyháza körében megy végbe. Oda vezeti ki tanítványait, ahol beszélt nekik az ítéletről, és ahol megjövendölte Jeruzsálem pusztulását (Mt 24,3). A kép azt mondta az apostoloknak, hogy majd nekik is ki kell vonulniuk a városból, új közösséget kell alapítaniuk, amely már Krisztus misztériumából él.

A búcsúzás jelenetében összekapcsolódik a főpapnak és a testvérnek a képe. Kezét fölemelve megáldja őket. Itt az evangélista arra utal, hogy Jézusnak ez az utolsó tette a földön, tanítványai körében. Ezzel a mozdulattal azt mutatta meg, amit majd az Atyánál, a mennyei szentélyben gyakorolni fog. Az egyház tudatában van annak, hogy az örök főpap az Atya áldását közvetíti számára,

azért nem érzi magát elhagyatottnak. Amellett Krisztus úgy válik el, mint testvér, nem haraggal vagy szemrehányással, hanem az összetartozás tudatával. Biztos abban is, hogy ami még hiányzik tanítványaiból, azt a Szentlélek fogja pótolni. Itt teljesedett az is, amire az utolsó vacsorán hivatkozott: „Jobb nektek, ha elmegyek" (Jn 16,7). Távozása az áldás állandósítása. Azért jött, hogy a megváltást véghezvigye, s itt most jelzi, hogy az emberiség a Megváltó áldása alatt áll, nem pedig átok alatt. A tanítványok megértették, hogy elérkezett a „végső idő", az üdvösség korszaka. Az ApCsel 1,11-ben az angyalok ajkáról hangzik el az állítás, hogy Jézus a mennybe ment. A felemelkedés mint jel, és az angyali szózat meggyőzte a tanítványokat arról, hogy teljesedett Dán 7,14 jövendölése: az Emberfiát az Idők Öregje elé viszik, s tőle hatalmat kap. A mennybemenetel és majd a Szentlélek elküldése Jézus istenfiúságának a bizonyítéka. Az Atya megdicsőítette, jobbjára ültette, mint ahogy a Zsolt 110,1 előre bejelentette.

Az apostolok leborulva köszöntik a megdicsőült Krisztust. Ez már az egyház hódolatának képe, hiszen az egyház hiszi és hirdeti az ő istenfiúságát. Lukács tehát azzal fejezi be evangéliumát, hogy az apostolokban végleg kialakult a hit. Jézus elégséges bizonyítékot szolgáltatott kilétéről, s a megváltás megtörténtéről, ezért fenntartás nélkül lehet hinni benne, s imádni őt, mint isteni személyt. De a felismerés, a hit kialakulása és az imádás csak bevezetés a további teendőkhöz. Meg kell valósítani azt, amit Jézus parancsolt. Amikor már így látják Mesterüket, elmúlik a kételkedés és a félelem. Magukra maradtak ugyan, de nem szomorúak. Örömmel térnek vissza Jeruzsálembe, hogy megvárják a jövendölés teljesülését, amikor „erő tölti el őket a magasságból". Az ApCsel 2,46 szerint az öröm a jeruzsálemi egyházközségnek is egyik ismertető jele. Jézus igazolta, hogy az életnek van megoldása, a földi küzdelmet felváltja a boldogság az Atya házában. A hit nem terhet rak ránk, hanem az örömhír hordozójává tesz.

A tanítványok öröme egyelőre abban áll, hogy nem hagyják el a templomot, hanem dicsőítik Istent. A jeruzsálemi templom az imádás helye, azért az utalást képnek is felfoghatjuk a kitartó ima jelzésére. Az apostolok az imával egyúttal a Szentlélek eljövetelére is készültek (ApCsel 1,14). A „dicsőítették Istent" kifejezést szintén az összefüggésből kell megértenünk. Azelőtt, amikor a nép Jézus csodáinak jótéteményeiben részesült, rendszerint az volt a válasz,

hogy „magasztalták az Istent." A tanítványok Jézus egész működéséből, halálából és feltámadásából Isten nagy tetteit olvasták ki, amelyekkel bemutatta, hogy irgalmával fordult az ember felé. Az egyház erre válaszol dicsőítő imájával.

Lukács húsvéti beszámolójából is vissza kell tekintenünk könyvének bevezető soraira, amelyekben igazolni akarta, hogy mennyire megbízható az a tanítás, amelyre a hivőket oktatják (1,4). Az apostolok tanúskodása mögött isteni tanúskodás áll, azért lehet a hitben megnyugodni, és azért lehet belőle reményt meríteni.

JÉZUS FELTÁMADÁSA JÁNOS EVANGÉLIUMÁBAN

A negyedik evangélium előadásmódja

János evangéliuma az első század vége felé keletkezett, azért figyelembe vette a harmadik keresztény nemzedék lelki igényeit. Már Alexandriai Kelemen megállapította róla, hogy a szinoptikusokhoz viszonyítva ez a könyv „szellemi evangélium". Nem annyira Jézus életének eseményeit mondja el, hanem tetteinek és szavainak üdvtörténeti, teológiai jelentőségére mutat rá. A könyv azzal kezdődik, hogy Jézusban az Isten örök Szava testesül meg, azért emberi alakja szerint is hordozza az Isten Fiának dicsőségét. Ő lett az Isten bárányа, aki áldozatával elvette a világ bűneit, tanításával feltárta az Atya titkát, tetteivel pedig bemutatta, hogy az Isten országában milyen erők működnek. Érezzük, hogy a jeruzsálemi zsidókkal, Nikodémussal vagy a szamariai asszonnyal folytatott beszélgetés már annak az egyháznak szól, amely elszakadt a zsidóságtól, és az egész emberiség számára értelmezi a megváltás művét. A vakon született ifjú meggyógyításából vagy Lázár feltámasztásából olyan katekézis lesz, amely Jézust úgy mutatja be, mint a világ világosságát vagy az élet szerzőjét. Ugyanezt a módszert alkalmaznunk kell a húsvéti történeteknél is. Itt sem a múlt felidézése a fontos, hanem annak bemutatása, hogy az egyháznak kit kell meglátni a feltámadt Krisztusban: az Isten Fiát, aki saját dicsőségének hordozójává teszi a hivő embert.

Mária Magdolna a sírnál (20,1—2)

1 A hét első napján, kora reggel, amikor még sötét volt, Mária Magdolna kiment
a sírhoz. Észrevette, hogy a követ elmozdították a sírtól. 2 Erre elfutott Simon
Péterhez és a másik tanítványhoz, akit kedvelt Jézus, és hírül adta nekik: Elvitték
az Urat a sírból, s nem tudni, hová tették.

Mária Magdolna mind a három szinoptikus evangélista elbeszélésében a többi galileai asszonnyal együtt megy ki a sírhoz, éspedig korán reggel. Itt azonban csak róla van szó. Ha két külön látogatásra gondolunk, az időbeli összeegyeztetés nehéz. Az evangélista itt azt írja, hogy „még sötét volt", ennek alapján arra gondolhatnánk, hogy Magdolna először egyedül járt kint a sírnál, s utána, napkelte táján a többi asszonnyal együtt. Jeruzsálem kapuját azonban a sötétben még nem nyitották ki, továbbá Márk szerint az asszonyok útközben arról beszélnek, hogy ki fogja a követ elhengeríteni. Viszont ha Magdolna előbb már kint járt, tudnia kellett hogy a követ elhengerítették. Azt tehát nehéz feltételezni, hogy kétszer járt volna a sírnál. Annyi azonban biztos, hogy a többi asszonnyal együtt átélte mind az angyali ünezetet, mind Jézus megjelenését. Miért szerepelteti János evangéliuma mégis külön?

Lehet, hogy külön is része volt Jézus megjelenésében, de annak részletei később egybefolytak az asszonyok közös élményével. De lehet az is, hogy a szerző őt a közös élmény alapján mint jelképet, mint az egyház jelképét szerepelteti. Már említettük, hogy Lk 7,37 és 8,2 alapján nem kell őt a névtelen bűnbánó asszonnyal azonosítani. Ellenben olyan valaki volt, akit Jézus meggyógyított (hét démont űzött ki belőle), s ezért egész hálájával ragaszkodott hozzá. Ezért is említik az evangélisták első helyen a galileai asszonyok között. A negyedik evangéliumban a jelkép akárhányszor fontosabb a mondanivaló számára, mint a történeti részletek. Már az ószövetségi vallási nyelvben Jahvénak és a hivő népnek a kapcsolata a jegyesség formájában fejeződik ki (Énekek éneke). Az evangélista is használhatja ezt a nyelvet, s Magdolna alakját felfoghatjuk, mint az egyház jelképét. Itt nincs szó illatszerekről, azt sem mondja meg, hogy miért jött ki korán a sírhoz. Az említett sötétség is olyan jelkép, amilyen Jánosnál másutt is előfordul (1,5; 6,17; 12,35.46). Jézus halála sötétséget hozott az apostolok és a hozzájuk tartozó csoport számára. Ezt a sötétséget csak isteni beavatkozás oszlathatta szét. De a hivő közösség, az egyház nem akar belenyugodni a sötétségbe. Keres és kérdez, mint ahogy az Énekek énekének jegyese is keresi a Vőlegényt. Az előttünk levő elbeszélés nem annyira azt állítja elénk, ami ott történt, hanem arról beszél, hogy milyen mozzanatok hozták létre Mária Magdolna és az apostolok hitét. Az egyház hite is ilyen mozzanatok alapján jött létre.

Mária csak annyit lát, hogy a követ elhengerítették a sírtól.

Arról tehát előzetes tudomása volt, hogy a sírt elzárták. De arról nem győződik meg, hogy a sír üres. Ehelyett elfut Simon Péterhez és a másik tanítványhoz, akit Jézus kedvelt. Velük közli a hírt, hogy a holttestet elvitték valahová. A szinoptikusoknál az asszonyok látják, hogy a sír üres, és angyali üzenet hatása alatt sietnek az apostolokhoz. Itt az elbeszélés menete más. Érdekes azonban ez a kijelentés: nem tudjuk, hová tették. Itt többesszámban beszél, s ez is arra vallhat, hogy az ő történetét a közös élményből ragadta ki a szerző. Mindenesetre érezzük, hogy az elbeszélés mögött már a szervezett egyház áll, ahol az apostolok tanúskodása a döntő. Mária hozzájuk megy, nekik kell állást foglalniuk. Jézus adhat bárkinek kegyelmi ajándékot, de azt az egyház közösségében kell felhasználni. Mária híradása egyébként teljessé teszi azt a homályt, amit Jézus követői nagypéntek óta átéltek: a sír nyitva van, a holttestet bizonyára ellopták. A felülről jövő üzenet ezt a homályt oszlatja el, és ezt a tanácstalanságot oldja meg.

Péter és társa a sírnál (20,3—10)

3 Péter és a másik tanítvány elindult és a sírhoz sietett. 4 Mind a ketten futottak. De a másik tanítvány gyorsabban futott, mint Péter, és hamarabb ért a sírhoz. 5 Benézett, s látta a gyolcsot, de nem ment be. 6 Nem sokkal később Péter is odaért, bement a sírba, s ő is látta az otthagyott gyolcsot, 7 meg a kendőt, amellyel a fejét befödték. Ez nem a gyolcs közt volt, hanem külön összehajtva más helyen. 8 Most már a másik tanítvány is bement, aki először ért oda a sírhoz. Látta és hitt. 9 Eddig ugyanis nem értették az Írást, amely szerint föl kellett támadnia a halálból. 10 Ezután a tanítványok visszatértek övéikhez.

Lk 24,12-ben is Péter siet ki a sírhoz. Itt a „másik tanítvány" is vele van. Az ő szerepét a szöveg különösen hangsúlyozza. Minden bizonnyal azért, mert tanúskodása sokat jelentett abban a környezetben, ahol az elbeszélés mint igehirdetés kialakult. Ez a másik tanítvány a hagyomány szerint János apostol, akinek Péterrel való barátsága máshonnan is kitűnik (Jn 13,24; 21,21). A szerző hangsúlyozza, hogy mindketten futottak. Ha Lukács előadására gondolunk, ahol az asszonyok angyali jelenésről is beszélnek, nemcsak üres sírról, akkor még jobban megértjük a sietést. Péter és társa számára bármennyire felfoghatatlan volt a sír üres volta, arra visszaemlékezhettek, hogy Jézus élete tele volt természetfölötti

vonatkozással. A szöveg még azt az apróságot is kiemeli, hogy a másik tanítvány gyorsabban futott, előbb ért a sírhoz, de nem ment be, hanem megvárta Pétert. A szeretet és a kíváncsiság őt is hajtotta, de tekintettel volt Péter kiváltságára. Ahol a könyv keletkezett, ott bizonyára szükség volt Péter elsőségének hangsúlyozására, amit a 21-ik fejezet is bizonyít.

A sír nem feltörésről és lopásról árulkodik. A halotti lepel megvan, a kendő pedig, amellyel a fejét bekötötték, külön összehajtva fekszik egy helyen. Itt magától adódik, hogy összehasonlítást tegyünk Lázár feltámasztásának leírásával. Ott Lázárt a tanítványok szabadítják ki a lepelből és a kendőkből. Itt nem volt szükség segítségre. A másik tanítvány, akit Jézus kedvelt, olvas a jelekből és hisz. A hit tehát jelek alapján jön létre. Később Tamás esetében arról lesz szó, hogy boldogok, akik nem látnak és hisznek. Az ő számukra azonban a látható jel az egyház történeti bizonyítéka és tanúskodása, amely az apostolokra mint szemtanúkra támaszkodik. Péter és János ilyen szemtanúk, azért nagy a tekintélyük az apostoli egyházban. Jánost az üres sír látása és bizonyára a Jézus működésére való reflektálás győzte meg Isten beavatkozásáról. A szöveg külön megemlíti, hogy az Ószövetségben levő jövendölésekre nem gondoltak, s nem is értették azokat. Csak Jézus hívta fel rá a figyelmüket, mint ahogy Lukács elbeszéléséből tudjuk. Az apostoli igehirdetésben tehát mindenütt ugyanaz a kép alakul ki. A hithez reflektálni kell a jövendölésekre, Jézus bejelentéseire, az üres sírra és az apostolok szemtanúságára. Amikor itt a szerző az Írásokra hivatkozik, azzal tulajdonképpen megszakítja az összefüggést, de mondanivalója világos. Már az üres sír látásakor hinniük kellett volna, ha megértették volna a jövendöléseket. Ezután a két apostol visszatért társaihoz, de arról nem hallunk, hogy az élmény félelmet, örömet vagy csodálkozást váltott volna ki bennük. Ezeket az érzelmi hatásokat az evangélista csak a megjelenésekkel kapcsolatban említi.

Jézus megjelenik Mária Magdolnának (20,11—18)

11 Mária ott állt a sír előtt és sírt. Amint így sírdogált, egyszer csak benézett a sírba. 12 Látta, hogy ott, ahol Jézus teste volt, két fehér ruhába öltözött angyal ül, az egyik fejtől, a másik kábtól. 13 Megszólították: „Asszony, miért sírsz?" Mert elvitték Uramat — felelte —, s nem tudom, hová tették". 14 E szavakkal hátrafordult és látta Jézust, amint ott állt, de nem tudta róla, hogy Jézus. 15 Jé-

zus megkérdezte: „Asszony, miért sírsz? Kit keresel?" Abban a hiszemben, hogy a kertész áll mögötte, így felelt neki: „Uram, ha te vitted el, mondd meg hová tetted, hogy elvihessem magammal". 16 Jézus most nevén szólította: „Mária!" Erre megfordult, s csak ennyit mondott: „Rabboni", ami annyit jelent, mint „Mester". 17 Jézus ezt mondta neki: „Engedj! Még nem mentem föl Atyámhoz. Inkább menj el testvéreimhez, és vidd nekik hírül: Fölmegyek Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, Istenemhez és a ti Istenetekhez." 18 Mária Magdolna elment és hírül adta a tanítványoknak: „Láttam az Urat, és ezt mondta nekem."

Az evangélista itt sincs tekintettel az időbeli összefüggésre. Nem mondja, hogy Mária újra visszajött a sírhoz, hanem csak a teofániát írja le. Itt újra fölmerül a kérdés, hogy annak a jelenésnek az új fogalmazását kapjuk-e, amelyet Mária a többi asszonnyal együtt átélt, vagy külön megjelenésről van szó? Ha arra gondolunk, hogy Jánosnál a teológiai kiértékelés előbbre való, mint a részletek tisztázása, akkor valóban beszélhetünk a közös élmény egyedi bemutatásáról. Teofániáról van szó, tehát olyan eseményről, ami lényege szerint nem esik az érzékszervek alá, hanem csak külső jegyeit fogják fel. A jelből mindenki annyit ért meg, amennyire a belső kegyelmi adomány képesíti. Ha az evangélista szemében itt Mária a hivő közösség képe, akkor az evangélista elsősorban azt mutatja be, hogyan alakult ki benne a hit. Ezért pl. hiányzik a félelemre való utalás is, amely a sírnál levő asszonyokat eltöltötte.

A sírban két fehérbe öltözött ifjút lát. A fehér ruha a természetfölötti jelenségnek, mint angyalnak az ismertető jele. Lukácsnál is két angyal, két tanú szerepel, de itt azt is megtudjuk, hogyan ülnek: a kőpad két végében, ahol Jézus feje és lába volt. Ez egyrészt utalás a sír ürességére, de másrészt olyan, mint egy liturgikus beállítás: a fejénél és a lábánál őrzik a szent helyet. Az angyalok itt nem a feltámadás hírét közlik, hanem Mária szomorúságának oka felől érdeklődnek. Ha folytatjuk a jelkép értelmezését, hogy Mária itt a hivő közösséget személyesíti meg, akkor a teofániából átfogó választ lehet kiolvasni. A szerző szeme előtt már az az egyház lebeg, amelyet a Jelenések könyve is megrajzol. Jézus, az élet könyvének felnyitója átéli egyháza küzdelmeit és angyalaival siet segítségére. Az angyalok csak előkészítik a vigasztalást, amit aztán Jézus maga hoz. Mária a válaszában már az „Úr" elnevezést használja, ahogyan a hitében megerősödött egyház emlegette Jézust.

Az angyali jelenésnek csak előkészítő jellege van, azért nincs benne közlés és befejezés. Mária hátrafordulva a síron kívül új

alakot lát, akiről azt hiszi, hogy a kertész. Bizonyára annak is jelentése van, hogy Jézus kívül áll, nem a sírban. Ő már az élethez tartozik, nem a halál helyéhez. Az első kérdés itt is az, hogy miért sír. Jézus együtt érez a földi egyház fájdalmával. Távolléte alkalom arra, hogy kifejezzük vágyódásunkat és ragaszkodásunkat. A teljes felismerés ennek jutalma lesz. Mária kész arra, hogy akár a holttestet is magával vigye. A szeretet meg akar nyugodni Jézusnak bármilyen jelenlétében. Az egyház feladata azonban nem a sírnak vagy a holttestnek az őrzése lesz, hanem a Megváltó életéről és győzelméről kell tanúskodnia. „Akit keresel" kérdésben benne van az, amit az angyalok Lukács leírásában mondanak: Miért keresitek az élőt a holtak között?

Mária akkor ismeri fel Jézust, amikor nevén szólítja. A jelenésnek ez a csúcspontja és a tartalmi összefoglalása. Máténál (28,9) is akkor ismerik fel az asszonyok, amikor köszönti őket. A kezdeményező tehát Jézus, a hit az ő adománya, tőle kapjuk a megvilágosítást. Beváltja, amit mint jó pásztor ígért: nevén szólítja juhait, s azok megismerik a hangját (10,3). Mária válasza egyúttal hitvallás: Rabboni! Mesterem! Ennek is akkor van igazi tartalma, ha Máriában a hivő közösség jelképét látjuk. Az a Mester van itt, aki szerette övéit s akiben reménykedtek. Most, a felismerés után hozzá akarnak tartozni. Az, hogy a szöveg megtartotta az arám „rabboni" szót, elárulja, hogy a keresztény közösség milyen ünnepélyességgel emlegette ezt a jelenetet. A feltámadt Krisztus a Mester, a Tanító, akinek mindnyájunk számára van mondanivalója. Ezután mindenki ismételheti azt, amit Pál apostol leírt: „Az Isten Fiának hitében élek, aki szeretett engem és feláldozta magát értem" (Gal 2,20).

Egyes — nem a legrégibb — kéziratok szerint Mária felkiáltásánál még hozzáfűzik, hogy „odasietett és meg akarta érinteni". Ebben bizonyára a Mt 28,9 visszhangzik: Az asszonyok leborulnak előtte és átkarolják a lábát." Mindenesetre csak így van értelme Jézus szavának: „Engedj, még nem mentem föl Atyámhoz." A szavak értelmezése különben nem könnyű. Legjobban talán úgy foghatjuk fel őket, mint felhívást az utána következő kijelentés fontosságára. Jézus feltámadása után is itt van ugyan övéi között, de maradása nem végleges. Fölmegy az Atyához, aki egyúttal a mi Istenünk és Atyánk. A jelenés tehát nemcsak azt akarja megvilágítani, hogy Jézus valóban feltámadt és él, hanem azt is, hogy hazatér

az Atyához, ahogy megjövendölte. A feltámadás misztériuma számunkra is azt jelenti, hogy van örök élet, s ez az örök élet az Atya házában, illetve a vele való életközösségben megy végbe. Jézus az Atyánál van, mint közbenjárónk. Ezt az üzenetet el kell vinni Jézus „testvéreinek", az apostoloknak és a többi hivőnek. De az én Atyám és a ti Atyátok kihangsúlyozása arra is rámutat, hogy ő más kapcsolatban van az Atyával. Ő a Fiú, mi pedig csak azért vagyunk az Atya gyermekei, mert részesedünk az ő fiúságában.

A jelenet befejezése valójában nem befejezés, hanem csak a tény megállapítása. Mária Magdolna beszámol arról, hogy látta az Urat és üzenetet bízott rá. Arról nem hallunk, hogy a tanítványok hogyan fogadták a hírt. A történet részleteinél itt is fontosabb a benne levő tanítás. Ha Mária a Krisztusban hivő közösség jelképe, akkor ebben a közösségben állandósul az ő élménye: Látta a feltámadt Urat és rábízta kinyilatkoztatását. Ezért maga az egyház a feltámadásnak és Krisztus megváltói küldetésének állandó tanúja a történelemben.

Megjelenés az apostolok előtt (20,19—23)

19 Amikor beesteledett, még a hét első napján megjelent Jézus a tanítványoknak ott, ahol együtt voltak, bár a zsidóktól való félelmükben bezárták az ajtót. Belépett, megállt középen és köszöntötte őket: Békesség nektek! 20 E szavakkal megmutatta nekik kezét és oldalát. Az Úr láttára öröm töltötte el a tanítványokat. 21 Jézus megismételte: „Békesség nektek! Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket". 22 Ezekkel a szavakkal rájuk lehelt, s így folytatta: „Vegyétek a Szentlelket! 23 Akinek megbocsátjátok bűneit, az bocsánatot nyer, s akinek megtartjátok, az bűnben marad."

Ez az egyetlen hely, ahol az evangélista az apostoloknak való megjelenést bővebben elmondja, s nem csak odavetőleg érinti. De mivel János könyvében a történeti események mellett jelentős helyet kapnak a teológiai meglátások és megállapítások, azt is mondhatjuk, hogy itt egyáltalán Jézus megjelenéseinek a mibenlétét vázolta fel. A jelenetbe belevehetett olyan mozzanatokat is, amelyek esetleg más megjelenésekből valók. Az elbeszélést tehát úgy tekinthetjük, mint kiemelt történetet, megfelelő teológiai célzattal. Egyébként Jánosnál a csodák leírásában is érezhető ez a módszer.

Jézus a hét első napján este jelenik meg a tanítványoknak,

„ahol együtt voltak." Azt nem tisztázza, hogy hol és milyen alkalomból voltak együtt. Később a hét első napján való összejövetel az egyház hivatalos liturgiája, az eukarisztia ünneplése lett. A szerző itt csak azt emeli ki belőle, ami ezt a napot ünneppé, emlékezetessé tette. A zsidóktól való félelem miatt az ajtót zárva tartották. Akkor a félelem érthető volt, de az evangélium megírásakor a zárt ajtó már csak jelkép: az egyház elkülönült a zsidóságtól, saját hitrendszere és liturgiája van. Nem ószövetségi várakozásban él, hanem az újszövetségi teljesedés tudatában. Azonkívül a zárt ajtón át való megjelenés annak a bizonyítéka, hogy Jézus nehézség nélkül visszajöhetett a holtak birodalmából és a lepecsételt sírból.

A házba való belépés és a köszöntés a személyes valóságot jelzi. Testi valóságban jön, és mint régi ismerős. A leírás a testi valóságot kifejezetten hangsúlyozza, s a görögöknél erre szükség is volt. Ők nehézség nélkül elfogadták a léleknek vagy akár egy szellemi lénynek a megjelenését, de a testi feltámadást annál kevésbé. A békesség szó Krisztus ajkán több, mint köszöntés. Az utolsó vacsorán saját békéjét ígérte meg egyházának: a szeretet és a lélek békéjét. Az egyház hitében meg is tapasztalta az ígéret teljesedését. János itt nem említi az apostolok kételkedését, hanem csak Jézus bizonyítékát: megmutatja nekik kezét és oldalát. Itt kétségtelenül a sebek is mint bizonyítékok szerepelnek, az oldal említése ezt tételezi fel. De követve János előadásmódját, a testi valóságon túl más bizonyítékra is gondolhatunk. A kéz az, amely csodákat tett, gyógyított, amely az Atya áldását közvetítette. Az oldal pedig átszúrt szívének jele, amely, „mindvégig szerette övéit" (13,1). A sebek emlékeztetnek arra, hogy ő a feláldozott bárány, aki elvette a világ bűneit. Az egyházatyák a kéz említésénél a keresztségre gondoltak, amelyet Jézus szerzett, az oldal sebénél pedig szeretetének legnagyobb emlékére, az eukarisztiára. Azóta is ez a két szentség ábrázolja misztikus módon az ő halálát és feltámadását.

Az Úr látása örömet okoz a tanítványoknak. Mivel az evangélista előzetesen nem beszélt félelemről, azért nála ez az öröm már az egyház mindenkori öröme, amely abból fakad, hogy a feltámadt Krisztus vele van. Itt van mint főpap, mint próféta és uralkodó, s mint a kegyelem forrása. A tanítványok hitének megerősítése után következik a küldetés átadása. Ez is olyan ünnepélyes, mint a Máténál leírt jelenet, de János jobban kihangsúlyozza Jézus fiúságát. Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket. A ki-

jelentés szoros összefüggésben van az egész evangéliummal. Számtalanszor ismétlődik az állítás: az Atyától jöttem, az Atya küldött a világba ... Az apostolok tehát azt a küldetést folytatják, amely az Atyában gyökerezik. Az Atya azt akarta, hogy a Fiú róla tegyen tanúságot, az ő nevét, az ő irgalmasságát ismertesse meg az emberekkel, az ő áldását közvetítse a világnak, hogy megmentse a világot. Az oltáriszentség is azt az életet közvetíti, amelyet ő kapott az Atyától (Jn 6,57). Ezért az apostolok és az egyház küldetése is a kegyelmi rend közvetítése lesz. A küldetés pozitív és cselekvő: először adni kell, s utána követelményeket támasztani.

Az Atyára való hivatkozásnak jogi, hatalmi oldala is van. Azért bocsáthatja meg a bűnöket, azért adhat bűnbocsátó hatalmat, mert az Atyát képviseli. Az egyház és az apostolok hatalma nem földi eredetű, és végső fokon a Szentlélek jelenlétében konkretizálódik. Ő hatalmaz fel a bűnök bocsánatára. Isten lelkének kiárasztása a régi szövetségben is Isten hatalmi közbelépésének jele volt. A jövendölések szerint a Messiás ismertető jele az lesz, hogy eltölti az Isten lelke (Iz 61,1—2), lélekkel keresztel, a lélek ajándékait osztogatja. Itt megtudjuk, hogy az egyház a kiengesztelődés szolgálatát a Szentlélek erejében végzi. A szöveg nem tér ki annak az ígéretnek a teljesedésére, hogy az apostolok a Szentlelket úgy is kapják, mint az Igazság Lelkét (Jn 14,26), aki majd a tanításban vezeti őket. János megelégszik azzal, hogy a húsvét legnagyobb üzenete az Atya irgalmának kinyilvánítása. Isten szeretete a gyarló emberre irányul, őt akarja felemelni, neki akar reményt adni. Ha Isten ennyire hangoztatja a kiengesztelődést, akkor biztos, hogy szeretetének többi ajándékát is megadja.

Amikor Jézus a bűnbocsátó hatalmat a Szentlélekben közli, rámutat annak kegyelmi telítettségére is. A bűnbocsátás nem egyszerű jogi aktus, amely feloldoz a vád alól, hanem a kegyelmi állapot visszaadása, beöltöztetés az istengyermeki hivatásba. Ez a bűnbocsátás először megtörténik a keresztségben, ahol az ember újjászületik vízből és Szentlélekből. Azután pedig ismétlődhet a bűnbánat szentségében. Az evangélista azonban ezeket a további kérdéseket nem érinti. Ő csak az egyház életének forrására mutat rá. De tudja azt is, hogy a kinyilatkoztatás hordozója az egyház, a maga egész életnyilvánulásával. A kinyilatkoztatás az egyházban válik gyakorlattá, s az apostoli egyháznak ez a gyakorlata, mint hagyomány, elengedhetetlen része lesz a Szentírás magyarázatának.

A Tamás-epizód (20,24—29)

24 A tizenkettő közül az egyik, Tamás vagy melléknevén Didimusz, nem volt velük, amikor megjelent nekik Jézus. 25 A tanítványok elmondták: Láttuk az Urat. De kételkedett: „Hacsak nem látom a kezén a szegek nyomát, ha nem helyezem ujjamat a szegek helyére, és oldalába nem teszem a kezem, nem hiszem". 26 Nyolc nap múlva ismét együtt voltak a tanítványok, s Tamás is ott volt velük. Ekkor újra megjelent Jézus, bár az ajtó zárva volt. Belépett, megállt középen és köszöntötte őket: „Békesség nektek!" 27 Azután Tamáshoz fordult: „Nyújtsd ide az ujjadat, és nézd kezemet! Nyújtsd ki a kezedet és tedd oldalamba! S ne légy hitetlen, hanem hivő!" 28 Tamás fölkiáltott: „Én Uram és Istenem!" 29 Jézus csak ennyit mondott: „Hittél, mert láttál. Boldogok, akik nem látnak, mégis hisznek."

Már az apostolok idejében nyilvánvaló volt, hogy az egyháznak minden kegyelmi küldetése mellett is megmarad az emberi arculata. Lesznek későnjövők, távolmaradók, bizonytalankodók, nehézkesek és kételkedők. A feltámadt Krisztusról alkotott kép sem lett volna teljes, ha nem áll előttünk igazi főségi mivoltában, aki egyházát, a misztikus testet emberi adottságaival együtt magáénak vallja, s irgalmas szeretetével vezeti a tökéletességre. Ennek bemutatására örökítette meg az evangélista Tamás történetét. Az első század végén, amikor a szemtanúk legnagyobbrészt már meghaltak, és a feltámadást csak az egyház tanúságtétele igazolta, s amikor a kételkedésnek nagyobb tér jutott, szükség volt annak bemutatására, hogy a későbbi nemzedékek hite milyen alapon alakulhat ki, és hogyan lehet erős.

A Didimusz az arám Tamás név görög alakja. Mindkettő „iker"-t jelent. A szöveg nem árulja el, hogy Tamás miért nem volt jelen, de hangsúlyozza, hogy a tizenkettő közé tartozott. A Jn 11,16 megőrizte tőle azt az elszánt kijelentést, hogy „menjünk mi is Jeruzsálembe és haljunk meg vele". A többi tanítvány így közli vele a nagy újságot: Láttuk az Urat, s ebben már az egyház életében kialakult szóhasználat tükröződik. Azt jelenti, hogy Jézus valóban feltámadt, test szerint megjelent, láthatóvá vált. Tamás kételkedésében is benne van a mindenkori embernek a természetfölötti jelenséggel való szembenállása. Az apostolok kételkedéséről másutt is szó esik (Mt 28,17; Lk 24,38), de Tamás itt maga akarja előírni Istennek, hogy milyen bizonyítékot adjon. Jézus nyilvános működése idején a zsidók sem elégedtek meg csodáival, hanem különleges jeleket követeltek messiási küldetésének igazolására. Ő azon-

ban az ilyen követelést visszautasította (Mk 8,11; Mt 16,1; Lk 11,29, Jn 4,48). A helyes magatartás az, hogy az ember vegye észre a kapott természetfölötti jeleket, vizsgálja azokat, és igyekezzék elfogadni a benne levő üzenetet. Tamás feltételei itt személyesebbek, sőt drasztikusabbak, mint a zsidókéi voltak. A keresztre feszített Jézus sebhelyeit akarja látni és érinteni. Számunkra nem az az érdekes, hogy az apostolok között akadt valaki, aki ilyen követelménnyel lép fel, hanem az, hogy a kinyilatkoztatás ezt a jelenetet megörökítette, és hogy Jézus a követelést nem utasította vissza. Az evangélista szándéka világos. Jézus elment a végsőkig, hogy tanítványait meggyőzze küldetéséről és a megváltás valóságáról. Itt is kifejezi, hogy türelmes az ember iránt, s nem szűnik megadni világosító kegyelmét, hogy elvezessen az igazságra.

A nyolcadik nap szintén az egyház liturgikus napja. A tanítványok itt is együtt vannak, mint az evangélista korában már a hét minden első napján. A sorok közül kiérezzük a mondanivalót, hogy Jézus mélyebb felismerése, a hit erősödése a közös istentisztelethez van kötve. Az ajtó most is zárva van, de Jézus megjelenik, és Tamás számára ez az első jel, illetve bizonyíték. A második pedig az, hogy belát a szívébe, ismeri kételyeit, feltételeit. Ennek ellenére szeretettel, bátorítással szól hozzá. Győződjön meg maga a valóságról, s ne legyen hitetlen, hanem hivő. A szöveg arra már nem tér ki, hogy Tamás valóban megtapogatta-e a sebhelyeket, ellenben biztos, hogy a felhívással az evangélista többet akar mondani, mint ami Tamásnak szólt. Itt az események egyúttal mindenkori jelképek. Jézus kezét kegyelmi síkon is meg lehet tapasztalni. Ő tett olyan kijelentést, hogy akiket az Atya neki adott, azokat senki sem ragadhatja ki a kezéből (Jn 10,28). Aki hisz benne, az megtapasztalja életének felsőbb irányítását. Oldalának megnyitása pedig a szeretetnek is jelképe. Annak a szeretetnek, amely kiárasztotta a Szentlelket, s az egyházat megajándékozta az eukarisztiával. Aki felhasználja a kegyelem forrásait, az hitében megtapasztalja, hogy Jézus él és jelen van.

Tamás felkiáltásában is meg kell látnunk az egyház hitvallását. Az evangélista elsősorban ezt hangoztatja. Jézus bizonyítékai alapján az apostolok eljutottak erre a meggyőződésre, és ezt hirdették az egyháznak. Az egyház a közös istentiszteleten azóta is így fejezi ki hitvallását és hódolatát. Ez a rövid hitvallás egyúttal liturgikus formula is volt. A Jel 4,11-ben is ez ismétlődik: „Méltó

vagy Urunk és Istenünk, hogy dicsőségben is tiszteletben legyen részed". Aki Jézust Úrnak vallja, az tanúskodik arról, hogy neki szolgál, hozzá tartozik, az ő országának tagja. Az apostolok nyelvén az Úr a Jahve szó tartalmának az átvétele. Jézus olyan nevet kapott, amely minden név fölött van (Fil 2,9). Amikor pedig kifejezetten Istennek mondják, azt vallják meg, hogy őt, a Fiút úgy kell tisztelni, mint az Atyát (Jn 5,23).

„Hittél, mert láttál." A látás és a hit összetartozik. Előbb (20,8) a „szeretett tanítvány" is látott és hitt. Itt azonban szemrehányás is van benne, mert Tamás azt a látást követelte, amelyet ő elgondolt, nem pedig azt, ami az Istentől küldött jelre vonatkozott. De láttuk, hogy a hit a szemtanúkban is Isten adománya: ő adja a jelet és ő nyitja meg az elmét a felismerésre. A kijelentés első része Tamásra vonatkozott, a második rész — boldogok, akik nem látnak és hisznek — már a mindenkori hivőknek szól. A hit náluk is kegyelmi adomány, ezért boldogok. Jézus nem tesz összehasonlítást. Nem mondja a szemtanút boldogabbnak, mint a későbbi hivőt, sem pedig megfordítva. Inkább azt hangsúlyozza, hogy a későbbi hivő nem lesz hátrányosabb helyzetben, mint a szemtanúk voltak. A „nem látnak" kifejezés nem azt állítja, hogy azok boldogok, akik minden előzetes megokolás nélkül hisznek. Az ilyen hit nem volna ésszerű, nem nyugodnék történeti eseményeken. Akik nem voltak a megjelenések szemtanúi, azok is hihetnek a jövendölések és az apostolok, illetve az egyház tanúskodása alapján. Akinek nincs előítélete, és nem maga állít fel feltételeket, az is eljuthat a megalapozott hithez. Tehát amint látjuk, az egész Tamás-történet a hitre irányul. Ezért is olyan vázlatos és képszerű. Az evangélista tudja, hogy a hit elevenségéhez nem azok a részletek szükségesek, amelyek a kíváncsiságot kielégítik, hanem amelyek igazolják, hogy Jézus valóban a Messiás, az Isten Fia volt. A könyv első befejezésében (20,30—31) a szerző rá is mutat arra, hogy csak az ilyen jeleket akarta feljegyezni. De a könyv mindvégig kiemeli a Jézusba vetett hit természetfölötti erejét. Aki hisz benne, az Isten gyermeke (1,12), az nem esik ítélet alá (3,18), annak örök élete van (6,40), annak belsejéből az élő víz forrása fakad (7,38) s ugyanazokat a tetteket viszi végbe, amelyeket ő végbevitt (14,12). Valóban az egész könyvnek az a célja, hogy „a hit által életetek legyen az ő nevében".

Megjelenés Tibériás tavánál (21,1—14)

1 Jézus újra megjelent a tanítványoknak, ezúttal Tibériás tavánál. Így jelent
meg nekik: 2 Együtt volt Simon Péter, Tamás, melléknevén Didimusz, továbbá
a galileai Kánából való Natanael, Zebedeus fiai, s még két másik tanítvány.
3 Simon Péter így szólt hozzájuk: „Megyek halászni." „Veled tartunk" — felel-
ték. Kimentek és bárkába szálltak. De akkor éjszaka nem fogtak semmit. 4 Ami-
kor megvirradt, Jézus ott állt a parton. De a tanítványok nem ismerték fel, hogy
Jézus. 5 Jézus megszólította őket: „Fiaim, nincs valami ennivalótok?" „Nincs"
— felelték. 6 Erre azt mondta nekik: „Vessétek ki a bárka jobb oldalán a hálót,
s ott majd találtok." Kivetették a hálót, s alig bírták visszahúzni a tömérdek haltól.
7 Erre az a tanítvány, akit Jézus kedvelt, így szólt Péterhez: „Az Úr az!". Amint
Simon Péter meghallotta, hogy az Úr, magára öltötte kötösét — mert neki volt
vetkőzve —, és beugrott a vízbe. 8 A többi tanítvány követte a bárkával. A hal-
lal teli hálót is maguk után húzták. Nem voltak messze a parttól, csak mintegy két-
száz könyöknyire. 9 Amikor partot értek, izzó parazsat láttak, s rajta halat,
mellette meg kenyeret. 10 Jézus szólt nekik: „Hozzatok a halból, amit most
fogtatok". 11 Péter visszament és a partra vonta a hálót, amely tele volt nagy
hallal, szám szerint százötvenhárommal, s bár ennyi volt benne, nem szakadt el
a háló. 12 Jézus hívta őket: „Gyertek, egyetek!" A tanítványok közül senki sem
merte megkérdezni: „Ki vagy?" — hiszen tudták, hogy az Úr. 13 Jézus fogta
a kenyeret, s adott nekik. Ugyanígy halat is. 14 Ez volt a harmadik eset, hogy
a halálból való feltámadása után Jézus megjelent nekik.

Az előző fejezet végén olvasható zárószavak eléggé igazolják, hogy ezt a 21-ik fejezetet utólag csatolták a könyvhöz. Természetesen ezzel együtt lett kánoni könyv, tehát ez a rész is sugalmazott és kinyilatkoztatást tartalmaz. Egyébként felismerhető az összefüggés a könyv többi részével, mind kifejezésekben, mind előadásmódban. Amellett, hogy a feltámadt Krisztus megjelenéséről beszél, különleges emléket állít Péternek és a „szeretett tanítványnak", aki az egész könyvben úgy szerepel, mint Krisztus tanúja. A szövegmagyarázók feltételezik, hogy ez a fejezet olyan valakitől származik, aki közel állt a szerzőhöz és az ő tanítását vette át. Hogy a szöveg az első század végén a Péternek adott főpásztori hatalmat ennyire hangsúlyozza, az érthető az egyház egységéből. Az apostolok már meghaltak, s az egységet csak olyan valaki biztosíthatta, aki Krisztus megbízásából Péter örökébe lépett. János különleges tanúskodását pedig bizonyára azért emeli ki a szöveg, mert olvasói ismerhették, és talán a hitüket is tőle kapták.

A Tamás-epizód után a szerző mondhatja, hogy Jézus „újra" megjelent tanítványainak. Valójában azonban nem a „megjelent" (ofthé) szót használja, hanem azt, hogy „kinyilvánította magát"

(ephanerosen eauton). A mondanivaló tehát nemcsak az, hogy feltámadt és él, hanem olyan dolgokat közölt tanítványaival, amelyek különben titokban maradtak volna, pedig az egyház élete szempontjából fontosak. A Tibériási-tó az evangéliumokban inkább Genezáreti tó néven fordul elő. Összesen hét tanítványt sorol fel, ők a megjelenés tanúi, s a történet szereplői. Tamás említése hozzákapcsolja a történetet az előzőhöz. Zebedeus fia János és Jakab, az ő nevüket külön nem említi, egyébként a negyedik evangélium csak itt mondja őket Zebedeus fiainak. Feltűnő még az, hogy a „két másik tanítványt" sem nevezi meg. Köztük van az a tanítvány is, akit „Jézus kedvelt", s a hagyomány ezt a kifejezést János apostolra, Zebedeus fiára vonatkoztatta. Miért nem nevezi meg a másik két tanítványt, mikor ez a tanúskodás szempontjából nem lett volna közömbös? Összesen hét tanítvány van jelen, s ismerve a hetes számnak a vallási hagyományban való jelentését, elgondolhatjuk, hogy a szerző számára a jelentés itt is fontosabb, mint a részletek. A János neve alatt ismertté vált Jelenések könyvének elején hét levelet találunk, amelyeket az apostol hét kisázsiai egyháznak írt. Ott a hét egyház az egyetemes egyház jelképe. Ennek mintájára feltételezhetjük, hogy a hét apostol itt is az egész egyházat képviseli. Jézus feltámadásának az egész egyház a tanúja, s a tőle kapott kinyilatkoztatás is az egész egyháznak szól.

Arról nem hallunk, hogy az apostolok mikor tértek vissza Galileába, vagy hogy ez a jelenet mikor játszódott le. A halászást Péter indítványozza, de mind vele mennek. A görög szó: „kimentek (exelthon) és bárkába szálltak" nem azt akarja mondani, hogy visszatértek régi foglalkozásukhoz. Inkább valamilyen elindulásra hívja fel a figyelmet. Ha ennek az evangéliumnak a szellemi és teológiai természetére gondolunk, akkor megértjük, hogy a szerző itt már az eseményt jelképpé tette, s ennek megfelelően beszéli el. Igazában nem is Péter halászása érdekli, és nem is a csoda, hanem az, amit a csoda jelképez. Péter viszi a szót, az apostolok vele mennek, segítik, hogy a közös feladatot teljesítsék. A halászat itt már az igehirdetés képe, Isten országának terjesztése. Ebben az apostoli testület és az egész egyház egy. De ha munkájukat csak emberi szempontból szemléljük, akkor semmit sem fognak, akkor időtöltésük éjszakai sötétség marad. A kép ugyanazt fejezi ki, mint az 1Kor 15,14: „Ha Krisztus nem támadt fel, akkor nincs értelme tanításunknak".

Jézus virradatkor a parton áll. Az egyház számára az ő feltámadása hozta meg a reggelt, a világosságot, de egyben a megszokott rendet és értékelést is felforgatta. A halászok ideje az éjszaka, ők reggel már abbahagyják a munkát. Itt mégis világos nappal jutnak rendkívüli zsákmányhoz. A természetfölötti rendben, Isten országában más törvények uralkodnak. Ott valami lehet bölcsesség akkor is, ha emberileg balgaságnak látszik. Lehet erő akkor is, ha földi szempontból gyengeség. Jellemző Jézus kérdése is: Van-e ennivalótok? A halászattal kapcsolatban inkább így szoktak érdeklődni: Fogtatok valamit? A kérdés szokatlansága is arra mutat, hogy az evangélista szeme előtt az egyház képe lebeg. Ha az egyház csak természetes közösség volna, a keze üres lenne, és nem tudna lelki táplálékot nyújtani az embereknek. Amit adhat, amivel éhségünket és szomjúságunkat csillapítja, az Krisztus szavából ered.

A hálót a jobb oldalra, a szerencsés oldalra kell kivetniük, s a tanítványok engedelmeskednek az idegennek, holott tudják, hogy a reggeli halászat hiábavaló. A kép mögött meg kell látni a hit homályát. Az Isten szava mindig egy másik világból jön. Ő bármennyire kinyilatkoztatja magát, mindig ismeretlen marad. Jézus a feltámadása után megmutatta magát, de megjelenései igazában azt a titkot világították meg, amelyben ő él, s amely felfoghatatlan számunkra. Ezért a hitet mindig akarni kell, abban mindig benne van a rejtőző Isten előtti hódolat. A csodálatos halfogás összhangban van Lk 5,10—el, ahol Jézus megígéri Péternek, hogy emberek halásza lesz. Továbbá összhangban a hálóról (Mt 13,47) és a lakomáról (Lk 14,23) szóló példabeszéddel. A háló és a ház megtelik, mert Isten országának meg kell valósulnia.

A tanítvány, „akit Jézus kedvelt", a jelekből felismeri az Urat. Így volt ez már a sírnál (20,8) és így van most is. A kegyelem kiáradása, Isten országának terjedése lesz a bizonyítéka annak, hogy Jézus él és megvalósítja tervét. A jelenet történetileg emléket állíthat a szeretett tanítvány hitének, de itt legalább annyira jövendölés is. Jézus szavára a szellemi halfogás folytatódni fog a világ végéig, s az egyház hivő tagjai ennek alapján újra meg újra felismerik az Urat, aki minden hatalom birtokosa.

Amint Simon Péter meghallja, hogy az Úr az, magára ölti köntösét és a vizen keresztül kimegy Krisztushoz. Péter emlékének rehabilitálása itt kezdődik a szövegben. Ő az utolsó vacsorán hangoztatta hűségét és ragaszkodását (Lk 22,33), de később meg-

tagadta Mesterét. Itt most újra a ragaszkodó, tettrekész Péter áll előttünk, akinek első gondja az Úr üdvözlése. Ez a Péter rászolgált arra, hogy Jézus átadja neki a hatalmat. Tette egyúttal az egyház életének is mozzanata. Felöltözése jelképezi az egyház liturgiáját. A Krisztussal való találkozás, főleg áldozati lakomáján való részvétel ünnep az egyház számára, azért a hódolat jeleivel járul eléje. Azonkívül az egyház vezetőinek nemcsak az a kötelességük, hogy a missziós munkát, a lelkipásztori tevékenységet irányítsák, hanem az is, hogy tudatosan mindent Krisztusra vonatkoztassanak. Neki tulajdonítsák az eredményt, eléje vigyék az egyház szeretetét és ragaszkodását. Jelkép az is, hogy nem a „szeretett tanítvány" siet Krisztushoz, hanem Péter, s éppen ez emeli ki az egyházi tekintély szerepét. A többi tanítvány a teli hálót húzva megy Péter után. Az egyház mint háló a hitben összefogott emberiséget vezeti Krisztus felé. Az apostolok az ő szolgái, és egyben az emberek kiszolgálói.

A parton izzó parazsat látnak, rajta halat, mellette kenyeret. Jézus még bátorítja az apostolokat, hogy hozzanak abból a halból is, amit ők fogtak. Az evangélista nem jelzi, hogy ki rakta a tüzet, és honnan került rá a hal. Ő tudja, hogy Jézus feltámadása természetfölötti dolog, és tettei is ilyenek. A kép jelentése az, hogy Jézus keze nem üres, ő az örök élet lakomáját ígérte övéinek. Meg tudja jutalmazni azokat, akik országáért fáradoznak. Sőt azt is megengedi, hogy saját érdemeikkel gyarapítsák az örök élet lakomáját a közösség javára. A főszereplő továbbra is Péter, akire Krisztus rábízza a nyájat. Társai is jelen vannak, eddig ők húzták a hálót, de most visszamegy, és ő vontatja a partra. Annak a kifejezése ez, hogy az egész egyház gondja az ő vállát terheli. A százötvenhárom nagy hal említése bizonyára szintén szimbolikus, de ma már nem tudjuk, mit jelent. Egyesek arra gondolnak, hogy a szerző környezetében ennyi féle halat ismertek, s ezzel az egyház egyetemességét akarja kifejezni. A sok halat Jézus szavának erejével fogták, azért a háló nem szakadt szét. Az egyház terjedése, a hivők számának szaporodása nem megy az egység rovására. A gondolat akkor nem volt magától értetődő. Az ószövetségi zsidóság elzárkózott a pogányok elől, hogy megtarthassa hitét. Az egyháznak ki kell tárulni a népek előtt, s ennek ellenére egységes marad.

Jézus hívja tanítványait, hogy egyenek, sőt maga ad nekik a halból és a kenyérből. Közülük viszont már senki sem kérdezi, hogy ki ő. Ez már nem olyan megjelenés, ahol a tanítványok még

kételkednek, s ahol Jézus bizonyítja előttük kilétét. Itt tettei igazolják őt. A képben azonban egybe olvad a történeti esemény és az egyház jövője. Az evangélista már a maga korában megélte, hogy az egyház hálója sok halat fog, különféle népből és nyelvből, s hogy a Jézus köré gyűlt közösség megtalálja az isteni tanítás és az eukarisztia táplálékát. Ezért nem kell kérdezni, hogy Jézus jelen van-e. A hivő számára ő az Úr, akinek ereje nem fogy el. Egyébként a kenyér és a hal szétosztása emlékeztet a kenyérszaporítás jelenetére (6,11). Jézus abból a halból ad nekik, amely már a tűzön sült, amikor partra léptek. A cselekményben itt is benne van a szaporítás gondolata, és az, hogy Jézus a sajátjából táplálja övéit.

A szerző ezt harmadik megjelenésnek mondja, ami csak úgy jön ki, ha a Mária Magdolna előtti megjelenést nem számítja. Ő nem szerepel a feltámadás hivatalos tanúi között. A szerző számára első volt a húsvét esti megjelenés, utána nyolc nappal a Tamás-történet, és ez a harmadik. A Szentírás más helyeiről tudjuk, hogy más megjelenések is voltak, de az evangélista környezetében főleg ezeket tartották számon, mint a legjelentősebbeket, s mint olyanokat, amelyeknek legtöbb mondanivalójuk volt a hit szempontjából. Mindegyiknek különleges tartalma volt az egyház jövendő élete számára.

Péter megbízatása (21,15—17)

15 Miután ettek, Jézus megkérdezte Simon Pétertől: „Simon, János fia, jobban szeretsz engem, mint ezek?" Igen, Uram — felelte — tudod, hogy szeretlek". Erre így szólt hozzá: „Legeltesd bárányaimat!" 16 Azután másodszor is megkérdezte tőle: „Simon, János fia, szeretsz engem?" „Igen, Uram — válaszolta —, tudod, hogy szeretlek." Erre azt mondta neki: „Legeltesd juhaimat!" 17 Majd harmadszor is megkérdezte tőle: „Simon, János fia, szeretsz?" Péter elszomorodott, hogy harmadszor is megkérdezte: Szeretsz engem? S így válaszolt: „Uram, te mindent tudsz, azt is tudod, hogy szeretlek". Jézus ismét azt mondta: „Legeltesd juhaimat!"

A szöveg a közös étkezésre való hivatkozással kapcsolja ezt a történetet az előzőhöz. De feltűnő, hogy a következőkben csak a „szeretett tanítvány" szerepel még, s a többiek jelenlétére csak az utal, hogy Péter szeretetét összehasonlítja az övékével. Egyébként magát a történetet semmivel sem vezeti be, és nem is magyarázza. Az olvasó úgyis megérti, hogy a szeretet háromszori megvallása a

háromszori tagadás jóvátétele. Az evangélista teológiai beállítottsága miatt azonban nehéz volna megállapítani, hogy a kérdés valóban háromszor hangzott-e el, vagy csak előadási forma a párhuzam kedvéért? Azaz érzékelteti, hogy Péter egészen jóvátette botlását, s Jézus alkalmat adott neki ragaszkodása kimutatására.

A kérdésekben a szeretet szó két görög alakban fordul elő (philein és agapan), de ugyanabban az értelemben. A megszólítás: Simon, János fia, ugyanaz mint az első találkozáskor (1,42), amikor Simon a Kéfás = Péter nevet kapta. A többiekét felülmúló szeretet kérdése nem feltűnő, hiszen ezt Péter már az utolsó vacsorán hangoztatta: Életemet is odaadom érted (13,37). Jézus a tanításában sem az érzelmi szeretetre gondolt, hanem arra az odaadásra és hűségre, amely a parancsolatok megtartásában, az ő követésében nyilvánul meg (14,15.21). Péter nem válaszol egyenesen, hanem azt fejezi ki, hogy Jézus belelát lelkébe, s úgyis tudja, hogy ragaszkodik hozzá. A második kérdés ugyanaz, csak itt Jézus válaszában juhokat említ, nem bárányokat. Ennek azonban nincs jelentősége, mert a harmadik kérdésnél újra bárányokat említ. A harmadik kérdésnél Péter érzi a visszatekintést háromszori tagadására, s ezért szomorodik el. Válaszában benne van szerénysége: Uram, te mindent tudsz ... Nem saját meggyőződésére és erejére akar támaszkodni. Megtapasztalta, hogy az ember minden fogadkozása ellenére esékeny marad, s csak Krisztustól várhatja a megerősítést.

Az epizód Péter rehabilitásán kívül azt akarta megörökíteni, hogy Jézus átadta Péternek a főpásztori hatalmat. Krisztus nyáját kell legeltetnie, tehát az ő megbízottja, helyettese lesz. A negyedik evangélium nem Péter környezetében keletkezett, hanem Jánosénban. Ha tehát az ő kiváltságát így megörökítették, annak az egyház szempontjából bizonyára nagy fontosságot tulajdonítottak. Amíg megmarad a nyáj, addig szükség van látható pásztorra. A jelenet egyébként rokonságban van azzal, ahol Jézus magát jó pásztornak mondja (10. fejezet). Ő ismeri övéit és senki sem ragadhatja ki őket a kezéből. Ha a hatalmát átadja Péternek, kétségtelenül a kellő kegyelmi segítséget is megadja hozzá. A szavak mögött azonban még egy másik jelentés is meghúzódik. Akinek Jézus különleges megbízatást ad, attól különleges hűséget, szeretetet követel. A leendő pásztortól nem azt kéri, hogy juhait szeresse, hanem őt. Csak iránta való szeretetből meríthet erőt, vigasztalást és kitartást küldetésének teljesítéséhez.

Tehát ebben a jelenetben is, mint az előbbiben, azt tapasztaljuk, hogy a teológiai mondanivaló és a jelkép több, mint a történeti részlet. A vázlatos kép elénk állítja az igazságot, amelyből az egyház él. Az ilyen előadásmód azért volt lehetséges, mert az egyház nem a szentírási könyvekből alakult ki, hanem Krisztus tanításából és tetteiből. Az egyház előbb volt, mint a leírt evangélium. Jézus felelősséget vállalt apostolaiért, igazolta őket, azért a hit szilárdságához elég volt azt kifejezni, hogy Jézus ezt vagy azt valóban közölte apostolaival. Az evangéliumban ennek a közlésnek a formája már olyan, hogy minden kor egyháza felismerje benne a saját hitét.

Péter és János sorsa (21,18—23)

18 „Bizony, bizony mondom neked: Amikor fiatal voltál, felövezted magad, s
oda mentél, ahová akartál. De majd ha megöregszel, kiterjeszted karod, s más fog
felövezni, azután oda visz, ahová nem akarod." 19 E szavakkal jelezte, hogy
milyen halállal dicsőíti majd meg az Istent. Majd hozzátette: „Kövess engem!"
20 Péter hátrafordult, s látta, hogy az a tanítvány, akit Jézus kedvelt, s aki a va-
csorán a keblére hajolt és megkérdezte tőle: „Uram, ki árul el?" — az követi.
21 Amikor meglátta, Péter Jézushoz fordult: „Hát vele mi lesz, Uram?" 22 Jé-
zus így válaszolt: „Ha azt akarom, hogy maradjon, amíg el nem jövök, mi gondod
vele? Te kövess engem!" 23 Erre a testvérek között híre terjedt, hogy az a ta-
nítvány nem hal meg. De Jézus nem azt mondta neki: „Nem halsz meg, „hanem:
„Ha azt akarom, hogy maradjon, míg el nem jövök, mi gondod vele."

A hatalom átadása után Jézus még megvilágítja Péternek és a szeretett tanítványnak a jövőjét. Első pillantásra úgy látszik, mintha ennek nem volna különös kapcsolata az egyházi közösséggel. Pedig az evangélista bizonyára azért örökítette meg, mert egyetemes jelentősége van. Mégpedig az, hogy Jézus az áldozat különböző formáit követeli meg tanítványaitól, s mindegyik forma az ő követése lehet. A Péterhez intézett szavaknál a „bizony, bizony, mondom neked" bevezetés kiemeli a közlés fontosságát. Az evangélista Jézus szavaihoz mindjárt hozzáfűzi a magyarázatot is: jelezte, hogy milyen halállal fogja megdicsőíteni Istent. A fiatalkori szabadság és az öregkori megkötözés szembeállítása kiemeli Péter vértanúságát. Oda megy majd, ahová nem akar, amitől a természet visszaborzad. Amikor a régi emberek hosszú ruhájukban útra indultak, csípőjükön felkötötték a ruhát, ez volt a felövezés. Ha valaki más végezte el, az illetőnek fel kellett emelnie a karját. De a

hagyomány ebben a mozdulatban Péter halálának módjára is gondolt: őt is keresztre feszítették, s ott terjesztette ki a kezét. A halált a szöveg Isten megdicsőítésének mondja, mint előbb Jézus halálát (7,39; 12,16). A „kövess engem" azt örökíti meg, hogy a vértanúság is hozzátartozik a tanítványok sorsához, tehát nem a gondviselés csődjét fogja jelenteni. Az evangélium megírásakor ez a kijelentés már érthető volt, hiszen az egyház visszatekintett a Néró és a Domician féle üldözésre. Péter vértanúságát a század végén Római Kelemen is tanúsítja levelében (5,4), de keresztrefeszítését először Tertullián említi.

Az evangélista párbeszéd formájában adja elő a jelenetet. Arra azonban nem tér ki, hogy Péter hogyan fogadta a jövendölést. A szöveg a feltámadt Krisztusról beszél, az Úr-ról, aki teljes hatalommal intézkedik, s egyházának egyetlen kötelessége van: őt követni. Ezt erősíti meg a jelenet folytatása is. De itt a kép megváltozik. Úgy tűnik, hogy már nem a tűz mellett ülnek, hanem Jézus beszélgetés közben elindul Péterrel. Péter észreveszi, hogy a „szeretett tanítvány" követi őket. A kép jelentése félreérthetetlen. Péter, a megbízott főpásztor az Úr mellett van, és ígéretet kap, hogy a vértanúságban, Isten megdicsőítésében is követi mesterét. De a szeretett tanítvány nem marad el és nem megy más úton. Az ő életpályája nem a vértanúságban fog kikötni, de az is Krisztus követése lesz. Mindezt a párbeszéd folytatásából tudjuk meg. A szeretett tanítvány az, aki az utolsó vacsorán Jézus mellett volt, s Péter ösztönzésére megkérdezte, hogy ki az áruló. Most Péter kérdezi meg Jézust, hogy mi lesz Jánossal. Jézus nem ad választ, hanem figyelmezteti Pétert abszolút jogára, amellyel a hivatást kijelöli: Ne másokkal törődj, te kövess engem. Az apostoli egyházban sokan várták Krisztus közeli eljövetelét, s János hosszú élete miatt róla elterjedt a szóbeszéd, hogy addig nem hal meg, amíg az Úr el nem jön. A szöveg azonban leszögezi, hogy Krisztus nem tett ilyen ígéretet. Ha azonban az evangélium teológiai színezetét figyelembe vesszük, akkor a szeretett tanítvány sorsát jelképnek is felfoghatjuk. Benne van Krisztus akarata, hogy ilyen szeretett tanítványok mindig lesznek, egészen az ő eljöveteléig, s ezek különleges tanúságot tesznek mellette. Ugyanezt a gondolatot emeli ki a Jelenések könyve is. A történelem tele lesz megpróbáltatással, néha már úgy látszik, hogy a rossz diadalmaskodik, de mindig jelen vannak azok, akik a Bárány jelvényét viselik, és akik hűségesek hozzá. A negyedik evan-

géliumban tehát a húsvéti üzenet azt a formát ölti, hogy a hivő közösség hűsége az idők végéig tanúságot tesz Krisztus feltámadása és győzelme mellett.

JÉZUS FELTÁMADÁSA PÁL APOSTOL TANÍTÁSÁBAN

Pál tanúskodásának értéke

Saul-Pál eredetileg nem tartozott a „tizenkettő" közé, s így nem is élte át velük a húsvéti eseményeket. De az egyház megszervezésében és az evangélium terjesztésében nagyobb részt vállalt mint bármelyik apostol, azért Krisztus mellett való tanúskodása minden idők számára jelentős. Az ApCsel 9-ik fejezete számol be megtéréséről, ahol az üldöző Saulból hivő ember lett, később pedig fáradhatatlan apostol. Ő maga állítja leveleiben, hogy a damaszkuszi úton nem látomása volt, hanem a feltámadt Krisztus jelent meg neki, s tőle kapta a meghívást és az apostoli megbízatást. Az 1Kor 9,1-ben ellenfeleivel szemben önérzetesen kérdezi: „Nem vagyok apostol? Nem láttam az Urat?" Megtérése Jézus feltámadása után 2—3 évvel később következett be, az István diákonus vértanúságát követő üldözés idején. Az Apostolok Cselekedeteinek könyve képet nyújt a pogányok között végzett térítő és egyházszervező munkájáról, s megőrzött tőle néhány beszédet is. Ezek is tanúsítják, hogy igehirdetésének alaptétele a Jézus feltámadása mellett való tanúskodás volt (9,27; 13,30; 17,31; 22,8).

A legvilágosabb tanúskodást azonban az 1Kor 15,3—9-ben hagyta ránk. Ennek előzménye az, hogy az apostol hírt kapott egyes korintusi keresztényekről, akik azt hiresztelték, hogy nincs feltámadás az ember számára (15,12). A görögök ugyanis a testet a lélek börtönének tekintették. A halál a lélek számára szabadulás, azért nem térhet vissza újra a testbe. Valószínűleg spiritualizálták a feltámadást később azok is, akikről a 2Tim 2,18-ban van szó, s akik feltámadáson egyszerűen a kegyelmi megigazulást értették. Ez a keresztségben végbemegy, azért nem is kell más feltámadást várni. A Korintusi levélből mindenesetre kitűnik, hogy az ottani hivők

az apostol személyes tanításából elfogadták Jézus feltámadását (lásd 1Kor 15,11), s a kétely inkább a körül merült fel, hogy más emberek is feltámadhatnak-e. Az apostol ezért nyomatékozza annyira, hogy Krisztus feltámadása a mi feltámadásunk alapja és biztosítéka.

Meglehetős pontossággal megállapítható, hogy az Első korintusi levél 57:58 telén keletkezett, s amikor ebben Jézus feltámadását igazolja, olyan bizonyító szöveget közöl, amit már ő is átvett, mint hagyományt, mint hivatalos egyházi tanítást. Tehát biztos, hogy az itt közölt bizonyítási mód visszamegy a harmincas évekre, azaz a legelső apostoli katekézis idejére. A szöveg különben rámutat arra is, hogy a hagyományosság elve milyen erős volt az apostoli egyházban. Azt kellett elfogadni, abban kellett kitartani, amit kezdettől fogva hirdettek. Pál apostol a 2Tesz 2,15-ben is arra kéri híveit, hogy ragaszkodjanak a hagyományokhoz, amelyeket élőszóban vagy írásban kaptak tőle. Ami az 1Kor 15,3—9-ben közölt szöveg formáját illeti, a mai magyarázók is elfogadják, hogy az apostol a bizonyításban, a tanúk felsorolásában olyan mintát használ, amelyet akkor már széltében ismertek, és mint a keresztény katekézis eszközét alkalmazták. Azért először mi is ezt a szöveget elemezzük.

Krisztus feltámadásának valósága (1Kor 15,3—9)

3 Elsősorban azt hagytam rátok, amit magam is kaptam: Krisztus meghalt bűneinkért az Írás szerint, 4 eltemették és harmadnap feltámadt, ismét az Írás szerint.
5 Megjelent Péternek, majd a tizenkettőnek. 6 Később egyszerre több, mint ötszáz testvérnek jelent meg, ezek közül a legtöbben még élnek, néhányan azonban már meghaltak. 7 Azután Jakabnak jelent meg, majd az összes apostolnak.
8 Utánuk pedig mintegy elvetéltnek, megjelent nekem is. 9 Én ugyanis az utolsó vagyok az apostolok közt, s arra sem méltó, hogy apostolnak hívjanak, hiszen üldöztem az Isten egyházát.

A szöveg döntő fontosságát jobban észrevesszük, ha kitérünk arra is, amit az apostol az előző két versben mond. Emlékezteti őket az evangéliumra, amelyet hirdetett nekik, amelyet ők elfogadtak, s amelyben úgy tartottak ki, mint az üdvösség eszközében. Ennek az evangéliumnak a kiindulása és alaptétele pedig Jézus feltámadása, amelyet az idézett szöveggel bizonyít. Ezen változtatni nem lehet. Az üdvösséget akkor nyerik el, ha úgy fogadják el és úgy tartják

meg, ahogy hirdette nekik. A későbbiekben majd látni fogjuk, hogy még erősebb kijelentést is tesz: Ha Krisztus nem támadt fel, akkor hiábavaló minden erőlködés. Ha ő nem támadt fel, akkor nincs örök élet, s akkor nincs értelme az erkölcsi erőfeszítésnek sem.

Krisztus feltámadásának előfeltétele itt is a valóságos halál. A názáreti Jézust az egyház ekkor már csak mint Krisztust, Messiást, Fölkentet, Megváltót emlegette. A hit szempontjából nemcsak az a döntő, hogy Krisztus valóban meghalt, hanem az is, hogy a bűneinkért halt meg, s erről az ószövetségi jövendölések tanúskodnak, hitvédelmi szempontból ki kellett hangsúlyozni, hogy Krisztus nem saját bűnéért halt meg, vagyis azért mert illetéktelenül messiássá tette magát, mint a zsidók állították. Halála benne volt Isten tervében, mint engesztelő áldozat a világ bűneiért, s erre a bizonyítékot ki lehet olvasni főleg Iz 53-ik fejezetéből és a 22-ik zsoltárból.

A halál mellett a szöveg említi a temetést. Ez a hivatkozás is először azt célozza, hogy Jézus valóban meghalt és a halál beálltáról meggyőződtek. De benne van az is, hogy ő egészen vállalta az emberi sorsot. Leszállt a halál birodalmába, s ez földi életének teljes végét jelentette. Utána már csak valami új kezdődhetett, ami nem ehhez a világhoz tartozik. Pál apostol Krisztus sírbaszállásának misztikus megismétlését látja a keresztségben, ahol a hívő vele együtt beletemetkezik a keresztvízbe, meghal a bűnnek, hogy a feltámadt Krisztus életében részesedjék (Róm 6,3—6). Végül az eltemetés itt burkolt utalás az üres sírra is. A temetés helyét ismerték, s ha Jézus testét megtalálták volna, azzal cáfolhatták volna feltámadását.

Krisztus harmadnapra támadt fel, az Írás szerint. A szöveget fordíthatjuk úgy hogy feltámadt vagy feltámasztatott (egégertai), vagyis Isten feltámasztotta. Az összefüggés azt mutatja, hogy az apostol inkább Istennek, az Atyának tettét látja benne (vö. 15-ik vers: Istenről azt tanúsítjuk, hogy Krisztust feltámasztotta). A szónak akkor különben már határozott teológiai értelme volt. Azt fejezte ki, hogy Krisztus az örök életre támadt fel, s hogy az Atya a feltámasztásban megdicsőítette, s kinyilvánította fiúságát (Róm 1,3) A harmadnapra való feltámadást Pál csak itt említi. Az ApCsel 10,40-ben Péter szájából halljuk. Mk 8,31-ben a szenvedés előre bejelentésénél is ez áll: harmadnapra feltámad. De hol található az ószövetségi jövendölés? Mt 12,40 utal Jónásra, mint előképre:

Ahogy Jónás három nap és három éjjel volt a cethal gyomrában... Jézus azonban legföljebb csak egy nap és két éjjel volt a sírban. Magának a feltámadásnak a megjövendölését Péter pünkösd napján a Zsolt 16,10-ből olvassa ki (ApCsel 2,27). A három napot jelképesen meríthették Ózeás 6,2-ből, mint előképből: „Ő vert meg, ő köti be sebeinket. Két nap múlva életet ad, harmadnapon feltámaszt, hogy színe előtt éljünk."

Ezután az apostol felsorakoztatja a megjelenés *tanúit*. A feltámadás valóságát azzal érzékelteti, hogy a „megjelent" (ofthé) szót négyszer ismétli. Nem látomásról beszél, hanem igazi megjelenésről, amelyet a tanúk felfogtak és érzékeltek. A megjelenésnek a tanúkban a látás felel meg: „Láttuk az Urat" (Jn 20,25; 1Kor 9,1). A látás létrehozza a hitbeli bizonyosságot, és az apostolokat a feltámadás hivatalos szemtanúivá teszi, akiket meg lehet kérdezni. A tanúk felsorolásában nem kell okvetlenül időbeli sorrendet látni. Legföljebb annyit, hogy Péteré az első megjelenés, Pálé az utolsó. Péter az eredeti szövegben az arám Kefás néven szerepel. Ez is igazolja, hogy a felsorolás mint bizonyíték már az arámul beszélő palesztinai keresztények között megvolt. Péter elsősége itt is kiviláglik, s ez a megjelenés megadta neki kifelé is a jogot, hogy vezető szerepet játsszon, azaz megerősítse testvéreit (Lk 22,31). A Péternek való megjelenést Lk 24,34 is említi, de részletek nélkül.

Péter után a „tizenkettőnek" jelent meg. Pál leveleiben az apostoli testület csak itt szerepel ezen a néven. Ez is arra vall, hogy a felsorolás élő formula lehetett a palesztinai egyházakban, s a levél azt vette át. A tizenkettőt Jézus választotta ki, s az ApCsel 10,41 úgy hivatkozik rájuk, mint „Istentől kiválasztott tanúkra." A hely és idő megjelölését itt sem kapjuk meg, de könnyű meglátni a párhuzamot az evangéliumokkal. Mt 28,16 szerint Jézus Galileában megjelent a „tizenegynek", Lk 24,36 szerint az apostolok közösségének, és a velük levő galileaiaknak. A Jn 20,19—29-ben szintén az apostolok előtt való megjelenésről hallunk.

A „több, mint ötszáz testvér" előtti megjelenés emlékét szintén csak ez a szentírási hely őrizte meg. A testvér szó ugyan későbbi, és az egyház tagjai egymás közt használják, de az apostol már visszavetíti rájuk is. Bizonyára éppen a megjelenés vezette őket az egyházba és lettek testvérek. A szöveg kiemeli, hogy egyszerre jelent meg nekik, tehát közös élményben részesültek, s nem egymástól kapták a hírt. A helyet és az időpontot azonban itt sem ismerjük. Feltételez-

hetjük, hogy Galileában történt, hiszen itt ismerték legtöbben Jézust, és az apostolok is ide vonultak vissza húsvét után. Az alkalom bizonyára valamilyen ünnepi összejövetel volt, amelyen az apostolok is részt vettek. Pál inkább csak azt hangoztatja, hogy az esemény ellenőrizhető, hiszen legtöbben még élnek, szószerint „megmaradtak". A megmaradás szó eszünkbe idézi azt a várakozást, hogy az apostolok nemzedéke esetleg még megéli Jézus második eljövetelét. Az 1Tesz 4,15 is így hangzik: „Mi, akik az Úr eljöveteléig megmaradunk" ... Az „elszenderülés" a halál keresztény kifejezése. Abból még lesz felébredés, feltámadás.

A következő tanúként Jakabot említi. Arra a Jakabra gondol, aki az apostoli egyház egyik legismertebb személyisége volt. A tizenkettő között is volt két Jakab nevű apostol: János testvére, akit Heródes 42 táján lefejeztetett (ApCsel 12,2), továbbá Alfeus fia. Ez a Jakab azonban nem tartozott a tizenkettőhöz, ellenben Jézus közeli rokona volt, s annak a másik Máriának a fia, aki jelen volt a keresztrefeszítésnél, és a többi asszonnyal együtt átélte a húsvéti teofániát (Lk 24,10). Azt nem tudjuk, hogy Jakab mikor csatlakozott az apostolokhoz, de később Jeruzsálem püspöke lett. A Gal 1,19 úgy beszél róla, mint az „Úr testvéréről", aki Péterrel és Jánossal együtt a jeruzsálemi egyház oszlopai közé tartozott (Gal 2,9). Az apostoli zsinaton is nagy szerepet vitt. Az újszövetségi Szentírás pedig egy levelet őriz tőle. Úgy halt vértanúhalált, hogy 62-ben a jeruzsálemi tömeg a főpap izgatására megkövezte.

Az „összes apostol" előtt való megjelenéssel talán nem akar többet mondani, mint azt, hogy az apostolok csoportjának ismételten megjelent, s így győzte meg őket a feltámadás valóságáról. Így az „összes apostol" ugyanazt jelenti, mint előbb a tizenkettő. Hogy valóban róluk beszél, azt abból látjuk, hogy saját magát egyvonalba állítja velük. Neki is megjelent, őt is az Úr látása tette szemtanúvá. Az „összes apostolt" esetleg érthetjük úgy is, hogy Pál itt oda sorolja azokat a hivőket is, akik kísérték az apostolokat vagy közvetlen környezetükhöz tartoztak, s akik aztán velük együtt tanúskodtak. Pl. az ApCsel 1,15 szerint Mátyás megválasztásakor mintegy százhúszan vannak jelen.

Végül Pál saját magát is odasorolja a megjelenések tanúi közé. Kétségtelenül a damaszkuszi jelenetre gondol: mint idétlennek, megjelent nekem is. Alázatból és szerénységből mondja magát idétlennek, torzszülöttnek (ektroma), mert előzetesen tévúton járt

és üldözte az egyházat? Vagy azért használja a szót, mert ellenfelei így bélyegezték meg? Ezt már nem lehet eldönteni. Mindenesetre az a kitétel, hogy ő az utolsó az apostolok között, és hogy nem méltó erre névre, inkább csak Krisztus irgalmának és leereszkedésének kiemelésére való. Hiszen egyébként kellő tekintéllyel és következetességgel vallotta magát apostolnak, aki közvetlenül Krisztustól kapta meghívását és küldetését.

Tehát amint látjuk itt a megjelenések felsorolása különbözik az evangéliumok híradásától. Pál nem hivatkozik a galileai asszonyokra, sem az emmauszi tantványokra, ellenben említ olyanokat, akik az evangéliumokból hiányzanak: Jakabot és az ötszáz testvért. Az eltérésen nem csodálkozhatunk, hiszen maguk az evangéliumok is különböznek egymástól. Pál itt egyszerűen a feltámadás tényét szögezi le, s a hitvallás szűkszavúságával sorolja fel a tanúkat, akiket a palesztinai egyházak általában emlegettek. Ezért nem fejti ki bővebben a megjelenések lefolyását sem. Nem szabad elfelejteni, hogy ő levelet ír a korintusiaknak, s a levél mögött az ő személye, tanítása és megbízhatósága áll. Amit ír, az nem történeti okmány, hanem felidézése annak, amit személyesen hirdetett és kifejtett nekik.

A feltámadás üdvtörténeti összefüggései (1Kor 15,12—23)

12 Ha tehát hirdetjük, hogy Krisztus feltámadt a halálból, hogyan állíthatják némelyek közületek, hogy nincs feltámadás? 13 Ha nincs feltámadás, akkor Krisztus sem támadt fel. 14 Ha pedig Krisztus nem támadt fel, nincs értelme a mi tanításunknak, s nincs értelme a ti hiteteknek sem. 15 Ráadásul még Isten hamis tanúinak is bizonyulunk, mert Istenről azt tanúsítjuk, hogy Krisztust feltámasztotta, holott nem támasztotta fel, ha a halottak egyáltalán nem támadnak fel. 16 Ha ugyanis a halottak nem támadnak fel, akkor Krisztus sem támadt fel. 17 Ha pedig Krisztus nem támadt fel, semmit sem ér a hitetek, mert még mindig bűneitekben vagytok. 18 Sőt azok is elvesztek, akik Krisztusban haltak meg. 19 Ha csak ebben az életben reménykedünk Krisztusban, minden embernél szánalomra méltóbbak vagyunk. 20 De Krisztus feltámadt a halálból elsőként a halottak közül. 21 Mivel egy ember idézte elő a halált, a halottak is egy ember révén támadnak fel. 22 Amint ugyanis Ádámban mindenki meghal, úgy Krisztusban mindenki életre is kel. 23 Mindenki, amikor sorra kerül: először Krisztus, majd az ő eljövetelekor mindnyájan, akik Krisztushoz tartoznak.

Az ősegyház számára és különösen Pál apostol számára a keresztény hit és lét alapja Jézus feltámadása. Ez kitűnik abból, amit az

apostol itt feltétel nélkül kijelent: Krisztus feltámadása nélkül nincs értelme az evangélium hirdetésének és a keresztény ember hitének. De miért értelmetlen és üres a vallásos hit a húsvét misztériuma nélkül? A közvetlen válasz az, hogy akkor „még mindig bűnben vagytok", vagyis Krisztus feltámadása nélkül nincs bűnbocsánat, nincs megigazulás. Más szóval, ha nincs megváltás, akkor ki vagyunk szolgáltatva a bűn következményének, az ítéletnek és nem is gondolhatunk szabadulásra. Az ő feltámadása nélkül ugyanis az üdvösség történetének csak egy törvénye marad: „Egy ember által jött a világba a bűn és a bűn által a halál" (Róm 5,12). Amíg valaki a bűnnek és a halálnak ezt a folyamát nem állítja meg, és nem ellensúlyozza valamilyen természetfölötti jóval, addig szó sem lehet az örök élet reményéről. Hogy az emberiség magától képtelen volt a megváltásra, azt az apostol kimutatja a Róm 1—3 fejezetben: a pogányok vétkeztek lelkiismeretük ellen, a zsidók vétkeztek a kinyilatkoztatott törvény ellen. Sehol nem jelentkezett olyan jótett vagy erény, amelyet Isten elfogadhatott volna engesztelésül a világ bűneiért.

Önmagában Jézus szenvedése és kereszthalála sem hozta volna meg a reményt. Igaz, hogy ő előre beszélt szenvedéséről, mint engesztelésről, mint a bűn váltságáról. Az is igaz, hogy ő az igaz ember lelkületével vette magára a keresztet. De önmagában szenvedése és halál kifelé inkább a bűn és a halál győzelmét tükrözte, nem az Isten irgalmát. Ha Krisztus nem támadt volna fel, akkor egyáltalán nem lehetnénk biztosak arról, hogy halála engesztelő áldozat volt, s hogy az Atya valóban elfogadta ezt az engesztelést. Akkor ugyanis az ő keresztrefeszítése csak tetézte volna a világ bűnét és kihívta volna Isten haragját. Az Atya csak a feltámasztásban mutatta meg, hogy Krisztust Fiának tekinti, érdemeiért megdicsőíti, és visszaadja őt nekünk, mint közbenjárónkat és urunkat. Feltámadása meggyőzött arról, hogy az Atyához megy és ott képvisel bennünket. Feltámadásában magára öltötte az örök életet, átvette érdemei jutalmát, s így bizonyítékot szolgáltatott, hogy valóban van örök élet, s hogy a földi ember célhoz érhet az Atya házában. Ilyen bizonyíték nélkül valóban csak az maradna, hogy „együnk, igyunk, mert úgyis meghalunk" (1Kor 15,32).

Pál apostol ismerte a görögök filozófiai nézetét a lélek szellemiségéről és halhatatlanságáról. De ez a szellemiség nem biztosítéka az örök életnek, a boldogságnak, a célhoz jutásnak. Az örök élet

csak Isten ajándéka lehet. Viszont ha Isten nem kötelezte el magát, hogy így meg akar ajándékozni bennünket, s ha nem jelölte meg számunkra az élet közvetlen forrását, akkor a lélek szellemisége tehetetlen a hallálal szemben. Jézus ugyan a földi életében felcsillantotta a reményt, de ha ő nem támadt fel, akkor a reménykedésünk is legföljebb a földi lét vigasztalása, vagy méginkább önmagunk vigasztalása, s akkor az apostol szavai szerint „szánalomra méltóbbak vagyunk minden embernél." Hiszen erőlködünk, áldozatot hozunk, s a vég ugyanaz, mintha csak élvezetek után jártunk volna.

Az apostol további érvei is azon alapulnak, hogy Jézus feltámadása nélkül az Istentől megalkotott üdvrend csődbe jut. Az egyház azt a feladatot kapta, hogy tanúskodjék Isten üdvszerző tetteiről a világban, mint ahogy ennek előzménye már megvolt az ószövetségi népnél is. De ha Jézus nem támadt fel, akkor „Isten hamis tanúinak bizonyulunk", mert olyat állítunk róla, amit nem tett. Ez a kijelentés annak a gondolatnak a folytatása, hogy Jézus feltámadása nélkül nincs értelme semmiféle egyházi tevékenységnek, és nem is reménykedhetünk Isten irgalmában. Krisztus egészen rábízta magát az Atyára, őt szolgálta, őt dicsőítette meg, s a szeretetet a legmagasabb fokban gyakorolta. Ha erre az életre, erre a vértanúságra nem jött válasz, akkor nem is jöhet többé hiszen Krisztus életét és erényeit nem lehet felülmúlni. Akkor pedig kár reménykedni, sőt azok is elvesztek, akik Krisztusba vetett reménnyel haltak meg. Húsvét nélkül tehát az üdvösség története zsákutca lenne.

A kiutat az apostol azzal is mutatja, hogy megvonja a párhuzamot Ádám és Krisztus között. Isten akaratából mindketten az emberiség képviselői, csak más rendben: Ádámban mindenki meghal, Krisztusban mindenki életre kel. Ezt a párhuzamot itt az apostol csak érinti, és mint ismert tételt feltételezi. Bővebben a Róm 5,15—20-ban tér ki rá. Az első ember által jött a világba a bűn és a halál. Az üdvtörténet megtapasztalható valósága az, hogy a bűn elhatalmasodott (Róm 5,20). Ha nincs biztosíték arra, hogy a kegyelem túláradt, akkor az üdvösség elérhetetlen.

Jézust azért küldte az Atya, hogy a kegyelem rendjében képviseljen bennünket, és hogy az élet szerzője legyen (Jn 6,40; 10,10). De hogyan adhatna életet, ha őt is elnyelte volna a halál? Hogyan szerezhetné meg a bűnök bocsánatát, ha mindenestül a bűn áldozata lett volna? Feltámadása óta azonban tudjuk hogy azok, akik egy

ember engedetlensége által bűnössé váltak, azok egynek, Krisztusnak az engedelmessége által megigazulnak (Róm 5,19). Az Ádám—Krisztus párhuzam még tovább megy: Az első ember földből való, tőle a földi életet kaptuk. A második Ádám a mennyből való, s embersége szerint is magára öltötte a mennyei életet, ezért bennünket is részesíthet benne (1Kor 15,48). Ezt a párhuzamot még kiegészíti Krisztusnak mint elsőszülöttnek a megjelölése. „Ő az elsőszülött a teremtmények közül" (Kol 1,15), a sok testvér közül (Róm 8,29), s az Atyának az az örök rendelése, hogy a választottak hasonlóvá váljanak őhozzá, a Fiúhoz. Ezért ő lett az elsőszülött a halottak közül is (Kol 1,18). Neki kellett először életre kelnie a halálból, hogy aztán második megjelenésekor mindenki kövesse őt.

A legerősebb érvet az apostol a Messiás győzelméből veszi. A Zsolt 110,1-ben előre azt az ígéretet kapja, hogy Isten „Úr"-rá teszi, jobbjára ülteti, és minden ellenségét lába alá vet zsámolyul. Ha nem támadt volna fel a halálból, az Atya nem ültethette volna jobbjára, s nem vezethetné diadalra ellenségei felett. Az ember legnagyobb ellensége a halál, a bűn zsoldja (Róm 6,23), tehát győznie kellett fölötte. De ő nem magánszemély, hanem az emberiség képviselője, megváltója, ezért a halált az emberiség számára is le kellett győznie. Győzelme akkor lesz teljes, ha az egyetemes feltámadásban egészen kiragadja övéit a halálból. Azzal, hogy az Atya mindent a lába lá vetett, biztosította számára a halál fölötti teljes győzelmet is. Éppen ezek a részletek mutatják, hogy Krisztus feltámadása mennyire alapja és középpontja a keresztény hitnek.

A feltámadás mint trónraemelés

Pál apostol az Ószövetségen nevelődött, s tudta, hogy Isten ott is üdvtörténeti tetteivel táplálta a hitet. A tettek egyúttal igazolták gondviselését és kegyelmének kiáradását. Ezért az üdvtörténet és a kinyilatkoztatás Istennek csak olyan tettével érhette el csúcspontját, amelyben egészen benne volt az emberek iránti irgalma, szeretete, s amely legjobban rávilágított mindenhatóságára. Az Ef 1,20 ezt a tettet nevezi meg: „Isten (az Atya) nagyszerű erejét Krisztusban mutatta meg, amikor a halálból feltámasztotta és a mennyben jobbjára ültette." A kijelentés értelmét a további összefüggés még jobban kiemeli. Az apostol lelki megvilágosítást kér a hivők szá-

mára, hogy megértsék, milyen reményre hívta meg őket Isten, milyen örökséget szánt nekik, és milyen hatalommal vezeti őket (19-ik vers). Mindezekre a felelet Krisztus megdicsőülése. Őbenne az Atya bemutatta, hogy a földi embert részesíteni tudja saját mennyei életében. Azonkívül a megdicsőült Krisztust megtette az egyház fejének, s az egyház az ő teljessége (22-ik vers). Ezért méltán reménykedhetünk abban, hogy ami a főben végbement, az vár a tagokra is. Krisztus ugyanis nem lenne teljes, nem érhetné el végleges dicsőségét, ha nem lennének mellette országának tagjai, akik neki hittek és az ő kegyelméből igazultak meg. Hozzá kell még vennünk, hogy Krisztus feltámasztásában az Atyának ez a „nagyszerű ereje" végleges formában megnyilvánult. Annyira, hogy a Krisztusról szóló evangélium is azt az erőt közvetíti, amely az embert üdvösségre vezeti (Róm 1,16). Az apostol ezeket az összefüggéseket azért hangoztatja, mert a zsidók másféle erőnyilvánulásokat vártak a Messiástól.

A feltámadásban Krisztus trónraemelése következett be. „A szentség lelke szerint a halálból való feltámadása által Isten hatalmas Fia lett", azaz annak bizonyult (Róm 1,4). Földi életében legföljebb szavával és tettével jelezte, hogy ő a Fiú, de külsőleg nem nyilvánult meg rajta, mert kiüresítésben vállalta az érdemszerző életet. Engedelmessége miatt azonban az Atya felmagasztalta és olyan nevet adott neki, amely minden név felett van (Fil 2,9). Az első pünkösd napjának kinyilatkoztatása is az volt, hogy „Isten Úrrá és Messiássá tette azt a názáreti Jézust, akit őt keresztre feszítettek" (ApCsel 2,36). Uralma abban nyilvánul meg, hogy ebben a méltóságában is közbenjár értünk (Róm 8,34), és megment az Isten haragjától (5,9—10). Ezért a hit összefoglalása ez: „Ha száddal vallod, hogy Jézus az Úr, és szívedben hiszed, hogy Isten feltámasztotta a halálból, üdvözülsz" (10,9). Jézus uralma egyetemes. Azért halt meg és azért támadt fel, hogy halottaknak, élőknek ura legyen (14,9). Sőt uralma kiterjed a kozmikus és szellemi erőkre is, nemcsak ezen a világon, hanem az eljövendőben is (Ef 1,22). A mindenség új főt kapott benne, s ő egységbe foglalja össze a mindenséget az Atya előtti hódolatban (Ef 1,10). Az idők végén pedig átadja országát az Atyának, hogy Isten legyen minden mindenben (1Kor, 15,28).

A feltámadt Krisztus saját létmódját közli azokkal, akik hisznek benne és a hit által azonosulnak vele. Ez következik abból, hogy

mint fő testének tagjaivá teszi őket. A misztikus testbe való felvétel a keresztségben megy végbe: „Akik megkeresztelkedtek Krisztusra, Krisztust öltötték magukra" (Gal 3,27), s ez a beöltözés mint természetfölötti jelleg, hatálytalanítja a régi különbségeket. A hivők egyek abban, hogy Isten gyermekeivé váltak, akár görögök, zsidók, szolgák vagy szabadok voltak. A feltámadt Krisztus életében való részesedés új teremtménnyé teszi őket (2Kor 3,17; Gal 6,15), vagyis már itt magukban hordozzák azt a jövendő állapotot, amelyben ő él. Az új teremtmény kifejezés különben világot vet arra, hogy Jézus feltámasztása az Atyának kimondott isteni belenyúlása volt a földi üdvrendbe. Olyan valamit adott, ami a régi teremtésből nem következik, s ami erejében és hatásában túlszárnyalja a természetes rendet.

Gyakorlatilag a keresztség teszi az embert a feltámadt Krisztus életének részesévé. A keresztség nem más, mint külső megvallása annak, hogy a hitben azonosulunk Krisztussal. Elfogadjuk, hogy vétkeinkért halált szenvedett és megigazulásunkért feltámadt (Róm 4,25). Szent Pál tanításában a keresztség olyan jelkép, ami által misztikus módon beöltözünk Krisztus halálába és feltámadásába. Vízben való alámerítés megjeleníti Krisztus sírbaszállását és a sírból való kiemelkedését." A keresztségben eltemetkezünk vele együtt a halálba, hogy miként Krisztus az Atya dicsőségéből feltámadt a halálból, úgy mi is új életre keljünk" (Róm 6,4). Ezt a megváltásban, illetőleg Krisztus halálában és életében való részesedést nevezzük megigazulásnak. Rejtett módon ugyan, de valóságban megkapjuk a feltámadt Krisztus életét. Ezért jogos az apostol felhívása: „Ha feltámadtatok Krisztussal, keressétek, ami odafönt van, ahol Krisztus ül az Atya jobbján" (Kol 3,1).

A feltámadt Krisztus uralmának még egy jele van: ő árasztja az egyházra az Atyától a Szentlelket. A feltámadásban emberségét is egészen átalakította a Lélek, maga is „éltető lélekké" vált (1Kor 15,45), s el lehet mondani róla, hogy „az Úr ugyanis Lélek" (2Kor 3,17). Ezért amikor a keresztségben őt öltjük magunkra, akkor „lelki emberré" tesz bennünket, hogy a Szentlélek kegyelmi hatása alatt álljunk. Ez a Krisztusra vonatkoztatott kifejtése annak az evangéliumi tanításnak, hogy a keresztségben újjászületünk vízből és Szentlélekből. A Krisztus nevében kapott Lélek meggyőz arról, hogy Isten gyermekei vagyunk, s jövendő feltámadásunknak

is ő a záloga: „A ki feltámasztotta Jézust a halottak közül, halandó testeteket is életre kelti a bennetek lakó Lelke által" (Róm 8,11).

Pál apostol tanításában az eukarisztia ünneplése is állandó tanúskodás a feltámadt Krisztus mellett. Amikor a keresztény közösség összejön erre az istentiszteleti cselekményre, „az Úr halálát hirdeti, amíg el nem jön" (1Kor 11,26). Az eukarisztia annyiban áldozat, amennyiben az Úr halálának emlékezete, s ezt az egyház az idők végéig, vagyis Krisztus második eljöveteléig ünnepelni fogja. De csak az jöhet el, csak azt lehet várni, aki él, s akinek még van beleszólása az üdvösség történetébe. Hogy az eukarisztia a feltámadás tanúja, illetve a feltámadt Krisztus felismerésének alkalma, azt Lukács evangéliuma is hirdeti az emmauszi tanítványok epizódjában (Lk 24,35). Az eukarisztiával összefügg Krisztus főpapsága. Az egyháznak az a vigasztalása, hogy Krisztus „örökre megmarad, s így papsága örökké tart. Ezért mindörökre üdvözítheti azokat, akik általa járulnak az Isten elé, hiszen örökké él, hogy közbenjárjon értünk" (Zsid 7,24—25). A feltámadás Jézusnál a földi élet célhoz jutása volt. Úgy dicsőült meg, mint főpap, próféta és uralkodó. E hármas méltóság szerint képvisel bennünket az Atyánál, és fejti ki üdvözítő tevékenységét az egyházban.

Következtetés a mai igehirdetésre

Pál apostol tehát abban különbözik az evangélistáktól, hogy összképet ad Krisztus feltámadásáról. Az evangéliumok a húsvétnak egy-egy mozzanatát világítják meg, Pál ellenben a teológiai összefüggéseket tárja elénk. Ezzel eligazít bennünket azon a téren, hogy erről a hittitokról hogyan kell beszélni, és hogyan lehet a hitet elfogadhatóvá tenni. Az apostol nem valamilyen emberi és könnyen felismerhető filozófiai rendszer hirdetője, hanem szembesít az emberi lét végső misztériumával, ami egyben a teremtő Isten misztériuma is. Az ember szellemi világossága csak ott nyilatkozik meg egészen, ahol keresi létének, életének végső értelmét. Érdemes-e embernek lenni? Érdemes-e különbséget tenni a jó és a rossz között, érdemes-e törekedni az igazságosságra, jóságra, emberiességre? Érdemes-e reménykedni abban, hogy elérhető az a boldogság, amelyre szívünk mélyén vágyakozunk? Az apostol nem elmélettel válaszol, hanem tanúként lép fel. Azt hirdeti, hogy

Jézus feltámadásában mindezekre a kérdésekre választ kaptunk. Az egyház küldetése az, hogy ezt a választ az emberiség tudomására hozza. Az egyház mindig tudta, hogy Jézus halála is üres tragédia lett volna, ha nem támad fel. Akkor ő sem volna több, mint azok, akik átélték a földi élet gyötrelmét, igazságtalanságát, és szélmalomharcot folytattak a bűn és a halál ellen. De ha feltámadt, akkor igazolta, hogy Isten a kezében tartja a világot, hogy a gyarlóság, a gonoszság és a fájdalmas tragédiák leple mögött szent erők húzódnak meg, s ezek előkészítik az embert az örök élet hordozására. Krisztus feltámadása óta az ember bűne mellett rá lehet mutatni Isten irgalmára, s minden gonoszsággal szemben lehet hivatkozni a megbocsátás, a türelem és a remény szépségére. Más szóval, ez a földi élet sötét színei mellett is egyetlen alkalom és lehetőség az örök újjászületésre. A születés fájdalma lehet különböző, de mindenki rátekinthet az Isten Fiára, aki szintén ezen az úton ment be dicsőségébe. Ha pedig az életnek van ilyen megoldása, akkor elfogadhatjuk az apostol tanítását: „Ennek az életnek a szenvedései véleményem szerint nem mérhetők az eljövendő dicsőséghez, amely majd megnyilvánul rajtunk" (Róm 8,18). Ezért mondtuk, hogy Jézus feltámadása a teremtő Isten titkát is megvilágítja. Igazolja, hogy Isten szent, bölcs és mindenható, aki tudta, hogy milyen célra és milyen hivatásra teremti az embert.

Csak az élet céljának ilyen bemutatása révén győződhetünk meg arról, hogy Isten nem szeszélyből hívta létbe a világot és az embert. Az ember elé olyan célt tűzött, amelyet erkölcsi erőfeszítéssel kell elérnie. Ez a cél méltó az emberhez és méltó az Istenhez. Isten az üdvösség történetében mindig táplálta a gondolatot, hogy ő az embernek személyes jövőt szánt, s ennek a jövőnek a reményét szavával és tetteivel ébren is tartotta. Az üdvösség története bemutatta, hogy Isten és az ember között lehetséges a párbeszéd, a személyes kapcsolat. Mivel a kapcsolat emberi, azért nem nélkülözi a feszültségeket, de mivel egyúttal isteni is, azért van megoldása. Isten maga képesít a párbeszédre, illetőleg a feleletre, s azt is kinyilvánította, hogy nem unja meg az állhatatlan embert. A feltámadt Krisztusban éppen olyan közbenjárót adott, aki a mi gyarló párbeszédünket az elsőszülött testvér hűségével viszi az Atya elé.

Az igehirdetésnek azonban ki kell fejtenie azt is, hogy Krisztus feltámadása minden tanúskodás ellenére is misztérium marad.

Ez a földi élet a természet rendjéből átmegy a természetfölötti rendbe, részesedik Isten életében, de úgy, hogy egészen emberi marad. A feltámadt test milyenségére vonatkozóan az apostol csak annyit állít, amennyivel a maga nyelvén a természetfölötti átalakulást jelezni tudta: Romlásra vetik el, romolhatatlannak támad fel. Dicstelenül vetik el, dicsőségben támad fel, erőtlenségben vetik el, erőben támadt fel, érzéki testet vetnek el, szellemi test támad fel (1Kor 15,42—44). A misztériumot a mai tudományos nyelvvel sem lehet jobban kifejezni. A természetfölötti rendet csak érzékeltetni lehet.

Jézus feltámadása sajátos történeti esemény, amelynek előzményei, a halál és a temetés a mi világunkhoz tartozik. De maga a feltámadt Krisztus már nem esik tapasztalás alá. Igazi természetfölötti létmódja csak érzékelhető jelek alapján érhető el a hitben. Az apostoli tanúságtétel a különféle megfogalmazásokkal ezt akarta igazolni: Jézus, aki meghalt és akit eltemettek, nem maradt a sírban, mint halott, hanem a mindenható Isten beavatkozása folytán él, megdicsőült, az Atyánál van. Istennek ez a tette jelenti számunkra a halál végleges legyőzését és az ember üdvösségének lehetőségét. Istennek ehhez a tettéhez csak a teremtés hasonlítható. Ezért is beszél Pál apostol „új teremtés"-ről a kegyelmi renddel kapcsolatban.

Az apostoli igehirdetés meglátta azt is, hogy a feltámadt Krisztus azt az állapotot tükrözi, ahol az embernek és az egész világnak ki kell kötnie. Ő kilépett a mi időnkből és életformánkból, azért feltámadt testét, megjelenéseit, tetteit nem elemezhetjük természettudományos módszereinkkel. Megdicsőült léte azonban a személy szellemi igényeinek végső vonalába esik, bár ezeknek az igényeknek a kielégítése Isten mindenhatóságától függ. Ezért ha a feltámadás tényét hittel el akarjuk fogadni, felül kell emelkedni a tapasztalati síkon. Nem azt kell kérdezni, hogy mire képesek a természet erői és mire nem, hanem azt, hogy mi mehet végbe Isten és az ember személyes kapcsolatában. Itt a mindenható Isten személyes szeretetének a képességeit kell figyelembe venni, nem a világ személytelen erőit. Az apostolok Krisztus feltámadását éppen az Istennel fennálló kapcsolat keretei között hirdették. Isten olyat tett, amire az egész üdvtörténetben elkötelezte magát, s ami mindenhatóságának és szeretetének ajándéka. Az apostolok megélték, hogy a feltámadás tétele a nemhivő szemében lehet tévedés,

képzelődés, csalás vagy botrány. Ezt az emberi magatartást viszont vak hittel vagy szuggesztióval nem lehetett legyőzni. Jézus feltámadásának hirdetésénél a történeti valóságra kellett támaszkodni, de a tétel elfogadása egyúttal megtérést, reményt, Isten akarata szerinti életet jelentett, nem pedig ilyen vagy olyan földi érdek kielégítését. Mindent összevetve, Jézus feltámadása vallási tétel, amely próbára teszi az embernek Istenhez való viszonyát, de ha hittel elfogadta, rájön arra, hogy ez a viszony a gyermekkéfogadást tükrözi. Ma is csak ezzel a lelkülettel lehet a misztériumot megközelíteni.

IRODALOM

Benoit P., Passion et résurrection du Seigneur, Paris 1966.
— Der Tod Judas: Exegese und Theologie, Düsseldorf 1965. 167—187.
— Prätorium, Lithostroton und Gabbata: Exegese und Theologie, Düsseldorf 1965. 149—166.
— Jesus vor dem Synedrium: Exegese und Theologie, Düsseldorf 1965. 133—148.
Blinzler J., Der Prozess Jesu, Regensburg [4]1969.
Brown R. E., The Gospel according to John (XIII—XXI), New York 1970.
Bultmann R., Das Evangelium des Johannes, Göttingen [19]1968.
Dahl N. A., Die Passionsgeschichte bei Matthäus: New Testament Studies 2/1955—56/17—37.
Dauer A., Die Passionsgeschichte im Johannesevangelium, München 1972.
Delling G., Der Kreuzestod Jesu in der urchristlichen Verkündigung, Göttingen 1972.
Descampes A., Rédaction et christologie dans le récit matthéen de la Passion: L'Évangile selon Matthieu, kiadó: Didier M., Gembloux 1972. 359—415.
Dóka Z., Márk evangéliuma, Budapest 1977.
Ernst J., Das Evangelium nach Lukas, Regensburg 1977.
Feuillet A., L'Agonie de Gethsémani, Paris 1977.
Fuller R. H., The Formation of the Resurrection Narratives, London 1972.
Grundmann W., Das Evangelium nach Lukas, Berlin [6]1971.
— Das Evangelium nach Markus, Berlin [5]1971.
— Das Evangelium nach Matthäus, Berlin [2]1971.

Guillaume J. M., Luc interprète des anciennes traditions sur la résurrection de Jésus, Paris 1979.
Haenchen E., Der Weg Jesu, Berlin [2]1968.
Hahn F., Der Prozess Jesu nach dem Johannesevangelium: Evangelisch-Katholischer Kommentar zum N. T. Vorarbeiten Heft 2, Einsiedeln 1970. 23—96.
Hug J., La finale de l'Évangile de Marc, Paris 1978.
Jeremias J., Die Abendmahlsworte Jesu, Göttingen [4]1967.
Kremer J., Das älteste Zeugnis von der Auferstehung Christi. Eine bibeltheologische Studie zur Aussage und Bedeutung von 1Kor 15, 1—11, Stuttgart [3]1969.
— Die Osterevangelien. Geschichten um Geschichte, Stuttgart 1977.
— Entstehung und Inhalt des Osterglaubens. Zur neuesten Diskussion: Theologische Revue 72/1976/1—14.
Lehmann K., Auferweckt am dritten Tage nach der Schrift. Früheste Christologie, Bekenntnisbildung und Schriftauslegung im Lichte von 1Kor 15,3—5, Freiburg—Basel—Wien, 1968.
Léon—Dufour X., Résurrection de Jésus et message pascal, Paris 1971.
Linnemann E., Studien zur Passionsgeschichte, Düsseldorf 1970.
Lohmeyer E., Das Evangelium des Markus, Göttingen [11]1967.
— Das Evangelium des Matthaus, Göttingen [4]1967.
Lohse E., Die Geschichte des Leidens und Sterbens Jesu Christi, Gütersloh 1979.
Mussner F., Die Auferstehung Jesu Christi, München 1969.
Pesch R., Das Abendmahl und Jesu Todesverstündnis: Der Tod Jesu. Deutungen im N. T., kiadó: Kertelge K., Freiburg—Basel—Wien, 1976. 137—187.
— Das Markusevangelium II. Freiburg—Basel—Wien 1977.
— Wie Jesus das Abendmahl hielt, Freiburg—Basel—Wien [2]1977.
Pesch R.—Kratz R., so liest man synoptisch. 7. Passionsgeschichte. Teil 2. Frankfurt 1980.
Pröhle K., Lukács evangéliuma, Budapest 1966.
Riedl, J., Die evangelische Leidensgeschichte und ihre theologische Aussage, Bibel und Liturgie 41/1968/70—111.
Rigaux B., Dieu l'a ressuscité. Exégèse et théologie biblique, Gembloux 1973.

Sabourin L., Il vangelo di Matteo II. Roma 1977.
Schenk W., Der Passionsbericht nach Markus, Berlin 1974.
Schenke L., Der gekreuzigte Christus, Stuttgart 1974.
— Studien zur Passionsgeschichte des Markus, Würzburg 1971.
Schlier H., Das Ostergeheimnis, Einsiedeln 1978.
— Die Markuspassion, Einsiedeln 1974.
— Jesus und Pilatus. Nach dem Johannesevangelium: Die Zeit der Kirche, Freiburg—Basel—Wien 1972. 56—74.
— Über die Auferstehung Jesu Christi, Einsiedeln 1968.
Schmithals W., Das Evangelium nach Markus. Kap 9,2—16. Würzburg 1979.
Schnackenburg R., Das Johannesevangelium III. Freiburg—Basel—Wien 1975.
Schneider G., Das Evangelium nach Lukas. Kap 11—24. Würzburg 1977.
— Die Passion Jesu nach den drei älteren Evangelien, München 1973.
Schreiber J., Die Markuspassion, Hamburg 1969.
Schürmann H., Abendmahlbericht Lk 22,7—38, Leipzig 1955.
— Jesu ureigener Tod, Freiburg—Basel—Wien 1975.
Senior D., The Passion Narrativ in the Gospel of Matthew: L'Évangile selon Matthieu, kiadó: Didier M., Gembloux 1972. 343—357.
Strobel A., Die Stunde der Wahrheit. Untersuchung zum Strafverfahren gegen Jesus, Tübingen 1980.
Taylor V., The Passion Narrativ of St. Luke, Cambridge 1972.
Trilling W., Der Tod Jesu, Ende der alten Weltzeit: Christusverkündigung in den synoptischen Evangelien, München 1969. 191—211.
— Die Passion Jesu in der Darstellung der synoptischen Evangelien: Lebendiges Zeugnis 1/1966/28—46.
Vanhoye A., Structure et théologie des récits de la Passion dans les évangiles synoptiques: Nouvelle Revue Théologique 89/1967/135—163.
Vögtle A.—Pesch R., Wie kam es zur Osterglauben? Düsseldorf 1975.
Winter P., On the Trial of Jesus, Berlin 1974.

ISBN 963 360 164 9
A KIADÁSÉRT FELEL: DR. ÁKOS GÉZA IGAZGATÓ

82/979 FRANKLIN NYOMDA, BUDAPEST
FELELŐS VEZETŐ: MÁTYÁS MIKLÓS IGAZGATÓ

140 – Fi